

JANUA LINGUAE OTTOMANICAE.

OSZMÁN-TÖRÖK NYELVKÖNYV

NYELVTAN, SZÓTÁR, OLVASMÁNYOK

IRTA

DR. KÚNOS IGNÁCZ,

EGYETEMI M. TANÁR

A KELETI KERESKEDELMI AKADÉMIA IGAZGATÓJA.

مجموعه
لِسَانِ عُثْمَانِي

BUDAPEST, 1905.

A KELETI KERESKEDELMI AKADÉMIA KIADÁSA.

SIMONYI ZSIGMONDNAK,
SZERETETT MESTEREMNEK,
HÁLÁM ÉS TISZTELETEM JELEÜL

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Az oszmán-török nyelv mélyebbre ható megismerésére akar e nyelvkönyvem szolgálni. Nyelvkönyvnek azért neveztem el e kötetet, mert nemcsak nyelvtani fel- dolgozást állítottam benne össze, hanem azon igyekeztem, hogy mindazt a nyelvi anyagot egybegyűjtsem, mely az oszmán-török nyelv lehetőleg teljes megismerésére vezethet. E czélomat a következőkép igyekeztem elérni. Olvas- mányokat állítottam benne össze, melyek a nép nyelvéből kiindulva, fokozatosan mutatják be úgy a fejlettebb szép- irodalmi nyelv és stílus különböző fajait, mint a tudo- mányos irodalom mesterkéltébb termékeit. Ez utóbbiak közt, tekintettel nyelvkönyvem sajátosabb feladataira, kiterjeszkedtem a kereskedelmi és hivatalos stílus külön- féle termékeire is. A népnyelv tüzetesebb megismertetése czéljából felöleltem mindazokat a költői termékeket, melyek a népköltészet mezején termettek. Az irodalmi nyelv szemelvényeinek összeállításánál pedig tekintettel voltam a különböző költői és prózai műfajokra és az eze- ket kísérő bevezetésekben és jegyzetekben az újabb török irodalom fejlődésének is némi képét igyekeztem adni. E mellett úgy állítottam össze az egyes nyelvi mutatványo-

kat, hogy a kiválóbb írók egész irodalmi működése is lehetőleg kitűnjék belőle.

Az oszmán-török nyelv kétféleségét, a népit és az irodalmi, azért kellett egymástól elválasztanom, mert jelen-tékeny közöttük az eltérés. A népnyelv, egyúttal a sztam-buli köznyelv, a tiszta és idegen elemektől lehetőleg men-tes török nyelvet tükrözi vissza. Nem úgy az irodalmi nyelv. Itten már idegen, főleg pedig arab és perzsa ele-mek oly nagy számmal használatosak, hogy e nyelv tuda-tos megértéséhez az arab és perzsa nyelvnek meglehető-s számú szóanyagát, sőt alaktani sajátosságait is ismerni kell. Innen van, hogy nyelvkönyvemnek kétfelé osztott nyelvtani része van. Az egyik rész, a tulajdonképeni török nyelv grammatikai tárgyalását foglalja magában, míg a második rész, melyet a II. számú függelék tartalmaz, azokat az arab és perzsa nyelvtani, illetve alaktani sza-bályokat tárgyalja, melyek az irodalmi török nyelv meg-tanulásához feltétlenül szükségesek. És míg az előbbi részben, vagyis a török nyelvtanban az összes magyarázó példák kizárólagosan közmondásokból, tehát a legtisztább népnyelvi anyagból vannak összeválogatva, addig az iro-dalmi nyelvre vonatkozó szemelvényeket a török irodalom termékeiből állítottam össze. Épp így választottam ketté az olvasmányok fordításához szükséges szójegyzéket is. A népnyelvi szövegek szójegyzékében csakis török eredetű vagy pedig a népnyelvben már meghonosodott idegen szók vannak összeállítva, míg az irodalmi nyelv szójegyzéke főleg arab és perzsa szóelemekből áll, kiegészítve azokkal a török eredetű szókkal, melyek a népies szövegekben nem fordultak elő.

A nyelvi szemelvények legnagyobb része latin betűk-kel van átírva. És míg a népies szövegek lehetőleg a

népies kiejtést vagyis az élő nyelvet tüntetik föl, addig az irodalmi szövegek inkább az iskolázottak kiejtését követi, a nélkül azonban, hogy az arab és perzsa nyelvek sajátosabb hangjait fel akarná tüntetni. Értem első sorban az olyan hangokat, melyek a török hangrendszerben különben is ismeretlenek. Találhatók a közölt szövegek közt olyan részek is, melyek úgy arab, mint latin jegyes átírásban is megvannak. E kettős átírással az volt a célom, hogy mintegy áthidaljam vele azt a nehézséget, melyet az arab írásnak a biztos olvasása, főleg a tanulás kezdő fokán, okozni szokott. Átíratlan szöveget mintegy hat ívnyit illesztettem bele nyelvkönyvem anyagába. Az első három ív nem más, mint a kötet elején közölt népies szöveg átírása, míg a többi rész a modern irodalom néhány fontosabb szemelvényét foglalja magában. Az első közlemény *Kemál* bej hadtörténeti művének, a magyar-török tárgyú *Kanizsá*-nak (Kaniže) egy fejezete; a második az újabb török irodalom legkiválóbb elbeszélőjének *Szezáji* bejnek egy novellája; a harmadik a kiváló stilisztának *Nádsi* tanárnak két tárczája; és végül az utolsó, a török időmértékes verselésről szóló tanulmányból áll, a régibb és újabb irodalomból vett költői szemelvényekkel tarkítva. E hat ívnyi török szöveg első felét egy sztambuli nyomdában nyomattam, míg a többit, hogy a különböző betűtípusok megismerésére is alkalmat adjak, a hollandi (Leiden) Brill cég műhelyében szedtettem ki.

Külön fejezetet szenteltem a sokféle török írások ismertetésére. Ezzel azon a nem kis nehézségen akartam könnyíteni, melylyel a különböző és egymástól eltérő török írások megtanulása jár. Az ezen fejezet szövegeiben egyúttal oly iratok megismerésére is alkalmat akartam adni, melyek egy átlagos nyelvtan keretébe nem illeszthetők

bele. Ilyenek különösen azok a kereskedelmi és közgazdasági iratok, melyek közzétételével első sorban a Keleti Kereskedelmi Akadémia hallgatóira kellett tekintettel lennem. A minthogy e tankönyv, melynek kiadását a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügyszerető áldozatkészsége tette lehetővé, főleg ennek az intézetnek a céljaira készült. E mellett azonban szem előtt tartottam azt a tudományos feladatot is, hogy olyan nyelvkönyvet szerkeszsek meg, melyben az oszmán-török nyelv összes, úgy elméleti, mint gyakorlati sajátosságai kifejezésre jussanak.

Budapest, 1905.

Kúnos Ignács dr.

TÖRÖK OLVASMÁNYOK.

I.

N É P N Y E L V.

— Kaba dili. —

BEVEZETÉS.

Olvasmányaimnak a czélja, a mai török (oszmán) nyelvnek a bemutatása. Két részre kellett ezért osztani a szövegeket, egy népnyelvi (kaba dili) és egy irodalmi nyelvi (inže dili) részre. A népnyelvi rész a ruméliai, illetve a sztambuli nyelvjárást tükrözi vissza, vagyis az oszmánli közbeszédet. Az irodalmi nyelv részébe pedig olyan szövegeket állítottam össze, melyek a napjainkbeli irodalom nyelvi állapotát mutatják. Tudva levő dolog, hogy a nép és irodalmi nyelv közt, nemcsak szókincs, hanem mondat-szerkezetek tekintetében is, mily nagy a különbség. Míg ugyanis a nép nyelve az eredeti török szókinceset őrizte meg, addig az irodalmi nyelv főleg az arab és perzsa nyelv hatása folytán, oly idegen egyveleggé alakult, mely magának az írást nemtudó törököknek is teljesen idegenül hangzik. Divattá vált az irodalomban, hogy egyes török kifejezéseket, akár volt rá szükség akár nem, arab esetleg perzsa szókkal helyettesítettek, és a mellett a törökös mondat-szerkezeteket is úgy átalakították, hogy inkább az arab nyelv sajátságaihoz illeszkedjenek.

Ilyen nyelvet tükröz vissza a törökök hatszáz éves irodalma. És csak újabb idő óta, a hatvanas évektől kezdve indult meg egy üdvös mozgalom, mely a nyelv reformját úgy akarja megvalósítani, hogy a még meg nem honosodott arab és perzsa szókat, vagyis azokat, a melyek alaki vagy tartalmi elváltozásokon nem mentek át, török eredetű szókkal cseréli fel. Ehhez járult, hogy épp e mozgalommal egy időben, az európai irodalom különböző műfajaival is megismerkedtek, és jórészüket a török irodalomba is átültették. Így támadt lassanként egy újabb

irodalmi nyelv, melyha a mult hagyományaival teljesen nem is szakított, mégis közelebb hozta az élő vagyis a népnyelvet az irodalmihoz, és a költői műfajokat az európaihoz. E korszak a török irodalom nemzeti újjászületésének a korszaka. Ebből az újabb irodalomból válogattam össze azokat a költői szemelvényeket, melyek egyrészt az irodalmi nyelv mai állapotát tükrözik vissza, másrészt pedig ez újabb irodalom kiválóbb képviselőivel és költői termékeivel is megismertetnek. Minderről az egyes olvasmányok végén bővebben és kimerítőbben lesz szó.

Ezúttal még csak azt említem meg, hogy a szöveget fonetikusán, vagyis az élő kiejtéshez hiven írtam át. De itt is némi különbséget kellett tennem a népi és az irodalmi szövegek közt. Míg ugyanis a népnyelvi szövegek, melyek nagyjából a saját gyűjteményemből valók, a népies kiejtést és a sztambuli nyelvjárást tükrözik vissza, addig az irodalmi szövegekben nem annyira a kiejtés hűségére, mint inkább a leírt anyag átírására törekedtem. Természetesen olyan mértékben, a hogyan az idegen (arab és perzsa) szöveget a török hangszervezet elolvasni, illetve kiejteni képes. Így például az arab *ain* (torok) hangot, melyet a török csak leírni tud, kiejteni pedig nem, azzal a jelöléssel helyettesítettem, melylyel a török *ajk* ki szokta ejteni. Részletesebb felsorolásukat e helyütt nem is tartom szükségesnek.

Szövegeinkben a következő átírások fordulnak elő. Az *s*, *š*, *č*, *ž* és *š* hangok a mi kiejtésünk *sz*, *dzs*, *cs*, *zs* és *s* hangjainak felelnek meg. Ezen kívül a *χ* hang a *ch* (kh), a *γ* pedig a lágy *g* (gh) átírása; a vonással jelzett hang pedig, p. *ba'a*, *čv'ara*, az előbbi *γ* hangnak a további meggyengülése. A magánhangzók közül az *i*, a magyar *i* mélyhangú mássát jelöli, a hosszú magánhangzokat pedig *ē*, *ō*, *ū*, *ī* továbbá *ā*, *ō*, *ū*, *ī*, módjára írtam át. A hangsúlyt, minthogy e kérdés még tisztázva nincs, ezúttal mellőztem.

Kúnos Ignác.

1. Közmondások.

— Atalar sözü. —

1. It  rer kervan ge er.
Bor suz bir Allah.
Doğru s z a ı-dır.
Altun pas tutmaz.
5. Küçük ta  ba  jarar.
Ev alma komşu al.
Ben demek şejtan demek.
El eli juvar, iki el j z  juvar.
Çok karın a deveji öldürür.
10. Sinek pekmez ji tanır.
Ujujan köpeji uјandırma.
A lıktan kimse  lmez.
Balık ba dan kokar.
Bir gemide iki kapudan olmaz.
15. Ha i ha iji Mekke de bulur.
Arslandan doğan arslan-dır.
Bir bulut ile ki  olmaz.
Alnı a ık j z  ak.
Armud a a ından uzak düşmez.
20. Kimine haj haj, kimine vaj vaj.
Pi ak kendi k nini  kesmez.
Her kuş kendi juvasını  bejenir.
Dilen inin torbası dolmaz.
Allah bana, ben-de sana.
25. Her Jusuf güzel olmaz.
Adamak ile mal tükenmez.
Kendi  alar, kendi oјnar.

- Atılan ok geri dönmez.
Armud piş ağızıma düş.
30. Attan (at-dan) düşene timar, deveden düşene mezar gerek dir.
Ateş kiş gününün mejvesi dir.
At jerine eşek başladı.
Ağ ölmekden tok ölmek jek dir.
Az söylemek çok söylemekten evvelâ dir.
35. Aralarından kara kedi geçti.
Ağ: doymam, tok: ağıkmam, sanır.
Asılağak suja bozulmaz.
Aylamajan çoğuğa meme vermezler.
Akşam ise jat, sabah ise kalk.
40. Akşamın işini sabaha brakma.
Aj gördün-se bajram et.
İsiran it dişini göstermez.
Erteje kalan arkaja kalır.
İki arslan bir posta sığmaz.
45. İki kılığ bir kına girmez.
Uğuz etin jahnisi tatsız olur.
Bakan göze jasadak olmaz.
Öksüz çoğuk göbeğini kendi keser.
Bal tutan parmağını jalar.
50. Bir ok ile iki kuş vurulmaz.
Bahşış atın dişine bakılmaz.
Bugün bana ise jarın sana.
Büyük başın büyük olur ağırsı.
Parajı veren çalar düdüğü.
55. Tenğere juvarlandı kapayını buldu.
Çabuk veren iki verir.
Dikenden gül biter, gülden diken.
Sonra gelen kapuju kapar.
Dünjada eken ahrette (azrette) biçer.
60. Doymadan çoğuğa kaftan biçilmez.
Topal ile gezen aksamak öğrenir.
Arab araba: jüzün kara, demiş.
Tutulmajan oğru bejden doğru.
Sürüden ajrılan kuzuju kurd kapar.

65. Giden ayaımız, gelen paşamız.
Mejve ayağından uzak düşmez.
Mejvesini je-de ayağını sorma.
Vakıtsız açılan gül tez solar.
Hem ziyaret hem tığaret.
70. Joldan kal, joldaştan kalma.
Ata dost gibi bakup düşmen gibi binmeli dir.
Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.
Eski pamukdan bez olmaz, kötü demirden kılığ olmaz.
Çingeneden çoban olmaz, jahudiden pehlivan.
75. Tauşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.
Kimin arabasına binerse, onun türküsünü çalar.
Körün janına varırsan, sen-de bir gözünü kapa.
Jokarı tükürsem bığırım, aşağı tükürsem sakalım.
Ak köpek kara köpek, ikisi-de köpek dir.
80. Ej abdal ej derviş, para ile biter her iş.
Bugün-kü jumurta jarın-ki tavukdan eji dir.
Horoz çok olan jerde sabah geç olur.
Kişi jorganına göre ayağını uzatmalıdır.
Gözden irak olan, gönülde-de irak olur.
85. Veresije şarab içen, iki kerre sarhoş olur.
Jatan arslandan gezen tilki eji dir.
Kızım sana söljorum, gelinim sen dinne.
Allahdan korkmajandan korkulur.
Sen efendi, ben efendi, atı kim timar ede.
90. Karıñşadan ibret al, jazdan kişi karşılar.
Karaja sabun, delije öjüt neylesin.
Ujujan jılanın kujruına basma.
Ev sahibinin bir evi, kırağının bin evi var.
Kirk jilda bir, karı sözü dinnemeli dir.
95. Her horoz kendi küllüğünde öter.
Çok jaşajan çok bilmez, çok gezen çok bilir.
Karga karganın gözünü ojmaz.
Jalanğının evi janmış, kimse inanmamış.
Öksüze ağır çok amma ekmek verir jok.
100. Komşunun tavuğu komşuja kaz görünür,
karısı kız görünür.

- Işin bilen, eşin bilen, aşın bilen, fakir olmaz.
Arsızın jüzüne tükürmüşler, jaymur jayijor, sanmış.
Araba kırılınğa, jol gösteren çok olur.
Garib kuşun juvasını Allah japar.
105. Eşejı evvel baýla, sonra tanrıja ısmarla.
Ortalık tavukdan jalınız jumurta jek-dir.
Dağ jürü dağ jürü, dağ jürümezse abdal jürü.
Eşek derisinden post olmaz, urum ermenije dost olmaz.
Imam evinden aş, ölü gözünden jaş.
110. Kör pazara varmasın, pazar körsüz kalmasın.
Çok mejve veren ayağa çok taş atılır.
Tekkeji beklejen çorbajı içer.
Sen çelebi ben çelebi, atı kim timar ede.
Bülbülü altun kafese kojmuşlar, ah vatanım, demiş.
115. Tembelin biri armud ayağı altında jatmış. armud piş, ayzıma
düş, demiş.
Akçenin gittijine bakma, işin bittijine bak.
İjneji evvel kendine sok, sonra çuvaldızı ele.
Annajana sivri-sinek saz olur, annamajana davul zurna
az olur.
Alet işler el öjünür, kılıç keser kol öjünür.
120. Altını sarafa sor, zevheri kojumşuja.

Jegyzet. A török közmondásoknak legelső összegyűjtője *Şinasi efendi*, az újabb török irodalom egyik kiváló alakja volt. Az ő gyűjteményének kritikái és párhuzamos idézetekkel ellátott feldolgozását adta ki újabban *Ebuz-Zia Tervfik bej* Zorub-i emsal-i osmanije címen. E gyűjtemény azért is becses, mert az egyes közmondások összes változatait is felsorolja, sőt idézi a régibb költői irodalomnak rokon vonatkozású, és az egyes közmondásokkal összefüggő helyeit is. Egy másik gyűjtemény *Ahmed Vefik pasától* ered, a nagyvezér-írótól, a ki 'Atalar szözü' czímen adta ki közmondásait, melyek angol fordítással is megjelentek. E közmondások majdnem mindegyikében ritmus, itt-ott alliteratio is van; rimek hol a sorok végén, hol sor közepén vannak. A ritmus a mi közmondásaink ütemével egyezik. Az azóta megjelent gyűjtemények e két kötetből vannak kiválogatva, és a török népnyelv legtöbbje is e közmondások révén vált ismeretessé. Kisázsiaiban nekem volt alkalmam ily közmondásokat gyűjteni (l. Kisázsia török nyelvjárásai cz. dolgozatomat).

2. Találós mesék.

— Bilmeže. —

1. Ayzından tuttum, dibine kadar teptim : — çizme.
Allah japar japişını, pıçak açar kapusunu : — karpuz.
Alçağık boylu, kadife donlu : — patlığan.
Altı mermer üstü mermer, içinde bir gelin ojnar : — dil.
5. Altı tahta üstü tahta, içinde bir kanlı softa : — pıçak.
Ata biner, ayaklarını sallar : — makarna.
Bağlarım gider, çözerim durur : — çarık.
Ben giderim o gider, o benden ileri gider : — gölge.
Beş paralık nişadır, dört köşeji kuşadır : — mum.
10. Bir ayağda beş jemiş, ikisi güneş görmüş, üçü-de hiç gör-
memiş : — beş namaz.
Bir kuşum var kahve rengi, kahvelerde çalar çengi, dur
birazğık jaz gelsin, kuşumun keji gelsin : — pire.
Bir küçüçük arabğık, başında-dır tablağık : — çivi.
Biri iniş biri jokuş, bunu bilmejen öküz : — köprü.
Dam üstünde kadi gibi, gözleri var žadı gibi : — baža.
15. Dağdan gelir dağ gibi, kolları budak gibi, ejilir-ki su içe,
bağırır olak gibi : — rüzgjar.
Etimi je götümü je, götümünden čikani je : — tavuk.
Gökten düşer atışır, jere düşer japişır : — kar.
Jer altında babam başı : — lahana.
İki jüzlü bir kişi, dajma dönme dir işi, iki kimseleri var,
biri erkek biri dişi : — dönme dolab.
20. Jazın dalda, kişin gölde : — turşu.
Jedi delikli tokmak, bunu bilmejen ahmak : — insan.

Jer altında kazan kajnar : — karınğa.

Jer altında paslanmaz, at üstünde seslenmez : — altın.

Kalkın kızlar jatalım, kılı kıla katalım : — kirpik.

25. Karşıdan baktım al, janına vardım bal, ayzıma attım dal : —
kirez.

Kat kat dir amma katmer dejil dir,
kirmızı amma elma dejil dir,
jenilir amma jemiş dejil dir : — soğan.

Māvi atlas, ijne batmaz,
makas kesmez, terzi dikmez : — gök.

Nar tānesi, nur tānesi,
dört köşenin bir tānesi : — kĵābe.

Ne jerde dir, ne gökte dir,
her gün onun indinde dir : — isim.

30. O janı tahta, bu janı tahta,
içinde-ki kanlı softa : — pıçak.

O ne dir ki su içinde seslenir,
dilberimin pusesine jaslanır,
dem çektikçe janar tüter sinesi,
üfledikçe gark olur sefinesi : — nargile.

Öte dıvar beri dıvar,
padişahın küçük kızı,
gıldır-gıldır jufka açar : — fare.

Sarı-dir safran gibi,
okunur kuran gibi,
jā bunu bilirsın,
jā bu geğe ölürsün : — altın.

Sari-dir sarkar,
düserim deje korkar: — ajva.

35. Sari tavuk dalda jatır,
dal kırılır jerde jatır: — ajva.

Sejirttim çıktım tepeje,
ajām batti küpeje: — çizme.

Selam alejk ej kişi,
ne erkek dir ne dişi,
Misirlan saraj işi: — kadın ayaşı.

Sıra sıra söjütler,
bir birini öjütler: — diş.

Soktum kustu,
çektim küstü: — gezve.

40. Suja düşer, islanmaz: — güneş.

Şu karşıda bir taj oturijor,
biri kalkup bir oturijor: — teraze.

Çarşıda olmaz, mendile konmaz,
ondan tatlı bir şey olmaz: — ujku.

Çarşıdan aldım bir tane,
eve geldim bin tane: — nar.

Taka tak tak, lime lim lim,
lime lu ha, jine tak tak: — hallaç.

45. Tarlada biter, makine бүкер,
sabah jüzünü öper: — havlu.

Ufaçık kuşlar, Baḡdadda işler,
kendisi japar, ele baḡışlar: — bal arısı.

Üç jüz altmış altı lejlek,
kırk sekiz juvası,
oniki jumurtası.
iki çikar jaurusu: — iki bajram.

Žani jok-tur nefesi var,
geže gündüz küllükte jatar: — körük.

Žansız doyar žanlanır,
kendi etini jer, tavlanır: — živ-živ.

Adama.
Ahbab ile je iç ejlen,
düşmene mal adama;
žanımı kurban edejim,
asıl-zade adama.

50. Alemi.

Mevlam güzel jarattise,
demedi jak alemi;
jakarsan salt beni jak,
jakma bütün alemi.

Ara-bana.
Joruldum jolda kaldım,
binejim arabana;
esmerden aldım arzum,
bir bejaz ara bana.

Asmaja.
Bülbül kanadın kırılısın,
niçün kondun asmaja;
ben jerimden ajrılamam,
getirseler asmaja.

Açalı.
Eridim hilal oldum,

sana sirrim ačali;
her gelen sana konar,
sende ne var a čali.

Bendinden.

Ažeb aşkın söner-mi.
içsem suju bendinden;
bir imansız jar içün,
çikajım-mi ben dinden.

55. Birgüneş.

Jarım senin kaşların aj,
gözlerin-de bir güneş;
ben bu dertten ölürsem,
gel mezarım bir gün eş.

Dalarım.

Indim aşk derjasına,
jar jüzer ben dalarım;
günden güne artijor,
şu benim sevdalarım.

Jegyzet. *Bilmeže*-nek (*bilmek* 'tudni' igéből képezve) hívja a török a népies találós meséket. Leginkább asszonyok között divatozik, és a meséken kívül ezekkel szórakoztatják a gyermekeket. Megannyija ritmikus és rímes, itt-ott alliteratiós is. Tartalmuk és formájuk ugyanolyan, mint a mi találós meséinknek a tárgya és alakja. Divatba van még a *žinnasli* vagyis szójátékos *bilmeže*, melyben egyazon szónak kettős értelme van, és épp a jelentés különfélesége adja a mese megfejtését. Ez utóbbi faj rendesen négy soros kis versekből áll, és a kettős értelmű szócska a második és negyedik sor végén van. A verset magán ezen a szón szokás megkezdeni, (l. 49—56. számúakat), és nem ritkán történik, hogy egy ráillő verset illetve szójátékot legottan reá rögtönöznek. A *bilmežék*nek egy teljesebb gyűjteménye 'Török népköltési gyűjteményemben' található.

3. Babonák.

— Koğa karı lakirdisi. —

1. İnsan gözü uğu kımıldarsa — sevinir.
Üstünde dikiş diken — aklına zarar eder.
Geğe sakız çijnejen — ölü eti çijnemiş olur.
Pazar-ertesi günü tıraş olanın — evladı ölür.
5. Geğe saçını tarajanın — kismetı kesilir.
Mangalda bir kömür dik durursa — müsafır gelir.
Jemek taba'na ekmek düşerse — ağı bir müsafır gelir.
Geğe ateşe elma kabuğu atarsan — Zümriüt Anka kuşu inki-sar eder.
Üstüne düjüm balananın — kismetı balanır.
10. Gitti jerde sofraya rast gelenin — kajn-anası çok sever.
Güvej geğesi gelin ile güvejden hangisi öbürünün aja'na basarsa — onun sözü üst olur.
Evde ıslık çalarsan — şeytanlar gelir.
Mangala tık-tık vurursan — kış ziyade olur.
Hamamda kurna dibine işejen — rujasını seçemez.
15. Beşiji boş iken sallarsan — çoğun karnı arır.
Sabah ağı karına kara üzüm jejenin — aklı ziyade olur.
Üzerime gerinme — ağırlığın bana gelir.
Erkek sakız çijnerse — köse olur.
Bir adama kırk gün ne denirse — o olur.
20. Sofra başında türkü söylersen — ekmekçinin kızına aşık olursun.
Her çerşembe tıraş olma'ı adet eden — zengin olur.

- Tütün ekerken usurursan — tütün sert olur.
Sofrada sahan buluşıyı sııranın — karısı güzel olur.
Doğururken kimin jüzüne bakarsan — çoğuk ona benzer.
25. İnsanın saı avuğu kaşınır — para gelir, sol avuğu kaşınır — para gider.
İnsanın kulaı cınlarsa — hajırlı bir haber alır.
İnsanı hıçkırık tutarsa — birisi onu anmıř olur.
Üzerime kuşaını balama — kismeti balarsın.
Altın gürürsen — dostunu göreğeksın.
30. Ejer seni ari sokarsa — düşmen sana hijanetlik eder.
Enfije kutusunu gördüjünde — jeni dost kazandı, ja kaza-nağaksın.
Ejer gelin esbabı kesersen — hajırsız haberler dir.
Keçi rujalanırsan — düşmenin seni kepaze edeğek.
Mektub gönderirsen jahod alırsan — uzakta olan hisimlarından hajırlı haberler alağaksın.
35. Berber görürsen — hajırsız adamla tutuşağaksın.
Çanak rujalanırsan — ejilik gözetle.
Sarılık gözünü kaplarsa — keskin sıtmadan korkulu-sun.
Ejer raki içersen — bütün sevinğın ağılıya gelir.
40. Ruba jikarsan jahod dikersen — eji müzde dir.

*

Jegyzet. Az efféle babonás mondásokat *koža kari lakirdisi* vagyis öreg asszonyok beszédjének nevezik. Főleg azért, mert leginkább az idősebb asszonyok szokták a beszédjökbe szóni. Ilyen néven nevezik általában a népies meséket, dalokat főleg a „máni” nevezetűeket, és mindazokat a népies termékeket, melyeket a téli esti *tandir* (kályha-asztal) mellett, főképp asszonyok és gyermekek mulattatására mondanak el. A *tandirt* egy nagy szőnyeg félével takarják be, melléje kuporodnak, és úgy úzik el a hosszú esték unalmait. Ily babonák gyűjtésével tudtommal még senki sem foglalkozott, az itten közöltek is csak nagy ügyyel-bajjal tudtam össze szedegetni. — A 29—40 számuak álolmlátásokat magyaráznak. Egy görög átírasos kis füzetben találtam őket, és néhányának a közlését már ritkaságuknál fogva is érdemesnek találtam.

4. Népdalok.

I. Négysoros dalok.

— Māni. —

1. Aja bak jıldıza bak,
Damda duran kıza bak,
Aj benim jıldız benim,
Damda duran kız benim.

*

Akşam oldu ikindi,
Mum şamdana dikildi,
Ellerin jārī geldi,
Benim bojnım бүкүлдү.

*

Bir dalda iki kiraz,
Biri al biri bejaz,
Esmerden arzum aldım,
Saramadım bir bejaz.

*

Elmajı pıçakladım,
Dörd jana saçakladım,
Jārī kojnumda sandım,
Jastıyı kuşakladım.

*

5. Gök jüzü mavi kaldı,
Kuş uçtu jauru kaldı,
Anahtar jār kojnunda,
Göjnüm kilidli kaldı.

*

Akşam oldu nejelejim,
Derdim kime sөjlejim,
Gözüm dikenі akşam,
Seni jārsız nejelejim.

*

Asmada üzüme bak,
Betime-benzime bak,
Herne kadar sevmezsen,
Gülerek jüzüme bak.

*

Kāleden inijordum,
Čayırsan gelijordum,
Derdinden kibrit oldum,
Üflersen janijordum

*

Karanfil-im sarkarım,
Açılmağa korkarım,
Jār kapuja gelinçe,
Mejit olsam kalkarım.

*

10. Karsıda jeni japı,
İçinde demir kapu,
Beni jārdan ajıran,
Dilensin kapu kapu.

*

Jemenimin ješli,
Şimdi buldum eşimi,
Jemenim sende dursun,
Sil gözünün jaşını.

*

Başa gittim nar için,
Gül kopardım jār için,
Analar kız doğurmuş,
Deli-kanlılar için.

*

Bahçelerde idrişah,
Boju uzun kendi şah,
İki gönül bir olsa,
Ajıramaz padişah.

*

Bahçelerde sarımsak,
Sarım-sarım-sarılsak,
İkimiz bir döşekte,
Bajım-bajım-bajılsak.

*

5. Bahçelerde saz olur,
Gül açılır jaz olur,
Ben jārıma gül demem,
Gülün ömrü az olur.

*

Aj doyar aşmak ister,
Bal dudak jaşmak ister,
Şu benim deli göjnüm,
Järe kavuşmak ister.

*

Aj ajdın-dır varamam,
Bir deste gül olamam,
Aj buluda girerse,
Bağlasalar duramam.

*

Küp dibinde unum var,
Allahtan umudum var,
O kızgāz benim olursa,
Dedelere mumum var.

*

Rafta-ki üzümce bak,
Kaşima gözüme bak,
İçerden dargın isen-de,
Gülerek jüzüme bak.

*

20. Şu gelen kimin kızı,
Fereğesi kırmızı,
Şakaşında bir gül açmış,
Sandım seher jıldızı.

*

Taş üstüne taş kojdum,
Bir jastıra baş kojdum,
Jarım gelecek deje,
Sağ janımı boş kojdum.

*

Uzun uzun selviler,
Niçün jemiş vermezler,
Şimdi-ki kızlar fındıkçı,
Sevda ne dir bilmezler.

*

Akşam oldu gün sarı,
Kojnumda sandım jārı,
Ujandım hajal imiş,
Ağladım zārı-zārı.

*

Altını saraf bilir,
Jaramı çerrah bilir,
Ben seni sevdijimi,
Güzelim Allah bilir.

*

25. Anne ben derviş-mi-jim,
Abalar gijmišmijim,
Jārīm eller sarıjor,
Ağeb ben ölmüşmüjüm ?

*

Armud dalda kurur-mu,
Giden gemi durur-mu,
İkimize bir jastık,
Ağeb nasıl olur-mu ?

*

Ateşim var külüm jok,
Bülbül oldum dilim jok,
Ben bu derde düşeli,
Aylamadık günüm jok.

*

Bahçelerde portokal,
Jārīm gitme burda kal,
Mektebliler dururken,
Kjatriblere kim bakar.

*

Bu gün žumā günü-dür,
Jüküm buıdaj unu-dur,
Ergene gönül verme,
Evlenirse unudur.

30. Entarisi pembeden,
Lekke oldu gijmeden,
Jaktin beni kül ettin,
Onbeşıme girmeden.

*

Gökte jıldız bin tane,
Elmas ister gerdane,
Benim gibi kul gerek,
Senin gibi sultana.

*

Karanfil-sin kararın jok,
Konže gül-sün timarın jok,
Ben seni çoktan severim,
Senin benden haberin jok.

*

Māvilim kījma bana,
Kurban olajım sana,
Jılda kurban bir olur,
Hergün kurban-ım sana.

*

Öjle ile ikindi,
Mum şamdana dikildi,
Ellerin jārī geldi,
Benim bojnum büküldü.

*

Jegyzet. A török népdal-költészet legegyszerűbb megnyilatkozása, a *māni*-nak nevezett, négysoros dalocska. A *māni* szó, értelmet, gondolatot jelent, és mindegyike egy-egy szerelmi vagy érzelmi nyilatkozathból áll. Mānit mondani vagy dojni (*māni atmak*) annyit jelent, mint szerelmet vallani. Főleg a háremben, asszonyok közt teremnek e dalok, összegyűjtik, leírják őket és egy kis zacskóba rakják a māni-zacskóba (*māni torbasi*), a honnan alkalom adtán kiszedegetik, és egy-egy legényre vagy leányra ráolvassák (l. „Anatóliai képek” cz. útleírásomat). E négysoros dalok rendesen nyolecz, még gyakrabban, hét szótagból álló verssorokból állanak, melyeket 4+4 illetve 4+3 szótag oszt fel a mi költészetünkkel teljesen egyező ütemekre. A rímek rendesen párosak.

II. D a l o k.

— Türkü. —

1.

Plevne dedikleri küçük kasaba,
Rus askeri çok-tur gelmez hesaba,
Kesilen kelleler almaz kasaba.

Plevnenin içinde ordu kuruldu,
Osman paşa sol janından vuruldu,
Kırk beş bin askerle jesir tutuldu.

Tüfengimin uçu gümüştan işli,
Sırma bijkırlarım çürüdü düştü,
Dil bilmez kazaklar başıma üstü.

B. Giderim validem balkan tükenmez,
Arkama bakarım imdadım gelmez.

2.

Ej gâziler jol göründü,
Jine garib serime,
Dağlar taşlar dajanamaz
Benim âh-u zârime;
Kal selamet kömür gözlüm,
Bir jana sen birde ben.

Dün geže jar hânesinde
Jastiğayım taş idi,
Altım toprak üstüm japrak
Jine göjnüm hoş idi,
Bir elim jârım kojnunda
Bir elim boşa gitti.

Ben havada uçar iken
Ağ ile tuttun beni,
Ben pahami bilir iken
Bir pula sattın beni,
Ne kapuda kul ejledin
Ne āzād ettin beni.

3.

Kîzîm sana hotoz alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîzîm sana potin alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîz seni koğaja verēm,
— Ğan babağām Ğan Ğan. —

Kîzîm sana çorab alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîzîm sana sahat alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîzîm seni ele verēm,
— Ğan babağām Ğan Ğan. —

Kîzîm sana jüzük alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîzîm sana küpe alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîz seni kjatibe verēm,
— Ğan babağām Ğan Ğan. —

Kîz sana bilezik alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîzîm sana inği alām,
— Jok babağām jok jok —
Kîz seni güzele verēm,
— İlle bu pek Ğan. —

4.

Ütme bülbül ütme jaz behar oldı,
Bülbülin figanı baırımı deldi,
Gül alıp satmanın zemani geldi.
Aldı nemse bizim nazlı Budini.

Çeşmelerde abdes alınmaz oldı,
Şamilerde namaz kılınmaz oldı,
Mahmur olan jerler hep harab oldı..
Aldı nemse bizim nazlı Budini.

Budinin içinde uzun çarşısı,
Orta jerde Sultan Mehmed şāmisi,
Kjabe süretine benzer japısı.
Aldı nemse bizim nazlı Budini.

Şebhane tutuşı aklımız şaşı,
Selatin şāmiler jandı tutuşı,
Hep sabi-sübhan ateşe düştü.
Aldı nemse bizim nazlı Budini.

Serhadlar içinde Budin dir başı,
Kan ile juırulmuş toprağı taşı,
Çerkez âlemdar şehidlerin başı.
Aldı nemse bizim nazlı Budini.

Kible tarafından üç top atıldı,
Perşembe gün-idi güneş tutuldı,
Şumā günler-idi Budin alındı.
Aldı nemse bizim nazlı Budini.

5.

Indim jārım bahçesine jol sandım,
El uzattım konğesine gül sandım,

El kızını ben kendime jār sandım.
Bir aṣajīb kıza gönül verdim ben.

Keten gölmek gül vüḡuda gijilmez,
Kaša göze bakmajilen dojulmaz,
Sana gönül verdim, geri alınmaz.
Bir meleksi kıza gönül verdim ben.

Evlerimin önü jol-dur gečilmez,
Dar kafeste güzel çirkin sečilmez.
Siše dolu amberije içilmez.
Kömür gözlü kıza gönül verdim ben.

6.

Kız: Ben babamın evin jıktım,
Beş bin altın alup çıktım,
dönüp-te ardıma baktım;
Bin gidelim, bejim olan.

olan: Anan dujar baban dujar,
Ardımızdan atlı kojar,
Gelen atlı ḡana kījar;
Ben gidemem, türkmen kızı.

Kız: Anam dujsun babam dujsun,
ardımızdan atlı kojsun,
Gelen atlı beş jüz olsun;
Ben jeterim, bejim olan.

olan: Kır atımın nali jok-tur,
Arkasında çulu jok-tur,
bir geḡelik jemi jok-tur;
Ben gidemem, türkmen kızı.

Kız: Bilezijim nal edejim,
fereḡemi çul edejim,

inğilerim jem edejim ;
Bin gidelim, bejim olan.

olan : Türkmen kızı türkmen kızı,
Sabahın seher jıldızı ;
Git, gidemem türkmen kızı.

Kız : Bejim olan, pašam olan,
kolum jastık saçıım jorgan ;
Bin, gidelim bejim olan.

olan : Öküzümü çiftte koştum,
Tohumumu jere saçıım,
Ben bir helal jere düştüm ;
Git, gidemem türkmen kızı.

Kız : Öküzünü kurdlar jesin,
Tohumunu kuşlar jesin,
Helal ekmek haram olsun ;
Ben istemem şimden geri.

7.

Ramazan geldi dajandı,
Şamiler nura bojandı,
Top atıldı kandil jandı,
Kalbimiz ona inandı.

Işte geldim kapunuza,
Selam verdim topunuza,
Bahşışımı vermezseniz,
Bok işkembe başınıza.

Arkadaşım gel janıma,
Turp sikaşım izanına,
Bekçilik kjarın dejil dir,
Aja-Sofja külhanına.

Davulu taktım bojnuma,
Çıkmıştım divan-joluna,
Sizin evde börek pişer,
Kokusu vurdu burnuma.

Davulum ipi kırmızı,
Bu yıl jemedim karpuzu,
Arkadaşımı sorarsan,
Şamide pabuğ hirsizi.

Ramazan geldi gidijor,
Bizleri mahzun edijor,
Onbir ajın bir sultanı,
Gidüp jürekler ezijor.

8.

Aj doyar ajazlanır,
Gün doyar bejazlanır,
Gelin olağak kızlar,
Hem gider hem nazlanır

O ki derim ben sana,
Söjle derdini bana,
Seni doğuran ana,
Olsun bana kajnana.

Gur gur gur gur gur gur gur,
Gel güzel karsimde dur,
Duramam ben duramam,
Durup-ta jalvaramam.

Kapuda hasil olur,
Ağeba nasıl olur,
Kız oylana söz verir,
Kapuda jesir olur.

Çajır inçe biçilmez,
 Su bulanık ičilmez,
 Bana derler jardan geç,
 Jar tatlı-dır gečilmez.

*

Jegyzet. A tulajdonképpeni népdalok (*türkü*), úgy tárgyra mint formára nézve, jóval változatosabbak a máni-daloknál. Az 1. számú dalunk az orosz-török háború emlékét, a plevnai eseményt örökíti meg és többféle változatban ismeretes. A 2. számú egy katona dal, mely a háboruba indulók keserveit panaszolja el; a 3-ik sz. egy tréfás népdal, mely kérdések és feleletekből áll; az atya kérdez, lánya pedig felel. A 4-ik számú egy ada-kálei, tehát félig hazánk-beli dal, mely Buda vára visszafoglalását siratja el. Szövegünk, melyet a hely színén jegyeztem fel, az ada-kálei nyelvjárást tükrözi vissza. Az 5-ik egy szerelmi népdal, a 6-ik pedig a türkmén leányról és a bej-füről szóló ballada. A török népköltészetben legtöbb a szerelmi dal, és az első sorok legtöbbször a természetből vett képekből állanak. A 7-ik számú egy *bekcsi*-ének, vagyis ramazáni vers. Az éjjeli őrök (bekçi) ugyanis Ramazánkor pénzgyűjteni járnak, és ilyen versekkel próbálják a jókedvűeket adakozásra hangolni. A 8-ik sz. és utolsó versünk egy románcszerű szerelmi dal.

A népdalok, ép úgy mint a mánik, ritmikusak és rímelők. A szótagok legnagyobb részt vagy nyolczas (4+4), vagy tizenegyes (4+4+3) számban fordulnak elő, és egyébként is meg-egyeznek a magyar ritmus sajátságaival. A népdallal nem tévesztendő össze az irodalom mű-dala a *şarki* (*şark* 'kelet' szóból képezve), mely úgy tartalomra mint nyelvére nézve is nagyon különbözik a valódi népdaltól a *türkü*-től (*türk* 'török' szóból képezve). Kisásziában *bārma* (bařırma) néven is ismeretes a népdal. (L. Népköltési gyűjteményemben) és a legszokottabb hangszerek, melyeken a dalok melódiáit lejátszák: a *keman* (hegedű), *dümbelek* (földob), *nej* (síp), *santur* (czimbalom).

5. A d o m á k.

— Lataiflar. —

1. Bir müezzin ezan okuyarak koşijormuş. „Niçün koşijorsun?“ demişler. Demiştir ki: „Sesim uzaktan hoş geliyor, deyorlar. Sesimi uzaktan dinlemek içün koşijorum“.

*

2. Bir hasta içün jedi senelik sirke lazim olur, bir dostundan ister. Dostu: „Bende var amma veremem“ der. Hasta sebebini sual eder. Dostu der-ki: „Ejer ben şuna-buna sirke verecek olajdım, birinçi senesinde biterdi, jedi senelik olmazdı“.

*

3. Birisi bir dostundan arijeten bir at istemiş. „Atım var amma sijah dir“ demiştir. „Sijah ata binilmez-mi?“ diye sual etmiştir. „Mādem-ki vermek istemejorum, bu kadar bahane kjaftır“, cevabını almıştır.

*

4. Bir kazvinli nezd-i tabibe gidüp: „Sakalımın kilları arijiyor“ demiştir. Tabib: „Ne jedin?“ diye sual etmiştir. „Ekmek ile buz“, cevabını vermiştir. Tabib demiştir-ki: „Ne derdin insan derdine ben-ziyor, ne jedijin insan jejeğejine, var geber“.

*

5. Geğe bir hirsız bir fakirin evinde çalağak şey arijormuş. Fakir ujkudan ujanarak demiştir-ki: „Zavallı adamğaz, senin geğe karanlığında aradığını biz gündüz ajdınlığında arijoruz-da bula-majoruz“.

*

6. Bir kazvinli ešejini kajb etmiş imiş. Şehir içinde şükr ederek dolaşmış. „Niçün şükr edijorsun?“ demişler. „Ešejin üzerinde bulunmadığım için. Joksa ben-de kajb olalı, bu gün dört gün olurdu“, demiş.

*

7. Birisi ramazanın onbeşinçi günü: „Uruğ jemişsin“, deje tutmuşlar. Tazib edijorlarmış. „Ramazandan kaç gün geçti?“ demiş. „Onbeş gün“, demişler. „Kaç gün kaldı?“ demiş. „Onbeş gün“, demişler. „Ölje ise ben ara jerde ne jemiş ola bilirim?“ cevabını vermiş.

*

8. Birisi bir dostuna: „Gözüm acriyor, ne japajım?“ demiş. „Bildir dişim acırmış idi, çıkarttım“, cevabını almış.

*

9. Jolda bir ženaze götürijorlarmış. Bir fakir — oylu janında — durijormuş. Çoğuk babasına: „Bu ne dir?“ deje sormuş. „Adam“, cevabını almış. „Nereje götürijorlar?“ demiş. Babası: „Bir jere götürijorlar-ki orada ne jejeğek var, ne ičeğek, ne ekmek, ne su, ne odun, ne ateş, ne altun, ne gümüş, ne hasır, ne kilim“, cevabını vermiş. Çoğuk demiş-ki: „Baba, gāliba bunu bizim eve götürijorlar“.

*

10. Sultan Mahmud Gaznevi, arkasına bir jük diken almış gider zaiif bir ehtijar görmüş, ağılmış, demiş-ki: „Ehtijar, bu zahmetten kurtulman için sana biraz altın-mı, bir merkeb-mi, bir kaç kojun-mu, joksa bir bağ-mı verejim?“ Ehtijar şu cevabı vermiş: „Altunları ver belime bağlajajım, merkebe binejım, kojunları önüme katajım, bağa gidejim, sājende ömrümün kalanını orada rahatla geçirejim“. Sultanın hoşuna gitmiş, emr etmiş, öjle japmışlar.

*

11. Bir kel hamamdan çıkmış. Külahını çalmışlar imiş. Hamamçı ile müğadeleje başlamış. Hamamçı demiş-ki: „Sen buraja geldijin vakit başında külah jok idi“. Kel: „Müsülmanlar, bu baş, sokakta külahsız gezdirileğek başlardan-mıdır?“ deje bağırılmış.

*

12. Bir horasanlı mejve çalmak için merdüven (nerduban) ile birinin başına girijormuş. Baş sahibi jetişmiş: „Başımda ne işin var?“ demiş. „Merdüven satijorum“, şevabını almiş. Herif: „Başda merdüven-mi satılır?“ demiş. Horasanlı: „Merdüven benim değil-mi? istedijim jerde satarım“, şevabını vermiş.

*

13. Bir geşe hoşanın evi önünde kouga zuhur eder. Hoşa aslını anlamak için jorganı arkasına alup çıkar. O aralık herifin biri jorganı arkasından aldığı gibi gider kouga-da biter. Hoşa dönüp hânesine gelir, haremî kouganın aslını sorar. Hoşa-da: kouga bizim jorganın üzerine imiş; jorgan gitti kouga bitti, der.

*

14. Merhum haremî geşe jatırken haremî: efendim, sağ tarafında mum var jak. dejinşe, hoşa: a kadın, sen deli-mi-sin, geşe karanlıkta ben sağımı solumu ne bilejim, demiş dir.

*

15. Hoşa bir gün hejbesini kajb edüp: ja hejbemi bulursunuz ja ben japaşağımi bilirim deje, ilan eder. Mahaleli arajup hejbeji bulur getirirler, fakat merak edüp: ej hoşa, biz bu hejbeji bulmajadık ne japaşaktın, deje sual ederler. Hoşa: evet, ejer bulmajadınız, evde bir eski çuval vardı, bozup hejbe japaşaktım. demiş dir.

*

16. Hoşaja: ajjeni oldukta eskisini ne japarlar, demişler. Kırkar kırkarlar, jıldız japarlar. demişdir.

*

17. Hoşa kaz pişirüp kâdiye götürürken jolda karnı aşıkup kazın bir budunu jemiş. O halda kazı mahkemeje götürüp tepsi ile kâdinin önüne kojmuş. Kâdi kazın bir ajağını sual etmiş; hoşa: bizim kazlar bir ajaklı olur, demiş ise-de mahkemenin önünde bir sürü kaz birer ajak üzere durmuş. Hoşa: inanmazsanız bakın, demiş. Kâdi emr edüp sopalarla kazları ürkütmüşler. Kazlar iki ajak üstüne gelinşe, hoşa kâdiye: ejer o sopaları siz jeseniz dört ajaklı olursunuz, demiş dir.

*

18. Hoğa bir geze hānesinde haremīle kouga edüp, haremi hoğaja bir tekme vurduzu gibi merdūvenden aşığı juvarlamış. Bu gürültüjü komşular işidüp, sabahlağın hoğadan sual ejlemişler. Haremīle kouga ejledijini sōjlemiş. Onlar-da: pek āla amma o gürültü ne idi, demişler. Kouga ederken kadın hiddetlenüp, şüppeme bir tekme vurduzu gibi merdūvenden aşığı juvarladı, demiş. Şüppe juvarlanmağıla okadar gürültü olmaz, demişler. Ej ne zorlijorsunuz, ben-de içinde bulundum, demiş dir.

*

19. Hoğa merkebinı pazara getirüp tellala verir. Bir müşteri zuhur edüp jaşını anlamak için dislerine bakağak olur, merkebelini işirir. Bir diger müşteri daha zuhur ile kujruğunu kaldıraıım, derken merkeb bir çifte atar. Tellal gelüp: bu merkebi kimse almaz, önüne geleni kapijor, arkasına geleni tepijor, demesile merhum: ben-de onu satmak için getirmedim, herkes ne çektiğimi bilsin deje getirdim, der.

*

20. Dostundan biri merhumdan biraz vāde ile bir kaç guruş ödünğ istemiş. Merhum: para veremem, lākin dostum-sun, vāde nekadar istersen okadar vere bilirim, demiş dir.

*

21. Hoğa pazara giderken mahalenin çoğukları düdük ismarlamışlar. İcilerinden biri: şu parajı al-da bana-da bir düdük al dejinğe, hoğa: parajı veren düdüyü çaldı, demiş dir.

*

22. Hoğa geze jarısı sokağı çıkup gezinijormuş. Memleketin su-başıı rast gelüp: efendi, vakıtsız sokakta ne arijorsun, dejinğe; ujkum kaçtı, onu arijorum, demiş dir.

*

23. Bekri Mustafa bir jerde geze gansak oldū halda: herne türlü raki olursa olsun, azına aldığım gibi tanırım, demesile herifin biri usul ile Bekrije bir kade su dajar. Bekri suju azına alup bir iki judum içerek: Vallahi birader, ömbrümde içtim şej dejil, ben bu dāvamdan geçtim, demiş.

*

24. Efendinin biri bir gün kavede iki türk görüp, türkün birine: adın ne dir sorduğunda, türk: Semajil (Ismail) dir, dedikte efendi: hanı onun elifi der, türk-de: arkadaşım çaldı, dejinçe, efendi arkadaşının adını sorar. Türk: Irğeb (Reğeb) dir, deje cevap verir.

*

25. Bektaşinin biri bir gün bir bahçeje girer, bir kalın ayağ üzerinde ufağık inğirler ve bir inğeğik fidan üzerinde koğa kabaklar oldunu gördükte der-ki: Ja rabbi, şu koğa ayağ üzerine şu kücügük mejveleri kojağana şu kabakları kojajdın ve şu kücügük inğirleri bitirejdin daha eji olmaz-mı idi dejerek, kendi kendine düşünürken, ujkusu gelüp arkası üzere ujuja kalır. Biraz ujuduktan sonra inğirlerden bir tane nasıl-sa Bektaşinin burnu üzerine düşer. Hemen Bektaşi: vaj burnum. dejerek birden bire sıçrar ve kalkar kalkmaz: Jā rabbi, senin işine karışılmaz, pek eji etmişsin-ki kabağı inğir ayağından bitirmemiştin; ejer kabak olajdı, paralanmadık ne jüzüm ve ne-de gözüm kalırdı, demiş.

*

26. Tilkije demişler-ki: köpekden kurtulmak için ne kadar hilen var-dır? Binden zijade, fakat hajırlısı şu-dur ki, ne o beni görsün, ne ben onu görejim, demiş.

*

27. Haği bir eşek satın almak nijetile pazara dörü gidi-jormuş. Bir adama rast gelmiş. Şöjle şöjleşmişler: Nereje? — Bir eşek satın almak için pazara. — İnşallah de. — İnşallahın jeri dejil. Eşek pazarda, paralar-da avuğumda. — Pazara varır varmaz, bir jan-keseği, elinde-ki paraları çarpmış. Dönmüş, gelirken jine o adama tesadüf etmiş. Aralarında şu muhavere vâki olmuş: Nereden? — Pazardan inşallah! Bizim paralar çalındı inşallah! Eşek alamadım inşallah!

*

28. Birisi bir dostuna: elli batman budajım vardı, xaberim olunçağa kadar fareler kjamilen jediler, demiş. O-da: benim-de elli batman budadım vardı, farelerin xaberi olunçağa kadar kjamilen jedim, cevabını vermiş.

*

29. Bir sağır bir kazvinlije: işittim, evlenmişsin, der. O-da: Sübhan allah, sen siç bir şey işitmez iken, bu xaberi nasıl işitdin? cevapını verir.

*

30. Bir horasanlının zaif bir peygiri varmış. Buna niçün arpa vermiyorsun? demişler. — Her geze on batman arpa jejor, demiş. — Öyle ise neden böyle zaif? demişler. — Benden bir ajlık arpa alaşağı var, demiş.

*

Jegyzet. A fentebbi adomák vagy tréfák (arab eredetű néven *lataif*) nagyobbára a nép ajkán keletkeztek. Jórészők *Nádsi efendi*-nek, vagy *Muállim Nádsi*-nak (Nádsi tanár) classicus tollából származik. Az ujjabb török irodalom e kiváló tudós-költője *Ubedije* ezímen egy nagy tréfa-gyűjteményt adott ki, melyben többnyire népi eredetű arab és perzsa adomák vannak népies török nyelvre lefordítva, és az eredeti szövegek kíséretében kiadva. Egy másik részét a közöltem adomáknak részben saját feljegyzéseimből, részben pedig Nasreddin hodsa tréfa-gyűjteményéből válogattam össze, melyet a mai élő népnyelvre átírva *Mehemed Tefik* adott ki Sztambulban 1882-ben. Lásd a 13—22. számukat. *Nádsi* lataifjaiban már itt-ott az irodalmi nyelvre emlékeztető kifejezések és szerkezetek is vannak (l. a 2—7. számukat), noha fordítójuk a népies nyelv visszatükröztetésére törekedett. A többi lataif-gyűjtemények nagyobbára elavult és a keverék-irodalmi nyelven vannak megírva.

6. Népszínjátékok.

I. Karagöz-játék.

— Karagöz ojunu. —

1.

Hadsejvat: Akşam-i şerifler hajs olsun efendim.

Karagöz: Hoş geldiniz sefâ geldiniz.

Hads.: Kejfler inşallah eji dir.

Kar.: Çok şükür efendim.

Hads.: Aman efendim, başıma bir fes almiştım-da gelirken jorgunluk almak üzere Karagözüme uyrajım demiştım.

Kar.: Ne japajım fes aldınsa?

Hads.: Ulan, öjle-mi derler?

Kar.: Ja nasıl derler?

Hads.: Ulan „Güle güle başında paralansın“ demek jok-mu?

Kar.: Güle güle başında paralansın.

Hads.: Ha aferim, işte böyle demeli ja. Derken efendim, onun üzerine evde odun bitmiş, biraz odun al dediler. Odun kapusuna gidüp beş on çeki odun aldım.

Kar.: Güle güle başında paralansın.

Hads.: Ulan sus, bu fes deji, odun aldım odun.

Kar.: Güle güle başında paralansın.

Hads.: Ulan, öjle demezler.

Kar.: Ne bilejim ben, sen öjrettin.

Hads.: Ulan, o fese göre idi.

Kar.: Ej, ne dejejim?

Hads.: „Güle güle jak, otur-da küllüne bak“, demeli.

Kar.: Annadık efendim, annadık.

Hads.: Derken efendim, geçen günkü yağmur — mālüm ja — evin kiremitleri filan kırılmış, bütün yağmur evin içine akmış. Bāri bir iki dülger çağırājım-da, jikik jerlerini japtırājım dedim. Evi bir güzelğe tāmīr ettirdim.

Kar.: Güle güle jak, otur-da külüne bak.

Hads.: Ulan, bu evi jeni japtırdım, öjle denmez.

Kar.: Ja nasıl derler?

Hads.: „Oh oh maşallah, pek memnun oldum; güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmağınız“, demek istemez-mi?

Kar.: Olur efendim olur.

Hads.: Sonra bilader borğlunun biri Haşejvat zenginlemiş, evi japtırıjor dejüp para almağa gelir. Benim-de param bitmiş olduğundan borğlu ile boğaz boğaza kouga ederiz, sonra dāvā edüp bizi hapısa atarlar.

Kar.: Oh oh maşallah, pek memnun oldum; güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmağınız.

Hads.: Aman bilader hapısta-jım hapısta.

Kar.: Oh oh maşallah etc.

Hads.: Ulan, öjle demezler.

Kar.: Ja nasıl derler, ne bilejim ben, sen öjrettin.

Hads.: Ulan, ben öjrettisem ev içün öjrettim. Buna-da öjle-mi derler?

Kar.: Ne derler?

Hads.: „İnşallah efendim, jakında biri sebep olur-da çıkarır; siz merak etmejin, inşallah ötekini-de çıkarırlar.“

Kar.: İnşallah efendim etc.

Hads.: Ha. Sonra Karagöz nejse biz bununla ejişe uğraşı-rız. Nejse bizi hapıstan çıkarırlar. Ben o sevinğle koşa koşa eve gelirken, fırınğının biri fırından ekmek çıkarıjormuş, ağılejlē kürejin sapı bir gözümē dokunup gözümün biri çıkmaz-mi?

Kar.: İnşallah efendim, jakında biri sebep olur-da çıkarır; siz merak etmejin, inşallah ötekini-de çıkarırlar.

Hads.: Ulan, gözüm çıktı.

Kar.: İnşallah efendim etc.

Hads.: Ulan, „inşallah şifā bulursunuz, jakında hiç görme-mişē dönersiniz“, demek yok-mu-dur?

Kar.: İnşallah şifā bulursunuz etc.

2.

Haž. (Karagözün kapusuna gelir) Karagöz, asā gel.

Kar. (asā gelir) Hažejvat, ne čārdın beni?

Haž. Vaj hoš geldin, sefā geldin, pilav zerde.

Kar. Hoš bulduk sefā bulduk, tahta perde.

Haž. Vaj külhani, sözüme karşılık mi verijorsun?

Kar. Evet, birine beş birine onbeş.

Haž. Bir daha sөjleježēm, dinne bakalım: hoš geldin sefā geldin, ahči kevgiri.

Kar. Hoš bulduk sefā bulduk, sürüğü pevgiri.

Haž. Bir daha sөjleježēm, dinne bakalım.

Kar. Sөjle bakalım.

Haž. Hoš geldin sefā geldin sātči mengenesi.

Kar. Hoš bulduk, sefā bulduk, Sulu-kule čingenesi.

Haž. Karagöz, zenginlikte züjürtlükte nasıl-sın?

Kar. Nasıl olažām? Kara-kulak suju gibi hafif-im.

Haž. Ej bilader bөjle olmaz, seninle bir sanāt tutalım.

Kar. Ne japalım?

Haž. Ne olažak? ahabımız çok-tur, seninle dondurma-žılık japalım.

Kar. Bende takım-falan bişej jok.

Haž. Bilader, merak etme, bende var, eve gidelim-de birer birer verejim. (Dejüp Hažejvatın evine giderler. Karagөze): al bilader dondurma kutusunu, mejdana koj-da gel. (Karagөz kojup gelir) Al bilader bu kar kečesi, bu-da testere, brak-ta gel. (Karagөz brakup gelir) Al šu čuval ile tuzu. İşte mablak, dondurma takımları, süt tenekesi. Šu kutunun kapā'nı aç, šu karı kes.

Kar. Pekī (dejüp, başlar žirir-žirir karı kesmeje).

Haž. Kar kutusunun içine karı bastır (Kar. bastırır). Šimdi tuzunu koj, çevir bakajım (Kar. fırıl-fırıl çevirmeje başlar). Oldumu? Kapā'nı aç-ta bikerre bakalım (Kar. kapā'nı açar). Baka-jım tatlı oldu-mu? (Haž. bakar-ki tuzlu olmuş). Ulan, sen bu tuzu sүdün içine-mi karıştırdın?

Kar. Sen kutunun içine koj dedin, ben-de koj-dum.

Hağ. Şanım ben kutunun içine koj demedim, etraflarına sikiştir, dedim. Sen hiç dondurma yapılrken görmedin-mi? Şimdi tuzlu dondurmađı nasıl satağāz.

Kar. Ben satarım, ne vazifen senin?

Hağ. Tabakları temizle, omzuna al-da gidelim. Sakın tabakları kirmajasın, tabaklar pahalıdır.

Kar. Kırmam (Omzuna alırken tabakların beş altısını kırar).

Hağ. Kırdın (deje Karagözü döver).

Kar. (ağlajarak) Ne güzel vişneli kajmaklı dondurma var (Hağejvata): Bizde kaç türlü dondurma var?

Hağ. Şanım ne vazifen senin?

Kar. Bizde bir türlü tuzlu dondurma var.

Hağ. Şanım söyleme, söra bizden almazlar.

Kar. Jalan-mı söylejim? Dörusunu söylerim (İçerden kadınlar dondurmağı, deje çarılır).

Kadınlar. Bu neli dondurma?

Kad. Tuzlu dondurma?

Kad. Ah tuzlu dondurma jenir-mi (dejerek Karagözü döverler, atarlar dışarı. Karagöz Hağejvata gelir).

Hağ. Hanı tepsi ile para?

Kar. Beni içerden: neli dondurma deje sordular; tuzlu dondurma dedim, beni dövdüler dışarı attılar.

Hağ. Hiç müşteriye tuzlu dondurma denir-mi (dejerek Karagöze bir iki tokat vurur.)

Kadınlar. Hağejvat çelebi. Al şu elli meğidiji, o arkadaşınızi-da jollajınız ona-da verelim.

Hağ. Hajdı Karagöz, sen-de git bahşiş vereçekler.

Kar. Ben deminden gittim, iki tokat bahşişimi aldım, ağlajarak eve gittim (dejüp muhavere biter).

II. K r-j t k.

— Orta-ojunu. —

 algi terennüm ettikten s ra mevk-i-tem  saja *Peşekjar*  ikar. *Peşekjar* k rm zi   ppeli ve k rm zi sivri k lahli olup, elinde  ak ak, j ni jarik bir de nek bulunur.

Peşekjar. Amma benim pehlivan m.

 erden birisi. Bujur benim pehlivan m.

Pe . O-da hesab de il.

 erden. Ne dir hesabın?

Pe . Kundura i oyununun taklidini aldım, çalsın  algi ilar. nuzz ra temaşa ettirejim.

( algi arab havası  alarak ve *Zenne* t bir olunan, üzerinde fere e bulunmajup, jal n z ja makli ve m zejj n surette kadın urubas n  labis bir hanım, ortada bir miktar raks ettikten s ra çalgi s k ut edüp *Peşekjar* kemal-i-nezaketle.)

Pe . Hahahaj,   lme benim gamzekjar m, tab  güzel nazli  an m. Aman n zeninim, bu geçenin nısfında takmi  tak  t rm     n z jakmi  jak  t rm     n z, ufak ufak raks ederek nerden gelüp nere e gidijorsunuz.

Zenne. Aman H sejn efendi, halimi nasıl arz ede  mi bilemeorum.

Pe . Aman hanım k z m, bir felaket geçirmiş olmalı-s n z.

Zen. Sorma H sejn efendi sorma, bizim validenin hali mal m ja.

Pe . Hajr ola şanım, bendenizi-de merakta brakt n z.

Zen. Efendim ne ola ak, bizim ihtijare valide sabah akşam kom   kom   dolaşır, mal m ja h nede benden başka kimse olmadı i  n her bir i leri bendenize havale eder.

Pe . Bir hizmet i olsun tutsanız olmaz-mı?

Zen. H sejn  m, bilmez gibi s jlejorsun, bizim validenin d rd r na hangi hizmet i katlana bilir?

Pe . Evet evet bendeniz orasını d   nememi tim, her neyse lutf etseniz-de şu felaketin neti esini anlatsan z.

Zen. Hergün jal n z otura otura günüm istirab içinde kalijor. Gençlik  lemi bu ja, her kezin k zi gibi ben-de biraz hava almak etrafı görmek, kom   k zlar le ejlenmek arzu edijorum. Hal bu-ki

validem bunlara ruj-u-rizā göstermedikten başka hergün-de diril-tisina dajanamajorum.

Peş. Evet hanım kızım, dorusu pek mejus-sunuz, keşki valideniz jakın vakitte dari-bekāja azimet bujursa-da siz-de istediniz gibi gülüp ojnasanız.

Zen. Keşki Hüsejnğim keşki.

Peş. Herne hal ise hanım kızım, sōra?

Zen. Jine hergünkü gibi geçen gün-de evde hem işimi görmek hem-de etrafı temaşa etmek üzre penğerenin önüne oturup dikiş dikmeje başladım. Karşidan-da küçükten berü mektebde ders okudumuz komşunun çoğū elinde bir çikın geldini görünçe: bāri şununla biraz görüşejim-de jēsimi izāle edejim, deje çoğū'a penğereden ses verdim.

Peş. Aman hanım kızım, korkarım ki çoğuk birden bire kapuju açık bulup-ta içeri girmiş olmalı.

Zen. Jok a şanım jok, öjle zann ettiniz kadar arsız dekil dir.

Peş. Aferim çoğū'a.

Zen. Herne hal ise çoğuk: kapuja gel-de şu mendilde-ki jemişlerden hem sanā verir hem-de biraz görüşürüz, demesi üzerine şarijeniz derhal kapuja gittim, çoğuk-ta bize bir iki elma armud verdikten sora çoğūn janında mahçube kalmamak için: bu verdin jemişlere mukabil ben-de size ne takdim edejim, deje sual ettim.

Peş. Ne istedi bakalım hanım kızım?

Zen. Ne istejeğek, iki tane şeftali verseniz kifajet eder, ževabını verdi.

Peş. Hemen şeftalileri verdiniz-mi?

Zen. Tohaf sin Hüsejnğim, şeftali žebimde dekil ja, bizim bahçede bildin şeftali a'ağj jok-mu? Çoğū'a dedim-ki: içeri gel-de a'ağdan sana koparup verejim.

Peş. Ej hanım kızım, demek-ki çoğuk şeftali koparmak üzere derhal hāneden içerije girdi.

Zen. Öjle ja, derken Hüsejnğim şeftali a'ağının janına varır varmaz çoğū'a: a'ağa ben çikajım, çoğuk: jok ben çikajım deje bir birimizi çeküp sarsmaja başladık.

Peş. Birbirinizi jere jatıramadınız ja hanım kızım.

Zen. Hemen o raddelere gelijordu. O esnada validemle birlikte komşu Hağğe molla içeri girmezler-mi?

Peş. Aj, korkarım-ki münazajı bñjñttñnñz.

Zen. Mñnaza bñjñmedi amma, eli kñrñlasñğa validem zavallñ
çoğ'u'a elinde-ki dejnekle hajlñğ'e vurduktan sñra, çoğuk gñc hal
ile dñsarñ kaça-bildi.

Peş. Demek-ki tehlikeji savuřturdunuz.

Zen. Tehlikeji savuřturduk amma, o bizim Hağğ'e molla
ötede beride: bizim komřunun kızı Fehime mollarñn olunu içeri
almış deje, çan çan çan etrafa jajmaja bařlajñnğa artñk tehammñl ede-
mejñp bařka bir mahallede iskjan etmek içñn size mñrağat et-
meklije meğbur oldum.

Peş. Pek güzel etmiřsiniz hanım kızım, hazır řindi-de elimini
altında bir hane mevğud-dur, size o haneji istikra edelim. Lakin
hem hane sahibinnen görñřmek hemde vakit geçirmek ùzre biraz
raks ederseniz-de ben-de řindi size anahtarñ bulur getiririm.

(Çalgı ojun havasını çaldıktan ve Zenne dahi biraz raks
ettikten sñra Peřekjar gelñp çalgı sñkñjut eder.)

Peş. Bñjurun hanım kızım, iřte hane (dejñp jokarda tarif
olunan iki kanadlı evi gösterir).

Zen. Her nejse Hñsejñğim kñcñk amma zarar yok, ben
zaten jalınız bařma-jım. Ha, bak řurasını-da sñjlejim-ki evden
çıkarken janıma para-mara almadım. İnřallah aj bařı hesabını
görñrñz.

(Dejerek hanesine girer. Bu esnada çalgı terennñme bařlar,
içerden uzun ve ùstñvanevi ve dilimli kirmızı, koğa bir kavu'u,
ve ùzerinde kirmızı žñppe ile kirmızı řalvar ve sarı mest pabğz
labis, kısa bojlñ gajet tohaf tabijatlı bir herif bir kaç defa sen-
delejerek, etrafı dolařırken Peřekjar elinde-ki řakřa'ñ kavu'una
vurur vurmaz, *Kavuklu* kemali-teağñble Peřekjarın jñzñne bakar).

Peş. Vaj hoř geldin sefā geldin, derisi patlamış ipi kasna'ñ
kırılmış, derunu tozla dolmuş, kenef aralarına atılmış bekçi
davulu.

Kav. Vaj hoř bulduk sefā bulduk, kajıklarda kalmış, içini
dışını sıçanlar jemiř, pis pis kokmuş, her tarafı delik deřik olmuş
lapseki kavunu.

Peş. Vaj ulan, benim lapseki kavununa neremi benzettin?

Kav. Ja sen-de beni bekçi davuluna neremi benzettin?

Peş. İlahi Hamdi, öjle kırmızı sarılı ortada gezindini görünçe, bajram gelmiş-te üzeri vergilerle setr olunmuş bekçi davuluna benzeti-verdim.

Kav. Ja ben-de seni sip-sivri ortada görünçe, lapseki kavununa benzettim.

Peş. Herne hal ise şanı, zann edersem siz beni tanımadınız.

Kav. Elbette birez güçlülle tanıdım, çünkü biraz tujlerin dökülmüş.

Peş. Ulan haidi ordan, ben köpek-mi-jim?

Kav. Şanı, hatta siz jedi kardaş-diniz-da senin gözlerin ötekilerden çabuk açıldı. Biçare kardaşların gözleri henüz kapalı oldu münasibetle zavallıların altısını-da araba çjnedi.

Peş. Sen âdeta edebsizlenijorsun, ben seni eski dostlarımdan ve hatta pederlerimiz dahi kardaş gibi geçinirlerdi.

Kav. Pek âla, böyle oldu halde gelir gelmez sille tokat bir takım şejlere benzetmenin ne münasibeti var; hiç hal hatır sormak yok-mu?

Peş. Korkarım-ki Hamdiğim bir felakete duçar oldun.

Kav. Sorma bilader sorma.

Peş. Aman şanı hâjr ola, ne oldu?

Kav. Ne olağak? Bilirsin ja, bizim peder pek zengin-di, hatta ölüirken bir dilim ekmek deje ba'rdı.

Peş. Evet evet bilirim, zannıma göre pederden kalan mirasları ötede beride zevk âleminde jejüp içtiniz-de şimdi biraz joksulluk çekijorsunuz.

Kav. Nasıl-da bilirsin, işte bu joksulluk sebebine geze gündüz düşünüp dururken artık zihnimde: bari bir jere çirak olma'a karar verdim.

Peş. Aferim Hamdi, işte şimdi seni bejendim.

Kav. Zâten benim akıllı oldum kîjafetimden annaşılijor. Hernejse bu kararın üzerine bizim mahallede meşhur olan ve çok müşterisi bulunan kaveği Ahmed-ajı görmeklije nijet ettim. Derhal şuppeji şalvarı sırtıma, kavu'u başıma, pabuğlarımı-da ajâ'ma geçirüp kaveği Ahmed-anın dükjanına.

Peş. İşte kararında durdundan dolajı seni şimdi pek bejendim.

Kav. Ahmed-ânın dükjanına girer girmez selam kelimadan söra hâlimizi kendisine anlattık, Ahmed-â-da henüz cîrâ'nı def ettinden benim şu fikrimi tahsin etti.

Peş. Eh söra?

Kav. Sörası ne olağak? Biz derhal peştamalî belimize takup öteje berije kâve ateş vermeje başladık.

Peş. Allah vere-de hizmette bir kusur etmejejdin.

Kav. Jok a şanım jok, hiç bende kusur edeğek surat var-mı? Hatta birisi: Hamdi bir ateş al, der demez biz atıklıjımızden ateşi herifin şî'arasına tutağak-ken burnuna tutup-ta zavallı adamğâ'zın burnunu jakmajalım-mı?

Peş. Aman Hamdi, eji bil-ki kovuldun.

Kav. Jok a şanım jok, öjle ufak-tefek kusurlarla hiç adam kovulur-mu?

Peş. A şanım, herifin burnunu jakmak ufak-tefek kusurlardan-mıdır ja?

Kav. Teşekkür etsin-ki suratını büsbütün tutuşturmadi.

Peş. Aşk olsun Hamdi.

Kav. Ha malûm ja, ustamız evli oldu içün her geze evine gider, ben-de sabalağın öteberi işleri görür ve ateşi jakup sabah müşterilerini beklerim.

Peş. Ej, demek-ki kâvenin hizmetlerini artık ejiğe öj-rendin.

Kav. Adam sen-de, bir günde derken bir sabah erkenge ujanup her bir işlerimi gördükten söra başka işler arama'a başladım. Birde düşünürken öteden dir elmas traşlı bir nargile el etmeje başlamanın-mı?

Peş. Aman Hamdi, hiç nargile insana el eder-mi?

Kav. Şanım, işte bize etti ja.

Peş. Orası başka.

Kav. Derken öteki nargile: vaj sen onu isteğüp-de beni istemeyorsun gibi bir takım sitemlere kalkınğa, o nargilenin-de elmas traş kısmını öteden beri çok riğa ve nijaz eden çibukların kehlibarlı parçalarını birer birer hajdı zebe.

Peş. Hamdi, sen âdeta hırsızlık ediyorsun.

Kav. Jok a şanım, ne hırsızlı? Onnar bana jalvardı, ben-de onnarı gezmeje götüreğem.

Peş. Ja žebinde iken ustan içeri girerse.

Kav. İşte benim düşündüğüm-de asıl orası ja. Derken tamam-dır kapuđı açtım, oradan dışarı çıkmak üzere idim, hemen ustam dir birden bire karşılađınğa, biz hajdı tekrar kâveden içeriye.

Peş. İşte burası pek müdhiş.

Kav. Bereket versin-ki sabah kejfine ustam nargile ve cibuklara dikkat etmeksizin: Hamdi bana bir kâve pişir deje emr edinğe, ben kave kutusunun kapâ'nı açup žezve indirmek üzere basama'a basarak jokarıja çıkmakta iken, korku ile ajak-larımın titremesinden dolajı ajaklarım basamaktan kurtulur kur-tulmaz, hajdı kave kutusunun içine.

Peş. Aman Hamdi, hiç insan kave kutusunun içine sı'ar-mı?

Kav. Şanım, bizim kave kutusu epeji büyük-tü, hatta bir okka kâveji birden alırdı.

Peş. Eh sōra, seni kave kutusundan dışarı çıkarmadılar-mı?

Kav. Nasıl çıkarağaklar? Ustam kutunun başıua gelir gel-mez biz kutunun bir köşesine gizlendik. Artık kaşıđı ne tarafa salarsa biz öbür tarafa fılan derken, kaşık-tır bize tesādüf edinğe hajdı biz žezvenin içine.

Peş. Lakin insanın-da žezveje sıđdı'nı senden işidijorum, bakalım bunun sonu neje varağak?

Kav. Derken üzerimize sığak suju döker dökmez, herne kadar hajlı haşlandımsa-da ustamın haberi olmamak için ses çıkaramadık.

Peş. Demek-ki ādeta sujun içinde müzmü-hal oldunuz.

Kav. Haj haj. Oradan žop, koğa tiraki filğanınun içine girüp ustamız bizi herife filğanla toka etmez-mi?

Peş. Vaj başına gelenler.

Kav. Kaveji bir jutum iki jutum derken üçünğü jutumda herifin â'zından ve bo'azdan aşā dar sokaktan geçerek mide mahallesi dedikleri jere vasil olduk, ne dersin? Orada bir çok arkadaşlar.

Peş. Aman Hamdi, bu ne biçim arkadaşlar?

Kav. Ne biçim olağak? Mesela bir tavuk budu, bakla, et parçaları ve bunun gibi bir takım ādi adamlar gülüşüp ojna-şırken, geriden dir bir alaj kuru fasulja: varda içerde kimse kal-

masın, efendinin veğası geldi, deje bizi bā'rsak soka'ndan ilerü dōru itmeje başlamazlar-mı?

Peş. Öjle ise hajlı heleğana üradî'nizi his edijorum.

Kav. Sāde biz-mi ja? Diger arkadaşlar-da žan žana, baš başa, göz gözü görmez bir halda idiler. Aradan bir müddet geöer geömez bir gürültü bir patırdı koptu-ki kendimizi kuburun içinde bulduk.

Peş. İşte hepsinden baskını, şu kubura düşüşünüz.

Kav. Ne çāre, oradan-da büyük ve kemerli bir jerden sürüklenerek dōru deniz önüne çıktım.

Peş. Demek-ki kuburda la'ma, la'mdan-da denize çıkmış, ve artık selāmete irmiştiniz zann ederim.

Kav. Ne siktirir, olağak bu ja. O esnada janımızda bir jangın zuhur ettiinden, sakalar: su alalım derken ve ben-de alık alık bakınıırken saka bizi kîrbaja, kîrbadan-da tulumbaja boşat-masın-mı?

Peş. Aman Hamdi, işte buradan kurtulması hajlı müşgül.

Kav. Herne hal ise, tulumba kollarını bir iki basar basmaz, hortumun iēinden su kuvvetile hajdı evin tepesine.

Peş. Sakın ev janarken birlikte janmajasın.

Kav. Hajr, bereket versin-ki jangından hāneji kurtarmak iēün henüz janmamış bir kona'a sıklan tulumba hortumundan çıktımızdan artık janmak belijesinden kurtulduk.

Peş. Pek güzel amma jangının hitavından sora nasıl damdan ašā inežeksin?

Kav. Žanim, vakit kalsajdı ba'rır çā'rır kendimizi ja merdüven ve ja bir iple ašāda bulurduk, lakin bizi öjle kırmızı žüppe ve kavukla sır-sıklam ıslanmış bir halde gören çajla'ın žijer zann etmesi, işi büsbütün fenalaştırdı.

Peş. Korkarım-ki karada sejjahatı braktınız-da biraz-da havada sejjahat edežeksiniz.

Kav. Tam eji sōjledin. Mahud çajlak žüppenin ense tarafından jakaladı'ı gibi hajdı biz havaja, jüksel jüksel daha jüksel hemen beş on minare boju jükseldik.

Peş. Maşallah eji-ki ašā baktikça gözünüz kararup, mīdeniz bulanmajor.

Kav. Nasıl bulanmajor? Bir parça daha jükseldikten sōra

bir gasjan, bir gürlütü, bir kijamet, artık ba'r ba'r ba'rma'a baş-ladîm'da çajlak ürkerek, bizi aša brakmaşın-mî. Brakîr brakmaz birde ujanajım-ki, henüz jata'n içinde siçramış oldūmdan, kendimi jata'a düşer buldum.

Peş. Vaj ulan, şimdije kadar şan kulağıle dinnedim şejlerin demek-ki kjaffesi rujadan ibâret idi.

Kav. Ah avanak, senin hiç aklın jok-mu ki hiç insan kâve žezvesine ve oradan herifin bo'azına ve kuburla denize, ve hortumdan dama čika bilmesi mümkün-mü-dür?

Peş. Öjle ise bøjle uzun uzadıja gördüjünüz bir rujaji benden başka annataşak bir adam bulamadınız-mî?

Kav. A şanıım, senin evvelden berü akıllı oldūnū bildimden ve inşallah şu züjürtlük vaktında bu rujanın netižesi hajırli bir sej olur deje, sana annatma geldim.

Peş. Hajır-dır inşallah.

*

Jegyzet. A török népszínjátékoknak kétféle változata ismeretes. Egyike a *Karagöz* vagyis *hajal* (árnyjáték), másika az *Orta-ojunu* (körjáték), más néven *zuhuri-kol*. A karagöz-játék, melyben a játszó személyeket teve bőrből kifaragott és színesre festett báb-alakok helyettesítik, a ramazáni esték bohózata. Ilyenkor állítja fel a *hajaldsi* az ő kis bódéját, és estenként más-más tárgyu, itt-ott obscoen bohózatokban léptetik elő alakjainak nagy csoportozatát. A legnépszerűbbek a pórias *Karagöz* és a finomabb szavu *Hadsejvat* apó, a kik folyton kötekednek egymással, és a cselekményt is mindvégig ők vezetik. Mutatványul két ily jelenetet közlök, melyekben kölcsönösen megrétfálják egymást és a cselekmény tárgyával is megismertetnek (l. 'Három karagöz-játék' cz. dolgozatomat).

Jóval fejlettebb foku már az *Orta-ojunu*, melyben élő személyek szerepelnek, nők helyett férfiak, és a cselekmény is kerেকেbb egészlet képez. Kör-játéknak azért nevezik, mert egy kör-alaku térségen játszanak, melyet a néző közönség amfiteátrálisan ül körül. E játékok főbb szerepvivői *Peşekjar* és *Kavuklu*, az előbbi a ramazáni bohózatok furfangos és világismerő *Hadsejvatja*, az utóbbi pedig az együgyű és pórias ravaszágú *Karagöz*nek a mássa. Az 'Orta-ojunu' ma már tünedezőben van, és csak nagyon elvétve bukkanni egy-egy ilyen játszó társaságra. A közöltük szöveget, mely egy játéknak a bevezető része, *Eski-şehir*-ben (Kisázsia) hallottam és jegyeztem fel. (L. 'Orta-ojunu' cz. dolgozatomat).

7. N é p m e s é k.

— Masal. —

1. Vaktin birinde bir padişahın bir oğlu varmış. Bunun-da bir lalası olup janından hiç bir jere salı vermezmiş, kendi žanı gibi hem severmiş. Bu oylan bir geđe düşünde bir kız görerek aşık olur. Kız-da kirklerden imiş. Bu kız kimin kızı olduğunu bilme-jerek, aşkından geđe gündüz aylar dururken, bir geđe jine düşünde kızı görür. Kız oylana: aylama, beni gel kirkler hamamında bul, dedikte, oylan ujkudan ujanarak lalasına: žanımlala, kirkler hamamı nerede dir bilirmisin, dedikte, lalası: aman šezadem, onu ne japažaksınız, bunu sana kim söyledı, dejinže, oylan başına geleni lalasına annadır. O-da: šezadem, sen hiç merak etme, ben sana o kızı bulurum amma, bunu kimseje söyleme, onlar peri dir, sonra seni öldürürler, dejüp, bir geđe lalası kendi kendine kalkar, doğru o hamama varır.

Hamam kapusından girinže hamamın içine gidesıježek lalaja sille tokat artık hiç eksik olmaz. Nejse hiç aldırma-jarak hamamın içine girer, göbek- taşına oturur. Birde hamamın kubbesi açılır gibi bir gürültü kopar. Lala herne kadar korkarsa-da kendini tutarak birde bakar-ki šezadenin aşık olduđu kız gelir, lalayı hiç görmez gibi oturup bilezijini inžilerini çıkarup göbek-taşına kor. Lala kız jıkanırken, onları alup hamam kapusundan jine dajak jejerek dışarı çıkar amma, akli başından gider. Nejse o aldıřı šejleri saraja getirir, šezadeje kızın bilezijini inžilerini gösterinže, oylan: aman lala, sen bunları nasıl aldıın, der; lala-da japtıřı gibi sözler. Oylan biraz sevinirse-de: aman lala, řu gittijin jere beni-de götür.

Lala: űezadem, sen benim gittijim jere gideűek olsan deli olursun, hem dajaűa dajanamazsın, kim bilir űimdi bir daha gideűek olsam, nekadar çok dajak jerim amma, bir gün seni o kızın oturduűu jere gizliűe g t rejim-de sen-de onu ejiűe sejr et. Amma sak n kendini g stereűek olursan sen-de onlara kari up bir daha ne benimle ne anan babanla görüşe bilirsin. O lan: aman lala-ű   m, sen beni götür-de ben senin dediklerini japar m, dedikte, bir ge e kimse dujmadan lalası űezadeji alup giderler.

Gide gide bir bahçeje varırlar. Lalası űezadeji bir ağaç ard na saklar, kendi-de jan  başında gizlenir. Birde bunlar oturup dururken bakarlark  k rk tane g  er  in gelüp, bahçede bulunan havuza dalarak hepsi   rp nup birer kız olur. O lan-da kendi d   nde gördüğü kızı g r n  e: aman lalaű   m, űindi gördüm, işte benim sevdijim  nde-k  deji -mi filan, der. Lalası-da : aman űezadem sus, űimdi bizi i  dirlerse hem ka arlark  hem-de sonra buradan   kamaj z, der. Nejse űezade sesini keser amma, artık kızın a   n-dan sabrı kalmaz. Bunlar bir sofra kurulup hepsi-de otururlar, jerler i erler. K z yemek jedikten sonra bir űi e űerbet getirtip kupalara kojarak : beni sevenin a   na der, i erler, sonra yemekten kalkup ojnarlar gülerler, hepsi sonujup jikanmak i  n havuza girerler. Hemen lala gidüp o kızın urbalarını alarak jine jerine gelir. Nejse bunlar jikan rlar, hepsi urbalarını alarak gije-rek   rp ndiklar  gibi kuş olup uçar.

Bu kız urbalarını arajarak bulamaj n  a: ejvah, buraja bir düşmen gelmiş, űimdi ben ne japajım, deje oturup düşünür; kendi kendine: a eb bunu bana japan kimdir, de  p dururken, o lan a a  n arkasından çıkarak, kız bunu g r n  e : aman űezadem, urbalar m sende ise ver filan, derse-de o lan jemin ederek: ben almadım, bende de l. O-da: sen burada imişsin, başka bir kimse gelüp ald sa-da elbet g rm   n-d r. O lan: ej sevdijim, bun a vakitten berü senin a   nla ben janup tutuşarak ge e gündüz aylard m, sen ise bütün gün zevkinde ű  mb   nde oturi orsun, bana teslim ola a  na jemin et, senin urbalarını bulaj m, dedikte, kız peki de  p, jemin edin  e, bir r z jar koparak, bahçe bütün k r gibi   aj rl k olup, birde ikisi-de űa  rup kalırlar, K z: ejvah űezadem, beni bütün kardaş-lar mdan aj rd n, űimdi ben senin, sen benim oldun. O lan sevi-nerek: aman lalaű   m nerde, deje,  teji beriji ararsa-da bir türlü

bulamaz. Kıza: ej sevdijim, senin urbalarımı alan benim janımda-ki lalam idi amma o şimdi yok, azeb nereje gitti. Kız: şezadem, sen artık onu arama, ejer benim urbalarımı jakmış olsajdın, o vakıt lalanı kajb etmezdin, şimdi benim urbalarımı ona gejdirdiler, o-da kırklara kariştı amma ben kurtuldum. Oılan kızı bulduına sevi-nirken, lalası-pa pek sevgilisi olduıu için: ejvah istediimin birini buldum birini kajb ettim, deje, aılajup dururken, kız: ej şezadem, benim bir gajet sevgili halajııım vardı. ejer o bana bir kerre geleğek olursa, onun bana zararı dokanmaz, ben senin lalanı ona söllejüp buldururum. hajdı biz şimdi gidelim, dedikte, oılan ne japsın, bir şeş dir oldu, kızı alarak doıru sarajına götüür.

Odasında oturup dururken kızın o sevgili olan halajıı penğere-nin önüne gelüp, kıza: ej sultanım, benden nasıl ajrıldın, şimdi ben sensiz ne japajım dedikte, kız aılamaıa başlajup: hajdı şu bahçede-ki havuza gir, şezademin sevgili olan lalası her nerede ise onu bana çağır. Kuş: aman sultanım, onu arkadaşları hiç janlarındam ajırmijorlar, şimdi ben onu çağırup buraja geleğek olursa, öbürkiler-de onunla beraber gelüp, benim çağırdıımı anna-dıkları gibi beni-de öldürürler, sonra bütün-bütün sana hasret kalırım. Ben şimdi gidüp onu bir tenhada bulursam, belki buraja getire bilirim, dejinşe, kız: ama dadağııım, herne japarsan jap, onu buraja getir, hiç olmazsa bir kerre jüzünüzü görürüz, dejinşe, kuş uçup gider.

Arası bir kaç gün geçüp, şezadenin lalasını bulup: şezade seninçün çok aılıjormuş, şimdi seni birkerre görejim, deje, benden istediler, nasıl edüp-te bir kerre seninle gideriz, demesile, lala: bir geğe gizliğe seninle gideriz amma, çabuk gelmeli-jiz, zere arkadaşları beni bir sāt görmeseler, olamaz, sonra bizim nereje gittijimizi görürlerse hemen öldürürler, der. Nejse geğe oldukta berikiler duımadan bunların ikisi birden kalkup şezadenin bahçesine girerler, havuzda çirpinup adam kılıına girerler. Kız bunları görünşe: şezadem, aman şimdi ben bunnarı içeri aldııımda, merdümen başında urbalarını soıup bizim urbalarımızdan gejdiz ririm, sonra sen, onlar odaja girdikleri vakıt, urbalarını al ateşe at, bir daha kendi kılıklarını bulamajup bizimle kalırlar. Dejerek, hemen bahçeje iner, bunları içeri alup urbalarını soıarak, başka uruba gejdirir. Şezadenin odasına girdiklerinde, şezade gidüp

onların urbalarını ateşe atınğa, bunlar: ejvah jandık, demesile düşüp bajılırlar. Nejse bunları ajıltıklarında hepsi bir birlerine sarılıp kavuşurlar, sonra şezade kızı kendine, kızın dadısını-da lalasına nikjah ettirüp kırk gün kırk geze düjün japarlar.

*

2. Bir vaktin birinde bir odun jariği varmış, bunun üç ki varmış. Bu odun jariği her gün dağa gidüp aksama kadar odun keser onları satar, paralar ile jemek ekmek alır evine getirir imiş.

Günlerde bir gün jine dağa gitmiş, odun keserken bir derviş gelmiş: selam alejküm odunğı baba demiş.

O-da selamın alup: ne haber derviş baba demiş.

Sana bir şey sorağayım, onu bilirmisin?

Ne dir o dedikte, derviş: aj ne dir, jıldız ne dir, geze ne dir, gündüz ne dir, bunları üç güne dejin bilirsən bilirsən, bilmezsen bojnunu vururum der gider. Mejerse o derviş padişah imiş.

Odun jariği başlar düşünmeje: aman ja rabbi, bu ne dir benim başıma gelen, ben bir fakir adam-ım, şimdi bunu nasıl bilejim, dejerek odun kesmeji brakır, evine gider.

Birde büyük kızı kapu jı açar, bakar-ki babası pek fena kılıkla gelijor: Aman baba sana ne oldu. O-da: ah kızım, bugün bir derviş geldi, bana böyle bir şey sordu, ben-de onun için kederlendim, der. O-da: ben-de sandım-ki kızımın her bir şeyi tamam, lijen örtüsü kaldı, dejeğen, dedikte, babası: hajdı jıkıl oradan kahpe, dejüp jine düşünmeje başlar.

Sabah olur, baltasını alır, dağa gider. Odun keserken o derviş gelir: babam bildin-mi de je sorar, o-da yok bilemedim; iki günün kaldı der, gider. Herif odunları brakır evine gelir. Kapu jı çaldıkta, ortanğa kızı açar, bakar-ki babasının çehresi kap-kara. Aman baba sana ne oldu, o-da: hajdı git ordan, büyük kardaşın ne söyledi-ki sen ne dejeğen. Aman babağayım, belki derdine ben derman olurum, söyle bakalım ne je kederlendin, dedikte babası-da olduğu gibi söyler. Kız jine kahkaha ile güler: ben-de sandım-ki kızımın herbir şeyi tamam, lijen örtüsü eksik dejeğen, babası-da: hajdı jıkıl git de je, kovar.

O geze sabaha kadar ujumaz. Sabah oldukta jine dağa gider, o derviş gelir: baba bildin-mi der; o-da: hajr bilemedim dejüp derviş gider. Odunğu-da kalkar, birde eve geldikte, küçük

kızı kapuji açar: aman baba, sana ne oldu, der. Herif bunu kovarsa-da, kız jalvarır jakarır, babası-da işi annadır. Kız-da: ah babağım onu bilmejeğek ne var, derviş geldikte dersin-ki: aj padişah siz siniz, jıldız veziriniz dir, geçe ednā kulların, gündüz ālā kulların. Bunu işittikte herif sevinüp, o geçe sabaha kadar o lakırdıları söyledii öjrendi.

Sabahlajın erken baltasını alup jine dayı gitti: Baba bildin-mi dedikte, o-da: evet bildim. Ne dir? dejüp, odunçu-da: aj padişah siz siniz, jıldız veziriniz dir, geçe asā kulların, gündüz ālā kulların, dedikte, padişah itti: baba, senin üç kızın var, üçü-de kız-oılan-kız, altı ajlık gebe dir, der gider. Odunçija bu lakırdı merak olur, kalkar jine evine gelir, küçük kızına bir bir anladır.

Küçük kız üç tane bohça japar, hepsinin karınlarına birer tane baylar, büyük kıza der-ki: padişah sana şanın ne istijor derse, turşu de; ortançaja der-ki: sana-da sorarsa: kız şanın ne isteijor: et, de. Bunlar arabaja binerler, doğru saraja giderler, padişahın karşısına çıkarlar. Padişah bunnara bakar, büyük kıza der-ki: kız şanın ne isteijor, o-da: turşu der; padişah: bunu turşuşı-basıja nikjah edin der. Ortança kıza-da sorar, o-da et isteijor der, onu-da kasab-basıja nikjah edin der.

Küçük kıza der-ki: kız şanın ne isteijor: havada balik, denizde tere der. Padişah: kız hiç havada balik, denizde tere olur-mu dedikte, kız-da: ej padişahım, üç kız-oılan-kız altı ajlık gebe olur-mu, demesi üzerine, padişahın çok hoşuna gidüp, vezirine: şunu-da bana nikjah edin der. Dünün kurulur kırk gün kırk geçe ederler.

Gökten üç elma düştü, biri benim, biri senin, biri-de masal söylejenin.

*

Jegyzet. A török népnek nagyon gazdag a népmese (masal) költészete. Tárgyuk legnagyobb részt megegyezik az európaik, köztük a magyar nép meséivel, és java részök az úgynevezett tündérmesékhez tartozik. A tündér neve *peri*, *dsin*, a boszorkányé *dsadi*, a sárkányé *ežderha*, a rossz szellemé *dev*. A közölt két mese 'Népköltési gyűjteményemből' való, melyben száznál több, közvetlen a sztambuli nép ajkáról ellesett *masal* van összegyűjtve. Húsznak a magyar fordítása a Kisfaludi Társaság kiadásában, 'Török népmesék' cím alatt jelent meg.

8. Történetkéék.

— Hikjaje. —

1. Efendinin biri müsafir ile beraber sofrā başında tām ederken, her nasılsa efendinin sakalına bir pirinç tānesi düşer. O aralık uşak, efendisinin sakalına bir pirinç tānesi düştüğünü ve efendisinin haberi olmadığını görünçe: efendim, gül dalına bülbül konu, beş pençeji gönderin-ki öjretsin. Demesi üzerine, efendi sakalını silkerek düşürür.

Uşayın bu sözü müsafir efendinin zijadesile zevkine giderek, kendi hānesine avdet eder.

Bir kaç gün sonra öteki efendi bir efendinin hānesine gelir, ve biraz muhabbetten sonra yemek çıkar. Hemen efendi dışarı çıkarak, kendi uşayını bir kenare çağırıp: Ben yemek jer-ken sakalına bir pirinç tānesi düşüreğem, sen pirinç tānesinin düşdüğünü görünçe, efendim gül dalına bülbül konu, beş pençeji gönderin-de öjretsin de, dejerek uşayına tembih ettikten sonra içeri gelerek sofraya oturur.

Tām ederken çalışa çabalaja sakalına bir pirinç tānesi düşüre bilir. Hemen dir uşak pirinç tānesinin düşüğünü görünçe, efendisinin kendisine evvelçe tālim etmiş olduğu sözü unudarak: efendi, dışarıda söyledijin işte oldu, demiş. Zavallı efendi-de uşayın bu hamaketinden müsafirinin yanında mahzūb kaldı.

2. Efendinin birinin bir kaba uşayî olup, geğē oturmak üzere komşusu Daniş beji çağrtmak için uşayî çağırır.

Efendi: Memiş!

— Memiş: Efendim?

— Hajdı git-de bu geğē oturmak üzere komşu Daniş beji çağır, fakat ejer-ki bir mānim var filan derse esrar etme, jarım āz çağr-da gelsin. Demesi üzerine uşak-ta ževaben:

Peki efendim, dedi ve gidüp Daniş bejin kapusunu çalarak

jokarı çıktiktan sonra: efendi bana jarım â'z c̣âr deje tembih etmişdi, dejerek â'zinin jarısını kapadıktan sonra Daniş beje hitaben: efendi c̣ârrijor, dedi. Daniş bej ise gajetle zekki bir zat idijinden maddeji der-akab c̣akarak, o dahi bir elîle â'zinin jarısını kapadıktan sonra: efendin aff eder, bu geğe gelemem, c̣evabını verdi.

Bunun üzerine uşak geri dönerek hâneje avdet ve efendisinin janına çıktiktan sonra: efendim, Daniş bej-de jarım â'z gelemejeğek. Nasıl jarım â'z gelemejeğek? İşte o-da benim gibi â'zinin jarısını elîle kapadıktan sonra, jarım â'z gelemem, dedi. Sen gidüp nasıl söyledin? Nasıl söylejçem? Elimin üç parma'nı â'zıma kapajarak jarım â'z söyledim. O-da c̣evab olarak öjle söyledim, dedi.

Efendi ise böyle bir alık uşâ'n adem-i tedbirinden dolaj. Daniş bej gibi bir zatın janında mahğub oldu.

3. Gajet tohaf ve biraz-da kamburğa adamın biri ahbabından birinin hanesine gider. Bir kaç ehubbanın dahi orada bulunduğuna aşurî dereğede memnun olarak, dereden tepeden sohbece girişirler.

O aralık hâne sahibi, efedinin hizmetçilere etmiş olduğu işaret üzerine, uşak dahi der-akab bu zate japılmış bir c̣ıgara getirüp takdim eder. Bu zat: ağeba bu tütün kaçlık, hakikat kokulu imiş, dejerek içen, bir az vakit sonra kalkup gider. Bu nereje gitse bejenirsiniz.

Hamama girüp sojunup, içeri girdikte birde ne baksın, tıpkı kendisine benzer, jani o-da biraz kamburğa kibardan bir zat oturmuş. Bir jandan hamamçılarla uşakların kemal-i dereğede ṭazim ve ikram ettiklerini görerek, âdeta hased bile eder. O aralık bu kibardan efendi abdest-hâneje gider. Biraz vakit sonra-da bu zat dahi abdest-hâneje girdikte, ne görsün, bu zengin olan kambur orağıkta feğeten vefat etmemiş-mi?

Hemen kambur önünde-ki bajağı peştemalî efendinin önüne, ve efendinin ipekli peştemalini kendi önüne koyup, parma'nda-ki jüzüjü dahi takarak, dışarı c̣ıkar. Birde dir hamamçılarla uşaklar bunu tanımajarak ṭazimle halvete ve jikandıktan sonra dışarı c̣ıkarırlar. Ehasil-kelam, gejinüp hamamçının hesabını görür.

lākin konak neredé. En zijade orasını düşünürken hamam kapusunun önünde kendisiçün hazırlanmış atı görünçe, zijadesile memnun olarak, aspa rakib oldukta sejisi çārır: Hamam zijadesile başıma vurdu, önüme düş-de konā'n jolunu buluver, demesi üzerine, sejis temenna ederek hajvanın önüne düşüp, konağa dahil olurlar.

O esnada dōruğa içeri girdikte, hanım dahi istikbal ederek, odaja alır. Bu ise kendisini bildirmemek tedbirile: Aman hamam pek zijade başıma vurdu, sojunup jatağām, dedikte, hanım: peki, dejüp geğelik elbiselerini çıkarır, urbalarını gijerek, karjolaja çıkup hāba varır. Hanım ise bunun efendi olmadığını anljap halajıkların ellerine birer sopa vererek, kamburu bir temizge tepelemeje başlarlar iken, kambur-da: aman, dejerek, karjoladan aša düşer . . .

O aralık bir kakhaha-dır kopar. Birde kambur ne görsün, hālā o ehubbā bejin hānesinde çıarası elinde olduğu halda koltuk sandalijesinin üzerinden aša düşmüş. Mejer efediler ejlenmek üzere, merkume esrarlı çıgara içirmişler. İşte görmüş olduğu ruja esrar kuvveti imiş.

*

Jégyzet. A történetkének vagy kisebb elbeszélések török illetve arab neve *hikjaje*. A népmesétől tárgyára is, nyelvére nézve is különbözik. A *hikjaje* alapja rendesen egy megtörtént vagy megtörténhető, és a legtöbb esetben tréfás, szórakoztató esemény. Népi terméknek annyiban tekinthetők, hogy a nép ajkára is elkerülnek, sőt néha ott is keletkeznek. Ily *hikjaje*-gyűjtemények, különféle szerzőktől és forrásokból, nagy számmal jelentek meg. Efféle *hikjájékat* mondanak el a ramazáni népmesélők (*meddah*) is, a kik történetkéiket, megfelelő hang és arczjáték kíséretében, úgyszólván lejátsszák a mulatozó közönség előtt. A közöltük három tréfás elbeszélés *Mehmed Hilmi*-nek sztambuli *Ejlenge* (Mulatság) című gyűjteményéből való, és noha eléggé népies nyelven vannak leírva, némi átnemetül tekinthetők az arab és perzsa elemekkel vegyített irodalmi nyelvhez.

II.

I R O D A L M I N Y E L V.

— Inŕe dili. —

Mondások.

1. Bir milletin nisvanı dereže-i terekkinin mizani dir.
Muzafferijetin hajırlısı hangisi dir, kan dökülmeksizin husula gelen şeği kim dir?
Ahlak-i millijesi olmajan akvamde medenijet olmaz.
Adam zaman sājesinde gećinir, sai ile jaşar.
5. Bi-edebler arasında ediba gureba dir.
Insan bir garib hajvan dir-ki her şeje alışır, her alışmadığı şeiden korkar.
Kijmet-i hurrijeti takdir edemejen bir millete ita-i hurrijet etmek, o millet efradının aızına bir hançer-i isjan vermek gibi dir.
Tembel erbab-i hajatdan olamaz bir mejit dir, ki defn olamaz.
Hurrijet kadar leziz bir meşrub jok-tur, lākin sarhoşluk vermemek için itidal denilen bir mezeje ihtiyađı var-dır.
10. Zirāt toprak kazup elmas çıkarmak dir, tüzaret demir satup altun kazanmak dir.
Her kimse kendi āleminin padişahı dir.
Kimsenin lutfına olma talib, bedeli şevher-i hurrijet dir.
Kuvve-i hafize, fakir olan telebenin kitab-hanesi dir.
Senin ki ėil ve ėehari gećti,
atı alan Üsküdari gećti.
15. Aė jüzünden zülfini gitsin nikab,
sevdijim ja dođ, ja dođsun afitab.
Ajinesi işdir kişinin lafe bakılmaz,
şahın görünür rütbe-i aklı eserde.
Kāzi ola dāvāđı ve mahzar ola şahid,
ol mahkemenin hükmine derler-mi adalet.
Şihani adam fani sanır kendi gibi zail,
akıntıdan gećenler vehm ederler kim jürür sahil.

- Ruja-i vüğudi göre kim nevm-i ademde
bin hōf-i elemle ujanır jevm-i nedemde.
20. Hakk tāla kimseji bir ferde muhtağ etmesin,
joksa halkın ettiji ihsana dejmez minneti.
Bir kimseje kim feyz verir baht,
mihri efser olur çarx-i berrin taht.
Her kim-ki olur jıldızı düşkün,
göstermez ona devr-i felek gün.
Fejlosof ismine şajeste olur bir insan,
kim janında ola idbar ile devet jeksan.
Fejlosof ol kişi dir-kim nerede olsa heman,
ujar elbette zeman, ona ujmazsa zaman.
25. Şihanda varınğa ehl-i hüner ki düşkün-dür,
efendi arşa çıkinğa el elden üstün-dür.
Adamın hülkati dir nevsani,
adamın adam olur şejtani.
Meskenet dir jaraşan insana,
çünkü benlik jakışır şejtana.
Kojamam kargaji bülbul jerine,
çiçek açmış dikenî gül jerine.
Akli gerçi görünür şejtani,
işidir kalbi gibi rahmani.
30. Kişije her işi ala görünür,
kuzguna javrusu Anka görünür.
Feyz alırsın çekerek derd-ü gam-i dünjaji,
tekeji beklejen elbette içer çorbaji.
Şimdi altınla biterken her iş,
akçe ejler-mi dua-ji derviş?
Jememiştım felejin sillesini,
çekmemiştım daği el çillesini.
Aleme verdiji zehri içti,
ekdişin bağ şihanda biçti.
35. Joksulun zengin açar malından,
tok olan bilmez açın halından.
Bağda-ki sevmez iken dağda-kini,
dağda-ki gelse kovar bağda-kini.

- Dene altın mahin taşında,
dazi insanı bir iş başında.
Ne gam uçup vatanımdan baid düştümse,
japar garib kuşun aşjanını Allah.
Göke-mi irdi başım jer jüzüne geldimse,
var-mı bak bençilejin jıldızı düşkün kimse.
40. Hükm eden gönlüme şanan ol-dur,
mühür kimde ise Sülejman ol-dur.
Sebatı jok bu âlemin ona kim itimad eder,
ferrah gelir terrah gider, terrah gelir ferrah gider
Huda kerim dir elbette ejlemez mahrum,
meramına irişir her kişi zuda dejerek.
Aşkî bülbül gibi bejan edelim,
halimiz gül gibi ajan edelim.
Jok-dur sebat çünkü şihan zarabda,
bir dir bezar sal ile jek dem hesabda.
45. Aşiki bi-sabr-u aram ejlejüp sijah eder,
memleket sejr ettirir aşkına vilajet gösterir.

*

Jegyzet. A fentebbi mondások az újabbkori írók költői műveiből vannak összeválogatva. Főképpen *Sinászi* efendi, *Nádsi* efendi, *Kemal* bej, *Ekrem* bej és *Zia* pasa verses munkáiból. E mondások mint-egy bevezetésül szolgálnak a jelenkori irodalom nyelvezetébe, mely főleg verses munkákban, még mindig nem tudott szakítani az arab-persa elemek túlon-túl való használatával. Törökösőbb nyelvet leginkább a regény- és drámaírók használnak, míg a költői és a tudományos nyelv inkább a régi nyomokon halad. Noha némi haladás már itt is mutatkozik. Az itt következő szemelvényekben az újabb török irodalom kiválóbb képviselőit és jelesebb termékeit mutatjuk be. Sorra véve az *elbeszélő* (novella, regény, napló), *drámai* és *költői* (verses) irodalmat.

I. Elbeszélő irodalom.

A törökök újabbkori elbeszélő irodalma a hatvanas évekbeli reform-korszakkal egy időben kezdődik. A régibb, inkább arab és perzsa nyomokon haladó hagyományos formákkal szakítva, a nyugoti népek műfajait kezdik utánozni. Rövid pár esztendő, és elbeszélő irodalmukat nemcsak a tartalom, hanem a nyelvezet szempontjából is átalakították. Ez új irány legkiválóbb megteremtői *Sinászi*, *Kemál bej* és *Ahmed Midhad* efendi voltak. Az irodalmi nyelvet, melyet arab és perzsa szóknak s mondat szerkezeteknek túlon-túl való használata jellemzett, közelebb hozták a népnyelvhez és nyugoti eszméket vittek bele a költészetükbe. Ekkor barátkoztak meg a „nemzet” és a „haza” szók eddigelé ismeretlen fogalmával. És míg a modern próza megteremtője, *Sinászi* efendi, inkább a nemzeti nyelv megteremtésére törekedett, addig *Kemál* bej nyugoti műfajokat honosított meg, és nemzetivé tette a regény- és általában az elbeszélő irodalmat. Egy minden ízében modern áramlat volt keletkezőben, mely főleg francia hatás alatt állva, hazai tárgyú regényekkel és novellákkal árasztotta el a közönséget és támadtak írók, kik a kezdők műveit folytatták és támadt közönség, mely ez új stílus műveket mohó vágygyal olvasta és meg is értette.

Szemelvényeinkben a következő írók művei foglalnak helyet.

Sinászi efendi, a hatvanas évek lelkes írója, főleg mint nyelvreformátor és műfordító tűnt ki. Inkább poéta volt, mint prózaíró és egy mintaszámba menő levele, melyet még tizenhét éves korában intézett volt anyjához, már abban az időben is nagy feltűnést keltett. Írt egy vígjátékot is és sokat fordított idegen nyelvekből, különösebben francziából. Ő vette elsőnek a népnyelv

nagy fontosságát észre és nem egy költeményt írt, melyben a nép nyelvét akarta az irodalomba bevezetni. Kiváló érdemet azzal szerzett magának, hogy ő gyűjtötte először össze a török közmondásokat, és hogy a tájszókat is a nyelv szokinesébe akarta beleilleszteni. Kéziratban maradt szótárkísérletét a M. T. Akadémia őrzi.

Szádullah pasa, a volt bécsi török nagykövet, főleg mint prózaíró jeleskedett. Önálló nagyobb munkái nincsenek ugyan, de európai körútjáról írott elmélkedései és levelei nagyban hozzájárultak, hogy a modern stílt (tarz-i žedid) fejlessze és egyéniségének súlyával is megkedveltesse. Sokat megfordult, hivatalos minőségében is, a nagyobb európai városokban és a látottakat mindig a saját hazája állapotával, anyagi és erkölcsi hátramaradottságával hasonlította össze, hogy a levont tanulságokra figyelmeztesse ébredező nemzetét. Kétféle leveltöredékét közöljük az olvasmányainkban. Az egyikben, mely testvéréhez van intézve, szülője halálát siratja el (Tēzijat-name), a másikban pedig egy berlini utazásáról emlékezik meg (Berlin mektubu).

Ahmed Midhad efendi, az újabb elbeszélő irodalom legbámulatosabb termékenységű írója. Százával írta meg az irodalom minden szakába vágó munkáit, és magán a regényirodalom terén is egész könyvtárt írt össze. Sokat fordított és dolgozott át francziából, de alkotott igen sok eredetit is, melyekben először szólaltatta meg a török társadalmat és az eddigelé ismeretlennek maradt népeletet. Nemzeti (milli) tárgyú regényei közül a „Derdane hanym”-ból közöljük a bevezető részt. E regényében a török főváros egyik negyedének, a galatai éjjeli életnek adja sikerült rajzát, és elbeszélő képességének nem kis jelét adja benne az idegen nemzetiségűek közt folyó cselekvény mesteri bonyolalmával. Stílja már olyannyira tisztult, hogy alig különbözik a sztambuli köznyelvtől. Regényei a keresettebbek közé tartoznak, és ha mélyebb problémákkal nem is foglalkozik, a meseszövéseben és fantázia dolgában ritkítja párját.

Ebuzzia-Pervik bej, szintén egyik még élő harczosa az új iránynak. Mint Sztambul egyik legelső nyomdájának a tulajdonosa, egész sorozatát adja úgy önálló füzetekben, mint tudományos folyóiratában (Kütübhane-i Ebuzzia) a régiebb és újabb iro-

dalmat ismertető dolgozatoknak. Ő úgyszólván az újabb török irodalom-történetírás megalapítója. Legbecsesebb dolgozatában (Numune-i edebijat) elsőnek állítja össze az irodalom válogatott jeleseinak életét és bő szemelvények kíséretében méltatja érdemeiket és fontosságukat. Sinászi közmondásainak kritikai és összehasonlító kiadásával pedig lehetőleg teljes gyűjteményét adja a népi szólásoknak és közmondásoknak. Rajongásig szeretett költője és barátja Kemál bej volt. Ő róla szól az a rövid és velős jellemzés, melynek egyik részletét, egyúttal mint az értekező próza mintáját is, bemutatjuk.

Kemál bej, az újabb irodalom atyamestere és lángeszű költője. Párját ritkítja az a rendkívüli hatás, melyet minden egyes munkájával, akár versével, regényével, drámájával, akár pedig társadalmi és tudományirodalmi értekezéseivel elért. Az ő korszakalkotó fellépése jelölte meg az új irányt, és noha minden ízében mohamedán és török volt, bámulatos virtuózsággal tudta a keleti gondolatvilágot a nyugoti eszmékkal összeegyeztetni. Nemzeti tárgyú regényeiben lángoló nemzeti érzés egyesül a nyelv művészi kezelésével és végleg megállapítja bennök azt az irodalmi nyelvet, melyet azóta is classicusnak ismernek el az epigonok. Regényei közül legfigyelemreméltóbbak a *Dsezmî*, az első török történeti regény, továbbá *Ali bej kalandjai* (Ali bej sergüzeşti) egy ifjúkori műve, melyben egy megtévelyedett lélek bravúros rajzával úgyszólván korát is megelőzte. E regényéből való a közöltük részlet.

Nádsi efendi, vagy szokottabban *Muallim Nádsi* (Nádsi professzor), főleg mint költő és nyelvtudós szolgálta hazája irodalmát. A török nyelv belső szerkezetét alig ismerte valaki nálánál rendszeresebben, melynek sajátosságait és az arab-perzsa nyelvekhez való viszonyát a tudós lelkiismeretességével tárgyalta. Legértékesebbek a régibb török irodalomra vonatkozó tanulmányai és irodalmi szemelvényei, nemkülönben kritikai dolgozatai, melyek részint folyóiratokban, részint önálló kötetekben jelentek meg. Szépprózai dolgozatai közül legkiválóbb a *Sümbüle*, melynek java része önéletrajz, tovább *Mektublarım* (Leveleim) név alatt összefoglalt tárczái, melyekben különféle irodalmi és művészi tárgyú történetkék vannak, választékos és

mély tudásra valló nyelven elbeszélve. Ezek közül való a szemelvényünkbeli tárczája, melyben egy galatai színházi előadásról mondja el a megszívlelni valóit.

Ekrem bej, a máig is élő lírikus költők legnagyobbika. Költeményein kívül az irodalomtörténet, főleg pedig a poétika terén jeleskedik. Maradandó alkotású könyve a 'Tálim-i edebijat', melyben az összes költői műfajokat meghatározza, és a török költészet szempontjából magyarázza. Elbeszélő munkái közül legkiválóbb a 'Tefekkiür' című kötete, melynek minden egyes kis darabja egy-egy prózában megírt költemény. Ilyen a mutatványunkbeli részlet is, a szerelem költői leírása.

Musztafa Resid, az ifjú írói nemzedék egyik termékeny tagja. Leginkább regényeket és novellákat ír, melyek mindegyikén meglátszik a franczia hatás. Dolgozatainak tárgya rendszerint a török főváros európai (perai) negyedéből van véve, és nemzeti tárgyú művei is (Nejir, Hajf), azt a viszonyt rajzolja, mely az európai viszonyokkal és szokásokkal való összeütközésből származik. Stílusa az átlátszóságig könnyed, meseszövése egyszerű, leírása költői. *Nejir* című regényében az öngyilkossá lett írónak, Fuad bejnek az életét rajzolja, és apróbb novellái közül főleg a Göz jaşları (Könnyek) érdemel különösebb figyelmet, melynek egyik fejezete szemelvényeinkben található.

Szezáji bej, az elbeszélő irodalom újabb művelőinek legizmosabb tehetségű tagja. Kiváló elbeszélő és tárczaírói tehetség, a ki úgy forma, mint jellemzés és szerkezet dolgában a legkiválóbbat alkotta. Alkotásai önálló becsűek, úgy eredetiségüknél fogva mint a nyelv művészi kezelése szempontjából. Egyik regénye a *Sergüzeşt* (Kaland) a modern regényirodalom gyöngye. A török rabszolga-életet rajzolja benne, és hősnőjének lélektani rajza bármely európai író becsületére válnék. Másik jelentékeny műve a *Küçük şeyler* (kis dolgok), melyben a legfinomabban kidolgozott tárczák egész sorozatát nyújtja.

A szemelvényeinkben még szereplő írók közül *Mehemed Dscül* szintén tárczáival és kisebb regényeivel keltett feltűnést. 'Elvah-i şairane' nevű kötetéből való a közöltük *Ada* (sziget) című leírása, melyben hangulatos rajzát adja a Herczeg-szigetek legszebbikének, a Prinkipo nevűnek. *Nazim bej* egy naturalistikus

irányu kis regényével a *Kara Bebek*-kel keltett annak idején figyelmet. A kisázsiai parasztiéletet rajzolja benne, és ő szívaltatja meg először az irodalomban az anatóliai népnyelvet. *Fatma Alije* úrnő, a tudós Dsevdet pasának a lánya, szintén a népszerű írók közé tartozik. „Muhazerat” című regényében a török középosztálynak adja sikerült rajzát, és abban a fejezetben, melyet mutatványul közlünk, a török lakodalmi szokásokkal ismerteti meg bennünket. Az itt felsoroltakon kívül még számosan foglalkoznak az elbeszélő irodalom továbbfejlesztésével. A legújabb írók már kezdenek a francia hatás alól szabadulni, és újabb műveiket nemzeti szellemben, a nemzeti köztudat felébresztése céljából írják. A napilapok (Terğüman-i hakikat, Sabah, Tarik) tárczái és szépirodalmi folyóirataik (Meğmua-i funun) gyakrabban közölnek oly dolgozatokat, melyek a nyugoti irodalom hasonló termékeivel is kiállják a versenyt.

SZEMELVÉNYEK.

— Validesine bir mektubu. Levele az anyjához. —

Efendim ! Benim žanımdan aziz olan validežijim.

Gečen-ki aldıyım mektubunuzda bir jıldan berü ğasta oldunuzdu bildirmiş idiniz. Lakin bundan anladıyıma göre žanınızle uyrasır mertebeje gelmişsiniz. Öjle ise efendim ničün bu zemanekadar bildirmediñiz? Ejer bildirmiş olajdıñız, čarčabuk tahsilin arkasını alup, šimdijedek Astaneje gelirdim, čünkü bundan mukaddem daha kolajlıklar var idi. Herne ise šu günlerde işimi bitirmek üzere-im.

Ejer ğastalıyınız pek ağırlasijor ise, tez bize jazın. Tā-ki aydet etmenin čaresine bakağım, amma jine siz ihmal bujurmajup, šu ğastalıkdan kurtulmaja čalışın. Vüžud say olmadıktan sonra mal-u mülkü ne japmalı-dır. Sakınup bu ğususda parağı esir gemejesiniz. Bir kaç tabibe baktırın. Ejer borğ bile edilirse, edasına Allah kerim dir. Hemen siz var olun.

Efendim, šimdi iğab edijor-ki šu anekadar gönlümde sakladıyım sırları size söylegejim. Tā-ki ne sana ne bana dağ derun olsun. Čünkü beni-adam bit-tab hırslı olduğı aşıkjar dir, amma bu hırs bir kaç türlü-dür. Benim hırsım šimdi-ki akil ve idrakıma bakılırsa, biraz gečineğek ile čok hünerden ibaret dir. El-hamd-ullah tālā, šu genč jašımda bunlardan bir miktardar oldum, lakin hakikatda hep senin sajede dir, zira beni okutdurup jazdırdın, senin hakkını bir jıl jašasam ödejemem, senden başka kimsem yok-tur.

İşte efendim māzallah size bir hal olağak olsa, senden başkasına valide demeje ā'zım varamaz, ve dejemem ālim-allah ve seni ben ölünğeye kadar unudamam

Sināszi efendi.

— Mektublarından. Leveleiböl. —

1. Aldığım kara haber saike-i bela gibi nazil oldu. Gönlüm viran, gözlerimden serşek hasret revan dir. Şümlemiz muhabbet evlad esiri-jiz, xususen peder ve validenin böyle vukuat-i şijer-suzde hasil edeğekleri tēsirat-i kalbijeji mulahaza ettikçe hizn-u elemim bir kat daha müsted olmakda dir. Felejin böyle sitem-leri çekilir derdlerden deñil dir, lakin ahkjam-i kazaja rizadan başka çare var-mı-dir? Gidenleri tēzije ile uğraşanlar dañı bu alemden gitmejeğekler-mi? Kim hajate magrur ola-bilir.

Bu müsafir-çaneje mihman olanların kimi erken kimi geç gider, her giden nöbetini savar, müddet-i müsaferetin kasr-u meddinde ehemmiyet yok-tur. Mesele alem-i bakada uğranılağak tavr-u halet dir. Masum gidenler arkada brakdıklarını mahzun ederler amma. gaile-i hesab-u kitabdan masun ve naim-i azrevije ile ebedi es-surur olurlar. Bu žihet düşünülür ise kalb müteselli olmağa başlar, ve ženab-i hakkın idrakından āğiz olduğumuz hükm-ü xafijesine arz-i teslimijet eder. xuda-i mutaal žümlemize sabr-i žemil ihsan ejlesin. Tatvil-i makala meğalim olmadığından bu kadar jaza bildim.

Biraderim riğā ederim, hikmet-i ilahijeji tēmil ile ateş kalbī teskim ediniz.

2. Bir aj kadar Avropajī sejahata çıkmış idim. Şimdi Berline avdet edildi. Esna-ji sejahatımda Avropanın bir çajlı belad-i meşhure-i mamuresi görüldü. Garbın mamurijet halı görüldükçe, şarkın magmurijet ahvalına tēsüf olunmamak kabil deñil dir. Bu sejahat sihhatıma pek çok xizmet ejlediji gibi idare-i mülkijeğē meşhudat-u meksubatımı dañı tezjid ejledi.

Szādullah.

— Derdane hanım. Derdâne asszony. —

Galatadan geer iken bir takım geniř mejhaneler görürsünüz-ki jirmi-jirmibeř arřın arzında ve kırk elli arřın tlnda dir. Bu mejhanelerin sokak řihetine karib bir tarafında sslře bir destgjah (tezgjah) görüp-de, onun n tarafında dađı kadim junanliların iřret rabb olan Bakus tasvir-i mestanesi musavver olduđuna bakarak, bunları terekkiyat-i hazire-i medenijenin vřda getirmiř olduđu jeni jetiřmelerden zann etmejiniz. Dijer řihetinde mejhanenin bojlu bojuna iki ve jađod  řıra olarak jekdijerinin üzerine dizilmiř olan beřer jz kijelik fullara havale-i nazar-i dikkat bujurunuz . . .

Haber verdijimiz akřam bu mejhanelerin birinde orta bojlu sarı bjkl sarı benizli tađminen otuz beř jařında ve mahonađ kijafetinde bir adam t mejhanenin içinde sađ tarafda-ki křeje oturmuř, ve önünde bulunan bira kadehi ile aralıkdá bir kerre dudaklarını iřlatmakda bulunmuř idi.

Vakt akřamın st jarımı olup, bu zemanda Galata içinde mejhane-niřin olanlardan hiç birisi artık ajk add olunamajařakları gibi, herkes aħbabını ve arkadařını bulmuř oldukları řihetle, jalinz bařına oturur hiç bir adam dađı grlememekde iken, tarif ejledijimiz sarı herifin hem jalinz hemde hl ilk bira kadehile dudaklarını iřlatmakdan ibaret bir iřretle mtekeffi olması nazar-i dikkat řelbe řajan idi. Fakat her kezín derja-ji mestije gark olmuř bulunduđu bir zemanda bu dikkat kimde olađak ?

Mejer Galatada bizim sarı herife benzer bir adam daha varmř. Bu ise karanta bir rum idi-ki kalb kijafeti řrsizlikda ve jan-kesiřilikde artık pir olmuř bulunduđunu jek nazarda hükm ettirirdi. Zaten bu vakt Galatada bir azm-i mađsusu olan jan-kesiřiden bařka kim ajk buluna bilir.

Karanta rum bizim sarı herifin janına geldiji zaman bir eski dostuna tesadüf etmiş gibi mütebessim bir tavurla dedi-ki:

— Vaj, akşamlar xajr olsun Sohbet aya.

— Oh, akşamlar xajr olsun Papas-oğlu. Jine buralarda ne geziyorsun bakalım ?

— Ne japalım a gözüm ? Bizim sandalımız yok, mahonamız yok ; bizde çoluk-çoğuk sahibi-jiz, ekmek parası isteriz. Fakat sen böyle jalınız oturmakdan

— Bilirsin-ki ben her vakit jalınız otururum. Ej bu akşam kimi gözüne kestirdin bakalım ?

— Bana-da bir bira ismarlarsan anlatırım.

— Çikarken paraları jine sen vereğek isen, ismarlamak daşı benden olsun.

Papas-oğlu denilen bu rum bir hasır iskemle alarak mahonağı Çerkes Sohbetin janına sokuldu. Evet, madem-ki sarı herifin ismini öğrendik, öjle na-temam olarak öğrenmejüp ismi jalınız Sohbet dejil, Çerkes Sohbet olduğunu-da öğrenmeli-jiz.

Karanta rum iskemleje oturduktan sonra kapağı kırık bir sıyara kutusu çıkarup, bir jandan sıyarasını japmaya başlajarak, dijer žihetden daşı Sohbeti dedi-ki :

— Uzun etme be Sohbet. Bilirsin-ki bende para olduğu zaman hiç esirgemem. Hatta geçen günkü urgunda bizim extijar Vasile bir kat ruba bile aldıjımı bilirsin ja.

— Fakat bak şimdi ayağında kundura ve kiçinde pantolon kalmamış.

— Bizimkisi öjle dir. Bugün beş-on liralık bir šej çarpup. bejler gibi gejinir kuşanırsın, jarın bir kumar-xānede bu hale girersin.

— Hālā şu kumardan vaz geçemedin gitti.

— Ben elime geçen paraları tutmuş olsajdım, şimdi Kirje Papas-oğlu Andonaki deje itibarlı bir saraf olurdum. Fakat bundan sonra aklımı başıma alağayım Sohbet. Hele bu akşam bekledijim herifi bir güzelçe kismine getirirsem, jarın sen beni görürsün.

— Kimi beklyorsun bakalım ?

— Bir bira ismarlamazsan söylemem, ismarlarsan ādeta seni-de ortak ederim.

Cerkes Sohbet mejhanežiye bir bira daha ismarlamakla beraber bazularını Papas-oğluna göstererek dedi-ki :

— Allah bu bazuları bana jan-kesiğilik etsin deye vermedi.

— Ja mahona küreji çekerek avuğları patlasın deye-mi verdi ?

— Ne japajım, senātım bulunmuş.

— Öjle kaba senātlar bir işe jaramazlar dostum. İnže senātlara bakmalı, inže senātlara. Hem artık kırk jıllık Čerkes Sohbet şimdi bize kendisini irz-i ehli deye satamaz ja.

— Ben sana irz-i ehli, aklı başında kjamil bir adam-im demejourum, xırsız ve jan-kesiği dejl-im dejorum.

— Kanlı katil-da . . .

— Hm

Čerkes Sohbet Papas-oğlunun jüzüne öjle bir bakiş baktı-ki herif lakırdısının alt tarafını bitiremedi.

Bira geldi, Papas-oğlu bir nefesde kadehi son katrasına kadar içerek, kır bıjıklarının üzerine jıyılan köpükleri daği alt dudağını burnu hizasına kadar kaldırarak bıjıklarını emmek ile aldı.

Sohbet herife sordu-ki :

— Ej kimi bekljorsun bakajım ?

— Nasıl söllejim a dostum ? Bana arkadaşı olmajağak oldukdan sonra söljlemenin fajdesi ne ?

— Her halda vakit geçirmek için seni dinlerim, sölje.

— Ağem Ali bej, dejorlar birisi türemiş, bir genç miras-jedi, işte onu.

Sohbet bir kerre kaşlarını çattı, Papas-oğlu sordu-ki :

— Ne o, suretin başkalaşdı.

— Hiç.

— Bu ağem Ali beji tanijormusun joksı ?

— Hem-de ne tanijš, kendimizden zijade.

— Ahbabın arkadaşın-mıdır ? Ben-de amma sorijorum ha. Onun gibi bir miras-jedi senin gibi bir sandalşı ile . . .

— Jok, ahabbım arkadaşım dejil, başka türlü tanırım.

— Fakat čehren dejişdi.

— Sana ağıdığımın.

— Bana aşıdırımdan-mı ?

— Evet.

— Bana neden dolaj aşıyorsun ?

— Beş on altın ümidile kendini geberteşeksin-de onun için aşıyorum.

— Ben-mi gebereşejim ? Papas-ırlu Andonaki ha ?

— Sen-de o aşem-ırlunu benim gibi tanısan böyle söylemezsin. Vallahi seni köpek boyar gibi bir sıkmada boyar.

Jan-kesiğinin tavrı gajet mezifane bir suret kesb ejledi. Bir kaç katrası bira ve bir kaç katrası köpük olması üzre kadehin dibine süzölen bir jırtırtı dıı aşına deydikden sonra Sohbet dedi-ki:

— Bu aşem Ali bej benim gibi bir kaç köpeji boymuş ha ?

— Beş altı kadarını birden.

— Fakat ben o köpeklere benzemem, ben eski çomar-ım.

— O-da genç arslan.

— Hanja şu tömbekiği dükjanlarında eli kılıklı arslanlardan-mı, hanja arkasına dıı güneşi jüklenmiş.

Biraz sükjutdan sonra Sohbet dedi-ki: aşırım sana Andon.

— Brak Allahi seversen şu zevzekliji. Artık tüjsüz tozsuz çöğuklardan-da-mı korkaşıız ? Senatımızın namusuna toz toprak kondurijorsun.

Ahmed Midhad.

Bundan jirmi sene mukaddem eli kalem tutar jirmi genç tesavvür etmek, bajağı istihaleje vüžud vermek kabilinden idi. Bugün mülkün her köşesinde o himam-i irfanın sajesinde dir ki jazî jazmağa, jazdığı şeyleri umume bejendirmeje muktedir iki binden zijade erbab-i şebab tādād oluna bilir.

En mükemmel bir mekteb-i irfanın bile bu kadar bir zeman içinde bu dereğelerde adam jetişdirmesine ihtimal verilemez.

Onun zuhurına kadar lisan-i edebimiz ebkem hükminde idi. Natikemize inbisat veren onun naʿamat-i irfani dir. Tasvir-i efkarda her gün bir başka zeminde sird-i mutalāt etdikçe, o zemana göre suxver geçinen köhenperverler bile hajran olurlardı. Kemal, lisanımızda arzu ettiji inkilabi iğraja muvafakijetile bu gün bize bir natike-i irfan jadigjar ejlemiş dir.

Kendisinin ‚arab köle‘ tescmije ejlediji kalem jedi irfanına musaxxar olunğaja kadar en vazih tābirile četrekül idi. Zeban-i kaleme sahajif-i edeb-ü irfanda beligane saniha araji bejan olmak xasasını onun himmet-ü marifeti ifaza ejledi.

Kemalin kitab şeklinde basılan ilk eser-i kalemi ‚devr-i istila‘ resalesi dir. Bu resaleji 1272 senesi ramazanının onunğu geğesi ala-tarik-ül imla bana jazdırmış idi

Hiç tashih görmeden bir sene sonra, hatta kendi reji xilafına olarak 73 senesi ramazanında tasvir-i efkjar tefrikesine derğ etdiren-de ben idim. Kemalin büküklüğünü idrakıma, işte bu resalesi sebeb olmuşdu. Kalemlle kjādī elime alup-da makaleji ‚vaktā ki mukaddema üklim-i arabdan zuhur ile az müddet içinde nur-i sehar gibi afaka münteşir olan firak-i islamlıje‘ sözlerle takrire başladığında, ben imlaje bedel hajran hajran jüzüne bakmış idim.

Bunun üzerine, ‚niçün jazmijorsun?‘ sualında bulundurundan, ‚ömrümde ‚vakāt-ki‘ ile başlar bir ibareje tesadüf etmedijimden, bir şey rivajet edijorsun zann ettim‘ geğabını vermiş

idim. O güldükçe, gönüllere bir sefaji şavidani bağış eden bajgîn gözlerle jüzüme bakarak, bir ibtisam-i müşfikane ile „jaz bakajım, sonra öğrenirsin“ demiş idi. Binaen alejh tarih-i osmanije vakajî adijesine kadar ihate-i küllijesi olan o sahib daha geçe sât üçden ona kadar, hatta kjah mutadî olduđu üzre gezinerek ve kjah efalini tasvir ettiđi selatin-i alijeje mutâlik mazbutu olan fikarat-i tarihijeji nakl ejlejerek risaleji kjamilen imla ejledi.

Bu risale kendisinin dediđi gibi „pirinğ üzerine fatiha jazmak kabilinden“ bir eser-i kemal dir.

Binaen alejh bir vakıtlar her geçede anın dibi ve fakat her biri ahlak-u siyasijate ve ja lataif ve edebijate aid olarak, jazdıđı jüzlerle makaleler mejdanda olmajup-da jekjane eser-i kalemi bu risaleğik olsa, jine Kemalin azamet-i iktidarına bürhan olarak ikame edile bilir.

Kemal gibi bir dahije-i irfanin terğüme-i hâlini jazmak bana nasib olağajını kim xatire getirirdi. Velev bir an olsun, böyle bir fikirde bulunmaklıđım lazim gelsejdi, bejnimi paralardıım.

Hakikat bu iken o xarika-i ruzgjarin fıkdanini idrak ejledim. Dünjada en mukaddes tanıdıđım şejlere kasem ederim, ki benim içün anın gajbubetinden dil-xaraş bir badire-i müsibet mutesavvir deđil dir. Keşke o xaber-i müsibeti idrakdan evvel başıma bir saika isabet etmiş olsajdı, ne kadar isabet etmiş olurdu.

Kemal ne idi? Bir barika-i irfan. Ja hiç barikajı tasvire imkjan mutesavvir-mi-dir?

Ma mafih ben burada — velev bir zeman içün olsun — tēssüratıma galebe ile vazifemi ifaje çalışağām, çünkü beni vazifeperver eden anın iltizam-i vazifede gösterdiji itina idi.

Ebuzzia Terfik.

— Ali bej. —

Ali bej gazine bulundunu müddet gönlünü ümid-i vus-
letle ejlendirir. Fikrini nazarına tesadüf eden temaşa-ji latifin
ezvakile, teskin ejlerdi. Mâşukesinin güzel gözlerinde girriye-i
meserret görmüş kadar ferraz bulurdu. Kjah boğaz içinden akup
gelmekde olan gemilerin etrafa istila eden zafif zulmet içinde
zajal-majal jelkenlerini görür. Perde-i istikbal arasından ümid-i
sâdetin nişane-i zuhuru görünmüş kadar mesrur olurdu. Akibet
sât-i intizar boğaz içinin rakid suları kadar ağız ağız gûzar etmekle
bej önüne tesadüf eden bir pijadeje binerek, mevud mulakata
doğru azimet ejledi. Kendi kajıya girdiji sırada mahitab dağ
afakdan zuhur etmişidi. Tariğ zemazi-ul evvelinin onjedisine
tesadüf etmekle kamerin tenakisa jaşlamış olan žerm-i merijesi,
perişan saçlarının gölgesi žemalina aks etmiş bejazi bir gözle
benzerdi. Derjaja intaf eden zijası ise, o küçük küçük dalgalar
üzerinde çirpindikça pertevrani žemalin hava-ji muhabbetle heježan
halında bulunan bir kalb-i safa düşen aks hajalını andırirdi.
Dağlarda-ki çimenlerin, ormanların koju jeşil japrakları içinde
ajdınlık okadar zafif görünürdü-ki, nebatat gjuja üzerlerine jıyılan
nurun bir çoğunu bel ile teajüş eder ve bir azını hisse şükran
olarak anzar-i mazlukatın ževellan-kjahi ezvakına arz-u ihda
ejler idi.

Ali bej šule-i šem içine atılmış pervane gibi suz-u küdaz
sevda ile nurlar içinde jüzerek az vakit içinde iskeleje janaştı,
ve gjuja-ki sâdat-seraj-i visal-i istikbalına šitab edežek imiş gibi,
daha iskelede iken jalı kapusunu teharrije başlajarak, dolaşıl-
ması lazim olan sokakları mahitab sajesinde suhuletle gûzar
ederek, önüne tesadüf eden bir köşeci devr edinže gördü-ki bir
bağçe kapusu azçik açılmış, arasından Mah-i pejkerin nısf-i žemali

jan tarafından alınma bir melek tasviri gibi şimdiye kadar nig-jahının mēluf olmadığı jolda bir letafet-i fevk-ül āde ile bir ayağa dajanmış durior. Gönlünün xeleğanından vüğudünün her zerresi ajrı ajrı titreterek ve kanının hararetile cehresi dakikede bir kaç kerre sararup kızarak, ayyar tarafından ihtirazen sokağın her şanibine göz gezdirdikten ve etrafı تنها bulunduktan sonra, heman kapunun aralığından siratla içeri atıldı.

Mah-i pejker ise gjuja geldijini görmemiş-de birden bire kapudan girinçe, jüreji ojnamiş gibi bin naz ve şiveden mürekkeb bir tavr-i dilferib ile bejin kuşağına jıkıldı, ve başını omzuna vaz ile saçlarını bojnuna, göjsüne dayıdarak bir iki dakika bir hajret-i āşikane ile jüzüne bakdıktan ve istimdad eder jollu, elini zafif zafif sıktıktan sonra kendini topladı, önüne düştü. Bağçenin nihayet deregede hüsn-ü tabijetlen tertib olunmuş latif latif çajabanları arasından dolaşdırarak bir ufak köşke isal ejledi.

Odanın sandaliye ile takımları bejaz zemin üzerine pembe çiçekler işleme şanfesden yapılmış imiş. Halisi-da döşemesinin renginde olarak jalınız üzerine çiçek jerine ötekinin pambesinden daha kojuğa bir takım iri dallar nakş olunmuş. Dıvarında-ki kjādın bil-akis zemini pembe çiçekleri jaldızla karışık bejaz olarak tuvani ise, alçıdan dondurma gajet müsanna gül destler, papağanlarla tezjin edilmiş idi. Kara tarafına olan dıvarın vasatına ve binajen-ilejh büyük penğerenin karşıısına tesadüf eden kapudan girildiği gibi penğereden xali olan sağ dıvarın bağçe tarafında-ki köşesinde inçe bejaz tül ile örtülmüş jataklık. Jataklıkla denize nazir olan penğerenin arasında bir kaç sandaliye, büyük penğerenin önünde endam-i ajinesile çift fanuslu çalar sātle bir muntazam çiçeklik. Sola düşen ve bağçeje nazir iki penğeresi olan dıvarın deniz şanibinde-ki köşesinde bir kanape, ve berije doğru jine bir kaç sandaliye ile kapu tarafında-ki köşesinde bir ajnalı dolab. Kapunun iki tarafında dağ bağçenin sokak kapusu tarafında-ki şihetine nazir iki penğere görünürdü. Penğereleirin bejaz bürünçük perdeleri jarı jerlerinden merbut ve binaen-ilejh alt tarafları açık olduğundan endam ajnesile mestur olan büyük penğereden başka hem denize ve hem-de bağçeje nazaret olunurdu. Kanapenin önüne mükellef bir işret takımı kurulmuş, ve

üzerine baŗçeje nazir olan penŗereden alınma bir dal, henüz açılmıř bejaz g llerile saje saz letafet olmuřdu.

İ eri girdikleri gibi Mah-i pejker hemen dolaba kořtu, içinden bir řanfes boŗ a çıkardı, janında-ki iskemlenin üzerinde açtı. Beji bir diger iskemleje ile soŗdu. Zinŗan-i harden bir geŗe-likle üzerine jine o kumařa kaplanmış bir fina k rk geŗdirdi. Potinlarını-da kendi çekerek, ajaklarının altına ,elimin emeji dir, lajik dejilse-de m s de bujurunuz, ř ki-pajinize j z s rs n' jollu nikte pendazlıklar la her birinin üzerine j n ipekden g jet resimli bir kabartma dudu kuřu iřlenmiř bir çift terlik vaz ejledi.

Ali bej terlikleri giydikten ve geŗelijinin kendi parçasından yapılmıř ve arkasına rabt olunmuř olan kuřaŗını baŗladikdan sonra, Mah-i pejker saŗ elini jarı koltuŗuna girer, jarı kuřaklar gibi mařukunun sol tarafına atdı. Bej efendiji bu vaz-i nazenin ile odanın obir tarafına götürerek, kanapenin üstüne g l dalı ve önüne iřret takımı tesadüf eden řihetine ikad ejledi.

Kendi daha jalıŗa gelir gelmez soŗunarak, arkasına fıstan varı bir bejaz entari giymiř ve saçlarını omzundan beline doŗru daŗıtmıř idi. Bu def -da periřanlıkda olan g zelliŗini temamilе göstermek i  n, sıŗakdan řikajet jollu bir kaç kelime s jlejerek, belinde-ki kuřaŗını çıkardı. G js nde-ki d jmeleri   zd . Denizden bulundukları jeri temařa kabil olan penŗerenin perdesini indirdi; geldi, bejin janına oturdu. Sol kolunu boŗnuna atdı, bařını omzuna dajadı. Aŗzından ruh dökülür kadar bir letafetle musahabete bařladı.

Kemal bej.

— Mektublarım. Leveleim. —

Geçen ğumā geĝesi Galatada vāki avropa tiatorosunda bulundum. Evvelĝe kumpanja tarafından ilan edildiji veĝh ile, meşhur Otello oĝunu iĝra olundu. Būjūk ve kūçük İsmail efendiler kendilerini hakikaten mahir oĝunĝulardan add ettireĝek dereĝede rollarını ğuzel iĝra ettiler.

Otello dramının en mehareтли oĝunĝular tarafından dahi itiraf olunduĝu ūzre, soubet iĝrasile beraber Avropa tiatorosunda bu dereĝe ğuzel olarak mevk-i temaşada teĝessüm etdirilmesi, ğönūllere tiatoro terekkiyatınĝa bir būjūk ūmid istikbal bahş etmekde olduĝundan şajan-i teşekkūr-dūr.

Sajir aktor ve aktrisler dahi İsmail efendilerle bir temaşa xanede arz endam ve idare-i kelam ede bileĝek mertebede kabiliyetleri olduĝunu ĝoşterdiler. Hele Hamdi efendinin dajre-i edebden xariĝ olmajan xande-fermā evza u akvalı, işi kata tabiilikden çıkarmadıĝını ĝihetle ĝemijete pek zijade şetaret ve letafet vermekde idi.

Oĝunun mūkemmel olarak iĝra olunamadıĝını sūljejenler bulundu. Vākā mūkemmel deĝil idi, fakat bu noksan oĝunĝuların meharetsizliĝinden zijade pijesin terĝūmede tenfih ve ixtisare uıramak ĝihetile, hal aslısından çıkmak dereĝesine gelmiş olmasına haml edilmek lazim gelir. Buraları būjle. Ja madmoazel . . nasıl idi? Ah ne dir o aheng, ej tabiat-i şairane, elinden gelirse mūtēssir olma. Elinden gelirse raks etme, mūtēssir olursun, raks edersin. Hakkın-de var, kendi kendine raks azmaĝi-sefa olan bir tabijet būjle kuvvetli bir mahrike-i tesadıf ederse nasıl ārām ede bilir.

Madmoazel . . temaşa-ghaja çıkup-da çalgı ile hem aheng olarak o ihtizarlı, o dalgalı şarkilerini sūjlemeje başladıĝı vakıt

žezr-u-medd-i hisijat ile tufan-i heježan içinde kalmajažak hič bir jürek tesavvür olunamaz. Madmoazel .. evvela mejdana čikti. Evza-i, maḡsusesile bir šarki sōjledi kulub-i huzzari hüzn-u surur ile memzuž bir garib hal istila ejledi. Herkes bu nagma-i dīl-firibin ḡitam bulažayını ḡatıra getirmekden bile muhteriz iken, o sad-čak olažak perde indi. Gjuja-ki madmoazeli takib eden deruni ahlārın siper-i sademati olmaḡına šitab etti. Tiatroda heman boš jer brakmamiš olan huzar tarafından izhar olunan arzu üzerine madmoazel jine veraji perdeden pejda olarak bir aheng daha ižra ejledi. Bu hal dōrd beš defā tekerrür etti. Perde kapandıkča sejrčilerin madmoazele pejrev olan anzar tehassuru perdenin üzerinde-ki suretlere tesadüfle žemal-i jare bedel čehre-i rakibi görürmüše döner. Perde açıldıkča gözler, jine istedijini görerek jüzler gülmeje bašlar idi. Zann ederim-ki šu best-ü küšad arasında hangi sejrčije sorulsa, Otello ojununun baška bir gežeje tēžirile bu aheng ruhperverin tā be-sabah adama olunması suretine memnunen riza gösterir idi.

Jalīniz ojun esnasında sufloorın her taraftan sesi išidilmesi mugajjer-i tabijat ve birde perde faslaların lüzumından zijade imtidadile ajak patirdīlārının čoyalışı žaj-i šikajet idi.

Nādsi efendi.

— Aşk. Szerellem. —

Aşk ne dir, hayatın lezzeti, ruhun sefası, gönül ki bir sema dir. Kenar ufukından muhabbet güneşi doğunça ne kadar latif olur. Aşkla muhabbet ise gönül âleminin sihr-i vakti dir. Vakt-i sihr ne kadar hizin olsa, jine nazara revnak jine ruha sefa verir.

Ej aşk, benden elini çekme-de istersin gönlümü huzn ile doldur. Ah ne garib dir ki aşk aklı fikri berbad eder şesmi şanı jakar, kalbî dajma bir xeleşan içinde brakar. Ujku ujutmaz jemek jedirmez. Bu hallarla dajma insanın hayatına kasd eder durur-da jine hayatın lezzeti aşk ile bilinir, jine varlık aşkdan ibaret görünür.

Varlık aşkdan ibaret olduđu sahih dir. Aşk olmasa mevcudat olurmu-idi? Şihan aşk ile jaradıldı; şihan aşk ile kaim dir. Aşk olmasa seher olmaz, seher olmasa güneş doğmaz. Aşk olmasa geşe olmaz, aşk olmasa yıldızlar parlamaz. Ej dalgali deniz, senin-de şuş-u xuruşun aşkını ilan için dejil-mi?

Şan göz nuruna nasıl kavuşur, jürek-de ayza ne türlü gelir görmedinse, mahzun mahzun bir birinin şemalına nasb-i nigjah eden âşik mâşukların hallarına dikkat et. Ruhlarının gözlerinde oynadığını jüreklerinin ve dudakları üzerinde tir-tir-titredijini görsen. Sevmek ne kadar leziz dir. Hele sevmek ondan ne dereşe daha tatlıdır. Ne baxtijar dir onlar-ki bu iki lezzetle mütelezziz olurlar, ja ne biçare dir onnar-ki bu lezzeti tatmadan dñnjadan giderler.

Ekrem bej.

— Göz-jaşları. Könnyek. —

Behâr içinde bir geze Ćamliĝa gezijordum. Sema saf olduĝu iĉün hava serin idi. Kamer, mâvije mail bir zija ile zemini tenvir edijordu. Etrafda bir kaĉ bülbül sedasından bařka hiĉ bir ses işidilmejordu.

Manzaranın tesirile tatlı bir teĝajjüle dalmış olduĝum halda geze geze bir köşkün önüne vasil oldum ki şekl-i dilrubası nazar-i dikkatımı ĝelb ejledi. Durdum, temařaja bařladım. Köşkün bojası gül rengine olduĝundan zijaĝi kamer içinde temařasına doĝulmaz bir manzara teřkil etmişdi.

Gözlerim bu manzarayı temařa ile meřgul iken, öĝle bir levha-i bedijeje müsadif oldu-ki bir müddet kendimden geĉerek bařka bir alemde bulunijorum, zann etmeje bařladım. Ah, ressam-ları řajirler ĉıldırdaĝak dereĝede latif olan o levha hâlâ gözümün önünde dir.

Köşkün kamere nazir bir penĝeresinde onaltı, onjedi jařında bir melek-sima başını saĝ koluna dajamış olduĝu halda ujumuř kalmış idi. Şefak bulutları içinde ujujan bir melek-de anĝak bukadar dil-nişin bir levha teřkil ede bilirdi. Ğame ĝāb hariri dirseklerine kadar düřmüş olduĝundan bejaz kollarının zija-ji kamer içinde kesb ettiji reng latif gözlerimi kamařdırdı.

ĝafif ĝafif vezan olan nesim-i muattar kızı'n periřan saĉla-rını ara sıra jüzüne örtijor, fakat pek ĉok dajanamajup jine aĉijordu. Bu levhayı sātlařĝa temařa ettim. Nihajet kız uĝandı, penĝereji kapadı, gözden nihan oldu.

Ben ise bir xajlı müddet gözlerimi o mah-i pejkerin uful ettiji noktadan ajıramadım. Ertesi geze jine o köşkün önünden geçtim. Kız jine o penğerede idi, fakat bu defa ujumajordu, şarki söjlijordu. Beni görünge şarkiji kesti. Bilmem nasıl oldu-da penğeresinin altından geçerken na-temam kalan şarkinin bakijesini terennüme zesaret ettim.

Bu küstaxlıya žüretten sonra köşkün önünden geçemejüp, diger bir tarik ile ikamet-gjahıma avdet ejledim, amma şiddet-i istijak jirmi dört sāt sonra beni jine köşkün önüne sevk etti. Kız beni uzakdan tanıdı, bir tavr-i mütehevvürane ile kalkup penğereji kapadı, gitti.

Kabahatımı bildijim içün bu žezaja tehammül ettim. lakin o geze hiç ujujamadım. Ertesi gün bir harem ayaşı bana şu mektubu getirdi:

„Efendi! Sizi pek eji tanım. Bundan bir aj evvel bir mesirede size müsadir olmuştum. Haliniz nazar-i dikkatımı çelb etti. O günden berü tahkik-i ahvalinizla meşgul oldum. Netiže-i tahkikatıma nazaren sizi terbijeli dur-endiş zann edijordum. Fakat dün geze-ki hareketiniz aksını ispat etti, tēsüf ederim. O hareketinizden maksad ne olsa gerek? Benden ne istijorsunuz? Geze jarıları penğerenin altında niçün dolaşıjorsunuz? Terbijeli, dur-endiş adamlara jakışmayan böyle bir harekete sizi sevk eden ne gibi bir hal dir? Köşkümüzün xususen penğerenin önünde gezindijinizi ja xarğdan jaxod dajremizden biri görežek olursa, halimiz neje varır? Riža ederim, bu gibi hareketlerinize nihajet veriniz, artık köşkümüzün önünden geçmeježejinizi vād edijorsunuz, dejil-mi?“

Imza.

Harem ayaşı mektubun ževabını-da istedijinden bu satırları jazup verdim:

„xanım efendi! Suallarınız beni itiraf-i aşka mežbur edijor, aff-i nijaz ederim. Kadr beni köşkünüzün önüne kadar sevk etti, sizi nurlar içinde ujurken bana gösterdi, hüsünüze meftun oldum. Dün geze ettijim küstaxlıyı aff bujurunuz, zira o daki-kede kendime malik dejildim.

Mektubunuzun nihajetinde artık köşkünüzün önünden geçmemek içün benden vād istijorsunuz. Tēsüf ederim ki bunu size

vād edemeježejim. Bundan sonra sizi görmejinže ben nasıl jaşaja bilirim. Melejim, riža ederim, beni böyle şehennemi āzāblara mehkjum etmejiniz. Bu rižajı tekrar içün şu varaka-pare size bir kaç damla göz jaşı götürijor.

Okkalarla mürekkeb sarf etsem, jine bunların bir tanežiji kadar tasvir-i iztirabıma muktedir olamajağayımndan bu babda başka söz söylemeji abes-i add ederim. Ah, bu göz jaşlarını ajaklarınızın üstüne dökmeje fırsat-jab olsajdım, ne kadar bahtıjar olurdum . . .“

Ertesi gün o harem ayaşı bir mektub daha getirdi. Deru-
nında şu satırlar muharrer idi: „Efendi, Ketm edemem-ki size ağıjorum. Lakin siz-de bana ağıjınız-da köşkümüzün önünden geçmejiniz, zira bu hareketiniz ikimiz içün-de pek veyım neti-
ğeler intağ ede bilir.

İşte size bir tasvir, beni görmek istediğiniz zaman buna bakınız. Siz bahtiar-sınız, çünkü istediğiniz ande sevdijinizin — hiç olmazsa — tasvirini göre bileğeksiniz, ben ise . . . sizin kadar-da bahtiar dejilim.“

Şevabım: „Melek, beni sevinğile çıldırdağaksın, bu nekadar inajet! Anladım güzelim anladım, sen-de beni sevijorsun. Sev melejim sev, zira ben seni — nev-i beşer içün nekadar seve bilmek mümkün ise, o kadar — sevijorum. Fotoğrafını ijade edijorum. çünkü bejnimde-ki xajalın okadar melun, okadar aslına muvafik dir-ki fotograf anın yanında pek nakis kalijor . . .“

Musztafa Resid.

Rusije kumpanjasının Batumdan gelen bir vaporu Tophanenin önüne janaşdıǵı zaman, denizin üzerinde sabırsızlıkla bekleyen bir kaç kişi, sandallardan vaporun içine atılmışlardı. Bunlardan birisi uzun boylu, geniş omuzlu, seyrekle sıyah bığıklı, etekleri ajaklarına kadar uzun, beli gajet dar bir çerkes paltosu giymiş. Başında kendi kavminin kalpağı, elinde bir gömüslü kırbaçı olan çerkeze :

Sefā geldiniz, žariyeler nerede ?

Çerkes : İşte burada . . .

Kaç tane ?

Çerkes : Üç . . .

Güzel-mi ?

Çerkes (esirlerin birisini göstererek) : Şu māvi gözlere bak. Bir paşa buna bir xazna verir.

Çerkesle bu herif bir sandala, žariyeler-de dijerine binerek Tophane iskelesine doğru vapordan açıldılar. Çerkesle beraber bulunan ve gajet žesim-ül žüsse olan bu adam Hāži Ömer isminde bir esirği idi-ki insan tūžaretinin kalb-i bi-hasane verdiği merhametsizlik, kalbının o büyük juvarlak gözlerine aks etirdiği bir nevi vahşilik āsarından olarak, bakışı kaplana benzer, mānaji şumuli ile kendisinin-de dađıl olduđu insanijetin — menfat-i şaxsijesinden başka — bir kısmine gelen felaketden mütēsir olmaz. Bir xānendenin sesile bir kızın ađlaması, bir sazın sedasile bir hüsn-ü bi-behanın istirhamını tefrik etmezdi. Vazaif-i insanijesinden iki şeji takdis ederdi, biri tūžaretinin tazijane-i terakisi olarak, odasının dıvarına asılan kırbağı, dijeri evine giren mađlukat-i zaifenin kimsesizliđi idi.

Sandalın içinde iken, o büyük juvarlak gözlerle çerkese bakarak, ve birer küçük jelpaze kadar büyük olan ellerini sallayarak esirleri pazarlık ediyordu. Pazarlık yolunda gitmejinçe, kırk beş yaş ile elli arasında olduğunu gösteren ve sıyahdan zıyade kirlı bir renge mail olan kır sakalile esmer çehresinde bir iki kaba buruşukluğu şajan-i nefret bir suret kesb ederdi.

Halajıkların ikisi onaltı onjedişer yaşında Kafkasıjanın iki parlak mahsul-i hüsnü idi. Üçünçüsü tazminen sekiz dokuz yaşında bir küçük esir idi-ki saçlarıle kaşlarının arası biraz yakınğa, aızı gajet küçük, juvarlak olan omuzlarına nisbetle beli inçegik, hele o sıyah gözler-de pertev-i zekja bir letafet namütenahi gösterirdi. Bir dest-i ustadane ile xutut-i mütenasibesi çekilmiş, fakat rengi verilmemiş bir tasvir idi, zira küçüçük dudakları pek rengsiz, bakılmamakdan saçları seyre, sefalet-ü meşak-i seferin tesirile rengi uçuk, gözlerinin etrafı inçe bir sıyah dajre ile çevrilmiş, nazarında kafesin içine konulmuş bir kuşun ara sıra semaje bakişını andırır suretde xafi bir xüzn-ü teessür meşhud idi. Bu küçük kızın üzerinde dar ve ser-apa ilikli bir çerkes paltosu, başında bir küçük eski kalpayı vardı. Sandallar sahile janaşarak bu kızları bir eve getirdiler, eve girdikleri zaman esirğinin karısı karşılayarak, bu ikisi güzel, bu küçük kız xastalıklı bir şeje benzijor, bunu buraja olsun deje-mi getirdim, dedi.

Hağı Ömer-de: biz-de bunu bin liraja almadık-a, tamam Jüksek Kaldırımında-ki Mustafa efendi hareminin istediji gibi bir küçük, şevabını verdi. O geşe çerkes o evde kalarak, üç gün muşajjer olmak üzere üçünün-de pazarlığı bitdi.

Bu evde kızlar geçeleri bir odaja toplanır, bir-birleriyle konuşurlardı. Fakat çok gülmek, çerkesşe söylemek jasak, ve bir müşteriye gidüp-de herne sebebden dolaj olursa olsun bejenilmejerrek, gelen esirlere on onbeş kırbaç muhakkak idi.

Szezâji bej.

— A d a. S z i g e t. —

Ada nekadar güzel dir. Telemakda-ki Kalipso žeziyesini görmek isteyenler Bükük-adaja gitmeli dirler. İnsan sanijor ki Bükük-adanın seması, zemini, tolü, gurubı, gündüzü, geęesi başka dir. — Tuttuğumuz ev, Bükük-adanın en şairane bir mevkinde, Izmid körfezi, mermere ğibeti paj nazareti altında idi. Şivarında-ki ayağlıklar, jeşillikler, bir şairi başka bir âlem içine atar. Bir dal bāz zeman okadar latif gölgeler brakır-ki insan o zulal hazini gördüğü zeman bir ressamın, bir fırçanın lüzumını hiss eder. Başka bir yerde dağ dediğim gibi, ada gülüstan-i ğennet nişan-i denivi dir. Okadar tabii mevkleri vardır-ki bir şair şirinde o kadar tabiiilik gösteremez.

*

Şefakla beraber ujanırdım. Ressam-i kudretin levha-i semaja saçdığını mor, mavi, pembe gibi elvanın jekdijerile imtizağından hasil olan reng-i şaşa-perver en mahir ressamları bile çıldırta bilirdi. Elvan-i semanın denizde pejda ejlediji aks münir, gönlüme ne garib bir ğizn verirdi. Kuşların dalların arasından çalgılarını çalmalarını, arıların bu tabii musikije javaş sedalar ile yardım etmeleri nekadar viğdani dir. Dağ çiçekleri revai-i tabijelerini odamdan içeri isal ejlerlerdi.

Meşrek reng-i gülğününin üzerine nurdan bir kordela takarak, mahbub-i münevverinin arz-i didar ejlejeğejini tebşir ederdi. Güneş çıkardı, kuşların bir tului alkışlamalarında-ki ruhanijeti görmüş olajdınız, mutlak ğişi olurdumuz. Kurşun kalemi alırdım, mini mini bir defterim vardı. bir ayağın altına giderdim, denize göke ayağlara kuşlara bakarak neserimi şirimi jazardım. „Adada söylediklerim“ o vakit husula geldi, gönlüm hiss edijordu-ki ben adada aylağa aylağa şair oldum.

*

Eve gelirdim, jemeji jerdim, javaş javaş iskelede-ki gazonun janına inerdim, bir iskemle alırdım, deniz kenarına oturdum, zafif bir rüzgâr serinlik verirdi, deniz sahili öperdi. Akşam üzeri bir hajvana binerdim, Aja-nikolanın önünden geçerek Dijaskinosa çıkardım. Ne güzel mevkler var-dır. Orada çam ayağları bir birini kuşaklamış-dır.

Sayda bahri, solda sahraji görür mesud-dur. Dağ başında şairin kürsi-i istigrakı var, demiştim. Karşıma bir yol tesadüf ederdi-ki onun nihajeti xristos mevki dir. Oரா-ja-da çıkardım. Bir hiss aşikane, her jerden zijade 'o mevki bana sevdirmiş dir. Geçelim : Aja-Jorgije çıkardım. Oரா-ja zeruve-i istigrak demeli. Adanın en yüksek mevki orası-dir. Borgoliye inerdim, orası sükjut içinde mahfuz dur.

*

İşte adada hergün-kü meşgulijetim bu idi. Gürültülü şehirler içinde jaşmakdansa adada, enzuva içinde geçirmek elbette evvela dir. Tiatrodan ne alır, balo bize ujkusuzlukdan başka ne verir? Güzel bir hava teneffüs etmek, güzel bir ayağ altında oturmak, denizi görmek fena-mı-dır? Bir dağ başı esudekinin zeruve-i alijesi dir.

*

Ikamet-gjahımın janında güzel otlar, letafetli çiçeklerle döşenmiş bir jer vardı. Bir akşam gezerken, birisinin jüzünü pijasa joluna, arkasını-da dağa çevirmiş olduğu balda oturmakda olduğunu gördüm, janına jaklaşdım, bakışında ruhun en derin jerlerini, kalbın en nazik žihetlerini tetre-tan bir mazzumijet vardı. İzmid vaporu köpükler saçarak geçijordu, o adam zaleğan ile ayağa kalktı, bir şaxs vaporun üzerinde bejaz mendilini sallijordu, vapor nazardan kajb olunğaja kadar karada-kı ayladı, hejhat...

Vapor dostunu götürijordu, berikinin gözlerinden akan jaşlar, çimenlerin üstünde zaleler teşkil edijordu. Ah, bu jaşlar nekadar keder amiz dir.

Mehemed Dselal.

— Kara bebek. Fekete Bebek. —

Akşam üstü Kara-bebek damın kapusundan girdiği zaman kızı Huri tembel tembel uzanup yatmakta idi. Hurinin jaşı otuzu geçmiş olduğu halda henüz kendisine bir koğa zuhur etmemişti. Gajet esmer, gözleri patlak ve çepel, sağ başağı topal, dudakları küçük; vücutu etine dolgun, ayakları hem iri hem nasırlı, elleri küçük ve nazık, saçları kara ve dizlerine kadar uzun idi. Ahlak zihnetinde ise bazı fezail ile beraber bir çok nekaisi mevcud idi, mesela gajet tembel olduğu halda gajet merhametli idi, kibiri ejiğe zıjade, zahir, odun gibi kaba ve fakat çoğuklara muhabbeti zıjade idi. Bu hal ile bir dikkatli valide olmayla mustaid ve kabil idi

Kara-bebeğin ilk ve son evladı Huriden ibaret kaldı. Hurinin anası vaz-i hamli muteakib bir humma-ji tifoididen görlejäp gitmişti. Çoğuk o zaman pek ziliz ve zıstalıkli bir halde idi. Komsu Halil hoğanın karısı Gülsüm zıatun Huriye süt vermişti. Şimdi Gülsüm zıatun bunak koğa karının birisi dir, fakat Huriji öz vahid kızı gibi sever, süd babası Halil hoğanın elli dönüm bir tarlası, bir çift öküzü, bir çift zıamsı, bir sapaşı birisi jıjlada birisi burada iki kjar-gir damı ve rivajete göre elbisesinin kim bilir neresinde saklı bir kaç bin guruşu vardır, fakat hiç evladı yok-dur. Huriji kendisine bir evlad, bir varis olmak üzere sevmekde dir. Kim bilir belki ölmezden evvel bu malların birazını Hurinin üstüne çevirtir. Hatta geçenlerde Huri Gülsümün ağızından bu ümidi okşar bir kaç söz-de işitmiştir. Ah salih çıksa salih çıksa.

Huri babasının içeri girdiğini gördüğü zaman toplanmadı bile, hala miskin uzanup yatmakta idi. Kara-bebeğin girdiği yer kirpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört divar

arasında sıkışmış sekiz arşın boylu, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü hal-i tabijesinde çam geüdelelerinden mürekkebe çatı üzerine bir kârîş kalınlığında, yağlı toprak çekilmekden ibaret bir sakaf ile örtülmüş ağız gibi yer odası idi. Penzere namına hiç bir deliji olmayup hava ve ajdınlığı sade dıvarın birisinde oğak namile açılmış olan geniş, isli, kurumlu bir büyük delikten almakda idi.

Odanın zemini âdi kuru toprak olup şurasına burasına Karabebeğin kim bilir kaçınzı karn akrabasından biri nevaris ede gelen fersude rengsiz, bir iki kilim parçası atılmış, bir köşeye bir iki kırık, mindar toprak çokal, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak, diğer bir köşeye içi jajla unu ile dolu bir kavanoz, darı unile dolu bir jajık, bir jufka saçı, bir saç-ajak, yağ, pirinç gibi bazı erzak kablari filan jıyılmış idi. Oğayın karşısında-ki dıvar tarafında-da iki ot jatak, iki jün jastık, iki jorgandan ibaret bir jığın üzerine Hurinin iki katdan ibaret olan elbisesi darma-dağnak bir suretle atılmış idi.

Karabebek içeri girer girmez xomurdanmaya başladı. Tensireden böyle tembel tembel jatup durmalı ya. Jufkanın üçünü dördünü lob-lob jutup durur-da koğa bubasına bir el jordamı bilem etmez, daha ne vakıta-ğak bu tembel kıza beslejüp oturmalı. Kara-bebek hiddetle kıza doğru gitti, ajaklarile dizlerini kakışdırarak dedi-ki: Eh, derlen görem, işte gün batup oturur, aş var mı bilmem gajri. Huri şu mağız adama inzar-i hedidane atf ederek, dedi-ki: ne hal edelim?

Kara bebek hiddetle dışarı çıktı, damajakın bir yerde bulunan pîrnal dalları jığınından bir kuşak aldı getirdi. Evvela bunların iriçe ve kalıngalarından iki tanesini baş başa gelmek üzere oğaya majilen dajadi. Aralarını-da daha inçe dallarla doldurdu. Koğa bir çirajı kir kibrit ile tutuşdurup bu çatı içine soktu. Kuru dallar birer birer tutuşmaya başladı. Evvela hafif hafif çıkmakda olan mavi bir duman gittikçe zijadeleşti. Oğak bu dumanı bir türlü çekmejorddu, bağadan dışarı çıkmağa fırsat bulamayan duman gerejanları hızla geri dönerek damın içinde bir takım halezonlar teşkil etmekde idi. Köylüler bu hale pek alışkin dirler, gözleri bile jaşarmaz.

Huri bun-bun bakmakda ve genç pîrnal dalları ateş içinde çatır-patır janmakda idi. Kara-bebek şöjle bir tarafda duran ayağ destiji jokladî-ki içinde bir damla bile su yok. Hiddeti topu-γunu aşmakda idi. Bir ayağ kütüjünden bir kulplu ve emzikli olmak üzere âdi toprak destiler şeklinde yapılup dib tarafından içi ojularak muaxeren budu bir ayağ tikağıkla ejiğe kapanmış olan şu destiji omuzlajup dışarı çıktı.

Huri ağılık tēsiratına maglub olanlara maγsus bir iγtiağ-i saikesile jerinden kalkdı, gözlenmeje başlajan parçaları bir pîrnal dalile bir tarafa çeküp jajdıkdan sonra, üzerine sağ ayağı koydu. Bunun üzerine-de tozlu ju ka saçını jerleşdirdi. Sağ ısınup kızmakda iken, kendisi-de küçük bir jufka tahtası üzerinde küçük bir el oklavasile jufka açmaγa başladı. Bu sırada-da Kara-bebek dolu desti ile geldi. Huri taze su ile γamuru ıslata ıslata açmakda idi . . .

Güneş batmış, damın içini karanlık ve duman basmış idi. Oγayın çansız parıldısı karşusunda o jemeji kemal istiha ile jediler. Hele Huri tembel olduγu kadar obur idi, üç tane jufkajı peşgir gibi katmer katmer bükerek bir biri üzerinde önüne jıγmış, pilav çokalını-da kendisine doγru pek zijade çekmiş idi. El kadar bir jufka parçasını ayurdına tıkadıkdan sonra iki kaşıklık kadar pilavı-da birlikde jutmaγa çalışırdı.

Nabi-zade Nazim.

— Muhazerat. —

Hikajemizi bir düjün evinden başlajağaz. Dujün evlerinin hâli mālüm ja. Jok, pek-de her kes içün mālüm dejil. Karijelerimiz içün mālüm ise-de karejnimiz içün dejil dir. Çünkü bazıları bu âlemin içinden jalınız bir kerre geçe bilmiş ve bazıları-da oradan geçegeji satı dejil, anğak bir iki dakike imtidad ide bilen ân-ü zemanı tesavvurle lezzet-jab olmakda bulunmuş-dur.

Çoş karijelerimiz-de bir düjün evinin tārifni dinlemekden sîkilmazlar, ve her zeman gördüğümüz ahvalı niçün dinlejelim, demezler, zann ederim. Zira kemal-i hajret ü lezzetle okuduğumuz romanlar her gün gözüümüzün önünde žerejan eden ahvaldan başka bir şey-mi dir? Halbu-ki hakikat halde okadar vukuat-i garibeje tesadüf olunur-ki bunları bir romanda görsek, roman-ğının mubaligesine haml ederiz. Jüzlerçe liralar verilüp alınan müressem tablolar, dajim gördüğümüz tabijatın taklidinden başka bir şey-mi dir-ki hajran olarak temaşalarına dojamajız. Şu halda senede bir kaç defa gördüğümüz düjün evinin tārif u tavsifi-de insanı sîkmaz, demekde hakkım var-dır.

Dujün evi öjle bir âlem dir-ki bila istisna her kes o žemijetden istifade eder. Ahbab ve jabanğı, zengin ve jaçod fakir, hepsi içün çānenin jalınız çānenin dejil, her odanın kapusu açık-dır. Gelinin hep eşjası bunların anzarına māruz-dur. Meduvın en a îr elbiselerini gejmış, müževherlerini takınmış, çijnenen etekler ve jırtılan tüller danteller içün kimseden šekva edilmez. Dujün evi dir bu, amma elbise elli altmış liralık imiş. Kimin ne vazifesi? Elbisesini takınmak istejen bir tarafa çekilüp otursun.

Ehl-i merak olup-da her tarafa gezinže öjle şeyler olur. Dujün evi ne kadar büyük olursa olsun, düjünün şöbreti-de famil-

janın b        nöbetinde ola  ayından her halda kalabalık-da    nenin b        nöbetinde olur. O kalabal  kda tatlı tepsisi ile kahve tepsisi ta  janlara ne demeli. Allah imdad ejlesin. O gün gelin ile g  veje verilen   eref pek b    k dir, o kadar b    k dir-ki g  vej mahrem itt    z olunarak, birer küçük mendil ba  lara örtülmek kadar bir testerle içeriye kabul olunur. Vak     eren tester jal  n  z saçların örtülmesi i  e-de, o zarif ve mini mini mendiller saçları-da temamilen setr edemezler.

B  zi kadınlar, g  vejinin koltuğunda gelin varken bize-mi bakağak, demelerine muvafık olarak, g  z  n   jerden ve kolunda-kindan a  ıramajup geçerse-de, b  zisi-de belki koltu  umda-kini her zeman görürüm, ömrümde bir def   içerisinden geçmek nasib olan bu   leme bir göz ge  direjim, deje olmalı-ki her tarafı süzerek, sank   gelini jormamak i   n a   r ağır gider.

Gelin-de jerinden kalkup, diğer mahale gide  ek oldukda koltuğuna giril  p götürülür. Pek dar jere s  ymajan etejine jer açılır, en güzel bir mevke oturdulur. Vak   evvel  e gelin koltuğunda-ki adamların pek l  zumsuzlu  unu görürse-de akşama doğru elbisesinde-ki bir çok s  rman  n ve başında-ki m    evherat  n a   r-l  r  ndan   deten buna ihtiya   hiss eder.

Vasi bir sofanın köşesinde pervane ile bölünmüş bir mahalde bir takım s  z terennüm ejlemekde idi. Zavallı s  zende ve    nen-delerin o günkü   alup   a  ırd  kları ne kadar bejhude dir. Bir çok dinlejenler bulunursa-da bir   ej anla  a-bileni var-mı dir, bilmem. O kadar saylam kafa varsa, doğrusu a  k olsun. Bu sefan  n   alg  ja en uzak olan mahal  nda j  n   sofanın diğer   ihetinde genç-lerden bir   emijet teşekkül etmiş idi. Bu   emijet      as  n  n elbise ve m    evherat  ndan, kibar takımından oldukları anlaşılır idi. Kimisi a   r kuma  dan olan elbisesinin trenini janına do ru ser  p tausa misal olur; kimisi trenine jer bulamadığı i   n an   önüne j  rup kumaşın temevv      üzerinde işlenmiş   i  ek dallarının   o   bir suretle duruşundan önüne bir sepet   i  ek bo  adup sejrine bakijor zann olunijor. Kimi-de jer ile beraber olan rubalarile bo   gösteren fidanlara benzijorlard   . . .

Fatma Alije.

II. Drámairodalom.

Török drámairodalomról csak az újabb idők óta lehet beszélni. A régiebb irodalomban egyáltalán nem fordul elő és azok a népi eredetű színjátékok, melyek „Karagöz“ és „Orta ojunu“ néven mai nap is otthonosak a népköltészetben, éppen nem voltak befolyással a modern drámai műfaj keletkezésére. A törökök újabb időkbeli drámái, európai, illetve franczia hatás alatt keletkeztek. És a nélkül, hogy a drámai műfajok elméletével csak valamennyire is tisztában lettek volna, beszélgetésekbe foglalt történetekkel állottak elő és egyes hol szomorú, hol vidám eseményeket felvonásos részekre osztva, szomorú és vígjátékoknak nevezett drámákat írtak. A hatvanas években még legfeljebb csak mint európai különlegességet ismerték a drámai műfajokat. De az az irodalmi renaissance, mely a hetvenes évek kezdetén az oszmán-törökök szellemi erejét felrázta, ennek a műfajnak a befogadására is rávezette őket. Főleg két embernek a nevéhez fűződik a törökök drámai irodalmának megszületése. *Kemál* bejéhez és *Ahmed Vefik* pasáéhoz. Az előbbi, ép úgy, mint az elbeszélő irodalom terén, itt is elsőnek tanulta el e műfajok szellemét, az utóbbi pedig a nyugoti minták lefordításával és törökös mezbe öltöztetésével járt elől. És míg *Kemál* bej a legnemzetibb, majdnem forradalmi hangú műveiben szólaltatta meg a török dráma alig megszületett műzsáját, a tudós pasa színházakat teremtett elő, színészeket tanított be, fordított Shakespeareből és Molierből és szóban, írásban egyaránt terjesztette a színpad megkedvelését célzó terveit. Így alakult meg, alig egy évtized leforgása alatt, a modern török dráma. Kezdetben ez a műfaj is a nyelvtisztaság és vele együtt a nemzeti szellem felébresztésének szolgálatában állott. Ha valahol, úgy ép a beszélgetések nyelvében adatott meg a mód, hogy a köznép beszédje is belekerüljön az irodalomba és valóban alig van török színdarab, melynek nyelvezete ne a köznyelvet tükrözné vissza. De csakhamar belátták azt is, hogy a külső hatás elérésére első sorban hazai tárgyú drámákat kell nyújtani. És merész kézzel

írja meg *Sindási* „a költő házassága“ című bohózatát, melyben százados török szokásokat tesz nevetségessé és nem átalja népének hibáit és társadalmi ferdeségeit nevetség tárgyává tenni. *Kemál* bej muzsája szinte az országot rázkódtatta meg leleplezés számba menő drámaival. Színdarabjaival egyenesen a forradalomra vezető utat egyengette és minden egyes szomorújátéka — mert csak ilyeneket írt — a nemzetnek egy jajkiálltásához, a halálraitéltek utolsó hörgéséhez hasonlított. A forradalmi válság meg is történt és a kezdetleges drámairás túl volt az első stádiumán. A hetvenes évekbeli események lezajlása után nyugodtabb mederbe terelődött a drámairás folyamata. A színházak, melyek időközben állandósultak, nemcsak fordított, de eredeti műsort kívántak és hazai tárgyú színművek helyébe, általánosabb, úgyszólván nemzetközi események kerültek. Kezdetben inkább a pathetikus, hol a becsületet, hol a szerencsétlen szerelmet eldekklamáló színdarabok voltak divatban, később azonban, főleg a nyolczvanas évektől kezdve, tisztulni kezdett az ízlés. Már *Kemál* bej mutatott rá példát, hogy a történeti érzéket is ébressze és a nemzet rég multját szólaltassa meg, de merész hangú darabjai nem kerülhettek előadásra, sőt megjelentetésök is akadályokba ütközött. És csak a nagytehetségű *Hamid* bej teremtetette meg a történeti és verses drámák irodalmát. Az izlám világ nagy eseményeit szólaltatta meg gyors egymásutánban és ha darabjai nem is feleltek meg a színpad kívánalmainak, legközelebb jutott el a drámai műfajoknak európai értelemben vett irodalmi színvonalához. A drámai irodalom egészségesebb irányú fejlődésének még ma sem kedveznek a viszonyok. A színészet nem emelkedhetett művészetté és így nem élesztheti az irodalmat sem, mely a legújabb időkben is csak franczia fordításokkal táplálkozik. Szövegünkben a következő drámákból közlünk egyes mutatóványokat.

Akif bej. *Kemál* bejnek ötfelvonásos drámájából való. Francia írók hatása alatt írta meg társadalmi szomorújátékát, melynek főhőse a házasságtörő *Dilruba*, *Akif* bejnek a felesége. *Akif* tengerész, a ki hazája védelmére kel és tengeri ütközetekben vesz részt. E dráma főleg dialogusaival hatott, melyekben a tengeri viharoknak bővösen szép leírása a legkiemelkedőbb részlet.

Zavallı  ozuk vagyis a szerencsétlen gyermek, ugyancsak *Kemál* bejnek a drámája. E darabban romantikus vonásokkal rajzolja az ártatlan szerelem szenvedéseit. F  alakja *Sefike*, egy szegény leányka, a kit a szerelem t ze a halál karjaiba vezetett, mert nem lehetett azé, a kit szive választott magának. E dráma főleg a török nőkre volt nagy hatással. A leány szomorú sorsa

könyekig hatotta őket és ebből tanulták meg először, hogy a szerelmet, mint nemesebb szenvedélyt tekintsek.

Gül-Nihal Kemál bej drámáinak legkiválóbbja, mely hatás dolgában ritkítja párját a világirodalomban. Magát a trónt támasztotta meg e költői remekjében és oly hatalmasan szólaltatta meg benne az egyszerű és a paraszt előtt is érthető török nyelvet és oly lángoló gyűlölet csapott elő e művének minden sorából hogy szintén prófétai ihlettséggé finomultak a mondásai. Célzatokba burkolta darabját és körülírással fejezte ki mondani valóját. A játék színhelye a kormányzósági palota. *Kaplan* (Tigris) pasának a szerájja. Ez a vérengző vadállat bitorolja a hatalmat, még vérengzőbb anyjával a pasaasszonygyal. Unokaöccse *Muhtár* bej, a kit a nép bálványozásig szeret és mindkettőjük unokahuga *Ismet*, a női ideál megszemélyesítője, a ki a legszentebb szerelemmel csügg a nemes szívű *Muhtár* bejen. Hatalmas vonásokkal van kidomborítva a cserkesz rabnő *Gül-Nihal* jelleme, a ki évek hosszú sora óta lakik a szerájban, és ismeri a palotabeli undok bűnök hajmeresztő sorozatát.

Görenek az úrhatnámsságot ostromozza és mint társadalmi dráma, mely a fővárosi élet egy igen elterjedt fonákságát állítja pellengérré, a legelső helyen áll. Ez volt az első szindarab, mely merész kézzel nyult a török családi életbe, hogy a benne dúló előítéleteket és fonákságokat nevetségessé tegye. A dráma szerzője Mehemed Rifaat, több drámának és elbeszélő műnek a szerzője.

Cerkez üzenleri, a termékeny Ahmed Midhad efendi, a ki egész sorát írta meg a török tárgyú drámáknak, e darabában a cserkesz életet rajzolja és nagy elevenséggel mutatja be az ottan dívó szokásokat.

Tarik és Esber a kiváló költőnek Abdulhakk Hamidnak történeti darabjai közül valók. Kiváló szeretettel foglalkozik a messzebb kelet országainak történetével és drámáinak tárgyait is rendszerint onnan meríti. *Tarik* című verses drámája az arab-spanyol korszakat rajzolja, *Esber* pedig Nagy Sándor idejében szerepel.

Ajjar Hamza voltaképen eredeti átdolgozása Molière egyik vígjátékának. Ahmed Vefik pasa, a kiváló műfordító végezte azt a nem könnyű feladatot, hogy Shakespeare és Molière több darabját lefordította. Ez átültetések főleg azért nevezetesebbek, mert legtöbbje nemcsak fordítás, hanem átdolgozás. Ezek közé tartozik Ajjar Hamza is, mely oly mesteri módon van a török viszonyokra rá szabva, hogy jó sokáig eredeti török drámának nézték.

A megemlítetteken kívül még egy egész sorát közölhetnők a megjelent színdaraboknak, a fentebbiekben csak a kiválóbbakat szedegettük elő, mint a melyeknek egy része a színpadon is megfordult. A ma is élők közt *Hamid* bej a legkiválóbb drámaíró, de mivel a színi viszonyok nem igen kedvezők, a török dráma tovább fejlesztésére ő is, mintha letette volna a tollat, mint több más költő társa. A legújabb színdarabok, főleg, mint könyvdrámák jöhetnek tekintetbe.

SZEMELVÉNYEK.

— A k i f b e j. —

Dil-ruba: O enginler, o fortunalar hiç xatirinizda gelmejer.

Akif: Engin-mi fortuna-mi? Onlardan ne olur? Denize binmemişsin, fortunağa tutulmamışsın-ki bilesin. Deniz bizim vatanımız, veli-nimetimiz dir, sajesinde gezeriz, sajesinde jeriz, sajesinde jaşarız. Ah, böyle bir havada seni janıma alup-da engine çıkmayı isterdim, o zeman görürdün, ki denizde ne sefa varmış. Bir kerre gemi mutevekkil bir gönül gibi bi-perva rüzgjarin önüne üşer. Felejin her çevrine kendini hazırlamış bir merd gibi sefa ile bir tarafına jaslanır-da en ustadadlı gönüllere uğrajan sevdalar gibi kararsız. Aramsız dokunduğu jerleri jararak ileri doğrulur-mı? Bir kerre ufak ufak dalgalar ilk aqlamağa başlamış bir felaket-zedenin kirpikleri uğuna gelüp-te ağemilijinden gidegeji jolu bilmejen göz jaşı gibi öteji beriji dolaşmağa başlar-mı? Bir kerre her görünen sejarenin, her büyük sabitenin zıjası denizin içine doğru türlü rengde kandillara gark olmuş minarelerini salı-verir-mi? Bir kerre denizde mahitabın aksı Allah jolu gibi nurani bir şadde pejda eder-mi? Huda bilir gök jüzünü jıldızlarla, kehküşanile ajağına inmiş ve jaxod denizi seninle jol arkadaşınla semavata çıkmış zann edersin. — Engin tıpkı hajat gibi dir. İnsanın nazarı dünyada olduğu gibi enginde-de jalınız bir dajre içinde gezinir. Afak ümidin ajnıdır. Sen dajma jaklaşijorum zannile gidersin, o dajma senin ilerüldiğin kadar uzaklaşır. Niçün öjle hajran hajran durijorsun, jine sana anlamamajağa in şejlerden-mi bahs edijorum?

Dil-ruba: Ah, dajma zihniniz sefada, ejlengece; xatirinizda sakın denizler, mahitablı havalar dolaşijor. Bak, hiç fortunağı düşünürmüsünüz? Ben gemiği dejilim, lakin buradan denizi sejr edijorum. Vakit olujor-ki şu ufağık dalgaların her biri kabarijor kabarijor-da bir da parçası kesilijor. Sahile doğru çırpına çırpına

gelirken, okadar hejbetli inlijor, o kadar hejbetli inlijor-ki bir hamlada bütün memleketi jatırağak sanırım.

Akif: Çoğuk, hiç insan bir kaç bardak sujun çağiltisından, iniltisinden korkar-mi? İltijın suları bir jere toplasalar, en büyük dalgaların jirmisi, otuzu kadar olur. Dil-rubağım, fortuna açık havadan sefalî-dir, vallahi jalan dejil. Şimdi afakdan bir sijah bulut-dur kalkar, hüğüm kolu gibi toplanır toplanır-da omulmaz bir sirâtle ileri doğru jürür. Jerler, gökler, da lar, taşlar inil-inil inlemeje, geminin her makarası, her ipi, jelkenlerin her dikişi, her deliji bir başka havadan ferjad etmeje başlar. Deniz felekke jarişa kalkışır-da şışer şışer, her dalgası bir kara bulut şekline girer, her dalganın atılışından, çarpışından, çağiltisından bir başka fortuna pejda olur. Gökler jüzünün önünden, jerler ajağının altından kaçar, bir dakikede jükselirsın jükselirsın jükselirsın, kollarını uzatsan eline bir jıldız gečeğek sanırsın, jine o dakikede alçalırsın alçalırsın alçalırsın; denize göz gezdirsın, dünya jerinden ojnamış, döne döne esfel-i safilene doğru çekilüp gidijor gibi görürsün. — Her bakışda ženab-i hakkın kudreti, azameti dört tarafından mejdana çıkı-verir.

Dil-ruba: Ah, vüğudımın her zerresi ajrı-ajrı titremeje başladı; fortunanın sefası bu-mu olijor?

Akif: Mejdan brakmadın-ki söylejejim. Fortuna vakıtları ženab-i hakkın kudreti, azameti denizin halında bir dereğ-e-ise, insanın halında bin dereğ-e görünür. Bir kerre kendini, bir kerre žinsinde olanları düşün. Biz ne-iz? İki arşın bojunda bir maylık. Elimizde ne var? Ne oldu? u bize-de meğhul bir akıl ile bir kaç lokma etden, bir kaç damla kandan japılmış bir gönül dejil-mi? Ja biz o akıl ile, bu kalb ile neler japmışız, neler japiyoruz. Bir kaç tahtajı bir jere toplamışız, bir tekne halına kojmuşuz, üzerine bir kaç ayağ dikmişiz, kenarlarına bir kaç arşın bez bağlamışız; o sajede su gibi bulunduğumuz dünjanın dört janını tutmuş, hava gibi oturduğumuz kerenin her tarafını ihate etmiş iki muhib kudretin ittifakına galib gelijoruz. Hava ne kadar kuvveti var ise, mejdana çıkarijor, mesela şu tarafdan esijor, ayağları kökünden sökijor, tepeleri bir birine çarpijor. Denizde ne kadar su var ise, önüne katijor, ona-da kanât etmejor, derjanın karını karıştırijor, rast geldiji taşları, toprakları su jüzüne çıkarijor, bu tarafa doğru sürijor, önüne

herne tesadüf ederse, jutağak gibi görünür. Biz jine ayağ kırıklarla, o bez parçalarla karşısına ziddine gidijoruz, u raşijoruz uıraşijoruz. Rüzgjar jorulijor, şiddetinden kuvvetinden kalijor; insan jine jorulmijor, bir fortuna daha istijor, çarpışağak bir düşmen daha beklijor. — Ah sana sөjlememişdim, belki korkarsın-da beni bir daha janiadan brakmak istemezsin deje sөjlememişdim. Geçen aj Trapzondan gelirken bir fortuna geçirdik.

Dil-ruba: Sanki o fortunanın serpintisi buralara u ramadı-mı?

Akif: Serpinti başka, fortuna başka. Geçe idi, çıktıjımız geçe idi. Havada bir bulut-tur pejda oldu. Etrafda her herne varsa kijamete tesadüf etmiş, Allahın gazebini görmüş gibi korkunğ korkunğ sedalar vermeje başladı. Deniz bir taraftan, bulut bir taraftan, geçe bir taraftan, üzerimize üç karanlık birden ööktü. Deniz jükseldi jükseldi, göklere kavuşdu; bulut alçaldı alçaldı, âdeta jer jüzile birleşti. Arada bir zalmet, su-mu-dur, hava-mıdır? fark etmek için keramet ister. Sola gitsen engin, adam var neji tutturajım derken, mesela Hoğa-beje düşeğek; saya gitsen her taraf sahil, her taraf kajalık, her taraf düşmen. Bilirmisin, gemiğinin en büyük düşmeni toprak dir, isterse vatan toprağı olsun. Geri dönsen nuz billah muttefik devletlerin kapudanlarına gülünğ olağak. Ileri gidileğek hava dejildi, fakat çaresiz gittik. Görmeli idin-ki havada derjada ne kijametler kopijordu, görmeli idin-ki altımızda koğa korvet, kasırgaja tutulmuş kjad parçası gibi nasıl şiddetle, ne kadar surätle uçup gidijordu. Mejer biz o karanlığın içinde iken, üstümüzü gajet nurani bir mahitab ihate edermiş, gjujā geminin direji dokundu-da buludun bir tarafını paraladı. Mahitab revnakle, saltanatle görünmeje başladı. Hanı seni ilk gördüğüm zamanlar, geçeleri bin türlü kara kara huljalar arasında, bin türlü karanlık ümidler içinde, şu evin etrafını döner dururken, arada merhamet ederdin-de bir dakikeğik penğerenin sijah perdesini aralar güneş jüzüjü gösterdin ja . . .

Kemäl bej.

— Zavallî čoğuk. Szerencsétlen gyerek —

Şefike: Gel, şuraja gel janıma otur. Benim dünjada senden başka halimi söljeježek kimsem var-mı? Şimdiye kadar korkup-da ninemden babamdan sakladığım şeşleri hep sana söllemezmijim? Günlümde bir hal var, anı-da sana söljeježem. Zāten o hal senden gelir, çaresini jine senden isteježem, lakin ibtida soražam şeşlere do, ru ževab ver.

Ata: Allah, Allah.

Şefike: *çatırında-mıdır?* Bundan iki aj evvel, tamam iki aj evvel, o vakitten berü iki kerre dir mektebden geljorsun burada — jine bu odada — bir hikjaje kitabı okujordun, aklına gelmedi-mi? Hanja bir paşanın bir kızı varmış, komşunun oğlu severmiş, sonra kızı başkasına vermişler, çoğuk kendini öldürmüş, onun üzerine kız-da telef olmuş. Jine-mi *çatırlajamadın?* Hanja hikjaje oraja geldiji vakit ben „subhan allah, bir kız istediji adama varmamayla telef-mi olur?“ demiştim.

Ata: Evet.

Şefike: Sen kendini okadar tutmağa çalıştın, tutamadın, gözünde bir damla jaş peşda oldu. Jüzünün üzerinde gizlenežek jer arar gibi javaş javaş öteje berije do, ru jürümeje başladı. İşte işte jine jüzünde tıpkı onun gibi bir damla jaş gezijor.

Ata: Of . . .

Şefike: Sıkılma, beni dinle. Ben o günden berü seni bütün-bütün başka türlü görjorum. (Şiddetle elini tutarak). Ne vakit jüzüne baksam, gözlerin sanki benim aksımı kajb edüp-de ruh teslim edežek kadar mahzun durijor.

Ata: Brak, Allah aşkına beni brak.

Şefike: Dinle, daha bitirmedim. O günden berü gözlerine „aktıkça“ hajalımda beraber jürejinin maxzunluğunu aks edijor-da

onun i  n bu kadar bajg n durijor sanijorum. Halini d   nd  k  , Atadan ajr l rsam ja amam de e jemin etmekden başka, akl ma dilime bir   j gelmijor. Seni sevijorum değil-mi ?

Ata : Ah, ja rabbi, ne japt m ki beni bu kadar inajetine lajik gördün ? Zaten buna ola muhabetimle her kesden bahtijar idim, şimdi-de beni sevdijini  sidijorum. Kendi ağzından  sidijorum. Sevijorum,  efike izim, seni sevijorum. Hem d naja da ne kadar sevmek m mk n ise, o kadar sevijorum.

 efike : Sevijorsun ? Muhabbet ne türlü hallar getirijor, s  le, s  le, bakajım.

Ata : Ne türlü hallar -m  getirijor ? Zeman  zamanına benzemez-ki. Gün olur, janıma gelsen sank , v  ud ma alevden bir gömlek ge dirirler ; jan mdan gitsen, şanım v  ud mdan çekilir,  ekildijini her zere m ajr  ajr  his eder. Her tarafıma hafif bir titremek gelir, gönlüm jerinden kopa ak-da arkandan ko a ak gibi olur. Gün olur, zihnimde bu lekke olup-da seni ba   u umda aylar g rmekden b   k, dünjada bir devlet bulamam, sonra aylaja ay n  düşünürüm, sana a  d  mdan kendime-de a  nma a ba lar m. Dünjada ne kadar güzel   j görsem, elbette senin bir jerine benzedirim, sonra gördüğüm   jin her tarafında bir kusur bulurum, o-da gözümden d   r, jine jal n z sen kalırsın. U kuja rujada seni görmek ümidile jatar m, u kudan hajal n  kajb etmek korus le kalkarım. Her halim t rif olunmaz-ki na  l s  leje im.

 efike : S  le, t rif ede bildijin kadar s  le.

Ata : Ne vak t seni görsem jahod düşünmesem, gönlüme zihnime bir jokluk bir karanlık   ker. Sank   an m benlijim kajb olmuş-da kendi kendime e nebi kalmışım gibi olur, sonra birden bire  at r ma gelirsin, ölüm d   ejinden kalkmış  asta gibi d njalar benim olur, sank  v  ud ma baştan a   bir sefa.

 efike : Ah, ben bu kadar vak t  al   m. Gönlümden geçen hislar  bir türlü bir jere toplajup-da kendi kendime bile anladamad m. Sen bilmem na  l muktedir olup-da t rif ede bilirsin. Lisan n g nl md -mi ? Anladım bejim, ben-de seni sevijorum.

Ata :   le   jler s  leme, beni sevin imden  ld re  ksin. Zarar  jok, s  le, s  le, insana dünjada muhabbet sözünü sevdijinin ağzından  sid p-de ferrahtan ölmekden b   k s det-mi var.

Kem l bej.

— G ü l - N i h a l . —

Gül-nihal: Kızım, jine söylerim, Muhtar bej şanıñı sakıñsın, sakınmazsa elden gider, vallahi gider, billahi gider.

Ismet: Kadın, sen çıldırdın-mı? Ben daha dün konakda idim, şanıñ efendinin ferrah jüzünden akijordu, dudakları ister istemez gül ijordu. Günlü nekadar rahat idi, görmedin-mi, oğlu ne kadar ferrahda, nekadar sefada imiş, birer birer söjl ijordu, işitmedin-mi? Muhtarın şanıña kijağaklar dejorsun, şanıña kıymak istejenlerin çehresi öjle gülünç, öjle beşaşetli durur-mu?

Gül-nihal: Öjle durur şanıñızım, öjle durur. Ben ömrümün onbeş senesini o konak dedijin eşel-i kazā mezarlığında geçirdim, damlaja damlaja taş delen sular gibi bu kalın kafaja-da göre göre çok teğrübeler jer etti. Bunlar sil gibi dir kızım. sakın göründükleri vakit kork, dokundukları evi temelinden jıkarlar. Bunlar şenaver gibi dirler iki gözüm. Güler gibi dudakları açılmağa başladığı zaman sakın, azı dişlerini janına vardıkları adamın tā jüreğine saplarlar. Bunlar jılan gibi dir efendiğim, renglerine aldanma, kime sürünürlerse zehirlerini tā şanıña dökerler. Zavallı çoğuk, onların sen jüzünün şenlijine, parlaklığına-mı bakijorsun? O bir düzgün-dür, uzakdan sejr et, sürünürsen aızın zehirle dolar; o bir alev dir, janına jaklaşma, dokunursan vüjüden janar kül olur. Sen paşu hanımın güldüjüne-mi aldanijorsun? O insan kanı içerken, insan şijeri jerken-de güler. Sen janında-kı-ların tatlı sözlerine-mi inanijorsun? Onların gönüllerinde şehennem ateşi kajnarsa jine janaklarında güller açılır. Konağın hali şu karanlık gezeje benzer, sen her tarafını sakın, her tarafını emin sanırsın; gözler nereje baksa bir şey göremez, kulaklar nereje dikilse bir şey işitmez, lakin içinde bir vakit zehirli akrebler, kudurmuş

köpekler, merhametsiz katillar eksik dejil dir. Su penğereden bak, konak gözünün önünde durijor-da içinde hiç želladdan, zindandan bir šej görjormusun? İşte içindekilerin taš jüreji-de o konağın hali kücölmüşü dir; jüzlerine ne kadar dikkat etsen, gönüllerinde-ki garazdan hijanetden eser göremezsın. Bu zâlimler mezar gibi dünja ile aḫret arasında bir jer tutmuşlar, dışları çiçekler içinde görünür, içleri ölüm dolu-dur.

Ismet : Dadi sus.

Gül-nihal : Sen daha dünjaja gelmemişdin, akrabanızdan Ali bejin şu mejdanda bojnunu vurdular. Hālā gözümün önünde dir. Kanı kajnaja kajnaja iki karış havaja fırlıjordu, konakda-kilerin jine fiskije sejrine çıkmış gibi sefalarından, ferrahlarından durulmijordu.

Ismet : Dadi sus, jürejim sikiłijor.

Gül-nihal : Sen daha bir jaşında idin. Küçük kardası Kahraman beji şu zindan kapusunun önüne asdılar. Hiç aklımdan çıkmaz. Zavallı deli-kanlı. Ipi koparmak için elini bojnuna attı-da hep tırnaklarıle şah-damarlarını kopardı; jine konakda-kiler salınğak sefası eder gibi ejlenijorlardı.

Ismet : Dadi sus, jürejim sikiłijor dejorum ; beni öldür-
dağakmışın ?

Gül-nihal : Sen jeni südden kesilmişdin. Dün buraja gelen xanımın babasını bin hile ile kaleje aldılar, jemin ettiler, kiliğ atladılar, kan jalaşdılar, kardış oldular, jemeje çağırdılar, işreti xalajıklara dayıttırdılar. Ben-de içlerinde idim. Birbirlerinin kılına dokunmamak için jemin ederken bir çift kursun alına, bir çift kursun-da göjsüne vurdular. Zavallı šehid. Jaralı arslan gibi biçağına sarıldı, bir atışda odanın orta jerine kadar fırladı, fırladığı jerde çansız jikıldı; hālā hajalı her geğe o kijafetle konağın odalarında dolaşıyor, jine konakda-kiler žümbüşlerini, ahenglerini bozmadılar.

Ismet : Dadi, daha söyleşekmisin, bajılağam.

Gül-nihal : Dajını bu evin önünde çengele attılar, her çengelini ilışdiji jerden dökülen kanlar esvabının üzerinde donmuşlardı-da biçarenin vüğüdi çiçek açmış lejlak ağağına benzemişdi. Jine konakda-kilerin gülüşlerine, ejlenişlerine baksan, beharda mahitaba çıkmışlar sanırdın. Ben daha öjle xajinlikler bilirim ki

tārifi müşgül. İşte kızım, bunlar bøjle gülerler, ojnarlar, bøjle-de adam jerler, kan iđerler.

Ismet : Haj müsibet bajkuşu. Hangi viraneden çıktın, mezarlıkda-mı ötijorsun ? Aızın kapansın, sana sus dedim, işitmedin-mi ? Zihnimi ölülerle doldurdun, vüğüdümü tabut sanijorum. Korkumdan üstüme göz gezdiremejourum. Benden ne istersin ?

Gül-nihal : Rahatını, sağılığını isterim, kızım. Sen daha benim halimi bilmezsin. Ah, bu kadar sene dir derdimi gönlümde saklijordum. Derd saklamak ne dir, bilmezmisin ? Hiç gönlünde derd sakladığın var-mı ? Jine Allah ne derd versin, ne-de saklatsın. İnsan gönlünü bir kimseje açarsa, içinde-ki gamların her biri bir parça ateş olivor, her japışdığını jerde bir dağ açivor, her ađdığı dağda bir ateş alevlenivor. Bak, daha lakirdilarımdan korkijorsun, ja gönlümü görsen ne japağaksın ? Ben-de memleketimde bir bej kızı idim, benim-de senin gibi saltanatım, konağım, halajığım, hizmetkjarım vardı, ben-de senin gibi onaltı jaşında idim, ben-de senin gibi bir bej severdim. Bilirmisin nasıl severdim ? Senin-de başında sevda var, söylersem belki anlarsın. İnsan baharın zijnetini, gün batışının maızunluğunu, sabahın ruhanijetini, mahitabın sefasını nasıl sever ? Jeni doğurmuş analar çoğuşunun en evvelki gülüşünü, babadan jetim kalmış çoğuklar ninesinin en iltifatlı lakirdişini nasıl severse, ben-de bejimi öjle severdim. Nasıl sevdijimi bir türlü tārif edemejourum-da münasibetsiz münasibetsiz şejlere benzedijorum. Öjle severdim-ki janıma geldikçe ömrümün sefasını, dünya lezzetini zanlanmış-da etrafımda dolaşivor sanırdım. Jüzüne bakdikça bütün bütün kendimden geçerdim, dünya gözümün önünden çekilmeje başlardı. Varlığım, vüğüdüm aradan mahv olurdu ; gözümde, gönlümde, janımda, şanımda jalınız bejim kalırdı. Ah, kahr olsunlar, onun-da düşmenleri vardı, onun-da en büyük düşmeni Muhtar bejin düşmeni gibi akrabasından idi. Ömründe bir geğe fursat bulup-da janıma geleğek oldu, melunlar geğe geldiler, konağımı bastılar, bejimi janımdan ajırdılar, gönlümden kopardılar, gözümün önünde parladılar. Onun vüğüdına bir bıçak dokundukça benim şanımda bin jara açılıjordu. Ne täläsiz-im ki o dakike alup-da aırete bejimle beraber gidemedim. Allah ikimize jer altında hiğransız bir jatak nasib etmedi, gebereğejime bajılmışım.

İsmet : Zavallı dadığım.

Gül-nihal : Gözlerimi açtım, kendimi gemide, elimi ayağımı zinçirde buldum. Mejer bejimin şanıua kâjan melunlar beni-de esir deje çellad çehreli bir herife satmışlar; denizin dalgaları gemije doğru jıyılıp geldikçe sanki bir mezarlık jerinden oınamış, beni içine almak için çalkana çalkana üzerime atılıjordu. Çünkü bejim mezarda idi. Zihnimde ölmekden başka bir arzu bulamadım, çünkü dünyada bejimle beni bir hale getire bilecek bir ölüm kalmışdı. Kendime en yakın ölüm denizi buldum. Ellerimde-ki zinçiri dişimle gemirmeje başladım. Ben ne kadar çarpındım, ne kadar çabaladımsa esirçiler-de okadar döjdüler. Bir vakıtlar dajak altında ölmeji-de şanıma minnet bildim. Onlar döjdükçe çarpınmakdan çabalamakdan gerü durmadım. Akibet ezijetden takatım kesildi, vüüdümün zaıflıjı şanımda-da kuvvet brakmadı. Gjah ayıladım gjah bajıldım, gjah kendimi kajb ettim, nihajet ezijetden ezijete, dajakdan dajağa, hakaretden hakarete, beladan belaja düşerek buralara kadar geldim. Dünjanın bin türlü felaketi gönlüme bir katılık getirmişdi, içinde-ki jaralar gide gide kabuk tutmağa başlamışdı. Çamur durdukça nasıl ekşir kükrerse, vakit geçdikçe gönlümde olan keder-de öjle tabijatını dejiştirmiş, bütün bütün kına, intikama tehavvül etmişdi. Elimden geleni yaptım Kouağa satıldığımın onbeşinçi günü beni buraja getiren esirçinin gözüümün önünde bojnunu vurdurdum.

İsmet : Ah zalim, zavallıdan ne isterdin ?

Gül-nihal : Ne-mi isterdim ? Kızım, sen esirçi ne dir bilmezsin, elinde iken okadar ezijet altında idim, ki jedi aj kendimi öldürmeje bile mejdan bulamadım. Sebeb olup-da dökdüdüjüm kan yok-mu ? Her gün benim gözümden alev damlaları dökülürdü, jine o kanın soğuk çehennemin derelrei gibi bir dakike buzu çözülmezdi. İler gün benim ayağımdan ateşler saçılırdı, jine o kan habisin damarlarında merçan dalı gibi taş kesilir dururdu. Bilmezsin düşmen kanı kızkın köpükler saçarak, adamın ayağına doğru döküldüjü vakit ne kadar lezzetli sejr olunur. Allah jine o lezzeti sana bildirmesin. İnsan bir kerre kana alıştı-mı ? Gövdesinin her pasını kanla jıkamak istijor ; işte ben, ben esirçiji öldürttükten sonra çadı gibi insan kanı görmekten, insan laşesi koklamakdan başka bir şeyden lezzet almaz oldum.

Kemâl bej.

(Naim bejin xānesi. Manzara. Ala-frangamsı düşenmiş bir oda. Naim bej küçük bir jazı-xāne janında-ki koltukda oturmuş görünür. Mulahaza halında görünerek azağık tevekküfden sonra jüksek sesle ,of' dejüp kalkar.)

Naim bej: Hālā kurtulamadık gitti. Görenek belası, jap-masan olmaz, japsan hisaba el vermez, hem-de nekadar hazz etmedijim şey, bütün bütün efkjarımın xarğında . . . Ne ise, mas-rafi fılanı göze alalım, lakin viğdana nasıl galebe edejim? Daha dünkü gün düjünlerin mazarretine dair jazdığım bendler gazeta-larda durijor, hālā mürekkebi kurumadı, şimdi kalkajım-da kendi efkjarımın alejhinde jine kendim bulunajım . . . mümkün dejil. (Biraz jumuşajarak): Peki japma, japma amma gel-de karıja meram annat. Onun aklı nerde bizim hesab nerde. Hajdı jap, jap amma boşuna masraf, hem ne masraf. Karının dedijine bakağak olursam dağlar dajanmaz. (Azağık sükjut): Dur ja hu hazır تنها-jım, kendi kendime bir hesab edejim. Bakalım ne ile olur? (Dejüp jazı-xāne janında-ki koltuğa oturur. Eline bir parça kjädla kalemi alup hesaba başlar).

İkinçi meğlis: Naim bej. Şevrije xanım.

Şevrije (girir): Nasıl bej efendi, inşallah aklınız jattı.

Naim: Bakalım, ben-de onun hesabile uyrasijorum.

Şevrije: Aman bej efendi artık usandım. Bir seneden berii dir işler hep bakalımla gidijor. Gajri bunun bakalımı-makalını kaldı-mı? Olağak ves-selam. Hem dur-sana, sen hesabı kendi kendine japijorsun, burada-jız sor, oku bakajım, ne jazdın?

Naim: Şanım azağık sabırlı ol, işte hesab edijorum, el verirse japarız.

Şevrije: El vermejeğek ne var? Nemiz eksik? Her işimiz jolunda, hesab etsen-de japağaksın, etmesen-ge japağaksın. Hele şu hesabı birde bana söyle.

Naim: Allah aşkına, bu kadar üzerime düşme, jazdığım-da jazağajımı-da şasırdım. Azağık sabr et, teknil edinçe hepsini birden okurum (dejüp hesaba devam etmek üzere bulunurken

kalemi kırar, tekrar açar jine kırar). Gördün-mü karı? Bunda bir mimenetsizlik var. İki dir kalem kırılır. Gel şu işden vaz geçelim (Kendi kendine): Ne çare azağık tandır-nāmeje inanır gibi görünmeli.

Ševrije: Hajır-dır inşallah. Hiç bøjle šejde mimenet olmaz-mi? Hesab jazı ile olmasın, sen bana ayzdan søjle.

Naim: Olmaz efendim. Hiç ayzdan hesap-mı olur? Azağık kaldı, bitirejim-de okurum (tekrar hisaba başlar).

Ševrije: Jok jok, o kalem oğursuz. Senin aklını çelijor. Başka kalemle jaz. (Naim sükjut ve hisaba devam eder. Ševrije riğa halile): Allah askına, şu kalemi dejiştir.

Naim: Peki peki (dejüp kalemi dejiştirerek jine hesap eder bitirir) Ja hu, işte hesap bitti. Dinle bakalım.

Ševrije: Okujunuz efendim.

Naim: (kjāda bakarak): Čožuğa bir kat elbise bin guruš, birde aldanağak šej jüz guruš; dūjün masrafı aščišile-maščišile beš-altı bin guruš.

Ševrije: (keserek) Dur dur. Ja benim vādım var. Jirmi tane fukara čožuğu sünnet edežejim, onnara elbise, fes, püşkül, kondura, ellerine para verileğek. Sen bunnarın hiç birini jazma-mışsın.

Naim: Bak bu sözün yolunda. Fukaraları sünnet ederiz, fakat dūjün mesarifinden ašağı varırım.

Ševrije: Dūjün masrafı ne idi-ki ašağı varağaksın.

Naim: Beš bin guruš.

Ševrije: Ah . . . beš bin gurušun nesi olur-ki čijnijorsun. Adam akıllı takımıle bir ašči getireğek olsak, en ašağı on bine gelir.

Naim: (biddetliçe) Karı, sen čildirdin-mi? On bin šuna, bešbin buna, ne bu? Paralar kum dejil-ki denizden toplajalım. Beš on paramız, hernemiz varsa, nekadar zahmetle toplandığını bilmijormusun? Kır bajır, jaymur çamur, dere tepe, dağ taş, soğuk sığak demedim gezdim. Geçeleri kjah pejgir sirtında sirt üzerinde, kjah xan köşelerinde çadır altlarında geçirdim. Gündüzleri daha beter. Jıllarğa sıkıntılara düštüm, hasretlere ugradım, ajlarğa xan korkuları çektim. Vakıt oldu-ki anamdan emdijim süt burnumdan geldi. Bøjle bøjle beš on para sahibi ola bildim. Şimdi bir takım hazır jejiğileri dojurağayım deje memalikimi

sarf edemem. Bir daha genç olmak mümkün değil-ki jine kazandırım dejejim. Sakal bejazlanır, biraz rahat edelim; insaf be...

Şevrije: A bej efendi, ne çabuk hiddetlenirsin. Ben sana malını sarf et demedim. Bunun olup olağaı elli bin guruş.

Naim: Ne? Elli bin-mi? Şimdi çıldırırım. Be karı, durup dururken elli bin guruşun taksiratı ne? Hem elli bini nereden bulijoruz, nereje sarf edijoruz. Allahi seversen şu elli bini nereje sarf edeğejini söyle-sana.

Şevrije: A žanıım . . . Elli bin guruş çok-mu? Çoğura kızlara halajıklara uşaklara, fukara çoğuklarına başdan ajaya elbise, žerrahlara hedije para, bir iki takım çalgı, orta ojunu, hokka-baz takımı, köçekler, öte beri sojtarılar, çoğurun başına takmak için kaldırağamız elmas kırası, jatağına askı, sırmalı jorgan jastik, sojgunlara esvablık, aşçı kılar şu bu derken, elli bini bile aşar.

Naim: Pir ol, hiç bir şey değil, elli bini ver geç obir tarafa (kendi kendine: Haj allah belasını versin, amma belaja çattık ha). Ja hu, sen beni dinle. Bu kadar gürültüje lüzum yok. Herne ise olur, jine jaylajalım, tevekelli bu kadar paradan çıkma-da bir mäne jok-tur.

Şevrije: Ha, öjle ja, dünjada bir erkek evladım, onun-da mürüvvetini japmajajım. Hajr, dedijim gibi olağak.

Naim: Vallahi karı, ben delirmedim. Hamd olsun aklım başımda, kırk jıldan berü kazana bildijim üç beş aköjeji kırk sātın içinde boşuna sarf edemem.

Şevrije: Edeğeksın.

Naim (hiddetle): Aşk olsun be, bol keseden hükm nerden edeğejim. Şimdi-ki halda on bin guruş kadar nukudum var. Senin dedijine bakılırsa kusurunu nerden bulmalı?

Şevrije: Ödünğ al efendim.

Naim (hiddeti zijadeleşerek): Ne ödünğ-mü? Hele bir daha söyle, hele bir daha söyle. Sen artık akıntıjı almişsin.

Şevrije (kendi kendine): Olmajağak, gidejim hanım ninemi-de alajım, belki birlikde kandırırız (çikar).

Naim: Karı aklı, Allah esirgesin. Borğ mu? Budalalık. Budalalık-da değil-de âdeta delilik. Esassız bir şey için borğ et. Hurrijetini âleme sat. O benim isim değil (oturur).

Mehemed Rifaat.

— Çerkes özdenleri. —

Birinži perde.

(Perde açıldıkda bir çerkes odası görünür. Sahe-i temaşanın sağı ve solu taraflarında üçer penğere, zebhenin orta jerinde bir kapu, sağı ve solu penğereleler hudasına uzun sandıklar konulup, onların dahi üzerlerine güzel xalı seğadeler farş edilmişler dir. Düşbhedde kapunun iki taraflarında-ki divarlara çerkes kilizleri kamaları tüfenkleri asılmışdır.)

Birinži meğlis.

Dşanfes. Ziba. Fezidet.

(Perde açıldığı zaman bu üç kız sandıklar üzerinde-ki seğadeler üstüne oturmuş bulunurlar. Üçü-de mükellef çerkes elbisesile müzejjen dirler, jani arkalarında tamam vüğüdlarına göre darağık biçilmiş bir entari-ki kolları dağı dar dir. Bu entarilerin göğüs tarafları çerkes usulunğa uzun ve müzejjen gümüş düymeler ile tezjin olunmuşdur. Bellerinde enli kajışlı gajet iri tokalı ve kajışının üzeri paftalı kemerler vardır. Başlarında pek uzun olmajarak sivri külahlar bulunur-ki bunlar şanfesden ve jaxod atlasdan bir şekil mayrutide yapılarak sırma şiritler ile şiritlenmişler dir. Entarinin dağı dikiş jerleri şiritli ve kolları ve etekleri xarğlı dir. Entariler jere kadar süründükleri zihetle şalvarlar görünmezler. Başlarında-ki külahların uğılarına rabt edilmiş olan jedi sekiz arşın kadar tüller arkalarına doğru serilmişler dir. Dşanfesin elinde bir öreke ve ipek bulunarak japağı ejirir. Fezidet ajağına gajtan tahtaları takarak sırmalı şirit dokur. Zibanın dağı elinde dikişi vardır. Şu üç genç kız hem işlerini görüp hem-de konuşurlar.)

Dşanfes : Kız Ziba, hanja sen şu Semur-kaş bej içün kızların çıkardıkları şarkiji öjreneğekdin ; öjrendin-mi ?

Ziba : Heves bile etmedim.

Fezidet : Heves bile etmedim demek ne demek ? Geçen gün pek hevesin var idi ja.

Dşanfes : Evet, pek hevesin vardı, sonra o hevesin ne oldu ?

Ziba : İlk hevesim bir mulahazasızlık üzerine imiş, sonra o ilk hevese düşmüş olduğumdan-da na-dam oldum. (Biraz sükjutdan sonra).

Dşanfes : Bu nedametin elbette bir sebebi olağak amma ...

Fezidet : Ona şübhe yok. Ziba gibi bir akıllı kız sebebsiz bir iş görür-mü ? Elbette bir sebebi var-dır amma, belki bizi muharrem sajmaz-da o sebebi-de bize söylermez.

Ziba : Hajr kardaşlarım, neden sizi muharrem sajmajajım. Sebebini size-de söylerim, herkeze-de söyleye bilirim. Ben vatan uğruna moharebeje gidüp-de elinden geldiği kadar hizmet eden arslanların çümlesini takdis ederim. Bunu hepimiz bilirsiniz.

Dşanfes : Kim takdis etmez ?

Fezidet : Gazi baba-jijitleri kim takdis etmez ?

Ziba : Siz-de edersiniz, herkes-de eder ja. Fakat ben bunlardan birisi bir moharebede çüzüğe korkaklık etmiş deje, ne onu tezjif için şarki japarım ne-de japılan şarkilardan hoşlanırım.

Dşanfes : Semur-kaş bej-de biraz korkaklık gösterdiği için, kızlar tarafından tezjif yolunda tertib edilen şarkiji-de sevmezsin demek.

Fezidet : Hajr, sözümüz o deşil, evvela sevmiş, hatta öğrenmeje heves-de etmiş iken sonra bu hevesinden nedamet etmiş. Şimdi kendisi-de böyle söyliyordu.

Dşanfes : Fakat burada affını riğa edeğejim küçüçük bir şey var. Semur-kaş bej moharebede çüzüğe korkmamış, külliğe korkmuş. Hatta korkusundan bajılmış bile.

Ziba : Evet bajıldığı sahih, fakat korkusundan bajılmış olması ispat olundu-mu ?

Dşanfes : Arkadaşları olan sair gazilerin kjaffesi öjle söylijorlar.

Fezidet : Evet ben-de bir kaç deli-kanlıdan öjle işitdim.

Ziba : Bāzi zevzeklerin sözile arslan gibi bir baba-jijidin jüzüne kara sürülür-mü ?

Dşanfes : Aff edersin Ziba, şimdi Semur-kaş bej gibi bir korkak içün-de çerkeslijin bin senelik âdetleri bozulmaz ja.

Feżidet : Semur-kaş bejin jüzüne kimsenin kara sürdüyü jok-dur, fakat asıl âdeti iğra etmek lazim gelsejdi, hakikaten bütün kızlar ellerini tenğere karasına sürüp Semur-kaş bejin jüzünü sim-sijah etmeli idiler.

Ziba : Ja bu halin bir jijit içün ölümden beş-beter olağayını hiç düşünmemeli idiler.

Feżidet : Ölümden beş-beter dir zahir. Onu düşünmeli idiler amma şunu-da düşünmeli idiler-ki öte tarafda din uyruna şan kiskanmajup seve seve şanını feda eden arslanlara edileğek alkışları, korkusundan bajılan bir jüreksize-de ederlerse, arslan ile köpeji kaplan ile kediji fark etmemiş olurlar.

Dşanfes : Öjle ja, bu-da şanlarına şümerdlik eden asıl meğahidler asıl gaziler içün âzim bir hakaret olur.

Ziba : (penğereden dışarıja bakarak) Brakalım artık bu bahsı kardaşlarım. İşte Arslan-göz-de gelijor.

Dşanfes : Varsın gelsin. Bahsimizi neden brakağak imişiz.

Ikinçi meğlis.

Evvelkiler. Arslan-göz.

(Arslan-göz dijer üç kızdanda daha mükellef gejinmiş dir. Külahı onlardan daha uzun olup, hatta başında-ki tülü gelin duvaklarına japıldığı gibi teller geçirerek dağı tezjin ejlemiş dir. Arslan-göz kapudanda gelirken dijer kızlar tázimen kijam ederler.)

Arslan-göz (eli ile kızların oturmalarını işaret ederek) : Zahmet etmejiniz kardaşlarım, oturunuz, oturunuz. Kapuđı açarken Dşanfezin sesini işidjordum. „Bahsimizi neden brakağak imişiz“ dejordu. Bir bahsiniñ-mı var idi? Ben geldijim içün-mü brakağaksınıñ? Demek olıjor-ki beni kendinize hemşire sajmajorsunuz-da onun içün ben geldijim zaman sözünüñü kesijorsunuz. Öjle ise gerçekden güğenirim.

Dşanfes : Hajr-a, bizim sizden gizli lakırdımız ola bilir-mi?

Arslan-göz : Fakat jerli jerinize oturmazsanız hiç bir lakırdınıñı dinlemem.

Ziba : Siz oturmağınğa . . .

Arslan-göz : Oturmañı ben riğa ejledijim halda kabul etmezseniz nasıl olur? Ben komşuda pek çok oturdum-da şimdi

biraz ajakda durarak jorulanlar oturlar ve dinlenirler, çok oturup jorulanlar-da ajakda durarak dinlenirler. Riža ederim kardaşlarım oturunuz. (Kızların üçü-de otururlar.)

Feżidet : Kardaşım bahsımız Semur-kaş beje çıkarılan şarki bahsı idi.

Arslan-göz (şevkle) : Vaj Semur-kaş beje şarki-mi çıkar-mışlar ?

Dşanfes : Haberiniz yok-mu ?

Arslan-göz : Hajr kardaşım, ilk defa olmak üzere şimdi işidijorum.

Feżidet : Ziba size söylemedi-mi ?

Arslan-göz : Jok, nasıl şarki imiş. Dşanbulat beje çıkarılan şarkidan daha güzel-mi ? (*Feżidet* ile *Dşanfes* kahkahalar ile gülerler.)

Ziba : Jok kardaşım jok, zevzejin birisi Semur-kaş beji tezjif jolunda mēlsiz mānāsiz bir šej jazmıŝ-da . . .

Arslan-göz (fevk-el hadd mükedder olarak) : Tezjif jolunda-mı ? (*Etrafa* :) Aman ja rabb, tezjif jolunda.

Dşanfes (*Zibaja*) : Neden mēlsiz mānāsiz olsun ?

Feżidet (o-da *Zibaja*) : Neden zevzejin birisi çıkarmış olsun ?

Arslan-göz (mütēsirane) : Hajr kardaşlarım, böyle deme-jiniz. Semur-kaş bej böyle bir tezjife neden lajik görülmüş, de-jiniz ?

Feżidet : Neden-mi lajik görülmüş, bunu-da işitmedin-mi ?

Arslan-göz : Jok.

Dşanfes : Öjle bir korkak tezjife lajik görülmez-de kim görülür ?

Arslan-göz : Kim, Semur-kaş bej-mi ?

Dşanfes ve *Feżidet* : Öjle ja, öjle ja.

Arslan-göz (*etrafa*) : Aman ja rabb, nasıl inana bilejim. (Kızlara) : Semur-kaş bej korkak ha ?

Dşanfes : Hatta bir moharebede korkusundan bajılmış.

Feżidet : Bajılmış-da güç hal ile ajılta bilmişler.

(*Arslan-gözde* fevk-el hadd iztirabla hajret alametleri görülür.)

Ziba (Jerinden kalkup *Arslan-gözün* janına gelerek ve

elinden tutarak) : Kardaşım, ortaja böyle bir rivajet çıkarmışlar amma bir zevzejin irzi olduyna benim hiç şübhem yok-dur.

Dşanfes (o dađı ajađa kalkarak ortaja gelir) : Şānım Ziba, şu Semur-kaş bejin bukadar gajretini gütmek neden lazim gelir ?

Ziba : Deminğek dedim ja. Öje sojzade bir kahramanın jüzüne haksız jere bir kara sürölmek reva dejil dir-de onun içün.

Arslan-göz : Bak haksız jere ise, gerčekden jazık-dır.

Fežidet : Hiç-de haksız dejil.

Dşanfes : Evet pek-de hakklı, bütün deli-kanlılar böyle söjljorlar. Artık deli-kanlıların kjaffesi zevzek-mi oldular ?

Arslan-göz (kemal-i iztirabından penğereje dođru gidüp dişarija bakarak) : Durunuz bakalım durunuz, işte Sefer bej ile Zan bej gelijorlar, dođrusu onlara soralım.

Ziba (etrafa Arslan-gözö işaretle) : Zavallı kızğayız.

Ahmed Midhad.

— T a r i k . —

I. *Musa* (Kiralicheji istikbal ile elinden tutup selamladikdan sonra): Siz šajan-i ihtiram sîniz, šöjle tešrif bujurunuz. Fakat asker čadiri-dır, içinde size lajik bir jer-de jok, šu sandalijeje bujurunuz (otur' der).

Dišarida arablar: Jašasın xalifemiz, jašasın kiraliche İla. (Kiraliche mahzunane sedre itikja eder.)

Musa: Kiraliche hazretleri, mükedder olmajiniz, bizden hiç bir vakıtda vahšijane muamele görmezsınız, dejil zat-i hišmetinize dejil bir müntesibe-i xanedanınıza, hatta bir köjlü kızına hakaret olunmajağajından emin olunuz. Biz šimdi buradan Tilit-leje gideğejiz, ispanjalılar inaddan gečdikleri halda memleketde sulh-u musalemetin muhafazasına biz gajret edeğejiz. Arabların Endelüse hiğretten maksadı insanijete xizmet etmek dir. Biz bu kitanın māmurijetile ehalisinin selameti ujrunda čališağajız. — Muharebemiz bu xajrlı maksudımızın iğrasına memanāt gösteren āsilerle dir. Kiraliche hazretleri, bir inbisat-i hakikije mazhar olmak jalınız taxt-i saltanatda bulunmağa tevekküf etmez. Pek muzterib pek muazzib hükümdarlar var-dır. Ejer bi-günah olduynuzdan viğdanen emin iseniz, hiç šübhe bujurmajiniz-ki inajet-i ilahije size dünjanın her tarafına muin olur.

Aziz (kendi kendine): Peder ispanjolğej ne zaman öjrenmiş.

Kiraliche (tevazu ile Musaja): Verdijiniz tesellijetlere tešek-kür ederim.

Musa (Suğraja): Mukavele-nameji Merida sarajında kaleme alırız. Šimdilik bir sene dir zijareti emelinde bulunduğumuz šehri temašaja gidelim. (Kiralicheje kolunu uzadarak) kabul bujurmazmısınız? (Kiraliche kabul eder, jürürler, herkes takib eder.)

Aziz (jalınız, kapudan bakarak): Jine arabalarla gideğekler... Aj taxti-revanlar esterler-de var; kiraliçe nekadarmahzun, biçare kadın. Ja rabbi, şu kadının mesrurijetini istihsal için bana bir kudret ihsan et. Vaj, babam kiraliçe ile bindi. O ne? Kadınlar hep aylaşijorlar, bu gerçekden huzun vereğek bir alajdır. Kendi sarajına esir gideğek, gözü bağılı çennete gireğek. Biçare kadın, ne kadar-da güzel, güzel bir çehreje huzun-de jakışijor, bir çazibe tēsiri arz edijor. Aklını başına toplar Aziz; her kes teslim olunan şehri görmeje gidijor, sen burada kendi kendine-mi sölzeneğeksin? Daha şimdi sijah elbisesile şurada oturjordu. Hala oturjormuş gibi buradan ajrılamaajorum. Sanki matem saclarına, gözlerine varınça kadar sirajet etmiş. O ne kadar sijah saç, sijah göz, hiç-de nurun sijahını görmemişdim. Kendine gel Aziz. Kara sevda-mi getireğeksin? Bak sana, memleketde düjün var, Endulus islama varijor. Hatta düjünün musikası-da var. Ezanlar okunup çanlar çalınijor (giderken perde iner).

II *Zuhra* : Allah aşkına söllejiniz, nereje gömdüler?

Musa : Ne japağaksın? Bir buluda gömmüşler, okadar itilade-bililirmisin?

Zuhra : Zijaret edeğēm, mektubuna mukabele edeğēm söllejiniz.

Musa : Bir merhumun mezarı hajalının dolaştığı jer dir, vüjudının gömüldüğü jer makber dejil, muhid dir. Ālem bekaja doşijor demek... Mektubuna nasıl mukabele edeğeksin? O mevlud ahruje fatiheden başka şey gönderilmez, çünkü dünyada fatiheden başka istediji joktu. Sana gönderdiji mektubu nereje istersen oraja koj. Mezarının taşına jazdırmış olursan, o halda ise belki mutalāsinden ibret alağak bir nazara tesadüf eder. Bak bugün ajaklar altına alınan jarın üstüne tutulur. Sen şimdi hajatta-mı-sın, ben şimdi senin nazarında mevğud-mu-jum? Hajhat.

Zuhra, bundan bin sene sonra seninle sölleşe bilirmijiz. İşte o zeman bir hajat oluruz, ben böyle bir ümide mazhar olsam, jatağayım toprak döşeci Roderikin altın ser jerine terğih ederdim. Bu günkü futuhatımın akvah nase düşen medaihi, ilerüde en ağız müellif kaleminin Musa dejeğek sar jerine bin kerre feda olsun. Sulejhaja ağma *Zuhra*. gabte et gabte.

Zuhra : Ah, insan ne sebatsız mağluk imiş, her şeyle beraber

âdet ve tabijeti-de dejiştirir. Bugün görürsün, ğıhan bir virane halına gelse kajdında olmaz, jarın bakarsın, bir binanın iki taşını düşmüş görür-de aýlar. Daýlar dajanamajan kederlere tehammül eden insan dir, jine insan dir ki derede bir hazinli aks-i hitab işidir-de müteesir olur. Şaşkın, sabahlaýın o garib hajvanın ferjad-i bülbülanesi gülxande-i sefa ile dinlijordu, geze jarısı bir kakhaha kuşunun seda-i žanğuraşını işitmiş-de aýlijor. Görijormusun baba, Zuhra bint-i Musa-da aýlijor.

Musa : Bak ben-de aýlijorum, zeman daha büyüklerimizi, daha kavilerimizi-de aýladır. İnsan kendinin ne olduğunu bilmek bir mārifet dir, ki ölünžeje kadar tahsil olunsa, jine ikmal edilmez.

Abdul-Hakk Hamid.

E ş b e r.

(Lahur nevahisinde bir mahal. Tenhalik, geze. Mezlis-i evvel.

Iskender, sonra Aristo.)

Iskender : Halk itsem esirlerle leşker,
Mahv ejlesem ordolarla asker,
Olsa bana hep müluk çaker,
Şinsinşe o iktidar-i münker,
Tevkimde uçar tujur-i kemter,
Avaze-i dehr iken tininim,
Gördüm ona dejmijor eninim,
Milletlere karšu aheninim,
Bir afete karšu nazeninim,
Afet-se-de ej ilahi göster,
Bilmem bana an-mı şan-mı jazim.
Gülbün-mü ja kehkesan-mı lazim,
Aşoş-i vefa nişan-mı lazim,
Bir pençe-i xun feşan-mı lazim,
Şanan-mı güzel, şihan-mi xoşter,
Ja ferş-i çimende zülf-i zerrin,
Ja taxt-i şihanda buj-i nefrin,
İste mülk iste xuld-i berin;
Şennet-mi güzel mülk-mü şirin,
Elbette biri fragat ister,
Gülşen gibi derşihan süreksiz,
Bir gül koparılmijor emeksiz,
Şennetse-de nejlejim meleksiz,
Bir fasl-i behar olur çiçeksiz,
Gülmezse bana o gonçe-i ter.

Aristo : Bilmem ne bu ıxtijar-i halvet.

Iskender : Vaj, siz-mi-siniz, büyük müruvvet.

Aristo : Eşar okujordunuz işitdim.

Iskender : Bir kaç geze dir-ki adet etdim.

Jıldızları ejledim temaşa,

Eşar-ki xalik etmiş inşa.

Aristo : Bir nazarda bin şihani rujet,

Jāni bu-dabir muvafakijet.

Iskender : Ah kjaški ben ölejdim,
Hep bildijimi hemen bulajdim,
Her jerde onu görür-de elbet,
Her lahza eder idim muhabbet,
Kılmaklık için muhabbet ibraz.
Her şeiden onu ederdim ifraz.

Aristo : Şimdi dai nezdinizde mevğud.

Iskender : Bir dürr gibi kim denizde mevğud.

Aristo : İzaha seza bu bir ifade.

Iskender : Jāni edemem ben istifade,
İtmiş ne çıkar o bahri mesken,
Zib-i ser-i devletim deñil iken,
Ol tağa bedel misal-ı ihram,
Sevda idijor serimde aram.

Aristo : Terviğ-i merami itdi ima.

Iskender : Birleşmek için anınla amma,
Lazim gelijor heman bu sat,
Şehrah-i azimetimde riğat,
Penğab ile sur-gjah Lahur,
Keşmir-i azim o şehir-i meşhur,
Eşberde bulunmak üzere mahza,
İta edeğek nikjaha imza.

Aristo : Şajeste-i ba,ınız deñil bu,
Pek sert esijor o bad-i xoşbu,
Galib geleğek size be-māna,
Ol şaşa-i ğemal-i rāna,
Dur etmek için ujun-i ferrden,
Mehğur edeğek size zaferden.

Iskender : Bilğümle mehasini ğihanın,
Hükmünde o hüsn-i bi-behanın
Kim malik ise ona keزالik,
Olmuş sağılır ğihane malik,
Şennet ki ğihanda jok-dur işte,
çalk itme-de onu firişte.

Abdulhakk Hamid.

— A j j a r H a m z a . —

(Birinži fikra. Sena bej, Javer.)

Sena bej: İşte bu fena havadis. Ej, şindi pederim gelijor ha!

Javer: Evet efendim.

Sena: Bu sabah-mı?

Javer: Bu sabah.

Sena: Beni-de evlendirežek, öjle-mi?

Javer: Evet efendim.

Sena: Zuhuri efendinin kızını-mı almak istijor?

Javer: Evet, Zuhuri efendinin kızını.

Sena: Kızı-da Mısırdan gelijor-mu, dedin?

Javer: Evet efendim, maşsus bu iş için.

Sena: Bunları sana amuşam söyledi, öjle-mi?

Javer: Evet efendim, amušanız şöyledi.

Sena: Babam kendisine jazmıš demek.

Javer: Evet efendim.

Sena: Amuşam bizim işleri dujmuš ha.

Javer: Evet efendim, olanı biteni bilijor.

Sena (hiddetle): Sen-de söz söylemeje nazlanijorsun, tekmił hikjaje et-sana.

Javer: Baška hikjaje edežek bir šej kaldı-mı? Siz hepsini sajdınız, işte benden eji bilijorsunuz.

Sena (mahzun): Aman Javer, ben şimdi ne japajım? Bana bir öjüt ver.

Javer: Vallahi efendim, ben-de sizin gibi ne japažayımı šaşırdım kaldım. Bir öjüt veriži olsa-da ikimize-de akıl öjretse.

Sena: Babamın şu avdeti havadisi fena tēsir etti.

Javer: Bir kerre-de bana sorun.

Sena: Şimdi pederim etdiklerimi dujar dujmaz, kim bilir nasıl tekdir edežek dir.

Javer: Jalınız tekdir olsa, žanîma minnet. Allah vere-de okadarla jakajî kurtarsak. Lakin sizin çožukluklarînîza ettijim xizmetin mükjafatî biraz ağıže olažak gibi anlarım. Sırtım jeježe sopaların ağısını şimdiden hiss edijor.

Sena: Aman ja* rabbi, şu beladan nasîl jakajî kurtaražajım?

Javer: Bunu ibtidasından düşünüp-de jakajî ele vermejediniz.

Sena: Žanîmî sîkup jatma sen-de allahi seversen. Araba kırıldıkdan sonra yol gösteren çok olur.

Javer: Sizin çožukluklarîniz benim žanîmî daha ziyade sîkijor.

Sena: Şimdi ne japajım, ne jol tutajım, ne halt edejim? (İkinži fikra. Sena bej. Javer. Hamza.)

Hamza: Hajr ola Sena bej efendi. Ne var, ne oldunuz? sizi mükedder görijorum.

Sena: Ah Hamzağıım sorma; aklım başında dejil. Ne japažajımı şasırdım kaldım. Ažeba dünjada benim gibi bahtsız biri daha var-mı?

Hamza: Ne oldu?

Sena: Başîma gelenlerden xaberiniz jok-mu?

Hamza: Hajr.

Sena: Zuhuri efendi ile beraber babam gelijormuş, beni-de evlendirežeklermiş.

Hamza: Eji ja, bunda okudar mējus olžak ne var?

Sena: Ah, sen benim keder ettijimin asîl sebebini bilmijorsun.

Hamza: Hajr, lakin sōjlejiniz, bakalım ne dir; belki bir çaresi bulunur. Bilirsiniz-ki ben her vakît sizin gibi genç bejlerin işlerini iltizam ederim.

Sena: Ah Hamza, ejer bu derdime bir çare bulažak olursan beni jeni başdan ihja etmiş olursun.

Hamza: Efendim, vakā benim elimden her šej güc kurtulur Ženab-i hakk bana böyle müşğul işlere çare bulmak meharetini vermiş dir. Lakin xalk bu meharetin kadrînî bilmez; tezvirat derler. Bu jolda-ki meharetim sajesinde şindiye kadar pek çok biçarelerin işlerini tesviye ettim, jāni öjünmek olmasın, benim gördüğüm işleri japažak jok gibi dir. Ne fajde? Zemanîmîzda hünere itibar eden kalmadı; hatta geçende jine böyle bir işden

dolaj žanımi siktılar. İşte o vakıtdan berü hiç kimsenin işine kulak verdijim yok-tur.

Sena : Ne vakıt? nasıl iş?

Hamza : Bir isim hükümete düşmüştü-de . . .

Sena : Hükümete-mi?

Hamza : Evet, nasılsa bir kargaşalıya geldik idi.

Sena : Sen-mi?

Hamza : Evet, hokkabazlık edelim derken, az kalsın hokkanın altına gidijorduk. Onun için o vakıtdan berü artık dünyaja küstüm. Herne ise, sözünüzü kestim, aff edin. Bujurun bakalım derdiniz ne imiş anlajalım.

Sena : Bilirsin-ki babamla Zuhuri efendi mahud tüğaret işi için birlikde Mısıra gittiler.

Hamza : Evet bilirim.

Sena : Zuhuri efendi oğlu Nimet beji sana, benim nazaretimi-de babam Javere havale etti.

Hamza : Evet, hele ben lalalık borğunu hakk ile eda ejledim.

Sena : Gittiklerinden bir müddetçik sonra Nimet bej, nasılsa esirği Emine molların evinde bir çerkes halajik görüp abajı jakar.

Hamza (öksürerek) : Evet, öjle oldu.

Sena : Kendisile nekadarkı teklifsiz görüşüp seviştijimizi bilirsin. Bir gün derdini bana açar. Emine molların evine götürüp, çarijeji gösterir. Vakā güzel, güzel amma ben onun dediği kadar güzel bulmam. Herne ise, bunun üzerine artık başka lakırdı yok. Her gün çarijenin lakırdısını ederiz. İşte bana bunu dedi idi, yok şöyle söyledi filan idi fıstakız idi, hasılı geze gündüz bana kavuk sallatır. Bāzi vakıta : ‘Şan kulağıle dinlemijorsun, angarja atijorsun, galiba aşk-u muhabbet ne dir bilmijorsun’, deje serzenişler ederdi.

Hamza : Daha bunda keder edeçek bir şey göremejorum. Bakalım, netiçesini anlajalım.

Sena : Bir gün jine ādet üzere kendisile beraber kalkup, esirği Emine molların evine giderken, jolda Şehzade-başında Ağem-oğlu hamamı sokağının içinde-ki evlerin birinde, ağı ağı bir aylama sızlama işidiriz. Janında-ki evin pençeresinden bakan bir ixtijar xatınçayızdan sorarız ; xatınçayız, içini çekerek ‘Ah

evlad, bubı çarelerin halını Allah kimseje vermesin, isterseniz gidin görün, pek ağınağak halda dirler, dejinçe, ben bütün-bütün merak ederim.

Hamza : Bakalım, nihajeti neje varağak ; ej ?

Sena : Nimet beji zorlarım. Eve gireriz, birde bakarız-ki bir ihtijar kari şan çekişijor. Janında bir jaşlı xalajıkla bir kız aylaup jatijorlar. Bizi görünçe başlarını örterler isede, öjle bir jēs halında kaçmak nekadar ola bileğek? Her jerleri mejdanda idi. Kıza dikkat etdim, birde ne görejim? Bu bir afitab-i şihan, mahbube-i zaman, bir afet-i devran dir . . .

Ahmed Vefik pasa.

III. Költői irodalom.

A törökök költeményes vagyis verses irodalma jóval megelőzte az előbbieket. Állami életök első éveiben már kiváló költők voltak, a kik nagyszabásu verses munkáikkal megteremtették a török lírai és elbeszélő költészetet. Ez irodalom azonban inkább mohamedán volt mint török, és több mint három századon keresztül arab és perzsa hatás alatt állott. Elannyira, hogy az első századok írói nem is török, hanem perzsa nyelven szóltak meg. Ehhez járult, hogy oly kiváló szellem telepedett meg köztük, a perzsa eredetű *Dseláleddin*, a, ki egymaga is képes volt a költészet fejlődésének irányt szabni. *Mesznevi* nevű híres misztikus költeménye, az akkori költők nyelvén szólva, az összes isteni tudományoknak kimeríthetetlen tengere volt, a keletiek legfenségesebb erkölestana, a szent könyv és a hozzája fűződő hagyományok titkos értelmének a magyarázója.

Az első török nyelvű lantos a 14-ik századbéli *Ásik pasa* volt, kinek költeményei, melyek tizezer pár verset foglalnak magokban, mint első *divánja* jelenik meg az oszmán műköltészetnek. A török költészet fénykora a 15. és 16-ik századra esik. A perzsa mellett az arab befolyás is érvényesül, és ekkor jelennek meg a perzsa epikai művek török átdolgozásai. Hoszrev és Sirinnek, Medsnun és Lejlának és több más romantikus eposznak máig is becses török mássai. A számos lírai műfajok közül megjelenik a *kasziide* és a gázél, amaz mint a dicsőítő, és elégikus költemények megnevezője, ez pedig mint az erotikus dalok és szerelmi ömlengések műkifejezése. A fénykorát élő költészet legkiválóbb lírikusa *Fázli*, a rózsa és fülemüle szerelmének halhatatlan költője, *Lámi* a perzsa romantikus költemények legkiválóbb átültetője, és végül *Báki*, mint a dalköltészet utólérhetetlen mesetere. E korszak után hanyatlás áll be ugy a politikai mint az

irodalmi életben. A költők egészen a hatása alá kerülnek az arab költészetnek, és műveik csak gyenge és szintelen utánzatból állanak. És csak e század közepén, a többi irodalmi műfajokkal egy időben, támad ismét új életre a verses irodalom. A hagyományos arab verseléssel, mely az átalakulóban levő nyelvre nem illett többé, szakítani kezdenek és egy-két nyugoti (Rousseau, Hugo Victor) költemény átültetésével példát adnak az európai versmérték meghonosítására. A különböző költői műfajok, melyek főbbjei *medhiye*, *kasziye*, *kitaa*, *rubaji*, *gazel*, *sarki*, *mesznevi* nevek alatt voltak ismereteseek, lassanként tünedezni kezdenek, és európai mintára szótag számoló és classicus versformákat honosítanak meg. Ez új irány legkiválóbb képviselői a már többször említett *Kemál bej*, továbbá *Ekrem bej* és *Hamid bej*. Kemál bejnek őserije a verses dolgozataiban is megnyilatkozik. És noha verseinek csak kis része jelenik meg nyomtatásban, ismeri a nemzete, főleg pedig az ifjuság valamennyit. Dalait lemásolták és ezer meg ezer példányban járt-kelt, gyűjtött mindenfelé. Főleg az a dala vált szent fohászsza, mely az oszmán nemzethez szól és a melyben tette serkenti őket. Lirája nem egészen ment ugyan a hagyományos régi verseléستől, de kifejezésének sajátos erejével és a költészetben eddigelé szokatlan hangjával új utat jelölt meg a tétovázó lantosoknak. A purizmus nem érvényesült a dalaiban, nem is akarta, hogy érvényesüljön. Magasabb stílnak, a nem köznapi gondolatok kifejezőjének akarta azt az arab-perzsa nyelveveréket kiművelni, mely a prózai stílból hova-tovább tűnőben volt. És ime, a költészet stílja még mai nap is az, melyet Kemál bej teremtett meg, és a melyet olyan követői is elfogadtak, mint Ekrem és később Hamid bej.

A modernebb török lirának, főleg irodalmi hatását tekintve, a maig is élő *Ekrem bej* a megteremtője. Ő már nem politikai ezélokot szolgál, forradalmi dalai nincsenek, hanem versbe foglalja mindazokat az érzelmeket, melyek belőle kifakadnak. Költeményeiben európai versmértéket használ, sőt ő az első költő, a kinek nem egy sorából érezhető ki a török nyelvben különben sem idegen ritmusnak a lüktetése. A török nyelvnek e sajátosságát eddigelé nem igen vették még észre. Pedig csak a népdalokhoz kellett volna fordulniok, és megtalálták volna a török

nyelv természetének leginkább megfelelő nemzeti versidomot Ekrem bej — úgy látszik — birt azzal a kellő érzéssel, hogy az újabb lírát a népköltészet motivumai alapján újjá teremtsen és nem egy költeménye tesz arról tanuságot, hogy az eddigelé teljesen elhanyagolt népdalt műdallá is lehetne finomítani. Ovitte be a költészetbe a családi élet rajzát, és amire eddigelé török költő még nem merészkedett, családi életről, feleségéről, gyermekeiről is nem egy költeményében emlékezik meg. Sőt mi több, egy-két nyugoti műfajjal, mint a balladával, románcczal, elégiával is meg mert próbálkozni, melyeknek nemcsak külső formáját találta el, hanem tartalmát és hangját is.

Hogy teljesen nemzetivé még se tehetette a lírát, azt első sorban az irodalmi stílnak a költészetben való érvényesülése okozta. Kötetekre menő költeményeket írt Ekrem bej, sokat fordított francziából, és a mai irodalom is őt tekint az újabb költői irodalom padisahljának. Dalai közül kettőt mutatunk be, a Tavasz címűt és egy gyermeke halálán kesergő elégiáját, a Zemzemét.

Az új irány első költői közül *Zia pasa* volt a legnagyobb tehetség. Az ő működése jelzi az átmeneti korszakot, és míg költeményeinek külalakja az előbbi századokéira emlékeztet, addig tartalmával és gondolatainak kifejezése módjával az új irány hívének vallja magát. Két költeménye, amint szemelvényeinkben látható, tanuságos tesz e mellett. Főleg Sárkija vagyis dala, melyen Kemálék hatása erősen meglátszik.

Sinászi efendi nemesak mint próza-író és a modern stíl egyik megteremtője jeleskedik, hanem mint költő is számbajöhető tehetség. Munkálkodása első éveiben ő is a régi nyomokon járt még, írt gazeleket, medhijének nevezett dicsőítő költeményeket, melyeknek nyelvezete azonban már erősen rávall a nagy nyelvújítóra. Egyik kezdője volt azoknak, a kik nyugoti, főleg pedig francia költőket tanulmányoztak, és megjelent verseinek jó része ép ily francia költemények fordításából áll. Azzal is megpróbálkozott, hogy tiszta népnyelven írjon néhány költeményt, és ezen a téren tett kísérletei eléggé figyelemreméltók.

Nagyobb költői tehetségek közül való *Nádsi efendi*, a tudós professzor. Kötetekre menő költeményeket írt, melyekben egészen

Kemál bej nyomdokaiban jár, és a költészet nyelvének megállapítására, mély nyelvtudásánál fogva is, a legnagyobb befolyással volt. Nyelve erőteljes és tudatos, és a megállapodott költői stílnak úgyszólván ő a megteremtője. Folyóiratot szerkesztett, mely csakis ezt a célt szolgálta és köteteken át (Zemzeme, Debdebe) vitatkozott nagy ellenfelével, Ekrem bejjel, hogy a költészet nyelvét a sok barbarismustól és jogosulatlan újításoktól megtisztítsa. Nádsi efendi talán nem volt oly nagy lírikus tehetség, mint Ekrem bej, de leírásai és ódai röptű költeményei az irodalom gyöngyei közé tartoznak. Különösen szerette az allegoriát, mely nemben *Kuzu* (Bárány) című költeménye a legnagyobb szerű, melyet költő valaha alkotott.

Hamid bej, ha nem is a legnépszerűbb, de a legértékesebb költők egyike. Drámáinak legnagyobb részét is versekben írta meg, és majdnem mindegyikében vannak a tárgyhoz kapcsolódó költemények, melyeket főleg a gondolatok szokatlan mélysége jellemez. Legkiválóbb mint elégikus költő. *Makber* (Temető) ezimen egész kötet elégiát írt össze, melyekben megholt feleségének állít emléket, és már a tárgy szokatlanságával is kivált az e nemű termékek közül. A kötetben mindvégig átvonuló elégikus hang néhol szelid érzelgősséggé puhul, néhol pedig mint a legszilajabb fájdalom tör elő, és kifejezéseinek választékos és nemes volta, verselésének könnyedsége az újabb török líra legkiválóbb képviselőjévé tették a még javakorabeli költőt. Valóban ő lesz vala hivatva a költészet eddigelé még elhanyagolt műfajait a török irodalomba is átültetni, ha az újabb korszak kedvezőtlen áramlatai őt ettől vissza nem riasztják. Számos verskötetén kívül, főleg a drámában nyilatkozik meg az ő verselő tehetsége, és mint a verses dráma megalapítója is halhatatlan érdemeket szerzett magának. Tehetségénél fogva ugyancsak ő lett volna arra is hivatva, hogy a parlagon heverő epikai költészetet is felfrissítse. Drámáinak ilyenmű részletei, melyekből akárhány epikus költeményt lehetne összeválasztani, még csak öntudatlan megnyilatkozásai elbeszélő tehetségének.

A legújabbak közé tartoznak: *Mehemed Dsclal*, *Mehemed Tahir*, *Mehemed Emin* és a magyar származású költőnő, *Nigjâr*. A két első főleg mint lírikusok válnak ki, és inkább Ekrem bejnek a követői,

míg *Emin* tiszta eredeti tehetség, a ki úgy költeményeinek a tárgyával, mint külalakjával a népköltészet forrásához közeledik. Két költeménye, a *Dsenke giderken* (Háborúba indulóban) és a *Zejbek duasi* (Zejbek imája) egy kötetjéből valók, mely tiszta népies nyelven és a népköltészet formáiban akarja a török műzsát megszólaltatni. *Nigjâr*, az újabb török líra megsebzett pacsirtája, csak fájdalmáról tud panaszkodni és kötete (Efsus) egy vérző és szerelmében szerencsétlen szívnek a keserve. — Ezeken kívül még több, kisebb-nagyobb tehetségű költő dalolja a szív különböző érzelmeit, és a legújabbaknál egyre észrevehetőbb az a hatás, melyet a francia költészet gyakorolt rájuk. Noha viszont nem egy költőnél tűnik ki az a törekvés, hogy nemzeti formákat és nemzeti tárgyakat vigyenek be a költészetbe. A nyugoti versformák ma már nagyobbára otthonosak, és a mai lirának a tárgya épp oly távol áll a régi erotikus és misztikus elemektől, mint a mennyire megközelítette a nyugotias gondolkozás eszméit.

T e r k i b - i b e n d .

Azm ejlejende baŗa d n ol naŗl-i p rgurur,
Ezhar-i g l stana ver p taze bir surur,
Itidi kenar-i hauzi neŗimenine huzur,
Su i ere aksini g riŗek hem u serv-i nur;
Jokdu joŗsa serv-i  emender dedim dedi,
Taze nihali g l  en ŗanin dirir senin.

*

G rd m giderdi naz atina binmiŗ ol ŗivan,
Z lf-  nikabın a dı g r n  e beni heman,
Bir ud braŗdı baŗrım adın jaŗdı na gehan,
Sordum tutup inanini ej biaman aman;
Bu h sn-  pakde mihr-i ŗihandır dedim dedi.
S z etken o ŗaŗ-i revanin dirir seni.

*

Ol  uni  ekdi katlime nazi bi aŗını,
Verdi fesan-i  aŗm-u tegaf lle zagini,
Bend itdi dest-u pajime kejsusu baŗini,
Baŗdım jüzüne k rmizi gördüm janaŗını;
Veŗhinde reng-i gaze ajan dir dedim dedi,
Billahi aks-i mev  e-i kan ndirir senin.

*

Pejmane sondu d n ge  e meŗlisde bana jar,
Sandım üzerinde vasl gibi bir hajal var,
Aŗzın aramak istedim itdim fedaji ar,
Damen tek-i ajgina d ŗ p   jle zar zar;
Fikr-i visal jaŗŗi keman dir dedim dedi,
Bu söz  ijal-zihn-i jamanin dirir senin.

*

Bir çeşmenin başında oturmuş o gül beden,
Gördüm elinde var idi bir destе jasimen,
Karıştırdı güldü beni onda görüben,
Hajretle kendi kendim unuttum-da gajri ben;
Bu bir latif şadravan dir dedim dedi,
Joɣ joɣ zia serişin revanın dirir senin.

Zia paşa.

Zejbek duası.

— Zejbek imája. —

Jauruɣıım donağaksın gel baırıma elin sok,
Jürejimde janan ateş belki seni isidır,
Ej kardaşlar ses gelmejor, ah kimseden ümüd jok.
Kar jaırjor fırtına var, jolu ciɣlar almıs dir.

*

Ej karlı daɣ jolum kesme, bir oğaklık odun ver,
Issız viran kulibemde jaurum jola bakijor,
Ej soɣuk kar söyletmejor, oh jüzümü jakijor,
Jol bilirsiz bilmejorum, uęurum-mu şu düz jer.

*

Ej Allahım, insan oɣlu başkasiçün kajgısız,
Önümdе-ki karlı daɣlar, uęurumlar doıgusuz.
Beni kuru, jetim hakın kurda kuşa jedirtme.

*

Su insanlar ağımak ne, bilmejeęek iseler,
Jetimlerin göz jaşların silmejeęek iseler,
Kes neslimi bu topraęa bizden evlad getirtme.

Mehemed Emin.

Ş a r k ı .

Düşündükçe gelir efkjare hajret,
Sana ejler iken alem muhabbet,
Ne talā dir bu ej mihr-i sabahat ;
Seni sevmek bana oldu kabahat.

*

Ağebdir sevdijim xalk zemane,
Ararlar lev m içün dir bu behane,
Şarab içmek beni verdi lisane;
Seni sevmek bana oldu kabahat.

*

Firakınla cıkar eflake ahım,
Ağeb jok-mu mürüvvet sende mahım,
Ne dir bunda benim žürmüm günahım;
Seni sevmek bana oldu kabahat.

*

Güzel-sin sen, sana uftade-jim ben,
Ne žunha sadir oldu başka benden,
žihan xalkı benimle oldu düşmen;
Seni sevmek bana oldu kabahat.

Zia pasa.

G a z e l.

Güldürürken jüzümü çehre-i gülfam-i şarab.
Neje lazim bana saki-i dilaram-i şarab,
Kalb eder katrasî kalbimde sefaja kederi.
Kimjaji feral olsa jakîşir nam-i şarab,
Aklîma bade verir başka şilaji irfan,
O şilaja demeli pertev-i ilham-i şarab,
Neşe vaktında ajari kişinin belli olur
Aşeb insane mihak taşî-mî dir şam-i şarab,
Hasret-i keüser ile aqlajamam dñnjada,
Güldürürken üzümü çehre-i gülfam-i şarab.

Sinászi efendî.

M e d h i j e

— Safî türkçe —

Gören saçın arasından jüzün parıldısınî,
Sanır-ki kara buludun içinde gün doğmuş,
Janında kan ile jaş içere kaldırım görüp el,
Demez-mi kim birini su kızı suja boğmuş.

K i t ā.

Arajup kendime bir eş bula bilsem derdim,
Hele sen josmajî sevdim-de mürada erdim,
Safın almak dilerim puseni şanım vererek.
Simdiden gönlümü bak, işte sana pej verdim.

Sinászi efendî.

Ramazan Sadakası.

— Köprüde. —

Soğuk soğuk . . . ağı bir nevha-i teşekkisi,
Jolunda kalb-i hajatın gelir enin-i riah,
Soğuk soğuk . . . denizin lerzedar girjesi,
Eder jüreklere tari bir ihtizaz-i žübah;
Delik pačavralar altında bir küçük sejjah.

*

„Efendiler ne olur, ben fakir-im ište . . . ‘ sükjut,
„Efendiler, ağıjın . . . ‘ perukar u bi-aram,
Efendiler gečijor, jauružik soluk mebhut,
Nazarlarında hazin bir eda-ji istirham;
Çolak elile verir her gečen çajale-i selam.

*

„Efendiler ramazan dir, mübarek akşam dir‘,
Zavallı tıfl-i sefalet, zavallı ömr-ü tebah,
„Efendiler, ağıjın, ben garib-im ište‘, çajir,
Akın akın gečen erbab-i itizaz u refah;
Eder bu kirli, bu jirtik sedadan istikrah.

*

O süslü heželelerin sine-i muattarine
Koşanlar, ište bir insan ki inlejšor nefesi,
Bakın şu siske, şu çıplak, şu ejri kollarına,
Bu artık işlejemez . . . hisse-i mesajisi;
Sizin dir ište, verin, susdurun bu çasta sesi.

Tevfik Fikret.

Dsezmi.

Māderle peder olup bahane,
Sevk etdi kazā beni žihane,
Xān-zāde idim veladetimde,
Doğdum jine pek kalenderāne,
Urjan-u sefil idi vüğudım,
Muhtağ dejilse ab-u nāne,
Bir katra süde dihan açardı,
Mēluf idi girje-ü figane,
Benzetse beni xatā dejildi,
Bir kimse bakup-da urfana ;
Zinğirde inlejen esirin,
Kojnunda-ki tıfl-i nanevāne,
Fitratda tesāvi-i zuhuru,
Bu hal ile haleti jekjāne,
Etfalda gösterüp dururken,
Bin hüğet ile žihani jāne
Bilmem ne sebeble vardı dajim,
Kijuşımda şu hatifi-i terane,
Jüksel-ki jerin bu jer dejil dir,
Dünjaja geliş hūner dejil dir.

Kemal bej.

— K u z u . B á r á n y . —

Bilsem ŝu kuzu neden gam almış.
Her nālesi kalba daŷzen dir,
Ferjad ederek koŝar neden dir,
Sütsüz-mü refiksiz-mi kalmış?

Ej süt kuzusu ne dir bu naliŝ,
Kim oldu sebeb bu infiale,
Māder vererek sana nevale,
Pehlusunu etmejor-mu baliŝ?

Joksa sürüden ğudā-mı kaldın,
Firkat-mı bu istiraba dāi,
Kalmışlara bakmijor-mu rāi,
Bi-hemreh u bi nevā-mı kaldın?

Bejhude-mi bōjle türk-tazın,
Var-dir bu melal içinde ümid,
Māder dir eden ümid-i-tevlid.
Geçmez-mi o mühribāne nāzın?

Ümid ile dir bikja-i etfal,
Süt verme-de bi-emel-mi māder,
Her kes bir ümide ğizmet ejler,
Ümid ile dir ğihanda her hal.

Sen olmasan ej ğajal-i ümid,
Kabil-mi dir izdijad-i ömrüm,
Sājende-dir imtidad-i ömrüm,
Binler jaŝa ej nihal-i ümid.

Gel gel kuğaımda ejle ārām,
Amma seni validen-de bekler,
Bejhude-mi çekdiji emekler,
Koş koş anı bāri ejle xoşkjam.

Zannım memeji dihanē aldı,
Zira işidilmez oldu efgan
Şad ejledi derdimendi derman,
Ferjad edežek daha ne kaldı?

Zanuların ejlemiş nihade,
Teshil-i ridā içün zemine,
Bostanda-ki şir-i şekerine,
Fitrat anı ejlemiş fitade.

Ejler memeji başile tehiz,
Dümbale ise hemişe ğümban,
Dujmaz bunu sire çeşm-i insan,
Ja rabb bu ne vāz-i hikmet āmiz.

Nadsi efendi.

Nev-behar.

— Tavas. —

Mukim-i rag ol ej gönül fujuz-i nev-behar gör,
Šükjufelerde mevğ vuran sefaji hüsn-i jari gör,
Ne sanāt ejler aşikjar hezar nagme kjāri gör,
Kenar-i hauz-i pakde diraxt-i saje dari gör ;
Verir hajate ihtizaz xuruš-i žujibari gör.

*

Döner menekše gül semen-i müževherāta žaleden,
Verir čemende lālerer birer nišan pijaleden,
Šarab nehrin andırır su aks-i reng-i laleden,
Dolar derun-i murgzar-i tareble žuš-i nāleden ;
Seherde sejr-i bağa čik sebah-i feyz-i bāri gör.

*

Edāji dilšikjar ile šükjufe čin-u dem fūruš,
Xiram-i išvebaz ile dernek bağš akl-u huš,
Elinde gül — başında tül — kabaji al-i zibduš,
Rijaz-i xuldi kim arar gelir-mi xatire süruš ;
Čimende naz ile gezen benāt-i meh-i izari gör.

*

Ser-i diraxta müšt-zen, hijaz-i bağa bergtıriz,
Gusun içinde pürgiriv šükjufelerle pürsitiz,
Nihal-i gülde tebnuma jem-i čimende mevğxiz,
Čimen čimen-i zemin güzer zeman zeman-i seman güriz ;
Hava perest-u pür heves nesim-i bikarari gör.

*

Dilinde aşk-i neşveriz, lebinde şevk-i xandever,
Jolunda her çimen-i naim, gözünde her çiçek güher,
Şarabi ab-i xoşgüvar, gidası şir-u şehdter,
Dejil melale āsina gilalden-de bi xaber ;
Çoban kijafetinde-ki garib kamkjari gör.

Ekrem bej.

— Z e m z e m e : —

Faḫirem, dörd buçuk jaşında senin,
Jaraşır-mı idi toprağa bedenin,
Gömlejin čak edüp jaman eller,
Biçdiler žismine göre kefenin ;
Şimdi islak durur serşikemle,
Koklajup öpdüjüm o pir-i henin,
Söjle jalınız-mı-sın žijer pärem.
Isıdan jok-mu xāk içinde tenin ;
Bülbül nātikan neden susdu,
Soldu-mu ah gonçe-i dihenin ?

*

Žennetden uçup semāje bir hur,
Bürž-i hamele tekabül etmiş,
Jaxod-ki düşüp zemine bir nur,
Kız sūretine temessül etmiş ;
Bir nazlı kuzu olunğa manzur,
Āmiz šene temajil etmiş,
Göjsünde tutup onu hajātı,
Ejler šu zeminde iltifātı

Ekrem bej.

I b n E l - M u s a .

Jine karşumda veğh-i münkesifi,
Göke vurmuş teninde-ki humret,
Ruji arza nigjah-i munatifi,
İki berk-i belâ gelir elbet,
Sankî nefretle alem-i beşere,
Felek araji irtihal olmuş,
Gökde-de mazhar-i želal olmuş,
Bak huzurında-ki feristelere,
Taleb etmiş mizağ-i munherifi;
Duş-i nâzında lal gun-i xilat,
O kijafla azim-i žennet,
Ej vatan ej melike-i millet,
Sana bak al kefinde bir zijnet,
Benzijor kehkeşane jaraların,
Mevkib-i rahletin o-dur gjuja,
Jıldırım aksî-dır nikarelerin,
Seni alkışlijor buruğ-i semâ,
Başka bir tarz-i iftirakın var,
Görürüm bin helal-i nurani,
Ej meh-i asmân-i kutani,
Ne mahitablî inşikjafın var,
Feleji kaplamış şetârelerin.
Mahşer olmuş o alem-i bâlâ,
Buna muğib ne, bilmedim hâlâ,
Kadir ki ejlemek içün âlâ,
Sankî gelmiş ženazene . . .

Abdul-Hakk Hamid.

— Makber. Temet'ö. —

Ejvah ne jer ne jar kaldi, Gönlüm dolu ah-u zar kaldı.
 Şimdi burada idi gitti elden,
 Gitti ebede gelüp ezelden.
Ben gittim o xaki-sar kaldı, Bir köşede tar-u mar kaldı,
 Baki o enis dilden ejvah,
 Bejrutda bir mezar kaldı.
Nerde arajım o dilrubaji, Kimden sorajım o bi-nevaji,
 Bildir bana nerde nerde ja rabb,
 Kim attı beni bu derde ja rabb.
Derler-ki unut o ašinaji, Gitti tutarak rah-i bekaji,
 Sırsın-mı xajale bu hakikat,
 Görsün-mü gözüm bu mažeraji.
Sirätle nasıl dejišti hālīm, Almaz bunu, havselem hajalīm,
 Bir šej görürüm mezara benzer,
 Baktıkça alır o järe benzer.
Šeklerle güzar eder lejālīm, Artar jine matemim melālīm,
 Bir sademe-i inkilab dir bu,
 Bilmem-ki jakın-mıdır zevālīm.
Çik Fatma lahddan kijam et, Jadimde-ki hālına devam et,
 Ketm etme bu razi sölje bir söz,
 Ben isterim ah ölje bir söz.
Güller gibi mejl-i ibtisam et, Dağ-i dile çare bul meram et,
 Bir tatlı bakişla bir gülüşle,
 Ejām-i hajatımı temam et.
Makber-mi ne dir şu gördüğüm jer, Ja bölje revā-mi žaj-i dilber,
 Bir teğrübe dir bu hile dir bu,
 Jok mahvıma bir vesile dir bu.

Bak bak ne dejişmiş ol semenber, Gül çehresi bak ne jolda mugber,
Nefrin bu sijah baŗta nefrin,
Ferjad bu hale tā be-mahşer.
Ja rabb bana bir melek ajān et, Birde beni öjle imtihan et,
Doŗsun görejim o mah jerden,
Nurun čika ej ilah jerden.
Maksud-i hajātī der-mijan et, Ferda-ji beşer ne dir bejan et,
Ja fikrimi ruhuna kıl isal,
Ja ruhumu xākīna revan et.
Derd oldu mukim čare gitti, Gjuja vatanīm kenara gitti,
Ben gurbet-i dajimide kaldım,
Bir türbe-i bi-ümide kaldım.
Ufkumdan o mah-pāre gitti, Bir matla-i šeb nisara gitti,
Gördüm jüzünü misal-i zulmet,
Matla ona bir setare gitti.
Gördüm jüzünü turab içinde, Geldim aradım kitab içinde,
Bir xāb gelir o dideden dūr,
Gitti dejemem mezara ol nūr.
Bu sifīr ne dir hisab içinde, Erkam ona inkilab içinde,
Bir hiči-i zi-vüŗud jaŗod,
Bir kabir dir iztirab içinde.
Her gördüjü šejden Allah Allah, Son demler o ejler oldu ikrah,
Etmezdi heves güzel havaje,
Vermezdi semāje gajri paje.
Tutmuşdu fena rehin o hemrah, Etmek beni istemezdi agjah,
Nalan idi penče-i veremde,
Gördükče beni gülerdi ejvah.
Bir gün uzak olsa sohbetinden, Ömrüm gečemezdi hasretinden,
Bir an fırakī bi-tēmmül,
Etdim ebedisine tehammül.
Kurtulmadı ah illetinden, Źan kaldı alil firkatinden,
Anlardı ne dir azābī kabrın,
Görsejdi bu hālī Źennetinden.

Abdul-Hakk Hamid.

— Her şey seni söyler. —

Seni görmez olunça dide-i ter,
Seni arz ejlelor semāda-ki fer,
Seni tārif eder zija-i kamer,
Seni söyler xuruş eden dereler.
Seni söyler hezar gam-perver,
Seni jad etdirir nüžum-i seher,
Seni sevdi seni dil-i mayber,
Seni ixtar eder bana her jer.

*

Beni mejāl-i huzn iden hižrān,
Sana zannım bu-ki gelir āsān,
Bu lejal-i šitāda hāf u figan,
Sen tareb-xānelerde sin raksan.
Ben-se vahdetin hemde pür-xaležān,
Olup etrafa doğru nazara künān,
Seni jad ejlerim seni her ān.
Seni ixtar eder bana her jer.

*

Nerde-jim zir-i bār-i miñnetde,
Ah u tenhaji meşaketde,
Geželer kar-i derd u zulmetde,
Gündüzün mesken-i felāketde.
Kaldığım bu dijar-i hasretde,
Her taraf gamlı gamlı hāletde,
Sanki bir gamfeza sükjūnetde,
Jine ammā bu genç vahdetde,
Seni ixtar eder bana her jer.

*

Ne bu mebhuti-i zulam numud,
Ne kadar-da ilahi jēs alud,
Jalīniz-īm gamle her taraf mesdud,
Dilzārimde derd nā-mahdud.
Müteşekkil keder bana meşhud,
Dojduyum gizli gizli gamlī sürud,
Jine amma ki ej jekjāne vüğud,
Seni ixtar eder bana her jer.

Nigjar hanım.

Gazel.

Senin hüsntün žihana güft-u gjū dur,
Bu ne hüsn u-bu ne vežh u-ne rū dur.
Ažeb olmuš görüp anber saćin müšk,
Bu ne kjakül, bu ne zülf u-ne bu dur.
Dımayım bū-i zülfünden dolu dur,
Bu ne tib u-bū ne itr u-ne bū dur.
Taşup emvağ-i eşkim başdan aşdı,
Bu ne bahr u-bu ne nahr u-ne žū dūr.
Muhibbi nagehan divāne oldu,
Bu ne aşk u-bu ne dir u-ne xū dur.

Sultan Sulejman.

Gazel.

Itidi rujada tekabül-i jar çevr-i efzāsına,
Olmasın bidār gönlüm doymadı rujāsına ;
Naz-u istignası var-dır naz-u istignası var,
Nāzına baktım bajıldım jandım istignāsına ;
Arzu-ji vusul ile bi-hüş olur dikkat edemez,
Nazdan kirpik süzerken çeşminin imāsına ;
Lalın içire ej melek dendānını gördüm dedim,
Zale dolmuş gülistanın gonçe-i ranāsına ;
Dama düştü bir gazal-i husn için biçare dil,
Es-selam ej āşikan, girdim belā sahrāsına ;
Bir perinin āşiki oldum-ki olsun asmān,
Levha-i tavkir-i tasvir-i ğıhan arasına ;
Sevdijim, ref-i nikab et, hüsn-i ğansūzun senin,
Reşk-bağış olsun, Zulejxānın güzel simāsına.

Mehemed Dselal.

Fehime.

Ah ej zālim eğel, ejvah ej dehšteli derd,
Kıjđınız-mı akibet bir āfitab-i ismete ;
Vaz-i haml ejler iken geldi havale kıjđı ah,
Sırma saçlı, mavi gözlü bir ferişte talata ;
Hüğret etti asmāna bir muhağır dilberi,
Acdılar ayoş-i kudsiler bu āli-i hüğrete ;
İtimad et sevdijim, zevğın-de pek çok beklemez,
Hasretinle ğan atar bir gün bu dār-i rahmete ;
Zevği talāsız Şelalin bøjle bir tarihi var,
Gitti Fehimem kızile bir mekjāh-i ğennete.

Mehemed Dselal.

— B ü l b ü l . F ü l e m ü l e . —

Zuhur-i nev-beharî âleme ilâm eder bülbül,
Sedâ-jî hiznini şevk âver ejjâm eder bülbül,
Benim ferjad-i mahzunânemi itmam eder bülbül,
Bütün gülşende-ki şairleri xoşkjâm eder bülbül,
Tabijetden ururdum fikri bi-âram eder bülbül.

*

Niçün ol kuşğayiz gönlüm gibi meftun-i mihnet dir,
Figanî nâle bağş-i sine dir, ferjad-i firkat dir,
Semavât-i ilahide sedâ-jî sermedijet dir,
Dokunmaz-mî benim sevdama bu hâlet ne hâlet dir ;
Karanlıkda öter tezzid-i xizn şam eder bülbül.

*

O jârîn bahs edersem ariz-i pertev numâsından,
Çiçeklerden gelir bir his, güler gönlüm sefasından,
Tebessüm âver olsam gülşenin safi havâsından,
Biraz gülsem şemal-i dilrubânın inçilâsından ;
Beni inletmeje, aplatmağa ikdam eder bülbül.

*

Perilerle gezer zevk ejler ormanlarda tair dir,
Şanâni nagması meshur eder gjuja-ki sahir dir,
Figanî aulaşılmaz bir kederli hisse dair dir,
Küçük bir kuş fakat bizden büyük bir hisli şair dir ;
Mal-i nev bebarin şaire-i ilham eder bülbül.

Mehemed Dselal.

— Bir čićeje. Egy virághoz. —

Ne güzel-sin çiçek, ne dilber-sin,
Reng-u bujun şebabete benzer,
Nur-i sevda ile münevver-sin,
Tutsan olmaz-mı dilde sen bir jer?
Jakışır olsan ej bedia-i hakk,
Āla aşka ziver-i efser.

*

Manzaran gönlümü eder tezjin,
Bir tebessüm gibi latif latif,
Bād-i xoşbu esüp xafif xafif,
Seni etdikçe ihtizaze karin,
Sanırım-ki xajalî sevdijimin
Salınır nāz ile hazin hazin.

*

Jok, dekil-sin o mertebe dilber,
Sana faik şu kizğayız elbet,
Nejlejim etmejor bana ragbet,
O güzel nazre-i gazab perver,
Hiç ne mümkün naziri olma anın,
Sen çiçek-sin, o bir melek pejker.

Mehemed Tahir.

Çenke giderken.

— Hareczra indulóban. —

Ben bir türk-üm dinim ğinsim ulu-dur,
Sinem özüm ateş ile dolu-dur,
Insan olan vatanın kulu-dur.
Türk evladı evde durmaz giderim.

*

Jaradanın kitabını kaldırtmam,
Osmanğın bajrığını aldırtmam,
Düşmenimi vatanıma saldırtmam.
Tanrı evi viran olmaz giderim.

*

Bu topraklar eđdādımın oğayı,
Evim köjüm hep bu jerin buğayı.
İşte vatan işte tanrı kuğayı.
Ata jurdun evlad bulmaz giderim.

*

Tanrım şahid durağım sözümde,
Milletimin sevgileri özümde,
Vatanımdan başka şey yok gözümde.
Jar jatağın düşmen almaz giderim.

*

Ak gömlekle göz jaşımı silerim,
Kara taşla bıçağımı bilerim,
Vatanımcün jüğelikler dilerim.
Bu dünyada kimse kalmaz giderim.

Mehemed Emin.

Jetim ouk

j ā x o d A x m e d i n k a j g i s i .

Viran kj bir jajladan ajıran ıssız dağın
Jeşil pembe gölgelere hasret çeken ırmağın
Eteğinde bir kaç kırık fidanğının janında.

Kızıl güneş tepelere son işiğın saldığı
Dereleri karanlıklar gariblikler aldığı
Bir sırada jer jüzünün en aıklı vaktında.

On jaşında bojnu bükük, bağı janık bir ouk
st başı eski-püskü jalın ajak jauruuk
Gözlerini jola dikmiş berisini beklilor.

Harman vakti dajışının baesinden koparup
Sakladığı elmalari samanlıkdan ikarup
Gjsğiji üzerinde siki siki tutilor.

Uzaklardan jola doğıru bir karaltı grne
Her genç renğber tarlasından kğğjne dnne
İste o-dur o-dur deje sevinerek koşilor.

Kj obanı kojunları keçileri güderek
Daydan inp jaklaşınğa ağılajarak giderek
Jrekleri sızlatığı bir ses ile deyor ki :

Jijit, arslan babamı pek garibsedim özledim
Gün karardı, şimdijedek onun jolun gözledim
Babağım gelilor-mu, hiç jollarda gördün-m?

Kjmze askerliji bitirerek dönen çok
ek ajında gitmişdi, bu gnedek xaber jok
Babağım niğ olmuş, jolğulardan sordun-mu?

Mehemed Emin.

Güzelim açma mazi.

Istemem ben açılma kalsın
O sıyah perde tā ebed meskuk
Jatsın imak-i zulmetinde onun
Bütün ejtam-i nijetim metruk.

Söndürür kalbın hararetini
Sana ondan esen zehirli hava
Soldurur neşje-i şebābetini
Istemem ben açılma burda.

Ah māzi . . . bu sahne-i müelim
Sana meḡbul kalsın ej güzelim
Istemem anlama hajāt ne dir.

Jēs . . . ümid . . . nāle-i kahir . . .
Bir ḡidal-i tehi . . . hajāt denir
Bunu sen bilme . . . of bilmejelim.

Ahmed Kemal.

Zejbek duası.

— Zejbek imája. —

Jauruğım donazaksın gel bayrım elin sok,
Jürejimde janan ateş belki seni isidır,
Ej kardaşlar ses gelmejor, ah kimseden ümüd jok.
Kar jaçijor fırtına var, jolu çırlar almışdır.

*

Ej karlı day jolum kesme, bir oğaklık odun ver,
Issız viran kulibemde jaurum jola bakijor,
Ej soğuk kar söyletmejor, oh jüzümü jakijor,
Jol bilirsiz bilmejorum, uçurum-mu şu düz jer.

*

Ej Allahım, insan oğlu başkasiçün kajgısız,
Önümde-ki karlı daylar, uçurumlar doygusuz.
Beni kuru, jetim hakın kurda kuşa jedirtme.

*

Şu insanlar ağımak ne, bilmejeğək iseler,
Jetimlerin göz jaşların silmejeğək iseler,
Kes neslimi bu toprağa bizden evlad getirtme.

Mehemed Emin.

Beszelgetések.

— T e k e l l ü m l e r . —

- I. Vakt-i šerifler ɣajr olsun efendim.
Sefā geldiniz, nasıl siniz?
Pek eji-jim, jā siz efendim nasıl siniz?
Kejfiniz eji dir inşallah.
Hamd olsun, mizağım pek eji dir.
Valide ɣanım nasıl dir?
Bu gün keji jerinde dir; eskisi gibi.
Allah afjet versin.
Kejfsizliji ne dir, nesi var?
Odadan dışarı çıkmamaɣa meğbur-dur.
Bir düzüje esnijorsunuz; ujkunuz-mu geldi?
Gāliba sizi tāğiz edijorum?
Kaç jaşında dir? Otuzunu geçmiş olmalı.
Musādenizle artık gidejim.
Peder bej efendi hazretlerine arz-i ihtiram ederim.
Birader beje maɣsus selam söylejiniz.
Allaha ısmarladık efendim.
Sefā geldiniz, jine görüşelim, sâdetle.
- II. Birisi kapuju çalijor, gidin bakın kim dir.
Bej efendiye bir sandaliye verin.
Bendenizi unuttunuz zann edijorum.
Riğā ederim oturunuz, rahatsız olmajınız.
Sāt kaç olduğundan ɣaberiniz var-mı?
Sāt şimdi çalağak.
İşidijormusunuz, sāt dördü çalijor.
Gāliba bugün erken ujangınız.

Akşam jatdıǵımda sāt beş idi.
Jatakdan bir türlü kalkamajorum.
Hava nasıl-dır? Pek şiddetli soğuk olmalı.
Pek üşüjorum, ellerimi ojnadamajorum.
Ateşe jaklaşınız. Tāma kalırmışınız?
Teşekkür ederim, fakat korkarım-ki vakit pek geç olmasın.
Bu günlerde meşgulijetim pek ziyade dir.
Tamam vaktında geldiniz, artık birlikde kahve-altı ederiz.
Sizi görmeجلي hajlı vakit oldu.
Bendenizin ādetim jalıvız čaj içirim.
Biraz çorba bujurumusunuz?
Musāde bujurun-da biraz şu börekden verejim.
Şimdi size ne teklif ede bilirim?
Susadım, lutfen bendenize bir su veriniz.

- III. Ne dersiniz, gezmeje gidelim-mi?
Bujurun gidelim, biraz hava alalım.
Biraz istirahat etmek istermisiniz?
Sığak pek ziyade, hiç rüzgjar esmejor.
Hajdı çajda jıkanalım, çaja girelim.
Ben jüzmeje henüz başladım.
Denizde insan gajet tatlı bir serinlik hiss edijor.
Bu sene pek güzel bir son-beharımız oldu.
Bu geçe-ki furtunajı iştiriniz-mi?
Şu zemanda baǵlarda-ki letafet hiç bir şejde bulunmaz.
Hajlı vakitdan berü ava gitmedik.
İşte iki aded çift tufenk ile barut.
Zann ederim-ki ormanda çok av vardır.
Nerede balık tutağāz, gölde-mi joksa çajda-mı?
Nasıl arzu bujurulursa, nasıl isterseniz.

- IV. Postanın günü ne vakit dir?
Bendenize lutfen bir kalem ile mürekkeb verin.
Şu şisede-ki mürekkebdan ala bilirsiniz.
Jazağak anğak bir iki kelimem kaldı.
Bugün ajın kaçıdır? Ajın jirmi üçüdür.
Posta-hānenin nerede olduğunu bendenize tārif ede bilir misiniz?
Siz zaǵmet bujurmajınız, bendeniz gönderirim.

Ejer musāde ederseniz, akşam tāmından sonra sizi görmek
şerefine nail olurum.

Nasıl olıjor-da bukadar geĉ gelijorsunuz.

Aıf edersiniz, bundan daha evvel gelemedim.

Lakin bizimle beraber tāma ne vakit teşrif edeğeksiniz?

Bugün biraz mustāžel işim var, başka vakit gelirim.

O halda beklerim.

Sāt jedi sularında gelüp sizi alırım.

Sādetle, inşallah jine görüşürüz.

V. Geminin kaptanı nerede? Efendim bendeniz-im.

Ne vakit kalkijorsunuz ve nereje gidijoruz?

Efendim Brusaja gidijorum, jükümüzü aldık, musaid bir
havada kalkağām.

Jolğularınız var-mi?

Çok jolğum var, fazla alamam.

Ağeba limanda başka jüklü gemi yok-mu-dur?

Zann etmem.

Öjle ise vapura binsem daha eji olur.

Allah size selamet versin, ben-de gidüp jerimi tutajım.

Kaçınğı mevki alağaksınız?

Bir tane birinğı mevki bileti alağām.

Mevkilerin fiatı nekadar dir?

Birinğiler jirmi dokuz, ikinğiler onsekiz gurus dir.

Gemiye gidüp jerinizi tutdunuz-mu?

Ejer daha zijade geğikirsenez, ihtimal-ki jer bulamazsınız.

Hiĉ vapura binüp sejahat etmedim.

Ağeba vaporda insan nasıl olur, lutfen bendenize bunu söy-
lejiniz.

İnsanı vaporda iken deniz tutmaz-mi?

Gerek jelken gemisi olsun ve gerek vapor olsun, şiddetli
rüzgjar oldukdan sonra insanı dajma deniz tutar.

Niğ jolğular vardır-ki deniz üzerinde pek çok şej jedikleri
halda, jine hiĉ birşej olmazlar.

İşte hareket nişanesi verilir.

Hava pek serin, nezle olmadan korkijorum.

Makinenin gürültüsünü işidijormusunuz?

Bütün gemiji sarsijor.

Deniz pek karışık, ol dereže dermansızlığım var-ki jatmağa meğbur olağam.

Şu karşuda görünen ne dir? kara değil-mi?

Öyle zann ederim, yakında vasil olağaz

Şükürler olsun, işte sağ ve selam muvaselet etdik.

VI. Vaj Muhammed efendi siz burada-mi siniz?

Bilmediyim ve tanımadığım bir memleketde sizi görmek benim için ne sâdet dir. Siz benim işime çok jara-jazaksınız.

Hizmetinize, emrinize hazır-im.

Der-sadetde nekadar vakitden berü bulunijorsunuz?

Dün geldim, eşjam daha gümrükde dir.

Şehirin şâjân-i temaşa olan mahallerini bendenize göstermenizi riğa ederim.

İstanbul için pek güzel bir şehir dir derler.

Evet efendim, mevkiğe pek güzel olduğu gibi, kurre-i arz üzerinde-de emsalsiz dir.

Şevketmâb efendimizin boğaz içinde-ki seraj-i humajunlarını gördünüz-mü?

Hajr efendim görmedim, fakat medhini eżnebi gazetalarında okudum.

En kolaj tarikdan gidelim-ki jalınız gitmek istediğim zaman, jolumu şaşırmajım.

Bu sokakdan çıkarak iken sağa sapınız, ve sokağın nihajetine vardiğinizde gâjet geniş bir yol bulursunuz; işte o yol doğru mejdana çıkar.

Oraja hajvanla gitmek iktiza eder-mi?

Hâneler kjamilen tahtadan yapılmış gibi görünijor.

Taşdan mamul evler-de pek çok-tur, xususe eski binâlar mejanında-ki evler hep taşdan dir.

Bütün žâmiler düz kesme taşlardan binâ olunmuş.

Bâzi žâmi divarlarının iç tarafı bejaz mermer ve bâz kerre dağ rengja-reng mermerler ile kaplı olur.

Bir gün Sultan Ahmed žâmi şerifini zıjaret ede bilirmisiniz?

Size bir gün şehirin gâjet mergub binâlarını gösterejim.

Bendenize büyük bir inajet etmiş olursunuz.

VII. Sizinle vedâlaşmağa gelijorum.

Nasıl, bendenizi brakağakmışınız?
Nijetiniz ne zaman jola çıkmak dir?
Jol tedarikini teknil hazırladınız-mı?
Sizin gibi bir refikle sejahat etmek için, böyle bir vesile
bulduğumdan dolay pek memnun-um.
Jalınız başına sejahat etmekde hiç bir lezzet yok.
Insanın yanında arkadaş olduğu zaman görüşülür, muhabbet
edilir ve bu sajede vakitler hiss olunmaksızın geçer.
Jarın güneş doğmadan evvel jola çıkaz.
Hiç xırsız korkusu yok-mu?
Hajr, jolumuz pek emniyetli dir ve öyle işlik bir zaddede
dir-ki, üzerinden geçse gündüz arabalar eksik olmaz.
Araba kapuja geldi, hajdı binelim, zira arabacı bekliyor.
İşte ilk mevkife vasil olduk.
Burada nekadar müddet tevekküf edeceğiz.
Anzak iki üç dakika ejleneğiz.
Jakında sejahatımız xitam bulağak.
Arabacı, çantam ejiğe bağılı-mı?
Arabanın kapusunu aç ve basamağı indir, biz ineğiz.
Elinizi bana verin, azele etmejiniz.

VIII. Hava sığak, serinlik verecek bir şey içmeli.

Bir kahveje girelim.
Efendilerim ne istersiniz, dondurma-mı joksa limonata-mı?
Hararetiniz varsa çabuk içmejiniz, dokunur.
Kahve her zaman için eji dir.
Kāveji şekerli-mi joksa sāde-mi istersiniz?
Şekerlisini daha zijade severim.
Nargile içermisiniz?
Göjsümü ağıttığından nādiren içirim.
Efendim gazetayı okuduktan sonra bendenize ihsan bujurur-
musunuz?
Efendim görüştüğümüzden dolay pek memnun oldum.
Pederimi eskiden berü tanijormusunuz?
Ah efendim, sizi fakir-xānemize kabul etmekle nekadar
mesrur olağaz.
Jadigar olmak üzere size bir şey takdim etmek isterim.
Size bir güzel hedije takdim edeceğim.

Bejendiniz-mi xoşunuza gitti-mi?
Məmul ederim-ki bendeniz-de size bir şey takdim edəçək
olursam, kabul edersiniz.
Hajdı gezmezime devam edelim, bendeniz kahve parasını
verdim.
Size təşəkkürat-i əzimeyi izhar etməksizin böjlə bir güzəl
fursatı elden kaçıraçak olur isem, nankör olurum.

Təşəkkür ederim efendim.

IX. Kejfsiz-im, fenalığım var.

Bu geğəji nəsil geçirdiniz?
Pek fena, şimdi-de zıyadesilə xəstə-jəm.
Ol dereğə dermansızlığı var, ki ajak üzərə durmağa me-
ğalım jok.

Dilinize bakajım. Çək bozuk.

Namzınız çək atijor.

Şimdi nereniz ağırijor, nerenizde ağıri hiss edijorsunuz?
Her tarafım ağırijor, vüğudumun her tarafında bir takım
ağırılar hiss edijorum.

Bütün geğə sıtma çektim.

Size bir ilağ lazım, size gəjet tatlı bir ilağ vereğəjim
(vereğəm).

Bugün perhiz edəğəksiniz, jarın aksama kadar bir şeyiniz
kalmaz.

Bütün geğə üzerimde bir titreme vardı.

İşte reçete, eğzağija jollarsınız.

Jarın bir daha sizi görmeje gelirim.

Biraz iştihaniz varmı?

İki gündən berü heman (heman) hiç bir şey jemedim.

Susadığım vakit ne içejim?

Limonata içiniz, iki üç gün zarfında kjamilen şifa-jab olursunuz.

Kendinizi sığak tutunuz, çək çalışmajınız.

X. Bir kaç eser satın almak isterdim.

Ne žins eser istijorsunuz?

Sizde edebijate dajr nekadar türkçe eserler mevğud ise
onların en makbul olanlarını bendenize göstermenizi
riğə ederim.

Kitabların listesini veriniz.

Fılan eserin son tabî sizde var-mı?

Son nusxasını geçen hafta satdım, ejer arzu ederseniz, size ondan bula bilirim.

Fiatları nekadar dir?

Fiatları defterde gösterildiji gibi dir.

Bendeniz fiat-i maktu olarak satarım

Kitabları ğıldletdiremezmissiniz?

Ne jolda ğıld istijorsunuz?

Bunlar ne vakit biter, hazır olur?

Mümkin olduđu kadar çabuk bitirmeje gajret edeğejim.

Sözünüzde durunuz, zira ğumā ertesi günü şehiri terk ederim.

XI. Efendim, burada jatağakmışınız?

Boş bir jatağınız varsa kalırım.

Sizin için bir kaç jatağımız var, istediğinizi seçersiniz.

Ben pek jorgun-um, erkenden jatağām.

Jatağımı hazırladınız, üzerine temiz çarşav (çarşeb) örtünüz, fakat jaş ve rutubetli olmasın.

Müsafir için sofranız var-mı?

Evet, dajma soframızda eji zātılar bulunur, zira bizim lokan-damıza gelenler hep müteber adamlar dir.

Akşam tamı sāt kaçda dir, bana ne vere bilirsiniz?

Siz jalınız emr bujurunuz, ne isterseniz japarız.

Jalınız iki üç türlü tām ile bir şışe eji şarab ve biraz-da jemiş isterim.

Başka bir emriniz jok-mu?

Hajr, bu akşamlık hiç birşej lazim dejil dir.

Fakat uşağınıza söllejiniz, jarın sabah beni ujangırsın ve hajvanımı-da hazırlasın, zira jola çıkmazdan evvel biraz şehirin etrafını sejr edeğēm.

Baş üstüne efendim.

Siz-de hesab pusulasını hazırlajınız-ki avdetimde hakkınızı verejim.

II.

SZÓJEGYZÉK.

(E szójegyzék csakis a népies szövegek szavait foglalja magában.)

aba posztó, dervis ruha
abdal barát, remete
abdest kézmosás; *abdest almak*
 imádkozás előtt mosakodni;
abdest-hüne árnyékszék
a'ik nyílt, nyitott
a'mak nyitni, kinyitni; *a'ilmek*
 nyitva lenni, kinyilni; *hava*
a'ıldi az idő kitisztult
a'z éhes, telhetetlen; *a'zlik* éhség
a'zajib csodálatos, csodás
a'zeb, *a'zeba* vajon, igazán, való-
 ban, talán
a'zele sietség, gyorsaság; *a'zele*
etmek sietni
a'zi keserű, fájdalmas; *a'zilik*
 keserűség, fájdalom
a'zikmak éhezni, megéhezni;
karnim a'zikti megéheztem
a'zimak sajnálkozni, fájlalni
ad név
adam (adem) ember; *adam'zāz*
 emberke
adamak ígérni, fogadalmat tenni
aded szám, darab, egység
adem hiány, nem lét; *adem-i*
tedbir megfontolatlanság
adet szokás; *adet etmek* meg-
 szokni, hozzászokni; *adetā*
 rendszeren, szokás szerint
adi közönséges
aferim bravó, derék, éljen

afijet egészség, üdvösség; *afi-*
jetler olsun egészségére
aff bocsánat; *aff etmek* meg-
 bocsátani
ay tör
aya aga, gazda, úr, mester
aya'z fa (élőfa)
ayir nehéz, súlyos; *ayirlilik* li-
 dércznyomás
ayiz száj, nyílás, torkolat
aylamak sirni, jajgatni
ayri fájdalom, fájás
ayrimak fájni; *ayritmak* fájdi-
 tani
ah-u zar sóhaj, bánat, keserűség
ahbab (aybab) barát, társ
ahmak (aymak) ostoba, együgyű
ahret (ayret) másvilág, örökélet
aj hold, hónap; *aj ba'zi* hónap
 eleje
ajak láb; *ajak basmak* lábat
 vetni
ajazlanmak szürkülni, deren-
 geni
ajdin világos, holdvilág
ajdinlik világosság, holdfény
ajiltmak magához téríteni, esz-
 méletre hozni
ajirmak elválasztani, elkülöni-
 teni; *ajrilmak* elválni, kiválni,
 eltávolodni
ajva birsalma

ak fehér, tiszta; *ap-ak* hófehér
akče pénz, ezüstpénz
akıl (akl) ész; *akıllı* eszes, okos
akmak folyani; *akar su* folyóvíz
akşamak sántítani, biczegni
akşam (axsam) este; *akşamlık*
 estére való, este
al piros, vérpiros
ālā pompás, szép, magas, elő-
 kelő; *pek ālā* nagyon szép,
 nagyon jó
alaj sereg, csapat
alcazık alacsony
alçak alacsony, aljas
aldırmak megfogni, hozzányúlani
ālem világ
alemdar zászlótartó
ālet eszköz, szerszám
ālİK zavart, együgyű; *ālİK bak-*
mak elbámészkodni
alın (aln) homlok
alkıslamak helyeselni, tapsolni
allah isten; *allah-u ekber* allah
 hatalmas; *allah kerim* Isten
 kegyes
almak venni, elvenni, megvenni,
 megfogni, megkapni
alt valaminek az alja, alsó része;
altındu alatta
altın (altın) arany, aranypénz
aman irgalom, bocsánat, óh
 jaj, ugyan
amberije ambrás ital
amma de, hanem, ugyan
ana anya; *ana-baba* szülők
anaxtar kules
ançak csak, csupán
anka phoenix madár, mesebeli
 madár
anlamak (annamak) érteni, meg-
 érteni, felfogni; *anlatmak*
 (annatmak) megértetni, meg-
 magyarázni
annak emlegetni, megemlíteni

anne anya, mama
ār szegény; *ārsız* szemérmetlen
ara köz, közép, időköz; *arada*
 időközben, o *aradā* a "zben;
ara-sıra hébe-hóba; *aralık*
 időköz
arab arab, fekete bőrű; *arabçık*
 arabcska
araba kocsı, szekér; *arabaçı*
 kocsis
aramak keresni, kutatni
ard mögött, hát, hátsó rész;
ardında hátam mögött; *ardı*
sıra utána
arı méh
arızeten kölcsön, hitelbe
arka hát, hátsó rész
arkadaş társ, pajtás
armud körte
arpa árpa; *arpa su* sör
arslan oroszlán
artık többé, már
artmak nőni, szaporodni
arz terület, föld; *kurre-i arz*
 földgömb
arz etmek megjelenni, bemu-
 tatni, felajánlani; *arz-i ihti-*
ram etmek tiszteletet tenni
arzu óhaj, kívánság; *arzu et-*
mek óhajtani, kívánni
asıl eredet, ok; *asıl-zade* nemes
asker katona
asma lugos, szőlőlugos, függő
asmak függesztetni, felakasztani
asp (esp) ló, paripa
aş eledel, eleség
aşarı (aşā) lefelé, le; *aşada*
 (aşayıda) lent
aşçı (ahçı) szakács
āşık szerelmes, lantos; *āşık ol-*
mak szerelmessé válni, vala-
 kibe beleszeretni
aşk szerelem; *allah aşkına* Isten
 szerelmére

ask egészség; *ask olsun* egész-
 ségére
asmak átlépni, átkelni
asuri túl, túlságos, túlsó; *asuri*
dereğede túlságos fokban
at ló; *atlı* lovas
ata atya; *atalar* ősök, *atalar*
sözü közmondás (ősök szava)
ates tűz, tűzvész
atiklik együgyűség, ostobaság
atısmak verődni, dobálódni
atlas satin (szövet)
atmak dobni, vetni, verni, löni,
 elsütöni; *top atmak* ágyút el-
 sütni
av vadászat, vadászás, vad; *ava*
gitmek vadászni
avanak együgyű, hülye
avdet visszatérés, fordulás; *av-*
det etmek visszatérni, vissza-
 fordulni
avuz tenyér, marok
az kevés; *azağık* (azğık) kevés,
 kevéske; *biraz* egy kevés
azad szabad; *azad etmek* sza-
 baddá tenni
azimet utazás, elutazás; *azimet*
etmek utazni, elutazni
baba atya, apó; *babaadam* jólelkű
 ember; *babağam* apácskám
bağa kémény
bağ kert, szőlős kert
bağce kert, szőlő
bağır szív, máj
bağrmak (bārmak) kiáltani, or-
 dítani; *bā'r bā'r bārmak* erő-
 sen kiáltozni
bağırsak (bāırsak) gyomor
bağlamak (bālamak) kötni, meg-
 kötni
bağıslamak (bāıslamak) ajándé-
 kozni, megjutalmazni; *allah*
bāıslasın Isten fizesse meg
bağlı megkötött

bahane (behane) ürügy, kifogás
bahşis (bahşis) ajándék, borra-
 való
bajaği közönséges, egyszerű
bajılmak elájulni, eszméletet
 veszteni; *bajım-bajım bajıl-*
mak egészen odáig lenni
bajram mohamedán ünnep; *kur-*
ban bajramı áldozati ünnep;
şeker bajramı cukor ünnep;
bajram etmek ünnepelni
bakla paszuly, bab
bakmak nézni; *bana bak* ide
 nézz; *bak sana* nézd csak
bal méz
balık hal; *balık pazar* halpiacz
balkan hegy, hegység
bāri legalább
bārmak l. *bağrmak*
barut puskapor
basamak lépcsőfok, zsámoly
baskın meglepetés
basmak nyomni, taposni, lépni;
bastirmak nyomtatni
baş fej, eredet; *-başı* valaminek
 a feje, főnöke; *baş üstiüne*
 szívesen
başka más, egyéb
başlamak elkezdni, hozzáfogni
batmak vízbe merülni, elmerülni,
 süllyedni; *jere batmak* földbe
 süllyedni
batman mázsa
bāzi némely, néhány; *bāzi kerre*
 némelykor
behar tavasz; *ilk behar* tavasz;
son behar ősz
bej úr, bej; *bej-orylu* Pera (vá-
 rosrész); *ā bej* (ağa bej) idő-
 sebb testvér, bátya
bejaz fehér; *bejazlanmak* meg-
 fehéredni
bejenmek megszeretni, megked-
 velni

bekçi ör, éjjeli ör; *bekçilik* ör-
ködés

beklemek várni, őrizni

bel öv, derék

bela baj, inség, nyomorúság

beliye veszedelem

belki talán

bellemek megjegyezni, megis-
merni, megtanulni

bend víztartó

bende szolgál; *bendeniz* az ön
szolgája (én)

benz arcz, arczvonás; *betim*
benzim ábrázatom

benzemek hasonlítani, hasonló-
nak lenni

beraber együtt

berber borbély

bereket áldás; *bereket versin*
Isten áldása

beri (berü) óta, innen; *çokdan*
beri régóta

beşik bölcső; *beşik sallamak* rin-
gatni

biçak (piçak) kés

biçare szegény, szerencsétlen

biçim szabás, forma

biçmek aratni, kaszálni, vágni,
szabni, gyűjteni (gabonát);
biçilmez nem vágható

bijik (bujik) bajusz

bilader l. *birader*

bildir (bujildir) taval, a múlt
évben

bilet (bileta) jegy

bile sőt, is

bilezik karperecz

bilmeze rejtvény, találós mese

bilmek tudni, ismerni, kitalálni

binü épület; *binü etmek* építeni;

binü olunmak épülni

binmek lóra ülni, felszállni,
megülni

bir egy; *birde* *bire* egyszerre;

birlikte együttesen; *birbir*
egyenként

birader testvér

bişej (bir şej) valami; *hiç bir*
şej semmi

bitmek nőni, tenyészni, sarjadni,
rügyezni, befejeződni, bevé-
gződni; *bitirmek* befejezni

boğaz torok, torkolat; *boğaz içi*
Boszporusz

boğca (bohca) csomag; *boğca-*
lamak becsomagolni

boğmak megfojtani, megfullasz-
tani; *boğulmak* megfulni

boğ természet, nagyság

boğa festék; *boğannak* befes-
tődni

boğun nyak

bok ganaj, pizok

borç adósság, kötelezettség

borçlu adós, hitelező; *borçsuz*
adósság nélküli

boş üres, hiába való

boşatmak üríteni, kiüríteni

bozmak rontani, elrontani; *bo-*
zruk romlott

börek rétestészta

brakmak hagyni, elhagyni, el-
engedni

bud czomb

budak ág, galy

Budin Buda; *Budin kalesi*
Buda vára

bugün (büjün) ma; *bugün-kü*
mai

buğday buza; *buğday unu* buza-
liszt

bujurmak parancsolni, szives-
kedni; *bujurun* tessék

bulanık zavaros, tisztátlan; *bu-*
lanmak zavarosnak lenni

bulmak találni, megtalálni; *bu-*
lunmak lenni, találtatni

buluşik zavaros

bulut felhő
bunža annyi (*bu ez*)
burun orr
buz jég
büjük nagy; *büjüme*k nőni, na-
gyobbodni; *büjütme*k növesz-
teni, nagyobbítani
*bükme*k összehajtani, összefonni
*bülbü*l fülemüle
bütün egész, mind, összes, tel-
jesen, egészen
čabalamak igyekezni, iparkodni
čabuk gyors, gyorsan
čarjrmak (*čärmak*) hívni, szóli-
tani
čaj tea; folyó
čajır rét, mező
čajlak golya
čakmak megérteni
čalgı zene; *čalgızı* zenész
čalı csaltit
čalışmak igyekezni, dolgozni,
tanulni; *čalışkan* igyekvő,
szorgalmas
čalmak lopni, ütni (óráról); ze-
nélni, játszani, *sāt čaldı* az óra
ütött; *kapıju čalmak* ajtón ko-
pogtatni
čanak edény
čanta táska
čare orvosság; *ne čare* mi haszna
čarık saru
čarpmak ütni, sikkasztani
čarsı vásár, bazár; *büjük čarsı*
nagy vásár
čarsaf (*čaršeb*) lepedő
čehre arcz, arcvonás
čeki súly (180 olaka), öl
čekmek húzni, tőrni, szenvedni
čelebi gazda, úr, mester
čengi tánczos, zenélő
čenk szigony, fogó, karom;
čersembe (*čeharsembe*) csütörtök
češme forrás

čevirmek forгатni, csavarni
čilenk pipaszár
čift pár, páros, pár ökör, mező
čifte páros, kettős, rugás; *čifte*
kosmak párosan futtatni; *čifte*
atmak rugni (állatnál)
čırara szivarka; *japarak čı a-*
rası szivar
čijnemek rágni, szétrágni, szo-
ritani
čikarmak húzni, kihúzni
čikın zacskó
čikmak kimenni, kijönni; *dışarı*
čikmak kimenni; *jola čikmak*
útra kelni
čikarmak húzni, kihúzni, levetni
čingene (*cingjane*) czigány
čınlamak zöngeni, csöngeni
čirak szolga, inas
čirkin rút, csúf
čirpınmak megmozdulni, meg-
rázkódni
čivi szög
čizme csizma
čoban pásztor
čoşuk gyermek
čok sok, nagyon; *čok fena* na-
gyon rossz; *čokdan* régóta
čorab harisnya
čorba leves
čözmek oldani, feloldani
čul pokrócz, lőtakaró
čuval zsák
čuvaldız zsákvarró tű
čürümek rohadni, elrohadni
čadde országút
čadı boszorkány
čāmi mohamedán nagy tem-
plom
čan lélek; *čanım* lelkem; *čan-*
sız lélek nélküli
čanlanmak életre kelni, meg-
elevenedni
čarije rabnő, szolgáló

şebhane löportartó
şenaze holttetem
şerrah sebész
şevab felelet; *şevab* vermek felelni; *şevaben* feleletül
şevher ékszer, drágakő
şezve kávéforraló
şijer zsiger
şild kötet; *şildletmek*, *şildlet-dirmek* köttetni
şins faj; *ne şins* miféle
şirir-şirir (hangutánzó); *şirir-şirir* kesmek vágni
şiv-şiv csibe
şumū péntek; *şumū* ertesi hétfő
 l erte
şümbüş multság, társaság
şüppe felöltő
dadı nevelő, dajka
da hegy
daha még, is; *dahi* (daxi, da, de) is; *bir daha* még egyszer
daxıl olmak belépni
dajak pálcza, bot; *dajak* jemek kikapni
dajamak támasztani; *dajanimak* támaszkodni, ellenállani, elviselni
dajma (dajim) mindig, örökké
dajr vonatkozó, illető
dakika perc
dal ág
dalmak süllyedni, merülni, elmerülni
dam pad, padlás
dar szűk, szoros
dar-i baka örökkévalóság
dargın haragos, bosszus
dāvā pör; *dāvā* etmek pörölni
davı! dob; *davulzu* dobos
dede apó, nagyapó, dervis apa
def etmek elűzni, elkergetni;
 def ol pusztulj
defū -szor, -szer; *bir defa* egyszer

defter füzet
deje 1. demek
dejne bot
deli bolond; *deli kanıl* ifjú (heves vőru)
delik lyuk; *delik-desik* összehelyukasztott
delmek átlukasztani, átfúrni
dem lélegzet; *dem çekmek* lélegzetet venni
demek szólni, mondani; *dejiş*, *deje*, *derken* mondván; *demesi* üzerene mondván, mondására
demin, *deminden* az imént, az előbb
demir vas; *demir kapu* vaskapu
deniz tenger
der-akab legott, azonnal
der-sädet (der-i sädet) a boldogság kapuja (Konstantinápoly)
derd fájdalom, bánat
dere völgy; *dere tepe* hegy-völgy;
 dereden tepeden összevissza
dereze fok, mérték
derhal azonnal, legott
deri bőr
derja tenger
derman ir, orvosság; *dermansız* erőtlen, gyenge; *dermansızlık* gyengeség
ders lecke, feladat; *ders okumak* tanulni
derun külső
derviş mohamedán szerzetes, dervis
deste bokréta, csokor; *gül deste* rózsacsokor
dev ördög, rossz szellem
devam etmek folytatni
deve teve
dib alap, fenék
dik egyenes, magas, merev;
 dim-dik egész merev; *dik*
durmak mereven állani

diken tövis
dikis varrás; *dikis dikmek* varrni
dikkat figyelem; *dikkat etmek*
 figyelni, odavigyázni
dikmek varrni, szurni; *dikilmek*
 odavarrva, odaerősítve, tűzve
 lenni
dil nyelv, beszéd; *dil bilmez*
 nyelvet nem tudó
dilber kedves, bájos, elragadó
dilenzi koldus; *dilenmek* kol-
 dulni
dilim szelet, cikkely, toldás
din hit, vallás
dinlemek (dinnemek) odahall-
 gatni, odafigyelni
dirdir zsembelődés
dirliti szívódás
dis fog
disari ki; *disarda* kint
disi nőstény
divan tanács; *divan-hâne* ta-
 nácsterem
divar fal
doymak születni; *doymak* szül-
 ni; *güneş doyar* a nap felkel
doynu (döru) egyenes, igaz;
doyrudan doyruja egyenesen
doymak jóllakni
dokunmak érinteni, illetni, meg-
 ártani
dolab szekrény; *dönme dolab*
 forgó szekrény
dolaj, *dolajli* -ért, -miatt; *sun-*
dan dolaj amiatt
dolaşmak bolyongani, kóborolni
dolmak telni, megtelni; *doldur-*
mak töltetni; *dolma* töltelék
dolu tele; *dop-dolu* telides teli
don bugyogó
dondurma fagyalt; *dondurmaşi*
 fagyaltkészítő
döru l. *doynu*
dost barát; *dostluk* barátság

dönmek megfordulni, visszafor-
 dulni
dösek ágy, matrác
dörmek (döjmek) verni, ütni
duvar olmak bele esni; bajba
 jutni
dudak akj
durmak megállani, állani; *dur*
 megállj
düdük sip; *düdük* çalmak si-
 polni
düğüm gomb
düğün (dühün) lakodalom
dükkan bolt
dülger ács
dün tegnap
dünja világ
düs álom; *düs görmek* álmot
 látni
düsmek esni, leesni; *düsürmek*
 leejteni
düşmen (düşman) ellenség
düz sima, egyenes; *düm-düz*
 egészen sima
düzü mód; *bir düzüje* egyre,
 egy folytában
eşnebi idegen, külföldi
eşzaşi gyógyszerész; *eşza* orvos-
 ság
edebsiz erkölcstelen, arczátlan;
edebsizlenmek erkölcstelen-
 kedni; *edebijat* irodalom
ednâ közönséges
efendi úr; *efendim* uram; *efen-*
dimiz a mi urunk (a padisah)
ehtijar (eştijar) öreg
ehubbâ jó barátok
ej óh, ugyan, nos
ejer (eger) ha, hogyha; *ejer-ki*
 hogyha
ejî jó; *pekeji* (peki) nagyon jó
ejlemek tenni, csinálni
ejlenmek mulatni, tréfálkozni,
 tartózkodni

ejvah óh jaj
ekmek kenyér; *ekmekçi* pék
ekmek szántani
eksik hiányos; *eksik olmak* hiányozni
el (il) más, idegen, valaki
el kéz
elbise ruha, ruházat
el-hasil végre
elmas gyémánt
emniyetli biztos, nyugodt
emr parancs; *emr etmek*, *emr bujurmak* parancsolni
emsalsiz példátlan, hozzá nem fogható
enfije burnót; *enfije kutusu* turbák-szelencze
enmek l. *inmek*
ense tarkó
entari női köpönyeg
ergen nőtlen, legényember
erimek olvadni, elolvadni
erkek férfi, himnemű
erken, *erkenden* korán
ermenî örmény
erte (irte) másnap, a következő nap; *ertesî gün* más napon
esbab (esvab) ruha
eser mű, munka
eski öreg, régi, avult
esmek fujni, lehelni; *rüzgjar*
eser szél fú
esmer barna
esna közbenső hely, idő; *o esnada* azon közben, az alatt
esnemek ásitani
esrar ópium
esrar etmek ragaszkodni valamihez
eş társ, párja valaminek vagy valakinek
ések számár
eşja dolog, holmi
esmek ásni, vágni

et hus
etmek tenni, csinálni, cselekedni
etraf oldal, környék
ev ház
evet igen
evlad gyermek, gyermekek
evlenmek megházasodni
evvel első, előbb; *evvela* először, előbb; *evvelze* előbb
ezan imára hívó; *ezan okumak* imára hívni
ezmek zúzni, szétzúzni
eşderha sárkány
fakat de, hanem. azonban
fakir szegény; *fakir-xane* (szegényház, házam)
fare egér, patkány
fasulja paszuly
fazla feles szám, maradék
fezeten hirtelen
felaket szerencsétlenség
fena rossz; *fenalik* rosszság, *fenalîrim var* rosszul vagyok
fereze (feraže) női felöltő
fes fez, török sapka
fiat ár; *fiatli* drága
fidan ág, sarj
figan sóhaj, panasz
fikr (fikir) gondolat, eszme
filan (falan) N. N., egy bizonyos
filzan (finžan) findsa
fındik mogyoró; *fındikçi* ravasz, szélhámos
firil-firil (hangutánzó); *firil-firil* *cevirmek* egyre forgatni
firin (furun) kemence; *firinçi* pék
fukara szegény, szerencsétlen
fursat alkalom, jó alkalom
furtuna (firtına) vihar
gâjet, *gâjetle* rendkívül, nagyon
gajret buzgóság; *gajret etmek* buzgólkodni, igyekezni
gâliba talán

gamzckjar kedvencz
 gauşak mámoros
 garib elhagyott, idegen
 gark olmak elsülyedni
 gazeta ujság; gazetaşî ujságíró
 gâzi hős, győztes
 gebe terhes
 gebermek megdöglenni, megge-
 bedni
 geč késő
 gečen mult, elmult; gečen hafta
 mult hét
 gečirmek eltölteni
 gečmek átmenni, áthaladni; ge-
 čen gün a mult napon; jardan
 gečmek szeretőről lemondani
 geže éjjel, éjszaka; geže jarışî
 éjjél
 gežirmek késni
 gelin meny, menyasszony
 gelmek jönni, megérkezni
 gemi hajó; gemişî hajós
 genč ifjú, fiatal; genčlik fiatal-
 ság, ifjú kor
 geniş széles
 gerdan kebel, nyak
 gerek kell, szükséges; gerek-
 gerek akár-akár
 geri (gerü) hátra, vissza
 gerinmek nyújtózkodni
 gezmek sétálni, járni, kóborolni,
 utazni
 gibi -kép, -ként; senin gibi
 hozzád hasonló
 giymek (gejmek) felöltöni, öl-
 tözni, viselni; gejinmek öl-
 tözködni; giyme öltözködés
 gildir-gildir (hangutánzó)
 girmek bemenni, belépni, be-
 hatolni; girişmek megegyezni;
 sohbe girişmek beszédbe me-
 rülni
 gitmek menni, elmenni, eltá-
 vozni

gizlenmek rejtőzni, elbújni
 göbek köldök; göbek-taş izzasztó-
 kö (török fürdőben)
 göjs (göjüs) mell, kebel
 gök ég, kék
 göl tó, tócsa
 gölge árnyék
 gömlek ing
 göndermek küldeni
 gönül szív, bátorság; göjnim
 (gönlüm) szívem
 göre képest, szerint, nézve
 görmek látni, nézni, megpillan-
 tani; görünmek látszani
 göstermek mutatni, kinyilvání-
 tani
 göt alj, alap, hátsó rész
 götürmek vinni, elvinni
 göz szem
 gözetlemek őrizni, vární, szem-
 mel tartani
 gözükmek látszani
 gurusz piaszter, 40 para
 güjjerşin (güverşin) galamb
 gül róza
 gülmek nevetni, örvendeni
 gümrük vám
 gümüş (gömüş) ezüst
 gün nap, időszak
 gündüz nappal
 güneş nap (égitest)
 gürlütü zaj, láрма
 güvej (güveji) vőlegény; güvej
 gežesi nászégj
 güzel szép
 xâb alvás, álom
 xaber (haber) hír, ujság, értesi-
 tés, tudomás
 hažže nőzarándok; hažşi zarán-
 dok, mekkában járt
 hafif (xafif) könnyű, gyenge
 hafta hét; gečen hafta mult
 héten
 haj haj hej, haj

hajal képzelet, képzelődés, árny-
 játék
hajdi nosza, rajta; *hajdi baka-*
lim rajta csak, nosza lássuk
hajirli (hajr) jó, boldog, üd-
 vös; *hajirsiz* szerencsétlen
hajli jócska, jó sok; *hajlije*
 jócskán
hajr (hajr) szép, jó; nem (ta-
 gadó)
hajvan állat
hakikat igazság, valóság, való-
 ban
hakk igazság, jog, követelés
hal állapot; *halbu-ki* holott;
 o *halda* akkor
hallač takács
halvet külön helyiség, magá-
 nyosság
hamaket ostobaság
hamam fürdő; *hamamži* fürdős
hamd dicséret, jóság; *hamdolsun*
 dicsértessék, hála Istennek
hane (žane) ház; *kahve hane*
 kávéház
hani, *hanja* hol, hol van
hanim (žanım) asszony, úrnő;
hanım efendi úrasszony
hapis fogság, börtön
harab puszta, rom
haram tilos, megtiltott
hararet hőség, forróság, láz
hareket mozgás, indulás
harem feleség, család; *harem*
a ası háremör
hased irigység, irigy; *hased et-*
mek irigykedni, irigyelni
hasil olmak létrejönni, megtör-
 tenni
hasir gyékény
zasta (hasta) beteg; *hastalik*
 betegség; *hasta-hane* kórház
hasret megbánás, bánat; *hasret*
kalmak

haslanmak megfőni, forrni
hatir (žatır) jóakarát, kedély,
 kedvtelés; *hatirim icin* az
 én kedvemért
hatta sőt, még
hava levegő, időjárás; melódia;
hava nasıl? milyen az idő?
arab havası arab melódia;
hava almak levegőzni
havale etmek átadni, valamivel
 valakit megbizni
havlu törülköző
havuz vízmedence
hazir kész, jelen; *hazirlanmak*
 elkészülni; *hazirlamak* elké-
 szíteni, előkészíteni
hazret jelenlét, fenség, méltó-
 ság; *hazretleri* ő méltósága
hedije ajándék
hejbe általvető, iszák
helal megengedett, jogos tulaj-
 don
heležan gond, zavar, félelem
hemen (heman) azonnal, éppen
henüz (henuz) még, alig
hep mind, az egész; *hepsi* mind-
 nyája
her minden, mind; *her türli*
 mindenféle; *herne kadar* bár-
 mennyire
herif ember, egyén
herkes mindenki
hesab (hisab) számítás; *hesaba*
gelmek összeszámítani
hič valami, valaki; tagadással:
 semmi, senki
hičkirik (hičkirik) csuklás; *hič-*
kirik tutmak csuklani
hiddet heveség, düh; *hiddet-*
lenmek heveskedni, dühbe
 jönni
hijanet (zijanet) gonoszság, ra-
 vaszság; *hijanetlik* árulás
hikjaje elbeszélés, történet

hılal újhold
hıle ravaszság
hırsız (χırsız) tolvaj
hiss etmek érezni, észrevenni
hisim ellenség
hisim (χisim) rokon
hitaben (χitaben) beszélvén
hitam (χitam) befejezés, vég;
χitam bulmak befejeződni
hizmet (χizmet) szolgálat; *hiz-*
metçi (χizmetçi) szolga
hoşa (χoşa) mester, tanító
χoroz (horoz) kakas
hortum cső
hoş (χoş) boldog, kellemes; *hoş*
geldin üdvöz légy
hotoz (χotoz) kalap
χusus ügy, különösség; *χusus*
ile különösen, főleg
ibaret magyarázat, példa; *bun-*
dan ibaret ebből áll
ibret példa, tanítás; *ibret almak*
példát venni
ibrik kanna, korsó
ıeri be; ıerde benn; ıerden be-
lülről; ıinde bent, benne
ıemek inni, szívní; *tütün ımek*
dohányozni; ıılmez nem iható
ıün -ért, miatt; benim ıün
énértem; onun ıün amiatt;
ne ıün (niün) miért
ıdrisah geranium
ıhsan jóság, kegyesség; *ıhsan*
etmek, ıhsan bujrmak ke-
gyeskedni
ıhtimal lehetséges, lehető
ıhtiram tisztetlet, becsülés, meg-
tisztelés
ıjne tü; toplu ıjne gombostü
ıkindi délutáni imaidő
ıkram etmek megkínálni, meg-
tisztelni
ıktiza eder szükséges
ılağ orvosság

ilahi isteni, Istenemre
ılan hirdetés; *ılan etmek* ki-
hirdetni
ile -val, -vel; benim ile (be-
nimle) velem; onun ile (onunla)
azzal, ő vele
ıleri előre; *ılerde* előtt, elől;
ılerden előlről
ılk első; *ılkönze* először
ılle ime
ımam imám, előimádkozó
ıman hit, vallás; *ımansız* hi-
tetlen
ımdad segítség, segély; *ımdad*
ejlemek segíteni, segítségre
jönni
ımtihan (ımtahan) vizsga, vizs-
gálat
ımajet jóság, kegyesség; *ımajet*
etmek kegyeskedni
ımanmak hinni, bizni
ınze vékony, finom
ınzi gyöngy
ınzir füge
ınd oldal, rész, mellett, -nál,
-nél; ındinizde mellettetek
ınış szállás, lejtő
ınkisar baj, szomorúság
ınkisar etmek átkozni, magán
kivül lenni
ınmek leszállani, leeresztkedni;
ındirmek leszállítani
ınsan ember
ınşallah ha Istennek tetszik,
reméllem
ıp fonál, kötél
ıpek selyem
ırak távol, messze
ırmek (ermek) elérni, megér-
kezni, megérteni
ısım (ism) név
ıırmak harapni
ıskjan etmek lakni, letelepedni
ıslanmak nedvesedni

islik fütty; *islik* éalmak füttyülni
ismarlamak ajánlani, megrendelni; *allaha* ismarladik Istennek ajánlottuk (köszöntés)
istemek akarni; *ister-ister* akár-akár
istikbal etmek elébe menni, fogadni
istikra etmek kibérelni
istirab gond, izgalom, nyugtalanság
istirahat etmek pihenni, nyugodni
is dolog, munka. ügy; *islik* dolgos
isaret jel; *isaret etmek* jelt adni
isemek vizelni
isitmek hallani
iskembe paczal
istemek dolgozni, munkálkodni
iste ime
istiha étvágy
it kutya, eb
itmek taszítani, szorítani, hajtani
izale etmek megsemmisíteni, elvenni, elpusztítani
izhar etmek mutatni, nyilvánítani
ja (jā) hiszen, ugyan, hát; *jā-jā* vagy-vagy
jadigjar ajándék, emlék
jaymak (jāmak) esni (esőről); *jaymur jarijor* eső esik
jahn húsleves
jahod (jaxod) vagy, avagy
jahudi (jaudi) zsidó
ajmak elterjedni, kiszívárogni
jakalamak megragadni, nyakon fogni
jakin közel; *jakinda* a közelben, nemsokára
jakišmak illeni, illően megjelenni; *jakiširmak* illeszteni;

jakmak *jakiširmak* kiczifrázkodni
jaklaşmak közeledni
jakmak gyújtani, égetni
jalamak nyalni
jalan hazugság; *jalan* sөjlemek hazudni; *jalanži* hazug
jalıniz egyedül, csupán, csak; *jalıniz başına* egy magára
jalvarmak kérni, könyörögni
jan oldal, rész; *jana* oldalvást
jan keseži zsebmetező
jangin tűz, tűzvész
jāni tudniillik
janılmak tévedni, hibázni; *janlıš* (janılıš); *jannıš* tévedés; *jannıš annamak* félreérteni
janmak égni, gyúlni
japi épület
japišmak odaragadni
japmak tenni, csinálni; *japtırmak* megcsináltatni
japarak levél
jar társ, szerető, kedves, barát
jara seb
jaramak alkalmasnak lenni, illetni
jaratmak teremteni
jarı fele vminek; *geže jarısi* éjfél
jarık hasadt
jarım fél, valaminek a fele; *jarım a'z* (arız) fél vállról
jarın holnap; *jarın dežil obirgün* holnap után; *jarın-ki* holnapi
jarmak hasítani, ketté hasítani; *jarıži* hasító, vágó
jasak tilos
jaslık párna; *jaslızak* párnácska
jaš nedvesség, nedves, könny; *göz jaši* könny
jaš kor; *jašli* idős, koros
jašamak élni; *çok jaša* soká éljen (éljen)

jašmak fátýol
jatak ágy, fekvőhely
jatmak feküdni, lefeküdni
jauru magzat, kölyök
jaz nyár; *jazın* nyáron
jazmak írni; *jaziži* író
jek jó, jobb
jelken vitorla; *jelken gemisi* vitorlás hajó
jem abrak
jemek enni, étel; *jenmek* ehettőnek lenni; *jenilmek* u. a.; *jenilir* ehető
jemeni fátýolkendő, zsebkendő
jemin eskü; *jemin etmek* esküdni
jemiš gyümölcs
jeni új; *jeniden* újra
jer föld, hely, vidék
jēs bánat, szomorúság
jesir (esir) fogoly
ješil zöld, éretlen
jetmek elérni, elégnék lenni; *jetišmek* elérni, oda érkezni
jīkamak mosni, öblíteni; *jīkanmak* mosakodni
jīkik lerontott, romlott
jīkmak rombolni, lerontani, elpusztítani; *jīkīlmak* lerontódni, feldőlni, elpusztulni; *jīkīl* takarodj, pusztulj
jīl év, esztendő
jīlan kigyó
jīldirīm villám, mennykő
jīldiz csillag
jīne (gene, jene) ismét, megint
jočurmak gyúrni
jok nem, nincs; *jok-tur* nincs
jokari felfelé, fel; *jokarda* fent; *jokardan* felülről
joksa vagy, különben
joksul szegény, nyomorúságos; *joksulluk* nyomorúság
jokuš emelkedés

jol út, mód, eszköz; *ne jolda* mi módon; *jolžu* utas
joldaš utitárs, társ, pajtás
jollamak küldeni, útnak indítani
jorgan ágytakaró, paplan
jorgun fáradt; *jorgunluk* fáradtság, kimerültség; *jorgunluk* almak megpihenni
jorulmak elfáradni
judum (jutum) csepp, korty
jufka finom, vékony, gyenge, vékony tészta; *jufka* almak tésztát vékonynyá gyúrni
jumak mosni; *el eli juvar* kézkezet mos
jumurta tojás
juva fészek
juvarlamak gurítani, gördíteni; *juvarlanmak* gurulni, gördülni
jūk teher, hajórakomány; *jūklū* gemi teherhajó
jūksek magas
jūkselmek emelkedni
jūrek szív
jūriimek járni, lépni
jüz arcz, kép, könyvoldal
jüzmek úszni
jüzük gyűrű
kaba vastag, durva, esetlen
kabak tök
kabuk héj
kač hány, mennyi; *kačınži* hányadik; *kačlık* hányas; *bir kač* néhány
kačmak futni, menekülni; *kačirmak* elszalasztani; *elden kačirmak* elszalasztani
kadar -nyi, -ig; *buraja kadar* eddig; *nekadar* mennyi; *okadar* annyi; *bukadar* ennyi
kade (kađeh) pohár
kādi bíró, ítélő
kadife bársony

kadın asszony, nő; *kadın arası*
háremőr
kafes kalitka, rostély
kaftan kaftán, felöltő
kahkaha kaczagás; *kahkaha ile*
gülmekek erősen nevetni
kahpe aljas nő, szemérmetlen
kahve (kāve) kávé, kávéház;
kahve-parası borraivaló (kávé-
pénz); *kahve altı* reggeli
kajb olmak elveszni; *kajb etmek*
elveszíteni
kajık csónak
kajmak tejfel, tejhab; *kajmaklı*
tejfeles, habos
kajın-ana (kajın-ana) anyós, napa
kajnamak forni, sisteregni
kalb szív
kaldırmak emelni, felhúzni
kale vár, erősség
kalem toll, hivatal; *kalem-traş*
tollkés
kalın vastag
kalkmak felkelni, fölegyenesedni
kalmak maradni, időzni; *kal*
selamet maradj békességben
kambur, *kamburça* pupos
kan vér; *kanlı* véres
kanad szárny
kandil mécs
kapak fedő, fedél
kapamak bezárni, becsukni, be-
tenni, befödni
kaplamak fűdni, elborítani, kö-
rülvenni
kaplı befedett
kapmak elragadni, kitépni, meg-
ragad
kaptan kapitány, hajóparancs-
nok
kapu ajtó, kapu; *kapuğu* ajtón-
álló, kapus
kapudan kapitány
kar hó

kara fekete, szárazföld; *kap-*
-kara nagyon fekete
karagöz fekete szem, török árny-
játék
karanfil szegfű
karanlık sötétség
karar állandóság, megállapo-
dás; *karar vermek* megállá-
podni ymben
kararmak elsötétetni
kardaş testvér; *kız kardaş* lány-
testvér
karga holló
kari feleség, asszony; *koça kari*
öreg asszony
karın (karn) has
karınça hangya
karişmak beavatkozni, összeve-
gyülni, belevegyülni; *karişik*
zavaros
karjola ág
karpuz görög dinnye
karsı (karşı) szembe levő, szem-
közt, átellenes
karşılama találkozni, ellen-
kezni, ellentmondani
karşılık felelet, válasz; *karşılık*
vermek visszafelelni
kasab mészáros
kasaba város
kasnak abroncs
kaş szemöldök
kaşık kanál
kaşınmak vakaródzni, viszketni
kat réteg, ráncz; *kat kat etmek*
ránczba szedni
katar vonat
katlamak összehajtani; *katlan-*
mak kitartani, kibírni
katmer réteges, hajlásos; *kat-*
mer gül több levelű rózsza
kavuk süveg
kavuşmak érintkezni, találkozni,
viszontlátni

kaz liba
kazak kozák
kazan kazán
kazanmak nyerni, nyerészkedni
keçi kecske
keçe nemez
keder szomorúság, gond; *keder-*
lenmek aggódni
kedi macska
kehlíbar borostyán
kejfi egészség, állapot; *kejfsiz*
beteg
kel kopasz; *kel-olan* tarfú
kelam szó, beszéd
kelime szó
kelle fej, koponya
kemal teljes, tökéletes; *kemal-i*
derejéde teljes mértékben
kemer nyereg
kenar szél, szegély, part, oldal
kendi maga, a saját, -ja, -je
kenef árnyékszék
kepaze becsstelen
kerre -szor, szer; *ka: kerre*
hányszor; *ók kerre* sokszor
kervan (kjarvan) karaván
keskin hegyes, éles, heves
kesmek vágni, szelni
keške (keški) vajha, bár, bár-
csak
keten gyapot
kevgir habszedő kanál
kíbar előkelő, hatalmas
kíbrit gyújtó, kén; *kíbrit ku-*
tusu gyufaskatulya
kífalet etmek elégnék lenni
kíjafet arcz, külső
kíjamet zaj, végítélet; *kíjamet*
kopar kitör a végítélet
kíjmak szétvágni, megölni;
kíjma bana irgalmazz
kíl szőr, haj, sörény
kílíz kard, pallos
kílíd lakat, zár

kílik alak, forma, külső
kílim szőnyeg
kílmak tenni, cselekedni
kim ki, kicsoda; *kimse* valaki;
hiç kimse senki
kimildamak mozogni; *kimildan-*
mak megmozdulni
kín tok, hüvelyk
kír szürke, sikság, mező
kíra bér, bérlet; *kíraži* bérlő
kírba tömlő
kíremit téglá
kírez (kíraz) cseresznye
kírk negyven; *kírklar* a negy-
ven tündér
kírkmak vágni, felaprózni
kírlangıç fecske
kírmak eltörni, széttörni, sza-
kitani
kírmızı piros; *kıp-kírmızı* tuli
piros
kírpik szempilla
kísa rövid, kurta
kísm rész, darab
kismet felosztás, sors
kış tél; *kışın* télen
kışı az ember, személy, egyén
kitab könyv
kız leány, szűz, hajadon; *kızız*
(kızarız) leányka; *kız olan*
kız hajadon, szűz
kjábe a mekkai templom
kjáffe összeség
kjáfi elég, elegendő
kjámlen teljesen
kjár haszon
kjátib író, titkár
koža öreg, nagy; *koža kari*
öregasszony
koža férj; *kožaja* vermek férj-
hez adni; *kožaja* varmak
férjhez menni
kojmak (komak) tenni, helyezni,
letenni

kojum drágakő, ékszer; *kojumžu*
 aranyműves
kojun öl, kebel
kojün juh
kokmak szagolni, illatozni; *güzel*
kokmak, *fena kokmak*
koku szag, illat; *kokulu* szagos,
 illatos
kol kar, ág
kolaj könnyű
koltuk támla, hónalj
komšu szomszéd
konak palota
konže bimbó
konmak szállani, megszállani,
 letelepedni, leülni, rászállani
kopmak kitörni, tépni, támadni;
gürültü kopar zaj támad
koparmak szakítani, tépni, szedni
korkmak félni, megijedni; *kor-*
kukur félő, a kitől félni kell
korku félelem; *korkulu* félős
koşmak futni, szaladni
kouga (gouga) veszekedés,
 harc; *kouga etmek* vesze-
 kedni
kormak üzni, kergetni, hajtani
kömr szén
küpek kutya; *köpölu* (köpejin
 orlu) kutyafia, kutyaházi
köprü hid
kör vak, világtalan
körüik fuvó
köse ritkaszőrű
köse sarok, szeglet
kötü rossz, romlott
kubbe kupola, bolthajtás
kubur csatorna, peczegödör
kuşaklamak megölelni, átölelni
kuşruk fark
kul szolgál, rabszolga
kulak fül
kullanmak használni, felhasz-
 nálni, élni vmivel

kundura cipő; *kunduraži* czi-
 pész
kupa serleg, kehely
kuran a Kórán
kurban áldozat, feláldozás; *kur-*
ban olmak magát feláldozni
kurd farkas
kurmak rendezni, felállítani;
düjün kurmak lakodalmazni;
kurulmak összegyülekezni,
 csoportosulni
kurna fürösztő, mosdó
kurtulmak menekülni, megsza-
 badulni
kuru száraz; *kurumak* száradni,
 elfonnyadni
kusmak okádni, hányni
kuş madár
kuşak öv
kuşatmak körülövezni, átfogni,
 körülvenni
kutu szekrény, fiók
kuşvet erő, hatalom
kuzu bárány
küçük kicsiny, fiatal; *küçükük*
 kicsinyke
kül hamú; *küllü* hamvas; *kül-*
lük hamutartó, szemétdomb
külak süveg
külhani nyomorult
küp agyagkorsó
küpe fülbevaló
kürek lapát
küsmek megharagudni, nehez-
 tetni
labis felöltözött
la'im (lā'm) akna, csatorna, zsilip
lahana káposzta
lakin de, hanem
lakirdi szó, beszéd; *lakirdi et-*
mek beszélgetni
lala dajka, nevelő
lapseki (kavunu) dinnyefaj (lamp-
 sakus)

lataif adoma, tréfás elbeszélés
 lazim kell, szükségesség
 lejlek gólya
 leke folt, pecsét; lekeli foltos
 letafet kellemesség, jóság
 lezzet íz, élvezet
 lijen öblögető edény
 liman kikötő
 limonata limonádé
 liste jegyzék, lajstrom
 lokanda vendéglő
 lutf kegyesség, jóság; lutf et-
 mek kegyeskedni; lutfen ke-
 gyesen
 mablak festőlapát
 madde anyag, tárgy, üg
 mädem-ki mivelhogy, minthogy
 mahal hely
 mahale hely, negyed, környék;
 mahaleli környékbeli
 mahžub (mahčub) szemérmes,
 szégyenlős, félénk; mahžub
 kaldži szégyenben maradt
 mahkeme bíróság, törvényszék
 mahmur (māmur) népes, lakott
 maxsus sajátos, különös, bizal-
 mas
 mahud említett, fentemlített
 mahzun (maxzun) szomorú, bús
 makarna makaróni
 makas olló
 makbul kedvelt, elfogadott
 makine gép
 maktu megszabott; fiat-i maktu
 szabott ár
 mal jószág, vagyon, tulajdon,
 birtok, gazdagság
 mālum tudvalevő, ismert, igaz;
 mālum ja hisz tudvalevő
 māmūl épült, készült
 māmā (māni) értelem, vers
 mangal melegedő edény
 māni akadály; māni olmak
 megakadályozni

masal mese, népmese
 mašallah pompás, remek
 māvi kék
 mežal erő, képesség
 mežbur köteles, kénytelen; mež-
 burijet kénytelenség
 mežidi 20 piaszteres ezüstpénz
 medh dicséret; medh etmek di-
 csérni
 mejan középhely; mejaninda
 közepében, közt
 mejdan tér; at mejdan lóver-
 senytér
 mejer (meger) ha úgy van, vé-
 letlenül; mejerse u. a.
 mejit (mejt) halott
 mējus szomorú, bús; mējus ol-
 mak szomorkodni
 mejve gyümölcs
 mekteb iskola; mektebli iskolás,
 diák
 mektub levél
 melek angyal; meleksi angyali,
 angyalhoz hasonló
 meme emlő, csec
 memleket ország, birodalom;
 memalik-i osmanije oszmán
 birodalom
 memnun hálás, lekötelezett;
 memnun olmak hálásnak, bol-
 dognak lenni
 mendil zsebkendő
 mengene nyomda, sajtó
 merak aggodalom, szenvedély;
 merak etmek aggodni
 merdüven (nerduban) lépcső,
 létra
 mergub kedvelt
 merhum boldogult, néhai
 merkeb számár
 merkez központ, állomás
 merkur említett
 mermer márvány
 meselā példaul

mesrur vig, boldog
mers lábbeli
mesgulijet elfoglaltság, dolog
meshur híres, nevezetes
mezjud létező, jelen, meglevő
meki hely, helyiség; *mek-i*
 temaša nézőhely
mekif állomás, megállóhely
mevlam Isten
mezar sír, temető
mide gyomor
miktar mennyiség
minare torony
miras örökség, hagyaték
misir Egyiptom
mizaş egészség, állapot
muhabbet (mohabbet) barátság,
 szeretet, társalgás; *muhabbet*
 etmek barátkozni
muhavere (mohavere) beszélge-
 tés, tanácskozás, párbeszéd;
 muhavere etmek beszélgetni
mukabil megfelelő, szembelevő
mum gyertya, viasz
muraşut (múraşut) *etmek* vissza-
 térni valamire, hozzáfordulni
musade engedelem, jóváhagyás;
musadenizle engedelmeivel
musaid kedvező
mustaşel sietős, sürgős
muvasolet *etmek* megérkezni
müşadele czivakodás, veszeke-
 dés
müddet idő, időtartam
müdhis ijesztő, rémes
müezzın imára hívó
mümkün (mümkın) lehetséges
münasib illendő, alkalmas, he-
 lyes; *münasibet* alkalom;
 münasibetsiz alkalmatlan, il-
 letlen; *münasibetsizlik* illet-
 lenség
münazı czivódás, veszekedés
müreккеb tenta

müsafr vendég, látogató
müşgül nehéz, bajos
müsteri verő
müteber előkelő
müzejjen ékes, földiszitett
müzmi-hal olmak eltűnni, el-
 pusztulni
müşde hír, jóhir
nadir ritka; *nadiren* ritkán
nail olmak elérni, eljutni
nal patkó
namaz imádság; *namaz kılmak*
 imádkozni
namız (nabz) ér, ütőér
nankör hálátlan
nar tűz; gránátalma
nargile perzsa vízi pipa
nasıl milyen, hogyan; *nasılsa*
 (nasıl ise); *her nasılsa* bár-
 mikép, bár hogyan is
nazenin csinos, bájos, kedves
nazlanmak kaczerkodni, hival-
 kodni
nazlı bájos, kaczer
ne mi, mit, melyik, milyen;
 ne-ne sem-sem; *neli* miféle
nefes lélegzet
nejlesin (ne ejlesin) mit tegyen,
 mire való
nejse (ne ise) bármiként is,
 hagyján
nemse (nemçe) német, osztrák
nere milyen; *nerede* hol; *nereje*
 hova; *nereden* honnan
netişe eredmény, következmény
nezaket gyöngédség, udvarias-
 ság
nezd közel, mellett; *nezdimde*
 mellettem
nezle olmak meghűlni, náthát
 kapni
niçün I. *içün*
nışe hány, mennyi
nihajet vég; *nihajetsiz* végtelen

nijaz kérés, óhaj; *nijaz etmek*
kérni, könyörögni
nijet terv, szándék; *nijet etmek*
szándékozni, tervezni
nikjah házasság, eljegyzés;
nikjah etmek megházasítani,
eljegyezni
nîsf fele, közepe valaminek;
geşe nîsfi éjjél
nîsadır ammoniaksó
nîsane jel, jelzés
nur fény, világosság
nusza példány
nuzzara (s. *nazir*) nézők, szem-
lélők
o, ol az, ő
odu szoba; *odalik* odaliszk
odun fa, tűzifa; *odunşi* favágó
oçlak (oçak) kecske kölyök
oçlan (oçlan, ulan) ifju, ficzko
oçru (oçrı) tolvaj
oçul fiú, ficzko; *oçlum* (oçlum)
fiam
oçmak vésni, vájni, faragni, ásni
oçnamak játszani, táncolni;
oçnatmak mozgatni
oçun játék, multság
ok nyíl
okka (oka) török font (400
drachma)
okumak olvasni, tanulni
olmak lenni, létezni, megérni
(gyümölcsről); *olur* lehetsé-
ges; *olmaz* nem lehet
omuz váll
ordu sereg, hadsereg
orman erdő
orta közép, központ; *orta-oçunu*
körjatek; *ortalik* középhely,
közös, a világ; *ortalik tavuk*
közös tyúk
ortak társ, házastárs; *ortaklık*
társulás, társaság
ortanşa középso

oturmak ülni, lakni
öbür (o bir) más, a másik, a többi
ödemek fizetni, adósságot meg-
fizetni
ödüñş adósság, tartozás
öjle (o ile) így, ilyen l. *ile*
öjle (öjlen) dél, déli idő; *öjlen-*
den evvel délelőtt; *öjlerden*
sonra délután
öjmek dicsérni, hívni; *öjünmek*
dicsekedni
öjrenmek tanulni, megtanulni;
öjretmek tanítani
öjüt tanács, intelem; *öjüt ver-*
mek tanácsot adni; *öjütlemek*
tanácsolni
öksüz árva
öküz ökör
ölmek meghalni; *öldürmek* meg-
ölni; *ölü* halott
ömür (ömr) élet
ön előrés; *önümde* előttem
öpme csókolni; *öpüşmek* csó-
kolózni
örtmek takarni, befedni
örtü takaró, teríték
öte túl; *öte taraf* túloldal;
öteden berü régóta; *öteki* a
tulsó, a másik
ötmek (ütme) szólni, hangzani,
kukorékolni; *bülbül öter* füle-
müle énekel
pabuş papucs
padişah uralkodó, fejedelem
paha (beha) érték, ár
pāk tiszta, szennytelen, szelid
pamuk pamut
para pénz; *paralanmak* pénz-
hez jutni, meggazdagodni;
szétdarabolni
parça darab, rész
parmak ujj; rostély, rácsozat
pas rozsdá; *paslanmak* meg-
rozsdásodni

paša pasa; *paša efendi*
patirdi zaj, láрма, zavar
patlamak szétpattanni, pukkadni
patlığan tojásgyümölcs
pazar vásár, vasárnap; *pazar*
 ertes hétfő
peder atya
pehliván hős, bajnok
pejgir ló, teherhordó
pek nagyon; *pek çok* nagyon
 sok; *peki* (pek eji) nagyon jó
pekmez szőlőlép
pembe rózsaszínű, rózsás
pençe karom, köröm
pençere ablak
perde függöny; *tahta perde*
 deszka függöny
perhiz böjt, diéta; *perhiz etmek*
 böjtölni, diétát tartani
peri tündér
perşembe (pençşembe) csütörtök
peştemal kendő, törülköző
piçak l. *biçak*; *piçaklamak* fel-
 vagdalni
pilav rizsétel, pilaf
pire bolha
pirinç rizs
pis piszkos, szennyes; *pis herif*
 aljas ember
pişmek főni; *pişirmek* főzni,
 sütni
portokal narancs
post bőr, bundabőr
posta posta; *posta-hâne* posta-
 hivatal
potin cipő
pul fillér, pikkely
püse csók
pusula jegyzék; *hesab pusulası*
 számla
rabb úr, isten; *rabbi* uram, te-
 remtőm; *ja rabbi* óh uram
raddz rang, állás, állapot, fok
raf polcz

rahat nyugalom, kényelem; *ra-*
 hatsız kényelmetlen
raki pálinka, szeszes ital
rakib olmak felszállni, felülni
raks táncz; *raks etmek* tánczolni
ramazan böjt hónap
rast találkozás; *rast gelmek* ta-
 lálkozni; *rast gele* véletlenül
reçete orvosi rendelvénny
refik társ
reng szín; *reng-ā* *reng* sokféle
 színű
resm kép, fénykép; *resmen* hi-
 vatalosan
rişā kérés; *rişā etmek* kérni,
 könyörögni
rizā beleegyezés, engedelem;
 ruj-u rizā beleegyezés
ruha (uruba) ruha, öltözet
ruja álm, képzelet, látomás;
 rujulanmak képzelődni, álmo-
 dozni
rus orosz; v. ö. *moskov* muszka
rutubetli nedves
rüzgjar (ürüzgjar) szél
sabah reggel
sabr (sábr) türelem; *sabrsız*
 türelmetlen
sabun szappan
saç haj
saçaklamak kirojtozni, szabdalni
saçi ajándékérem
saçmak szórni, szétszórni
sāde egyedül, pusztán; *sāde*
 kahve cukor nélküli kávé
sādet boldogság; *sādetle* bol-
 dogsággal (köszöntés)
safran sáfrán
sağ jobb, jobb oldal, egész-
 séges
sağır süket
sahan lapos edény
sahat l. *sāt*
sahib tulajdonos, birtokos

sāje árnyék, oltalom; *sājende*
oltalmad alatt
saka vízfordó
sakal szakál
sakinmak ügyelni, vigyázni, őriz-
kedni; *sakin* vigyázz
sakiz mézga
saklamak elrejtetni, eldugni
sali vermek elengedni
sallamak inogni, hintálni, rin-
gatni
salmak ütni, hajtani, dobni
salt csak, legalább
sanāt (senāt) mesterség; *sanāt*
tutmak mesterséghez fogni
sandalije szék
sanmak gondolni, hinni, vélni
sap nyél
sapmak letérni, elkerülni
saraf pénzváltó
saraj (seraj) palota, császári
udvar; *saraj-i humajun* csá-
szári palota
sarxoš (sarhoš) részeg
sari sárga, szőke; *sap-sari*
egész sárga; *sarilik* sárga
szin, sárgaság
sarimsak foghagyma
sarkmak lógni, függni
sarmak betakarni, begöngyölni,
megölelni; *sarilmak* beta-
karva lenni; *sarim-sarim sa-*
rilmak egészen betakarva
lenni
sarsmak mozgatni, rázni
sāt (sahat) óra; *sātī* órás; *sāt*
kač hány óra?
satin almak venni, vásárolni;
satīn aliži vevő
satmak eladni, árulni
saz zene, melódia; *saz čalmak*
zenélni
saz nád, káka
sebeb ok, cél, eszköz

sečmek kiválasztani, megkülöm-
böztetni, összeolvasni; *ruja*
sečmek álmodozni
sefū tisztaság, élvezet; *sefū*
geldin üdvöz légy
sefine hajó
seher hajnal, szürkület
sejahat (sijahat) utazás; *sejahat*
etmek utazni
sejirmek ugrándozva járn; *se-*
jirtmek siettetni a léptekeket,
ugrándozva futni
sejis inas, szolga
sejr *etmek* megnézni, sétálni
selam üdv, köszöntés, egészség;
selam vermek üdvözölni; *sela-*
met üdvösség, egészség
selatin szultán, fejedelem (*sul-*
tan többese); *selatin žamiler*
szultán dsámik
selvi (servi) ciprus, ciprusfa
sendelemek tegezni
sene év, esztendő; *senelik* évre
szóló
ser fej, fő
seraj, l. *saraj*
serhad határ
serin hűvös; *serinlik* hűvösség,
árnyékos hely
sert durva, erős; *sert tütün*
erős dohány
ses hang; *ses kesmek* elhallgatni
seslenmek kiáltani, hívni
setr *etmek* betakarni
sevdā szenvedély, búskomorság,
szerelem
sevgili szeretett, kedves
sevinž öröm, vidámság
sevmek szeretni, megkedvelni;
sevinmek örülni, örvendeni
sičramak ugrani
sižak forró, meleg
sičmak férni, elférni, bemenni;
sičirmak behozni

sijah fekete; *sim-sijah* egész fekete
sikištirmek, l. *sikmak*
sikmak szorítani, nyomni; *sikišmak* egymást szorítani; *sikištirmek* összeszorítani, összenyomni
sikmek párosodni; *siktirmek* párosítani; *ne siktirir* (szítok szó)
sil (sel) folyam, áradat
sikmek lerázni, letisztítani
sille arczulútés, nyakleves
silmek törölni, kitörölni, kikaparni
sine kebel, mell
sinek légy; *sivri sinek* szunyog
sinif (sinf) osztály, sorrend
sir-siklam csuronvíz
sıra sor, rend; *sıra-sıra* sorban, sorjával
sirke eczet
sirma arany fonál
sirr titok; *sirr ařmak* titkot elárulni
sirt hát, váll
sitem sértés, igazságtalanság
sitma (isitma) láz; *sitma çekmek* lázt szenvedni
sivri hegyes, l. *sinek*
sofra asztal; *sofra baři* asztalfő
softa diák, szofta
sořan hagyma
sořuk (souk) hideg
sohbet társalgás, barátkozás
sojmak nyüzni, lefejteti, kifosztani; *sojnumak* levetkezni, kifosztódni
sokak utca; *řikmaz sokak* zsákutca
sokmak dugni, bemélyíteni, behatolni
sol bal; *sol taraf* bal oldal
solmak elhervadni, elhalványodni

son vég, utolsó; *son kerre* utoljára
sonra után, azután, később; *sonra gelen* későn jövő
sopa bot, pálcza
sormak kérdeni, kérdezni
söjlemek szólni, beszélni, mondani
söjüt fűzfa, szomoru fűz
sönmek elaludni, megszűnni; *söndürmek* eloltani
söz szó, ígéret; *söz vermek* megígérni
su víz, folyó; *sular* megközelítő idő
su baři rendőrfőnök
sual kérdés; *sual etmek* kérdezni
subhan allah hála Istennek, allah dicsértessék
suret kép, képmás, arc
sus hallgass; *susmak* hallgatni, elhallgatni
susamak szomszajzni, megszomszajzni
sübjan gyerekek; *sābi-sübjan* apró gyerekek
sükjut (süket, sukut) hallgatás, csendesség; *sükjut etmek* hallgatni
sürü nyáj, csapat; *sürüřü* hajcsár, postás
sürüklenmek hajtatni, huzatni
süt tej; *sütlü* tejes; *sütü* tejáruló
řah řah, fejedelem; *řahzade* (řezade) herceg, királyfi
řajan méltó, illő; *řajan-i* temaša *olmak* méltónak lenni a megtekintésre
řakak lábnym
řakřak csapó pálcza
řamdan gyertyatartó
řarab bor, ital

šašmak megzavarodni, zavarba
jönni; *šaširmak* zavarba hozni,
megzavarni
šeftali baraczk, csók
šehid vértanu, hős
šehir város
šej dolog, izé; *bir šej* valami;
hiš bir šej semmi
šejtan ördög, sátán
šeker cukor; *šekerli* cukros,
édes
šerbet szörbct, édes ital
šeref dicsőség, kitüntetés
šerif tiszteletre méltó, nemes,
kiváló
šerket-máb hatalmas, kegyes
šezade I. *šah*
šiddet heveesség; *šiddetli* heves
šifü gyógyulás; *šifü bulmak*
gyógyulni; *šifü-jáb* olmak
meggyógyulni
šindi (šindi) most, jelenleg;
šindilik mostanság
šise palaczk, üveg
šöjle így, ily módon
šu az; *šuna-buna* ennek-annak;
šurasi az
šükr (šükür) köszönet, hála;
šükr etmek megköszönni
tab nyomás, kiadás
tabak tányér
tabib orvos
tabii (tabij) természetes; *tabijet*
természet, tulajdonság
tābir magyarázat; *tābir etmek*
magyarázni
tabla asztal, falap
tāžiz etmek fárasztani, hábor-
gatni
tāžüü (teažüü) csodálkozás;
tāžüü etmek csodálkozni
tahsin etmek helyeselni, jónak
találni
tahta fatábla, deszka

taj csikó
tājin rész, porció; *tājin etmek*
kiosztani, kirendelni
takdim etmek ajánlani, kínálni
takim eszköz, mennyiség, szer-
szám
taklid utánzat; *taklid etmek*
utánozni
takmak illeszteni, helyezni; *tak-
mak-takištirmek* neki cifrál-
kodni
tālim gyakorlat, tanulás; *tālim
etmek* gyakorolni, tanulmá-
nyozni
tām étel, eledel, étkezés; *tām
etmek* étkezni
tam teljes, éppen, igaz; *tamam*
helyes, igaz
tāmir kijavítás; *tāmir etmek*
kijavítani, helyrehozni
tandir kályhaasztal
tāne darab
tanimak ismerni, felismerni
tanrı isten
taraf oldal, rész
taramak fészülni
tārif magyarázat; *tārif etmek*
magyarázni
tarik út, irány
tarla mező, tarló
taš kő, szikla
tallı édes; *tat* (dad) iz, édes-
ség; *tatsiz* izetlen
tauk (tavuk) tyuk
tausan nyul
tavlanmak meghizni
tāzib kintás, vallatás; *tāzib et-
mek* kintozni, üldözni
tāzim etmek tisztelni, becsülni
tedarik előkészület, pótlás
tedbir mérték, terv, megfontolás
tehammül etmek túrni, elviselni
tehlıke veszedelem; *tehlıke*li ve-
szélyes

tekellüm beszélgetés; *tekellüm etmek* beszélgetni
 tekke dervis-kolostor
 tekliif ajánlás, megkínálás, kö-
 rülmény; *tekliif etmek* meg-
 kínálni
 tekme rugás; *tekme vurmak*
 megrugni
 teknil teljes, teljesség, töké-
 letes
 tekrar ismét, megint; *tekrar et-*
mek megismételni
 tellal kikiáltó, ügynök
 temasā nézés, séta, kilátás; *te-*
masā etmek megtekinteni
 tembel rest, lusta
 tembih intés, emlékeztetés, pa-
 rancs; *tembih etmek* inteni,
 parancsolni, megbizni
 temenna üdvözlés, köszöntés;
temenna etmek köszönteni
 temiz tiszta; *temizlemek* tisztí-
 tani
 tenžere tányér, serpenyő
 tenke bádóg, bádógedény
 tenha magányosság, magános
 hely
 tepe domb, tető
 tepelemek agyonütni
 tepmek rugni, lökni; *xora tep-*
mek tánczolni
 tepsi tepsi, lábos
 tere vaj; *tere jar-i* vaj
 terennüm etmek hangzani
 terk etmek elhagyni
 terlemek izzadni
 terzi szabó
 tesadüf véletlenség, találkozás;
tesadüf etmek találkozni
 teslim megadás; *teslim etmek*
 átadni; *teslim olmak* meg-
 adni magát
 testere (destere) kézi fűrész
 tešekkür köszönet, hála; *tešek-*

kür etmek köszönni, megkö-
 szönni
tešekkürüt köszönet; *tešekkürüt-i*
azime nagy köszönet
tešrif tisztelet, kitiintetés; *tešrif*
etmek méltóztatni
terekküf etmek tartózkodni, várni
tez gyors, gyorsan, hamar
tik-tik (hangutánzó); *tik-tik vur-*
mak
tilki róka
timar gondozás, ápolás; *timar*
etmek gondozni, ápolni
tipki mássa valaminek; *tipkisi*
 ugyanaz
tiraki (tirjaki) opiumivó
tıraš vágás, metszés; *tıraš et-*
mek beretválni; *tıraš olmak*
 beretválkozni
titreme reszketés; *titremek* resz-
 ketni
tohaf csodálatos, furcsa
tohum mag
tok jóllakott, tele
toka etmek érinteni, koczczin-
 tani
tokat pofoncsapás; *tokat vurmak*
 arczúlitni
tokmak zúzó, kalapács, kilincs
top ágyu; *topči* tűzér; *top at-*
mak ágyuval löni.
top golyó, darab; *topumuz*
 mindnyájatok
topal santa
toprak föld, agyag
torba zsák, tarisznya
tuhumba szivattyú; *tuhumbaži*
 tűzoltó
turp retek
türsü besavanyított gyümölcs
 vagy főzelék
tutmak fogni, megfogni; *tutul-*
mak megfogatni; *tutušmak*
 meggyulni, felhevülni; *deniz*

tutar tengeri betegség fog el;
 güneş tutuldu elsötétült
 tuz só; tuzlu sós; tuzsuz sótalan
 tüşaret (tişaret) kereskedés;
 tüşşar kereskedő
 tüfenk (tüfek) puska
 tüj toll
 tükenmek végződni, elfogyni, ki-
 merültnék, elfogyottnak lenni
 tükürmek köpni
 türk török, paraszt; türkçe tö-
 rökül
 türkü ének
 türlü féle; türlü-türlü sokféle
 tütmek dohányozni, szippantani,
 füstölni
 tütün dohány, füst; tütün içmek
 dohányozni
 uçmak repülni, elrepülni; uçur-
 mak röpíteni
 uş vég, csúcs
 uşşuz olcsó
 ufak apró, kicsiny; ufaşık ki-
 csinyke; ufak - tefek apró-
 cseprő
 uramak (üramak) találkozni,
 arra menet meglátogatni
 uraşmak egymásra találni, baj-
 lódni, veszekedni, fáradozni
 ujanmak felébredni; ujanđir-
 mak felébreszteni
 uşunsuz egyetlen; uşunsuzluk
 egyetlenég
 uşku álom, alvás
 uşmak aludni; uşutnak elal-
 tatni
 ulak futár, hírnök
 ulan l. oylan
 umud (ümid) remény
 un liszt
 unutmak elfelejteni
 uruba (rubá) ruha
 uruş böjt; uruş jemek böjtöt
 enni (megszegni)

uram görög, törökországi görög
 usta mester
 ustura beretva
 usul ügyesség, mód; usul ile
 módjával, halkan
 usurmak szélet ereszteti
 usak szolga, inas
 utanmak szégyelni, szégyen-
 kezni; utandırnak megszé-
 gyeníteni
 uzak messze, távol
 uzatmak nyújtani, megnyújtani
 uzun hosszú; uzun uzadıja
 nagyon hosszú, elnyújtva
 üflemek fűjni
 ümid, l. umud
 ürkmek megijedni, visszariadni;
 ürkütmek megijeszteni
 ürümek ugatni, vonítani
 üst felső rész; üst olmak felül-
 kerekedni
 üstücaneri hosszú alakú, nyuj-
 tott
 üşmek összegyűlni, tódulni;
 üşüşmek összeseregleni
 üşümek fázni, megfázni
 ütmeke l. ötmek
 üzere rajta, -ra, -re; bunun
 üzere erre, ezután
 üzüm szőlő
 vād ígéret; vād etmek ígérni
 vāde határidő, haladék
 vaj oh! fájdalom! vaj vaj óh
 jaj!
 vāki esemény, a mi történik;
 vāki olmak megtörténni
 vakit (vakit, vakt) idő; ne va-
 kit mikor; vakitsiz alkalmat-
 lan, időelőtti
 valide anya, szülőanya
 vallahi istencmre
 vapor gőzhajó
 var van; var-đır van
 varda vigyázz

varmak menni, elérkezni, elérni
väsıl olmak megérkezni, eljutni
vatan haza, szülőföld
vazife kötelesség, feladat; *ne vazifen senin?* mi közöd hozzá?

veja fájdalom, fájás
vedülaşmak búcsúzkodni
vefat etmek meghalni
veli szent, Isten kedveltje
veresi hitel; *veresije* hitelbe, hitelre

vergi adó
vermek adni, fizetni, megadni
vesile eszköz, alkalom
vezir vezér, miniszter
vire vire folytonosan, egy házban

vişne meggy
vuku eset, esemény; *vuku bulmak* megtörténni, előfordulni
vurmak ütni, verni, megölni, lelőni; *vurulmak* megveretni, leölettetni

vüžud test, lényeg; *vüžud bulmak* létrejönni; *vüžuda getirmek* létrehozni

zaif gyenge, erőtlén; *zaiflanmak* elgyengülni

zaxmet (zamet) fáradság, fáradozás; *zaxmet etmek* fáradozni

zâlim kegyetlen, zsarnok

zann vélemény; *zann etmek* vélni, gondolni

zarar kár, baj; *zarar etmek* kárt csinálni; *zarar yok se* baj

zarf tartó, boríték; *zarfında* alatt, közben

zâri sóhajtság, kesergés, sirás; *zâri-zâri* keservesen

zât személy, egyén; *zâtinîz* uraságod

zâten tulajdonképen, voltaképen

zavallı szegény, szerencsétlen
zeki (zekki) tehetséges, derék
zeman idő; *ne zeman* mikor
zengin gazdag; *zenginlenmek* meggazdagodni

zerde száfrányos rizsétel; *zerde pilav* száfrányos pilav

zere (zira) mert, mivel, mint-hogy

zevk öröm, kedv, vígság; *zevk-u sefu* öröm és vígság

zihin (zihn) agy
ziade (zijade) több; *ziadesile* szerfelett, felette

zijaret látogatás, zárandoklás; *zijaret etmek* meglátogatni

zira l. *zere*

zor erőszak; *zorlamak* erőszakoskodni, erőltetni

zukur megjelenés, mutatkozás; *zukur etmek* megjelenni

zurna sip, kürt

züjürt (zühürt) szegény, nyomoruságos, tönkrement; *züjürtlük* szegénység, nyomoruság

zümrüt smaragd; *zümrüt anka* l. *anka*.

III.

NYELVTAN.

BEVEZETÉS.

I. A török nyelv.

Az európai és kisázsiai török, vagy oszmánli nyelv az ural-altáji nagy nyelvcsalád turk csoportjába tartozik. E csoportnak egyes tagjai, noha nagy földrajzi területeken laknak, inkább csak nyelvjárási viszonyban állanak egymással és nincs köztük az a nagy eltérés, mint például ugyancsak az ural-altáji nyelvcsaládhoz tartozó finn-ugor nyelvek közt. Inkább a földrajzi helyzetet tartva szem előtt, a török nyelvek a következő csoportokba oszthatók: I. *Szibériai törökök* (jakut, altáji-tatár stb.); II. *Közép-ázsiai törökök* (kirgiz, özbég, türkmén stb.); III. *Volgavidéki törökök* (csuvas, baskir, volgai és krimi tatár); IV. *Nyugati törökök* (azerbajdsán és oszmánli nyelvek). E nyelvek közt, melyekből csak a jelentősebbeket említettük meg, még legtöbb eltérést mutatnak a *csuvas*, *jakut* és a már kihalt¹ *ujgur* nyelvek. A többi nyelvek e hárommal szemben egymással összetartozóbb egységet képeznek és úgy politikailag, mint irodalmi szempontból is a legfontosabb közöttük a szeldsuk nyelvből alig hatszáz évvel ezelőtt megalakult *oszmán*, vagy a hogy a nyugot-európai nyelv szokás nevezi, *török* nyelv. Az „oszmán“ vagy „oszmánli“ nevezet e nép legelső uralkodójához, Oszmán szultán nevéhez fűződik.²

Az európai kultúrához és az egyes államok külügyi (külkereskedelmi) érdekeihez is az oszmán-törökök állanak legközelebb, nemcsak földrajzi fekvésüknél fogva, mely őket az európai

¹ E kihalt török nyelven kívül, mely a régóta ismert, de csak napjainkban megfajított mongolföldi sziklafeliratoknak is nyelve, még a *kun* (kumániai) nyelvnek is maradt emléke, melyet *Kun Géza* gróf adott ki Codex Cumanicus czímen.

² Ugyancsak az Oszmán szónak arabos „Otman“ kiejtéséből terjedt el az európai használatú *Ottomán* is.

államok közvetlen szomszédjaivá tette, hanem eredetük és ethnikai megalakulásuk sajátosságánál fogva is. Tudvalevő dolog, hogy az oszmánok egy jó része, főleg a ruméliai és sztambuli törökök, európai, illetve keresztény (görög, örmény, délszláv) népek eltörökösödéséből keletkezett, és hogy idők folyamán a lehető legkülönbözőbb népfajokkal kereszteződtek.

A turk nyelvcsoporthoz e legnyugatibb kiágazású nyelvét igen nagy földrajzi területen beszélik és ismerik. Az európai (ruméliai) és ázsiai (anatóliai) Törökországon kívül ismerik e nyelvet Szíriában és Palesztinában, a kedive országa (Egyiptom) előkelőbb és hivatalos köreiből; nem hangzik továbbá idegenül Bulgáriában és Bosznia-Hercegovinában sem. Ada-Kále népe és nyelve mai napság is tiszta török.

A török nyelv szókincsének hatása a balkán- és duna-melléki országok nyelveiben máig is megőrződött, és a közel három századon át tartó török hódoltság korából maradtak fenn azok a jócska számú török szók, a melyek a román és délszláv nyelveken kívül a magyar nyelvbe is eljutottak. Egyes hely és helységnevek is őrzik még e török időknek az emlékét.¹ Viszont egyes európai nyelvekből is kerültek át egyes szavak és fogalmak az oszmánliba. Egyes európai népekkel és előttiük eddigelé új fogalomkörökkel való megismerkedés révén több görög (bizancezi és új-görög) és olasz elem került a nyelvökbe és gazdagították szókincsét majdnem mindazok a népek, melyekkel hosszabb — akár háborús, akár békés — érintkezésben voltak.

Káros hatással azonban főleg két nyelv volt a török nyelv természetes fejlődésére, még pedig első sorban az arab és jóval kisebb mértékben a perzsa nyelv. Kezdetben politikai, később pedig vallási hatások folytán oly sok arab elem tódult a török nyelvbe, hogy az eredeti szókincs egy tetemes része teljesen

¹ A magyar nyelvnek, ez oszmán-török kölcsönszókban kívül, egyéb török nyelvekből is vannak átvett szavai, melyek a honfoglalást megelőző korokban kerültek nyelvünkbe. Ezek egyikének hangsajátságai a mai *csuvas* nyelvben mutatkoznak, mely a *volgai bolgár* nyelvnek maradványa. Az a rokonság, mely a magyar és török nyelv belső szerkezetében, nyelvi alakjaiban észlelhető és a mely nekünk a török nyelv megtanulását jelentékenyen megkönnyíti, ösrokonságon, az ural-altái nyelvek közös hang- és alaktani sajáttságain alapul.

kiveszett a használatból. Egy mesterkelt arab-török, és némi részben perzsa elemekkel is vegyült irodalmi nyelv-egyveleg támadt, mely magának az írás nem tudó törököknek is teljes idegenül hangzott. Divattá vált ugyanis egyes török szokat, akár volt rá szükség, akár nem, arab, esetleg perzsa szóalakokkal helyettesíteni és a törökös mondatszerkezetet is úgy átalakítani, hogy inkább az arab nyelv sajátosságaihoz illeszkedjék. E divat lassanként modorossággá, majd nyelvszokássá vált és ezt a nyelvet kezdte lassanként magának vallani a műveltek vagyis az írástudók osztálya. Ez az irodalmi nyelv természetesen egész más volt, mint a köznép nyelve, melytől nemcsak szókincsében, hanem mondattani szerkezetében is különbözött.

Ezt az egyveleg nyelvet tükrözi vissza a törökök öt-hatszáz esztendői irodalma; ezen a nyelven írtak tudósai és költöttek a költők. Olyan nyelven, melyet csak az érthetett meg, a ki mint rá nézve idegen nyelvet, tanulás útján sajátította el. És csak újabb idő óta, a hetvenes évektől kezdve indult meg egy üdvös nemzeti mozgalom, mely a nyelv reformját úgy akarja megvalósítani, hogy a még meg nem honosodott arab és perzsa szokat, vagyis azokat, a melyek alaki vagy tartalmi elváltozásokon nem mentek át, török eredetű szókkal cseréli föl. Forrásul az élő népnyelvet, a sztambuli dialektust használták. És bár napjainkban nem is oly nagy már az ellentét az irodalmi és népnyelv közt, de még mindig sok idő kell hozzá, hogy a török nyelv még nagyobb mértékben megszabaduljon az idegen és vérévé nem vált elemektől. A szépprózai stíl már nagyobbára nemzetivé, azaz törökössé vált, de a kötött beszédnek és a hivatalos nyelvnek a stílusa még mindig várja a nyelvtisztítás munkáját.

Számbavehető nyelvjárásai alig vannak a török nyelvnek. Még legnagyobb az eltérés a ruméliai és anatóliai nyelvjárások közt, nemcsak hangtani, hanem szókincsbeli különbözőségeiknél fogva is. E különféle nyelvjárások még nincsenek kellő mértékben föl kutatva. A számos kisázsiai dialektus közül csak itt-ott vannak hézagos feljegyzéseink. Az irodalmi kiejtéshez a sztambuli nyelvjárás áll még legközelebb és könyvünk népies szövegei is ennek a nyelvjárásnak a népi termékei közül valók.

II. A török nyelvtan vázlata.

A) *Hangtan.*

1. A török hangok jelölése.

A törökök, mint a mohamedánok általában, a jobbról balra menő arab írásmódot használják, mint a milyenén az iszlám hit szent könyve, a *Kórán* is íródott. Ennek az arab-perzsa-török írásnak idők folyamán más-más, noha lényegileg egymástól el nem térő változata fejlődött ki. Azt az írásmódot, melylyel a török könyveket írják, illetve nyomtatják, *hurufát* vagy *taš-hurufát* (betűk, kő-betűk) névvel jelölik, a kézi írásuknak pedig *riká* (folyó) a neve. Az arabok írásjeles betűi *neszih* (másoló), a perzsáké pedig *tálík* (függő) néven ismeretesek. Használják még a törökök a *diváni* írást, főleg okiratok, fermánok és egyéb hivatalos oklevelek írásánál. Hogy ez az arab írásmód a török nyelv belső szerkezetéhez és hangrendszeréhez egyáltalában nem illik, és hogy alkalmazása csak a nyelv megtanulását nehezíti meg, az a következő táblázatunkból legott ki fog tűnni. Az arab írás a sémi nyelvek sajátosságaihoz van szabva és éppen nem felel meg a vele semmiféle rokonságban nem álló török nyelv hangrendszerének.

A török az araboktól vette át harminczegy írásjelének az elnevezését is és a következő táblázaton bemutatjuk e jeleket, még pedig négyféle alakjukban. Először úgy, a hogy az egyes jelek különállóan vagyis más betűkkel össze nem kapcsolva használatosak. Ez a forma volt a legrégibb. A többi három alak már későbbi fejlődés és a szerint, a mint a szót megkezdí, vagy pedig az őt megelőző, illetve követő jellel jön kapcsolatba, más-más alakulatot vesz. E különféle alakulatok pusztán grafikai okokra vezethetők vissza, hogy könnyebben és gyorsabban jegyezhesse le a kéz. Írásmódjuk a következő.

A betűk neve	A betűk alakja				A betűk hangértéke	Megjegyzések
	önállóan	szó elején	szó közepén	szó végén		
elif	ا	ا	ا	ا	a, e	Arab szókban i, u, ü, o-t is jelölhet.
be	ب	ب	ب	ب	b	
pe	پ	پ	پ	پ	p	Perzsa betű, arab szókban nem fordul elő.
te	ت	ت	ت	ت	t	
sze	ث	ث	ث	ث	sz = s	Csakis arab szókban.
dsim	ذ	ذ	ذ	ذ	ds = z	
csim	س	س	س	س	cs = s	
ha	ح	ح	ح	ح	h	
kha	خ	خ	خ	خ	ch (x)	
dal	د	د	د	د	d	
zal	ز	ز	ز	ز	z	Csakis arab szókban.
re	ر	ر	ر	ر	r	
ze	ز	ز	ز	ز	z	
zse	ژ	ژ	ژ	ژ	zs = z	
szin	س	س	س	س	sz = s	Perzsa betű.
sin	ش	ش	ش	ش	s = s	

A betűk neve	A betűk alakja				A betűk hangértéke	Megjegyzések
	önállóan	szó elején	szó közepén	szó végén		
szad	ص	ص	ص	ص	sz = s	Mélyhangú szótagban használt sz.
zad	ض	ض	ض	ض	z	Csakis arab szókban.
ta (tî)	ط	ط	ظ	ط	t	Mélyhangú szótagban használt t, néha d-nek is hangzik.
za (zî)	ظ	ظ	ظ	ظ	z	Csakis arab szókban.
ain	ع	ء	ء	ع	a, elif	Csakis arab szókban.
gain	غ	غ	غ	غ	g, hg (γ)	Mélyhangú szótagban használt g.
fe	ف	ف	ف	ف	f	
kaf	ق	ق	ق	ق	k	Mélyhangú török szók- ban k.
kef	ك	ك	ك	ك	k, g, n, j	Magashangú szótagban használt k, g; gyak- ran j-vé lágyul.
lam	ل	ل	ل	ل	l	
mim	م	م	م	م	m	
nun	ن	ن	ن	ن	n	
vav	و	و	و	و	v, o, u, ö, ü	
he	ه	ه	ه	ه	h, a, e, i	
je	ي	ي	ي	ي	j, i, î, u, ü, e	Arab szókban a-nak is hangzik.

E jelek egyrészt nem elégségesek arra, hogy a török nyelv összes meglevő hangjait kifejezhessék, másrészt meg egy és ugyanazon török hangra a kelletténél több írásjel is van. Így vannak jelek, a melyek vagy csak arab, vagy csak perzsa eredetű szókban fordulnak elő. Helyet kellett azonban adnunk ezeknek is, mert meghonosodott arab és perzsa szók gyakoriak a török nyelvben és mert egyes török hangok jelölésére is le vannak foglalva.

Táblázatunkból még a következő, inkább grafikainak nevezhető sajátságok tűnnek ki. Egyes hangok, mint például az *elif* ا, *dal* د, *zal* ذ, továbbá *re* ر, *ze* ز, *zse* ژ és *vav* و, az utánok következő hangjelekkel nem kapcsolhatók össze, az őket megelőző jelekkel azonban összeköthetők és ez esetben a következőképp írjuk le őket ا د ذ ر ز ژ و. Viszont a többi 24 hang úgy a szó elején, mint közepén és végén, más-más jelzést mutat, sőt egyes jelek, főleg tipográfiai okoknál fogva, az őket megelőző írásjelekkel állandóvá vált kapcsolatban vannak. A *lam* ل és az *elif* ا jelek, ha egymásmellé kerülnek, állandóan *lam-elif* لا alakban használatosak. Táblázatunk jelei a török nyomtatásoknál használatos *hurufát*, vagyis *neszih* betűket mutatják.

Jegyzet, Az olvasás megkönnyítésére a már említett medda (-) jelen kívül még a következő írásjelek szolgálnak.

a) *hemze* ˘ a szóközépi *elif* felett ا hosszú, illetve kettős e (e-e)-t jelent, pl. *teesüf* (tēsüf) تأسف sajnálkozás, *jees* (jēs) یأس gyász.

hemze a szóközépi *vav* felett و, a *vav* hangzói értékén kívül még egy e-t jelent, pl. *müessis* مؤسس alapító.

hemze a szóközépi *je* felett ئ (i) állva i-t jelent. Ilyenkor a , két pontja elmarad, pl. *gaib* غائب távol.

hemze a szóvégi *he* ه és *je* ی felett állva a birtokviszony i-jét jelenti, pl. *resale-i alim* رساله عالم a tudós írása, *bad-i tah-rir* بدای تحریر az írás oka.

b) *tesdid* ˙ a mássalhangzó felett állva, annak kettős ki-

ejtését jelenti, pl. *hammal* حمال hordár, *sirr* سرر titok, *kuvvat* قوت.

c) a szóvégi *elif* felett álló jel „, azt jelenti, hogy az „ jel *en*-nek olvasandó, pl. *garben* غربا keletre. Többnyire azonban e jel, mely tulajdonképpen az arab határozóképzőt fejezi, elmarad és *ā*-nak hangzik, pl. *meselū* (meselen h.) مثلاً például, *hālū* (hālen h.) حالا még, most.

Jegyzet. Mindezek a példák csakis arabszókön fordulnak elő.

II. A török hangok kiejtése.

Az előbbi táblázat alapján megállapíthatjuk az egyes török hangok kiejtését. Leírásuknál csakis a török nyelv hangjait fogjuk tekintetbe venni és a török nyelvben használatos arab és perzsa szók hangjait nem eredeti hangzásuk, hanem törökös kiejtésük szerint állapítjuk meg.

1. Magánhangzók.

a) Magánhangzók :

- e* olyan, mint a magyar *e*, pl. *žeb* : zseb,¹
- i* olyan, mint a magyar *i*, pl. *ibrik* : kanna,
- ö* olyan, mint a magyar *ö*, pl. *öküz* : ökör,
- ü* olyan, mint a magyar *ü*, pl. *küčük* : kicsiny.

b) Mélyhangzók :

- a* olyan, mint a latin *a*, pl. *arpa* : árpa,
- ı* a szájüreg hátsó részén kiejtett *i*, pl. *kırbač* : korbács,
- o* olyan, mint a magyar *o*, pl. *ök* : sok,
- u* olyan, mint a magyar *u*, pl. *guruš* : piaszter.

Mindezen hangok megnyújtva is előfordulhatnak ; a hosszúságot az írásjegy fölé helyezett vonással jelöltük meg. Példákat lásd a „Pótló-nyújtás“-nál.

¹ A törökben ép úgy megvan a nyílt és zárt *e*, mint a magyarban, megjelölésükben azonban különbséget nem tettünk.

A török magánhangzók vagy magas- vagy mélyhangúak. És ép úgy, mint a magyarban, a török nyelvre nézve is áll az a szabály, hogy egy szóban vagy csak magas-, vagy csak mélyhangú magánhangzók fordulhatnak elő. A törökben ez a törvény, a hangzóilleszkedés törvénye, annyival teljesebb, hogy a magas *i*-nek megfelelő mély *ı* hang is megvan, melyet a magyar nyelv nem ismer. Bővebb tárgyalását l. az alaktani fejezetben.

A hangzóilleszkedés ezen szabálya alól kivételt képeznek az idegen eredetű (arab, perzsa, európai) szók, melyekben magas- és mélyhangok vegyesen fordulhatnak elő, pl. *kalem* toll, *selam* üdv, *finzan* findsa, *gazeta* ujság, *inājet* kegyesség, *insan* ember, *eşja* holmi, *kitab* könyv, *żāmi* templom, *istridja* osztriga, *bandıra* zászló, *pijasa* séta, *familja* család, *panajır* vásár, *istavros* kereszt stb.

A török magánhangzók táblázata :

	Ajakműködéssel képezve	Ajakműködés nélkül képezve	Ajakműködéssel képezve	Ajakműködés nélkül képezve
Felső nyelvállással	<i>u, ū</i>	<i>ı, ̄ı</i>	<i>ü, ̄ü</i>	<i>i, ̄i</i>
Középső nyelvvállással	<i>o, ̄o</i>	<i>a, ̄a</i>	<i>ö, ̄ö</i>	<i>e, ̄e</i>
	mély hangok		magas hangok	

E hangok közül csak a következőkre van arabos megjelölés :

1. *elif* | az *a, e* és idegen szókban az *i, u, ü* jelölésére.
2. *vav* , a *v*-n kívül az *o, u, ö, ü* jelölésére.
3. *je* ج a *j*-n kívül az *i, ı, e* és *u, ü* jelölésére.
4. *he* ه a *h*-n kívül a szótagzáró *a, e, i* jelölésére.

Tulajdonképeni magánhangzó-jegy csak egy van, az *elif*; a többi háromnak hol magán-, hol mássalhangzó az értéke. Az *elif*-re nézve a török nyelvszokás mindössze csak annyit állapított meg, hogy egy - (medda) jellel ellátott szókezdő *ı* mindig

a-nak hangzik és hogy ugyancsak a szó kezdetén a *vav*-val összekötött *elif* او együttesen *o*, *u*, *ö*, *ü*, de *ev* is lehet; *j*-vel összekötve pedig لي *i*, de *e* mellett *ej* is lehet. *Av*- és *aj*-nak csak آو és آي jelzéssel olvasható.

Ezek mellett is sok tekintetben ingadozó a helyesírás. Nem egyszer jön ellentétbe az élő kiejtéssel, főleg olyan esetekben, a mikor az írásmód eredetibb alakot őrzött meg. Ilyen eltérést mutat:

1. a kiejtés *e* hangja, mellyel szemben az írás *i*-t mutat. Példák: *demek* mondani — *dimek* ديمک, *emnek* leszállani — *innmek* اينمک, *el* tartomány — *il* ایل, *er* férfi — *ir* ایر, *ermek* eljutni — *irmek* ايرمک, *etmek* tenni — *itmek* ايتمک, *gejmek* felölteni — *gijmek* گيمک, *jemek* enni — *jimek* ييمک, *vermek* adni — *virmek* ويرمک, *dermek* gyűjteni — *dirmek* ديرمک, *geže* éjszaka — *giže* گيجه, *gene* ismét — *gine* گينه, *gerü* vissza — *girü* گيرو, *kese* zacskó — *kise* کيسه, *tez* gyors — *tiz* تيز, *erken* korán — *irken* ایرکن, *erte* másnap — *irte* ایرته, *dev* ördög — *div* ديو, *beşik* bölcső — *biši-* *ringatni*; *bekjar* legény — *bikjar* بيکار, *peškeš* ajándék — *piškeš* پيشکش, *pešgirtörülköző* — *pišgir* پيشگير, *mešin* juhbőr — *mišin* ميشين. | Pusztán a kiejtésben mutatnak ingadozást: *extijar* és *ihtijar* öreg اختيار, *bežermek* és *bižirmek* megcsinálni بچرمک, *hesab* és *hisab* számolás حساب, *lejen* és *lijen* tálcza لکن, *neje* és *nije* miért نهيه, *pešiman* és *pišman* megbánás پشمان, *šehér* és *šehir* város شهر.

Jegyzet. A *nīže* (hány, miféle) szó نجه eredeti *ne-že* helyett van.

2. A kiejtés *i*-jével illetve *i*-jával szemben *ü*-t illetve *u*-t mutat az írás, pl. *ej*i jó — *ejü* ايو, *karši* szemközt — *karšu* قارشو, *alči* agyag — *alču* آلچو, *kendi* maga — *kendü* کندو, *čarši* bazár — *čaršu* چارشو, *inži* gyöngy — *inžü* اينجو, *geri* vissza — *gerü* گرو, *ajri* külön — *ajru* آيرو, *terazi* mérték — *terazü* ترازو, továbbá a

-li és -li (melléknévképző) — -lu, -lü ل. E hangváltozások az illeszkedés törvényéből magyarázhatók meg.

Jegyzet. Az újabb helyesírás az -u, -ü ü írásmód helyett az i-t ع kezdi használatba venni.

3. Pusztán a kiejtésben mutatnak ingadozást a) i és u hangok, pl. *firin-furun* kemence, *altin-altun* arany, *divar-duvar* fal, *fıci-fuči* hordó, *firtina-furtuna* vihar, *mindar-murdar* piszok; b) ö és ü hangok, pl. *ötmek-ütmek* énekelni, *böjük-büjük* nagy, *gömüş-gümüš* ezüst, *öjüt-üjüt* tanács; c) o és u hangok, pl. *kon-dura-kundura* cipő. V. ö. *post* bőr — p. *püst*, *dost* barát — p. *düst*, *lokma* falat — a. *lukme*, *hokka* szelencze — a. *hukka*, *nokta* pont — a. *nukta*.

Diftongusok a török nyelvben nincsenek, ha csak azoknak nem vesszük az egyes magánhangzókhoz v-vel való találkozását, mely esetben *au*, *ou* és *eu*-nek hangzó hangsoportok támadnak, pl. *jauru* (javru) magzat, *gjaur* (a. kiâfir) hitetlen, *Daud* (a. Dâ(v)ud személynév), *daul* (davul) dob, *tauk* (tavuk) tyúk; *geürek* (gevrek) sütemény, *deület* (devlet) birodalom, *teübe* (tevbe) megbánás, *gauga* (gavga) veszekedés, *kauk* (kavuk) süveg, vö. *lousa* betegágyas asszony (*loxsu* h.)

Az u előtti γ, illetve v beolvadásából *ou* hangsoport támad, pl. *souk* (soçuk—sovuk) hideg, *jourt* (joçurt) savanyú tej, *bouk* (boçuk—bovuk) rekedt, *kouš* (koçuš—kovuš) terem.

A magánhangzókhoz követő i, leginkább idegen eredetű, vagy pedig összetett szókban, rendszeren j-nek hangzik, pl. *reis* (rejs) kapitány, *seis* (sejs) istálló-szolga, *sajfe* (sahife, saife) lap, oldal, *kajmakam* (kaim-makam) helytartó, *kajme* (kaime) papírpénz, *kadaif* (kadaif) tészta-édesség, *hajvan* (haivan) állat, *kajb* (a. gaib) elveszés. Eredeti szókban: *böjle* (bu-ile) így, *nejse* (ne ise) mi van, *şöjle* (šu-ile) emigy.

Pótló-nyújtás. Eredeti oszmán szóban a hosszú magánhangzók többnyire γ, h és j mássalhangzók kiesése folytán szótagösszevonásból keletkeznek. Ilyen megnyújtások folytán lehet az e mellett ē, például *čerek* (čejrek) negyed, *gidežem* (gidežejim) menni fogok; az i mellett ī, pl. *jīt* (jijit) legény, *elile* (eli ile) kezével; az ü mellett ū, pl. *dün* (düjün) lakodalom, *düštü* (düş-tüjü) elesettje; az ö mellett ō, pl. *šoret* (šöhret) hírnév; az a mellett ā, pl. *kjad* (*kjaçid*) papiros, *bajā* (bajaçı) közönséges, *dā*

(*daṛ* és *daha*) hegy, még; az *i* mellett *ī*, pl. *bīk* (bījīk) bajusz, *sīr* (sīṛīr) ökör; az *o* mellett *ō*, pl. *dōru* (doṛru) egyenes, *ōru* (oṛru) tolvaj, és végül az *u* mellett *ū*, pl. *čōžū* (čōžuṛu) gyermeke, *ura-* (uṛa-) találkozik. — Magánhangzó kopott el a *sūtlaž* (tejés étel) szóban (*sūtllū aš* h.). | Szókezdő *i* kopott el a *sītma* (láz) szóban *īsītma* h. és a *sīžak* (meleg) szóban *īsīžak* h., vö. *īsī* meleg.

A *sōra* (sonra) azután, szónál *n*, illetve *ñ* olvadt a magánhangzóba.

Idegen eredetű, főleg már meghonosodott arab és perzsa szókban gyakran fordul elő az *ā* (ā) hang. E hosszú hanggal egyrészt az *ain* ع vagy *ain-elif* عا hangot, másrészt pedig az idegen szókban levő hangsúlyt és az *ā* hangot szokás jelölni. Példák: *sāt* (vulg. *sahat*) ساعات óra, *āšik* عاشق szerelmes, *ālem* عالم világ, *jāni* يعني tudniillik, *ādetā* عدا rendesen, *šitā* شتا tél, *ālā* اعلا pompás, *dāvā* دوا pör, *kādir* قادر hatalmas, *musāde* مساعد engedelem, *āzū* اعضا tag, *irāde* اراده parancs, *sefū* صفا élvezet. — A szóvégi *h* beolvadása szintén megnyújtja az előtte levő magánhangzót, pl. *sabā* (sabah) reggel, *padišā* (padišah), *šā* (šah).

Maga az *ain* hang, a török nyelvben meghonosodott szókban, többféle magánhangzónak felel meg. Így: *a*-nak hangzik, pl. *aba* عبا posztó, *abd* عبد szolga, *ažaiḥ* عجائب csodálatos, *ažele* عجله sietős, *araba* عربه kocsis, *asker* عسكر katona, *ašk* عشق szerelem, *alem* علم világ, *alev* علو fény, *anber* عنبر ambra, *akreb* عقرب skorpió, *avret* عورت asszony; *u*-nak hangzik: *urjan* عريان meztelen, *utufet* عطفوت kegyesség, *ukab* عقاب sas, *ulema* علما tudós, *ulufe* علوفه zsold, *ulum* علوم tudomány, *umum* عموم általánosság, *unnab* عناب zizyphum, *unvan* عنوان cím; *o*-nak, illetve *ō*-nek hangzik: *osman* عثمان oszmán, *ōzr*, *ōzür* عذر ürügy, *ōmr*, *ōmür* عمر élet; *ōmer* عمر (személynév); *i*-nek hangzik: *ibadet* عبادت imádság, *ibret* عبرت példa, *irz* عرض becsület, *izzet* عزت tisztelet, *išret* عشرت élvezet, *ifrit* عفريت szellem, *ilave* علاوه függelék, *illet* علت betegség, *ilm* علم tudomány, *inad* عناد dacz stb., *idr* (idir) عطر illó olaj, vö. *idrišah* geranium, *ilaž* علاج orvosság.

Hosszú magánhangzó rövidült meg a következő szókban :
ulan ficzkó (*oqlan*, illetve *olan* h.), *ajol* ugyan ficzkó (*ej oqlul* ill.
ej ol h.), *ulak* (*oqlak*, illetve *olak* h.) gödölye.

Jegyzet. Idegen szók. A török nyelvben levő idegen (arab, perzsa és európai) szókon a következő hangtani sajátságokat látjuk :

1. A hangzóilleszkedés törvényénél fogva, a török hangrend törvényeihez illeszkednek a megtörökösödött idegen szók.

Illeszkedés az első szótagban: *sedef* (sade*f*) gyöngyház, *saraj* (seraj) palota, *sejis* (sais) istálló szolga, *zampara* (zen-pare) lator, *paha* (beha) ár, *bahar* (behar) tavasz, *herif* (harif) ficzkó, *hekim* (hâkim) orvos, *zaman* (zeman) idő, *namaz* (nemaz) imádság, *hava* (heva) levegő, *mendil* (mandil) keszkenő, *mehkeme* (mahkeme) törvényszék, *Ömer* (Omer h.), *köse* (p. guše) szeglet, *tünel* (tunel h.) alagút, *düzine* (düzine h.) tuczat, *fakat* (feket h.) csakbogyó, *majdan* (mejdán) tér, *pejgir* (bargir) ló, *sarxoş* (ser-χos) részeg. —

A második szótagban: *umud* (umid) remény, *mezer* (mezar) temető, *fener* (fenar) lámpa, *avrad* (avret) feleség, *rüzger* (rüzgjar) szél, *sejmen* (sekban) hóhér, *fereže* (feraže) női felöltő, *hemen* (heman) legott, *adam* (adem) ember, *pača* (pače) láb, csont, *parča* (parče) darab, *para* (pare) rész, *zejtin* (zejtun) olajbogyó, *hafta* (hafte), hét, *tebeşir* (tebaşir) kréta, *kemenče* (kemanče) hegedű, *astar* (aster) csillag, *maşa* (maše) harapófogó, *kalabalik* (galebelik) sokaság, *keten* (ketan) len, *enteri* (entari) női köpönyeg.

A harmadik szótagban: *bedesten* (bedestan) régiségtár, *merdüven* (nerduban) létra, *čalpara* (čarpare) csörgettyű, *besmele* (bis-millah) Isten nevében, *dejirmen* (dejirman) malom stb.

Az arab *u*-nak *ü*-s kiejtése szintén illeszkedésen alapszik, pl. *müşir* (musir) tábornok, *müreккеб* (murekkeб) ténta, *mübarek* (mubarek) áldott, *münasib* (munasib) alkalmas, *müderriş* (muder-riş) tanár, *mühim* (muhim) fontos, *müezzin* (muezzin, vulg. mejzin) ezán olvasó, *alejküm* (alejkum) veletek. — Illeszkedéssel együtt összevonások: *harta* (harita) kártya, *mappa*, *hazna* (hazine) kincs, *kalfa* (çalife) segéd, *zahra* (zaẖire) eleség, *şafkat* (şefakat) könyörületesség, *şamdan* (şema-dan) gyergyatartó, *takja* (takiye) hálósapka, *ajna* (ajine) tükör. Vö. *pişman* (peşiman) megbánás, *zere* (zira és *zire* útján) mert. — Török eredetű, főleg összetétel útján alakult szók is illeszkedhetnek. Ilyen *bu-gün* ma h. *büjün* (bügün), *böjle* így (*bu-ile* h.). *şöjle* emígy (*şu-ile* h.), *ajol* ficzkó (*ej oqlul* h.), *jengeç* rák (*jan geç* h.).

2. Több mássalhangzó összetetalálkozásán úgy segít a nyelvhasználat, hogy magánhangzót ejt közöttük. — Az első szótagban: *Plevne* (Plevne) Plevna, *sipahi* (spahi) lovas, *Kirim* (Krim),

tirempet (trempet) trombita, *tıraş* (traš) borotválás. — Az *-st*, *-sk*, *-sp* hangcsoporton kezdődő szók elé *i* magánhangzó járul, pl. *istasijon* (fr. stasijon) állomás, *ispirto* (spirto) gyufa, *iskele* (ol. scala) kikötő, *istavros* (gör. stavros) kereszt, *istatistik* (fr. statistik) statisztika, *istridja* (gör. stridja) osztriga, *iskemle* (gör. skamni) zsámoly, *istakoz* rák. — Ingadozó kiejtés: *Stambul* és *Istambul*. — A második szótagban: *sahan* (sahn) tál, *şükür* (sükr) köszönet, *şekil* (şekl) alak, *ömür* (ömr) élet, *mejit* (mejt) halott, *sabur* (sabr) türelem, *akıl* (akl) ész, *asıl* (asl) eredet, *emir* (emr) parancs, *hapis* (habs) fogság, *nakiş* (nakş) festmény, *vakit* (vakt) idő, *ingiliz* (ingliz) angol, *zihir* (zikr) imádság, *intirika* (intrika) ármány, *izin* (izn) engedély, *isim* (ism) név, *resim* (resm) kép, *rehin* (rehn) zálog, *zülûf* (zülf) hajfűrt, *zehir* (zehr) méreg, *satır* (satr) sor, *fikir* (fikr) gondolat, *kisim* (kism) rész, *mühür* (mühr) pecsét, *şeviz* (şevz) dió, *rakam* (rakm) szám stb. — A török nyelv ezen sajátossága itt-ott még török eredetű szókon is érvényesül, pl. *beniz* (benz) arcz, *bırakmak* (brakmak) hagyni.

3. A török nyelvben *r* hangon kezdődő eredeti szó nincs. Az ilyen hangon kezdődő szók elébe, melyek átvétel útján kerültek a törökbe, a szó hangrendjéhez illő magánhangzó kerül. pl. *uruba* (rubu) ruha, *urus* (rus) orosz, *urum* (rum) görög, *irast* (rast) találkozás, *erişte* (p. rişte) metélt, *uruspu* (p. rûspi) szajha, *İrežeb* (Režeb személynév), *ürüzgar* (rüzgar) szél. Ugyanez a jelenség mutatkozik egy-két *l* hangon kezdődő szón is, pl. *iliman* (liman) kikötő, *ilazım* (lazım) szükséges.

2. Mássalhangzók.

A mi ábécze-rendünk szerint a következő mássalhangzók vannak a török nyelvben:

<i>b</i>	ب	pl. <i>baba</i> apa, <i>bıçak</i> kés, <i>bu</i> ez,
<i>c</i>	چ	pl. <i>çok</i> sok, <i>çoha</i> csuha, <i>çeri</i> sereg,
<i>d</i>	د	pl. <i>darı</i> dara, <i>deli</i> bolond, <i>deve</i> teve,
<i>ds</i>	ج	pl. <i>şivan</i> ifjú, <i>şeb</i> zseb,
<i>f</i>	ف	pl. <i>fena</i> rossz, <i>ferman</i> fermán, <i>fistik</i> pisztác,
<i>g</i>	گ	pl. <i>guruş</i> piaszter, <i>gül</i> rózsza,
<i>g'</i>	غ	pl. <i>ağa</i> gazda, <i>zağar</i> agár, <i>bağa</i> béka,
<i>h</i>	ح	pl. <i>hançer</i> handsár, <i>harami</i> haramia,

- j* كى pl. *jemiš* gyümölcs, *jüzük* gyűrű, *jaj* íj,
k كق pl. *kaftan* kaftán, *kapu* kapu,
l ل pl. *levend* levente, *leb* ajk,
m م pl. *minare* torony, *meszid* mecset,
n كن pl. *nar* gránátalma, *nine* néne,
p پ pl. *pide* pite, *para* pénz,
r ر pl. *ramazan* ramazán, *ruha* ruha,
s ش pl. *šakal* sakál, *šapka* sapka,
sz صثس pl. *sakal* szakál, *saraj* szeráj,
t طت pl. *tabur* tábor, *tekne* teknő,
v و pl. *vezir* vezér, *vurmak* verni,
z ظذز pl. *zibin* zubbony, *zor* erőszak,
zs ژ pl. *žornal* ujság.

Táblázatba összefoglalva, a következőkép csoportosulnak :

	Kemény hangok		Lágy hangok		Orr- hangok	Folyé- kony hangok
Torokh.	<i>k</i>	<i>h, x</i>	<i>g</i>	<i>ɣ</i>	<i>ŋ</i> *	
Inyh.				<i>j</i>		
	<i>č</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>	<i>ž</i>		
Fogh.	<i>t</i>	<i>s</i>	<i>d</i>	<i>z</i>	<i>n</i>	<i>l, r</i>
Ajakh.	<i>p</i>	<i>f</i>	<i>b</i>	<i>v</i>	<i>m</i>	
	explosiv	spirans	explosiv	spirans		

* A gutturális *ŋ*, mely a török *kef*-fel كى van jelölve, a mai török ki-
ejtésben ismeretlen és csak a kisázsiai dialektusokban hallható.

Ha az összeállítást e táblázatbeli hangokkal összehasonlítjuk, mindenekelőtt az tűnik ki, hogy egyes esetekben több arab jel egy és ugyanazon hangot jelöl. Az *sz* és *h* hangokra például három, a *z* hangra négy, a *t*, *k*, *g*, *n* és *j* hangokra pedig két-két megjelölés van. Az *sz* megjelölésére szolgál a *szin*, *sze* és *szád*; a *h*-ra a *ha*, *he* és *kha*; a *z* hangra a *ze*, *zal*, *zad* és *za*; a *t*-re a *te* és *ta*; a *k*-ra *kaf* és *kef*, a *g*-re *gain* és *kef*, az *n*-re a *nun* és *kef*, a *j*-re pedig a *je* és *kef*. — Viszont arra is van példánk, hogy egyazon arab jel több hangot jelöl. Így jelölheti a *kef* a *k*, *g*, *v*, *n* és *j* hangot, a *gain* pedig a *g*, *k*, *γ*, *v* és *h* hangokat. Ennek igazolására szolgáljon a következő kimutatás.

k-nak hangzik a *kef* a következőkben: *köpek* كوك kutya, *kel* كل kopasz, *kürek* كورك lapát, *kesmek* كسمك vágni, *keçi* كچی kecske, *kedi* كدى maeska, *kirpi* كريك szempilla, *kehlík* كهليك fogoly, *kelebek* كلبك pillangó, *kül* كول hamu, *kemik* كيمك esont, *kim* كيم kiesoda, *kendi* كدى maga, *köpük* كويك hab, *küsmek* كوسمك haragudni, *köj* كوى falu, *kişi* كشى személy.

g-nek hangzik: *gibi* كى képp, *gütmek* گيتمك menni, *gelmek* گولمك jönni, *getirmek* گتيرمك hozni, *geçmek* چكمك áthaladni, *geri* كرى vissza, *gerek* كرك kell, *girmek* كيرمك bemenni, *gezme* كزمك sétálni, *gelin* كلين menyasszony, *gömüş* گمش ezüst, *gemi* كمى hajó, *gömmek* گوممك temetni, *geniş* كنش széles, *gütmek* گوتمك legelni, *güç* كوج bajos, *göçmek* گوجمك költözködni, *gün* كون nap, *görmek* گورمك nézni.

n-nek hangzik: *son* صوك vég, *bin* بك ezer, *bana* بكا nekem, *sana* سكا neked, *don* طوك fagy, *anlamak* اكلامق érteni, *jeni* يكى új, *jenmek* يكمك győzni, *gönül* گونل szív, *deniz* دكر tenger, *ense* اكسه tarkó, *enli* اكلى széles, *ön* اونk előrés, *benz* بكنz arc, *tanrı* تكرى isten, *çene* چكه áll, *dinmek* دكمك megszűnni, *sinir* سكر ideg, *sinek* سكمk légy, *anırmak* آكرمك ordítani, *anmak* انكمk említeni. — Ide tartoznak úgy a személy, mint az igeragozás 2-ik személyének a jelei, pl. *baba-n* باباك atyád, *sin* سك vagy, *jazar-sin* یرسك irsz; többes: *baba-nız* باباكن atyátok, *siniz* سكنز

vagytok, *jazar-sinüz* irtok يازارسكز. Az igék 2-ik személyét az újabb török ortografia سك helyett fonétikusan سین-nek írja.

Jegyzet. E *kef*, melyet perzsa *kefnek* is neveznek, európai átírásban *ñ*-nek jelölötetett és eredeti kiejtése *ng* volt.

j-nek hangzik: *bej* بك bej, *ejlen-* اكلن mulatni, *ejer* اكر ha, *jijid* ييكت legény, *lijen* لكن abrosz, *ejri* اكرى görbe, *jirmi* (jijirmi h.) يكرمى húsz, *ijne* اكه tü, *öjüt* اوكت tanács, *öjren-* اوكن tanulni, *bejen-* بكن kedvelni, *büjü* بوكر varázs, *şijer* جكر máj, *čijne-* چكنه rágni, *čij* چك nyers. *dejš-* دكش változni, *dejil* دكل nem, *dejnek* دكنك böt, *düjme* دوكمه gomb, *düjün* دوكن lagzi, *sejirt-* سكرت futni, *söjüt* سكوت nyirfa, *göjs* كوكس kebel stb.

Jegyzet. *Ej* eredetileg *g*-nek hangzott, a mit egyes szónak mindkét féle kiejtése is bizonyít, pl. *dijer* és *diger* más, *şajird* és *şagird* tanítvány, *jine* és *gine* ismét, *şijer* és *şiger* máj. | A *domuz* طوكز (disznó), *komşu* قوكشو (szomszéd), *samsun* szelindek صاكسون szók *m*-je *n* helyett való.

v-nek hangzik: 1) a *kef*: *üvej* اوكى mostoha, *döväš-* اوكدردere furkós bot, *üvelik* اوكلالك lepke, *döv-* دوک ütni, *söv-* سوك szidni; 2) a *gain*: *ov-*, *ovuš-* ovun- اوغ dörszölni, dörszölödni, *oklava* اوقلابو henger, *kavuk* قاغوق süveg, *kivülzim* قعلجم szikra, *kova* قوغه akó, *kov-* قوغ kergetni, *tuvulga* توغلغه sisak, *sovuk* صوغوق hideg.

A *kef*-nek ezen ötféle kiejtésén kívül, előtordul még, főleg arab és perzsa eredetű szókban a *kef* és *elif* ك hangnak *kja*-s kiejtése is, pl. *kjamil* كامل tökéletes, *kjätib* كات íródeák, *kjar* كار haszon, *kjarid* (kjäd) كاغد papiros, *kjafir* كافر hitetlen (pogány), *kjafi* كافى elég, *bekjar* بكار nőtlen, *nikjah* نكاه házasság. — E *kja*-s hangsoport a török élő kiejtésben igen sokszor *ke*-nek hangzik, pl. *keške* (kjaški) bár, *kehruba* (kjahruba) borostyán, *kervan* (kjarvan) karaván, *kerhane* (kjarhane) gyár.

Jegyzet. A *kj* néha *gj*-nek is hangzik, pl. *gjuja* كويا mintha, *gjah* كامه majd, *čingjane* (vulg. čingene) چكانه cigány.

E rendszertelenség okát ismét csak abban kell keresnünk, hogy az arab írásjelek még a mássalhangzók tekintetében sem alkalmasak a török hangok jelölésére. Elannyira, hogy egyes arab hangokat, noha a jelölését átvette, a török hangszerv nem is képes kiejteni. Ilyenek az arab *sze* [†] és *gain* [‡] hangok, melyeket a török egyszerűen *sz* és *g*-nek ejt, továbbá az *ain* [‡], melyet a törökben magánhangzónak ejtenek, holott az arabban egészen más a kiejtésök és fonétikai értékük. Idők nyomán azonban a török nyelv úgy segített ezen, hogy a különféle írásjelek egy részét, a melyek erre a célra alkalmasaknak bizonyultak, a maga hangrendszeréhez illesztette és arra használta fel, hogy az olvasást könnyebbé tegye. Így azután az a nyelvszokás fejlődött ki, hogy a különféle mássalhangzók közül az egyiket mélyhangú szókban, a másikat pedig magashangúakban használják. E megkülönböztetés azonban nem teljes és csak néhány hangra, a *k* és *g*-re és az *sz*, *t*, *h*-ra szorítkozik. Így például a három-féle *sz* közül, míg a *sze* csakis arab eredetű szókban fordul elő, addig a *szin* magashangú, a *szad* pedig mélyhangú szókban használatos. Ép így vált szokásossá a magashangú szókban a *te*, *kef* és *he*, a mélyhangúakban pedig az ezeknek megfelelő *tš*, *kaf* és *ha*. A *gain* magashangú szókban *kef*-nek, mélyhangúakban pedig *g*-nek felel meg. Példákban bemutatva:

1. *szin* és *szad* : *sürü* سوری nyáj, *su* صو víz,
2. *te* és *ta* : *tüj* توی toll, *taš* طاش kő,
3. *kef* és *kaf* : *köj* کوی falu, *koč* قوچ kos,
4. *he* és *kha* : *hep* هپ mind, *hurma* خورمه datolya,
5. *kef* és *gain* : *geže* گجه éjszaka, *daγ* طاغ heggy.

E megkülönböztetésnek megvan az a gyakorlati haszna, hogy belőle a szók hangrendjére lehet következtetni, vagyis hogy a magas-, illetve mélyhangú alapszókhoz, a magas- és mélyhangokat jobban kifejező írásjelek irandók. E szabálylyá erősödött nyelvszokás főleg több szótagból álló hangsorokban érvé-

nyesül, vagy ha a tőszóhoz képzők és ragok járulnak. — De mindezek mellett is hiányos a török nyelv arabos átírása és még a fentebbi esetekben sem mindig következetes. Úgy, hogy a legtöbb esetben csakis a mondatbeli összefüggés és az értelem alapján fejthető meg az arab jelekkel írt török szöveg olvasása. Erre pedig csakis hosszas gyakorlat segíthet. Az olvasást különben még az ékezetek teljes hiánya is megnehezíti.

Hangváltozások.

1. Az arab és perzsa eredetű *χ* (*kha*) hang a törökben rendszerint *h*-nak hangzik, pl. a szó elején: *hanım* (*χanım*) asszony, *harağ* (*χarağ*) adó, *hoş* (*χoş* h.) boldog, *hırsız* (*χırsız* h.), *hurma* (*χurma* h.) datolya, *ham* (*χam* h.) nyers, *hâne* (*χane* h.) ház, *hançer* (*χançer* h.) handzsár, *hardal* (*χardal* h.) mustár, *horos* (*χoros* h.) kakas, *hatt* (*χatt* h.) írás, *hafif* (*χafif* h.) könnyű, *hoża* (*χoża* h.) mester, *haber* (*χaber*) hír, *hajr* (*χajr*) nem; szóközépen: *aħd* (*aχd*) szerződés, *zahmet* (*zaχmet*) fáradtság, *baht* (*baχt*) szerencse, *duħul* (*duχul* h.) bemenet, *dahi* (*daχi* h.) is, *maħsus* (*maχsus* h.) sajátos, *muhbir* (*muχbir* h.) híradó, *mahluk* (*maχluk* h.) teremtmény, *jahod* (*jaχod*) vagy. — E szóközépi hang az utána következő mássalhangzóba is olvadhat, mely esetben pótló-nyújtás áll be, például *rāmet* (*raχmet*) eső, *zāmet* (*zaχmet*). * — Ugyanilyen pótló-nyújtást okoz a szóközépi *h* beolvadása is, pl. *kāra-man* (*kahraman*) hős, *pēlivan* (*pehlivan*) bajnok, *Mēmed* (*Mehe-med*) stb.

Ez az idegen *χ* sok török szóban *k*-vá változik, pl. *kalfa* kőműves legény — a. *χalife* (helyettes), *kadın* asszony — ar. *zatun*, *čarmik* kereszt (kifeszítésre) — p. *čarmix*, *kaftan* kافتان — per. *χaftan*, *koża* — öreg, nagy — *χoża*, *maskara* maszkura — a. *maşxara*, *mutfak* konyha — a. *matbaχ* مطبخ, *kumbara* bomba — *χumbara* خمبره, *čark* forgás — p. *čarχ* vő. *čarkla* forgásba hozni, *nark* taksa — a. *narχ*; *nuska* (muska) példány — a. *nusxa*.

Ingadozó kiejtés: *čoha* és *čoxa* csuha, *joxsa* és *joksa* avagy, *joxsul* és *joksul* szegény, *kačan* és *hačan* mikor.

* A *χ* hang, mint a *k* (*kaf*)-nak a lágyulása csak a kisázsiai nyelvjáráásokban hallható, pl. *čox* (čok) sok, *bučux* (bučuk) fél.

2. A kemény hangok közül a mélyhangú *k* *g*-vé, illetve *γ*-vé, a magashangú *k* *j*-vé, a *t* pedig *d*-vé változik, ha a továbbképzésben vagy ragozásban magánhangzó következik utánok, pl. *konak* palota — *konay-a*, *budak* ág — *buday-ın*, *çok* sok — *çok-u*; *ajak* láb — *ajay-ı*; *börek* rétes — *börey-i*, *büyük* nagy — *büyük-ü*, *elek* szita — *eleje*; *yoğurt* savanyú tej — *yoğurd-a*, *zürü* szegény — *zürü-d-ün*, *çaylı* mormolás — *çaylıda-*; *dört* négy — *dördü*. — Ezek közül a *k* csak két magánhangzó közt, a *t* pedig *r* és *l* hangok után válik lágygyá. — Két magánhangzó közt a *t* lágy lesz, pl. *anla-d-ır* megértet (anlat-), *büjü-d-ür* növeszt (büjüt-), *unu-d-ur* felejt (unut-).

3. Illeszkedés. *a*) Kemény mássalhangzót követő lágy hangok megkeményülnek, pl. *kalk-ti* (*kalk-dı* h.), *git-ti* (*git-di* h.), *laf-tan* (*laf-dan* h.), *jap-ti* (*jap-dı* h.); továbbá *kaç-ti* (*kaç-di* h.), *baş-tan* (*baş-dan* h.), *kus-tum* (*kus-dum* h.), *bas-tır* (*bas-dır* h.), *zaptije* rendőr (*zaptije* h.), *iptida* kezdet (*ıbtida* h.), *tespih* olvasó (*tesbih* h.), *ispat* bizonyíték (*isbat* h.). — *b*) Az orrhangok illeszkednek a következő explosivákhoz: *Istambul* (*Istanbol* h.), *pembe* (*penbe* h.) rózsaszínű, *zampara* (*zan-para* h.) lator, *şümbüş* (*şün-büs* h.) gyülekezet. — *c*) A folyékony hangok közül az *l* hasonló az *n*-hez, pl. *on-nar* azok (*on-lar* helyett), *bun-nar* ezek (*bun-lar* h.), *din-nemek* figyelni (*din-lemek* h.), *annamak* megérteni (*an-la-mak* h.), *tüssü* füstölő és *jassı* estidő, *tütsü* és *jatsı* h.

4. Mássalhangzók torlódásán úgy segít a nyelv, hogy az egyik mássalhangzót elhagyja, pl. *tezgjah* műhely (*destkjah* h.), *teskere* irat (*destkire* h.), *salhane* vágóhid (*salıhane* h.), *kaldır* emelkedni (*kalkdır* h.), *aslan* oroszlán (*arslan* h.), *fancla* (*flancla* h.), *fatura* (*faktura* h.); *bısey* (*birsey* h.) valami, vagy pedig magánhangzót szúr a két mássalhangzó közé, pl. *tıraş* (*traş* h., *l* a magánhangzóknál).

5. Ha két magánhangzó kerül össze, a hiatus betöltésére mássalhangzót szúr közbe. Így a magánhangzón végződő névszóknál a dat. és acc. ragjai elé *j* járul, pl. *kapu-j-a*, *che-j-e*, *ana-j-ı*, *nine-j-i*; a 3-ik személy ragja elé *s*, pl. *kapu-s-u*, *ana-s-ı*, *ölü-s-ü*, *nine-s-i*; a genitivus ragja elé pedig *n*, pl. *kapu-n-un*, *ana-n-ın*, *büjü-n-ün*, *nine-n-in*.

6. Szótagok összevonására példák: *niçün* miért (*ne niçün* h.), *nejlejim* mit tegyek (*ne ejlejim* h.), *nasıl* milyen (*ne asıl* h.), *jırmi* húsz (*jıjirmi* h.), *kardaş* testvér (*karındaş* h.), *şömerd* bátor (*şivan-merd*), *olam* (*olajım* h.), *gidem* (*gidejim* h.), *ajol* (*ej-oıul* h.), *peki* (*pek eji* h.), *bıldır* (*bu jıl-dır* h.). V. ö. *jıka-* mosni (*ıajka-* h.), *hırsız* tolvaj (*ıajır-sız* h.).

7. Hangátvetés: *arvat* feleség (*avret* h.), *şaular* bugyogó (*şalvar* h.), *ebzer* kívülről (*ezber* h.), *ürzüğjar* szél (*rüzğjar* h.),

nalet (*lanet* h.) átok, *torba* (*tobra* h.) zsák, *ipsid* (*ispid* h.) hajó széle, *bulgur* (*burgul* h.) dara, *amrud* (*armud* h.) körte, *čejrek* (*čar-jek* h.) negyed.

8. Dissimilatio: *bilader* testvér (*birader* h.), *čalpara* csörgettyű (*čarpare* h.), *kehlíbar* borostyán (*kehrubar* h.), *pernal* tölgyfa (*pernar* h.), *ahči* szakács (*ašči* h.); *zelber* túlsúly (*serber* h.), *dülger* ács (*dürger* h.), *satranž* sakkjáték (*šatranž* h.), *sinsile* nemzetség (*silsile* h.); *aktar* fűszerkereskedő (*attar* h.), *tandir* lábkályha (*tennur* h.), *filžan* csésze (*finžan* h.), *patližan* aubergine (*bádinžan* h.), *kendir* kender (*kennir* h.).

9. Az idegen szókban gyakran fordulnak elő olyan összevonások, és hangelváltozások, melyek inkább elferdítéseknek látszanak, pl. *benefše* (ibolya) h. *menekše*, *mešhur* (híres) h. *menšur*, *zebzevat* (zöldség) h. *zerzavat*, *nerduban* (lépcső) h. *merdüven*, *bökre* (vese) h. *böbrek*, *bargir* (ló) h. *pejgir*, *rahat-ul-hulkum* (édes-ség) h. *rahat-lokum*, *afet-i žan* h. *afažan* (esztelen) h. *furfuri* h. *färfuri* (porcellán), *tenšuj* h. *tenesir*, *žamešuj* (fehérenemű) h. *čamašir*, *živanmerd* (bátor) h. *žömerd*, *ištiha* (étvány) h. *ištah*, *arijeten* (kölesön) h. *ejreti*, *penčsembe* (csütörtök) h. *peršembe* nyilván a *čaršamba* (szerda) szó hatása folytán, *farmason* (szabadkőműves) a *franc-maçon* h. Népetimológiai átváltozások: *bal jemez top* méz nem evő ágyú (kőszóró), az olasz *palla e mezzo* átvétele; *elejüm sarıma* v. *ülgüm-salgım* szivárvány, az arab *alaim-i sema* (az ég jele); *Istambol* h. az irodalmi *Islambol*. A török nyelvszokás az ily szabálytalanságokat, melyek leginkább a népies kiejtésben fordulnak elő, *galat*-nak nevezi.

Itt sorozzuk fel végre azokat az eseteket, a mikor a helyesírás nem felel meg az élő kiejtésnek. Ezek a következők:

1. A kiejtés *d*-jével szemben *t*-t mutat az arab írás: *dad* iz — *tad* طاد, *day* hegy — *tay* طاغ, *dayaržik* iszák — *tayaržik* طارچق, *daymak* szétszórni — *taymak* طاغمت, *dajan-* támaszkodni — *tajan-* طيا; *dalga* hullám — *talga* طالع, *dal-* merülni — *tal-* طال, *damar* ér — *tamar* طمار, *damla* csepp — *tamla* طامله, *dan* szürkület — *tan* طان, *nađa* tinó — *tana* طانه, *daril-* haragudni — *taril-* طاريا, *davran-* készülődni — *tavran-* طاورا; *davul* dob — *tavul* طاوول, *doy-* szülni — *toy-* طوغ, *dokuz* kilencz — *tokuz* طوقوز, *dokun-* érinteni — *tokun-* طوقو; *doku-* szöni — *toku-* طوقو, *dolab* szekrény — *tolab* طولاب, *dol-* telni — *tol-* طول, *dolaš-* bolyongani — *tolaš-* طولاش, *domuz* disznó — *tomuz* طوکر, *don-* fagyni — *ton-* طون;

duj- sejteni — *tuj-* طور, *dul* özvegy — *tul* طول, *duman* köd — *tuman* طومان, *dur-* állani — *tur-* طور, *diz* térd — *tiz* تيز, *dışarı* künt — *tışarı* طیشاری, *demir* vas — *temir* (timur) تمور, *dizgin* zabola — *tizgin* تیزکین, *diken* tövis — *tiken* تیکن, *damga* bélyeg — *tamga* تمغه, *kadıif* sütemény — *kataif* قطايف, *kudife* selyem — *katife* قطينه.

Ezzel szemben *t*-vel ejtett szóknak *d* felel meg az írásban: *terzi* szabó — *derzi* درزی, *tersanə* arsenal — *dar-sena*, درصناع, *testi* korsó — *desti* دستی, *tellal* ügynök — *dellal* دلال, *tabak* timár — *a. debbag* دباغ, *tülbend* turbán — *a. dülbend* دابند, *tellak* fürdőszolga — *dellak* دلاق, *tejze* nagynéne — *dajze* دایزه, *tane* darab — *dane* دانه, *tarcin* fahéj — *darčın* دارچین, *testere* fűrés — *destere* دستره, *tezgjah* műhely — *destgah* دستگاه, *testemal* kendő — *destmal* دستمال, *testi* korsó — *desti* دستی, stb. | Ingadozó kiejtést mutat: *tefter* és *defter* füzet.

Jegyzet. A *kadın* (asszony) szó régibb *ġatun*-ból való.

2. A kiejtés *p*-jével szemben *b*-t mutat: *pejgir* ló — *bargir* بارگیر, *up-üp* (határozói igenév képzője) — *ub, -üb* وب, *pahalı* drága — *baha* بها, *patlıñan* aubergine — *badınñan* بادینجان, *pirzolas* sült hús — *brizola* بریزولا, *peksemit* perecz — *beksimat* بکسماد, *paha* érték — *baha* بها, *puse* csók — *buse* بوسه, *pojača* sütemény — *bojača* بوچاچه, *mašrapa* edény — *mašraba* مشراه, *pojraz* északi szél — *bojraz* بویراز, *Parašam* Sziria — *Berr eš-šam* برالشام, *pazvend* karkötő — *bazuvend* بازوبند, *pranga* gálva — *ol. branca* برانقا, *üppe* köpeny — *übbe* جبه, stb. | Ingadozó kiejtést mutatnak: *bınar* és *pınar* kút, *bıçak* és *pıçak* kés, *çabuk* és *çapuk* gyors, *bizelja* és *pizelja* borsó, *başmak* és *paşmak* cipő, *bastırma* és *pastırma* füstölt hús, *bus* és *pus* köd, *bırlanta* és *pırlanta* drágakő, *bazar* és *pazar* vásár.

3. A kiejtés *k*-jának *g* غ felel meg: *kouga* veszekedés — *gouga* (gavga) غوغا, *konže* bimbó — *gonže* غنجه, *kajb* elveszés — *gaib* غیب, *kalabalık* sokaság — *galebelik* غلبه لك, *kalbur* szita — *galbur* غلبور, *kurabije* sütemény — *gurabije* غرابيه, *kilif* tartó, hüvely — *gilaf*

غلاف, *kamaz* kém — *gammaz* غماز, *kazab* harag — *gazez* غضب, *kal-jun* hadihajó — ol. *galeone*. — Ellenben a kiejtés *g*-jének *k* felel meg: *mangal* serpenyő-kályha — *mankal* منقال, *mangır* rézpénz — *mankır* منقر. | Ingadozó kiejtést mutatnak: *kuruş* és *guruş* piaszter, *kajtan* és *gajtan* zsinór, *kazeta* és *gazeta* ujság, *kaloş* és *galoş* sárczipő. — Ugyancsak a *k*-val szemben *t*-t mutat: *ekmek* kenyér — *etmek* اتمك, *patiska* batisz — *batista*. | Ingadozó kiejtésűek: *pekmez* és *petmez* gyümölcsíz, *bajkal* és *bajtal* teherhordó állat. Barb. — V. ö. *tekme* rügás — *tepme* تپمه.

4. A kiejtés *m*-, illetve *v*- és *f*-jével szemben *b*-t mutat az írás; a) *namz* ér — *nabz* نبض, *sejmen* kutyaőrző — *sekan* سگبان, *imlik* herélt állat — *iblik* ابلق, *menekse* (*menefşe*) ibolya — *benefşe* بنفشه. V. ö. *behane* ürügy, vulg. *mahane* | b) *merdüven* lépcső — *nerduban* نردبان, *bahčuvan* kertész — *bahčeban* باغچه بان, *sajvan* nyitott sátor — *sajeban*, *čarčevan* چارچه وان, *čarčöbe* چارچوبه, *zıvana* burok — *zibane* زبانه, *pajvend* béklyó — *pajbend* پای بند, *sarvan* tevehajcsár — *sarban* ساربان. V. ö. *vefat* halál, vulg. *mefat*. | c) szóvégén: *čarşaf* ágytakaró — *čarşeb* چارشب, *hoşaf* szirup — *xoşab* خوشاب, *čergef* piszkos víz — *čerkab* چركاب, *sedef* gyógyító fű — *sedab* سذاب, *tenef* kötel — *tenab* طناب; szóközépen: *zenžefil* gyömbér — *zenžebil* زنجبیل. V. ö. *pılaf* (*pılav* h.) rizsétel, *peşref* (*peşrev* h.) zene-megnyitó, *mısfak* (*misvak* h.) fogkefe, *rüşfet* (*rüşvet* h.) ajándék.

Viszont a kiejtés *b*-jének irodalmi *v* felel meg: *esbab* ruha — *esvab* اثواب, *kisbet* öltözet — *kisvet* کسوت.

5. A kiejtés *l*-jének *r*, illetve *n* felel meg, pl. *selvi* cziprusfa — *servi* سروی, *şilid* (a. *şirid*) lándsa, *güleş-* (*güreş-*) viaskodni, *melhem* flastrom — *merhem*, *čalpare* csörgettyű — *čarpare* چهارپاره, *amelikan* (*bezi*) amerikai vászon, *patlıžan* aubergine — *badinžan* بادینجان, *fermene* ruhaféle a. *fermele*, *finžan* és *filžan* findzsa.

6. Az írás *z*-je (*zal*) az élő kiejtésben hol *d*-nek, hol *z*-nek hangzik, pl. *hizmet* szolgálat — خدمت, *sedef* gyógyító-fű — سذاب,

bedestan régiségek vásárja — بازارستان, *hidreliz* tavasz első napja — خیزر ایاس, *kādi* bíró — قاضی, v. ö. *kazasker* (kazi-asker) hadbíró, *žadī* boszorkány جادو; ingadozó kiejtés: *šadlık* és *šazlık* öröm شازلق. — Viszont a kiejtés s-jének az írásban *z* felel meg, pl. *sokak* utca — ar. *zokak*, *sapkın* szigony — ar. *zabkin*. Ellenben: *horoz kakas* — *horos*, *zanūt* mesterség — *senūt*, *zarzavat* zöltség — p. *sebzevat*, *zebil* kút, ivóhely — *sebil*.

A kiejtés č-jének *ž* felel meg, pl. *čehiz* hozomány — جهیز, *hallač* gyapjúnyíró — hallaž حلاج, *čift* pár — چفت, *čengel* horog — žengel جنگل, *čapar* gögös — چابار, *čamašir* fehérenmű — p. *žāmešūr*, *čilinger* lakatos — p. *žilānger*. — Ugyancsak a č-nek, illetve *ž*-nek š felel meg, pl. *čorba* leves — شوربا, *čepiž* bárány — čepiš چیش, *sütlaž* tejes étel — sütlü aş, *žašid* (žasus) kém — šašid, *marpč* pipaszár — مارپوش, *papuč* papucs — p. *papuš*, *čakalos* kőszóró ágyú — šakalos, | Ingadozók: *čaprak* és *šabrak*, *čajka* és *šajka*.

Az idegen *cz* és *gy* a törökben č, illetve *ž*-nek hangzik, pl. *mažar* magyar, *nemče* német (*nemcze* h.), *žigara* szivar (*ezigara* h.), *čar* (czar), *čariče* (czaricze), *čarevič* (czarevics), *kančelarija* (kanczellarija).

7. Az arab eredetű szók kettős mássalhangzója az élő kiejtésben megrövidült, pl. *hamam* fürdő (*hammam* h.), *hamal* hordár (*hammal* h.), *saka* vízhordó (*sakka* h.), *saraf* pénzváltó (*sarraf* h.), *kamaz* kém (*gammaz* h.), *kasab* mészáros (*kassab* h.), *samur* czoboly (*sammur* h.), *tabak* timár (*debbag* h.), *kavas* fegyveres szolga (*kavvas* h.).

8. A szó elejére a következő esetekben járulnak mássalhangzók: 1) p. *imdi* (tehát) mellett *himdi*, *unnab* (zizyphum) m. *hunnab*, *elbette* (mindenesetre) m. *helbette*, *örgüč* (púp) m. *hörgüč*, *apaz* (marok) m. *hapaz*; 2) j p. *esir* (fogoly) m. *jesir*; a szó végéhez: *fehrist* jegyzék (*fihris* h.); elenyészik a kezdő mássalhangzó: *volta* (hajófordulás) m. *olta*, v. ö. *vurmak* és *urmak* (verni); a szóvégi: *usta* (mester) *ustad* h.

Hangsúly.

A török hangsúly kérdése még nincs eléggé kifejtve a tudományos irodalomban. Általánosságban csak annyit tudunk, hogy a török nyelvek hangsúlya rendszerint az utolsó szótagon van. Ennek ellenében szintén bebizonyítottanak látszik, hogy a szótagok egy bizonyos összeségén, mondjuk szólamon,* kétféle hangsúly észlelhető. Egy *erősségi* hangsúly és egy *magassági*. Az *erősségi* hangsúly kivétel nélkül a szó első tagjára esik, míg a *magassági* rendszerint a szó végső tagjainak valamelyikére. A hogyan jobban hangzik a sor, vagy a hogy bizonyos értelemnek a kiemelése kívánja. És épp azért vajmi nehéz ez utóbbi hangsúlyt, kivételt nem ismerő szabályokba beleilleszteni. A hangsúly rendszerint úgy helyezkedik el, hogy a többtagú szó vagy szólám bizonyos ritmikus csoportokba illeszkedjék. Főleg abból a célból, hogy a hosszú szavak egyhangúságán enyhítsen. Példák: *táşlı* köves, *kúşlár* madarak, *késtí* vágta, *séndén* tóled, *güzelže* szépecskén, *jázılmış* iratott, *běj-oylu* bej fia. Elhelyezkedhetnek azonban úgy is, a hogy az értelem határozó jelentősége megkívánja, pl. *jápma* ne tégy — *jápmâ* tevés, *kâéma* ne fuss — *kâemâ* futás, *gélme* ne jöjj — *gélme* jövés; *gidemem* nem mehetek — *gidemem* nem tudok menni, *gelemem* nem jöhetnek — *gelémem* nem tudok jönni stb.**

Az idetartozó jelenségek terén észlelhető szabályokat a következőkben csoportosítom.

1. A következő szóelemek (encliticák) a szó végén mindig hangsúlytalanok:

a) A *-da*, *-de*, is⁴ jelentéssel, pl. *ò-da* az is, *şú-da* ez is, *bén-de* én is, *év-de köj-de* a ház is a falu is, *biz-de* mi is. — Ellenben a hol⁵ kérdésre felelő *-da*, *-de* rag hangsúlyos, pl. *evde* a házban, *dolabdâ* a szekrényben, *bende* nálam, *sizde* nálatok, *denizde* a tengerben stb.

* Szólamnak nevezzük azt a szócsoporthoz, mely a mondatban egy szóvá olvad össze, pl. a magyar *én is*, *ne tedd meg*; a török *bu gün*, *işte geldî* stb.

** Az erősségi hangsúlyt csak ott fogjuk megjelölni, a hol másféle hangsúly nincsen.

b) A **-dir** segédige és hangrendi változatai, pl. *ó-dur* ő az, *áz-dir* éhes, *génč-dir* ő ifjú, *pederim-dir* ez az atyám, *bizdė-dir* nálunk van, *šehirdėn-dir* a városból van (való), *χastá-dir* beteg stb.

c) A **-mi** kérdőszócska, pl. *bén-mi* én-e? *dejil-mi* nemde? *kíz-mi* geldi, *oqlán-mi* a lány jött-e, a fiú-e? *gördün-mi* láttad-e? *gitti-mi* elment-e? *öjlė-mi* úgy-e? *gördülė-mi* látták-e? stb.

d) a **-ki** szócska ,hogy‘ jelentésben, pl. *söjlė-ki* mondd hogy, *baktım-ki* láttam hogy, *söjledı-ki* azt mondta, hogy stb.

d) A **-se** mint a föltételes kifejezője, pl. *gıderse* ha megy, *gelirse* ha jön, *söjledı-se* ha megmondta, *japažák-sa* ha meg fogja tenni, *jók-sa* avagy stb.

f) a határozó **-če**, **-že** és változatai, pl. *türkče* törökül, *bízže* szerintünk, *ıt-če* kutyamódra. — Ha azonban e képző comparativust fejez ki, akkor hangsúlyos, pl. *sendėn güzėl-že dir* náladnál szebb, *ondán ejizė dir* amannál jobb, *uzakča dir* távolabbra van stb.

2. A két tagból álló névszóknál és főnévi igeneveknél a magassági hangsúly rendszerint a második szótagon van, pl. *ušák* szolga, *konák* palota, *čatal* villa, *bíčák* kés, *güzėl* szép, *jorgun* fáradt, *jažė* írás, *gelmėk* jönni, *košmák* futni, *jüzmėk* úszni, *varmák* haladni stb.

Kivételek egyes határozó szók, melyeknek csak az első tagján van hangsúly, pl. *bėlki* talán, *ımdı* tehát, *šımdı* most, *ánžak* csak, *sónra* után, *dėmin* az imént, *nėrde* hol, *órda* ott, *búrda* itt, *ónža* szerinte, *bünže* ennyi, *káni* hol, *hángı* melyik, *níčün* miért.

3. A háromtagú névszóknál a magassági hangsúly rendszerint az utolsó szótagon van, pl. *örümžėk*, *kösegi*, *armačın*, *bilezik*, *kırlangıç*, *jumušák*, *jumuržák*, *juvarlák*, *karışık*, *bilmezė*, *üzere*, *kajdırák*, *saksačın*, *čingırák*, *kanlıža* stb.

4. Idegen eredetű szók rendszerint az első és néha a második szótagon hangsúlyosak, pl. *sóba* kályha, *kánto* ének, *mánto* köpenyeg, *žira* mert, *gėrček* való, *bári* legalább, *mıšmula* noszpolya, *kájnana* anyós, *pátates* burgonya, *tómates* paradicsom, *kındura* czipő, *sálatı* saláta; *iškėmbe* paczal, *tulumba* szivattyú. Egyébként az eredetű hangsúlyt tartják meg.

5. Hangsúly a név- és személyragozásban.

a) A név- és személyragok hangsúlyosak, pl. *evîn, evè, evî, evdè, evdèn, evlèr*; *köjün, köjü, köjdè, köjdèn, köjë; kedinîn, kedijè, kedijî, kedülèr*; *arabanîn, arabajâ, arabajî, arabadâ, arabadân*.

— Ha a személyragokat névragok követik, akkor a hangsúly az utóbbin van, pl. *evimîn, evimè, evimî, evimdè, evimdèn; pederinîn, pederindè, pederindèn; babamîzîn, babamîzâ, babamîzî; validenîzîn, validenîzè, validenîzî; bejîm, bejîn, bejî, bejimîz, bejinîz, bejlerî; kardaşîm, kardaşîn, kardaşî stb.*

b) az önállóan használt személyragok hangsúlytalanok, pl. *xastâ-jîm* beteg vagyok, *büjûk-sün* nagy vagy, *eşnebî-dir* idegen, *zengin-iz* gazdagok vagyunk, *fukarâ-sinîz* szegények vagytok, a 3-ik személyben azonban *çoşûk-dirler* ők gyermekek.

c) A többesképző *-lar, -ler* hangsúlyos, pl. *evlèr* házak, *arabalâr* kocsik, *paşalâr* pasák, *türklèr* törökök stb. — A többes képzővel összekötött személyragos alakoknál a hangsúlyozás kétféle. Vagy a többest hangsúlyozzuk, vagy a személyragokat, a szerint, hogy melyiket akarjuk értelmileg is kiemelni, pl. *evlèrim* és *evlerim* házaim, *çoşuklarîn* és *çoşuklarîn* gyermekeid, *kizlârî* és *kizlârî* lányai. Ha utánok névragok következnek, akkor a hangsúly e ragokra száll, pl. *evlerimîn, evlerimè, evlerimî, evlerimdè, evlerimdèn; çoşuklarînîn, çoşuklarîndân; kitablarîmîzîn, kitablarîmîzâ, kitablarîmîzî, kitablarîmîzâ, kitablarîmîzân stb.*

d) A birtokos személyragok hangsúlyosak, pl. *benîm, senîn, onun, bizîm, sizin, onlarîn* vagy *onlârîn*.

6. Hangsúly az igeragozásban.

Az igeragozásnál és képzésnél előforduló hangsúlyozások alig foglalhatók szabályokba. Minthogy a török hangsúly a szó értelmét is határozza, gyakran előfordul, hogy egy és ugyanaz a szó kétféleképp is hangsúlyozható. Aszerint, hogy a szó vagy a szólam melyik részét akarja a beszélő különösebben kiemelni. A főbb szabályok a következők:

a) A tartós jelenben a *-jor* szótagon van a magassági hangsúly, pl. *gelijòrum* jövök, *gelijorsun* jössz, *gelijòr* jön, *gelijòruz* jövünk, *gelijòrsunuz* jösztek, *gelijòrlar* jönnek.

b) Az általános jelenben az *-ar, -er* szótagon, pl. *sevèrim*

szeretek, *sevèrsin* szeretsz, *sevèr* szeret, *sevèriz* szeretünk, *sevèrsin* szerettek; ellenben a többes 3-ik személyben az utolsó szótagon: *severlèr* szeretnek.

c) A határozott multban az utolsó szótagon, pl. *geldim* jöttem, *geldin* jöttél, *geldi* jött, *geldik* jöttünk, *geldiniz* jöttetek, *geldilèr* jöttek. — A határozatlan multban: *gelmişim*, *gelmişin*, *gelmiş*, *gelmişiz*, *gelmişsiniz*, *gelmişlèr*.

d) A jövőidőben a *-şak* (*şek*) képzőn, pl. *alaşacağım* venni fogok, *alaşaksın* venni fogsz, *alaşák* venni fog, *alaşacağız* venni fogunk, *alaşaksınız* venni fogtok; a többes 3-ik személyben: *alaşaklár* venni fognak.

e) A parancsolómódban a hangsúly a személyragokat megelőző szótagon van, pl. *jápin* tegyetek, *gèlin* jöjjetek, *jápiniz* tegyetek, *gèliniz* jöjjetek; továbbá: *gelmeli-jim* jönnöm kell, *gelmeli-sin* jönnöd kell, *gelmeli-dir* jönnie kell, *gelmeli-jiz* jönnünk kell, *gelmeli-siniz* jönnötök kell, *gelmeli-dirler* jönniök kell.

f) Az óhajtó módban: *sevejim* szeressek, *sevèsin* szeress, *seve* szeressen, *sevelim* szeressünk, *sevèsiniz* szeressetek, *sevelèr* szeressenek stb.

g) Tagadóigéknél a hangsúly a tagadó (*-ma*, *-me*) szócskát megelőző szótagon van pl. *jápmam* nem teszek, *jápmazsın* nem teszel, *jápmaz* nem tesz, *jápmajiz* nem teszünk, *jápmazsınız* nem tesztek, de *japmazlár* nem tesznek; *sévmedim* nem szerettem, *sévmedin* nem szerettéél, *sévmedi* nem szeretett, *sévmedik* nem szeretttünk, *sévmediniz* nem szeretttetek, de *sevmedilèr*. — A harmadik személyben: *jápmasın* ne tegyen, *gıtmesin* ne menjen. — Hangsúlyos a tagadó ige, ha a lehetőséget kifejező *-a*, *-e* előzi meg és ha a tagadást akarja kiemelni, pl. *jazamam*, *jazamazsın*, *jazamaz*, *jazamajiz*, *jazamazsınız*, de: *jazamazlár*. Míg ha a lehetőséget emeli ki, akkor az *-a*, *-e*-n van a hangsúly, pl. *japamam*, *veremem*, *gidemez*, *japamajiz* stb.

h) Az igeneveknél az utolsó szótagon, pl. *japán* tevő, *dövèn* verő, *jazılàn* iratott; *okujup* olvasván, *gidüp* menvén; *vurarak* verve, *gezerék* sétálva; *sorduktá* kérdeztében, *gittikté* mentében; *olunzá* lévén, *verinze* adásban; *solgún* hervadt, *vurgún* illetett, *dalgın* elmélyedt; *jüksék* magas, *çiplák* meztelen stb.

7. A továbbképzett igék hangsúlyai.

Ha az igét többféle képző követi, akkor a hangsúly rendszerint az utolsó képzőn van. Kivételesek azok az esetek, a mikor az értelem vagy különösebb kiemelés szempontjából, a kiemelendő képzőre esik a hangsúly. Így:

a) a tartós jelennel ellátott igék, pl. *gelijordum, gelijordun, gelijordu, gelijorduk, gelijordunuz, gelijorlardi; japijormusum, japijormusun, japijormus, japijormusuz, japijormusunuz, japijorlarmis*. — Vagy ha a cselekvés befejezését megelőző képzőt akarjuk kiemelni, akkor a hangsúlyozás a következő: *gelijordum, gelijordun, gelijordu, gelijorduk, gelijordunuz, gelijordular; japijormusum, japijormusun, japijormus, japijormusuz, japijormusunuz, japijormuslar*. Ez a szabály alkalmazható a rövidebb jelennel összetett igékre is.

b) A mult képzőivel ellátott igék, pl. *gelmistim, gelmistin, gelmistu, gelmistik, gelmistinuz, gelmistilar* vagy *gelmis idim, gelmis idin, gelmis idi, gelmis idik, gelmis idiniz, gelmis idiler*. — A határozott multtal összetéve, pl. *geldidim, geldidin, geldidi, geldidik, geldidiniz, geldidiler* vagy *geldim idi, geldin idi, geldi idi, geldik idi, geldiniz idi, geldiler idi* stb.

c) A jövőidejű jelével ellátott igék, pl. *japažaktim, japažaktin, japažakti, japažaktik, japažaktinuz, japažaktilar* vagy *japažaktim, japažaktin, japažakti, japažaktik, japažaktinuz, japažaktilar*. — Ugyanígy történik a határozatlan mult jelével ellátott jövőidejű igék hangsúlyozása is, pl. *japažakmisim és japažakmisin, japažakmisin és japažakmisin, japažakmis és japažakmis, japažakmisiz és japažakmisiz, japažakmisinuz és japažakmisinuz, japažakmislar és japažakmislar*.

d) Ugyanígyen módon ingadozik az összes továbbképzett igék hangsúlyozása, pl. *gelmelidim, gelmelidin, gelmelidi, gelmeldik, gelmeldinuz, gelmeldiler* (gelmeli idim stb. helyett); épp úgy: *gelmeli imisim, gelmeli imisin, gelmeli imis* stb., csak hogy ez utóbbiban az első szó végső magánhangzója nem olvad egybe az utána következő elem kezdő magánhangzójával.

B) *Alaktan.*

I. Főnév.

1. *A névelő.* A török nyelvben határozott névelő nincs. A határozatlan névelőt a *bir* *ş* (egy) számnév pótolja, mint a magyarban. Példák : a) *adam* az ember, *arслан* az oroszlan ; *kapu Allah kapusu* az ajtó Isten ajtaja ; *kartal sinek olmaz* a sas légy nem lehet ; *sahibden evvel ahıra girme* a gazdánál elébb az istállóba ne menj ; *bakkal bir müşteri için dükkân açmaz* a fűszeres egy vevőért boltot nem nyit ; *arслан pençesinden belli dir* az oroszlan a karmáról ismerhető meg (bizonyos) ; *şahil ile konuşan şahil olur* a tudatlannal beszélő tudatlan lesz ; *fil dişinden belli dir* az elefánt a fogáról ismerhető meg ; *gül devşiren dikenden kaçmaz* a rózsát gyűjtő a tövistől nem fut ; *çeşmeje gidenin testisi kırılır* a forráshoz menőnek a korsaja eltörik.

b) *Bir finçan* egy findsa, *bir balta* egy balta, *bir kervan* egy karaván ; *bir fidanda biten elmanın kaçı güneşde kaçı gölgede* egy ágon növő almának néhány napban, néhány árnyékban ; *iki şanbaz bir organdı oynamaz* két köteltánczos egy kötélén nem tánczol ; *bir ekmek için furun kızmaz* egy kenyérért kemence nem fűlik ; *bir jiyit kırk jülda mejdana gelir* egy legény (hős) négy évben támad ; *bir gemi donanır, bir kız donanmaz* egy hajó felékesíthető, egy leány nem ékesíthető fel ; *bir koz için taş atılmaz* egy dióért kő nem dobattik.

2. *Többszám.* A többszám jele : *-lar, -ler*, melyhangú szókban *-lar*, magashangúakban *-ler* ; arabos átírással *ل*. Példák : *pabuş-lar* papucsok, *koç-lar* kosok, *kız-lar* leányok ; *jemiş-ler* gyümölcsök, *tekne-ler* teknők, *gül-ler* rózsák.

3. *Tárgy.* A tárgy kétféleképen jelölhető : határozatlanul és határozottan. Ha a tárgy nincs meghatározva, a mit magyarban névelő nélküli fordítással fejezünk ki, akkor változatlanul marad a névszó nominativusi alakban. Példák : *altun pas tutmaz* az arany rozsdát nem fog ; *bin işit bir sölje* ezret hallj, egyet mondj ; *pejnir jejen su bulur* sajtot evő vizet talál ; *tarus kanad açtı* a páva szárnyat nyitott (hajnalodik) ; *büyük lokma je-de büyük söz söljeme* nagy falatot egyél és nagy szót ne szólj ; *doğru söz jemin istemez* az egyenes szó esküt nem kíván ; *almı sarı, satma sarı, kapunda ise tutma sarı* sárgát (szőkét,

vöröset) ne végy, sárgát ne árulj, ha az ajtódnál van is, sárgát ne fogj meg; *deve kemik ister, arslan s:man ister* a teve csontot akar, az oroszlán szalmát akar (senki se éri be a sorsával); *bir ayağ iki türlü jemiş vermez* egy fa kétféle gyümölcsöt nem ad; *korkak bazırđan ne kjar eder ne zıjan* a félénk kereskedő se hasznót nem csinál se kárt.

Ha a tárgy határozott, tehát a magyarban névelős használattal, akkor a következőkép történik a tárgy jelölése:

a) Mássalhangzón végződő magashangú szóknál -i, -ü, mélyhangúaknál -ı, -u hangokkal. Arabos átírással mindkét esetben **ی** vagyis *i*, illetve *je*. Példák: *bej-i* a bejt, *öküz-ü* az ökröt, *arslan-ı* az oroszlánt, *koç-u* a kóst; *jalan-ı oran ile sölje* a hazugságot mértékkal mondjad; *kurd kurd-u jemez* farkas nem eszi meg a farkast; *adam adamı bir kerre aldadır* az ember egyszer csalja meg az embert; *veren eli kesmezler* az adó kezét nem vágják el; *şair şairi vız vızı dinlemez* költő a költőt, papoló a papolót nem hallgatja meg; *üzümü je, bađını sorma* a szőlőt edd, a kertjét ne kérdezd; *çirkin dostu güzel bil* a rút barátot szépnék tudd; *ujur arslanı ujanđırma* az alvó oroszlánt ne ébreszd fel; *her ateş çiji pişirmez* minden tűz a nyersét nem főzi meg.

b) Magánhangzón végződő magashangú szóknál -ji, -jü, mélyhangúaknál pedig -jı, -ju szótagokkal. Arabos átírással mindkét esetben **ی**. Példák: *keçi-ji* a kecskét, *ölü-jü* a halottat; *ana-jı* az anyát, *koçu-ju* a kocsit; *sakal kadi-ji etmez* a szakál nem teszi a bírót; *eski süpürgeji dama atarlar* az ócska seprőt a padlásra dobják; *kırklıjü-de Allah jarattı postluju-da* a bundást is İsten teremtette, a bőrust is; *ıçmek istejen, kadeji (kadehi h.) doldursun* az inni akaró a poharat töltse meg; *jalınız danajı kurd tez jer* a magános tinót a farkas hamar megeszi; *her deliji timar-haneje sokmazlar* minden bolondot az örültek házába nem dugnak; *diri jer jer, jer diriji jer* az eleven (élő) földet eszik, a föld az élőtt eszi; *dişi-kuş juvajı japar* a nőstény madár csinálja a fészket.

c) Magashangú *k* (kef **ك**) a rá következő *i*, *ü* előtt *j*-vé lágyul, pl. *inek* (tehén) — *inej-i*, *beşik* (bölcső) — *beşij-i*; *küçük* (kicsiny) — *küçük-ü*; *ujujan köpej-i ujanđırma* az alvó kutyát ne ébreszd fel; *ekmeji jalınız jejen, jükü dişi ile kaldırır* a kenyeret egyedül evő a terhet a fogával emeli fel.

d) Mélyhangú *k* (kaf ك) a rá következő *ı*, *u* előtt *γ*-vé lágyul, mely a népies kiejtésben alig hallható, pl. *bařlık* (fejrevaló) — *bařlık-ı*, *kajık* (csónak) — *kajık-ı*; *çok* (sok) — *çok-u*, *çokuk* (gyermek) — *çokuy-u*; *sonra-kı cikan boynuz kulaylı geçer* a később kijövő szarv a fület meghaladja.

A tárgy megjelölése épúgy mint a magyarban, mindig a többesszám jele után történik. Péld. *pabuđ-lar-ı* (papucsokat), *tekne-ler-i* (teknőket).

Mint látjuk, a törökben is megvan a képzőknek és ragoknak olyan illeszkedése, mint a magyarban.

Hangzóilleszkedés.

A hangzóilleszkedés törvénye abból áll, hogy egy szóban vagy csak magas-, vagy csak mélyhangok lehetnek és ugyan-ezen szabály szerint illeszkednek a szótőhöz járuló képzők és ragok is. A törökben ez a törvény még jobban ki van fejlődve, mint a magyarban, a mennyiben a magánhangzók az ajakműködés szerint is illeszkednek és pedig olyformán, hogy a magas- és mélyhangsorokon belül az ajakműködéssel képzett magánhangzók után szintén csak ajakműködéssel képzettek következhetnek és viszont.

A magánhangzók táblázata a következő :

		Ajakműködéssel képzettek		Ajakműködés nélkül képzettek	
Mély hangok	{	<i>u</i>	<i>o</i>	<i>ı</i>	<i>a</i>
Magas hang.		<i>ü</i>	<i>ö</i>	<i>i</i>	<i>e</i>

A képzők és ragok magánhangzói mindig csak a szó utolsó szótagja szerint illeszkednek. Vannak két vagy több alakú ragok és képzők. A két alakúak minden mélyhang után *a—e*, *u—ü* hangsort mutatnak. Ezeknél minden mélyhang után *a* és *u*, magashang után pedig *e* és *ü* következik. Pl. :

kal-an, *kar-da*, *adam-dan*, *bař-a*, *jap-up*
ver-en, *ev-de*, *bej-den*, *tüj-e*, *ver-üp*.

A többalakú ragok és képzők a következőkép illeszkednek:

<i>a</i> után <i>i</i>	pl. <i>bak-</i>	néz — <i>bakış</i>	tekintet
<i>i</i> után <i>i</i>	pl. <i>kır-</i>	tör — <i>kırık</i>	törött
<i>o</i> után <i>u</i>	pl. <i>boz</i>	jég — <i>bozlu</i>	jeges
<i>u</i> után <i>u</i>	pl. <i>bur-</i>	für — <i>burgu</i>	fürő
<i>e</i> után <i>i</i>	pl. <i>kes-</i>	vág — <i>keskin</i>	éles
<i>i</i> után <i>i</i>	pl. <i>biç-</i>	vág — <i>biçim</i>	forma
<i>ö</i> után <i>ü</i>	pl. <i>gör-</i>	lát — <i>görün-</i>	látszik
<i>ü</i> után <i>ü</i>	pl. <i>gül-</i>	nevet — <i>gülmüş</i>	nevetett.

Épp így történik az illeszkedés a már továbbképzett és ragozott szóknál is, vagyis az új képzők és ragok a fentebbi szabály szerint, mindig csak az utolsó szótaghoz alkalmazkodva illeszkednek. Pl.:

<i>bakış</i>	után <i>bakış-lı</i>	tekintetű
<i>kırık</i>	után <i>kırık-lık</i>	széttört holmi
<i>bozlu</i>	után <i>bozlu-luk</i>	jegesség
<i>burgu</i>	után <i>burgu-suz</i>	fürő nélküli
<i>keskin</i>	után <i>keskin-lik</i>	élesség
<i>biçim</i>	után <i>biçim-siz</i>	formátlan
<i>görün-</i>	után <i>görün-müş</i>	látszott
<i>gülmüş</i>	után <i>gülmüş-tür</i>	nevetett.

Jegyzet. Az idegen eredetű vegyeshangú szóknál mindig az utolsó szótag az irányadó. Pl. *birader-ler*, *bekjar-dan*, *alem-de*, *konsol-u*, *fenar-a*.

4. Helyhatározó ragok. A helyhatározók ragja 1) a „hol“ kérdésre: magashangú szókban *-de*, mélyhangúakban *-da*, lágy hangok után *-ta*, *-te*, arab átírással *هـ*, mely utóbbi *هـ* hangnak a szó végén magánhangzói értéke van; 2) a „honnan“ kérdésre: magashangú szókban *-den*, mélyhangúakban *-dan*, lágy hangok után *-tan*, *-ten*, arab átírással *نـ*; 3) a „hova“ kérdésre: magashangú és mássalhangzón végződő szóknál *-e*, magánhangzón végződőknél *-je*; mélyhangú és mássalhangzón végződő szóknál *-a*, magánhangzón végződőknél *-ja*; arabos átírással *هـ* és *هـ*.

Példák: a *hol* kérdésre: *ev-de* házban, *kar-da* hóban, *ip-te* kötélben, *at-ta* lovon; *akıl jaş-da* *değil* *baş-da* *dir* az ész nem

a korban van, hanem a fejben; *deniz-de balık-pazar olma*z a tengerben hal-piacz nincs; *abdal tekede haži Mekede* a remete a klastromban, a zarándok Mekkában (található); *itte vefa olur, avrette vefa olma*z a kutyában hűség van (lehet), az asszonyban hűség nincs (nem lehet); *denizde balık-pazar olma*z a tengerben halvásár nem lehet; *ej iŝ allı ajda biter* a jó munka hat hónapban végződik be; *delikli taŝ jerde kalmaz* lyukas kő nem marad a földön; *āŝik olan karda gezer, izini belli etmez* a szerelmes a hóban sétál, lába nyomát nem árulja el.

A honnan kérdésre: *ev-den, kar-dan, ip-ten, at-tan; domuz-dan kıl koparmak hüner dir* a disznóból szőrt kihúzni becsület; *et ırnakdan ajırılma*z a hús a körömtől nem választható el; *tütünden kurtulmak iĉün ateŝe düŝme* a füsttől szabadulásért a tűzbe ne ess; *koŝamiŝ tilki aydan korkma*z a megvénült róka a törtől nem fél; *Allahdan korkmajandan kork* az istentől nem félőtől félj; *aŝlıktan kimse ölmez* éhségtől senki se hal meg; *balık baŝtan kokar* a hal a fejtől bűzlik; *dikenden gül biter, gülden diken* a tövisből rózsza nő, a rózsából tövis; *zor kapudan gelirse, ŝeriat baŝadan ĉıkar* ha az erőszak az ajtón át jön, a törvény a kéményen megy ki; *koldan hareket mevlādan bereket* a kartól munka, istentől áldás; *arabdan paŝa, ĉöpten maŝa* arabból pasa, fadarabból tűzfogó (t. i. nem válhatik); *arslan-dan doĝan arslan dir* az oroszántól születő oroszán lehet; *kalbdan kalba jol var-dir* a szívtől a szívhez út van.

A hova kérdésre: *ev-e házba, kar-a* hóra, *ebe-je* bábához, *ana-ja anyānak*; *adam adam-a lāzim olur* az embernek szüksége lehet az emberre; *altunu sarafa sor, ŝevheri kojumĵuĵa* az aranyat a pénzváltónál kérdezd, az ékszer az aranyművesnél; *iki kılıĝ bir kına sıyma*z két kard egy hüvelybe nem fér; *denize düŝen jılana, sarılır* a tengerbe eső a kígyóba fogódzkodik; *her delije elini sokma* minden lyukba ne dugd a kezed; *kābeje varmadan haži olma* a Kábába menés előtt zarándok ne légy.

A magyarban a következők felelnek meg e ragoknak :

1. a *hol* kérdésre: ban, ben; on, en, ön; nál, nél.
2. a *honnan* kérdésre: ból, ből; ról, ről; tól, től.
3. a *hova* kérdésre: ba, be; ra, re; hoz, hez, höz.

A helyhatározó ragok táblázata:

	Magas hangsor		Mély hangsor		Arab átírással
Hol	-de (-te)		-da (-ta)		ده
Honnan	-den (-ten)		-dan (-tan)		دن
Hova	-e	-je	-a	-ja	ه
	mássalh.	magánh.	mássalh.	magánh.	
		u t á n			

5. **Részes határozó ragja.** A részes határozó (dativus) kifejezésére ugyanazon rag szolgál, mint a „hova“ kérdésre felelő helyhatározónál (lativus). Pl. *peder atya*, *peder-e atyának*; *kiz leány*, *kiz-a leánynak*; *ana anya*, *ana-ja anyának*; *pide pite*, *pide-je pitének*; *taş taşa*, *baş başa* a kő a kőnek, a fej a fejnek; *tatlıja tatlı sölje* az édesnek édesen szólj; *ilim fakire*, *mal zengine verilmış dir* tudomány a szegénynek, vagyon a gazdagnak adatott; *şins şinse çeker* a faj a fajhoz hűz; *kuşa altun kafes zindan dir* a madárnak az arany kalit fogság; *bakan göze jasad olmaz* a néző szemnek tilos nem lehet; *büyükük tanrıja jakışır* a nagyság Istennek illik; *karaja sabun*, *delije öjüt* ne japsın feketének a szappan, bolondnak a tanács mit tegyen; *öküze bojnuz*, *kuşa kanad jük deşil* az ökörnek a szarv, a madárnak a szárny nem teher; *ere inanma suja dajanma*, *kari sözüne aldanma* a férfinak ne higgy, a víznek ne támaszkodj, az aszszony szaván ne csalódj; *insana söz*, *hajvana deşnek* az embernek a szó, az állatnak a bot; *delije her gün bajram* a bolondnak minden nap ünnep; *hekim tene*, *zeman şana derman verir* az orvos a testnek, az idő a léleknek gyógyulást ad; *keseje danış*, *pazarlıya sonra giriş* az erszénnyel tanácskozz, a vásárlásba azután fogj bele.

Jegyzet. Magashangú *k* a rákövetkező *e* előtt, mélyhangú *k* pedig a rákövetkező *a* előtt épp úgy *j*-vé, illetve *γ*-vé lágyul, mint a tárgy ragjánál láttuk. Pl. *inek*, *inej-e*; *kalpak*, *kalpaγ-a*.

6. **Birtokos-jelző:** A birtokos jelző ragja 1) Mássalhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-in, -ün*, mélyhangúakban *-in, -un*; arabos átírással *ـى* vagyis *kef*, mely ez úttal *n*, eredetileg *n̄*-értékű. 2) Magánhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-nin, -nün*, mélyhangúakban *-nün, -nun*; arabos átírással *ـن* vagyis *nun* és *kef*. Példák: *bej-in, gül-ün; kiz-in, kuş-un*, illetve *nine-nin, ölü-nün; ana-nün, kutunun*. A *su* (víz), melynek birtokosjelzői ragja *-jun* (*su-jun*) eredetileg *suj-nak* hangzott.

A fő végén álló mássalhangzó e ragok előtt is épp úgy változik mint a tárgy és részes határozó ragja előtt.

A birtokost jelentő főnév önállóan is ugyanazon raggal áll, mint a jelző. A magyarban ennek tudvalevőleg külön (é) képzője van. Pl. *ana-nün* az anyáé; *bej-in* a bejé; *at binen-in kılız kuşananın* a ló az arra felülőé, a kard az azt felkötőé; *kalb akce sahibinin dir* a hamis pénz a tulajdonosáé; *söz avretlerin dir, iş erlerin dir* a szó az asszonyoké, a munka a férfiaké.

A birtokos jelző a törökben el is maradhat, főleg akkor, ha a birtokos nincs eléggé meghatározva, vagy pedig, ha állandó összetételszerű kifejezéssé vált a birtokot kifejező szóval. Példák: *atarlar sözü* apák szava (közmondás), *bin-başı* ezer feje (ezredes), *kapu perdesi ajtófüggöny*, *selvi ayaşı* ciprusfa, *elma ayaşı* alma fája (almafa), *komşu kızi* szomszéd lánya, *körörlü* vak fia; *alış oylu veriş dir* az adás fia vevés; *hayvan alası dîşinde, insan alası içinde* az állat tarkája kívülről, az ember tarkája belülről; *ev sahibi müsafirin hizmetkârı dir* a ház tulajdonosa a vendégnek a szolgája; *ortak gemisi jürümüş, ejreti gemisi jürümemiş* a közös hajója járt, a kölcsön hajója nem járt; *jol çizmesini ayaşına giymiş* az út csizmáját a lábára öltötte; *Haleb yolunda deve izi aramak* Aleppo útján a teve nyomát keresni; *komşu ipi ile kuyucu inilmez* a szomszéd kötelével kútba nem szállhatni le; *din şenki kan şenki* a vallás harcza a vér harcza; *düjün pilavından köpek karnını doymaz* a lakodalom pilávjából a kutya nem tölti meg a gyomrát; *cuval ayzını bakma, dibini bak* a zsák száját ne nézd, a fenekét nézd; *kâdi kapusu zehennem kapusu* a bíró kapuja a pokol kapuja; *çerşembe karışi, âlemin maskarası* szerda asszonya (varázsló) a világ csúfja; *çalgi düjün evine jakı-*

şir a zene a lakodalom házához illik; *laz aklî kaz aklî* a láz esze liba esze; *jasak hükmü üc gün-dür* a tilalom uralma három nap; *adam oylanî fursat esiri dir* az ember fia az alkalom foglya.

7. *Birtokos személyragok.*

Az egyes számú első személy ragja 1) Magánhangzón végződő szók után: *-m*; 2) Mássalhangzón végződő szók után: magashangú szókban: *-im, -üm*; mélyhangúakban *-îm, -um*; arabos átírással *ف* vagyis *mim*. Példák: *paşa-m* pasám, *bej-im* bejem, *gül-üm* rózsám; *kız-im* lányom, *kul-um* szolgám; *armud piş ayz-i-m-a düş* körte sülj meg, essél a számba; *azaşik işim, kougasiş başim* kevéske a dolgom, gond nélkül a fejem; *nargilem kirîldî ise, başim saş olsun* ha a nárgilém (vízi pipám) el is tört, csak a fejem legyen ép; *kimse joşurdum kara demez* senkise mondja hogy fekete a savanyú tejem.

A második személy ragja 1) Magánhangzón végződő szók után: *-n*; 2) Mássalhangzón végződő szók után: magashangú szókban: *-in, -ün*, mélyhangúakban *-în, -un*; arabos átírással *ى* vagyis *kef*, mely ezúttal *n* értékű. Példák: *paşa-n* pasád, *bej-in* bejed, *gül-ün* rózsád, *kız-in* lányod, *kul-un* szolgád; *el-in ile ver aşay-in ile ara* kezeddél adj lábaddal keress; *meşlisde dilini, seferde elini kışa tut* a gyűlésben a nyelvedet, a háborúban a kezedet rövidre fogd; *koluna kuvvet, kesene bereket* kezednek erő, erszényednek áldás; *ummadişin taş baş jarar* a nem remélted kő fejet hasít; *davâşin kâdi ise, jardişin Allah olsun* ha a perelőd a bíró, a segítőd Isten legyen; *kendi ajneni sil* a magad tükréd töröld; *katîra, baban kim demişler, at daşim-dîr demiş* az öszvértől kérdezték, hogy ki az apád, azt mondta, hogy a ló a nagybátyám.

A harmadik személy ragja 1) Mássalhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-i, -ü*, mélyhangúakban *-î, -u*; arabos átírással *ى* vagyis *i*, illetve *je*; 2) Magánhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-si, -sü*, mélyhangúakban *-şî, -su*; arabos átírással *سى* vagyis *şin* és *i*. Példák: *bej-i* beje, *gül-ü* rózsája, *kız-i* lánya, *kul-u* szolgája; *deve-si* tevéje, *ölü-sü* halottja; *ana-sî* anyja, *dudu-su* papagája; *jijidin karası, atın dorusu* a legénynek a barnája, a lónak a pejszinűje; *el-i tutar göz-ü görür*

a keze fog, a szeme lát; *sözüñ kisasi tatli-dir* a szó rövidje (rövid szó) édes; *dili uzun eli kisa* a nyelve hosszú, a keze rövid; *bažasî ejri amma tütünü dörü êkar* a kéménye görbe, de a füstje egyenesen száll ki; *îçerisi jîfut çarsîsi-dir* a belseje zsidó-vásár; *el elile jîlan tutar* a más kezével kígyót fog; *kibârin kelâmi, kelâmîn kibârî dir* az előkelőnek a beszédje, a beszédnek az előkelője.

A 3-ik személy ragja után a névragok *n*-nel kezdődnek, pl. *gülü rózsája, güli-nü rózsáját, güli-nün rózsájáé, güli-nde rózsáján, güli-nden rózsájától, güli-ne rózsájának*; többes: *gülleri-ni, gülleri-nin, gülleri-nde, gülleri-nden, gülleri-ne*. Pl. *it isini bilir* a kutya a gazdáját ismeri, *eski kurd jolunu şaşmaz* az öreg farkas az útját nem téveszti el; *ayîna kendi tutuldu* a törébe maga fogatott meg; *aş kurd jaurusunu jer* az éhes farkas megeszi a kölykét; *ajayîni jorganîna göre uzatmalı* a takarójához képest kell a lábát kinyújtani; *isîran it dişini göstermez* a harapó kutya a fogát nem mutatja; *anasîndan doyalî gülmemiş* mióta anyja megszülte (anyjától születése óta) nem nevetett; *ajayînda donu yok, başîna feslijen takar* a lábán bugyogója nincs, a fejére bazsalyikomot tűz; *kişî kendi ajbîni görmez, il ajbîni söyler* az ember a maga szégyenét nem látja, a más szégyenét mondja.

A *su* (víz) szóhoz járuló személyrag itt is *-ju*, pl. *su-ju*, ill. *suj-u* vize.

A többes számú első személy ragja 1) Magánhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-miz*, *-müz*, mélyhangúakban *-mîz*, *-muz*; 2) Mássalhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-imîz*, *-ümüz*, mélyhangúakban *-îmîz*, *-umuz*; arabos átírással *جـ* vagyis *mim* és *ze*. Példák: *deve mîz* tevének, *ölü-müz* halottunk, *ana-mîz* anyánk, *dudu-muz* papagájunk; *bej-imîz*, *bejünk*, *gül-ümüz* rózsánk, *kîz-imîz* lányunk, *kul-umuz* szolgálk; *giden aya-mîz gelen paşa-mîz* a menő agánk a jövő pasánk; *sivri-sinek neferimîz*, *Daud paşa seferimîz* szunyog a legénységünk, *Daud pasa* (megszállása) a hadjáratunk; *evimîz bezden, ne umarsîn bizden* a házunk vászonból, mit remélsz tőlünk.

A második személy ragja 1) Magánhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-niz*, *-nüz*, mélyhangúakban *-nîz*, *-muz*; 2) Mássalhangzón végződő szók után: magashangú szókban *-inîz*,

-ünüz, mélyhangúakban -inüz, -unuz; arabos átírással كى vagyis *kef* és *ze*. Példák: *deve-nüz* tevétek, *ölü-nüz* halottotok, *ana-nüz* anyátok, *dudu-nuz* papagájotok; *bej-inüz* bejetek, *gül-ünüz* rózsátok, *kiz-inüz* lányotok, *kul-unuz* szolgátok; *jorgan-inüza* göre *ajay-inüzi* uzadınüz paplanotokhoz mértén nyujtsátok a lábatokat.

A harmadik személy ragja magán- és mássalhangzón végződő szók után egyforma; magashangú szókban *ler-i*, mélyhangúakban *lar-i*; arabos átírással لى vagyis *lam*, *re* és *i*. Példák: *deve-leri* tevéjük, *ana-lar-i* anyjuk; *bej-leri* bejük, *kiz-lar-i* leányuk; *el-leri işde*, *göz-leri ojnajışda* kezök a munkán, szemök a játékon.

A többes harmadik személyben a névszó többesszámú alakjához (*ler-+i*, *lar-+i*) járul a 3-ik személy ragja.

A birtokot jelentő főnévhez épp úgy jár a személyrag mint a magyarban. Példák: *ışın sonuna bak* a dolognak a végére nézz; *sabrın sonu selamet dir* a türelemnek vége üdvösség; *odunşunun gözü ağaşda-dir* a favágó szeme a fán van; *karınin saçı uzun*, *aklı kısa* az asszonynek a haja hosszú, az esze rövid; *ujujan ılanın kujruşuna basma* az alvó kigyónak a farkára ne lépj; *kör kuşun juvasını tanrı şapar* vak madárnak a fészket isten csinálja; *ev sahibinin bir evi*, *kıraşının bin evi var* a háztulajdonosnak egy háza, a bérlőnek ezer háza van; *şeftalının dişarısı*, *enginarın içerisi* a baraczknak a külseje, az árticsókának a belseje (gonosz lelkü emberre mondják); *akçe elsizin eli*, *dilsizin dili dir* a pénz kezetlennek a keze, némának a nyelve; *gjaurun tembeli keşiş*, *müşülmanın-kı derviş* a hitetlennek restje a remete, az igazhívőé a dervis; *elmanın jarısı o*, *jarısı bu* az almának a fele az, a fele ez; *akşamın işini sabaha brakma* az estének a dolgát reggelre ne hagyd; *herkesin gönünde bir arslan şatar* mindenkinek a szívében egy oroszlan fekszik; *armudun önü*, *kirezin sonu* a körtének az eleje, a cseresnyének a vége; *taze bardayın suju soşuk olur* friss pohárnak a vize hideg lesz; *terzi terzinin eksijini bulur* a szabó a szabónak a fogytékosságát megtalálja; *türkün aklı sonradan gelir* a töröknek az esze később jön meg; *delinin jüreji aşında dir*, *akıllının dili jürejinde* a bolondnak a szíve a szájában van, az okosnak a nyelve a szívében; *dilenşinin çanaşından para çalar* a koldusnak a táljából pénzt lop.

		M a g a s h a n g ú s z ó k		
		mássalhangz. végződők	magánhangzón végződők	k—n (kef) végződők
Határozók	Alanyeset (nom.)	el (kéz) ال	tekne (teknő) تڪنه	elek (szita) اليك
	Tárgy (acc.)	el-i الى	tekne-ji تڪنه جي	elej-i اليڪي
	Birtokos jelző (gen.)	el-in اليڪ	tekne-nin تڪنه نڪ	elej-in اليڪنڪ
	{hol' kérdésre (loc.)	el-de الده	tekne-de تڪنه ده	elek-de اليڪده
	{honnan' kérdésre (ablat.)	el-den الڊن	tekne-den تڪنه ڊن	elek-den اليڪڊن
	{hova' kérdésre (dat.)	el-e اله	tekne-je تڪنه يه	elej-e اليڪه
	Többes	el-ler الڙ	tekne-ler تڪنه لڙ	elek-ler اليڪڙ
Határozók	Alanyeset (nom.)	gül (rózsa) گول	köprü (hid) کوپرو	jüzük (gyűrű) يوزوك
	Tárgy (acc.)	gül-ü گولي	köprü-jü کوپرو جي	jüzüj-jü يوزوڪي
	Birtokos jelző (gen.)	gül-ün گولڪ	köprü-nün کوپرونڪ	jüzüj-ün يوزوڪڪ
	{hol' kérdésre (loc.)	gül-de گولده	köprü-de کوپروده	jüzük-de يوزوڪده
	{honnan' kérdésre (ablat.)	gül-den گولڊن	köprü-den کوپروڊن	jüzük-den يوزوڪڊن
	{hová, kérdésre (dat.)	gül-e گوله	köprü-je کوپرويه	jüzüj-e يوزوڪه
	Többes	gül-ler گولڙ	köprü-ler کوپروڙ	jüzük-ler يوزوڪڙ

ragozása.

r a g o k.

M é l y h a n g ú s z ó k		
mássalhangzón végződők	magánhangzón végződők	k—n (kaf) végződők
baš (fej) باش	paša (pasa) پاشا	kalpak (kalpag) قاپات
baš-i باشی	paša-ji پاشایی	kalpaγ-i قاپاغی
baš-in باشك	paša-nin پاشانك	kalpaγ-in قاپاغك
baš-da باشدہ	paša-da پاشادہ	kalpak-da قاپاقدہ
baš-dan باشند	paša-dan پاشادن	kalpak-dan قاپاقدن
baš-a باشہ	paša-ja پاشاہ	kalpaγ-a قاپاغہ
baš-lar باشلار	paša-lar پاشالار	kalpak-lar قاپاقلار
kol (kar) قول	kapu (ajtó) قاپو	konuk (vendég) قونوق
kol-u قولى	kapu-ju قاپوبى	konuγ-u قونوغى
kol-un قولك	kapu-nun قاپونك	konuγ-un قونونك
kol-da قولدہ	kapu-da قاپودہ	konuk-da قونوقدہ
kol-dan قولدن	kapu-dan قاپودن	konuk-dan قونوقدن
kol-a قوله	kapu-ja قاپوہ	konuγ-a قونوغہ
kol-lar قوللار	kapu-lar قاپولار	konuk-lar قونوقلار

b) *Birtokos személyragok.*

I. Magánhangzón végződő szók.

	Magashangúak		Mélyhangúak
	<i>tekne</i> (teknő) تڪنه		<i>paša</i> (pasa) پاشا
Egyes sz.	1. <i>tekne-m</i> teknőm تڪنهم		<i>paša-m</i> پاشام
	2. <i>tekne-n</i> teknőd تڪنهك		<i>paša-n</i> پاشاك
	3. <i>tekne-si</i> teknője تڪنهسى		<i>paša-si</i> پاشاسى
Többes sz.	1. <i>tekne-miz</i> teknőnk تڪنهمز		<i>paša-miz</i> پاشامز
	2. <i>tekne-niz</i> teknőtök تڪنهكز		<i>paša-niz</i> پاشاكز
	3. <i>tekne-leri</i> teknőjük تڪنهلرى		<i>paša-lari</i> پاشالارى

	<i>köprü</i> (híd) كوپرو		<i>kapu</i> (ajtó) قابو
Egyes sz.	1. <i>köprü-m</i> hidam كوپروم		<i>kapu-m</i> قابوم
	2. <i>köprü-n</i> hidad كوپروك		<i>kapu-n</i> قابوك
	3. <i>köprü-sü</i> hidja كوپروسى		<i>kapu-su</i> قابوسى
Többes sz.	1. <i>köprü-müz</i> hidunk كوپرومز		<i>kapu-muz</i> قابومز
	2. <i>köprü-nüz</i> hidotok كوپروكز		<i>kapu-nuz</i> قابوكز
	3. <i>köprü-leri</i> hidjok كوپرولرى		<i>kapu-lari</i> قابولارى

II. Mássalhangzón végződő szók.

	Magashangúak		Mélyhangúak
	<i>el</i> (kéz) ال		<i>baš</i> (fej) باش
Egyes sz.	1. <i>el-im</i> kezem الم		<i>baš-im</i> باشم
	2. <i>el-in</i> kezed الك		<i>baš-in</i> باشك
	3. <i>el-i</i> keze الى		<i>baš-i</i> باشى

Többsz. sz.	1. el-imiz	kezünk	المنز	baš-imiz	باشمنز
	2. el-iniz	kezetek	الكنز	baš-iniz	باشكنز
	3. el-leri	kezök	اللىرى	baš-lari	باشلىرى

		<i>gül</i> (rózsa)	كول		<i>kol</i> (kar)	قول
Egyes sz.	1. gül-üm	rózsám	كولم		kol-um	قولم
	2. gül-ün	rózsád	كولك		kol-un	قولك
	3. gül-ü	rózsája	كولى		kol-u	قولى
Többsz. sz.	1. gül-ümüz	rózsánk	كولمىز		kol-umuz	قولمىز
	2. gül-ünüz	rózsátok	كولكنىز		kol-unuz	قولكنىز
	3. gül-leri	rózsájok	كوالرى		kol-lari.	قوالرى

III. K-n végződő szók.

		Magashangúak		Mélyhangúak	
		<i>elek</i> (szita)	الك	<i>kalpak</i> (kalpag)	قالپاق
Egyes sz.	1. elej-im	szitám	الكىم	kalpaγ-im	قالپاغىم
	2. elej-in	szitád	الكىك	kalpaγ-in	قالپاغىك
	3. elej-i	szitája	الكى	kalpaγ-i	قالپاغى
Többsz. sz.	1. elej-imiz	szitánk	الكىمىز	kalpaγ-imiz	قالپاغىمىز
	2. elej-iniz	szitátok	الكىمىز	kalpaγ-iniz	قالپاغىمىز
	3. elek-leri	szitájok	الكىرى	kalpak-lari	قالپاقلرى

		<i>jüzük</i> (gyűrű)	يوزوك		<i>čibuk</i> (pipaszár)	چىبوق
E. sz.	1. jüzüj-üm	gyűrűm	يوزوكىم		čibuy-um	چىبوغىم
	2. jüzüj-ün	gyűrűd	يوزوكىك		čibuy-un	چىبوغىك
	3. jüzüj-ü	gyűrűje	يوزوكى		čibuy-u	چىبوغى

T. sz. 1. jüzüj-ümüz	gyűrűnk	يوزوكمز	çibuç-umuz	چيبوغمز
2. jüzüj-ünüz	gyűrűtök	يوزوگمز	çibuç-unuz	چيبوغگمز
3. jüzük-leri	gyűrűjök	يوزوکاری	çibuk-lari.	چيبوقلری

Épp úgy mint a magyarban, a törökben is vannak hangzó-vesztő tövek. Ilyen töváltozás főleg a következő szókban található:

oçul fiú: *oçl-um* fiam, *oçl-un* fiad, *oçl-u* fia;
açiz száj: *açz-ım* szám, *açz-in* szád, *açz-i* szája;
bojun nyak: *bojn-um* nyakam, *bojn-un* nyakad, *bojn-u* nyaka;
kojun juh: *kojn-um* juhom, *kojn-un* juhod, *kojn-u* juha;
gönül szív: *gönl-üm* (göjn-üm) szívem, *gönlün* (göjnnün) szived
gönlü (göjnnü) szive;
karın has: *karn-ım* hasam, *karn-in* hasad, *karn-i* hasa;
burun orr: *burn-um* orrom, *burn-umuz* orrunk;
davul dob: *davl-unuz* dobodok;
alın homlok: *aln-ım* homlokom, *aln-in* homlokod, *aln-i* homloka;
omuz váll: *omz-um* vállam, *omz-un* vállad, *omz-u* válla;
göjüs kebel: *göjs-üm* keblem, *göjs-ün* kebled, *göjs-ü* keble.

Mássalhangzós továbbképzés előtt azonban:

oçul-lar fiúk, *açiz-lık* szopóka, *bojun-da* nyakon,
kojun-lar juhok, *gönül-lü* bátor, *davul-lari* dobjuk.

Az előbbieket analógiájára magánhangzót vesznek fel: *beniz* (*benz*) arcz, *namız* (*namz*) ér, *ömür* (*ömr*) élet, *emir* (*emr*) parancs, *züliif* (*zulf*) haj, *şükür* (*şükr*) köszönet, *şekil* (*şekl*) alak, *asıl* (*asl*) eredet; bővebben l. a magánhangzóknál.

c) Személy- és névragok.

Egyes szám 1. személy.

nom.	elim	kezem	teknem	teknöm
acc.	elim-i	kezemet	teknem-i	teknömet
gen.	elim-in	kezemé	teknem-in	teknömé
loc.	elim-de	kezemben	teknem-de	teknőmben
abl.	elim-den	kezemből	teknem-den	teknőmből
dat.	elim-e	kezemre	teknem-e	teknőmre

Egyes szám 1. személy.

nom.	güüm (rózsám)	köprüm (hidam)
acc.	güüm-ü	köprüm-ü
gen.	güüm-ün	köprüm-ün
loc.	güüm-de	köprüm-de
abl.	güüm-den	köprüm-den
dat.	güüm-e	köprüm-e

nom.	başım (fejem)	paşam (pasám)
acc.	başım-ı	paşam-ı
gen.	başım-ın	paşam-ın
loc.	başım-da	paşam-da
abl.	başım-dan	paşam-dan
dat.	başım-a	paşam-a

nom.	kolum (kezem)	kapum (ajtóm)
acc.	kolum-u	kapum-u
gen.	kolum-un	kapum-un
loc.	kolum-da	kapum-da
abl.	kolum-dan	kapum-dan
dat.	kolum-a	kapum-a

2. személy.

nom.	elin	kezed	teknen	teknőd
acc.	elin-i	kezedet	teknen-i	teknődet
gen.	elin-in	kezedé	teknen-in	teknődé
loc.	elin-de	kezedben	teknen-de	teknődben
abl.	elin-den	kezedből	teknen-den	teknődből
dat.	elin-e	kezedre	teknen-e	teknődre

nom.	güün (rózsád)	köprün (hidad)
acc.	güün-ü	köprün-ü
gen.	güün-ün	köprün-ün
loc.	güün-de	köprün-de
abl.	güün-den	köprün-den
dat.	güün-e	köprün-e

nom.	pašan (pasád)	bašın (fejed)
acc.	pašan-ı	bašın-ı
gen.	pašan-ın	bašın-ın
loc.	pašan-da	bašın-da
abl.	pašan-dan	bašın-dan
dat.	pašan-a	bašın-a

nom.	kolun (karod)	kapun (ajtód)
acc.	kolun-u	kapun-u
gen.	kolun-un	kapun-un
loc.	kolun-da	kapun-da
abl.	kolun-dan	kapun-dan
dat.	kolun-a	kapun-a

3. személy.

nom.	eli	keze	teknesi	teknője
acc.	eli-ni	kezét	teknesi-ni	teknőjét
gen.	eli-nin	kezéé	teknesi-nin	teknőjéé
loc.	eli-nde	kezében	teknisi-n-de	teknőjében
abl.	eli-nden	kezeből	teknisi-n-den	teknőjéből
dat.	eli-ne	kezére	teknesi-ne	teknőjére

nom.	gülü (rózsája)	köprüsü (hídja)
acc.	gülü-nü	köprüsü-nü
gen.	gülü-nün	köprüsü-nün
loc.	gülü-nde	köprüsü-nde
abl.	gülü-nden	köprüsü-nden
dat.	gülü-ne	köprüsü-ne

nom.	başı (feje)	paşasi (pasája)
acc.	başı-nı	paşası-nı
gen.	başı-nın	paşası-nın
loc.	başı-nda	paşası-nda
abl.	başı-ndan	paşası-ndan
dat.	başı-na	paşası-na

nom.	kolu (karja)	kapusu (ajtaja)
acc.	kolu-nu	kapusu-nu
gen.	kolu-nun	kapusu-nun
loc.	kolu-nda	kapusu-nda
abl.	kolu-ndan	kapusu-ndan
dat.	kolu-na	kapusu-na

Többes szám 1. személy.

nom.	elimiz	kezünk	teknemiz	teknőnk
acc.	elimiz-i	kezünket	teknemiz-i	teknőnket
gen.	elimiz-in	kezünké	teknemiz-in	teknőnké
loc.	elimiz-de	kezünkben	teknemiz-de	teknőnkben
abl.	elimiz-den	kezünkől	teknemiz-den	teknőnkől
dat.	elimiz-e	kezünkre	teknemiz-e	teknőnkre

nom.	gülümüz (rózsánk)	köprümüz (hidunk)
acc.	gülümüz-ü	köprümüz-ü
gen.	gülümüz-ün	köprümüz-ün
loc.	gülümüz-de	köprümüz-de
abl.	gülümüz-den	köprümüz-den
dat.	gülümüz-e	köprümüz-e

nom.	başımız (fejünk)	paşamız (pasánk)
acc.	başımız-ı	paşamız-ı
gen.	başımız-ın	paşamız-ın
loc.	başımız-da	paşamız-da
abl.	başımız-dan	paşamız-dan
dat.	başımız-a	paşamız-a

nom.	kolumuz (karunk)	kapumuz (ajtónk)
acc.	kolumuz-u	kapumuz-u
gen.	kolumuz-un	kapumuz-un
loc.	kolumuz-da	kapumuz-da
abl.	kolumuz-dan	kapumuz-dan
dat.	kolumuz-a	kapumuz-a

2. személy.

nom.	eliniz	kezetek	tekneniz	teknőtök
acc.	eliniz-i	kezeteket	tekneniz-i	teknőtöket
gen.	eliniz-in	kezeteké	tekneniz-in	teknőtöké
loc.	eliniz-de	kezetekben	tekneniz-de	teknőtökben
abl.	eliniz-den	kezetekből	tekneniz-den	teknőtökből
dat.	eliniz-e	kezetekre	tekneniz-e	teknőtökre

nom.	gülünüz (rózsátok)	köprünüz (hidatok)
acc.	gülünüz-ü	köprünüz-ü
gen.	gülünüz-ün	köprünüz-ün
loc.	gülünüz-de	köprünüz-de
abl.	gülünüz-den	köprünüz-den
dat.	gülünüz-e	köprünüz-e

nom.	başınız (fejetek)	paşanız (pasátok)
acc.	başınız-ı	paşanız-ı
gen.	başınız-ın	paşanız-ın
loc.	başınız-da	paşanız-da
abl.	başınız-dan	paşanız-dan
dat.	başınız-a	paşanız-a

nom.	kolunuz (karotok)	kapunuz (ajtótok)
acc.	kolunuz-u	kapunuz-u
gen.	kolunuz-un	kapunuz-un
loc.	kolunuz-da	kapunuz-da
abl.	kolunuz-dan	kapunuz-dan
dat.	kolunuz-a	kapunuz-a

3. személy.

nom.	elleri ^(kezők v. kezeik)	tekneleri ^(teknőjők v. teknőik)
acc.	elleri-ni	tekneleri-ni
gen.	elleri-nin	tekneleri-nin
loc.	elleri-nde	tekneleri-nde
abl.	elleri-nden	tekneleri-nden
dat.	elleri-ne	tekneleri-ne

nom.	gülleri ^(rózsájok v. rózsáik)	köprüleri ^(hidjok v. hidjaik)
acc.	gülleri-ni	köprüleri-ni
gen.	gülleri-nin	köprüleri-nin
loc.	gülleri-nde	köprüleri-nde
abl.	gülleri-nden	köprüleri-nden
dat.	gülleri-ne	köprüleri-ne
nom.	başlari ^(fejök v. fejeik)	paşalari ^(pasájok v. pasáik)
acc.	başlari-ni	paşalari-ni
gen.	başlari-nin	paşalari-nin
loc.	başlari-nda	paşalari-nda
abl.	başlari-ndan	paşalari-ndan
dat.	başlari-na	paşalari-na
nom.	kollari ^(karjok v. karjaik)	kapulari ^(ajtójok v. ajtóik)
acc.	kollari-ni	kapulari-ni
gen.	kollari-nin	kapulari-nin
loc.	kollari-nda	kapulari-nda
abl.	kollari-ndan	kapulari-ndan
dat.	kollari-na	kapulari-na

Ha több birtokról van szó, akkor a főnevet többesszámba tesszük és úgy következnek utána a személyragok. Pl. :

Egyes sz.	1. <i>ev-ler-im</i> házaim	<i>taş-lar-ım</i> köveim
	2. <i>ev-ler-in</i> házaid	<i>taş-lar-ın</i> köveid
	3. <i>ev-ler-i</i> házai	<i>taş-lar-ı</i> kövei

Több. sz.	1. <i>ev-ler-imiz</i> házaink	<i>taş-lar-ımız</i> köveink
	2. <i>ev-ler-imiz</i> házaitek	<i>taş-lar-ınız</i> köveitek
	3. <i>ev-ler-i</i> házaik	<i>taş-lar-ı</i> köveik.

Jegyzet. 1. A többesszámú 3-ik személy alakjai tulajdonképpen *ev-ler-ler-i* és *taş-lar-lar-i* alakok összevonásából keletkeztek.

2. A harmadik személyrag után álló tárgynak a jele olyképp szokott, főleg közmondásokban és az élő beszédben, megrövidülni, hogy az *n* után levő tárgyrag elmarad, pl. *altun kijmetin* (*kijmetini* h.), *sarraf bilir* az arany értékét a pénzváltó ismeri ;

aşin (*aşini* h.) *bilen*, *eşin* (*eşini* h.) *bilen*, *işin* (*işini* h.) *bilen* *fakir* *olmaz* az eledelet tudó, a dolgát tudó, a párját tudó (ismerő) szegény nem lehet; *bilezijim* (*bilezijimi* h.) *nal* *edejim*, *inşilerim* (*inşilerimi* h.) *jem* *edejim* karkötőmet patkónak tegyem, gyöngyeimet abraknak tegyem (népd.).

3. A *hepsi* (*hepsi*) mindnyája, *tipkisi* mása szókbán a harmadik személy ragja kétszer van meg (*hep+i+si*, *tipk-i-si*). Ilyen továbbragozott alakokhoz fölösen járul még a 3-ik személy ragja a következőkben: *ekser-i-si* a leggyakrabbjá, a legtöbbje (*ekser* több), *bir-i-si* egyike (*bir* egy), *jar-i-si* valaminek a fele (*jar-i* a fele). | A *bir birinden* (egymástól), *bir birine* (egymáshoz) szólások tulajdonképpen a *biri birinden* (egyike az egyikétől) és *biri birine* (egyike az egyikéhez) alakokból vannak összevonva.

Példák: *atalar sözüni tutmajani jabana atarlar* az atyák szavát (közmondást) meg nem tartót idegenbe dobják; *at izi it izine karıştı* a ló nyoma a kutya nyomába vegyült; *ateş bözejini görse jangin sanır* Szentjánosbogarat ha lát, tűzvésznek gondolja; *aç gözüni joksı açarlar* nyisd ki a szemed, különben kinyitják (mások); *adam adam sajesinde adam olur* az ember az ember oltalma alatt lesz emberré; *adamın kıymetini adam bilir* az embernek értékét az ember tudja; *arşlan postunda jakışır* az oroszlan a bőrében illik; *armudun ejisini dağda aji jer* a körtének a javát a hegyen a medve eszi meg; *ekmejin büjüjü çamurun çoğundan olur* a kenyérnek nagyja a tésztának sokjából (sok tésztából) lesz; *aslini saklajan haramzade dir* az eredetét titkoló, rabló ivadék; *elin türlü tamından bizim tarhanamız jek dir* más különféle ételeinél a mi tarhonyánk jobb; *Allah kardaşı kardaş jaratmış, kesesini ajrı jaratmış* Isten a testvért testvérnek teremtette, erszényét külön teremtette; *tok aşın halından bilmez* a jóllakott az éhes állapotját nem ismeri; *zengin kesesini döver, züjürd dizini* a gazdag az erszényét üti, a szegény a térdét; *karpuz kökünde büjür* a tök a tövén nő; *kargaji beste, gözüni ojsun* a varjút ápold, a szemedet hadd vájja ki.

N é v r a g o k t á b l á z a t a.

	Magashangű alak			Mélyhangű alak		Arabos átírás
	mássalhang- zón végződők	magánhang- zón végződők	mássalhang- zón végződők	mássalhang- zón végződők		
Tárgy (accusativus)	i, ü	ji, jü	i, u	jü, ju	يحيى تاك اك	
Birtokos jelző (genitivus)	in, ün	nin, nün	in, un	nün, nun	ده	
Hatószók („hol“ kérdésre (locativus) „honnán“ kérdésre (ablativus) „hova“ kérdésre (lativus, dativus))	de	de	da	da	دن	
	den	den	dan	dan	ر	
Birtokos személyrag 1. személy	e	je	a	ja	م	
	im, ün	n	im, um	n	ك	
” ” 2. ”	in, ün	n	in, un	n	سى	
” ” 3. ”	i, ü	szi, szü	i, u	sü, su	من	
Többes szám	imüz, ümüz	miz, müz	imüz, umüz	miz, muz	كز	
” ” 2. ”	inüz, ünüz	niz, nüz	inüz, unüz	niz, nuz	لرى	
” ” 3. ”	leri	leri	leri	leri		

II. Melléknév.

1. *A melléknév használata.* A török melléknév mint jelző mindig változatlan, pl. *ejî adam* jó ember, *fena hava* rossz idő, *ejri gemi doŗru sefer* görbe hajó egyenes út; *arîk etden semiz tirid olmaz* sovány húsból kövér levesétel nem lehet; *ak akçe kara gün içün dir* a fehér pénz (ezüstpénz) fekete napra van; *açîk ayîz aŗ kalmaz* nyitott száj éhesen nem marad; *çürük ip ile kûjuja inilmez* rohadt kötéllel a kútba nem szállhatni; *pîrlantî kara taŗdan çîkar* a gyémánt fekete kőből jön elő; *eski tilki kapana dűşmez* öreg róka törbe nem esik; *bűjük lokma je-de bűjük sűz sűjleme* nagy falatot egyél és nagy szót ne mondj; *tāmîna çok tuz katma* ételedbe sok sót ne tégy.

Ha főnév gyanánt használatos, akkor épp úgy ragozzuk, mint a főnevet, pl. *gűzeller* szépek, *pejgîrin ejîsi jolu kîsaldîr* a lovak jobbja (jója) az utat megkurtítja; *tatlîja tatlî sűjle* az édesnek édesen szólj; *fena gelmejinŗe, ejinin kadri bilinmez* míg a rossz nem jön, a jónak értéke nem tudható.

Mint állítmány a többesben változatlan marad, pl. *kujular derin-dir* a kutak mélyek (mély); *evler jűksek-dir* a házak magasak (magas); *selvîler uzun-dur* a cziprusfák hosszúak (hosszú); *tok evin kedîleri aŗ* a jóllakott háznak a macskái éhesek (éhes). — Ha a többesszámban levő alany élő lényt jelöl, a melléknév ugyan egyszámban marad, de a segédige többesszámban használatos, pl. *askerlerimiz gajretli dirler* katonáink hősök (hős vannak), *çocuklar řasta dirler* a gyermekek betegek.

2. *Fokozás.* A melléknév a középokban nem kap képzőt, hanem e helyett az összehasonlító névszóhoz a „honnan” kérdésre felelő -*dan*-, -*den* دن rag járul, pl. *ŗan mal-dan tatlî* az élet a vagyonnál édesebb (a vagyontól édes); *dil kîlîŗ-dan keskin dir* a nyelv a kardnál élesebb; *aŗlîkda dari ekmeji helvadan ālā gelir* az éhségben a zabkenyér a helvánál pompásabbnak tetszik; *gömler kaftan-dan jakîn-dir* az ing a kaftánnál közelebb van; *kendin-den bűjük ile ortak olma* náladnál nagyobb társ ne légy; *bedava sirke bal-dan tatlî* ingyen ecet a méznél édesebb; *akîllî dűşmen akîlsîz dost-dan jek dir* az eszes ellenség az esztelen barátnál jobb; *kābil řajird ustadan usta olur* a képes tanítvány mesterebb lesz a mesternél; *benim bir gülüm var konŗeden*

taze nekem egy rózsám van, frissebb a bimbónál; *benim jārım inşelderden inşe dir* az én szeretőm karcsúbb a karcsunál; *sejirden attan jürüjen deve çok gider* a vágató lónál a járó teve többet megy.

Elavult formája a fokozásnak a *-rak, -rek* رك, رك képző, pl. *jüze-rek* magasabb (*jüze* magas), *kısa-rak* rövidebb (*kısa* rövid). A tövégi *k* kihagyásával: *jükse-rek* magasabb (*jüksek* magas), *küçü-rek* kisebb (*küçük* kicsiny), *alça-rak* alacsonyabb (*alçak* alacsony), v. ö. *ekşirek* savanykás (*ekşi* savanyú), *inşerek* karcsú termetű (*inşe* vékony), *jekrek* jobb.

Még nagyobb kiemelésre szolgál a *daha* (még) دها és a *zıjade* (több) زیدو; szóknak a melléknév elé tétele, pl. *o senden daha büjük* ő náladnál még nagyobb; *kardaşım senden zıjade küçük* testvérem náladnál még kisebb; *bir fuçi sirkeden zıjade bir damla bal ile sinek tutulur* egy hordó eczetnél jobban, egy csepp mézzel fogható a szúnyog.

A felső fokot úgy képezzük, ha a melléknév elé *en* ان szócskát illesztünk, pl. *en eji* a legjobb, *en zıjade* a legtöbb.

A melléknévet az előbbinél is erősebben úgy emeli ki a török nyelv, hogy

a) megismétli az egész szót, pl. *bol-bol* nagyon bő, bőséges, *uzun-uzun* igen hosszú, *çok-çok adam gelmiş* nagyon sok ember jött; *soyuk-soyuk sularını içtim* nagyon hideg vizeit ittam; *ara jerde jüze-jüze daylar var* közben igen magas hegyek vannak; *kızıl-kızıl çiçeklerden alajım* a nagyon piros virágokból hadd szedjek; *dojamadım tatlı-tatlı dilinden* nem telhettem be nagyon édes nyelvével (beszédével);

b) csak az első szótagot ismétli meg és pedig oly formán, hogy a megismételt szótag végére *m, p, r, s* hangokat illeszt.

Példák: *başka* más, *bam-başka* egészen más

bejaz fehér, *bem-bejaz* hófehér

boz jég, *bom-boz* csupa jég

boş üres, *bom-boş* egészen üres

bol bő, tele, *bom-bol* telides tele

dik merev, *dim-dik* teljesen merev

gök kék, göm-gök egészen kék
 jaš nedves, jam-jaš teljesen nedves
 ješil zöld, jem-ješil egészen zöld
 sijah fekete, sim-sijah egész fekete
 siki szűk, sim-siki nagyon szűk;
 ačik nyílt, világos, ap-ačik egész világos
 diri eleven, dip-diri túl eleven
 dolu tele, dop-dolu telides tele
 ačik nyitott, ap-ačik tárt, nyitott
 eji jó, ep-eji meglehetősen jó
 al piros, ap-al tuli piros
 čevre kör, čep-čevre egészen körül
 jaliniž egyedül, jap-jaliniž teljesen egyedül
 kara fekete, kap-kara egész fekete
 kirmizi piros, klp-kirmizi tuli piros
 kuru száraz, kup-kuru nagyon száraz
 saɣlam egészséges, s p-saɣlam teljesen ép
 sari sárga, sap-sari egész sárga
 sivri hegyes, sip-sivri egész hegyes
 uzun hosszú, up-uzun igen hosszú
 kolaj könnyű, kop-kolaj igen könnyű;
 top gömbölyű, tor-top egész kerek
 čiplak meztelen, čir-čiplak csúron meztelen
 siklam átázott, sir-siklam csúron víz
 temiz tiszta, ter-temiz egészen tiszta;
 bajayi közönséges, bas-bajayi egész közönséges
 kati erős, kas-kati nagyon erős
 beraber együtt, bes-beraber mind együtt
 büjük nagy, büs-büjük igen nagy
 toparlak kerek, tos-toparlak egész kerek
 koža öreg, kos-koža nagyon öreg
 бүтүн egészen, бүс-бүтүн teljesen
 doyru egyenes, dos-doyru egész egyenes
 juvarlak kerek, jus-juvarlak egész kerek
 belli biztos, bes-belli egészen biztos
 māvi kék, mas-māvi teljesen kék.
 beter rosszabb, bes-beter a legrosszabb.

III. Számnév.

1. Tőszámok.

1. <i>bir</i> بر	44. <i>kırkdört</i> قرق دورت
2. <i>iki</i> ایکی	50. <i>elli</i> الی
3. <i>üç</i> اوچ	55. <i>elli beş</i> الی بش
4. <i>dört</i> دورت	60. <i>altmış</i> التمش
5. <i>beş</i> بش	66. <i>altmış altı</i> التمش التی
6. <i>altı</i> التی	70. <i>jetmiş</i> یتمش
7. <i>jedi</i> یدی	80. <i>seksen</i> سکسان
8. <i>sekiz</i> سکز	90. <i>doksan</i> طوقسان
9. <i>dokuz</i> طوقوز	100. <i>jüz</i> یوز
10. <i>on</i> اون	800. <i>sekiz jüz</i> سکز یوز
11. <i>onbir</i> اون بر	975. <i>dokuz jüz jetmiş beş</i> طوقوز یوز یتمش بش
14. <i>ondört</i> اون دورت	
18. <i>onsekiz</i> اون سکز	1,000. <i>bin</i> یک
20. <i>jirmi (jirirmi)</i> یکرمی	100,000. <i>jüz bin</i> یوز یک
22. <i>jirmi iki</i> یکرمی ایکی	1,000,000. <i>miljon</i> میلیون
30. <i>otuz</i> اوتوز	1902. <i>bin dokuzjüz iki</i> یک
33. <i>otuzüç</i> اوتوز اوچ	طوقوز یوز ایکی
40. <i>kırk</i> قرق	

A számnveket követő névszó, épp úgy mint a magyarban, egyesszámban áll. Példák: *bin bir direk* ezeregy oszlop; *söz bir Allah bir* a szó egy Allah egy; *bir ok iki kuş almaz* egy nyíl két madarat nem lő; *beş parmak bir deşil dir* öt új nem egy (nem ugyanaz a dolog); *ikisi bir* mindegy (ketteje egy); *bir avret bin bela* egy asszony, ezer baj; *sekiz evde dokuz ekmeji var* nyolcz házban kilencz kenyere van (a kit mindenütt szíve-

sen látunk); *dokuz at bir kazıya baylanmaz* nyolcz ló egy karóhoz nem köthető; *onbir ajın bir sultanı* tizenegy hónapnak a szultánja (Ramazán); *otuzu brakup onu aldi* harminczat hagyván tizet vett (cseberből vederbe esett); *kırk yıl jaymur jaysa mer-mere*, *geçmez* negyven évig ha esik a márványra, nem megy át rajta; *doksanı ačmak* a kilenczvenet megnyitni (aggkorba jutni); *sekseninde čalğı öjrenen kijamette čalar* a nyolczvanéves korában zenét tanuló, a feltámadáskor fog játszani; *altmıř jetmıř*, *aklı bařından gitmıř* hatvan-hetven, az esze (a fejéből) elment; *iki el bir bař ičün dir* két kéz egy fejért van; *kırk kurda bir arslan ne japsın* negyven farkassal egy oroszlán mit tegyen; *iki tauřan birden avlanmaz* két nyúl egyszerre nem vadászható; *üč bildijini ğümle bilir* a mit három tud, azt mindenki tudja; *bir sözüni iki etmez* nem másítja meg a szavát.

A számnév, ha mint névszó használatos, ragozható és önálló használatban a többes képzőt is felveszi, pl. *üčler* (a három t. i. tündér), *jedi-ler* (a hét t. i. szellem), *sultan Hamid bin-ler jařa tahtında* Hamid szultán ezreket (t. i. éveket) éljen a trónján.

2. Sorszámok.

első	<i>bir-inži</i>	برنجی	8-ik	<i>sekiz-inži</i>	سکزینجی
2-ik	<i>iki-nži</i>	ایکینچی	9-ik	<i>dokuz-unžu</i>	طوقوزنجی
3-ik	<i>üč-ünžü</i>	اوچنجی	10-ik	<i>on-unžu</i>	اوننجی
4-ik	<i>dörd-ünžü</i>	دوردنجی	15-ik	<i>onbeř-inži</i>	اونبeshنجی
5-ik	<i>beř-inži</i>	بeshنجی	20-ik	<i>jırmi-nži</i>	یکرمینچی
6-ik	<i>altı-nži</i>	التینچی	30-ik	<i>otuz-unžu</i>	اوطوزنجی
7-ik	<i>jedi-nži</i>	یدینچی	100-ik	<i>jüz-ünžü</i>	یوزنجی

A sorszámnév képzője: *-nži*, *-nži*, *-nžü*, *-nžu*; mássalhangzók után *-inži*, *-inži*, *-ünžü*, *-unžu*, arabos átírással *نجی*. A birinži mellett használatos még *ilk*, pl. *ilk sevdä* első szerelem; továbbá az arab *evvel* szó, első és előbb⁶ jelentésben, pl. *evvel tām sonra kelam* előbb evés azután beszéd; *evvel kačan kurtulur* az előbb futó megszabadul; *evvel hesab sonra kařab* előbb az elszámolás, azután a

mészáros; *eşejî evvel bayla sonra tanrîja ismarla* a szamarat előbb kösd meg, aztán ajánld Istennek. — Utólsó: *son*, pl. *son kerre*, *son defû* utóljára; *sona kalan dona kalîr* az utólsónak maradó megfagyva marad; *son pişmanlik akçe etmez* a késői megbánás nem ér semmit.

3. Törtszámok.

Fél ($\frac{1}{2}$), valaminek a fele: *nîsf* نصف és *jarîm* يارم. Ez utóbbi csak önállóan használatos, nem pedig számokkal kapcsolatban, pl. *jarîm endaze* fél rőf, *jarîm sât* fél óra. Személyragozva: *jarîsî* (fele), pl. *geşe jarîsî* éjfél (tkp. éjnek a fele). Az *ikiz* (iker) analógiájára van képezve: *üçüz*, *dörtüz*, *beşiz*, pl. *ikizli*, *üçüzlü*, *dörtüzlü*, *beşizli şamdan* két, három, négy, öt párú gyertyatartó. — Tőszámokkal összekötve a fél-re a *buçuk* használatos, pl. *bir buçuk* másfél, *iki buçuk* harmadfél (tkp. kettőfél), *beş buçuk* hatodfél; *sât kaç?* hány óra (az óra hány?); *sât altî buçuk* hetedfél óra; *sât beşe jedi var* öt órához hét van (hét percz hiányzik); *sât bire üç kalarak* egy órához három maradva (három percz híjával). Negyed: *çejrek* چيرك pl. *bir çejrek* egy negyed, *beşi çejrek geçti* negyed hat (tkp. ötöt egy negyed haladt át), *jedije bir çejrek ister* három negyed hét (héthez egy negyed kell). — Egyebekben a törtszám képzése úgy történik, hogy a locativus ragjával ellátott számhoz a *bir* (egy) szócska járul, pl. *üçde bir* egy harmad (háromban egy), *sekizde bir* egy nyolczad, *onda bir* egy tized, *dörtde üç* háromnegyed, *jedide altî* hat heted, *jüzde beş* öt perczent (százban öt), innen *jüzdelik* perczent (tkp. százbanság).

4. Szorzó számok.

A szorzó számok az arab *kerre* كره és *defû* دفعه szókkal vannak képezve, pl. *bir kerre* (bir kez) egyszer, *bir kerreğik* egyszer, *üç defû* háromszor, pl. *tilki iki defû tuzaya düşmez* a róka nem esik kétszer a törbe. — Ezek mellett használatos a *sefer* سفر is, mely tulajdonképpen utazást jelent, pl. *bu sefer* ezúttal, ez egy-

szer, *kaç sefer* hányszor, *çok sefer* sokszor. — Hasonlóan még egyszer jelent *bir daha* is. Példák: *veresije şarab içen iki kerre sarxoş olur* hitelre bort ivó kétszer lesz részeg; *birden egyszerre*, p. *iki taušan birden avlanmaz* két nyúl egyszerre nem vadászható (vadásztatik).

5. Osztó számok.

Az osztó számokat úgy képezzük, ha a tőszámok után *-ar*, *-er* ر, magánhangzó után *-şer* شر képzőt függesztünk, pl. *bir-er* egyenként, *iki-şer* kettesével, *üç-er* hármassával, *altı-şer* hatsával, *jedi-şer* hetesével, *on-ar* tizenként; *bunları dörder paraja aldım* ezeket négy parájával vettem; *o kitabları herbirini jirmişer guruşa aldım* ama könyvek mindegyikét húsz piaszterjével vettem. — Százaz és ezres számoknál ez a képző csakis a százat és ezret jelölő szóhoz járul, pl. *beşer жүз* ötszázanként, *üçer bin* háromezrenként, *üçer buçuk lira* három és fél birájával, *dörder жүз elli altışer* 456-onként.

Jegyzet. A számokat mindig balról jobbra írjuk. Jeleik a következők: 1 egy, 2 kettő, 3 három, 4 négy, 5 öt, 6 hat, 7 hét, 8 nyolcz, 9 kilencz, 10 tíz, 13 tizenhárom, 50 ötven, 208 kétszáznyolcz, 1903 ezerkilencszázhárom (bin dokuzjüz üç). — A hónapok nevei: *kjānun-i sūni* كانون ثانی január, *şubat* شباط február, *mart* حزيران مارس március, *nisan* نيسان április, *majis* مایس május, *haziran* حزيران júnus, *temuz* تموز július, *ayostos* آغستوس augusztus, *ilul* ايلول szeptember, *teşrin-i evvel* تشرين اول október, *teşrin-i sūni* تشرين ثانی november, *kjānun-i evvel* كانون اول december.

A keltezésnél (*tarik*) a sorrend a következő: a napok számát megelőzi az arab *fi* في (ban, ben), a tőszámnévi alakban használatos napok száma után következik a hónap megjelenése és végül az évszám. Pl. 1902 december hó 23-ikán: *fi jirmi üç kjānun-i evvel*, bin dokuzjüz iki ۱۹۰۳ كانون اول في vagy pedig

1889 október hó 5-ike : bin sekiz жүз seksen dokuz senesi, teš-rini-evvelin beši ; 1904 augusztus hó 5-ike : bin dokuz жүз дөрт senesi, ilulun bešinži günü.

Jegyzet. Török pénznemek.

Para (akçe) pénz, *beş para* öt para (a legkisebb pénzegység), *on para* tíz para (öt fillér), *jirmi para* húsz para, *otuz para* harmincz para, *kırk para* negyven para (egy piaszter), *elli para* ötven para (egy piaszter tíz para), *altmış para* hatvan para (másfél piaszter), *doksan para* kilenczven para (két piaszter és tíz para), *jüz para* száz para (két és fél piaszter), *onluk* tizes (tíz parás), *jürmilik* huszas (húsz parás), *ellilik* ötvenes (ötven parás, egy piaszteres és tíz parás), *jüzlük* százaz (száz parás, két és fél piaszteres), *metalik* (metelik) tíz parás ércpénz, *pul* fillér.

Guruş piaszter (húsz fillér), *iki guruş* két piaszter, *beş guruş* öt piaszter, *on guruş* tíz piaszter, *jüz guruşluk* száz piaszteres, *jirmi guruş* húsz piaszter, *doksan beş guruş* kilenczvenöt piaszter (francia arany értéke), *jüz sekiz guruş* száznyolcz piaszter (török arany értéke), *beşlik* ötös (öt piaszteres), *ikilik* kettős (két piaszteres), pl. *bir frank dört buçuk guruş* dejer egy frank négy és fél piasztert ér; *paranın kırkı bir guruşa* geçer negyven para egy piasztert ér.

Meşidije (meşidi, meşid) húsz piaszteres ezüst (négy korona), *bejaz meşidije* fehér (ezüst) medsidije, *jarım meşidije* fél medsidije (tíz piaszter), *çejrek* v. *meşidije çejreji* egy negyed v. egy medsidije negyedrésze (öt piaszter), *beşlik* v. *beş guruşluk* ötös (öt piaszteres, egy korona), *üç çejrek* háromnegyed (tizenöt piaszter), *iki beşlik* két öt piaszteres (tíz piaszter).

Altın arany, **lira** török arany (108 piaszter), *fransız altını* francia arany (95 piaszter), *osmanlı lirası* török arany, *ingiliz lirası* angol arany, *maşar altını* magyar arany, *jarım lira* egy fél török arany (54 piaszter), *çejrek lira* negyed arany (27 piaszter), *jarım fransız* fél francia arany (47 és fél piaszter), *altın meşidije* arany medsidije (öt lírás arany), *altın çejreji* egy arany negyedrésze, *altın sikke* arany pénz, *çejrek lira* negyed arany.

Kajme papírpénz, *ellilik kajme* ötven piaszteres papírpénz, *jüzlük kajme* százpiaszteres papírpénz, *beş-jüzlük kajme* 500 piaszteres papírpénz.

Példák: *para bozma*k pénzt váltani, *ufak para* v. *ufaklık* aprópénz, *bir paralık* egy paraértékü, *para etmez* nem ér semmit, *çok para* eder sok pénzt ér, *paralı adam* pénzes ember, *kalb para* hamis pénz, *geçer akçe* járó pénz, *sılık para* kopott pénz, *deşik para* lyukas pénz, *sağ para* ép (teljes értékü) pénz, *çürük para* romlott (értéken aluli) pénz, *akçe farkı* v. *jüzdelik* százalék, *parasız pulsuz* pénztelen fillértelen; *para parajı kazanır* a pénz a pénzt nyeri; *çj abdal*, *çj derviş*, *para ile gider her iş* óh remete, óh dervis, pénzzel megy minden dolog; *akçe adama* akül öjredir a pénz az embernek észet tanit (az embert észre tanítja); *akçeli adamdan dağlar korkar* a pénzes

embertől a hegyek félnek; *ak akçe kara gün içün-dür* a fehér pénz a fekete napért van; *paranin jüzü sişak* a pénznek az arca meleg; *parası çok akli* az pénze sok, esze kevés; *parasizlik her fenaliği japtirir* a pénztelenség minden rosszaságot csináltat; *akçesi ak olanin bakma jüzün karasına* a kinek fehér a pénze, annak ne nézz az arca feketéjére; *altin anaxtar kale kapusunu açar* az aranykulcs a vár kapuját megnyitja; *altin adi bakır oldu* az arany neve réz lett; *altını sarafa sor, şevheri kujumşuja* az aranyat a pénzváltónál kérdezd, az ékszer az aranyművesnél; *akçenin gittijine bakma, işin bittijine bak* a pénz elmentére ne nézz, a dolog befejeztére nézz; *akçe deliji uslu, usluju deli eder* a pénz a bolondot okossá, az okost bolonddá teszi; *eli altin keser* a keze aranyat vág.

IV. Névmas.

1. Személynévmás.

Egyesszám.

	I. sz.		II. sz.
nom. <i>ben</i> én	بن	<i>sen</i> te	سن
acc. <i>beni</i> engem	بنی	<i>seni</i> téged	سنی
gen. <i>benim</i> enyém	بنم	<i>senin</i> tied	سنگ
loc. <i>bende</i> nálam	بنده	<i>sende</i> nálad	سنده
abl. <i>benden</i> tőlem	بندن	<i>senden</i> tőled	سندن
dat. <i>bana</i> nekem	بکا	<i>sana</i> neked	سکا

III. sz.

<i>o, ol</i> ő, az	او v. اول
<i>onu</i> v. (<i>anî</i>) őt, azt	انى v. اونى
<i>onun</i> (<i>anîn</i>) övé, azé	اڻك v. اونك
<i>onda</i> (<i>anda</i>) nála	انده v. اونده
<i>ondan</i> (<i>andan</i>) tőle	اندن v. اوندن
<i>ona</i> (<i>ana</i>) neki	اكا v. اوکا

Többszám.

I. sz.		II. sz.	
nom. <i>biz</i> mi	بی	<i>siz</i>	سز
acc. <i>bizi</i> minket	بی	<i>sizi</i> titeket	سزی
gen. <i>bizim</i> mienk	بیم	<i>sizin</i> tietek	سزائ
loc. <i>bizde</i> nálunk	بیده	<i>sizde</i> nálatok	سزده
abl. <i>bizden</i> tőlünk	بیدن	<i>sizden</i> tőletek	سزدن
dat. <i>bize</i> nekünk	بزه	<i>size</i> nektek	سزه

III. sz.

<i>onlar</i> v. (<i>anlar</i>) ők, azok	اونلر
<i>onlari</i> (<i>anlari</i>) őket, azokat	اونلری
<i>onlarin</i> (<i>anlarin</i>) övéké, azoké	اونلرائ
<i>onlarda</i> (<i>anlarda</i>) náluk	اونلرده
<i>onlardan</i> (<i>anlardan</i>) tőlük	اونلردن
<i>onlara</i> (<i>anlara</i>) nekik	اونلرله

Az első személyi (*ben*) alak helyett, főleg a műveltek beszédjében a *bendeniz* (az ön szolgája), *kulunuz* (az ön rabja) alakok használatosak, azért mondják *ben demek şeytan demek* ént mondani (annyi mint), sátánt mondani; *bensiz* nélkülem, *sensiz* nélküléd, *onsuz* nélkülé; *ben-lik şeytana jákışır* az én-ség (ént mondás) az ördöghöz illik; *sen-li ben-li lakirdi* tegező (énféle, te féle) beszéd; *sen aya ben aya, bu ineji kim saya* te úr, én úr, ezt a tehenet ki feji meg.

A második személy mint rendes megszólító mellett használatos a többes *siz* is, ön' értelemben, de csak újabban, az európai nyelvek hatása folytán. A *siz* mellett használatosak még, főleg a választékosabb beszédmódban a *zāt-i āliniz*, *zāt-i šerīh-niz* az ön magas vagy kiváló személye, *hazretiniz*, *hazretleriniz* Nagyságod, Méltóságod kifejezések is.

A *biz* és *siz* néha *biz-ler* és *siz-ler* pleonastikus formában is találhatók, nagyobb nyomatékosság okából. Épp úgy hallható a *ben* helyett *biz* is, pl. *bizleri maxzun edijor* minket szomorúvá tesz.

2. Birtokos névmás.

Más birtokos névmás a törökben nincsen, mint a birtokosjelzővel ellátott személynévmás, vagyis *benim* enyém, *sen-in* tied, *o-nun* övé, *biz-im* mienk, *siz-in* tietek, *onlar-in* övék, pl. *et senin kemik benim* a hús a tied, a csont az enyém.

Ha a birtokosjelző személynévmás, akkor a birtoknak az első és 2-ik személyben nincs személyragja, pl. *benim ev* az én házam (enyém ház), *senin çoşuk* a te gyermeked (tied gyermek), *bizim peder* a mi atyánk (mienk atya), *sizin ana* a ti anyátok (tietek anya). Pl. *bizim köpek sizin köje baltta getirdi-mi?* a mi kutyánk a ti falutokba baltát hozott-e? — Személyrag csak akkor járul hozzá, ha a birtokot nyomatékosabban akarjuk kiemelni, pl. *bizim evimiz* a mi házunk (és nem a másé), *senin çoşuğun* a te gyermeked.

A birtokos névmás csak úgy használatos főnévi értelemben, ha az önállóan előforduló *ki* szócskával kapcsoljuk össze, mely hozzátartozást fejez ki és a birtokosjelzővel ellátott személynévmási alakon kívül a genitivus vagy locativus ragjai után is állhat, pl. *benim-ki* (az enyém), *senin-ki* (a tied), *onun-ki* az övé avagy *bende-ki* (a nálam levő), *sende-ki* a nálad levő, *onda-ki* (a nála levő) Névszók után: *efendinin-ki* az úré levő (az a melyik az uré), *bende-ki kitab* a nálam levő könyv.

A *ki* szócskának ezen használata pótolja a viszonyító névmást.

Többes: *bizim-ki* a mienk, *sizin-ki* a tietek, *onlar-in-ki* az övék.

3. Mutató névmás.

Közelre mutat a *bu* بو (ez) és *şu* شو (távolabb mint az első); távolra az *-o*, *-ol* او اول (az, amaz). Nyomatékosabb használatban *işbu* ایشبو (işte bu h. ime ez), és *şol* شول (amaz). E két utóbbi alak csak mint jelzők használatosak és nem ragozhatók, míg az előbbieket a névszók példájára veszik fel a

ragokat, pl. *bu* ez, *bunu* ezt, *bunun* ezé v. ennek, *bunda* ebben, *bundan* ettől, *buna* ennek | *šu* ez, *şunu* ezt, *şunun* ezé v. ennek, *sunda* ebben, *şundan* ettől, *şuna* ennek | *o* az, *onu* azt, *onun* azé v. annak, *onda* abban, *ondan* attól, *ona* annak. Plur. *bunlar* ezek, *şunlar* ezek, *onlar* azok.

A *bu* és *šu* alakok, mint összetételek első részei, önálló kifejezésekben is előfordulnak. Így a *-ra*, *-re* jellel: *bura*, *şura*; továbbragozva: *bu-ra-da* (*burda*), *šu-ra-da* (*şurda*) itten, *o-ra-da* (*orda*) ottan | *buradan* (*burdan*), *şuradan* (*şurdan*) innen, *oradan* (*ordan*) onnan | *buraja*, *şuraja* ide, *oraja* oda | *burası*, *şurası* ez itt, *orası* az ott | *buranın*, *şuranın* ezé itt, *oranın* azé ott | *buralı*, *şuralı* idevaló, *oralı* odavaló; *buraşık*, *şuraşık* itt la, emitt; *bunça* annyi; *bunçilejn*, *şunçilejn* így, ily módon.

Az *ile* ايله (val, vel) szóval összekötve *böjle* بويله (bu ile) *şöjle* شويله (şu ile) így, ilyen, *öjle* اويله (o-ile) úgy, olyan. Pl. *böjle* *kuşun böjle olur kujruyu* ilyen madárnak ilyen a farka; *böjle baş böjle tiraş* a milyen a fej, olyan a beretválás.

4. Kérdő névmás.

Kim کيم *ki*, kicsoda, *ne* نه *mi*, micsoda, *hangı* (kangı) قنئى melyik, *hangıniz* melyikötök, p. *hangı taşı kaldırsalar*, *altın-dın çıkar* a melyik követ fölemelik, alóla jön ki; *şejtanın hangı derede kişladığını bilir* a sátánnak melyik völgyben telelését tudja. — Személyragokkal ellátva: *kim-im* kicsodám, *kim-in* kicsodád, *kim-i* kicsodája, *kim-imiz* kicsodánk, *kim-iniz* kicsodátok, *kim-leri* kicsodájok; *ne-m* micsodám, *ne-n* micsodád, *ne-si* micsodája, *ne-miz* micsodánk, *ne-niz* micsodátok, *ne-leri* micsodájok stb. Pl. *kime ne* kinek mi (köze hozzá): *kimler geldi*? ki jött, kik jöttek?

A *ne* szócska még a következő összetételekben fordul elő: *nerede* (nerde) hol, *nereden* (nerden) honnan, *nereje* hová, *neresi* mely része, *nerenin* merről, *nereli* hova való | *kanda* hol, pl. *kanda kaldı* hol maradt? *kanda çokluk onda bokluk* a hol sokaság van, ott szemét van | *nasıl* (ne asıl) milyen | *niçün* (ne içün) miért, *ne kadar* mennyi, *ne zaman*, *ne vakit* mikor, *nişe* (neşe) hogyan.

Pl. *kar nekadar çok jaysá, jaza kalmaz* bármennyi sok hó esik is, nyárra nem marad; *nasıl-ki jaşarsak öyle ölürüz* a hogy élünk, úgy halunk meg.

Kaç kaç هانچ hany, *kaçınzı* kaçınزى hanyadik, *kaç kerre* kaçkerre hanyszor, *kaça* mennyiért, *kaçda* mikor, *kaçınzı* hanyadik; *kaçınzı kerre* hanyadszor; *bir kaç* néhány. | *Kaçan* چان használatos ma már elavult. A *hanı* هانى (kani) szó *nerede* (hol) értelmében használatos. *Hanja* هانچا mely szintén ezt jelenti, néha az *izé* értelmének felel meg, pl. *hanja getirdin-mi?* izé, elhoztad-e?; *hanja bu adam jok-mu?* *işte bu adam o-dur* izé, ez az ember nincs-e? ime ez ő.

5. *Visszaható névmás.*

Alakja a *kendi* كندى maga; személyragozott alakjai: *kendim* magam, *kendin* magad, *kendisi* maga, *kendimiz* magunk, *kendiniz* magatok, *kendileri* maguk. Pl. *kendinden büjük ile ortak olma* náladnál nagyobb társ ne légy; *kendi söyler kendi çalar* maga énekel és maga játszik; *deli kismi kendi söyler kendi işidir* a bolond fajta maga beszél maga hallgat; *her kesin kendinze dört paralık kefi var* mindenkinek magához való négy fillérnyi jó kedve van; *kendinden büjüje tanışma* náladnál nagyobb ne barátkozz; *eşeyin semeri kendine jük gelmez* a szárnak a nyerge neki (magának) nem teher; *çoban çorabını kendi örer* a pásztor a harisnyáját maga varrja; *kazma kujuju, kendin düşersin* ne ásd a kutat, magad esel belé.

A *kendi* szó egymagában állva, a 3-ik személy alakját fejezi ki. Ritkább használatú a hasonló jelentésű *öz* وز szó, pl. *öz baba* a valódi apa, *öz özüne* magamagától.

6. *Határozatlan névmás.*

Jobbára a kérdőnévmásokból alakultak. A perzsa eredetű *her* هر (minden, mindenki) szó összetételével használatosak: *her-kim* bárki, *her-ne* bármi, továbbá *her-kes* mindenki, *her-şey*

minden, *her-zeman*, *her-vakit* mindig (minden időben), *her-türlü* mindenféle, *her-jere* minden helyre, *her-jerde* mindenütt, *her-jerden* mindenünnen, p. *her ayağdan kaşık olmaz* minden fából kanál nem lehet; *herkes kendi derdini söyler* mindenki a maga baját mondja; *her arı bal japmaz* minden méh mézet nem készít; *her ayağın gölgesi var* minden fának árnyéka van.

A kérdő *kim* szócska a föltételes módot kifejező *-ise* szóval összetéve *kimse* (valaki) كيمسه alakot nyer, pl. *bir kimse* egy valaki, *hiç kimse* senki. Ugyanez a tagadó értelmé van a *kimse* szónak akkor is, ha utána tagadó jelentésű ige van, pl. *kimse gelmedi* senkise jött (valaki nem jött). A *kimesne* a *kimse* értelmében ma már elavult.

A *kim* szócska egyes 3-ik személye párosan használva, az egyik — a másik' jelentést kap, pl. *kimine haj haj*, *kimine vaj vaj* az egyiknek heje huja, a másiknak óh jaj; *kimi su bulamaz içmeje*, *kimi köprü bulamaz geçmeje* ki vizet nem talál ivásra, ki hidat nem talál átkelésre.

Baška, *diger* más, *filan* N. N., egy bizonyos, *hep* (hepsi, hepisi) mind, mindnyája, *obir*, *ötür* a másik, *birbiri* egymást, *ikisi* mindketteje, *gümlesi* mindnyája; *nîze* نجه hány, mennyi; *şajlı* خبلى sok, nagyon. Pl. *gönül kimi severse güzel o dir* a szív a kit szeret, az szép; *kimse kimsenin çukurunu dolduramaz* senki se tölti meg a más árkát (valaki valakinek az árkát nem tölti meg); *hangı gün var akşam olmadık* melyik nap az, hogy estéje nem lett; *jalanşının evi jandı kimse inanmadı* a hazugnak égett a háza, senkise hitte; *ne ekersen onu biçersen* a mit vetsz, azt szántasz; *filan efendi geldi* N. N. úr eljött; *hiçi hiçe versen jine hiç çıkar* semmit a semmihez ha adsz, ismét semmi jön ki; *filan adam yok-mu, işte bu kitab onun-dur*, N. N. ember nincs-e? ime ez a könyv az övé; *hepsinden baxtılı beşikde ölen* mindnyájánál legszerencsésebb a bölcsőben meghaló.

II. Az ige.

1. Igeragozás.

Az ige tőjét megkapjuk, ha a főnévi igenév képzőjét elhagyjuk. E képző mélyhangú szókban *-mak* مق. magashangúakban *-mek* مك. Példák: *jaz-mak* írni, *bul-mak* találni, *ver-mek* adni, *gel-mek* jönni; *kum üstüne tohum ekmek* homokra magot vetni; *deliden ibret almak* bolondtól példát venni; *mermer üzere oturmak* márványon ülni; *açlık ile ujumak* nyitottan aludni; *soyuk balık çorbasını jemek* hideg hallevest enni (kész veszedelem); *öküz kujruyuna bujunduruk vurmak* az ökör farkára igát rakni (verni); *bela başa geldikten sonra öğrenmek* miután szerencsétlenség ért, tanulni; *ölülere bed-dua etmek günah dir* a halottakra átkot mondani vétek. — Maga az igető egyúttal a parancsoló mód egyes második személye. Tehát: *jaz* írj, *bul* találj, *ver* adj, *gel* jöjj, *otur* ülj le stb.

A segédigék ragozása.

1. A *'lenni'* segédigének a következő alakjai vannak meg.

Jelentő mód. Jelen idő.

Egyes sz. 1. sz. *-im* (-üm, -im, -um) vagyok

ایم

2. sz. *-sin* (-sün, -sın, -sun) vagy

سین

3. sz. *dir* (dür, dir, dur) van

دیر

Többes sz. 1. sz. *-iz* (-üz, -iz, -uz) vagyunk

یز

2. sz. *-siniz* (-sünüz, -sınız, -sunuz) vagytok

سینیز

3. sz. *dirler* (dürler, dirler, durlar) vannak

دیرلر

Jegyzet: Az egyes és többes első személy alakjai, magán hangzón végződő szók után *-jim*, *-jüm*, *-jım*, *-jum* illetve *-jiz*, *-jüz* *-jiz*, *-juz*.

Személynévmással összekötve:

Egyes sz. 1. sz. <i>ben-im</i> én vagyok	بن ايم
2. sz. <i>sen-sin</i> te vagyok	سن سنك
3. sz. <i>o-dur</i> ő van	اودر
Többes sz. 1. sz. <i>biz-iz</i> mi vagyok	بیزیز
2. sz. <i>siz-siniz</i> ti vagytok	سزسکیز
3. sz. <i>onlar dirler</i> ők vannak	اونلر درلر

Példák: *ben adam-im* én ember vagyok; *sen xasta-sin* te beteg vagy; *o békjar dir* ő nőtlen; *biz burali-jiz* mi idevalók (idevaló) vagyunk; *siz köjlü-sünüz* ti falusiak (falusi) vagytok; *onnar kejsiz dirler* ők betegek (beteg vannak); *sevenin kulu-jum, sevmejenin sultanijim* a szeretőnek (a ki engem szeret) szolgálja vagyok, a nem szere-tőnek szultánja.

Mult idő: a) Határozott mult.

Egyes 1. <i>idim</i> voltam	ايدم	Többes 1. <i>idik</i> voltunk	ايدك
2. <i>idin</i> voltál	ايدك	2. <i>idiniz</i> voltatok	ايدكیز
3. <i>idi</i> volt	ایدی	3. <i>idiler</i> voltak	ايدیلر

Példák: *şehirde idim* a városban voltam; *biraderim asker idi* testvérem katona volt; *nerde idin kardaşım* hol voltál testvérem; *dışarda idik* kint voltunk.

b) Határozatlan mult:

Egyes 1. sz. <i>imiş-im</i> voltam v. lehettem	ايمشيم
2. sz. <i>imiş-sin</i> voltál v. lehettél	ايمشيك
3. sz. <i>imiş</i> volt v. lehetett	ايمش
Többes 1. sz. <i>imiş-iz</i> voltunk v. lehetünk	ايمشيز
2. sz. <i>imiş-siniz</i> voltatok v. lehettetek	ايمشكیز
3. sz. <i>imiş-ler</i> voltak v. lehettek	ايمشلر

Feltételes mód. Jelen idő.

Egyes	1. sz. <i>isem</i> ha vagyok	ایسم
	2. sz. <i>isen</i> ha vagy	ایسه
	3. sz. <i>ise</i> ha van	ایسه
Többes	1. sz. <i>isek</i> ha vagyunk	ایسهک
	2. sz. <i>iseniz</i> ha vagytok	ایسهکز
	3. sz. <i>iseler</i> ha vannak	ایسهلر

Jegyzet. A segédigék egyes alakjai elé a *var* (van) is járulhat, pl. *var-idi* (*vardi*) volt, *var-imiş* (*varmîş*) volt, *var-ise* (*varsa*) ha van, *var iken* lévén, pl. *bir varmîş bir jokmaş* hol volt hol nem volt. — Épp úgy megelőzheti a tagadó *jok* is, pl. *jok idi* (*joktu*) nem volt, *jok imiş* (*jokmaş*) nem volt, *jok ise* (*joksa*) ha nincs, v. ő. *joksa* (*joxsa*) *يوقسه يوقسه* vagy, különben. Példák: *varsa pulun oburum kulun*, *joksa pulun kapu-dur jolun* ha van pénzed szolgád leszek, ha nincs pénzed az ajtó az utad (elmehetsz); *tamakjar var iken, dolun-dirîzi aş kalmaz* fősvény lévén (míg fősvényben tart), a szédelgő nem éhezik (nem marad éhen); *dejnejin var ise, topuzum var-dir* botod ha van, nekem füttykösöm van.

Példák: *akşam ise jat, sebat ise kalk* este ha van feksüdj le, reggel ha van kelj fel; *düşmen karinşa ise, fil gibi san* az ellenség ha (van) hangya, oroszlánnak véld; *dost bin ise az-dir, düşmen bir ise çok-tur* barát ezer ha van kevés, ellenség egy ha van sok; *mühür kimde ise, Sülejman o-dur* a pecsét a kinél (ha) van, az a Szulejman; *odun ejri ise ateş doyru* a fa ha görbe, tüze egyenes; *sise fena ise, bana ejri dir* ha nektek rossz, nekem jó; *sev seni seveni xak ile jeksan ise, sevme seni sevmejeni* *Misira sultan ise* szeresd a téged szeretőt ha a földdel egyenlő is, ne szeresd a téged nem szeretőt, ha Egyiptomban szultán is.

Igenév: *iken* lévén *ایکن*, pl. *arış jaş iken ejilir* a fa nedves lévén, hajlítottatik; *fursat elde iken kaırma* az alkalom a kézben lévén el ne szalaszd.

A többi hiányzó idők és módok részben az *olmak* segédigéből, részben összetétel útján vannak képezve, pl.

<i>isejdim</i> (ise-idim) ha lettem	<i>isejdik</i> ha lettünk volna
volna v. ha volnék,	<i>isejdiniz</i> ha lettetek volna
<i>isejdin</i> ha lettél volna	<i>isejdiler</i> ha lettek volna.
<i>isejdi</i> ha lett volna	

2. Az *olmak* (lenni, valamivé válni) *segédige*.

Jelentő mód. Jelen idő. a) Tartós jelen.

Egyes	1. sz. <i>ol-iyor-um</i> vagyok v. leszek	اوليورم
	2. sz. <i>ol-iyor-sun</i> vagy v. leszel	اوليورسك
	3. sz. <i>ol-iyor</i> van v. lesz	اوليور
Többes	1. sz. <i>ol-iyor-uz</i> vagyunk v. leszünk	اوليورز
	2. sz. <i>ol-iyor-sunuz</i> vagytok v. lesztek	اوليورسكز
	3. sz. <i>ol-iyor-lar</i> vannak v. lesznek	اوليورلار

b) Általános jelen.

Egyes	1. <i>ol-ur-um</i> vagyok v. leszek	اولورم
	2. <i>ol-ur-sun</i> vagy v. leszel	اولورسك
	3. <i>ol-ur</i> van v. lesz, lehet	اولور
Többes	1. <i>ol-ur-uz</i> vagyunk v. leszünk	اولورز
	2. <i>ol-ur-sunuz</i> vagytok v. lesztek	اولورسكز
	3. <i>ol-ur-lar</i> vannak v. lesznek	اولورلار

Példák: *itde vefa olur, avretde olmaz* kutyában hűség van (lehet), asszonyban nem; *użuz etin jahnisî tatsîz olur* olesó húsnak izetlen lesz a leve-se; *sabr ile koruk helva olur* türelemmel a lőréből édesség lesz; *gż arsîz olur* az éhes szemérmetlen lesz; *adam adama lazim olur* az ember az embernek szükséges (lesz); *erken evlenenden dul olur* a korán házasodóból özvegy lesz; *jesirżi akibet jesir olur* a rabszolgakereskedő végtére rabszolga lesz; *gülib olan maglub-da olur* a győző legyőzött is lehet.

Mult idő a) Határozott mult.

Egyes	sz. 1. <i>ol-d-um</i> lettem	اولدم
	2. <i>ol-d-un</i> lettél	اولدك
	3. <i>ol-d-u</i> lett	اولدى

Többses sz. 1. <i>ol-d-uk</i> lettünk	اولدق
2. <i>ol-d-unuz</i> lettetek	اولدكز
3. <i>ol-d-ular</i> lettek	اولديلر

b) Határozatlan mult.

Egyes sz. 1. <i>ol-muš-um</i> lettem v. lehettem	اولمشم
2. <i>ol-muš-sun</i> lettél v. lehettél	اولمشك
3. <i>ol-muš</i> lett v. lehetett	اولمش
Többses sz. 1. <i>ol-muš-uz</i> lettünk v. lehettünk	اولمشز
2. <i>ol-muš-sunuz</i> lettetek v. lehettetek	اولمشكز
3. <i>ol-muš-lar</i> lettek v. lehettek	اولمشلر

Példák: *Ne idim ne oldum* mi voltam, mivé lettem; *ben cırazi oldum, aj aksamdan dođdu* én tőzegárús lettem, a hold (azóta) este kel fel; *ne oldum delisi* mi lettem bolondja; *akli olan, olur olmaz ise karışmaz* a kinek esze van (esze levő), bármilyen (lehető és nem lehető) dologba nem avatkozik; *kahve tütün, keşter oldu bütün* kávé dohány, a jókedv meglelt teljesen.

Jövő idő.

<i>olaşay-ım</i> leszek	اوله جفم	<i>olaşay-ız</i> lenni fogunk	اوله جفز
<i>olaşak-sın</i> lenni fogsz	اوله جشك	<i>olaşaksınız</i> lenni fogtok	اوله جشكز
<i>olaşak</i> lenni fog	اوله جق	<i>olaşaklar</i> lenni fognak	اوله جقلر

Föltételes mód.

Egyes sz. 1. <i>ol-sam</i> ha leszek v. ha lennék	اولسه م
2. <i>ol-san</i> ha leszel v. ha lennél	اولسه ك
3. <i>olsa</i> ha lesz v. ha lenne	اولسه
Többses sz. 1. <i>ol-sak</i> ha leszünk v. ha lennénk	اولسه ق
2. <i>ol-sanız</i> ha lesztek v. ha lennétek	اولسه كز
3. <i>ol-salar</i> ha lesznek v. lennének	اولسه لر

Ohajtó mód.

<i>ola-jīm</i> legyek	اوله یم	<i>ola-līm</i> legyünk	اوله لیم
<i>olasin</i> légy	اوله سک	<i>ola-sinīz</i> legyetek	اوله سکیز
<i>ola</i> legyen	اوله	<i>ola-lar</i> legyenek	اوله لار

Jegyzet. Az *olalīm* helyett régebben *olajīz* is használatban volt.

Parancsoló mód.

<i>ol</i> légy	اول	<i>ol-unuz</i> v. <i>olun</i> legyetek	اولکنز
<i>ol-sun</i> legyetek	اولسون	<i>ol-sunlar</i> legyenek	اولسونلار

A szükségesség módja.

Egyes sz.	1. <i>olmalī-jīm</i> lennem kell	اولمالمیم
	2. <i>olmalī-sin</i> lenned kell	اولمالیسک
	3. <i>olmalī-dīr</i> lennie kell	اولملیدر
Többes sz.	1. <i>olmalī-jīz</i> lennünk kell	اولملیز
	2. <i>olmalī-sinīz</i> lennetek kell	اولمالیسکنز
	3. <i>olmalī-dīrlar</i> lenniök kell	اولملیدرلار

Igenevek.

<i>olan</i> levő	اولان	<i>olarak</i> léve	اوله رق
<i>olmuş</i> a lett	اولمش	<i>olalī</i> mióta van	اوله لی
<i>olup</i> lévén	اولوپ	<i>olunċa</i> míg van	اولنجه
<i>oldukta</i> miután lett	اولدقده	<i>oldukča</i> míg lett	اولدقچه

A többi idők és módok összetételek útján képeztetnek, pl. *olijordum*, *olijordun*, *olijordu* (*olijor idim* stb. h.) és *olurdum*, *olurdun*, *olurdu* (*olur idim* stb.) vagy *olijormuşum*, *olijormuşsun*, *olijormuş* (*olijor imişim*) és *olurmuşum*, *olurmuşsun*, *olurmuş* (*olur*

imişim stb.) lettem volt stb.; *oldum idi, oldun idi, oldu idi* vagy *oldıdim, oldıdin, oldıdi* (*oldun idi* vagy *oldu idim* stb.) és *olmuş-dum, olmuşdun, olmuşdu* voltam volt vagy lehettem volt stb.; *olsajdım, olsajdın, olsajdı* (*olsa idim* stb.) ha lettem volna stb.; *olaşaktım, olaşaktın, olaşaktı* (*olaşak idim* stb.) és *olaşakmışım, olaşakmışın, olaşakmıs* (*olaşak imiş*) ha leendettem volna.

Példák: *Başa bak üzüm olsun* a szőlőskertre vigyázz (hogy) szőlő legyen; *alçak ešeje kim olsa bınır* az alacsony számárra bárki ha lesz felszáll; *av köpeji olalı bir av tutmadı* mióta vadászkutya lett, egy vadat sem fogott; *çırsız evden olursa, bulması müşgül* a tolvaj ha a házból van, megtalálása nehéz; *bahtın olsajdı, başın kel olmazdı* ha szerencséd lett volna, fejed nem lenne kopasz; *bir baş nereje olsa sıyar* egy fej bárhova legyen is, elfér; *dilençi alemde bir olsa şekerle besterler* koldus a világon ha egy volna, czukorral táplálnák; *herkes zennete gıreçek olsa, şehennem boş kalır* ha mindenki a menyországba fogna menni, a pokol üresen marad; *eşek jüklü olunça anırmaz* a szamár ha meg van terhelve (míg terhes) nem ordít; *güneş olsa, kendi turlasına doyar* ha nap lenne, a maga mezején kelne fel.

Dir (van) és var (létezik).

A segédige egyes harmadik személye *dir* (van), illeszkedve *dır, đır, dur* mindig a mondat utolsó szavához vagy az állítmányt kifejező névszóhoz illeszkedik. A *dir* segédige olyankor használatos, ha a magyar mondatban ige nincs.

Példák: *adam adama lazım dir* az ember az embernek szükséges; *doıru söz aşı-đır* az egyenes szó keserű; *ajku ölümün kar-daşı-đır* az álom a halálnak testvére; *kuşa altın kafes zından dir* a madárnak az arany kalitka fogság; *ilk pazar, pazar-đır* az első vásár, vásár; *padişah Allah gölgesi dir* a padisah isten árnyéka; *padişah elçisinden belli dir* a padisah a követjéről biztos (felismerhető); *her kar bejaz dir, amma her bejaz kar deşıl dir* minden hó fehér, de minden fehér nem hó.

A *dir* tagadója *deşıl* دك and *deşıl dir* دكدر.

Példák: *ešeje semeri jük deşıl* a számárnak a nyerge nem teher; *öküze boynuz, kuşa kanad jük deşıl dir* az ökörnek a szarv, a madárnak a szárny nem teher; *kılıd dost içün dir, düşman içün deşıl* a lakat a jóbarátért van, nem az ellenségért; *akıl jaşda deşıl, başda dir* az ész nem a korban, a fejben van; *her sararan altın deşıl* minden sárguló nem arany (nem mind arany a mi fénylik); *atlı ile jaja bir deşıl dir* lovas és gyalog nem mindegy; *köpek köjü içün deşıl, kendi içün havlar* a kutya nem a faluért, magaért ugat.

Ha a magyar mondatban a ,van‘ nem hagyható el, akkor a törökben a *var* وار (van, es giebt, es ist vorhanden, il y a) és *var-dır* واردر használatos.

Példák: *adam-da var, adam-đik-da var* ember is van, emberke is van; *ev sahibinin bir evi var, kırađının bin evi var* a háztulajdonosnak egy háza van, a bérlőnek ezer háza van; *armudun sapı var, üzümün çöpü var* a körtének szára van, a szőlőnek kocsánya van; *balđının var bal tası, odun-jarđının var baltası* a mézeseznek van mézes tálja, a favágónak van baltája.

A *var* tagadója *jok* يوق (nincs, nem létezik) és nyomatékosabb használatban *jok-tur* (jok dir) يوقدر.

Példák: *ondu ejisi jok-tur: ne bilirim ne gördüm* annál jobb nincs, se nem tudom, se nem láttam; *dilin kemiji jok* a nyelvnek csontja nincs; *ölmek var dönmek jok* meghalás van, visszatérés nincs; *işin jok ise şahid ol, paran çok ise kefil ol* dolgoz ha nincs, vértanu légy, pénzed ha sok van, kezes légy; *jokdan vermek Allaha vergi dir* nincsből adni, Istennek adó; *jokluk taşdan kati dir* a nincsenség erősebb a kőnél; *elciye güç jok, jükünden baş jok* a követnek (követre nézve) nehézség nincs, holmijáról adó nincs; *var evi kerem evi, jok evi elem evi* a van háza a jóság háza, a nincs háza a baj háza; *ulemaja kılış jok-tur* a tudósnak (részére) kard nincs; *tembel: kudretim jok, der* a rest azt mondja hogy képességgem nincs.

Benim var nekem van بنم وار *bizim var* nekünk van بزم وار
senin var neked van سنك وار *sizin var* nektek van سزك وار
onun var neki van اونك وار *onların var* nekik van اونلرك وار

A rendes igék ragozása.

I. **Jelentő mód.** 1. *Jelen idő* kétféle van: a) tartós jelen, b) általános jelen. A tartós jelen képzője *-iyor* يور, az általánosé a segédhangzóval ellátott *-r* ر (-ir, -ür, -er, -ır, -ur, -ar), pl. *jaz-iyor* ír, *gel-iyor* jön; *oku-r* olvas, *gel-ir* jön, *öl-ür* meghal, *iç-er* iszik, *kal-ır* marad, *bul-ur* talál, *jap-ar* csinál.

a) *Tartós jelen.*

<i>jaz-ijor-um</i> irok	<i>oku-jor-um</i> olvasok
<i>jaz-ijor-sun</i> irsz	<i>oku-jor-sun</i> olvasol
<i>jaz-ijor</i> ír	<i>oku-jor</i> olvas
<i>jaz-ijor-uz</i> írunk	<i>oku-jor-uz</i> olvasunk
<i>jaz-ijor-sunuz</i> irtok	<i>oku-jor-sunuz</i> olvastok
<i>jaz-ijor-lar</i> írnak	<i>oku-jor-lar</i> olvasnak.

b) *Általános jelen.*

<i>oku-r-um</i> olvasok	<i>gel-ir-im</i> jövök	<i>öl-ür-üm</i> meghalok
<i>oku-r-sun</i> olvasol	<i>gel-ir-sin</i> jössz	<i>öl-ür-sün</i> meghalsz
<i>oku-r</i> olvas	<i>gel-ir</i> jön	<i>öl-ür</i> meghal
<i>oku-r-uz</i> olvasunk	<i>gel-ir-iz</i> jövőnk	<i>öl-ür-üz</i> meghalunk
<i>oku-r-sunuz</i> -tok	<i>gel-ir-sinüz</i> jöszötok	<i>öl-ür-sünüz</i> meghaltok
<i>oku-r-lar</i> -nak	<i>gel-ir-ler</i> jönnek	<i>öl-ür-ler</i> meghalnak.

<i>ič-er-im</i> iszom	<i>kal-ır-ım</i> maradok	<i>bul-ur-um</i> talállok
<i>ič-er-sin</i> iszol	<i>kal-ır-sın</i> maradsz	<i>bul-ur-sun</i> találsz
<i>ič-er</i> iszik	<i>kal-ır</i> marad	<i>bul-ur</i> talál
<i>ič-er-iz</i> iszunk	<i>kal-ır-iz</i> maradunk	<i>bul-ur-uz</i> találunk
<i>ič-er-sinüz</i> isztok	<i>kal-ır-sinüz</i> -tok	<i>bul-ur-sunuz</i> találtok
<i>ič-er-ler</i> isznak	<i>kal-ır-lar</i> maradnak	<i>bul-ur-lar</i> találnak

<i>jap-ar-ım</i> csinállok	<i>jap-ar-iz</i> csinálunk
<i>jap-ar-sin</i> csinálsz	<i>jap-ar-sinüz</i> csináltok
<i>jap-ar</i> csinál	<i>jap-ar-lar</i> csinálnak

Jegyzet. 1. A tartós jelen *-ijorum*, *-ijorsun* alakjai, főleg a kisázsiai nyelvjárásokban *-ijom*, *-ijon*-ná rövidülnek, pl. *jazijom* irok, *japijon* (*japijon*) csinálsz; vannak olyan nyelvterületek is, a hol az első személy alakja *-ijon*, a másodiké *-ijon*, pl. *gelijon* jövök, *gelijon* jössz. — A többes harmadik személy *-ijorlar* alakja a népnyelvben *ijollar*-nak is hangzik, pl. *gelijollar* jönnek stb.

2. Az általános jelen többesszámú 2-ik személye *-sinüz* és hangrendi változatai összevont *-siz* alakban is előfordulnak, pl. benim *jarim siz-de* görüp *šašarsız* (*šašarsınüz* h.) szeretőmet ti is látván elámultak; *ol жүзе дағдары насил ашарсыз* ama magas hegyeken hogyan keltek át; *jauru şahin penžesine düşersiz* a fiók sólyom karmaiba estek; *bin-göl jajlasını siz-de geçersiz* az ezer-tó rétjén ti is áthaladtok; *sizi çoban etsem niže güdersiz* ha pásztorrá teszlek, hogyan legeltettek stb.

A tartós jelen a mostan vagy jelenben folyó cselekvést fejezi ki, míg az általános jelen szokásos vagy állandó természetű cselekvést jelent és a cselekvésnek úgy a jelenben, mint a jövőben való tartósságát is kifejezi. Tehát *jazijorum* most irok (ang. I write), *jazarim* irok és fogok írni (I am writing).

Példák: 1. *Ne japijorsun* mit csinálsz? *Oturijorum* ülök (megvagyok); *bağcede gezijorum* a kertben sétálok; *günden güne artijor şu benim sevdalarım* napról-napra növekszik ez az én szerelmem (népdal); *şu kârşıda bir taj oturijor, biri kalkup bir oturijor — teraze* itt szembe egy esikő ül, egyike felkel, másika leül — mérő; *aj işiğma zejtun silkijorsun* a hold fényébe olajbogyót rázogatsz; *şimdi kapusunda majmun ojnijor* most az ajtaja előtt majom tánczol (jó létben van); *anasından emdiyi süt burnundan gelijor* az anyjától szopott teje az orrán át jön ki; *jüzüne kim bakarsa, gözleri kamaşijor* a ki az arczába néz, annak a szemei kápráznak; *her kes kendi hâlinde ayla-jor* mindenki a maga állapotján sír.

2. *er ölü* *adî kalir* a férfi meghal, a neve megmarad; *eli tutar gözü görür* a keze fog, a szeme lát; *eski süpürgeji dama atarlar* a régi seprőt a padlásra dobják; *topal ile gezen aksamak öğrenir* a sántával sétáló bízegni tanul; *meşvesiz açağa balta vurular* gyümölcstelen fába baltát vernek; *aşele işe şejtan kârşısır* sietős dologba az ördög avatkozik; *kör kuşun juvasını Allah japar* vak madár fészket Isten készít; *âlet işler el öjünür* a szerszám dolgozik, a kéz dicsékszik; *it ürür kervan geer* a kutya ugat, a karaván halad; *abdâlî tekede görürsün* a remetét a klostromban látod; *aç tavuk dâşünde darî görür* az éhes tyúk álmában kölest lát; *osmanlı tâuşanı araba ile avlar* az oszmánli a nyulat kocsival vadássza; *zaif açağdan kuvvetli fidan çıkar* gyöngye fából erős ág jön ki; *kîrk kargaja bir taş jeter* negyven hollónak egy kő elég; *gök jere su verir, jer göke toz verir* az ég a földnek vizet ad, a föld az égnek port ad; *unu joçurmadan ekmeji pişirmek istersin* a lisztet meggyúrás előtt kenyeret akarsz sütni; *ne ekersin onu biçersin* amit vetsz azt aratsz; *jaşı at pazarında sorarlar* a kort a lóvásáron kérdezik.

2. *Mult idő* szintén kétféle van: a) Határozott mult, b) Határozatlan mult. A határozott mult képzője *-di* (*-dü*, *-dî*, *-du*), zöngéshangok után *-ti* (*-tû*, *-tî*, *tu*), a határozatlané *-miş* (*-mûş*, *-mîş*, *-muş*), pl. *gel-di* jött, *öl-dü* meghalt, *jazdî* írt, *oku-du* olvasott; *geçti* mult, *öp-tû* esőkölt, *aktî* folyt, *at-tî* dobott | *gel-miş* jött, *öl-mûş* meghalt, *jaz-mîş* írt, *oku-muş* olvasott. — Mint látjuk, e mult időbeli képzők az *idi* és *imîş* segédigékből keletkeztek.

a) *Határozott mult.*

Egyes sz.	1. <i>gel-dim</i> jöttem	<i>öl-düm</i> meghaltam
	2. <i>gel-din</i> jöttél	<i>öl-dün</i> meghaltál
	3. <i>gel-di</i> jött	<i>öl-dü</i> meghalt
Többes sz.	1. <i>gel-dik</i> jöttünk	<i>öl-dük</i> meghaltunk
	2. <i>gel-diniz</i> jöttetek	<i>öl-dünüz</i> meghaltatok
	3. <i>gel-diler</i> jöttek	<i>öl-düler</i> meghaltak.
Egyes sz.	1. <i>jaz-dim</i> irtam	<i>oku-dum</i> olvastam
	2. <i>jaz-din</i> irtál	<i>oku-dun</i> olvastál
	3. <i>jaz-di</i> irt	<i>oku-du</i> olvasott
Többes sz.	1. <i>jaz-dik</i> irtunk	<i>oku-duk</i> olvastunk
	2. <i>jaz-diniz</i> irtatok	<i>oku-dunuz</i> olvastatok
	3. <i>jaz-dilar</i> irtak	<i>oku-dular</i> olvastak.

b) *Határozatlan mult.*

Egyes sz.	1. <i>gel-mişim</i> jöttem	<i>öl-müşüm</i> meghaltam
	2. <i>gel-mişin</i> jöttél	<i>öl-müşün</i> meghaltál
	3. <i>gel-miş</i> jött	<i>öl-müş</i> meghalt
Többes sz.	1. <i>gel-mişiz</i> jöttünk	<i>öl-müşüz</i> meghaltunk
	2. <i>gel-mişiniz</i> jöttetek	<i>öl-müşünüz</i> meghaltatok
	3. <i>gel-mişler</i> jöttek	<i>öl-mişler</i> meghaltak.
Egyes sz.	1. <i>jaz-mişim</i> irtam	<i>oku-muşum</i> olvastam
	2. <i>jaz-mişin</i> irtál	<i>oku-muşun</i> olvastál
	3. <i>jaz-miş</i> irt	<i>oku-muş</i> olvasott
Többes sz.	1. <i>jaz-mişiz</i> irtunk	<i>oku-muşuz</i> olvastunk
	2. <i>jaz-mişiniz</i> irtatok	<i>oku-muşunuz</i> olvastatok
	3. <i>jaz-mişlar</i> irtak	<i>oku-muşlar</i> olvastak.

Jegyzet. A határozatlan mult egyes és többes 3-ik személye után a *-dir* segédige is járulhat, tehát: *gelmiş-dir* és *gelmişler-dir*, *ölmüş-dir* és *ölmüşler-dir*, *jazmış-dir* és *jazmışlar-dir*, *okumuş-dir* és *okumuşlar-dir*. — A többesszámú első személy *-iz* jele helyett *-ik* is használatos, pl. *gitmişik*, *gelmişik* stb., az egyes 2-ik személyi *sin* h. pedig *-in*, pl. *gelmişin*, *gitmişin*; *gurbette görmüşük* *öz kardaşımı* idegen láttuk saját testvéreimet.

A határozott mult a teljes bizonyossággal és határozottsággal befejezett cselekvést fejezi ki, míg a határozatlan mult csak befejezett voltának a valószínűségét, lehetőségét jelenti.

Példák: a) *tençere juvarlandı, kapayını buldu* a tál gurult, fedelét megtalálta; *göz gördü, gönül sevdi* a szem meglátta, a szív megszerette; *ut jerine eşek baçladı* a ló helyébe szamarat kötött; *eşek büjüdü, semer küçüldü* a szamar megnagyobbodott, a nyereg megkissebbedett; *şapkağı braktı, sarığı gejdı* a kalapot ott hagyta, a turbánt vette fel (mohamedán hitre tért); *din doçdu dünja büjüdü* tegnap született, a világ megnagyobbodott; *erkek bildim dişi buldum* férfinak (bátornak) tudtam, nőnek (gyávának) találtam; *xoş geldin, sefa geldin üdv* (hogy) jöttél, boldogság (hogy) jöttél; *xoş bulduk, sefa bulduk üdv* (hogy) találtunk, boldogság (hogy) találtunk; *doçurdum oñlum oldu, evlendim komşum oldu* szültem, fiam lett, házasodtam szomszédom lett.

b) *jaş jaşamıs, gün görmıs* a kor élt, a nap látott; *tauşan dıau küsmıs, dañın zaberi olmamıs* a nyul a hegyre megharagudott, a hegynek tudomása nem volt; *jalanşın evi janmıs, kimse nanmamıs* a házagnak a háza égett, senkise hitte el; *kuzguna: güzel kim dir, şormuşlar, jaurularım demıs* a hollótól (azt) kérdezték, (hogy) ki a szép, (azt) felelte: a kölykeim; *arsızın jüzüne tükürmüşler, jaçmur jaçijor sanmıs* a szemérmetlennek az arczába köptek, azt hitte, (hogy) az eső esik; *danışan dağı aşmıs, danışmagan düz ovada jolu şaşırımıs* a tudakozódó a hegyet átlépte, a nem tudakozódó a sík mezőn az utat eltévesztette; *türke bejlik vermısler, ıbtida babasını öldürmüş* a töröknek beji méltóságot adtak, legelsőbb apját ölte meg; *er ölmüş, gajret ölmemıs* a férfi meghalt, a vitézség nem halt meg.

3. *Jövő idő, képzője a mássalhangzón végződő tövűeknél -ažak, -ežek, a magánhangzós tövűeknél pedig -jažak, -ježek, pl jaz-ažak írni fog, gel-ežek jönni fog; oku-jažak olvasni fog, sājle-ježek szólni fog. E képzők végső k-ja a magánhangzón kezdődő személyragok előtt mélyhangú szókban ģ-vé, magashangúakban pedig j-vé gyengül. Példák:*

a) *Mássalhangzós tövűek.*

E. sz.	1. <i>jaz-ažayım</i> írni fogok	<i>gel-ežejim</i> jönni fogok
	2. <i>jaz-ažaksın</i> írni fogsz	<i>gel-ežeksın</i> jönni fogsz
	3. <i>jaz-ažak</i> írni fog	<i>gel-ežek</i> jönni fog
T. sz.	1. <i>jaz-ažayız</i> írni fogunk	<i>gel-ežejiz</i> jönni fogunk
	2. <i>jaz-ažaksınız</i> írni fogt.	<i>gel-ežeksınız</i> jönni fogtok
	3. <i>jaz-ažaklar</i> írni fognak	<i>gel-ežekler</i> jönni fognak.

Magánhangzós-tövűek.

E. sz.	1. <i>oku-jažayım</i> olvasni fogok	<i>sājle-ježejim</i> szólni fogok
	2. <i>oku-jažaksın</i> olvasni fogsz	<i>sājle-ježeksın</i> szólni fogsz
	3. <i>oku-jažak</i> olvasni fog	<i>sājle-ježek</i> szólni fog

- T. sz. 1. *oku-jaŝaŝiz* olvasni fogunk *söjle-jeŝejiz* szólni fogunk
 2. *oku-jaŝaksiniz* olv. fogtok *söjle-jeŝeksiniz* szólni fogtok
 3. *oku-jaŝaktar* olv. fognak *söjle-jeŝekler* szólni fognak.

Jegyzet: Az élő kiejtésben az *-aŝaŝim -aŝam-nak*, az *-eŝejim -eŝem-nek*, az *-aŝaŝiz -aŝaz-nak* és az *-eŝejiz -eŝez-nek* hangzik, pl. *japaŝam* (*japaŝaŝim*), *gideŝem* (*gideŝejim*), *japaŝaz* (*japaŝaŝiz*), *gideŝez* (*gideŝejiz*). — Népies kiejtéssel *japaŝam* és *gideŝem*, *japaŝaniz* és *gideŝeniz*-nek hangzanak a *japaŝaksin*, *gideŝeksin*, *japaŝaksiniz* és *gideŝeksiniz* igealakok.

Példák: *bizim pire evleneŝek, kehlenim kizin alaŝak, tuzta-biti ojnazazak, sivri-sinek saz čalaŝak* a mi bolhánk házasodni fog, a tetű lányát fogja elvenni, a poloska tánczolni fog, a szúnyog muzsikálni fog (népdal); *öldüjüm vakit topraklarım bile seni unut-majaŝak dir* ha meghaltam, még a poraim sem fognak téged elfelejteti; *čikaŝak kan damarda durmaz* a kimenendő vér az érben nem marad; *sonu torba olaŝak* a vége (koldus) tarisznya lesz; *ben genčlijime dojaŝaŝim* én ifjúságomat élvezni fogom; *türk ata bineŝek, kendini bej oldum sanır* a török (ha) lóra fog ülni, azt hiszi hogy bej lett belőle.

II. **Feltételes mód**, jele az **‘ise’** segédigéből megrovidült **-se**; mélyhangú szókban pedig **-sa**, pl. *gel-se* ha jönne, *ver-se* ha adna, *jaz-sa* ha írna, *oku-sa* ha olvasna.

E. sz. 1. <i>gel-sem</i> ha jönnék	<i>jaz-sam</i> ha írnék
2. <i>gel-sen</i> ha jönnél	<i>jaz-san</i> ha írnál
3. <i>gel-se</i> ha jönne	<i>jaz-sa</i> ha írna
T. sz. 1. <i>gel-sek</i> ha jönnénk	<i>jaz-sak</i> ha íránk
2. <i>gel-seniz</i> ha jönnétek	<i>jaz-saniz</i> ha írátok
3. <i>gel-seler</i> ha jönnének	<i>jaz-salar</i> ha írának.
E. sz. 1. <i>oku-sam</i> ha olvasnék	<i>söjle-sem</i> ha szólnék
2. <i>oku-san</i> ha olvasnál	<i>söjle-sen</i> ha szólnál
3. <i>oku-sa</i> ha olvasna	<i>söjle-se</i> ha szólna
T. sz. 1. <i>oku-sak</i> ha olvasnánk	<i>söjle-sek</i> ha szólnánk
2. <i>oku-saniz</i> ha olvasnátok	<i>söjle-seniz</i> ha szólnátok
3. <i>oku-salar</i> ha olvasnának	<i>söjle-seler</i> ha szólnának.

Példák: *damdan düŝse, kedi gibi dört ajaŝi üstüne düŝer* ha a padlásról leesnék, mint a macska a négy lábára esik; *her sakaldan bir tel čekseler, köseje sakal olur* ha minden szakálból egy szálát kihúznának, a kopasznak szakála lenne; *sensiz ŝeker jesem, bana aŝı-dir* nélkülöd ha czukrot enném, nekem méreg (népdal); *toja gitsen tok git* ha lakomára mész, jóllakva menj; *iki desti birbirine dokunsu, biri kırılır* két korsó ha egymáshoz ütődik, az egyik eltörik; *kar nekadar çok yağsa, jaza kalmaz* ha bármily sok hó esnék is, a nyárig nem marad.

III. *Óhajító mód*, jele mássalhangzós tövűszóknál mélyhangú szókhán *-a*, magashangúakban *-e*; magánhangzós tövűeknél mélyhangú szókhán *-ja*, magashangúakban *-je*, pl. *jaz-a* hogy írjon, *gid-e* hogy menjen, *oku-ja* hogy olvasson, *űű-je* hogy fázzék.

a) *Mássalhangzós tövűek:*

E. sz.	1. <i>jaz-a-jim</i> írjak	<i>gel-e-jim</i> jöjjenek
	2. <i>jaz-a-sin</i> írj	<i>gel-e-sin</i> jöjj
	3. <i>jaz-a-</i> írjon	<i>gel-e-</i> jöjjön
Pl.	1. <i>jaz-a-lim</i> írjunk	<i>gel-e-lim</i> jöjjünk
	2. <i>jaz-a-siniz</i> írjatok	<i>gel-e-siniz</i> jöjjetek
	3. <i>jaz-a-lar</i> írjanak	<i>gel-e-ler</i> jöjjenek.

Magánhangzós tövűek:

E. sz.	1. <i>oku-ja-jim</i> olvassak	<i>sőjle-je-jim</i> szóljak
	2. <i>oku-ja-sin</i> olvass	<i>sőjle-je-sin</i> szólj
	3. <i>oku-ja</i> olvasson	<i>sőjle-je</i> szóljon
Pl.	1. <i>oku-ja-lim</i> olvassunk	<i>sőjle-je-lim</i> szóljunk
	2. <i>oku-ja-siniz</i> olvassatok	<i>sőjle-je-siniz</i> szóljatok
	3. <i>oku-ja-lar</i> olvassanak	<i>sőjle-je-ler</i> szóljanak.

Jegyzet: A többesszám első személyű alakja parancsoló értelemben is használatos, pl. *gidelim* menjünk, *hajdi bakalim* rajta lásdunk (nosza csak), *susalim* hallgassunk (csend legyen). — A többes *-alim*, *-elim* helyett a régi nyelvben *-ajiz*, *-ejiz* is található, pl. *gidejiz* menjünk, *jazajiz* írjunk.

Az első személy *-ajim*, *-ejim* alakja, a népies kiejtésben *am*-má illetve *em*-mé rövidülhet, pl. *gidejim* (menjek) h. *gidem*, *inejim* (szálljak) h. *inem*; az *-ejejim* pedig *-ejim*-mé pl. *ejejejim* (tegyek) h. *ejejim*, *sőjejejim* (szóljak) h. *sőjejim*, pl. *varam gidem*, *bir güzele danışam* hadd menjek, egy széppel tanácskozzak; *gidem jar ejlenem* menjek lányka hadd mulassak, *gidem gurbet ele*, *gezem bir zaman* hadd menjek idegen földre, hadd bolyongjak egy ideig. — A többes 2-ik személy *-siniz* alakja népiesen *-siz*-zé rövidül, pl. *dejesiz* (*dejesiniz* h.) hadd mondjátok.

Példák: *aldadajim dejen aldanir* csaljak mondó (a ki azt mondja, hogy csaljak) csalódik; *kanadi jok-ki uca*, *ajari jok-ki kača* szárnya nincs hogy röpjön, lába nincs hogy fusson; *emr et*, *fındik kabu-*

γuna girejīm parancsolj, hadd menjek be a mogyoró héjába; *karaja sabun, delije öjüt neylesin* (ne ejlesin) feketének a szappan, bolondnak a tanács mit tegyen; *öl benim için, öleğim senin için* halj meg értem, hogy meghaljak érted; *sen aça ben aça, bu ineji kim saça* te úr, én úr, ezt a tehenet ki fejje meg; *gelin babasına: hem aylaialım hem gidelim, demiş* a menyasszony azt mondta az atyjának: sirjuunk is, menjünk is; *inem gidem alar jolda durayım, gelene geçene abej sorayım, çevre verenlere jayım dejejim* hadd szálljak, hadd menjek, agák, az úton hadd álljak meg, a jövőtől, menőtől kérdezzem a testvért, a kendőt adóknak hadd mondjam, hogy szeretöm (népdal).

IV. A **parancsoló mód**, mint már említettük, azonos az igetővel s ehhez járulnak a személyragok.

E. sz. 2. <i>jaz</i> írj	T. sz. 2. <i>jaz-ınız</i> írjatok
3. <i>jaz-sın</i> írjon	3. <i>jaz-sınlar</i> írjanak.
E. sz. 2. <i>gel</i> jöjj	<i>bul</i> találj
3. <i>gel-sin</i> jöjjön	<i>bul-sun</i> találjon
T. sz. 2. <i>gel-ınız</i> jöjjetek	<i>bul-unuz</i> találjatok
3. <i>gel-sinler</i> jöjjenek.	<i>bul-sunlar</i> találjanak.
E. sz. 2. <i>öl</i> halj meg	T. sz. 2. <i>öl-ünüz</i> haljatok meg
3. <i>öl-sün</i> haljon meg	3. <i>öl-sünler</i> haljanak meg.
E. sz. 2. <i>oku</i> olvass	<i>jaşa</i> élj
3. <i>oku-sun</i> olvasson	<i>jaşa-sın</i> éljen
T. sz. 2. <i>oku-junuz</i> olvassatok	<i>jaşa-jınız</i> éljete
3. <i>oku-sunlar</i> olvassanak.	<i>jaşa-sınlar</i> éljenek.
E. sz. 2. <i>jürü</i> járj	T. sz. 2. <i>jürü-jünüz</i> járjatok
3. <i>jürü-sün</i> járjon	3. <i>jürü-sünler</i> járjanak.

Jegyzet: 1. A parancsoló mód kifejezésére egy már elavult alak a *gıl* (illetve: *gül, gıl, gul*) كى, mely az igető és egyúttal a parancsoló mód egyes 2-ik személye után járul, p. *gel-gıl* jöjj, *jap-gıl* csinálj, *bul-gul* találj, pl. *bılgül kim bunun netiçesi zararlıdır* tudd meg, hogy ennek eredménye káros (Sāmi: Kamus-i türki). Ez az alak a 16—18 századbéli iratokban, és szórványosan a mai népnyelvben is előfordul. V. ö. *dinle-gel, dinle-gel-de ver* *şecabın* figyelj, figyelj és add meg a feleleted; *dinle-gel* szözüme *ej saçı zümbül* figyelj szavamra óh jáczinthajú. — A többes 2-ik személy *-ınız, -ünüz, -ınız, -unuz* ragja rövidített *-in, -ün, -ın, -un* alakban is használatos

pl. *geliniz* h. *gelin* jöjjetek, jöjjön, *bujurunuz* h. *bujurun* parancsoljon, tessék, *bujurun oturun* tessék üljön le.

Példák: *bin iřit bir sjle* ezret hallj, egyet szólj; *besle kargajı* gzn *ojsun* tplld a varjút, hogy a szemed kivjja; *mejvesini je-de aŗaŗını sorma* a gymlest edd és a fjt ne krdezđ; *Allah ŗennet versin* Allah paradicsomot adjon (oda juttasson); *hlina bak-da hli doku* mdodra nézz és szőnyeget szjj; *evvel dinle sonra sjle* elbb hallgass, aztán beszélj; *ŗaŗma yok, kazan-da je pređa* nincs, keress (nyerj) s egyél; *nerde aŗ ordan kaŗ, nerde aŗ oraja janaŗ* a hol éhség, onnan fuss, a hol étel, oda kzeledj; *ŗaŗmur ŗaŗsin-da varsin kirpici aŗlasin* hadd essék az eső, a cserepes hadd sírjon; *uzun kavak, selvi kavak, dalin kurusun, jere dřen jpraŗını suda irsin* hosszú nyrfa, cziprus nyrfa, gad száradjon el, földre hull levelecskd a vízben rohadjon el (népd.); *kalkın gidin msafirler, ev sahibi jataŗak* keljeteek fel, menjeteek vendgeek, a házigazda lefekszik; *verin jesin, rtn jatsin, beklejin ŗani ksin* adjatok (neki), hadd egyen, takarjtk be, hadd aludjék, rizzteek, hogy a lelke ki ne szálljon.

V. A szükségesség módja, jele mélyhangú szókban -*malı*, magashangúakban -*meli* ملی pl. *jaz-malı* írni kell, *gel-meli* jönni kell.

E. sz.	1. <i>jaz-malı-jım</i> írnom kell	<i>gel-meli-jım</i> jönnöm kell
	2. <i>jaz-malı-sın</i> írnod kell	<i>gel-meli-sin</i> jönnöd kell
	3. <i>jaz-malı</i> írnia kell	<i>gel-meli</i> jönnie kell
T. sz.	1. <i>jaz-malı-jız</i> írunk kell	<i>gel-meli-jiz</i> jnnnk kell
	2. <i>jaz-malı-sınız</i> írnotok kell	<i>gel-meli-siniz</i> jnnetek kell
	3. <i>jaz-malı-lar</i> írniok kell	<i>gel-meli-ler</i> jnnik kell.

Jegyzet: Az egyes és többes 3-ik személy után a *dir* segéd-ige is állhat, pl. *jaz-malı-dir* írnia kell, *jazmalı-dirler* írniok kell; *gelmeli-dir* jönnie kell, *gelmeli-dirler* jnnik kell.

Az egyes számú 3-ik személy mint személytelen ige is használatos, pl. *ne japmalı* mit tenni, mit kell tenni, *gitmeli* menni kell, *vz geŗmeli* le kell mondani.

E -*meli* valószínűleg a *git-* igetnek -*me* nvszkpzts alakjából származott, a -*lı* melléknév képzővel ellátva, vagyis *git-me-li* mensi, mensbeli.

Példák: *sineji bal ile avlamalı* a legyet mézzel kell fogni; *kıŗı jorganına göre aŗaŗını uzatmalı-dir* az ember a takarjhoz képest kell a lábát kinyujtania (hogy kinyujtsa a lábát); *kırk jıldı bir, karı sz dinnemeli dir* negyven évben egy (egyszer), asszony szavát

meghallgatni kell; *ne oldum dememeli, ne olaſaſım demeli* nem (azt) kell mondani, (hogy) mi lettem, (azt) kell mondani, (hogy) mi leszek; *koſalıkte kajmak jemek istejen, genčlikte joſurt jemeli* az öregségében tejfelt enni akaró, fiatalságában aludt tejet kel hogy egyék; *jaſmur jaſarken, küpleri doldurmalı* míg esik az eső, kell az edényeket megtölteni.

VI. *Az igék ható alakja.* A cselekvés lehetőségét úgy fejezi ki a török nyelv, hogy az igetőhöz *-a, -e,* illetve *-ja, -je* és utána a *bilmek* (tudni) ige, illetve annak tovább ragozott alakja járul, pl. *jaza-bilmek* írhatni, *gele-bilmek* jöhetni.

Jelentő mód. Jelen idő.

Egyes szám.

1. <i>jaz-a bilijorum</i> írhatok	<i>gel-e bilirim</i> jöhetek
2. <i>jaz-a bilijorsun</i> írhat sz	<i>gel-e bilirsın</i> jöhetsz
3. <i>jaz-a bilijor</i> írhat	<i>gel-e bilir</i> jöhet

Többes szám.

1. <i>jaz-a bilijoruz</i> írhatunk	<i>gel-e biliriz</i> jöhetünk
2. <i>jaz-a bilijorsunuz</i> írhattok	<i>gel-e bilirsiniz</i> jöhettek
3. <i>jaz-a bilijorlar</i> írhatnak.	<i>gel-e bilirler</i> jöhetnek.

Múlt idő.

Egyes szám.

1. <i>jaza bildim</i> írhattam	<i>gele bilmişim</i> jöhettem
2. <i>jaza bildin</i> írhattál	<i>gele bilmişsin</i> jöhettél
3. <i>jaza bildi</i> írhatott	<i>gele bilmiş</i> jöhetett

Többes szám.

1. <i>jaza bildik</i> írhattunk	<i>gele bilmişiz</i> jöhattunk
2. <i>jaza bildiniz</i> írhattatok	<i>gele bilmişsiniz</i> jöhattatok
3. <i>jaza bildiler</i> írhattak.	<i>gele bilmişler</i> jöhattak

Jövő idő.

<i>jaza v. gele bileſejim</i> írhatni	v. jöhetni	fogok
„ <i>bileſeksin</i>	„	fogsz
„ <i>bileſek</i>	„	fog
„ <i>bileſejiz</i>	„	fogunk
„ <i>bileſeksiniz</i>	„	fogtok
„ <i>bileſekler</i>	„	fognak.

Feltételes mód.

<i>jaza v. gele bilsem</i>	ha írhatnék v. jöhetnék	<i>jaza v. gele bilsek</i>	ha írhatnán v. jöhetnének
" <i>bilsen</i>	ha írhatnál v. jöhetnél	" <i>bilseniz</i>	ha írhatnátok v. jöhetnétek
" <i>bilse</i>	ha írhatna v. jöhetne.	" <i>bilseler</i>	ha írhatnának v. jöhetnének

Óhajító mód.

jaza v. gele bilejim hogy írhassek v. jöhessek
jaza v. gele bilesin hogy írhas v. jöhess
jaza v. gele bile hogy írhasson v. jöhessen
jaza v. gele bilelim hogy írhasunk v. jöhessünk.
jaza v. gele bilesiniz hogy írhasatok v. jöhessetek
jaza v. gele bileler hogy írhasanak v. jöhessenek.

Parancsoló mód.

jaza v. gele bil írhas v. jöhess
jaza v. gele bilsin írhasson v. jöhessen
jaza v. gele biliniz írhasatok v. jöhessetek
jaza v. gele bilsinler írhasanak v. jöhessenek.

Példák: *dünja jazlı kujruk-dur, jeje bilene aşk olsun* a világ egy zsíros fark, az enni tudónak egészségére legyen; *çika bilsem şu jokuşun başına* ha felmehetnék a magaslat csúcsára (népd.); *sabahın seher vaktında, göre bilsem jarımı* reggelnek szürkületjén ha láthatnám a szeretőmet (népd.).

Tagadó igeragozás.

Az igék tagadó alakja úgy jön létre, hogy az igető után a *-ma -me* tagadó szótag járul. Arab átírásban ل, لم, személyragok előtt azonban csak ا. Továbbbragozásuk a magánhangzón végződő igék módjára történik.

Jelentő mód. Jelen idő.

a) *Tartós jelen.*

E. sz. 1. <i>jaz-ma-jorum</i> nem írok	<i>gel-me-jorum</i> nem jövök
2. <i>jaz-ma-jorsun</i> nem írsz	<i>gel-me-jorsun</i> nem jössz
3. <i>jaz-ma-jor</i> nem ír	<i>gel-me-jor</i> nem jön
T. sz. 1. <i>jaz-ma-joruz</i> nem írunk	<i>gel-me-joruz</i> nem jövünk
2. <i>jaz-ma-jorsunuz</i> nem írtok	<i>gel-me-jorsunuz</i> nem jösztek
3. <i>jaz-ma-jorlar</i> nem írnak	<i>gel-me-jorlar</i> nem jönnek.

b) *Általános jelen.*

E. sz. 1. <i>jaz-ma-m</i> nem írok	<i>gel-me-m</i> nem jövök
2. <i>jaz-maz-sin</i> nem irsz	<i>gel-mez-sin</i> nem jösz
3. <i>jaz-ma-z</i> nem ír	<i>gel-mez</i> nem jön
T. sz. 1. <i>jaz-ma-jiz</i> nem ír ^{ak}	<i>gel-me-jiz</i> nem jövünk
2. <i>jaz-maz-siniz</i> nem irtok	<i>gel-mez-siniz</i> nem jösztek
3. <i>jaz-maz-lar</i> nem írnak	<i>gel-mez-ler</i> nem jönnek.

Jegyzet: Az általános jelen egyes és többes első személyi alakjai egy teljesebb *-*maz-im*, *-*mez-im*, illetve *-*maz-iz*, *-*mez-iz* alakok összevonásából magyarázhatók. Ilyen teljesebb alakok, mint pl. *git-mezim* nem megyek, *japmaziz* nem csináljuk, a régiesebb nyelvben még használatosak is, p. *öteden gelmisim gitmezim uza* túlról jöttem, nem megyek a végig. A tagadó jel után fellépő *z* a praesens tö *r*-jének az elváltozása.

A további igemódok és idők tagadó ragozása a következő szabályossággal történik.

Mult idő.

a) *Határozott mult.*

<i>jaz-ma-dim</i> nem írtam	<i>gel-me-dim</i> nem jöttem
<i>jaz-ma-din</i> nem írtál	<i>gel-me-din</i> nem jöttél
<i>jaz-ma-di</i> nem írt	<i>gel-me-di</i> nem jött
<i>jaz-ma-dik</i> nem írtunk	<i>gel-me-dik</i> nem jöttünk
<i>jaz-ma-diniz</i> nem írtatok	<i>gel-me-diniz</i> nem jöttetek
<i>jaz-ma-dilar</i> nem írtak	<i>gel-me-diler</i> nem jöttek.

b) *Határozatlan mult.*

<i>jaz-ma-mišim</i> nem írtam	<i>gel-me-mišim</i> nem jöttem
<i>jaz-ma-mišsin</i> nem írtál	<i>gel-me-mišsin</i> nem jöttél
<i>jaz-ma-miš</i> nem írt stb.	<i>gel-me-miš</i> nem jött.

Jövő idő.

<i>jaz-ma-jažayim</i> nem fogok írni	<i>gel-me-ježejim</i> nem fogok jönni
<i>jaz-ma-jažaksin</i> nem fogsz írni	<i>gel-me-ježeksin</i> nem fogsz jönni
<i>jaz-ma-jažak</i> nem fog írni stb.	<i>gel-me-ježek</i> nem fog jönni stb.

Föltételes mód.

<i>jaz-ma-sam</i> ha nem írnék	<i>gel-me-sem</i> ha nem jönnek
<i>jaz-ma-san</i> ha nem írál	<i>gel-me-sen</i> ha nem jönneél
<i>jaz-ma-sa</i> ha nem írna stb.	<i>gel-me-se</i> ha nem jönne stb.

Óhajtó mód.

<i>jaz-ma-jajim</i> ne írjak	<i>gel-me-jejim</i> ne olvassak
<i>jaz-ma-jasin</i> ne írj	<i>gel-me-jesin</i> ne olvass
<i>jaz-ma-ja</i> ne írjon stb.	<i>gel-me-je</i> ne olvasson stb.

Parancsoló mód.

<i>jaz-ma</i> ne írj	<i>gel-me</i> ne jőjj
<i>jaz-ma-sin</i> ne írjon stb.	<i>gel-mesin</i> ne jőjjön stb.

Szükségesség módja.

<i>jaz-ma-mali-jim</i> nem kell írnom	<i>gel-me-meli-jim</i> nem kell jönnöm
<i>jaz-ma-mali-sin</i> nem kell írnod	<i>gel-me-meli-sin</i> nem kell jönnöd
<i>jaz-ma-mali-dir</i> nem kell írnia	<i>gel-me-meli-dir</i> nem kell jönnie
stb.	stb.

Jegyzet. A tagadó többes 2-ik személyi *-majiniz*, *-mejiniz*, illetve *-majin*, *-mejin* alakja *-man*, *-men*-né is rövidül, pl. *aşk oduna jandırman* a szerelem tüzébe ne égessetek; *konzeji benden soldurman* a bimbót tőlem ne hervasszatok el; *elleride güldürmen* másokat is ne nevetessetek.

A ható igék tagadója.

A ható igék tagadó alakja nem a *bilmek* (tudni) igével történik, mint az állító alakban, hanem az ige tőjéhez járuló *-a*, *-e*, illetve *-ja*, *-je* szótaggal és utána a rendes tagadó formával. Így

<i>jaz-a-majorum</i> nem írhatok	<i>jaz-a-mam</i> nem írhatok
<i>jaz-a-majorsun</i> nem írhatasz	<i>jaz-a-mazsin</i> nem írhatasz
<i>jaz-a-major</i> nem írhat stb.	<i>jaz-a-maz</i> nem írhat stb.
<i>gel-e-mejorum</i> nem jöhetnek	<i>gel-e-mem</i> nem jöhetnek
<i>gel-e-mejorsun</i> nem jöhetsz	<i>gel-e-mejsin</i> nem jöhetsz
<i>gel-e-mejor</i> nem jöhet stb.	<i>gel-e-mez</i> nem jöhet stb.

jaz-a-madim nem írhattam
jaz-a-madin nem írhattál
jaz-a-madi nem írhatott stb.

gel-e-medim nem jöhettem
gel-e-medin nem jöhettél
gel-e-medi nem jöhetett stb.

jaz-a-majaža'im nem fogok írhatni
jaz-a-majažaksin nem fogsz írhatni

jaz-a-majažak nem fog írhatni stb.

jaz-a-mamišim nem írhattam
jaz-a-mamišin nem írhattál
jaz-a-mamiš nem írhatott stb.

gel-e-memišim nem jöhettem
gel-e-memišin nem jöhettél
gel-e-memiš nem jöhetett stb.

gel-e-meježejim nem fogok jöhetni
gel-e-meježeksin nem fogsz jöhetni

gel-e-meježek nem fog jöhetni stb.

Példák: *su ujur düşmen ujumaz* a víz alszik, az ellenség nem alszik; *karga karganin göziünü ojmaz* varjú a varjúnak szemét nem vájja ki; *jarık kaval ötmez* a hasadt furulya nem szól; *jalan söljejen unutkan olmamalı* a hazugnak feledékenynek nem kell lennie; *vurma korkaça, şesur edersin* ne üss a gyávára, bátorra teszed; *kılız kınıni kesmez* kard a tokját nem vágja meg; *aqlamajan çoşuça meme vermezler* nem síró gyermeknek csecset nem adnak; *deli aqlamaz, akıllı gülmez* a bolond nem sír, az okos nem nevet; *ere inanma, suja dajanma* a férfinak ne higgy, a víznek ne támaszkodj; *almazim vermem, görmedim bilmem* nem vettem, nem adok, nem láttam, nem tudom; *iki köpek bir kemiji pajalaşamaz* két kutya egy csonton nem osztozkodhatik; *aksam olur jemejini jemejiz, sabah olur şalvarını giyemez, el janında jarım var-đır* dejemez este lesz, az ételét nem eheti, reggel lesz, bugyogóját nem veheti fel, más előtt nem mondhatja, (hogy) szeretöm van (népd.); *bir deli kajuja bir taş atmış, kırk akıllı cıkaramamış* egy bolond követ dobott a kútba, negyven okos ki nem húzhatta; *kör pazara varmaşın, pazar körsüz kalmaşın* vak a vásárra ne menjen, vásár vak nélkül ne maradjon; *senden alçakdan kız al, senden uluja kız verme* náladnál alacsonyabb rendűtől lányt végy, náladnál nagyobb nak lányt ne adj; *su ujur düşmen ujumaz* a víz alszik, az ellenség nem alszik; *gökten ne jar-ır-ki onu jer kabul ejlemeje* az égből mi esik, hogy azt a föld el ne fogadná; *dokuzu vermejinşe onu kurtaramaşın* míg a kilenczet meg nem adod, a tizet nem szabadíthatod meg; *bir baba dokuz oğlu besler, dokuz oğlu bir babajı beslejemez* egy apa kilencz fiút táplál, kilencz fiú egy apát nem táplálhat; *ufak jeri organ ile ölçme* a kis helyet kötéllel ne mérd.

A segédigék tagadó alakja.

a) *dejil-im* nem vagyok دكلم *dejil-iz* nem vagyunk دكلز
dejil-sin nem vagy دكلك *dejil-siniz* nem vagytok دكلسكر
dejil-dir nincs دكلدر *dejil-dirler* nincsenek دكلدرلر

<i>dejił-idim</i> v. <i>dejił-dim</i> nem voltam	دکل ایدم
<i>dejił-idin</i> v. <i>dejił-din</i> nem voltál	دکل ایډک
<i>dejił-idi</i> v. <i>dejił-di</i> nem volt	دکل ایډی
<i>dejił-idik</i> v. <i>dejił-dik</i> nem voltunk	دکل ایډک
<i>dejił-idiniz</i> v. <i>dejił-diniz</i> nem voltatok	دکل ایډکز
<i>dejił-idiler</i> v. <i>dejił-diler</i> nem voltak	دکل ایډیلر

<i>benim jok</i> nekem nines	بڼم یوق
<i>senin jok</i> neked nines	سڼک یوق
<i>onun jok</i> neki nines	اونک یوق
<i>bizim jok</i> nekünk nines	بزم یوق
<i>sizin jok</i> nektek nines	سزک یوق
<i>onların jok</i> nekik nines	اونلرک یوق

<i>benim jok idi</i> v. <i>jok-tu</i> nekem nem volt	بڼم یوق ایډی
<i>senin jok idi</i> neked nem volt	سڼک یوق ایډی
<i>onun jok idi</i> neki nem volt	اونک یوق ایډی
<i>bizim jok idi</i> nekünk nem volt	بزم یوق ایډی
<i>sizin jok idi</i> nektek nem volt	سزک یوق ایډی
<i>onların jok idi</i> nekik nem volt	اونلرک یوق ایډی

b) <i>ol-ma-jorum</i> v. <i>olmijorum</i> nem vagyok	اولمیوروم
<i>ol-ma-jorsun</i> v. <i>olmijorsun</i> nem vagy	اولمیورسک
<i>ol-ma-jor</i> v. <i>olmijor</i> nines	اولمیور
<i>ol-ma-joruz</i> v. <i>olmijoruz</i> nem vagyunk	اولمیورز
<i>ol-ma-jorsunuz</i> v. <i>olmijorsunuz</i> nem vagytok	اولمیورسکز
<i>ol-ma-jorlar</i> v. <i>olmijorlar</i> ninesenek	اولمیورلار

<i>ol-ma-m</i> nem leszek	اولم
<i>ol-maz-sin</i> nem leszel	اولمزسك
<i>ol-maz</i> nem lesz (nem lehet)	اولمز
<i>ol-ma-jiz</i> nem leszünk	اولميز
<i>ol-maz-siniz</i> nem lesztek	اولمزسكز
<i>ol-maz-lar</i> nem lesznek	اولمزلىر
<i>ol-ma-dim</i> nem lettem	اولمدم
<i>ol-ma-din</i> nem lettél	اولمدك
<i>ol-ma-di</i> nem lett	اولمدى
<i>ol-ma-dik</i> nem lettünk	اولمدق
<i>ol-ma-diniz</i> nem lettetek	اولمديكز
<i>ol-ma-dilar</i> nem lettek	اولمديلر

Jegyzet. Az *olmaz* alaknak igen sokszor, nem lehet, lehetetlen jelentése van, p. *olmaz is* lehetetlen dolog, *hiç olmaz* teljesen lehetetlen, *hiç olmazsa* legalább (teljesen lehetetlen).

A többi alakok: *ol-ma-mişim* nem lettem stb.; *ol-ma-jaşarım* nem fogok lenni stb.; *ol-ma-sam* ha nem leszek stb.; *ol-ma-mali-jim* nem kell lennem stb.; *ol-ma-jajım* ne legyenek stb.; *ol-ma, ol-ma-sin* ne légy, ne legyen stb.; *ol-ma-jan* nem levő; *ol-ma-jup* nem lévén; *ol-ma-jarak* nem léve; *ol-ma-jalî* mióta nincs; *ol-ma-jinşa* míg nincs; *ol-ma-dikta* miután nem lett; *ol-ma-dikça* míg nem lett.

Példák: *jijit başından devlet irak deşil dir* a vitéz fejétől a szerencse nincs messze; *jemişi olmajan azaşa taş atmazlar* gyümölcse nem lévő fára követ nem dobnak; *bana fajdesi olmajan göz çiksin* a nekem nem használó szem fusson ki; *nursuz göz ve hikmetsiz dil, ikisi de göz ve dil deşil* fénynélküli szem és bölcsesség nélküli nyelv, se nem szem se nem nyelv; *her jumurta bejaz deşil* nem minden tojás fehér; *iki kimsenin üçünzüsü olma* két valakinek a harmadikja ne légy; *bir kişide iki hüner olmaz* egy emberben két ügyesség nem lehet; *kurddan çoban olmaz* a farkashól pásztor nem lesz; *gözlüje hiç gizli olmaz* a szemesnek titkos egyáltalában nem lehet;

her açaşın gölgesi var, amma her birinin meşvesi yok minden fának árnyéka van, hanem mindegyikének gyümölcse nincs; *kışi mürekkebi jalamakla alim olmaz* az ember tinta nyalással tudós nem lehet; *verdiği ot alışı olma* adó légy de vevő ne légy; *süt evi sineksiz olmaz* tejesház légy nélkül nem lehet; *dünjada bitmez iş olmaz* a világon be nem végződő dolog nem lehet; *her demirden kılız olmaz* minden vasból kard nem lehet; *Kabeje varmadan haşı olma* a Kábához menés előtt zarandok ne légy; *arık öküze bıçak olmaz* sovány ökörnek kés nem lehet; *avret imam olmaz* az asszony imám nem lehet; *her sara-ran altun deşil* minden sárguló nem arany (nem mind arany a mi fénylik); *kart kjaşır müsülman olmaz* öreg hitetlenből igazhívó nem lehet.

Az igék kérdő ragozása.

A török kérdő szócska *-mi* (*-mü*, *-mî* *-mu*) *می*, mely vagy előtte áll a személyragoknak, vagy utána.

a) A személyragok előtt áll a következő esetekben:

Jelentő mód. Tartós jelen.

<i>jazijor-mu-jum</i> írok-e	<i>gelijor-mu-jum</i> jövök-e
<i>jazijor-mu-sun</i> irsz-e	<i>gelijor-mu-sun</i> jössz-e
<i>jazijor-mu</i> ír-e	<i>gelijor-mu</i> jön-e
<i>jazijor-mu-juz</i> irunk-e	<i>gelijor-mu-juz</i> jövünk-e
<i>jazijor-mu-sunuz</i> irtok-e	<i>gelijor-mu-sunuz</i> jösztek-e
<i>jazijorlar-mî</i> írnak-e?	<i>gelijorlar-mî</i> jönnek-e?

Általános jelen.

<i>gelir-mî-jim</i> jövök-e	<i>jazar-mî-jim</i> írok-e
<i>gelir-mî-sin</i> jössz-e	<i>jazar-mî-sin</i> irsz-e
<i>gelir-mî</i> jön-e	<i>jazar-mî</i> ír-e
<i>gelir-mî-jiz</i> jövünk-e	<i>jazar-mî-jiz</i> irunk-e
<i>gelir-mî-siniz</i> jösztek-e	<i>jazar-mî-siniz</i> irtok-e
<i>gelirler-mî</i> jönnek-e?	<i>jazarlar-mî</i> írnak-e?
<i>ölür-mü-jüm</i> meghalok-e	<i>bulur-mu-jum</i> talállok-e
<i>ölür-mü-sün</i> meghalsz-e	<i>bulur-mu-sun</i> találsz-e
<i>ölür-mü</i> meghal-e	<i>bulur-mu</i> talál-e
<i>ölür-mü-jüz</i> meghalunk-e	<i>bulur-mu-juz</i> találunk-e
<i>ölür-mü-sünüz</i> meghaltok-e	<i>bulur-mu-sunuz</i> találtok-e
<i>ölürler-mî</i> meghalnak-e?	<i>bulurlar-mî</i> találnak-e?

Határozatlan mult.

<i>gelmiş-mi-jim</i> jöttem-e	<i>jazmış-mi-jim</i> irtam-e
<i>gelmiş-mi-sin</i> jöttél-e	<i>jazmış-mi-sin</i> irtál-e
<i>gelmiş-mi</i> jött-e	<i>jazmış-mi</i> irt-e
<i>gelmiş-mi-jiz</i> jöttünk-e	<i>jazmış-mi-jiz</i> irtunk-e
<i>gelmiş-mi-siniz</i> jöttetek-e	<i>jazmış-mi-siniz</i> irtatok-e
<i>gelmişler-mi</i> jöttek-e?	<i>jazmışlar-mi</i> irtak-e?

Jövő idő.

<i>geleżek-mi-jim</i> jönni fogok-e	<i>jazażak-mi-jim</i> írni fogok-e
<i>geleżek-mi-sin</i> jönni fogsz-e	<i>jazażak-mi-sin</i> írni fogsz-e
<i>geleżek-mi</i> jönni fog-e	<i>jazażak-mi</i> írni fog-e
<i>geleżek-mi-jiz</i> jönni fogunk-e	<i>jazażak-mi-jiz</i> írni fogunk-e
<i>geleżek-mi-siniz</i> jönni fogtok-e	<i>jazażak-mi-siniz</i> írni fogtok-e
<i>geleżekler-mi</i> jönni fognak-e?	<i>jazażaklar-mi</i> írni fognak-e?

Szükségesség módja.

<i>gelmeli-mi-jim</i> jönnöm kell-e	<i>jazmali-mi-jim</i> írnom kell-e
<i>gelmeli-mi-sin</i> jönnöd kell-e	<i>jazmali-mi-sin</i> írnod kell-e
<i>gelmeli-mi-dir</i> jönnie kell-e	<i>jazmali-mi-dir</i> írnia kell-e
<i>gelmeli-mi-jiz</i> jönnünk kell-e	<i>jazmali-mi-jiz</i> írunk kell-e
<i>gelmeli-mi-siniz</i> jönnötök kell-e	<i>jazmali-mi-siniz</i> írnotok kell-e
<i>gelmeli dirler-mi</i> v. <i>gelmeli-mi</i> <i>dirler</i> jönniök kell-e?	<i>jazmali dirlar-mi</i> v. <i>jazmali-mi</i> <i>dirlar</i> írniök kell-e?

Jegyzet. A többes 3-ik személyben a kérdő szócska, kivéve a szükségesség módját, mindig a többesszám jele után áll.

b) A kérdő *-mi* a személyragok után áll a következő esetekben.

Határozott mult.

<i>geldim-mi</i> jöttem-e	<i>jazdim-mi</i> irtam-e
<i>geldin-mi</i> jöttél-e	<i>jazdin-mi</i> irtál-e
<i>geldi-mi</i> jött-e	<i>jazdi-mi</i> irt-e
<i>geldik-mi</i> jöttünk-e	<i>jazdik-mi</i> irtunk-e
<i>geldiniz-mi</i> jöttetek-e	<i>jazdiniz-mi</i> irtatok-e
<i>geldiler-mi</i> jöttek-e?	<i>jazdilar-mi</i> irtatok-e?

Óhajtó mód.

<i>gelejim-mi</i> jöjje <i>k-e</i>	<i>jazajim-mi</i> írjak- <i>e</i>
<i>gelesin-mi</i> jöjj- <i>e</i>	<i>jazasin-mi</i> írj- <i>e</i>
<i>gele-mi</i> jöjjön- <i>e</i>	<i>jaza-mi</i> írjon- <i>e</i>
<i>gelelim-mi</i> jöjjünk- <i>e</i>	<i>jazalim-mi</i> írjunk- <i>e</i>
<i>gelesiniz-mi</i> jöjjetek- <i>e</i>	<i>jazasiniz-mi</i> írjatok- <i>e</i>
<i>geleler-mi</i> jöjjenek- <i>e?</i>	<i>jazalar-mi</i> írjanak- <i>e?</i>

Parancsoló mód.

<i>gelsin-mi</i> jöjjön- <i>e</i>	<i>jazsin-mi</i> írjon- <i>e</i>
<i>gelsinler-mi</i> jöjjenek- <i>e?</i>	<i>jazsinlar-mi</i> írjanak- <i>e?</i>

Tagadó, kérdő és ható alakok összekapcsolása.

A tagadó, kérdő és ható jelek együttes használata a fentebbiek alapján a következőkép történik :

1. *jaz-a-major-mujum* nem írhatok-*e*
jaz-a-major-musun nem írhat-sz-*e*
jaz-a-major-mu nem írhat-*e?* stb.
2. *jaz-a-maz-mijim* nem írhatok-*e*
jaz-a-maz-misin nem írhat-sz-*e*
jaz-a-maz-mi nem írhat-*e?* stb.
3. *jaz-a-madim-mi* nem írhattam-*e*
jaz-a-madin-mi nem írhattál-*e*
jaz-a-madi-mi nem írhatott-*e?* stb.
4. *jaz-a-mamıs-mijim* nem írhattam-*e*
jaz-a-mamıs-misin nem írhattál-*e*
jaz-a-mamıs-mi nem írhatott-*e?* stb.
5. *jaz-a-majaşak-mijim* nem fogok-*e* írhatni
jaz-a-majaşak-misin nem fogsz-*e* írhatni
jaz-a-majaşak-mi nem fog-*e* írhatni? stb.

6. *jaz-a-majajm-mi* ne írhaszak-e
jaz-a-majasin-mi ne írhasse-e
jaz-a-maja-mi ne írhasson-e? stb.

8. *jaz-a-masin-mi* ne írhasson-e
jaz-a-masinlar-mi ne írhaszanak-e? stb.

Példák: *julaf unundan ekmek olur-mu?* zab lisztből kenyér lehet-e? *kurd bořazına atılan řizer bir dahi řikar-mi?* a farkas torkába dobott lép még egyszer elő kerül-e? *hařije tespik alřmısın demiřler, řa biz buraja neje geldik, demiř* a hadsítól azt kérdezték hogy olvasót veszen-e? Hát mi másért jöttünk volna ide, szólt; *haři-mısın joksı hařlı-mı-sın* zarándok vagy-e, avagy keresztes vagy-e? *řastaja dőřek-mi sorarsın?* a betegtől az ágyat kérded? *her sakallıřı baban-mi sanijorsun?* minden szakálast atyádnak vélsz-e? *ben bõjle dolma jutur-mı-jım?* én ilyen falatot lenyelek-e? *alemi kendin gibi bilirmi-sın?* a világot olyannak tudod-e mint magad vagy; *kazım ajařını anladın-mi?* a libának a lábát megértetted-e (tudod-e miről van szó?) *ben dořar iken, sen kandıl tuttun-mu?* mikor én születtem, te méceset tartottál-e? *jüzümde majmun ojnıjor-mu* az arczomon majom tánczol-e (nevetséges vagyok talán?) *javan ekmek jenir-mi?* száraz kenyér ehető-e? *ařzını kiraja-mı vermiř* a száját bérbe adta tán? *ajaklı řenaver habs olur-mu?* lábas ragadozó elfogható-e? *erkek arslan arslan-da, dıři arslan deřil-mi?* a hím oroszlán oroszlán és a nőtény oroszlán nem oroszlán-e? *itın ajařını tařdan-mı sakınijorsun?* a kutya lábát a kötől óvod-e? *öldürmısün, öldürmısün?* meghalsz-e, ölsz-e? *balı olan, bal jemez-mi?* akinek méze van, nem eszik-e mézet? *türk-mene ari alřmısın demiřler, paramla vizirtıřı nedejim* demiř a turkomántól azt kérdezték: méhet vesz-e? Azt mondta hogy pénzemért a zümmögéssel mit tegyek; *akıl düřer-mi düřdüjü zindana bir dahi?* az eszes beleesik-e a fogságba, a melybe egyszer már beleesett.

Összetett igealakok.

A különbözı igeidők és módok, a segédige kétféle multjával (*idi, imiř*) és a feltételes alakjával (*ise*) összetéve is előfordulnak. Így keletkeznek az összetett igealakok:

1. Az *idi* segédigével.

<i>jazijor-idim</i>	<i>jazijor-idin</i>	<i>jazijoridi</i> irtam vala stb.
v. <i>jazijordum</i>	v. <i>jazijordun</i>	v. <i>jazijordu</i> ;
<i>jazar-idim</i>	<i>jazar-idin</i>	<i>jazar-idi</i> irtam vala stb.
v. <i>jazardım</i>	v. <i>jazardın</i>	v. <i>jazardı</i> ;
<i>jazdı idim</i>	<i>jazdı idin</i>	<i>jazdı idi</i> irtam volt stb.
v. <i>jazdı-m-dı</i>	v. <i>jazdı-n-dı</i>	v. <i>jazdı-dı</i> ;

<i>jazmîş idim</i>	<i>jazmîş idin</i>	<i>jazmîş idi irtam volt stb.</i>
v. <i>jazmîşdim</i>	v. <i>jazmîşdin</i>	v. <i>jazmîşdi</i> ;
<i>jazağak idim</i>	<i>jazağak idin</i>	<i>jazağak idi irtam volna stb.</i>
v. <i>jazağaktim</i>	v. <i>jazağaktin</i>	v. <i>jazağakti</i> ;
<i>jaza idim</i>	<i>jaza idin</i>	<i>jaza idi irtam volna stb.</i>
v. <i>jazajdim</i>	v. <i>jazajdin</i>	v. <i>jazajdi</i> ;
<i>jazmalî idim</i>	<i>jazmalî idin</i>	<i>jazmalî idi irtam kellett.</i>

2. Az imiş segédigével.

<i>jazijor imişim</i>	<i>jazijor imişsin</i>	<i>jazijor imiş irtam vala stb.</i>
v. <i>jazijormuşum</i>	v. <i>jazijormuşsun</i>	v. <i>jazijormuş</i> ;
<i>jazar imişim</i>	<i>jazar imişsin</i>	<i>jazar imiş irtam vala stb.</i>
v. <i>jazarmişim</i>	v. <i>jazarmişsin</i>	v. <i>jazarmiş</i> ;
<i>jazmîş imişim</i>	<i>jazmîş imişsin</i>	<i>jazmîş imiş irtam volt stb.</i>
v. <i>jazmîşmişim</i>	<i>jazmîşmişsin</i>	v. <i>jazmîşmiş</i> ;
<i>jazağak imişim</i>	<i>jazağak imişsin</i>	<i>jazağak imiş irtam volna stb.</i>
v. <i>jazağakmışim</i>	<i>jazağakmışsin</i>	v. <i>jazağakmış</i> ;
<i>jazmalî imişim</i>	<i>jazmalî imişsin</i>	<i>jazmalî imiş irtam kellett stb.</i>

3. Az ise segédigével.

<i>jazijor isem</i>	<i>jazijor isen</i>	<i>jazijor ise ha irok stb.</i>
v. <i>jazijorsam</i>	v. <i>jazijorsan</i>	v. <i>jazijorsa</i> ;
<i>jazar isem</i>	<i>jazar isen</i>	<i>jazar ise ha irok stb.</i>
v. <i>jazarsam</i>	v. <i>jazarsan</i>	v. <i>jazarsa</i> ;
<i>jazdim ise *</i>	<i>jazdin ise</i>	<i>jazdı ise ha irtam stb.</i>
v. <i>jazdımsa</i>	v. <i>jazdınsa</i>	v. <i>jazdısa</i> ;
<i>jazmîş isem</i>	<i>jazmîş isen</i>	<i>jazmîş ise ha irtam stb.</i>
v. <i>jazmîşsam</i>	v. <i>jazmîşsan</i>	v. <i>jazmîşsa</i> ;
<i>jazağak isem</i>	<i>jazağak isen</i>	<i>jazağak ise ha írni fognék stb.</i>
v. <i>jazağaksam</i>	v. <i>jazağaksan</i>	v. <i>jazağaksa</i> ;

* Ez alak mellett mondják még a : *jazdı isem, jazdı isen, jazdı ise stb.* alakokat is.

<i>jazsa idim</i>	<i>jazsa idin</i>	<i>jazsa idi</i> ha irtam volna stb.
v. <i>jazsajdım</i>	v. <i>jazsajdın</i>	v. <i>jazsajdı</i> ;
<i>jazmalı isem</i>	<i>jazmalı isen</i>	<i>jazmalı ise</i> ha írnom kellene stb

Példák: *imam evine baklava gitmiş ise, sana ne a pap házába* ha tészta ment, mi közöd hozzá; *çözük ile jola gitme, jükün düşerse güler* gyerekekkel útra ne kelj, a terhed ha leesik, kinevet; *ic de-dilerse, çeşmeji kurut demediler* ha (azt) mondták igyál, nem mondták, (hogy) a kutat száritsd ki; *bir gözün açladise, bir gözün güldü* egyik szemed ha sirt, a másik szemed nevetett; *anladım-sa arab olajım* arab legyek, ha megértettem; *babamı öldürdümsem jemedim ja* ha apádat meg is öltem, (azért) nem ettem meg; *düşdün ise toprağa sarıl* ha elestél, fogódzkodj a földbe; *kime ejilik etdinse, ondan sakın* a kinek jót tettél, attól őrizkedj; *körün janına varırsan, sen-de bir gözünü kapa* vak mellé ha méssz, te is fél szemedet hunyd be; *Allah bir kapuju kaparsa, bin kapuju açar* ha Isten egy kaput becsuk, ezer kaput kinyit; *başım rahat bulur, dilim durursa* fejem nyugtot talál, ha a nyelvem áll; *köpejin duası kabul olajdı, gökden kemik jaçardı* a kutya imája ha elfogadtatott volna, az égből esont esnék; *kurdla konuşursan, köpeji ko janına* ha farkassal beszélgetsz, a kutyát tedd magad mellé; *aj gördün-se bajram et* ha holdat láttál ünnepelj; *et bulmazsan pejnir je, pejnir bulmazsan soğan je* ha hust nem találasz sajtot egyél, ha sajtot nem találasz, hagymát egyél; *ölürsen şehid, öldürürsen gazi* ha meghalsz vértanu, ha megölsz hősz (leszel); *aşikle delinin farkı, biri gülmez biri aylamaz* imisz a szerelmes és a bolond különbsége, hogy az egyik nem nevetett, a másik nem sirt.

A segédigék összetételei.

1. *Idi*-vel: *olijor-idim* v. *olijordu n* voltam vala
olijor idin v. *olijordun* voltál vala
olijor idi v. *olijordu* volt vala stb.

olur idim v. *olurdum* volt vala
olur idin v. *olurdun* „ „
olur idi v. *olurdu* „ „ stb.

oldum idi v. *oldumdu* lettem volt
oldun idi v. *oldundu* lettél volt
oldu idi v. *oldıdu* lett volt stb.

olmuş idim v. *olmuştum* lettem volt
olmuş idin v. *olmuştun* lettél volt
olmuş idi v. *olmuştı* lett volt stb.

olažak idim v. olažaktim lettem volna
olažak idin v. olažaktin lettél volna
olažak idi v. olažakti lett volna stb.

olajdım (ola idim) lettem volna
olajdın (ola idin) lettél volna
olajdı (ola idi) lett volna stb.

olmalı idim v. olmalıdim lennem kellett
olmalı idin v. olmalıdın lenned kellett
olmalı idi v. olmalıdı lennie kellett stb.

2. *İmiş-sel*: *olijor imişim v. oljormuşum* voltam vala
olijor imişsin v. oljormuşsun voltam vala
olijor imiş v. oljormuş volt vala stb.

olur imişim v. olurmuşum voltam vala
olur imişsin v. olurmuşsun voltam vala
olur imiş v. olurmuş volt vala stb.

olmuş imişim v. olmuşmuşum lettem volt
olmuş imişsin v. olmuşmuşsun lettél volt
olmuş imiş v. olmuşmuş lett volt stb.

olažak imişim v. olažakmışım lettem volna
olažak imişsin v. olažakmışın lettél volna
olažak imiş v. olažakmış lett volna stb.

olmalı imişim lennem kellett
olmalı imişsin lenned kellett
olmalı imiş lennie kellett stb.

3. *İse-vel*: *olijor isem v. oljorsam* ha vagyok v. ha leszek
olijor isen v. oljorsan ha vagy v. ha leszel
olijor ise v. oljorsa ha van v. ha lesz stb.

olur isem v. olursam ha leszek
olur isen v. olursan ha leszel
olur ise v. olursa ha lesz stb.

oldum ise v. oldumsa ha voltam v. lettem
oldun ise v. oldunsa ha voltál v. lettél
oldun ise v. oldise ha volt v. lett stb.

olmuš isem v. olmušsam ha voltam v. lettem
olmuš isen v. olmušsan ha voltál v. lettél
olmuš ise v. olmušsa ha volt v. lett stb.

olažak isem v. olažaksam ha lennék
olažak isen v. olažaksan ha lennél
olažak ise v. olažaksa ha lenne stb.

olsajdım (olsa idim) ha lettem volna
olsajdın (olsa idin) ha lettél volna
olsajdı (olsa idi) ha lett volna stb.

olmalı isem ha lennem kellene
olmalı isen ha lenned kellenn
olmalı ise ha lenni-e kellene stb.

Az igék ragozása török írással.

I. Jelentő mód.

1. *Jelen idő.*

a) *Tartós jelen.*

söjlejorum	gelijorum	okujorum	jazijorum
سویله یورم	کلیورم	اقویورم	یازیورم
سویله یورسک	کلیورسک	اقویورسک	یازیورسک
سویله یور	کلیور	اقویور	یازیور
سویله یوردز	کلیوردز	اقویوردز	یازیوردز
سویله یورسکز	کلیورسکز	اقویورسکز	یازیورسکز
سویله یوردلر	کلیوردلر	اقویوردلر	یازیوردلر

b) *Általános jelen.*

jazarım	ölürüm	gelirim	okurum
یازارم	اولورم	کلیرم	اوقورم
یازارسک	اولورسک	کلیرسک	اوقورسک
یازار	اولور	کلیر	اوقور
یازارز	اولورز	کلیرز	اوقورز
یازارسکنز	اولورسکنز	کلیرسکنز	اوقورسکنز
یازادلر	اولولر	کلیرلر	اوقولر

2. *Mult idő.*

a) *Határozott mult.*

okudum	jazdım	öldüm	geldim
اوقودم	یازدم	اولدم	کلدم
اوقودک	یازدک	اولدک	کلدک
اوقودی	یازدی	اولدی	کلدی
اوقودق	یازدق	اولدک	کلدک
اوقودیکنز	یازدیکنز	اولدیکنز	کلدیکنز
اوقودیلر	یازدیلر	اولدیلر	کلدیلر

b) *Határozatlan mult.*

okumuşum	jazmıışım	ölmüşüm	gelmişim
اوقومشم	یازمشم	اولمشم	کلمشم
اوقومشک	یازمشک	اولمشک	کلمشک
اوقومش	یازمش	اولمش	کلمش
اوقومشز	یازمشز	اولمشز	کلمشز
اوقومشکنز	یازمشکنز	اولمشکنز	کلمشکنز
اوقومشلر	یازمشلر	اولمشلر	کلمشلر

3. *Jövő idő.*

okujağayım	jazağayım	öleğeyim	geleğeyim
اوقويه جعم	يازه جعم	اوله جكم	كله جكم
اوقويه جقسك	يازه جقسك	اوله جكسك	كله جكسك
اوقويه جق	يازه جق	اوله جك	كله جك
اوقويه جغز	يازه جغز	اوله جكز	كله جكز
اوقويه جقسكنز	يازه جقسكنز	اوله جكسكنز	كله جكسكنز
اوقويه جقتلر	يازه جقتلر	اوله جكتلر	كله جكتلر

II. *Feltételes mód.*

okusam	jazsam	söjlesem	gelsem
اوقوسم	يازسم	سويله سم	كله سم
اوقوسهك	يازسهك	سويله سهك	كله سهك
اوقوسه	يازسه	سويله سه	كله سه
اوقوسق	يازسق	سويله سهك	كله سهك
اوقوسه كنز	يازسه كنز	سويله سه كنز	كله سه كنز
اوقوسه لر	يازسه لر	سويله سه لر	كله سه لر

III. *Óhajtó mód.*

okujağım	jazağım	öleğim	geleğim
اوقويه يم	يازهم	اوله يم	كله يم
اوقويه سك	يازدهك	اوله سك	كله سك
اوقويه	يازه	اوله	كله
اوقويه لم	يازده لم	اوله لم	كله لم
اوقويه سكنز	يازده سكنز	اوله سكنز	كله سكنز
اوقويه لر	يازده لر	اوله لر	كله لر

IV. Parancsoló mód.

jaša	oku	bul	öl	gel
ياشا	اووقو	بول	اول	كل
ياشاسون	اووقوسون	بولسون	اولسون	كلسون
ياشاكنز	اووقوكنز	بولكنز	اولكنز	كلكنز
ياشاسونلر	اووقوسونلر	بولسونلر	اولسونلر	كلسونلر

V. A szükségesség módja.

ölmelijim	okumalijim	jazmalijim	gelmelijim
اولمليم	اووقومليم	يازمليم	كلمليم
اولمليسك	اووقومليسك	يازمليسك	كلمليسك
اولملى	اووقوملى	يازملى	كلملى
اولمليز	اووقومليز	يازمليز	كلمليز
اولمليسكرز	اووقومليسكرز	يازمليسكرز	كلمليسكرز
اولملى درلر	اووقوملى درلر	يازملى درلر	كلملى درلر

VI. Az igék ható alakja.

gele-bilmišim	jaza-bildim	gele-bilirim	jaza-bilijorum
كله ييلمشم	يازه بيلدم	كله بيليرم	يازه بيليورم
كله ييلمشك	يازه بيلدك	كله بيليرسك	يازه بيليورسك
كله ييلمش	يازه بيلدى	كله بيلير	يازه بيليور
كله ييلمشز	يازه بيلدك	كله بيليريز	يازه بيليورز
كله ييلمشسكرز	يازه بيلديكرز	كله بيليرسكرز	يازه بيليورسكرز
كله ييلمشار	يازه بيلديلر	كله بيليرلر	يازه بيليورلر

Tagadó igeragozás.

jazmam	gelmem	jazmajorum	gelmejorum
يازمم	كلمم	يازميورم	كلميورم
يازمزسك	كلمزسك	يازميورسك	كلميورسك
يازميز	كلمز	يازميور	كلميور
يازميزز	كلميز	يازميوزز	كلميوزز
يازمزسكز	كلمزسكز	يازميورسكز	كلميورسكز
يازمزلو	كلمزلو	يازميورلو	كلميورلو

gelmesem	jazmasam	gelmejeğejim	jazmajajağım
كلمهسم	يازمهسم	كلميه جكم	يازميه جعم
كلمهسك	يازمهسك	كلميه جكسك	يازميه جقسك
كلمهسه	يازمهسه	كلميه جك	يازميه جق
كلمهسكز	يازمهسكز	كلميه جكز	يازميه جقز
كلمهسهكز	يازمهسهكز	كلميه جكسكز	يازميه جقسكز
كلمهسهلو	يازمهسهلو	كلميه جكلو	يازميه جقلو

gelme	jazma	gelmejejim	jazmajajım
كلمه	يازمه	كلميه يم	يازميه يم
كلمهسون	يازمهسون	كلميه سك	يازميه سك
كلميكز	يازميكز	كلميه	يازميه
كلمهسونلو	يازمهسونلو	كلميه لم	يازميه لم
		كلميه سكز	يازميه سكز
		كلميه لو	يازميه لو

gelmedim	jazmadim	gelmemelijim	jazmamali-jim
كلمدم	يازمدم	كلمملييم	يازمه ملييم
كلمدك	يازمدك	كلممليك	يازمه مليسك
كلمدى	يازمدى	كلممليدر	يازمه مليدر
كلمدك	يازمدق	كلممليز	يازمه مليز
كلمديكنز	يازمدكنز	كلممليسكنز	يازمه مليسكنز
كلمديلر	يازمديلر	كلممليدرلر	يازمه مليدرلر

gelememišim	jazamadim.	gelemem	jazamajorum
كلمه مشم	يازهمدم	كلمه مم	يازهميوردم
كلمه مشك	يازهمدك	كلمه مزسك	يازهميورسك
كلمه مش	يازهمدى	كلمه مز	يازهميور
كلمه مشز	يازهمدق	كلمه ميز	يازهميورز
كلمه مشسكنز	يازهمديكنز	كلمه مزسكنز	يازهميورسكنز
كلمه مشلر	يازهمديلر	كلمه مزلر	يازهميورلر

Az igék kérdő ragozása.

jazmiš-mi-jim	gelir-mi-jim	jazijor-mu-jum
يازهمشييم	كليرملييم	يازيورهمييم
يازهمشيك	كليرمليك	يازيورهميسك
يازهمشى	كليرملى	يازيورهمى
يازهمشينز	كليرمليز	يازيورهميز
يازهمشيسكنز	كليرميسكنز	يازيورهميسكنز
يازهمشلمى	كليرلمى	يازيورلرمى

geldim-mi	jazmalı-mi-jim	geleçek-mi-jim
گلدیمی	یازملیمیم	کله جکمیم
گلدکی	یازملیمیک	کله جکمیسک
گلدیمی	یازملیمی	کله جکمی
گلدکی	یازملیمیز	کله جکمیز
گلدیکز می	یازملیمیسکز	کله جکمیسکز
گلدیلر می	یازملیلر می	کله جکلر می
jazamajormujum	gelsin-mi	jazajim-mi
یازده میورمیم	کلسونمی	یازده میمی
یازده میورمیسک	کلسونلر می	یازده سکمی
یازده میور می		یازده می
یازده میورمیز		یازده لمی
یازده میورمیسکز		یازده سکز می
یازده میورلر می		یازده لر می
jazamamiş-mi-jim	jazamadım-mi	jazamazmijim
یازده مشیم	یازده مد می	یازده مزیمیم
یازده مشمیسک	یازده مدکی	یازده مزمیسک
یازده مشمی	یازده مدیمی	یازده مز می
jazamajajim-mi	jazamajaçak-mi-jim	
یازده میه بی می	یازده میه جقمیم	
یازده میه سکمی	یازده میه جقمیسک	
یازده میه می	یازده میه جقمی	

Összetett igék.

sever idim v. severdim

سور ایدم v. سوردم
سور ایدك v. سوردك
سور ایدی v. سوردی
سور ایدك v. سوردك
سور ایدكز v. سوردكز
سورلار ایدی v. سورلاردی

gelijor idim v. gelijordum

كلیور ایدم v. کلیوردم
كلیور ایدك v. کلیوردك
كلیور ایدی v. کلیوردی
كلیور ایدك v. کلیوردك
كلیور ایدكز v. کلیوردكز
كلیور ایدیلر v. کلیورلاردی

jazdı idim v. jazdım

یازدی ایدم v. یازدیدم
یازدی ایدك v. یازدیدك
یازدی ایدی v. یازدیددی
یازدی ایدك v. یازدیدك
یازدی ایدكز v. یازدیدكز
یازدی ایدیلر v. یازدیدیلر

jazdı idi v. jazdımdı

یازدم ایدی v. یازدمدی
یازدك ایدی v. یازدكدی
یازدی ایدی v. یازدیددی
یازدق ایدی v. یازدقدی
یازدكز ایدی v. یازدكزدی
یازدیلر ایدی v. یازدیلردی

gelmiş imişim v. gelmişmişim

كلمش ایشم v. كلمششم
كلمش ایشك v. كلمششك
كلمش ایش v. كلمشش
كلمش ایشز v. كلمششز
كلمش ایشكز v. كلمششكز
كلمش ایشلر v. كلمششلر

sevmiş idim v. sevmişdim

سومش ایدم v. سومشدم
سومش ایدك v. سومشدك
سومش ایدی v. سومشدی
سومش ایدك v. سومشدك
سومش ایدكز v. سومشدكز
سومش ایدیلر v. سومشدیلر

bulur imişim v. bulurmuşum

بولورایمشم ۷. بولورمشم
بولورایمشك ۷. بولورمشك
بولورایمش ۷. بولورمش
بولورایمشز ۷. بولورمشز
بولورایمشكز ۷. بولورممشكز
بولورایمشلر ۷. بولورمشلر

gelir isem v. gelirsem

کلیرایسم ۷. کلیرسم
کلیرایسهك ۷. کلیرسهك
کلیرایسه ۷. کلیرسه

gelmiş isem v. gelmişsem

کلمش ایسم ۷. کلمشسم
کلمش ایسهك ۷. کلمشسهك
کلمش ایسه ۷. کلمشسه
کلمش ایسهك ۷. کلمشسهك
کلمش ایسهكز ۷. کلمشسهكز
کلمش ایسهلر ۷. کلمشسهلر

kazsa idim v. kazsajdım

قازسه ایدك ۷. قازسه ایدك
قازسه ایدیكز ۷. قازسه ایدیكز
قازسه ایدیلر ۷. قازسه ایدیلر

kazijor imişim v. kazijormuşum

قازیور ایمشم ۷. قازیورمشم
قازیور ایمشك ۷. قازیورمشك
قازیور ایمش ۷. قازیورمش
قازیور ایمشز ۷. قازیورمشز
قازیور ایمشكز ۷. قازیورممشكز
قازیور ایمشلر ۷. قازیورمشلر

kazijor isem v. kazijorsam

قازیور ایسم ۷. قازیورسم
قازیور ایسهك ۷. قازیورسهك
قازیور ایسه ۷. قازیورسه
قازیور ایسهك ۷. قازیورسحق
قازیور ایسهكز ۷. قازیورسكز
قازیور ایسهلز ۷. قازیورسهلر

kazdım ise v. kazdımisa

قازدم ایسه ۷. قازدمسه
قازدك ایسه ۷. قازدكسه
قازدی ایسه ۷. قازدیه
قازدق ایسه ۷. قازدقسه
قازدیکز ایسه ۷. قازدیکزسه
قازدیلر ایسه ۷. قازدیلرسه

قازسه ایدم ۷. قازسه ایدم

قازسه ایدك ۷. قازسه ایدك

قازسه ایدی ۷. قازسه ایدی

kazağak isem v. kazağaksam

قازدجق ايسهك ۷. قازدجقسهك	قازدجق ايسه ۷. قازدجقسه
قازدجق ايسه كز ۷. قازدجقسه كز	قازدجق ايسهك ۷. قازدجقسهك
قازدجق ايسه ل ۷. قازدجقسه ل	قازدجق ايسه ۷. قازدجقسه

II. Igeképzés.

1. Igéből képzett igék (Deverbalia).

Az igéből, egyes képzők hozzáfüggesztésével, további igék képezhetők. Ilyen módon a következő igealakok keletkeznek:

1. **Műveltető igék (causativum)** a következő képzőkkel:

a) **-t** ت, főleg magánhangzón vagy **-r** és **-l** végű többtagú szók után, pl. *söjle-t* szólatni (*söjle-* szólni) *tara-t* fésültetni (*tara-* fésülni), *eri-t* olvasztatni (*eri-* olvasni), *ojna-t* tánczoltatni, *esne-t* ádítatni, *oku-t* olvastatni, *uju-t* altatni, *getir-t* hozatni, *devir-t* felborítani, *čevir-t* megfordítani, *üksür-t* köhögtetni, *sikil-t* szorongattatni, *darıl-t* haragítani. | Egytagú mássalhangzós tő után **-it**, **-ut**, pl. *ak-ıt* folytatni, *kork-ut* félemlíteni, *sark-ıt* lóggatni, *ez-ıt* zúztatni. — Két magánhangzó közt **d**-re változik, pl. *söjle-d-ir*, *eri-d-ir*, *uju-d-ur*, *tara-d-ir*, *büjü-d-ür*, *kuša-d-ir*, *ojna-d-ir* stb.

b) **-ir** (-ür, -ır, -ur, -ar) ار و یر, főleg egyszótagú igezők után, pl. *ič-ir* itatni (*ič-* inni), *bit-ir* befejezni (*bit-* végződni), *geč-ir* átkeletni (*geč-* kelni), *piš-ir* főzni (*piš-* főni), *düş-ür* ejteni, *güç-ür* költöztetni, *kač-ir* szalasztani, *art-ir* növesztetni, *šaš-ir* megzavarni, *bat-ir* sülyeszteni, *jat-ir* fektetni, *doğ-ur* szülni, *uç-ur* röptetni, *duj-ur* sejtetni, *doj-ur* jóllakatni, *čik-ar* húzni, *kop-ar* szakítani. V. ö. *ev-ir* házasítani (*ev* ház), *su-v-ar* öntözni (*su* víz).

c) **-dir** (-dür, -dır, -dur) در, pl. *gez-dir* sétáltatni, *öl-dür* ölni (meghalatni), *jaz-dir* iratni, *bul-dur* találtatni, *dur-dur* megállítani, *bil-dir* tudatni, *bejen-dir* kedveltetni, *in-dir* leszállatni, *bin-dir* felültetni, *kazan-dır* nyeretni, *inan-dır* hitetni, *gej-dir* öltöztetni. | Zöngétlen mássalhangzók után **-tir**, pl. *jap-tır* csinál-

tatni, *öp-tür-* csókoltatni, *sok-tur-* dugatni, *japış-tır-* ragasztani, *bak-tır-* nézetni, *sat-tır-* eladatni.

Sok igéhez, főleg egyszótagúakhoz, kettős műveltető képző járul, pl. *bil-dir-t-* tudatni, *öl-dür-t-* öletni, *kaç-ır-t-* szalasztani, *uju-t-dur-* elaltatni, pl. *gözün üstünde kaşın var dedirtmez* szemed felett szemöldököd van, nem mondattatik.

Példák: *İki kapudan bir gemiji batırır* két kapitány egy hajót elsüllyeszt; *boş-boşazlık karın doyumaz* szószátyárság gyomrot nem tölt meg; *derd ağıladır, aşk sızıldır* a fájdalom ríkat, a szerelem megszólaltat; *ujujan köpeji uşandırmaz* az alvó kutyát ne ébreszd fel; *kız pınar başında testi doldurur, testinin kulpuna şahin kondurur, kız senin bakışın adam öldürür* lány a forrásfőnél korsót megtölt, a korsó fülére sólymot szállat, a lány a te tekinteted embert öl (népdal); *kurd tujünü deşistirir, hujunu deşirtirmez* a farkas a szörét megváltoztatja, a természetét nem változtatja meg; *açırma kutuju, sızıldırın kötāju* ki ne nyitassd a skatulyát, megszólaltatod a rosszat; *keskin şarab kabını açtadır* az erős bor a tartóját szétpattantja; *bir damla kan denizi bulandırır* egy csepp vér a tengert beszennyezi; *kendi sazını öttür* a magad sípját fúttasd; *boş lakırdı karın doyumaz* üres beszéd hasat nem lakat jól; *dost ağıladır, düşmen güldürür* a barát megnevettet, az ellenség megrikat; *mal kanda ise, kendini sızıldır* vagyon a hol van, ott magát megszólaltatja; *jijit jüzüne tükürtmez, laşesine tükürdür* a legény nem köpet az arcára, a tetemére köpet; *adami kukla gibi oynadır* az embert bábként tánczoltatja.

2. Szenvető igék (passivum) képzője következő: a) *-ıl* (-il, -ül, -ıl, -ul) ج, pl. *jaz-ıl-* iratni, *sev-ıl-* szerettetni, *kır-ıl-* töretni, *gör-ül-* láttatni, *at-ıl-* dobatni, *tut-ıl-* fogatni, *ört-ül-* takartatni, *öz-ül-* oldatni, *boz-ıl-* romlani, *day-ıl-* szórati, *jap-ıl-* csináltatni, *devr-ıl-* fordíttatni). — Tővégi *t* zöngéssé változik, pl. *gid-ıl-* menesztetni (*git-* menni), *ed-ıl-* tétetni (*et-* tenni), *unud-ıl-* elfelejtetni (*unut-* felejteti), *işid-ıl-* hallatszani (*işit-* hallani).

b) *-n* (-in, -ün, -ın, -un) ن, főleg az *-l-en* és magánhangzón végződő tők után, pl. *sızile-n-* szólatni, *bul-un-* találtatni, *bil-in-* tudatni, *ara-n-* kerestetni, *iste-n-* akartatni, *ol-un-* levődni (*ol* lenni), *ed-in* tétetni, *ez-in-* szétzúztatni.

c) *-nıl* (-nül, -nıl, -nül), pl. *de-nıl-* mondatni (*de-* mondani), *iste-nıl-* akartatni, *ko-nıl-* tétetni (*ko-* tenni), *jaşa-nıl-* életni (*jaşa-* élni), *başla-nıl-* köttetni, *aşıl-nıl-* fájlatatni, *ara-nıl-* kerestetni.

Ugyanezekkel a képzőkkel fejezzük ki a *visszaható* (reflexivum) igéket is, pl. *gez-in-* sétálgatni, *bul-un-* lenni, létezni (*bul-*

találni), *sev-in-* örülni (*sev-* szeretni), *dinle-n-* pihenni, *ček-in-* húzódozni (*ček-* húzni), *gör-ün-* látszani (*gör-* látni), *bak-in-* nézgelődni (*bak-* nézni), *aḡla-n-* siráncozni (*aḡla-* sírni), *geč-in-* megélni, átkelődni (*geč-* haladni, kelni). — Elhomályosult jelentéssel: *düş-ün-* gondolkozni (*düş-* esni) *güž-en-* neheztelni.

Példák: *Allahın işine karışılmaz* Istennek dolgába nem avatkozhatni (avatkoztatik); *atılan ok gerü dönmez* a kilövetett nyíl nem fordul vissza; *bağış atın dîşine bakılmaz* ajándék lónak a fogára nem nézetik; *iki at bir kazıca bağlanmaz* két ló egy karóhoz nem köttetik; *iki taushan birden avlanmaz* két nyúl egyszerre nem vadásztatik; *el uzadılan jere dıl uzadılmaz* a hová a kéz kinyujtatható, oda a nyelv nem nyujtatik; *her sudan abdest alınmaz* minden vízből kézmosás nem vétetik; *caḡır inḡe biçilmez*, *su bulanık içilmez*, *banı derler jırdan geç*, *jır tatlıdır geçilmez* a fű vékony nem vágatik, a víz zavaros nem itatik (iható), nekem (azt) mondják: a szeretődről mondj le, édes a szerető, le nem mondható róla (népd.); *sakinılan göze çöp düşer* az örzött szembe szemét esik; *baba ile ana ile jaşanılmaz* atyával anyával nem lehet élni (nem életik); *her kofun kendi bağanından asılır* minden juh a saját lábánál akasztatik fel; *su destisi su johunda kırılır* a vizes edény a víz útján töretek el; *jürük ata kamçı vurulmaz* gyorsan járó lóra ostor nem veretik; *kışi ölmejinḡe kıymeti bilinmez* az ember míg meg nem hal, értéke nem tudatik; *kem âdet tez öğrenilir*, *güc unutulur* rossz szokás gyorsan tanultatik, nehezen felejtetik; *kougada kılıḡ ödünḡ verilmez* háboruban a kard kölesön nem adatik.

Visszaható képzésre: *bır gemi donanır*, *bır kız donanmaz* egy hajó felékesíthető, egy lány nem ékesíthető fel; *herkes kendi nefesini düşünür* mindenki a maga életéről gondoskodik; *dokuz abdal bır kaşıkla geçinir* kilencz remete egy kanállal boldogul; *abdal tekede haḡı Mekkede bulunur* a remete a klastromban, a zarándok Mekkában található; *el jaraşı öjülür*, *dıl jaraşı öjülmez* a kéz sebe (a mit a kéz okoz) meggyógyul, a nyelv sebe (a mit a nyelv okoz) nem gyógyul meg.

3. **Viszonosságot** kifejező igék (**reciprocum**), **-ş** (**-iş**, **-üş**, **-ış**, **-uş**) ش képzővel, p. *öp-üş-* csókolódni (*öp-* csókolni), *sev-ış-* szeretkezni (*sev-* szeretni), *ček-ış-* huzakodni (*ček-* húzni), *vur-uş-* verekedni (*vur-* verni), *bul-uş-* találkozni (*bul-* találni), *gör-üş-* találkozni, (*gör-* látni), *tanı-ş-* megismerkedni egymással (*tanı-* ismerni), *dola-ş-* bolyongani. | Ugyanez a képző fejezi ki az igék gyakoriságát (**frequentativum**), pl. *gül-üş-* nevetgélni (*gül-* nevetni), *söjle ş-* beszélgetni (*söjle-* beszélni), *koş-uş-* futkározni (*koş-* futni), *kokla-ş-* szaglászni (*kokla-* szagolni), *at-ış-* dobálgatni (*at-* dobni), *ada-ş-* ígérgetni (*ada-* ígérni), *aḡla-ş-* siráncozni (*aḡla-* sírni), *bak-ış-* nézgelődni (*bak-* nézni). V. ö. *emeş-* szopni (*em-* szopni),

pl. *hep aɣalar bejler bana gülüştü* mind az agák és bejek rám nevetgéltek; *insan söljeşe söljeşe, hujvan koklaşa koklaşa* az ember beszélgetve, az állat szaglászva; *saɣır ile söljeşmek güc-tür* sikettel beszélgetni bajos.

Elhomályosult jelentéssel: *çal-ış-* igyekezni (*çal-* játszani), *uɣra-ş-* fáradozni (*uɣra-* találkozni), *al-ış-* megszokni (*al-* venni), *tut-uş-* veszekedni, egymást megfogni (*tut-* fogni), *jap-ış-* ragadni (*jap-* tenni).

4. Ritkább igeképzők: a) **-maş-**, pl. *sar-maş-* ölelkezni (*sar-* ölelni, göngyölni); *tir-maş-* küszni; b) **-se, -sa, -ımse, -ümse**, pl. *gül-ümse-* mosolyogni (*gül-* nevetni), *bil-ımse-* tudákoskodni (*bil-* tudni); *aɣla-msa-* sirdogálni (*aɣla-* sírni); v. ö. mint analóg képzést: *benim-se-* elsajátítani (*benim* enyém), *çok-sa-* nagynak venni (*çok* sok), *mühüm-se-* fontoskodni (*mühüm* fontos); c) **-ze, -zir**, pl. *em-ze-* szoptatni (*em-* szopni), *em-zir-* szoptatni, *dam-zir-* csepegtetni; d) **-kun**, pl. *jut-kun-* nyeldekelní (*jut-* nyelni). — Továbbá: *öp-er-le-* és *öp-ek-le-* sokat csókolni (*öp-* csókolni); *aşır-gan-* sajnálkozni (*aşır-* fájlalni), *imiz-gan-* álmodozni, elaludni; *buɣur-sumak* mikor a teve keresi a himjét (*buɣur-* bogni).

5. Hangutánzó igéknél többnyire **-da, -de** ڤ ڤ képzőt találunk, mely képzőt rendszerint *-ir (-ır), -il (-ıl)* hangok előznek meg. pl. *patır-da-* zajongani, *çatır-da-* hangosan összeesapni, *çayıl-da-* zuhogni (vízről), *csicseregni* (madárról), *çitır-da-* csattanni, *çırıl-da-* krárogni, hortyogni, *şapır-da-* csámesogni, *şakır-da-* zenebonálni, *takır-da-* csattogni, *tikır-da-* pattogni, *kıpır-da-* hunyorgatni, *inıl-de-* sóhajtozni, *vizıl-da-* zümmögni. A képző előtti szórész néha önállóan is előfordul, pl. *çatır-patır, takır-tikır, çitır-pitır* stb.

Idetartoznak még: *fısıl-da-* susogni, *vısıl-da-, fıkir-da-, gişır-da-, kakır-da-, zıngıl-da-, mırıl-da-* stb.

Jegyzet. A fentebb tárgyalt igealakok közül kettő, néha három együttesen is előfordul. A leggyakoribbak közé tartoznak a) kölcsönös és műveltető képző: *sev-ış-dır-, bul-uş-dur-, tut-uş-dur-, çarp-ış-dır-, kak-ış-dır-, sık-ış-dır-, vur-uş-dur-*; b) visszaható és műveltető: *bul-un-dur-, bula-n-dır-, soɣ-un-dur-, sev-in-dır-*; c) visszaható és szenvedő: *sev-in-ıl-, iste-n-ıl-, geç-in-ıl-, baɣla-n-ıl-, başla-n-ıl-, saç-in-ıl-*; d) műveltető és szenvedő: *sev-dır-ıl-, otur-d-ıl-, jap-dır-ıl-*; e) visszaható, műveltető és szenvedő: *sev-in-dır-ıl-* vagy pedig: kölcsönös, műveltető és szenvedő: *sev-ış-dır-ıl-, kız-ış-dır-ıl-*. A hármas halmozás azonban a ritkább esetek közé tartozik.

2. Névszóból képzett igék (Denominalia).

Névszóból a következő képzők segítségével képezhetők igék:

1. **-la, -le**, لـ ل, mely valamivé tevést vagy valamivel való cselekvést, különösen ellátást jelent (factitivum), pl. *temiz-le-tisztítani* (temiz tiszta), *eyer-le-nyergelni* (eyer nyereg), *kamči-la-korbácsolni* (kamči korbács), *ot-la legelni* (ot fű), *jumurt-la-(jumurta la- helyett) tojni* (jumurta tojás), *iş-le-dolgozni* (iş dolog), *su-la-nedvesíteni*, *bejaz-la fehériteni*, *boja-la-festeni*, *göz-le-szemlélni* (göz szem), *diş-le-harapni* (diş fog), *taş-la-megkövezni*, *jağ-la-zsírozni*, *kara-la-írni* (tentával, kara fekete), pl. *bağlı koyun jerinde otlar* a megkötött juh a helyében legel; *hamama giren elbette terler* a fürdőbe menő mindenestre izzad; *gün jaman jerde akşamladı* a nap rossz helyen esteledett le; *işlejen demir pas tutmaz* a dolgozó vas rozsdát nem fog; *zastajlı buza, aşıki söze jollamamalıdır* a beteget jéghez, a szerelmest szóhoz nem kell küldeni; *zenginın horozu-da jumurtalar* a gazdagnak még a kakasa is tojik.

Összetételes szerkezetei: a) **-lan, -len** لـ ل visszaható képzővel, pl. *ev-len-házasodni* (ev ház), *keder-len-búsulni* (keder gond), *güzel-len-szépülni* (güzel szép), *su-lan-nedvesedni* (su víz), *jeşil-len-zöldülni* (jeşil zöld), *sijah-lan-feketedni*, *öfke-len-bosszankodni* (öfke epe); b) **-laş, -leş**, viszonyossági képzővel, pl. *hafif-laş-egymásnak megkönnyíteni* (hafif könnyű), *dost-laş-barátkozni* (dost barát), *paj-laş-osztozkodni* (paj rész), *söz-leş-összecszeálni* (söz szó), *eji-leş-javulni* (eji jó); pl. *aşk ile pençeleşmeje demir bazu gerek* a szerelemmel való megbirkózáshoz vas kar kell; *karınzanın kanadlanması zevalına işaret dir* a hangyának megszárnyasodása a bajlódásnak a jele; c) **-lat, -let** műveltető képzővel, pl. *bakkal ölüterin burżunu dirilere jükledir* a szatócs a holtak adósságát az élőkre rakja (terheli).

2. **-l**, mássalhangzók után **-el, -il, -al**, ل ل, mely valamivé válást jelent, pl. *kısa-l-megrövidülni*, *ejri-l-meggörbülmi* (ejri görbe), *inç-il-vékonyodni* (inçe vékony), *sivri-l-hegyesedni* (sivri hegyes), *çok-al-sokasodni* (çok sok), *az-al-kevesbedni* (az kevés), *say-al-egészségesse válni* (say egészséges). Továbbá: *küçük-l-kissebbedni* (küçük kicsiny), *ufa-l-kissebbedni* (ufak apró),

alča-l- alacsonyodni (*alčak* alacsony), *jükse-l-* emelkedni (*jüksek* magas), pl. *χasta saçalırsa*, *hekim karşı gelir* a beteg, ha meg-egészségesedik, az orvos szembe jön (előtérbe); *adam işi öldürür*, *iş adamı dirildir* az ember a munkát megöli, a munka az em-bert életre kelti; *pejgirin ejisi jolu kısaldır* a jó ló az utat meg-rövidíti. — Összetételes szerkezet: *-lt* műveltető képzővel, pl. *sivri-lt* -hegyesíteni, *boş-a-lt*-kiüriteni, *inşi-lt*-vékonyítani, *diri-lt*-eleveníteni stb.

3. *-n*, *-an* ن ا, melynek az előbbihez hasonló jelentése van, pl. *boş-an*- megürülni (*boş* üres), *ısı-n-* melegedni (*ısı* meleg) vő. *ışık* (meleg), *ışık* helyett.

Jegyzet. E két utóbbi képző azonosnak látszik a szenvedő, illetve visszaható igeik *n* és *l* képzőjével.

4. *-r*, *-er*, *-ar* ر ا, mely szintén valamivé válást vagy levést fejez ki, pl. *kara-r-* feketedni (*kara* fekete), *göj-er-* kékké válni (*gök* kék), *ağ-ar-* fehérré válni (*ak* fehér), *jaş-ar-* nedvessé válni (*jaş* nedves), *baş-ar-* befejezni (*baş* fej), *deli-r-* bolondá válni (*deli* bolond), *mor-ar-* sötétkékké válni (*mor* sötétkék). Továbbá: *sar-ar-* sárgává, halványnyá válni (*sarı* sárga), *soğ-u-r-* meghide-gedni (*soyuk* hideg), pl. *para isteme benden*, *buz gibi soğururum* senden pénzt ne kérj tőlem, mint a jég elhidegülök tőled; *saka-lını dejirmende ayartmış* a szakálát a malomban fehérítette; *sular karardığı vakit* naplementekor (mikor a víz megfeketedett); *hiz-metkjar dir efendisinin jüzünü ayardan* a szolga öszíti gazdája arcját.

5. Látszólagos képző nélkül, illetve lappangó képzővel vannak képezve: *aş-* fájlalni (*aş* keserű), *ekşi-* savanyodni (*ekşi* savanyú), *boja-* festeni (*boja* festék), *damla-* csepegni (*damla* csepp), *kuru-* száradni (*kuru* száraz). Továbbá: *büjü-* nőni (*büyük* nagy), *solu-* lélegzeni (*soluk* lélegzet); *eksi-* hiányozni (*eksik* hiá-nyos). — Tővégi hangváltozással: *semir-* kövéredni (*semiz* kövér). V. ö. *jumuş-* megpuhulni (*jumuşak* puha), pl. *keten dövül-mejinze jumuşmaz* a len míg nem veretik, nem puhul; *eşek büjüdü*, *semer küçüldü* a szamár megnőtt, a nyereg megkissebbedett; *çok lakırdı baş ayıdır* sok beszéd fejfájást okoz; *damlaja damlaja göl olur* cseppenként csepegve tó lesz.

6. Ritkább és homályosabb értelmű képzők: a) **-ik, -ik**, pl. *geç-ik*- késni (*geç* késő), *aş-ik*- éhezni (*aş* éhes), *bir-ik*- egyesülni (*bir* egy); b) **-a**, pl. *kan-a*- vérezni (*kan* vér), *boş-a*- elválni (*boş* üres), *uz-a*- megnyúlni (*uzun* hosszú), *dad-a*- vonzani (*dad* íz); c) **-sa**, pl. *su-sa*- szomjazni (*su* víz), v. ö. *suvar-*- öntözni (*suvarlı* termékeny), *çok-sa*- nagynak venni (*çok* sok), pl. *eşejin kujruyu gibi, ne uzar ne kısalır* mint a szamár farka, se nem nyúlik se nem rövidedik.

III. Igenevek.

1. Főnévi igenév (infinitivus).

Képzője: **-mak, -mek** *مک*, pl. *gel-mek* jönni, *jaz-mak* írni; pl. *unu joçurmadan ckmeyi pişirmek* istersin lisztet gyúrás előtt akarsz kenyeret sütni; *kaz jerine ördek almak* liba helyett kacsát venni; *döşek altına karınza koju vermek* párna alá hangyát tenni; *japmak güç-tür, jıkmak kolaj-đir* csinálni nehéz, rontani könnyű; *ojnamak bilmejen, jer dar-đir der* a táncolni nem tudó azt mondja, hogy szűk a hely; *sağır ile sölleşmek güç otur* sükettel beszélgetni bajos; *kurdu kulağında tutmak güç* a farkast a fülénél megfogni bajos; *borzun ejisi vermek, derdin ejisi ölmek* az adóság legjava megadni, a fájdalom legjava meghalni.

Főnévi használata megfelel a mi *-ás, -és* végű szavainknak, pl. *ada-mak ile mal tükenmez* ígérréssel a vagyon nem fogy; *ben demek şeytan demek* én mondás (annyi mint) sátánt mondás; *bir vurmak ile ayaş düşmez* egy veréssel a fa le nem esik; *ateş demekle (demek ile) dil janmaz* tűz mondással (azzal, hogy tüzet mondasz) a nyelv nem ég; *gelmek iradet, gitmek işazet* a jövés parancs, a menés engedelem; *sercede ötmek yok, nâresi çok* a feeskénél éneklés nincs, lármája nagy; *söjlemek gömüşt ise, söjle-memek altın-đir* ha a beszélés ezüst, a nem beszélés arany; *aqla-mak akçe etmez* a sirás nem ér semmit (pénzt nem ér); *calışmak ibadetin jarışı đir* az igyekezet fél imádkozás.

A főnévi igenév a személyragokat kivéve a többi névragot felveszi, pl. *jazmak-da* írásban, *gelmek-de* jövésben; *japmaγ-a* csináláshoz, *demej-e* mondáshoz; *okumak-dan* olvasástól, *jürümecken* járástól; *okumak-la* olvasással, *vermek-le* adással; *kačmaγ-i* a futást, *gečmej-i* az átkelést.

Példák: *az söljemek čok söljemekden evvela dir* a keveset beszélés a sok beszélésnél előbbre való; *aγalčik vermekle, jijitlik kačmakla* az uraskodás adással, a legénykedés futással (jár); *kışnemekde her at köheylan dir* a nyerítésben minden ló faj ló; *girmezden evvel čikmarčın düşün* bemenés előtt a kimenésedet gondold meg; *žellad olmaγa kadır olmaγan, kasab olsun* a hóhérságra nem képes, mészáros legyen; *arife bir gül jeter kokmaγa* a hozzáértőnek elég egy rózsza szagolni; *kara jumakla aγarmaz* a fekete a mosással nem fehéredik; *kurdu basmaγa kurd gibi bir köpek gerek* a farkast megfogni, egy farkashoz hasonló kutya kell; *až gzmekden tok ölmek jek dir* jobb jóllakva meghalni, mint éhesen sétálni; *haži haži olmaγ gıtmekle Mekkeje, dede dede olmaγ gıtmekle tekkeje* a zarándokból nem lesz zarándok a Mekkába menéssel, dervis apóból nem lesz dervis a klastromba menéssel; *davul zurna ile adam aramaγa gider* dobbal sippal megy embert keresni.

A névszóképzők közül hozzájárulhat: a *-lık* (*lık* stb.), mely a cselekvés folyamatos voltát fejezi ki, pl. *gıtmek-lık* a menés, *okumak-lık* az olvasás; a *-siz* (*-siz* stb.) fosztó képző és annak tovább képzett *-sizin* alakja, pl. *görmek-sizin* látás nélkül, *sormak-sizin* kérdés nélkül, *dokunmaksizin* érintés nélkül.

Határozó szókkal kapcsolatban a következőkép használatosak: *gıtmek üzere* menésben, menőben, *gelmek üzere* jövésben; *japmak içün* csinálásért v. végett, *başlamak içün* megkezdés végett; pl. *tütünden kurtulmak içün ateşe düşme* a füsttől megszabadulásért (hogy a füsttől megszabadulj), a tűzbe ne ess.

A *-dan*, *-den* raggal szerkesztett főnévi igenév magában vagy a föltételes *-ise* alakkal összekötve, valami „helyett” való cselekvést jelent. Egyébként a fokozást fejezi ki.

Példák: *Bunu japmakdan ise* ezt csinálás helyett (a helyett hogy azt csinálná); *mektebe gıtmekden-se* az iskolába menés helyett; *dar jerde jemek jemekden-se, bol jerde dajak jemesi hajrı-đır* szűk helyen étel evés helyett, bőséges helyen verést kapás (evés) üdvösebb; *zıjürd olup düşünmekden-se, uγuz olup kašınmak jek dir* szegény lévén gondolkodás helyett, rühes lévén vakaródzás jobb; *fukarainın başı uγunda durmakdan, zenginın ajaγı uγunda ölmek jekdir* jobb a gazdag lábánál meghalni, mint a szegény fejénél élni; *jahudiji öldürmekden-se korkutmak jek dir* a zsidót a helyett hogy megölnöd, jobb megijeszteni; *kırk yıl taruk olmakdan ise, bir gün horos olmak jek dir* jobb egy napig kakasnak lenni, mint negyven évig tyúknak.

2. Melléknévi igenév (participium).

a) A *jelen idejű igenév* képzői: 1. *-r* (*-er, -ir, -ür, -ar, -ür, -ur*) , melynek alakja eszerint azonos a jelenidő egyes 3-ik személyével pl. *okur jazar adam* olvasó író (olvasni, írni tudó) ember, *čalar sat* ütő óra, *gečer akče* forgó pénz, *kalkar kōprū* mozgó híd, *janar day* égő hegy (vulkán),. — Tagadó igéknél *-maz -mez* pl. *olmaz is* lehetetlen (nem lehet) dolog; *čik-maz sokak* zsák (ki nem menő) uteza.

A melléknévi tagadó igenév a szenvedő igéknél egyúttal a lehetetlenséget fejezi ki, pl. *gidilmezjol* járhatatlan (nem járhatik) út, *jorulmaz adam* fáradhatatlan ember, *alınmaz kale* bevehetetlen vár, *gečilmezjol* át nem kelhető út.

Példák: *Bal jəpmaz arıja benzer* mézet nem készítő méhhez hasonlít; *akar su murdar tutmaz* a folyó víz piszkot nem fog; *öksüze ašır čok*, *amma ekmek verir jok* az árván sajnálkozó sok (van), hanem kenyeret adó nincs; *Izmirin jolları islemez oldu*, *benim kir atım kınemez oldu* Szmirna útjai járhatlanok (nem dolgozó) lettek, az én szűrke paripám nem nyertő lett (népd.); *utanmaz jüz, tükkenmez jüz* szemérmetlen arcz, ki nem fogyó arcz; *biz-de gider olduk bu düz ovadan* mi is el menők lettünk e sík mezőről (népd.); *aqlar sızlar gördüm senin jarıni* síró rivó (sírónak rivónak) láttam a te szeretődöt (népd.); *ujur jılanın kujruuna basma* alvó kigyónak a farkára ne lépj; *baša gımez is olmaz* meg nem történhető dolog nem lehet; *jaramaz demirden cıi kılız olmaz* rossz vasból jó kard nem lehet; *taš jatır kaldı* a kő fekvő (fekvő) maradt; *aqla hej gızlerım aqla*, *ne gečir var ne gider* sírjatok óh szemeim sírjatok, se jövő nincs se menő; *düşmez kulkmaz bir Allah* az egy Isten, a ki el nem esik és fel nem kel.

E melléknévi igenévhez névragok is járulnak, pl. *bilen bilir bilir-i*, *bilmejen ne bilsin bilir-i?* a tudó tudja a tudni valót, a nem tudó mit tudja a tudni valót? *her kes kendi čikar-i-na bakar* mindenki a maga boldogulására (kimenőjére) vigyáz; *kōjün gezerine čatan aš ačik kalmaz* a falu sétálójára (adószedőre) akadó éhes, nem marad éhen; *sujun javaš akarından, insanın jere bakarından sakın* a víznek lassan folyójától, az embernek a földre nézőjétől órizkedj; *bilmezsen, bir bilirden sor* ha nem tudod, egy tudótól kérdezd meg; *kavga öküzün bašinı kendı čikarı içün bitler* a varju az ökör fejét a maga boldogulására tetvészi; *görünürden görünmez čok-tur* a látszónál több a nem látszó (nem látható). V. ö. *görür amma görmezlenir* lát de nem láttatódik.

A tagadó melléknévi igenevet gyakran megelőzi az állító igenév, mely esetben a cselekvésnek alig hogy megtörténtét fejezi ki, pl. *görünür-görünmez kazadan tanrı saklasın* az alig látszó szerencsétlenségtől a teremtető őrizzen.

A tagadó melléknévi igenév a *-dan*, *-den* raggal, esetleg utána még az *evvel* szóval a következő jelentést nyeri, pl. *girmezden evvel cikaçağıni düşün* bemenés előtt a kimenésedre gondolj; *şimşek cakar mazdan gök görlemez* villámlás előtt nem menydörög; *ağı vurulmazdan derisi satılmaz* mielőtt a medve le nem lövetik, a bőre nem adható el; *doymazdan çoşuya kaftan biçilmez* születés előtt a gyermeknek kaftán nem szabatik.

Sajátos szerkezetek: *jüzden güler oınarım* látszatból nevetve (nevető) tánczolok; *jürük jaylasından gelir geçersin* a a jürük tanyájáról jövő méssz (jössz méssz); *şimdi size anahtarı bulur getiririm* azonnal önnek a kulcsot megtalálva (megtaláló) hozom; *korkma kızım, gider jine gelirim* ne félj lányom, menvén (menő) ismét eljövök; *gelir-de sevdiyim seni alırım* eljövén (eljövő) téged szerelmesem elveszlek; *janıklı-jım, bir su içer giderim* lázas vagyok, vizet iván (ivó) megyek; *gider zindana jatarsın* menvén (menő), börtönbe lefekszel; *çkar jüksekten, kajaja bakarım* lejövén (lejövő) a magasból, a sziklára nézek; *gelen düşmanları vurur jıkarım* a jövő ellenséget leütven elpusztítom; *ben jārımı kajb ettim, arar gezerim* én a szeretőmet elvesztettem, keresvén járkálok; *ben jārımı bulmaya, sorar gezerim* én hogy a szeretőmet megtaláljam, kérdezvén járkálok.

2. *-n* (*-en*, *-an*, *-jen*, *-jan*) ن ـن pl. *gez-en* sétáló, *gid-en* menő, *jap-an* készítő, *jaz-an* író; *üşü-jen* fázó, *işle-jen* dolgozó, *ara-jan* kereső, *taşı-jan* hordozó, *oku-jan* olvasó.

Példák: *gelen paşam, giden bejım* a jövő a pasám, a távozó a bejım; *arslandan doyan arslan-đır* az oroszántól születő oroszán; *çok iasajan çok bilmez, çok gezen çok bilir* a sokat élő sokat nem tud, a sokat utazó sokat tud; *tekkeji beklejen çorbajı içer* a klastromnál várakozó issza a levest; *Allahdan korkmajandan kork* az istentől nem félőtől félj; *kızını dövmeyen dizini döver* a lányát nem verő, a térdét veri; *ümid ile geçinen azlık ile ölür* reménnyel élő éhséggel hal meg; *geçen geçti, gelene bak* az elmuló elmúlt, a jövőre nézz; *bal jehenin gözü şışer* a mézet evőnek a szeme megdagad; *susajan ile su-*

samak, aksajan ile aksamak a szomjazóval szomjazni, a sántítóval sántítani; *dajma akan damla kajajı deler* a mindig folyó csepp a sziklát átlukasztja; *istejenin bir jüzü kara, vermejenin iki jüzü* a kérrőnek egy arca fekete, a nem adónak két arca; *fukaraja veren, mevlaja ödünz verir* a szegénynek adó, Istennek kölcsönt ad. — *Arif olan kişi arıdandan okur mektubu* a tudós (levő) ember visszajáról olvassa a levelet; *asik olan kör dir* a szerelmes (levő) vak; *jemişi olmayan arıza taş atmazlar* a gyümölestelen (gyümölese nem levő) fára követ nem dobnak; *bal olan jerde sinek-de bulunur* ott a hol méz van (méz levő helyen), légy is van.

b) A **mult idejű igenév** képzésre szolgál: 1. a határozatlan mult 3-ik személyének **-miş** (**-miş**, **-müſ** stb.) képzője, pl. *okunuſ adam* olvasott ember, *olmuſ jemiſ* érett (lett) gyümölcs, *olmamış üzüm* éretlen szőlő, *geçmiş olsun* elmúlt legyen. — Tovább-ragozott alakja nincs, tehát csakis jelzőként használatos. Nagyobb nyomatékosságot ad az igenévnek, ha utána az *olmak* jelen idejű igenév alakja (*olan*) járul, pl. *jazmiş olan* a megírt, *ölmüş olan* a meghalt, *gitmiş olan* az elment.

Példák: *koşamış tilki arıdan korkmaz* a megöregedett róka a hálótól nem fél; *jannmış mal ile, ölmüş baba ile iftihar olunmaz* leégett vagyonnal, meghalt apával nem lehet dicsekedni; *dağdan gelmiş dağa gider* a hegyről jött (ember) a hegyre megy; *denize düşmüş jılanı sarılır* a tengerbe esett, a kígyóba kapaszkodik; *ışıldımış haber yok-tur* *şihanda* nem hallott hír nincs a világon; *fajde etmemiş bazırçjan* *gülmez* hasznót nem tett kereskedő nem nevet; *topa alışmış deve davuldan ürkmey* az ágyúhoz szokott teve a dobtól nem fél; *geçmiş tez unudulur* az elmúlt gyorsan felejtődik; *darılmış kudurmuşdan beter dir* a megdühödött a megveszetteknél rosszabb; *kurd sajılmış kojuncuları bile kapar* a farkas még a megszámlált juhokat is elragadja; *ölmüş arslanın sakalın jolarlar* a meghalt oroszlánnak a szakállát tépik; *ajunuſ köpeji uyardırma* az elaludt kutyát ne ébreszd fel; *pişmiş aſa soçuk su kattı* főtt ételre hideg vizet öntött; *asılmışın evinde ip lakır-dış* *etnemeli dir* a felakasztott házában a kötélről nem kell beszélni.

2. A határozott mult **-dik** (**-dik** stb.) képzője, rendszerint tovább képzett vagy ragozott alakban. Személyragozott alakja a következő:

E. sz. 1. *geldijim* a jöttem

2. *geldiğin* a jötted

3. *geldiji* a jöttje

گلدیکم

گلدیگک

گلدیکی

- T. sz. 1. *geldijimiz* a jöttünk گلدیگمز
 2. *geldijiniz* a jöttötök گلدیگکز
 3. *geldikleri* a jöttjük گلدیگلری
- E. sz. 1. *jazdîm* az irtam یازدیم
 2. *jazdîm* az irtad یازدینگ
 3. *jazdîrî* az írottja یازدینی
- T. sz. 1. *jazdîmîz* az irtuk یازدیمیز
 2. *jazdîmîz* az irtátok یازدیمکز
 3. *jazdiklarî* az írottjuk یازدقاری

Példák: *Çikmadîk şandan unud kesilmez* a ki nem ment lélek-ről remény nem vágatik el; *kazdîrî kujuja düşmüş* az ásottja kútba (a kútba melyet ásott) esett bele; *dedîji dedik adam* a mondottját mondott ember; *jazdîrîm kitab* az irtam (a írottam) könyv (könyv, a melyet irtam); *gördüjün kız* a láttad lány (a lány a kit láttál); *serdîji valide* szerette anyja; *siçan çiktrî delîji bilir* az egér a kimentje lyukat (a lyukat, a honnan kimegy) ismeri; *saç elinin verdîjini sol elin gör-mesin* jobb kezének adottját, a bal kezéd ne lássa; *müsafir amdu-çunu jemez, bulduçunu jer* a vendég nem a reméltjét eszi, hanem a találtját eszi (nem azt eszik, a mit remél, hanem a mit kap); *körün istedîji bir göz* a vaknak a kívántja egy szem; *kulun dedîji olmaz, Allahın dedîji olur* a szolgának a mondottja nem lehet, Istennek mondottja (a mit Isten mond) lehet; *elin attîrî taş uzak düşer* a más dobottja kő messze esik; *ateş düşdüjü jeri jakar* a tűz az esettje helyet (azt a helyet, a hova esik) meggyújtja; *doçmadîk çoşuça kaftan biçilmez* meg nem szült gyermeknek kaftán nem szabható; *söjlen-medik söz olmaz* nem mondottuk szó (olyan, a milyent már ne mondtak volna) nincs; *Plevne dedikleri küçük kasaba* a Plevnának nevezett kis város.

Jegyzet. A határozott múlt képzője után néha, főleg népies használatban a kicsinyítő *-şak*, *-şek* képző is járul, pl. *sevdîm* (a szerettem) mellett *sevdîşim* (tkp. *sevdik-şim*), pl. *sevdîşim top zülüflü jar olsa* ha a kedves szerettem göndör fürtű lány volna; *aştî-şavim karlı-karlı dağ olsa* ha a kedves átkelóm havas hegy volna; *indîşim mor sümbüllü bay olsa* ha a kedves leszállóm kék jáczintos kert volna; *bastîşavın jerler donar taş olur* a kedves hely, melyre ráléptél, megfagy, kővé lesz.

Mint e példákból látható, ez igenévi szerkezet egy mellék-mondat helyett áll és a mellékmondat igéjének a törökben főnév,

illetve melléknév felel meg. Ehhez hasonló szerkezet a magyarban is van, v. ö. isten adta (adottja), madár látta (cipó stb).

E jelzős használaton kívül határozói értelemben is előfordulnak, még pedig: a) a ,hol‘ kérdésre felelő raggal pl. *gördükdükdü* látván (látottban), *bunu gördüjünde* ezt láttában (a mint ezt látta), *jolda gittijimizde* az úton mentünkben (a mint az úton mentünk); b) a ,honnan‘ kérdésre felelő raggal pl. *bunu bildijimden* ezt tudtomból (mivel ezt tudtam), *χasta olduyundan* beteg lettedből (miután beteg lettél). — Ez utóbbi alak, ha utána a *sonra* (után) névutó következik ,miután már, ha már‘ jelentést kap.

Példák: *bunu japtıktan sonra* miután ez megtétetett; *okuduktan sonra* elolvasta után; *at ıalındıktan sonra aχırın kapusunı kapar* miután már a ló ellopatott, az istálló ajtaját becsukja; *ben öldükden sonra taş taş üstünde kalmasın* miután én meghaltam, kő kövön ne maradjon; *korku geçtikten sonra, tez unudulur* a félelem miután elmúlt, hamar feledtetik; *ben öldükten sonra, bütün dünja oğaya jansın* miután én meghaltam, az egész világ odaégjen; *kavun jarıldıktan sonra, dadı olmaz* a dinnye miután ketté szeletett, íze nincs; *parası benden olduktan sonra, o çorba jerinde dursun* miután a pénz tőlem való, az a leves csak maradjon; *ben eşek olduktan sonra, semer urağak çök bulunur* miután már számár lettem, nyereg verő sok lesz; *hakk dedikden sonra, akın sular durur* miután igazság mondatott, a folyó vizek megállanak.

A *gibi* (képpen) szóval összekötve, ,alig hogy, mihelyt‘ jelentést vesz fel, pl. *eve geldiyi gibi* mihelyt haza jött; *mektubu jazdıqı gibi* alig, hogy a levelet megírta.

Jegyzet: Az ablativus ragját az *ıñ* (ért, miatt) is pótolhatja, pl. *gözü kör olsun seni görmediyi ıñ* vakuljon meg, mert téged meg nem látott (téged meg nem láttáért).

c) A *jörö ıdejü ıgenév* jele azonos a jövő idő tőjével, tehát: *geleğek* a jönni fogó, *jazağak* az írni fogó. Személyragozva a következő:

E. sz. 1. *geleğejim* a jövendőm

که جگم

2. *geleğejin* a jövendőd

که جگك

3. *geleğejı* a jövendője

که جگی

- T. sz. 1. *geležejimiz* a jövődönk کله جکمز
 2. *geležejiniz* a jövődötök که جکمز
 3. *geležeckleri* a jövődjök کله جکاری
- E. sz. 1. *jazaŝaŝim* az irandóm یازه جنم
 2. *jazaŝaŝin* az irandód یازه جنک
 3. *jazaŝaŝi* az irandója یازه جغی
- T. sz. 1. *jazaŝaŝimiz* az irandónk یازه جنمز
 2. *jazaŝaŝiniz* az irandótök یازه جنکمز
 3. *jazaŝakları* az irandójok یازه جقلری

Jelzői használata a következő: *geležeck sene* a jövő év, *olaŝak is* a meglevő dolog (a mi meglesz). — Személyragozott alakjai: *alaŝaŝim var* kapandóm (kapni valóm) van; *gidežejimiz* jól a menendő utunk (a mit meg fogunk tenni); *nerde oturaŝaŝimi bilmejorum* hol lakandómat (hogy hol fogok lakni) nem tudom. — Nagyobb nyomatékot és bizonyosságot kap a cselekvés, ha az *olan* (lévő) szóval kerül össze, pl. *jazaŝak olan* az irandó, a ki biztosan fog írni; *paraŝi verežeck olan adam* a pénzt adandó ember (a ki feltétlenül adni fogja).

Példák: *ŝümlemizin görežeji kara toprak dir* mindnyájunknak látandója a fekete föld (a mit mindnyájan látni fogunk); *söjležejeji varsa isidežeji-de var* ha mondandója van, hallandója is van; *alaŝak ile verežeck ödenmez* a kapandó és az adandó nem fizettetik meg; *aŝılaŝak suja boŝulmaz* a felakasztandó vízbe nem ful; *ŝekerim var eziležeck, dülbendlerim düzüležeck, daha çok söjlerdim amma, çok jerim var geziležeck* czukrom van széttörendő, turbánom van rendbeszedendő, még sokat beszéltem volna, de sok helyem van bejárandó (népdal); *sabahki ježejejinı bugünden düŝünme* a reggeli evéseden (a mit reggel fogsz enni) mátol ne gondolkozz; *akaŝak kan damarda durmaz* az elfolyandó vér nem marad az érben; *iki öküze bir saman verežeck hali jok* nincs oly állapotban hogy két ökörnek egy szalmát adhasson; *olmuŝu-da bu, olaŝaŝı-da bu* a lettje is ez, a leendője is ez; *babamin öležejinı bilsejdim, tuz ile deŝtirirdim demis* azt mondta, hogy ha atyám halálát tudtam volna, sóval eseréltem volna fel; *bal olaŝak çiçeji buldu* megtalálta a mézet adó virágot; *ben isterken bir binežeck, Allah verdi bir götürežeck* míg én egy felszállandót kívántam, Isten egy elviendőt adott.

Határozói használata a következő:

a) a „hol” kérdésre felelő raggal „a helyett, hogy” jelentése van, pl. *boş gezeşejine* üresen sétálásod helyett (a helyett, hogy tétlenül járj); *bana bakaşarına işine bak* a helyett, hogy rám nézel, dolgod után láss.

b) a „honnan” kérdésre felelő raggal „mert, mivel” jelentése van, pl. *vaktinî boş geçireşejinden* mivel időded hiában töltöd el; *bunu japamajaşarımдан* mivel ezt nem fogom megtehetni. — Az ablativus ragja helyett *içün* (ért, miatt) is állhat, pl. *mekutulu jazmajaşarım içün* mivel a levelet nem fogom megírhatni.

3. Határozói igenév (gerundium).

A török határozói igenevek is mellékmondatot helyettesítenek. Alakjuk nem változik, a mennyiben a cselekvés személyét, számát és idejét a mondatbeli névszó fejezi ki. Igenévi képzések a következő:

1. Az igetökhöz járuló **-up, -üp** (eredetileg **-ub, -üb**) **وب**, magánhangzó után **-jup, -jüp** **یۈپ**, pl. *sev-üp* szeretvén, *jaz-up* irván, *üşü-jüp* fázván, *ara-jup* keresvén. A mondatban az *és* kötőszó helyét pótolja, pl. *gelüp gitti* jövéen ment (jött és ment); *alup satarım* eladván megveszem (eladom és megveszem).

Példák: *denizden geçüp çayda boğuldu* a tengeren átkelvén, a folyóba fult; *al gijüp kara bağlama* vereset viselvén, feketét ne köss; *ata dost gibi bakup düşmen gibi binneli dir* a lóra barátképen nézvén, ellenséggépen kell rászállani; *daydan ajiñi indirüp, adam gibi öjredirirler* hegyről medvét szállítván, ember módjára tanítják; *gök jüzünde ötüp gelen turnalar* az ég színén énekelvén jövő darúk; *tütünden korkup ateşe düşer* a füsttől félvén a tűzbe esik; *pehlivanlar kışpet geüp jorlanır* a birkózók ruhát öltve bekenik magukat; *taş atup-da kolun-mu joruldu?* követ dobván, tán a karod fáradt el?; *kaz gibi açınî açup bakar* liba módjára száját kinyitva néz; *kötü gidüp-de jerine eji gelmez* a rossz elmenvén, helyére jó nem jön; *orta şamdanı gibi dikilüp durur* mint a középső gyertyatartó odatüzve áll; *tilkinin gezüp geleşejî, kürkünü dükkânı-dır* a hova a róka eljut, az a prémes boltja lesz; *demir jalajup, ateş püskürür* vasat nyalván, tüzet szór.

Jegyzet. E határozói igenévnek régies használata mely a befejezett cselekvést fejezi ki, a következő: *jüze-jüze* *daylar başı aşup-tur* igen magas hegyeken kelt át; *avşılار elinden bavrî pişup-tür* a vadászok kezétől szíve égett; *bizim jerden sizin jere düşüp-tür* a mi

földünköt a ti földetekig esett. —Ez a nyelvhasználat az azerbajdsán nyelvben általános.

A *demek* (mondani) ige határozó igeneve, a *dejüp* دیوپ mellett *dejü* دیو és *deje* دیه is használatos.

Példák: *čeksın deje sōjledim* menjen ki mondván, szóltam; *bagün vaktım jok deje ževab verdim* ma időm nincs mondván, feleltem (azt feleltem, hogy: ma időm nincs); *kargajı bülbül deje satar* a varjút fülemüle mondván (árulja, azt modván, hogy fülemüle); *dilenzije bir xijar vermişler, ejri dejü bejenmemiş* a koldusnak egy ugorkát adtak, görbe mondván nem tetszett neki; *boşboyazı žehenneme atmışlar, odun jaş deje hajkırmiş* a fecsegőt a pokolba dobták, azt kiáltozta hogy a fa nedves.

A *durmak* (állani) határozói igeneve, a *durup*, az utána következő ige tartós cselekvését fejezi.

Példák: *durup bakijor* állván néz (egyre néz); *durup gezijor* egyre sétál. E szerkezet megfordítottja is gyakori, pl. *bekči para sajup durur* az éjjeli őr egyre pénzt számlál (számlálván áll); *gül jüzünü jujup durur* rózsa arcját egyre mossá (mosván áll).

2. Az igtőhöz járuló **-arak, -erek** درك درق magánhangzók után **-jarak, -jerek** يرك يرق, pl. *jaz-arak* írva, *sev-erek* szeretve, *ara-jarak* keresve, *üşü-jerek* fázva. Jelenti a cselekvés tartósságát és folytonosságát.

Példák: *gülerek jüzüme bak* mosolyogva az arczomba nézz; *sevinerek geldim* örvendezve jöttem; *bu adam mezara gırse, žudi olarak jine önüme čikažak* ha ez az ember a temetőbe megy, mint varázsló ismét elém fog jönni; *üzüm bir birine bakararak kararır* a szőlő egymásra nézve feketedik; *hajvan jašajarak, insan sorašarak* az állat édegelve, az ember kérdezősködve; *kurbaça vararak vararak büjür* a varangybéka menve menve megnő; *čanaři tašarak geldı* edénye megtelve jött (t. i. bizalommal).

Az időszámításnál *kalarak* (maradva) a percz, vagy negyed hiányát jelenti, pl. *sät üče čejrek kalarak geldı* három negyed háromkor (három órához egy negyed maradva) jött.

Jegyzet. Az **-arak, -erek** képző **-ar, -er** része valószínűleg azonos az általános jelentőjével, (*güd-er jaz-ar*), míg az **-ak, -ek** az *iken* összevonásából, illetve hasonulásából magyarázható.

3. Az igtőhöz járuló **-a, -e**, magánhangzók után **-ja, -je** جـ جـ pl. *gül-e* nevetve, *jaz-a* írva, *üşü-je* fázva, *jaša-ja* élve. Ez igenév

rendszerint csak kettőzve használatos és ezzel a cselekvés fokozottabb tartósságát fejezi ki, pl. *gele-gele* jődögélve, *sora-sora* kérdezősködve.

Példák: *Sora-sora bulunur kaba* kérdezősködve rátalálni a Kábára; *ben kül oldum jana-jana* soká égvé hamuvá lettem; *insan söljele-söljele*, *hajvan koklaşa-koklaşa* az ember beszélgetve, az állat szaglászva; *salına-salına çikti hamamdan* imbolyogva imbolyogva jött elő a fürdőből; *arajî-arajî buldum odajî* (araja h.) keresve keresve találtam meg szobámat; *ödün^g güle-güle gider*, *açlaja-açlaja gelir* az adósság mosolyogva megy, sírva jön; *uma-uma döndüm muma* reménykedve viasszá lettem; *damlaja-damlaja göl olur* sokat csepegetve tó lesz; *sora-sora Bağdad bile bulunur* kérdezősködve még Bagdad is megtaláltatik; *işini ojnaja-ojnaja japur* a dolgát játszva végzi el; *soma kalan dona kalır* utoljára maradó fagyva marad; *gele-gele geldik* *şu kara taşa* jöve jöve jöttünk e fekete köig; *benzeje-benzeje jaz*, *benzeje-benzeje kış olur* hasonlítgatva nyár, hasonlítgatva tél lesz; *söljele-söljele dilimde tuj bitti* a sok beszédben a nyelvemen szőr nőtt; *boş boşuna beklejen*, *kollarını sallaja-sallaja gider* a hiába várakozó karjait lóbálva megy.

Ellentétes jelentésű igék is kerülhetnek egymás mellé pl. *çoşuk düşe- kalka büjür* a gyermek elesve felkelve nő fel.

4. Az igetőhöz járuló *-alı*, *-eli* képző *الى الى* melynek ,óta, mióta, azóta hogy‘ jelentése van.

Példák: *bul-alı* találás óta, *gid-eli* menés óta; *pederim vefat edeli* azóta, hogy atyám meghalt; *görmelijeli jârî*, *gözüm kan açlar* a szeretőt nem látás óta (mióta a szeretőm nem látom), a szemem vért sír; *anasından doçalı* *gülmemiş* mióta anyja megszülte, nem nevetett; *altın güdeli*, *gömüşe bakalım* mióta az arany elment, az ezüstre nézzünk; *aşkına düşeli meñnun oldum* mióta szerelmedbe estem (megszerettelek), örült lettem; *seni ben seveli*, *kesildi bahтім* mióta megszerettelek, oda a szerencsém.

A cselekvésnek nyomatékosabbá tételére, az igenév elé ugyanazon ige határozott multja is járulhat, pl. *sevdim seveli* mióta szerettem (szerettem szeretés óta); *buraja geldî geleli* mióta idejött (idejött jövés óta); *gölmedim*, *dünjaja geldim geleli* nem nevettem, a mióta a világra jöttem.

A ,honnan‘ kérdésre felelő raggal és utána a *berü* (óta) szóval ellátva még nyomatékosabban fejezi ki a cselekvést pl. *geleliden berü* eljövés óta, *kitabî okujalidan berü* a könyvet elolvasás óta.

5. Az igetöböz járuló *-inže, -ünže, -inža, -unža* اِنْجِه, اُوْنْجِه, اِنْجَا, اُوْنْجَا, magánhangzós tő után *-jinže, -jünže, jinža, -junža* يِنْجِه, يُوْنْجِه, يِنْجَا, يُوْنْجَا az ige jelentéséhez a ,mihelyt, míg' értelmet fűzi, pl. *gel-inže* míg jön, mihelyt jön, *jazinža* míg ír, *öl-ünže* míg meghal, *bul-unža* míg talál, *üš-ünže* míg fázik, *ara-jinža* míg keres.

Példák: *hava ačik olunža* míg az idő szép; *arab dojunža jer türk ölinže* az arab jól lakásig (míg jól lakik) eszik, a török míg meghal; *oılan evleninže bej oldum sanır* az ifjú mihelyt megházasodik, azt hiszi, hogy bej lett; *rüzgjar esmejınže japrak kimildamaz* míg nem fúj a szél, a falevél meg nem mozdul; *gök gürelejinže Allah Allah denmez* míg az ég nem dörög, allah! allah!-ot nem mondanak; *jılan doyrulmajınža delijine giremez* a kigyó míg ki nem egyenesedik, a lyukába nem mehet be; *bir evde horoz čok olunža, sabah geč olur* a hol sok kakas van, reggel későn lesz; *až až ile jatınža, arada dilenži doyar* mihelyt az éhes az éhessel fekszik, közben koldus születik; *iki desti bir birine dokušunža, biri elbet kırılır* két korsó mihelyt egymáshoz ér, az egyike mindenesetre eltörik; *türk ata bininže, kendisini bej oldum sanır* a török mihelyt lóra ül, magát bejnekné (bej lettem) véli; *diši köpek kujručunu sallamajınža, erlek köpek ardına düşmez* míg a nöstény kutya nem rázza a farkát, a him kutya nem fut utána; *kazanmajınža kazan kajnamaz* nem nyelésig (pénz nem keresésig) a kazán nem forr; *hamama giren, terlemejinže čikmaz* a fürdőbe menő míg nem izzad, ki nem jó; *arab dojunža jer, ažem čatlajınža* az arab jóllakásig eszik, a perzsa a kipukkadásig.

Az igenév limitatív jelentése még nyomatékosabbá válik, ha utána a ,hova' kérdésre felelő rag és a *kadar, -dek, -dejin* (-ig) szócska járul.

Példák: *gelinže-je kadar* jövésig; *gidinže-jedek* menésig; *zen-gin in gönlü olunžaja kadar, fukaran in žan čikar* míg a gazdagnak szíve lesz (míg könnyöri), a szegénynek kimegy a lelke; *akill köprü arajınžajadek, deli suju gečer* míg az eszes a hidat keresi, a bolond átmege a vizen; *taj at olunžaja kadar sahibi mat olur* a csikó míg lóvá lesz, addig a gazdája meghal; *tilki tilkilijini bildirinžeje kadar, post elden gider* a róka míg rókaságát tudatja, a bőre oda van.

Az *-inže* képzőnek, főleg a régi és népnyelvben *-ižek, -ižak*, továbbá *-inžek, -inžak* mellékalakja is előfordul, pl. *gidinže* mellett *gidinžek, gelinže* mellett *geližek*.

Példák: *suja gider elinde bir bakıržak, ne olurmuš oılan kiza bakınžak* vízért megyen, kezében rézedényke, mi lett légyen, hogy az ifjú a leányra ránézett; *durižak jaymīs* ülve készítette; *mun sōjünnžek, kiz ile avret sečilmez* a gyertya elaludván; a leány az asszonytól nem különböztethető meg.

6. Az igetőhöz járuló **-dikče** (**-dükče**, **-dikča**, **-dukča**) دیکچه, دیکچه, mely tulajdonképpen a mult idejű melléknévi igenév jele, ellátva a **-ča**, **-če** határozói képzővel. Jelentése: mennél inkább, míg csak, a meddig csak, pl. *jazdikča* a míg csak ír, *gördükče* a míg lát; *ölülerin* sözü *jere düşmez*, *dünja durdukča* a halottak szava földre nem esik, míg csak a világ áll; *sivilşiji kurşaladikča* *čiban eder* a szömölesöt mennél inkább vakarván, daganattá lesz; *karpuz sulandikča* *büjür* a dinnye mennél inkább öntöztetve nő; *kismet olmadikča*, *nafile çabalarsın* míg szerencséd nincs, hiába igyekszel; *oku jejən*, *jaj gördükče ürker* a nyilat evő (a kit nyíl ért) íjat látván, fél; *ulular* sözü *jere düşmez*, *dünja durdukča* a nagyok szava földre nem esik (el nem vész), míg a világ áll; *čingene çorladikča* *čeri başi iftiħar eder* a cigány sokasodtával a vajda dicsekszik.

Eltérő jelentése van a *gittikče* (*git-* menni) szónak (lassan lassan, idővel), szószerint: mennél inkább menve. Hasonlóan az *oldukča* (*ol-* lenni), mely 'lehetőleg'-et jelent, tkp. minél inkább levén pl. *oldukča güzəl* meglehetősen szép; *gittikče harab oluruz* lassan lassan elpusztulunk.

7. Az igetőhöz járuló **-maçın**, **-mejın** مکین مچین képző, mely a főnévi igenév (**-mak**, **-mek**) jele ellátva az **-ın**, **-in** határozói képzővel. Jelentése: mivel, minthogy, pl. *pederim χasta olmaçın* mivel atyám beteg lett. — Használata nem oly általános, mint az előbbieké.

8. A 'lenni' segédige határozói igeneve **iken** (lévén), igékkal kapcsolatban **-ken**-né rövidült és mint ilyen 'mialatt, míg' jelentést vett fel. Használatára nézve abban különbözik az előbbiektől, hogy nem az igetőhöz, hanem a jelen, határozatlan mult és a jövő idő töveikhez járul, pl. *sevijorken*, *severken*, *sevmişken*, *seveçken*.

Példák: *sen giderken*, *ben gelijordum* míg te mentél, én jöttem volt; *iki kişi lakirdi ederken*, *üçünçüsü sen olma* mialatt két ember

beszélget, a harmadik te ne légy; *tilkiji kovalarken kurdu ugandirdi* a rókát üzve (míg üzte), a farkast ébresztette fel; *sever iken tez serme, ajrılirken güc ajrıl* mikor szeretsz, gyorsan ne szeres, mikor elváltsz, nehezen válj el; *zejtinzi zejtini bitirir iken güler, devşirir iken aılar* az olajárús nevet, a mikor az olajat elfogyasztja és sír, mikor összegyűjti; *tavuk bile su iđerken göke bakar* még a tyúk is, mialatt vizet iszik, az égre néz; *fursat elde iken, kaırma* a jó alkalom közben levén, ne szalaszd el; *jarmurdan kaımışken doluja tutuldu* az eső elöl futva, jégesőbe jutott; *güneş doıarken, namaz kılınmaz* mialatt a nap fel kel, imádkozni nem lehet; *kendi bostanı kururken, komşunun bostanıni sular* mialatt a maga kertje szárad, a szomszéd kertjét öntözi; *fitil alırken mumu sığındırır*, mialatt a belét leveszi, a gyertyát eloltja.

A népnyelvben a *-ken* -nek illeszkedett *-kan* alakja is használatos; pl. *japar-kan, jazar-kan* stb.

9. Az általános jelen vagy mult tőjéhez járuló *-şasi, -şesi* جسی جاسی, mely elemeire nézve nem egyéb, mint a határozói *-şa, -şe* képző, ellátva a harmadik személy ragjával. Jelenti a cselekvésnek valamely határig való jutását, melyet főképp a személyraghoz járuló dativus fejez ki, pl. *eder-şesi-ne* megtevéséig, mintha megtette volna, *olmuş-şası-na* megtörténtéig, mintegy megtörtént; pl. *elimi koparşasına çekti* kezemet a kiszakadásáig húzta (mintha csak kiszakította volna); *çoşuru öldürşesine dövdü* a gyermeket megöléséig verte (mintha csak megölte volna); *ujurşasına gözlerimi kapadım* elalvásig (mintha csak elaludtam volna) szemeimet behunytam.

Tagadó igenév.

A tagadás jelével ellátott igető (*bil-me, gez-me*), a „honnan” kérdésre felelő raggal együtt a „nélkül, mielőtt” mellékjelentést vesz fel.

Példák: *bil-me-den* tudás nélkül, a nélkül, hogy tudna; *okuma-dan alım, gezmeden sejjah* a nélkül, hogy olvasna tudós, a nélkül, hogy utazna utas; *ata binmeden ajaklarını sallar* mielőtt még lóra nem ül (lóra nem üléstől), lábait lóbálja; *terlemeden para kazanılmaz, solumadan şan verilmez* izzadás nélkül pénz nem nyerhető, lélekzés nélkül a lélek ki nem lehelhető; *düşünmeden söyleme* gondolkozás nélkül ne beszélj; *kalkın burdan gidelim, polis kolu basmadan* rajta menjünk innen, mielőtt a rendőrség ránk nem tör; *güller açılmadan bu jaz, açıldı bir sakız gülü* a nélkül, hogy rózsák nyíltak volna e

nyáron, egy szakizi rózsa nyílt ki; *deniz dalgalanmadan öte geçelim* mielőtt hullámszerű a tenger, keljünk át; *jagın bażaı sarmadan, çare bulmalı* módját kell találni, mielőtt a tűz a kéménybe nem kap; *anası söjlemeden, kızı tamamlar* mielőtt az anya szól, a leánya helyesli; *konnadan göçülmez* meg nem szállás előtt nem költözhetni.

Ugyanezen alak megtoldva a főtételes *ise* (ha van) szóval, még nyomatékosabbá teszi a cselekvést, pl. *bir adamın adı çikmadan ise žani çikmak* hajírli-đir egy ember a helyett hogy a neve megy ki (rossz hírbe jön), jobb hogy ha a lelke megy ki (meghal); *žan çekişmeden-se ölmek* *jek dir* kínlódás helyett (kínlódásnál) jobb a meghalás.

Névszó-képzés.

1. Névszóból képzett névszók.

a) **Főnévképzők.** Főnevek képzése a következő módon történik:

1. A **-lık, -lük, -lik, -luk** لک képző a) elvont fogalmak képzésére pl. *dost-luk* barátság, *koşa-lik* öregség, öregkor, *kardaş-lik* testvériség, *geçe-lik* éjjeli ruhadarab, *bajram-lik* ünnepre való, *gün-lik* nappali, nappalra való, *baba-lik* apaság. | Ugyan-
csak elvont fogalmú névszókat képez akkor is, ha melléknév után áll pl. *güzel-lik* szépség, *çasta-lik* betegség, *sağ-lik* egész-
ség, *gelinlik-kız* menyasszonynak való lány, *genç-lik* fiatalság, *eji-lik* jóság, *kuru-luk* szárazság. | Számnevek után szintén ilyen értelemmel járul pl. *bir-lik* egység, *beş-lik* öt piaszteres pénz-
darab, *jirmi-lik* húsz parás pénz, *on-luk* tíz parás pénz, *jüz-lük* száz parás pénz. — b) tér- és helyfogalmak képzésére pl. *orman-
lık* erdőség, *dağ-lik* *taş-lik* hegyes köves hely: *çiçek-lik* virágos
hely, *çali-lik* csalitos hely, *karan-lik* sötét hely, *ajdın-lik* világos
hely. | Névrágos szóhoz járul a képző: *gün-de-lik* napszám.
A magyarban többnyire a **-ság, -ség** képző felel meg neki.

Példák: *gençlikden koşa-lık* *sağlık* *saklamalı* a fiatal korból az
öregkorra egészséget kell megőrizni; *büyük-lik* *tamırja* *jakışır* a

nagyság Istenhez illik; *aşlıkdan kımse ölmez* éhségtől senkise hal meg; *bejlik řesmeden su içme* bejség (úri) forrásból vizet ne igyál; *bekjarlık gibi sultanlık olmaz* nőtlenységhez hasonló szultánság (ürködés) nincs; *bejlik vermekle, jıjıtlık vurmakla* a bejség adással, a legénykedés verekedéssel; *parasızlık her fenalıkı japtırır* a pénztelenség minden rosszaságot tétet; *sonunu sajan ertik edemez* a végét szám-láló férfiaságot nem tehet; *her türlü otluk bir tarlada bitmez* mindenféle fű (fűség) egy mezőn nem nő; *kanda çokluk anda bokluk* a hol sokaság van, ott pizsok van; *tembellik jap jap gider, amma fakir-lıjı ırışır* a restség lassan megy ugyan, de a szegénységet utóléri; *müsafırlık üç güne deyin dir* a vendégség három napig tart; *dükkü kölelijine bakma, bugünkü efendilijine bak* a tegnapi szolgálta voltára ne nézz, mai ur voltára nézz; *fakırlık ajb deñil dir, tembellik ajb* a szegénység nem szégyen, a restség szégyen; *oñru ol harāmı ol, doñruluñu elden brakma* tolvaj légy haramija légy, de az egyenességet szem elöl ne teveszd; *baba oñlanun fenalıkını istemez* az apa nem akarja a fiának a rosszaságát; *bir günlük bejlik, bejlik dir* egy napi uraság is uraság; *zıjırdlık zıdelijı bozar* a nyomorúság a nemességet rontja; *dargınlık jorgınluk* a haragvás fáradtság.

2. A *-şı, -şü, -şı, -şu* (kemény mássalhangzók után *-çı, -çü, -çı, -çu*) *جی جی* a valamivel való foglalkozás és hivatás kifejezésére pl. *kahve-şı* kávé (kahve kávé), *tütün-şü* dohányárus (tütün dohány), *kajık-çı* csónakos (kajık csónak), *araba-şı* kocsis (araba kocsis), *kapu-şu* kapus, ajtón álló, *sat-çı* órás, *balık-çı* halász, *deve-şı* tevehajcsár, *su-şu* vízáru, *boza-şı* bozaáru, *boja-şı* és *lustra-şı* csizmatisztító (festékes); a német fertig szóból *fertig-şı* vasuti kalauz (a ki vonat indulásakor fertig-et kiált). — A *bek-çı* éjjeli őr *bek-* alapszava a keleti törökségben van meg.

Példák: *tanrı kulunun jardıñşısı-dir* Isten a szolgájának segítője; *ekinşı çiftinde gerek* a szántó vető a mezején kell, hogy legyen; *avşı avında gerek, jolşu jolında* a vadásznak a vadászaton kell lenni, az utasnak az úton; *papuç-çıja xajr dua etmek istersen* a papucs készítőt akarod áldani; *ben abaşı gebeşı, ja sen neşı* én aba- és gubakészítő (vagyok), hát te miféle (vagy); *ekinşı jaymur ister, jolşu kurak* a szántóvető esőt akar, az utas szárazat; *arpaşı kumrusu gibi dıñınır* durur gondolkozik mint az árpa áru galambja; *ekmekçi cıtelesine döndü* pék rovó pálcája lett; *evlenene, ev japana Allah jardıñşı-dir* a házasodónak, a ház építőjének Isten a segítője *jodunşunun göñü añaşda dir* a favágó szeme a fán van; *bin işçı bir başı lazım dir* ezer dolgozónak egy felvigyázó kell; *hanşın tavuñu ölmüş, jolşu ne* a vendéglős tyúkjá meghalt, az utasnak mi köze hozzá; *mejzane-şiden kefil istemişler, bozaşı güstermiş* a koresmárostól kezest kívántak, a boza áru, mutatva.

3. A *-zik, -ük, -ik, -uk* جك *a* kicsinyítést, kedveskedést fejezi ki, pl. *kadın-zik* asszonyka, *oylan-zik* fiúcska, *dere-zik* völgyecske, *oda-zik* szobácska, *bağ-zik* kertecske, *dükjan-zik* boltocska, *adam-zik* emberke; *az-zik* kevéske, rendszerint *aza-zik* alakban használatos. — Szóvégi *k* (*kaf* és *kef*), főleg többtagú szóknál, e képző előtt elmarad, pl. *köpe-zik* kutyácska (*köpek*), *japra-zik* levélke (*japrak-*); mellékneveknél: *küçük-ük* kicsinyke (*küçük*), *alça-zik* alacsonyka (*alçak*). | *z* képzővel továbbképezve: *-zîjiz, -zîjüz, -zîyîz, -zîyûz, جيز جيز*, hasonlóképp kicsinyítést fejez ki, pl. *ev-zîjiz* házacska, *köy-zîjüz* falucska, *kiz-zîyîz* leányka, *kuş-zîyûz* madárka, *dal-zîyîz* ágacska; *efendi-zîjiz-im* efendicském, *aya-zîyîz-im* bátyácskám. Az élő kiejtésben *-zîz, -zîz, -zîz* stb-nek hangzik, pl. *olan-zîzîm* fiacskám.

Példák: *alça-zik ešeje kîm olsa bîner* alacsony számárrá bárki is felül; *alçak jerd tepe-zik kendisini dağ sanır* alacsony helyen a dombocska hegynek hiszi magát; *abajî jaktî Fatma-zîî'n bezine* Fatmácska vásznán megégette a gubáját; *bîr küçük-zik arab-zik, başında dir tabla-zik* egy kicsinyke arabocska, fején van a táblácska; *jeni-ze elejim, seni nere-zîije usa-jîm* újacska a szitám, téged hová (merre)cske függeszszelek; *zîjîjîjîm delik delik deldîler* belsőmet át meg át likasztották.

4. Ugyancsak kicsinyítést fejez ki az előbbi képzőnek *-zek, -ak* جك változata is, pl. *bakır-zak* rézedényke; *oğun-zak* játék. A szóvégi *k* kihagyásával *büjü-zek* nagyocska, *soğuzak* (soğuk) kissé hideg; *çabuzak* (çabuk) gyorsacska; *çoğuzak* (çoğuk) gyermekecske. Ide tartozik a *sîzak* (meleg) szó, mely egy eredeti *isî-zak* helyett való. Továbbképzett alakjában *-zejiz, -zağîz جيز جيز* pl. *çoğuk-zağîz* v. *çoğuk-zîz* gyermekecske, *adam-zağîz* v. *adam-zîz* emberke, *kiz-zağîz* v. *kiz-zîz* leányka, *şan-zağîzîm* v. *şanzîzîm* lelkecském, pl. *isî çoğuk oğun-zağîna çerirdi* a munkát gyermek játékává tette.

5. A *-daş* داش képző névszóhoz illesztve a „társ“ jelentését fejezi ki, pl. *arka-daş* pajtás (*arka* hát), *jol-daş* utitárs, *boj-daş* pajtás (*boj* termet), *emek-daş* pajtás (*emek* fáradság); *kar-daş*,

teljesebb alakban *karin-daş* testvér (*karin* has), *mekteb-daş* iskola-társ, *pir-daş* öreg társ (*pir* agg), *adaş* drusza (*ad* név), *kol-daş* segítő (*kol* kar), *sirr-daş* titoktárs (*sirr* titok), *ajak-daş* lábtárs, *gönül-daş* szívtárs. E képző egyébként perzsa eredetű. Pl. *bir insan tanimak için kendisile yol arkadaşlığı etmeli* *dir* egy embert megismerés végett, vele utitárszkodást kell tenni; *bağdaş kurmak* maga alá rakott lábakkal ülni.

6. A kicsinyítés kifejezésére szolgál még az ikerszók képzése. Ennek egyik faja abból áll, hogy szókezdő *m*-mel ismétli meg a szót, és ezzel némi gúnyos és kicsinylő értelmet ad a kifejezésnek. E népies, és főleg az élőbeszédben elterjedt szóképzésre példák: *paşa-maşa* olyan pasaféle, *kız-mız* olyan leányféle, *alaj-malaj* össze-visszaság, *kitab-mitab* afféle könyv, *hotel-motel* afféle hotel stb. Pl. *böjle çürük-mürük jemiş* istemem ilyen rohadtféle gyümölcsöt nem akarok; *bu adam buz-muz satur* ez az ember jeget mit árul; *gözüne hajat-majal görünü*r szeme előtt képzelődésfélének látszik; *Istambuldan ejri-mejri yol gelir* Sztambulból girbe-görbe út vezet.

b) *Melléknévképzők*. Mellékneveket a következő képzők alkotnak:

1. A *-li*, *-lü*, *-li*, *-lu* ل melynek jelentése a magyar *-i* illetve *-s* képzőnek felel meg, pl. *ev-li* (ev ház) házas, *fajde-li* (fajde haszon) hasznos, *kuvvat-li* erős, *su-lu* vizes, bolond, *jara-li* sebes, *kıra-li* bérbeadó (*kıra* bér), *kırmızı-li* pirosas, *kir-li* piszkos, *çamur-lu* sáros, *lulut-lu* felhős, *ekşi-li* savanyús, *bejazz-li* fehéres, *kan-li* véres, *tat-li* édes, *tuz-lu* sós, *jay-li* zsíros. | Hely- és országnevek után: *nemse-li* osztrák (németországi), *prusija-li* porosz, *maşaristan-li* magyarországi, *osman-li* török, *peşte-li* pesti, *budin-li* budai. A *giz-li* (titkos) szónak alapszava nincs használatban. A *sak-li* (elrejtett, titkos) alapszava a keleti török *sak* (rejte) szóban maradt meg. | Névszói értelemben használatos, az *at-li* lovas, *gönül-lü* önkéntes (*gönül* szív), míg a *kapa-li* fedett (*kapa*-fedni), *başı-li* nyomott (*bas*-nyomni), *ası-li* felakasztott (*ası*-akasztatni), igéből vannak képezve.

Példák: *gözlüje gizli jok-tur* a szemesnek titkos niucs; *her kezün şanı tatlı-đır* mindenkinek a lelke édes; *hem suŕlu hem güclü* vétkes is nehézkes is; *kujruklu jıldız her sene doymaz* üstökös (farkas) csillag minden évben nem támad; *sarı sakallı mavi gözlüden* hajr gelmez szőke szakálútól, kék szemütől üdv nem jön; *gözü perdeli đır, görmez* a szeme fátyolos, nem lát; *atlıđı atdan indırır* a lovaszt a lóról leszállatja; *anallı kuzu, kınallı kuzu* anyás bárány, hennás bárány; *her kezın tenžeresi kapallı kajnar* mindenkinek a fazékja befedetten forr; *ajaklı şanver haps olur-mu?* lábas ragadozó elfogható-e? *at kanlı gerek, jıjıt şanlı gerek* a lónak tüzesnek (véres) kell lenni, az ifjunak bátornak (lelkes); *eşek jüklü olunđa, anırmaz* a szamar ha meg van terhelve, nem bóg; *Allah sabırlı kulunu sever* Isten a türelmes szolgáját szereti; *uzun bođlu uzun sakallı, ah-mak olur* a hosszú termetű hosszú szakálu, ostoba; *borđlu suŕlu durur* az adós hibásnak marad; *borđlunun duađışı alađaklı-đır* az adósért imádkozó a hitelező; *hakklı hakkındın vaz germez* az igazságos az igazságaról nem mond le.

2. A **-siz, -süz, -siz, -suz** سر fosztóképző, megfelel a magyar **-talan, -telen** képzőnek és a valami nélkül való fogalmának, pl. *akıl-siz* esztelen, *tat-siz* ízetlen, *tuz-suz* sótalan, *jük-süz* teher nélküli, *borđ-suz* adósság nélküli, *dın-siz* vallástalan, *iman-siz* hitetlen, *jürek-siz* gyáva (*jürek* szív), *ār-siz* szemérmetlen, *jüz-süz* arcátlan, *fajde-siz* haszonnélküli, *vakıt-siz* időnkívüli, nem idejében levő, *rahat-siz* nyugtalan, *kejf-siz* beteg. V. ö. *ben-siz* én nélkülem (én nélkül), *sen-siz* te nélküled, *on-suz* ő nélküle.

Példák: *Borđsuz bir Allah* adósság nélkül (csak) az egy Isten; *zararsız jılan kırk yıl jaşasın* az ártalmatlan kigyó negyven évet éljen; *umudsuz adam direksiz dam* remény nélküli ember, karó nélküli ház; *hakımsız hekimsiz beledede* durma bíró nélküli, orvos nélküli városban ne lakj; *deniz dalgasız olmaz, kapu halkasız* a tenger hullám nélkül, az ajtó závar nélkül nem lehet; *tāzısız ava çikan, taşansız eve gelir* a ki agár nélkül megy a vadászatra, nyúl nélkül jön haza; *dıbsız tenžere, şamsız penžere* fenék nélküli tányér, üveg nélküli ablak; *ekmeksiz ev, köpeksiz köj olmaz* kenyértelen ház, kutyaatlan falu nem lehet; *ajısız orman olmaz* medve nélkül erdő nem lehet; *emeksiz jemek olmaz* fáradság nélkül evés nem lehet; *çıvisız tahtađı rüzgyar alır* a szegnélküli deszkát a szél elviszi; *ajıb-siz dost arajan, dostsuz kalır* hiba nélküli barátot kereső, barát nélkül marad; *şıhandu bir derdsiz jok-tur* a világon fájdalomnélküli nincs; *bejsiz bađın üzümlü tatlı olur* gazdátlan kertnek a szőlője édes; *ārsız avret, jularsız at* szemérmetlen asszony, gyeplőtlen ló.

3. A valahova tartozást kifejező **-ki** (**-kü**, **-ki**, **-ku**) كى szócska szintén mellékneveket képez, és jelentése megfelel a magyar **i-nek**, és a **levő**, **való** kifejezéseknek, pl. *bugün-kü* mai, *jarin-ki* holnap, *sabah-ki* a reggeli, *geçen-ki* a multkori, *dün-kü* a tegnapi. Viszonyragos és személyragozott szók után is használatos.

Példák: *evde-ki* az otthoni, otthon levő; *bende-ki kitab* a nálam levő könyv; *bugünkü jumurta jarinkî tavukdan ejidir* a mai tojás a holnap, tyúknál jobb; *şarab adamın jütrejindekinü diline getirir* a bor az embernek a szívében levőjét a nyelvére hozza; *herkes cömlejinin içindekini bilir* mindenki a fazékjának benne levőjét ismeri; *bugünkü işini jarına brakma* a mai dolgot holnapra ne hagyd; *jaşmur jaşarsa tarladakinden, jaşmur jaşmazsa embardakinden kazanır* ha eső esik, a mezőn levőből, ha eső nem esik, a hambárban levőből nyer; *ata bakma dona bakma, üstünde ki şuna bak* a lóra ne nézz, a bugyogóra ne nézz, a rajta levő lélekre nézz.

4. A **-ş**a, **-şe**, (**-ça**, **-çe**) چه mely rendszerint határozókat képez, melléknévi képzőnek is előfordul, pl. *ortanşa* középső (*orta* közép), *olanşa* para meglevő pénz, pénzkészlet, *uzun-şa* hosszúság, *abdal-şa* bolondos, *ejî-şe* jócska, jóféle. Nemzetnevek után: *arab-çe* söz arab szó, *rum-şe* jazî görög írás, *fransiz-şe* kitab francia könyv, tulajdonképen: arabul szó, görögül írás, francziául könyv, pl. *türkçeji kajb etti* a törökségét elvesztette. | Névszói értelemben használatos: *bilme-şe* találós mese (*bilme* tudás), *ak-çe* pénz (*ak* fehéres), *boşma-şa* fojtó, *emeşe* (*emek-şe* h.) segítség. V. ö. *kajnar-şa* forró víz (*kajna*-forrni), *kaplı-şa* hév-fürdő. | E képzőnek teljesebb **-şak** (**-şek**) alakja azonosnak látszik a főnévképző **-şak**-kal, pl. *sağlışak* kalın egészségben maradjatok.

5. Ritkábban használt képzők: **-mtrek**, **-mtrak** متراق mely a szó jelentését enyhíti és hasonlóságot fejez ki, pl. *ekşi-mtrek* savanykás, *aşî-mtrak* kesernyész, *sarı-mtrak* (*sarîmtrik*) sárgás színű, *kuru-mtrak* szárazkás, kissé száraz. — Ugyancsak ezt fejezi ki a **-sî** (**-sî**) és **-msî** (**-msî**), mássalhangzó után **-imsî** (**-îmsî**, **-umsî**) يمسی képző is, pl. *ekşi-msî* savanykás, *jaşî-îmsî* zsíros, zsíroshoz hasonló, *aşî-îmsî* kesernyész, *tatlı-îmsî* édeskés, *mor-umsî*

kjäd barnás papiros, *bajat-ımsi* ekmekek szárazkás kenyér, *kekrem-si* savanykás, fanyar, *abdal-si* szerzeteshez hasonló, *erkek-si* férfiaszkodó asszony, *budala-msi* bolondos, *mahale-msi* negyedbelihez hasonló, *arangamsi* közepes, *utangamsi* szégyenlős, *karımsi* *jaımur* hóhoz hasonló eső, v. ö. *karamsi* sötét barnás. Ez a képző lappanghat a *göl-ümsemek* stb. végű igékben. L. Ritkább igeképzők. — A *-şıl*, *-cıl* (*-şıl*, *-cıl*) képzőnek hasonló a jelentése pl. *ak-cıl*, *bejaz-şıl* fehétkés, *kara-cıl* feketés.

Jegyzet. Elterő jelentésűek a következők: *adam-şıl* emberevő, embergyűlölő, *tauşan-şıl* nyúlölő (sas), *ölüm-şıl* halált okozó, *balık-şıl* halölő (héron), *jılan-şıl* kígyó ölő (vautour). | A *saı-lam* (saı ép, egészséges) szó a *saı-selam* összevonásából keletkezett. Mindkét szó egészséget jelent.

Fő- és melléknévi képzők kapcsolata. A melléknévi *-li* és *-siz* képzők a főnévi *-lik* képző után is állhatnak pl. *ıasta-lik-li* beteges, kórságos, *jaımurluk-suz* esernyő nélkül.

A főnévi *-lik* képző a melléknévi *-li* *-siz* továbbá a főnévi *-şı* és *-daş* képzők után is állhat, pl. *evli-lik* házas állapot, *para-siz-lik* pénztelenség, *keıf-siz-lik* rosszullet (egészségtelenség), *edebsizlik* erkölestelenség, *su-suz-luk* szomjúság (vıztelenség), *jol-daş-lik* utitársaság, *sütşil-lik* óraskodás, *senätci-lik* mesterkedés, *çift-çi-lik* gazdálkodás. Pl. *işsizlik güşlerin babasıdır* a dologtalan-ság a bajoknak atyja; *lakirdi karşılıkli olur* a beszéd feleletekkel jár (feleletes); *içinden pazarlıkli* belsejében vásáros; *bilgisizlik insana zarar eder* a tudatlanság az embernek kárt okoz; *edebsizliji elden brak* a neveletlenséget hagyj.

2. Igélöl képzett névszók.

a) **Főnévképzők.** Főnevek képzésére a következő főnévképzők használatosak.

1. Az *-işi* (*-üşü*, *-işli* *-uşu*) *يى*, magánhangzó után *-işli* *-jüşü*, *-işli*, *-jüşu* *يى* képző, pl. *bin-işi* felszálló, *kes-işi* vágó, *jaz-işi* író, *sat-işi* eladó, *bak-işi* néző, *sür-üşü* hajcsár;

jürü-jüžü járó, *oku-južu* olvasó, *bile-jiži* élesítő, *odun jar-iži* favágó.

Példák: *at binižisini bilir* a ló a rászállóját (a ki ráül) ismeri; *dilenžinin torbası dolmaz* a koldusnak a zsákja nem telik meg; *jaji atžisına ver* az íjat a dobójának add; *zarara güllüžü olma* a kárra nevető ne légy; *dožu sölježi sen-mi kaldın*? egyenesen beszélőnek te maradtál-e? *jirtži hajvan* ragadozó állat.

Jegyzet. A *dilenži* (koldus) tulajdonképpen *dilen-iži* (*dilen-* koldul) helyett van; *bekči* (éjjeli ór) a *bekle-* (vigyázni, őrizni) elavult *bek-tőjéből* van képezve.

2. Az *-iš* (*-üš*, *-iš*, *-uš*) *یش*, magánhangzók után *-jış* (*-jüş*, *-jış*, *-juš*) *يیش* képző. Jórészt a mi *-ás*, *-és* végű névszóinknak felel meg, pl. *ver-iš* adás, *al-iš* vevés, *öt-üš* hang, *öp-üš* csók, *bak-iš* nézés, *vur-uš* verés, *sor-uš* kérdezés, *döv-üš* verekedés, *anla-jış* értés, *jürü-jüş* járás, *oku-juš* olvasás.

Példák: *alıš oylu veriš dir* a vevés fia az adás; *her jıjıdın bir joıurt jejiši var* minden legénynek van egy aludtej evése; *aj doıuşundan, insan jürüjüşünden belli dir* a hold a keléséről, az ember a járásáról ismerhető fel; *dövüş arasında jımrıca bakılmaz* verekedés közben, ökölesapásra nem néznek; *alıš veriš miskal ile, dostluk kantar ile* az adás vevés mértékkel, a barátság mázsával; *her jokuşun bir inışı var* minden felszállásnak van egy leszállása; *anladılışa göre verirler fetvayı* a fetvát a megérthetőségig adják; *eli işde, gözü oynayışda* keze a munkán, szeme a játékon; *bir kerre aldanışda kabahat aldatanın, iki kerre aldanışda kabahat aldananın* egyszeri csalódásnál a hiba a megcsalódé, kétszeri csalódásnál a hiba a csalódódé; *terzi kendi dikişini dikemez* a szabó a maga varrását nem varhatja meg; *çerşembenin gelişinden perşembe belli dir* a szerda jövéséről a csütörtök biztos; *oıaın ejrilijine bakma, tütünü dožu çikışına bak* a kemény görbeségére ne nézz, a füst egyenes kimenésére nézz; *ıatib kılızı gibi gösteriş içün dir* mint az imán kardja, csak a látszatért van.

Jegyzet. Az *oynaş* (játsszótárs) az *oyna-jış* (*oyna-* játszik) összehasonlásnak látszik. Szintén csak *-ş*-sel van képezve a *dolaş* (*dola-* átölelni) és a *sarmaş* (ölelés) szó: *sarmaş-dolaş* ölelkezés.

3. Az *-i* (*-ü*, *-i*, *-u*) *ی* képző, pl. *jaz-i* írás, *jap-i* épület, *öl-ü* halott, *öl-üü* mérték, *saj-i* szám, *kok-u* illat, *sür-ü* nyáj, *kork-u* félelem, *bat-i* merülés, pl. *gün batışı* nap szállta; *ayzının ölcüşünü aldi* szájáról mértéket vett; *aylama ölü içün, ayda diri*

içün ne sírj a holtért, sírj az élőért; *alının kara jazısı* homlokának fekete írása (végzete); *korku baylıjı bekler* a félelem a megkötöttet várja. — A *-li* melléknév-névképzővel továbbképezve: *korku-lu* félelmes, *jazi-li* írott, *ası-li* felakasztott. P. *sajı-li gün tez geçer* a megszámlált nap gyorsan múlik; *sajılı kojunu kurd kapmaz* a megszámlált juhok a farkas nem ragadja el; *korkulu düşün sonu xajırlıdır* félős álomnak üdvös a vége; *tüfejimi dol-dururdum, asılıdır asılı*; *açına-dek çifte kursun, basılıdır basılı* a puskámat megtöltöttem, fel van akasztva; egész a nyílásáig páros golyóval van megtöltve.

Ide tartoznak a *-da*, *-de* végű hangutánzó igék, melyek után a *d* utáni magánhangzó elhagyásával szintén *-i* képző járul, pl. *patırd-i, çatırd-i, çayılt-i, çilird-i, xırıld-i, şakırd-i, takırd-i, kıpırd-i, inılt-i, tıkırd-i, şapırd-i* stb.

4. A *-gi* (*-gü*, *-gı*, *-gu*) گى képző, pl. *sev-gi* szerelem, *süz-gü* szűrő, *bıl-gi* tudás, *ser-gi* kiállítás, *çal-gi* zene, *çiz-gi* vonal, vonalzó, *ver-gi* adó, *bur-gu* furó, *sar-gi* kötelék, p. *baş sargısı* fejkötő; *bilgisiz adam* tudás nélküli ember; *sadaka Allaha vergi dir* az adomány Istennek adó; *çalgi çalmak* zenélni (zenét játszani). V. ö. *süpür-ge* seprő (*süpür-* seprni).

5. A *-ki* (*-kü*, *-kıl*, *-ku*) کى képző, az előbbivel megegyező jelentéssel, pl. *as-kı* akasztóka, *iç-kı* ital, *biç-kı* kés, bicska, *bas-kı* sajtó, sajtoló, *kıs-kı* vágó eszköz, *uj-ku* (*uju-ku* h.) álom. — E képző valószínűleg egyeredetű az előbbi *-gi* képzővel, és a kétféle kiejtés az illeszkedés törvényéből magyarázható meg, pl. *baskısız tahtajı el alır, el almazsa jel alır* a sajtoló nélküli deszkát a kéz veszi el, ha a kéz el nem veszi, a szél veszi el.

6. A *-giç* (*-güç*, *-gıç*, *-guç*) گىچ képző, pl. *bıl-giç* sokat tudó, *dal-giç* buvár, *jüz-güç* úszó, *süz-güç* szűrő, *başlan-giç* kezdet, *atlan-giç* felugró, *patlan-giç* pattanó (játékpuska), *dolan-giç* tévesztő (út), *aldan-giç* csalékony.

Jegyzet. Néhány szóban *-gaç*, *-geç* گىچ képzést találunk, p. *jüzgüç* mellett *jüz-geç* úszó, *utan-gaç* szégyellős, *dolan-gaç* bujkáló.

7. Az *-im* (*-m*, *-üm*, *-im*, *-um*) م képző, pl. *je-m* abrak, *kuru-m* korom (*kuru-* száradni) *iç-im* ital, *saj-im* számolás, *biç-im* metszet, forma, *öl-üm* halál, *at-im* dobás, *jut-um* falat, *al-im* vétel, *sat-im* eladás, *uçur-um* sárkány (*uçur-* röpteni), *kaldır-im* lépeső, járda (*kaldır-*emelni), *juy-um* mosás. Pl. *bir-atim barut* egy lövetnyi puska-por; *alim satim jok* adás-vétel nincs; *domuz kırımı* disznószelet; *terşümana ölüm jok*, *elçije zaval jok* a dragománnak halál nincs, a követnek bántódása nincs; *ujku ölümün kardaşıdır* az álom a halálnak testvére.

Továbbképzésekben: *biçimsiz adam* formátlan ember, *sevimli kız* szeretetre méltó leány, *bir dönümlük jer* egy holdnyi föld, *alimli güzel* elfogadhatóan szép.

8. Az *-inti* (*-üntü*, *-intî*, *-untu*); *-indi* (*-ündü*, *-indî*, *-undu*); *-ilti* (*-ültü*, *-iltî*, *-ultu*); *-ildi* (*-üldü*, *-ildî*, *-uldu*) és *-irdi* (*-ürdü*, *-irdî*, *-urdu*) دی دی دی képző csoport, melyek jobbára egy eredetűek.

Pl. a) *ak-inti* áradat (*ak* -folyni), *süpr-üntü* szemét (*süpür-*seperni), *jır-inti* rakás (*jır* -egybegyűjteni), *bujur-untu* parancs (*bujur-* parancsolni), *boz-untu* romladék (*boz-* rontani), *sız-inti* sajgás (*sız* -sajogni), *süz-üntü* átszűrt dolog (*süz-* szűrni), *ürk-üntü* ijedelem (*ürk* -megijedni), *je-jinti* ételmaradék (*je* -enni), *sik-inti* szorongás (*sik-* szoritani), *čalk-inti* loccsanás (*čalk-* öblíteni), *kaz-inti* kiásott dolog (*kaz-* ásni), pl. *žebinin silkintisi on fukarajı donadır* zsebének a morzsalékja tíz szegényt felékesít. — Továbbképezve: *süprüntülük* szemét, *sikintilük* szorongatottság.

b) *gür-ültü* lárma, *čar-ilti* zajlás, *vız-ilti* zümmögés, *in-ilti* sóhaj, nyögés; *sivri-sinek vıziltisi* szunyog zümmögése.

c) *bujur-uldu* parancs; *kes-indi* vágás; *pat-irdi* zaj, *küt-ürdü* veszekedés stb.

Jegyzet. E képzők egy része egy *-ti*, *-di* képzőre vezethetők vissza pl. *karal-ti* sötétség (*karal-* sötétedni), míg az előző *-n* és *-l* (*-r*) azonosnak látszik a szenvedő és visszaható igék képzőjével, pl. *akın-ti*, *süprün-tü*, *bozun-tu*, *inil-ti*, *bujurul-du*, *čalkın-ti*. Másik része, főleg a hangutánzók, pedig az *-i* képzőt mutatják pl. *patırd-i* (*pa-tırda-*), *čatırd-i* (*čatırda-*), *šapırd-i* (*šapırda-*) stb.

9. Az *-inş* (*-nş*, *-ünş*, *-inş*, *-unş*) نىچ képző, pl. *sev-inş* öröm (*sev*- szeretni), *öd-ünş* adósság (*öde*- fizetni), *kork-unş* félelem (*kork*- félni), *gül-ünş* nevetség (*gül*- nevetni), pl. *sevinşinden arzi kulaklarına varır* örömeiben szája a füléig megy. — Továbbképezve: *gülünşlü* neveltető, mulatságos.

Jegyzet. E képző *-n* eleme szintén azonosnak látszik a visszaható igék *-n* képzőjével, mely esetben a tulajdonképpeni képző *-ş*, v. ö. *kazan-ş* keresmény (*kazan*- nyerni, keresni), *usan-ş* unalom (*usan*- unatkozni), *ilen-ş* átok (*ilen*- átkozni), *üsen-ş* hanyag (*üsen*- lustálkodni), *ijren-ş* undor (*ijren*- undorodni), *aldan-ş* esaló (*aldan*- esalódni).

10. A *-ma*, *-me* ما képző, melyet rövidített infinitivusnak is neveznek (*-mak*, *-mek* helyett). Sok esetben a magyar *-ás*, *-és* végű névszónaknak felelnek meg, pl. *gel-me* jövés, *git-me* menés, *bas-ma* nyomás, *dondur-ma* fagylalt (*dondur*- fagyasztani), *kapa-ma* fedés, *döşe-me* kirakás, *besle-me* dajka (*besle*- táplálni), *şekerle-me* czukros étel, *ısit-ma* láz, hideglelés, *jüz-me* úzás, *dol-ma* töltelék, *sar-ma* töltött étel, *şeker ezmesi* czukor zúzottja, *lahana dol-ması* töltött káposzta.

Példák: *her aqlamanın bir gülmesi var* minden sírásnak egy nevetése van; *oynamasını bilmejen kız, jerim dar*, *demoş* a tánczólást nem tudó lány azt mondta: a helyem szűk; *ürümesini bilmejen köpek sürüje kurd getirir* az ugatását (ugatni) nem tudó kutya a nyájhoz farkast hoz; *anadan doğma kör* (anyától) született vak; *kart açışın ejilmesî güc olur* régi fának a meghajlása bajos; *beslemeden kadın olmaz*, *gül açışından odun olmaz* cselédből asszony nem lehet, rózsafából fa nem lehet; *ismarlama haş kabul olmaz* megrendeléses zarándoklat nem fogadtatik el; *çirşiz evden olursa, bulunması müşkül olur* ha a tolvaj a házból való, megtalálása nehéz; *dökme-su ile dejirmen dönmez* kiöntött vízzel a malom nem forog; *dönme-dolab gibi iki jüzlü* mint a forgó szekrény, két arcú; *sabr maksadın en kestirme-jolu-dur* a türelem a czélnek legrövidebb útja; *taşma-su ile dejirmen nekadur döner* összehordott vízzel meddig forog a malom; *mart kapudan baktırır, kazma kürek jaklırır* a Márczius az ajtón át kinézett, ásót lapátot égettet; *javaş atın tekmesi javuz olur* lassu lónak a rugása gonosz.

Jelzős használatban: *dönme dolab* forgó szekrény, *dökme su* kiöntött víz, *sarın inek* fejős tehén, *besleme* *çoşuk* táplált gyermek, *asma sāt* függő óra, *basma kitab* nyomtatott

könyv, *adama kurban* fogadalmi bárány, *sačma sōz* zavaros beszéd.

11. A *-k*, (*ak*, *-ek*; *-ik* *-ik*, *-ük*, *-uk*) képzőcsoport, pl. *jajla-k* nyaralóhely (*jajla*- nyaralni), *kışla-k* telelő, kaszárnya (*kışla*- telelni), *otla-k* füves hely, legelő (*otla*- legelni), *ada-k* ígélet (*ada*- ígérni), *iste-k* kívánság (*iste*- kívánni), *kapa-k* fedél (*kapa*- fedni), *dile-k* óhaj (*dile*- óhajítani | *jat-ak* fekvőhely (*jat*- fekiüdni), *bat-ak* mocsár (*bat*-merülni), *otur-ak* ülőhely (*otur*- ülni), *dur-ak* tartózkodóhely (*dur*-állani), *kon-ak* megszállóhely, palota (*kon*- megszállni), *kork-ak* gyáva (*kork*- félni), | *del-ik* lyuk (*del*- lyukasztani), *sarmaş-ik* borostyánfa (*sarmaş* -átölelni), *sar-ik* turban (*sar*- göngyölölni), *ört-ük* fedő, boríték (*ört*- fedni), *emze-k* (emzik) szópóka, v. ö. *emzekli* (emzikli) szópókás, *emzikli bardak* szópókás edény, *emzikli kadın* szoptató asszony, *ele-k* szita (*ele*- szítálni), *döşe-k* ágy (*döşe*- teríteni), *tara-k* fésű (*tara*- fésülni) stb.

Jegyzet. A *jajlak* és *kışlak* szóknak *jajla* és *kışla* alakjai is használatosak.

Példák: *delik büyük*, *jama küçük* a lyuk nagy, a folt kicsiny; *jürük ata kamçı vurulmaz* a gyors lóra ostor nem veretik; *okujana ve ırlajana öksürük jardıñzi-đır* az olvasónak és az éneklőnek a köhögés segítség; *ıastaja döşek sorulmaz* a betegről az ágyat nem kérdezik; *arşlan jataıñdan belli đır* az oroszlán a fekvőhelyéről ismerhető meg; *ekinzi jaımur ister*, *jolzu kurak* a szántó vető esőt akar, az utas szárazságot; *tenzere juvarlandı*, *kapaıñı buldu* a tányér gurult, fedelét megtalálta.

12. Ritkábban előforduló képzők: *-ün* pl. *tüt-ün*, füst, dohány (*tüt*- füstölölni), *tütün içmek* dohányozni (füstöt inni). | *-id* pl. *geç-id* átkelés (*geç*- áthaladni), *jol geçidi* út átkelés, *dağ geçidi* hegyi út. | *-üt* pl. *öj-üt* tanács (*öj*- tanácsolni), | *-si*, *-sü* pl. *jat-si* esteli ima (*jat*- fekiüdni), *tüt-sü* füstölő (*tüt*- füstölölni) pl. *jatsı namazı* esti, lefekvés előtti imádkozás. — E két szó közkiejtésben *jassı*-nak és *tüssü*-nek hangzik. | *-zik* pl. *em-zik* szópóka és *em-zikli* szópós (*em*- szopni), v. ö. *emzik* csecs bimbó.

13. A 3-ik személynek magánhangzók után járuló **-si**, **-si** سى jele, a névszová merevedett óhajtó mód tőjéhez is szokott járulni, pl. *vere-si* adós (adjon-ja), *ola-si* hogy legyen (legyen-je). Jelentése, főleg további személyragozott alakban, hasonlít a magyar „ihat-nékom, ehetnékje“-féle szólásokhoz, melyekben a személyrag előtti rész szintén névszová merevedett igéknek tekinthetők. Pl. *ičesim geldi* ihatnékom jött; *ata binesim geldi* lóra ülhetnékem jött; *čaja inesim geldi* a folyóba szállhatnékom jött; *kömür gozlı kızı* göresim geldi a szénszemű lányt láthatnékom jött.

Jegyzet. Leggyakrabban valamit óhajtó, és átkozódó jelzői szólásokban fordul elő, p. *kör olası dāmad paša* vak legyen-je (hogy vakuljon meg) vó paša; *saç olası Osman paša* ép legyen-je (maradjon épségben) Oszmán paša; *kör olası hoşam üstüme evlendi* vak legyen-je (hogy megvakuljon) férjem még egyszer (felém) megházasodott; *šanı çikası karı* a lelke kimenjen-je (hogy a lelke menjen ki) asszony; *baktım kar havası, eve gel kör olası* néztem havas idő, gyere haza hogy vakulj meg; *gözü çikası herif* a szeme kifusson-ja (hogy a szeme fusson ki) ember; *eli kırılasi çoşuk* a keze kitörjön-je (hogy a keze törjön ki) gyermek; *jikilup viran kalası* elpusztulván hogy romnak maradjon; *adı batası adam* a neve elsülyedjen-je (hogy a neve sülyedjen el) ember. V. ö. *veresi* hitelben, p. *veresije aldım* hitelre vettem; *veresije şarab içen, iki kerre sarhoş olur* a hitelre bort ivó, kétszer lesz részeg.

b) **Melléknévképzők.** 1. **-gün** (**-gün**, **-gîn**, **-gun**) کون کین غون képző pl. *jor-gun* fáradt (*jor*- fáradt) *ol-gun* érett, meglett (*ol*-lenni), *uj-gun* illesztett (*uj*- illenni), *čil-gin* örült, *baj-gin* ájult, *dal-gin* elmerült, szórakozott, *sür-gün* számüzött, *soj-gun* kifosztott, *düz-gün* csinos, *az-gin* kiesapongó, *kız-gin* dühös, *dar-gin* haragos, *boz-gun* romlott, *sol-gun* hervadt, *dol-gun* telt, *süz-gün* átszűrt, *ez-gin* zuzott, *dur-gun* álló, pl. *çirşizin azgınlıyı su-başının ihma-ından dir* a tolvaj féktelensége a rendőr lustasága miatt van.

Jegyzet: A *jan-gin* (*jan*- égni), szó névszói értelemben (tűz) használatos, pl. *zelzeleji gören jangına razi olur* a ki földrengést látott, az a tűzvészbe belenyugszik.

2. **-kin** (**-kün**, **-kîn**, **-kun**) کون قون کین képző, pl. *kes-kin* éles (*kes*- vágni), *piş-kin* megfőtt (*piş*- főni), *düş-kün* nyomorúságos, *bas-kin* nyomott, *şas-kin* együgyű, *çap-kin* csélesap, *tut-kun* meg-

fogható, *šiš-kin* vaskos, *kač-kin* menekülő, *šoš-kun* hullámzó, *geč-kin* áthaladó, *aš-kin* elborító, *taš-kin* elárasztó, *bit-kin* bevégeződő, pl. *timarhāne kačkin* az örültek háza menekültje; *devlet düškün* a boldogság nyomorultja; *dil kilīšdan keskin dir* a nyelv a kardnál élesebb.

Jegyzet. A *bas-kin* (*bas-* nyomni) szónak névszói (*razzia*) értelme is van. V. ö. *uč-kun* szikra (*uč-* repülni).

3. **-gan**, غا képző pl. *isir-gan* harapós (*isir-* harapni), *utan-gan* szégyellős (*utan-* szégyellni), *usan-gan* unatkozó (*usan-* unatkoz), *solu-gan* lélegző, *anir-gan* ordító, *šašir-gan* tévesztő, *savur-gan* szóró, *janil-gan* tévedező, *šikil-gan* szorongó, *sokul-gan* tolakodó, *otur-gan* ülő, *sirit-gan* vigyorgó (*sirit-* vigyorogni).

4. **-kan, -ken** كن képző, pl. *išit-ken* halló, *unut-kan* feledékeny (*unut-* felejtetni), *konuš-kan* sokat beszélő, *čališ-kan* igyekvő, szorgalmas, *ališ-kan* szelid (*ališ-* megszokni), *japiš-kan* ragadó, oda tapadó, *čekiš-ken* huzódozó, *dövüs-ken* verekedő.

5. **-k; -ak, -ek; -ik, -ük, -ik, -uk** يك ك képző csoport pl. *jürü-k* gyorsan járó (*jürü-* járni), *aksu-k* sánta (*aksa-* sántítani), *čürü-k* rohadt (*čürü-* rohadni), *juvarla-k* gömbölyű, *alča-k* alacsony, *jükse-k* magas, *soču-k* hideg, *buna-k* esztelen, *ojna-k* játékos, *ač-ik* nyílt (*ač-* nyitni), *sol-uk* hervadt (*sol-* hervadni), *boz-uk* romlott (*boz-*rontani), *jirt-ik* széttépett, *jik-ik* elrombolt, *jakiš-ik* illő, *ujan-ik* éber, *boč-uk* rekedt, fulladt, *sil-ik* kopott, *ürk-ük* ijedős, *bitiš-ik* szomszédos, *sarmaš-ik* átölelő (borostyán), *čök-ük* térdelt, *al-ik* együgyű, *kes-ik* csonka, vágott, *bulaš-ik* besározott, *jan-ik* égett, *düş-ük* leesett, *sark-ik* lelógó, *dolaš-ik* tekervényes, *kariš-ik* vegyes, zavaros, *bariš-ik* békülékeny, *jar-ik* hasadt, *deš-ik* lyukas, *kir-ik* törött, *dök-ük* kiöntött, pl. *hājın adam korkak olur* a gonosz ember gyáva.

Továbbképezve: *jakišik-li* csinos, *alčak-lik* aljasság, *ačik-lik* nyíltság, *bulašik-li* sáros sth.

Igei szerkezetek.

A cselekvés bizonyos módjainak kifejezésére a rendes módképzőkön kívül különös igei szerkezetek is szolgálnak. Ilyenek :

a) a *vermek* (adni) ige szerkezete az *-i*, *-i*, *-u* (*-jî*, *-jî*, *-ju*) végű igei névszóval, mely a cselekvés gyorsaságát és közvetlenségét fejezi ki, p. *jazî-vermek* gyorsan írni ; *japî-vermek* gyorsan csinálni ; *bulu-vermek* gyorsan megtalálni ; *söjleji-vermek* gyorsan beszélni ; *bir gemin var, salî-verdim engine* egy hajóm van, gyorsan neki engedtem a nyílt tengernek ; *kizimî nikjah edüp, veri-verdim* eljegyezvén, gyorsan odaadtam a lányomat ; *herkese joruldüyü jerde zan japi-vermezler* mindenkinek arra a helyre, ahol elfáradt, házat nem építenek ; *sakal koju-vermek* szakált eresztetni ; *koju-ver, gidejim kendi joluma* engedj, hadd menjek a magam útjára ; *tavus kujrûyunu koju-verir* a páva kiterjeszti a farkát (hiu emberre mondják) ; *arkasinda jumurta küfesi jok jâ, dönü-verir* a hátán csak nincsen tojásos kosár, megfordul.

b) a *jazmak* (írni) ige szerkezete az *-a*, *-e* (*-ja*, *-je*) végű gerundiummal, mely esetben a cselekvéshez a kicsibe mult, kis hijján hogy mellékjelentés fűződik. E nyelvhasználat főleg a régibb irodalomban található, p. *ala-jazdîm* kicsibe mult, hogy el nem vettem ; *gele-jazdî* kicsi hijján, hogy el nem jött ; *bir sademeje düşe-jazdîm* majd hogy bajba nem jutottam.

c) a *gelmek* (jönni) és *kojmak* (tenni) igék szerkezetei ugyanilyen gerundiummal, a cselekvés tartósságát és folytatólágosságát fejezik ki, p. *okuja-gelmek* mindig olvasni ; *jaza-gelmiş* mindig írt ; *penzereji aça-kojmuş, ül paraşî saça kojmuş, güzelleri seçe-kojmuş* az ablakot kinyitotta (nyitva tartotta), a fényes pénz egyre szórta, a szépeket megválogatta ; *geli-kojdu* hirtelen megjött.

d) az *etmek*, *kîlmak*, *ejlemek* (tenni, csinálni), továbbá *olmak* (lenni) igék arab névszókkal szerkesztve, a névszóban jelzett cselekvésnek igei kifejezésére szolgálnak, p. *sarf etmek* kiadni (kiadást csinálni), *tahrir etmek* írni, *âzimet etmek* elutazni, *vurud etmek* megérkezni, *işrâ etmek* végrehajtani, *itât etmek* engedelmeskedni, *ziyaret etmek* meglátogatni, *ittifak etmek* egyesülni, *ispat etmek* bebizonyítani, *rişâ etmek* kérni, *târif etmek* megmagyarázni, *teşrûbe etmek* megpróbálni ; *namaz kîlmak* imádkozni (imádságot tenni), *tahrir kîlmak* írni ; *nazar ejlemek* tekinteni (tekintetet csinálni), *işra ejlemek* végrehajtani, *terk ejlemek* elhagyni, *tâkib ejlemek* követni, *sabr ejlemek* túrni, *helak ejlemek* elpusztítani, *kabul ejlemek* elfogadni ; *râzi olmak* beleegyezni (beleegyezőnek lenni), *muşîb olmak* okozni (okozónak lenni), *muvafik olmak* megfelelni (megfelelőnek lenni), *hasil olmak* létre jönni, *vasîl olmak* megérkezni, *mâlum olmak* tudvalevőnek lenni, *kajb olmak* elveszni stb.

Jegyzet. 1. Az arab névszókkal szerkesztett igéknél az *etmek*, *kılmak* és *ejlemek* helyett, főleg választékosabb és megtisztelő mondasóknál a *bujurmak* (parancsolni) ige is használatos, pl. *teşrif bujurmak* megtisztelni (megtiszteltetést parancsolni), *ihsan bujurmak* méltóztatni, *kerem bujurmak* kegyeskedni, *fukir-hâneje teşrif bujurun* szerencsétlenszen meg látogatásával. — 2. A fentebb említett igékkal szerkesztett arab névszók vagy névszói értelemben használt főnévi igenevek, vagy pedig fő- és melléknévi értelemben használt melléknévi igenevek lehetnek. Az előbbiekhöz az *etmek*, *kılmak*, *ejlemek*, az utóbbiakhoz pedig az *olmak* igék járulnak.

Példák: a) *bağlı arslana tauşanlar bile hüşum eder* a megkötött oroszlánra még a nyulak is rátámadnak; *hakka tevekkül eden aâkida kalmaz* az Istenben bízó csupaszon nem marad; *zûjürde mal kaplırniş gibi telaş eder* megzavarodik, mintha szegénnyel vagyont raboltatott volna; *sükjut etmek gibi dünjada nadane şevab olmaz* nincs a világon jobb felelet, mint hallgatni; *dostunu medh edersen, bir ezilezek jervini koj* ha barátodat dicséred, egy szétzúzandó helyedet tedd elő; *dil adamı bejan eder* a nyelv az embert megismerteti; *dilini zabt eden, başını kurtarır* a nyelvét megfékező a fejét menti meg; *Allah inkal eder, ihmal etmez* Isten csak elodáz, de nem mulaszt el; *âmid ile kanat eden aşılkdan ölüir* a ki beéri a reménnyel, az éhen hal; *büyükler zulm eder, jalan söljlemez* a nagyok kegyetlenkednek, de nem hazudnak; *çingene çoşaldıkça çeri-başı ıftıxar eder* a cigány sokasodtával a vajda dicsekszik; *nefesinde teşrübe etmedijin şeji halka tevşije etme* a magadnál meg nem próbált dolgot másnak ne ajánld; *Allah suş gözü sol göze muhtaş etmesin* Isten a jobb szemet a bal szemért szükségessé ne tegye; *tutamadı ki kuşu âzad eder* a madarat, melyet meg nem foghatott, szabaddá teszi; *karga keklıji taklid ederken, jürüşünü şaşırmış* a holló a foglyot utánozván, járását eltévesztette; *kul hatasız olmaz, aff eder efendisi* a szolga hiba nélkül nem lehet, megbocsát a gazdája; *kişinin refikine nazar etmeli* az embernek a barátját kell megnézni; *şâmi dururken, meşşilde namaz kılmaz* míg a dsámi felemáll, a mecsetben nem imádkoznak; *görmejinşe jüzünü, harş edemem sözümü* míg nem látom az arcodat, nem adhatom ki a szavamat; *sözü fikr edüp sölje* a szót meggondolva mondjad; *zann etmedijin jerden tilki çıkar* a róka előjön, a honnan nem is vélted; *asılk ve melik joldaşı kabul etmez* a szerelmes és a fejedelem útítársat nem fogad el; *atı zabt eden kem dir* a mi a lovat megfékezi, az a fék.

b) *bir ıstisna kaşde teşkil ejlemez* egy kivétel szabályt nem képez; *bir gazâ ettik-ki xoşnud ejledik peşgamberi* olyant harcoltunk, hogy kielégítettük vele a prófétát; *sabr ejlemek şenlik anaztarı-dir* túrni a vigasság kulcsa; *aşzında-ki dilini haps eyle* a szádban levő nyelvedet fékezd meg; *ne âdet etmeli, ne âdeti terk ejlemeli* sem szokássá nem kell tenni, sem a szokást el nem kell hagyni; *noksana nazar ejlejen ahbab deşil dir* a hibára néző nem barát; *sujı bardakda, gemiji dıvarda sejr ejlememeli dir* a vizet a pohárban, a hajót a falon nem kell megszemlélni; *fursatı fevt ejlemek olmaz* az alkalmat elkerülni nem lehet; *günler tükib ejlerler, lakin birbirine benzemezler* a napok következnek (egymásra), de egymásra nem hasonlítanak; *Allah bir*

kapuju bend ederse, bin kapu ejler küşad Isten ha egy ajtót elzár, ezer ajtót kinyit; *gel denilen jere gitmeje ar ejleme, gelme denilen jere gidüp-de jerini dar ejleme* olyan helyre menni, a hova hívnak, ne szégyenkezz, ha pedig olyan helyre még a hova nem hívnak, ott ne szorulj össze; *muhabbet şirket kabul ejlemiz* a barátság társzkodást nem fogad el; *gamdan ölmem korkarım, gajret helak ejler beni* félek, hogy a bánattól nem halok meg, a vitézség pusztít el engem.

c) *böyle şaka kul olan ister-mi azad olmağ* egy ilyen sáhnak a szolgálja, akar-e kiszabadulást; *sabit olan nabit olur* a ki állhatatos, az növekszik; *hareket olmadıkça, bereket olmaz* míg mozgás nincs, áldás sincs; *hakk söze meşnun dazı razi olur* az igaz szóba az örült is beleegyezik; *hikmetinden sual olunmaz* bölcseségéről kérdés sem lehet; *rüzgıjara ilmad olunmaz* a szélben nem bízhatni; *sağır içün iki kerre kamet olmaz* a siketért nincs kétféle mérték; *mazi fikr olunmaz* az elmúlt nem említetik; *bir mızdan ötürü nal, naldan ötürü bir at kuyb olur* egy szeg miatt a patkó, patkó miatt egy ló vész el; *helal mal zayı olmaz* törvényes vagyon nem pusztul el; *köre elvandan bahs olunmaz* a vaknak a színekről nem beszélhetni; *jannüş mal ile, ölmüş baba ile iftihar olunmaz* odaégett vagyonnal, meghalt apával nem dicsekedhetni; *ışmarlama dua kabul olmaz* megrendelt imádság nem fogadtatik el; *mezhebden bahs olunur, meşrebden bahs olunmaz* felekezetről lehet vitatkozni, az erkölcsről nem; *merhametden maraz hasil olur* a könyörületből bűn származik; *sağ göz sol göze muhtağ olmağ* a jobb szem a bal szemért szükségessé ne legyen; *Allaha asi olmak istersen vasi ol* ha Isten ellen lázadni akarsz, légy végrendelkező; *ölümü görünçe, hastalığa kail olur* a halált látván a betegségbe bele-nyugszik; *sahibi kail olur, tellal kail olmaz* a tulajdonosa belenyugszik, az ügynök nem nyugszik bele; *zuji olan kojunun kujruçu büjük olur* az elvesző juhnak a farka nagy (szokott lenni); *kabul olmağazak duağ* *amin denmez* el nem fogadandó imára, áment nem mondanak; *zelzeleğ* *gören, jangına razi olur* a földrengést látó, a tűzvészbe beleegyezik; *hangı peygamberi immet olmağını bilmez* nem tudja hogy melyik prófétát imádjá; *ejilik zayı olmaz* a jóság nem vész el.

Különösebb szerkezetek: *at ile avrete inan olmaz* a lónak és asszonyinak hinni nem lehet; *dedi kodu ile geçti bütün ömrü* mondotta tette, ezzel telt el egész élte; *rüz-nāme sözüne inan yok-tur* a napló szavában nincs a ki higgyen; *tut ettiiler al-kinali taziğ* a fogd-meget mondtak a piros hennás agárnak; *kimsesiz miras-jedinin kimsesi çok olur* egy mindenki nélküli örökösnek sok valakije lesz; *hastaja döşek sor olmaz* betegről ágyat nem lehet kérdezni; *sus olmak* esendben lenni.

Összetett szavak.

I. Összetett névszók.

1. *Alárendelő összetétel.* a) Az oszmánliban, épp úgy mint a magyarban, a főnévvel egyesülhet a melléknévi jelző, mely utóbbi vagy melléknév, vagy igenév, vagy pedig ilyenül használt főnév is lehet, pl. *kadın-valide* asszony anyja, *soj-köpek* faj kutya, *aşma-köprü* függő hid, *kalkar-köprü* felvonó hid, *usta-çirsis* mester tolvaj, *çikmaz-sokak* zsák (ki nem menő) utcza, *dişi-kuş* nőtény madár, *kız-çocuk* leánygyermek, *dönme-dolab* forgó szekrény, *demir-kapu* vaskapu, *jandar-day* égő hegy, *uzun-çarşı* nagy (hosszú) bazár, *orta-parmak* középső újj, *çocuk-düşürme* gyermek elhajtás, *kojun-jıl* juh év (régi török időszámítás), *sapa-jol* mellékút, *çohadar-aga* főruhatáros, *zerde-pilav* sáfrányos piláf, *gelinlik-kız* eladó lány, *sürme-şerbet* hajtó serbet, *balık-pazar* halvásár, *ada-kale* szigetvár.

Az ily jelzős főnevek gyakran mint melléknevek is használatosak, melyek a magyarban melléknévi képzővel vannak ellátva, pl. *kara-göz* fekete szemű, *kel-baş* kopasz fejű, *kara-kaş* fekete szemöldökű, *ak-sakal* fehér (ősz) szakállú, *keman-kaş* ivszemöldökű, *kirez-dudak* cseresznye ajkú, *kalem-kaş* toll (ív) szemöldökű. V. ö. *demirden leblebi* vas (vasból) borsó, *ateşden gömlek* tűz (-ből) ing; *çöpdén minareje* dejme, *jıkılır* fából való mináret-hez ne nyúlj, *összedől*; *fransızçe* *altın* francia arany.

Példák: *usta-çirsis ev sahibini bastırır* a mester tolvaj a ház tulajdonosát elnyomja; *dökme-su ile dejirmen dönmez* csatornavízzel a malom nem forog; *dönme-dolab gibi iki jüzlü* mint a forgó szekrény két arcú; *sabr maksadın en kestirme-jolu dir* a türelem a szándéknak legrövidítettebb útja; *soj-köpek dişleri dökülse-de saldırır* a fajkutya, ha fogai ki is hullnak, neki ugrat; *taşma-su ile dejirmen nekadar döner* összehordott vízzel a malom mennyit forog; *denizde balık-pazar olmaz* a tengerben halvásár nem lehet; *bejlik-çeşmeden su içme* ür forrásából vizet ne igyál; *ışmarlama-dua kabul olmaz* a megajánlott ima el nem fogadtatik; *ötesi çikmaz-sokak* tulról zsák utcza; *dişi-kuş dur juvayı* japan a nőtény madár csinálja a fészket; *dişi-köpek kujruçunu sallamajınza* erkekek-köpek ardına dűsmez míg a nőtény kutya a farkát nem rázza, a hím kutya nem szalad utána; *kel-başa şemşir tarak jakışır ja* a kopasz fejre aczél fésű illik; *kujruklu jıldız her zaman doğmaz* üstökös csillag nem mindig támad; *koç-jıit* kurban içün dir bátor legény áldozatra való; *kaplı-baça kabuğunda ne bükük* sarajım var, *demış* a teknős béka a hüvelyében azt mondta, hogy milyen

nagy palotám van; *jırtızi kusun ömrü az olur* a ragadozó madár élete rövid; *kervan götü ise, kervan-seraj jerinde* ha a karaván el is haladt, a karaván szeráj a helyén van.

b) A jelzői összetételek legtöbbjét az oszmánli nyelv birtokos szerkesztéssel fejezi ki olyképpen, hogy a jelzett szó birtokos személyragot vesz fel, pl. *elma ayaži* almafa (-fája), *bahçe-kapusu* kertajtó (-ajtaja), *burun otu* tubák (orr füve), *činar-ayaži* platánfa, *kapu perdesi* ajtófüggöny, *üzüm çekirdeji* szőlőmag, *ajne çerçevesi* tükörráma, *čoban düdüjü* pásztor síp, *rum dili* görög nyelv, *fransız altunu* francia arany, *süt çorbasi* tejleves, *sıçan jolu* egérút, *arpa suju* sör (árpa víz), *çam sakızı* fenyő mézga, *čoban jıldızi* pásztorcsillag (Venus), *kan čibani* vérkelevény (furunculus), *turla sıçani* mezei egér, *jangın kulesi* tűztorony, *kahve parası* kávépénz, *čożuk-ojunzaı* gyermekjáték, *göz-jaşı* köny (szem nedve), *karınza juvası* hangyafészek, *salı günü* kedd (-napja), *mezar taşı* temetőkö, *kapuži başı* főkapus (kapus feje), *jeniçeri kapusu* janicsár kapu, *nemse çasari* osztrák császár, *osmanlı lisani* török nyelv, *mażar memleketi* Magyarország, *deve kuşu* struccz (tevemadár), *çingene düjünü* cigánylakodalom, *çeri başı* seregfő, *ada çayı* pemetetű (szigeti) tea, *hażılar jolu* tejút (hadsík útja), *kudret hamamı* (ásványfürdő), *tulum pejniri* tömlősajt, *arpa tarlası* árpamező, *bajram günü* ünnepnap, *kılız balıyı* kardhal, *kuş südü* madártej, *Vidin kalesi* Vidin vára, *Şam şekeri* sziriai czukor, *leh jaudisi* lengyel zsidó, *sabah çayı* reggeli idő.

Példák: *mart-havası gibi bir halda* durmaz mint a márcziusi levegő egy állapotban nem marad; *mezar-taşı gibi dim-dik* mint a sírkő, merev; *mejhanezinin jüzünü bajram-topu güldürür* a koresmáros arcát a bajram ágyúja nevelteti; *hergün tarhana-aşı, birgün-de pekmez olsun* mindennap tarhonya étel, legyen egyszer édesség is; *jaşı at-pazarında sormazlar* a kort a lóvásáron nem kérdik; *jaban-kedisi gibi insandan kaçır* mint a vadmacska az embertől fut; *Junus-balıyı gibi atılır* hanyódik mint a cethal (Jónás-hala); *sirke-fučişından baldamlasıla daha çok sinek tutulur* mézeseppel több legyet lehet fogni, mint eezetes hordóval; *davul-sedası uzakdan hoş gelir* a dob hangja messziről szépnék tetszik; *atalar-sözünü tutmajanı jabana atarlar* a közmondást (atyák szavát) meg nem tartót idegenbe dobják; *ateş-böşejini görse jangın sanır* ha tűzbogarat lát, tűzvésznek hiszi; *eşek-arısı gibi bal japmaz* mint a darázs, mézet nem készít; *öldüjüne bakmaz-da koz ayaşından tabut ister* a halált nem bánja, de diófából akar koporsót; *gül-ayaşından odun olmaz* rózsafából tűzifa nem lehet; *jaz-jaymuru gibi gelir geçer* mint a nyári eső, jön és elmúlik; *davul*

zurnasız cingene-düjünü olmaz dob és síp nélkül czigány-lakodalom nem lehet; *day başından duman, inşan başından jaman* eksik *olmaz* hegy tetejéről köd, ember fejről a baj nem szűnik meg; *başında dejr-men taşı dönse, kajd etmez* ha a fején malomkő forogna is, nem törődik vele.

e) Gyakoriak az olyan jelzős összetételek, melyekben az első rész személyragos és a melyekben ha mellékmondatná bontjuk fel őket, az összetétel utórésze az elsőnek állitmányja lesz. Hasonlók hozzá a magyar *agyafúrt, hitehagyott, lábafájós, isten adta, keze megaszott* stb. kifejezések. Leghasználatosabbak a melléknévvel és igenevekkel való kapcsolatok.

Példák: *pabužu büjük adam* papuesa nagy (nagy papucsú) ember; *başası jüksek ev* kéménye magas (magas kéményű) ház; *kokusu latif çiçek* illatja kellemes (kellemes illatú) virág; *derisi kalın* hajvan bőre vastag állat; *gözü güzel kadın* szeme szép asszony; *baldırı çıplak* meztelen lábikrájú (lábikrája meztelen); *jıldızı düşkün* hanyatló csillagú; *jenleri sarkık ruba* széle lelőggő ruha; *başı dumanlı daylar* ködös tetejü (feje ködös) hegyek; *başı Bagdad şallı kadın* Bagdad sálos fejű asszony; *jüzü çifte benli kız* kettős lencsés arcú lány; *saçı bitmedik jetim* haja ki nem nőtt árva; *suju kesilmiş dejr-men* vize megakasztott malom; *jıldızı parlak* csillaga fénylő; *kolu kırık işlemiş, gönlü kırık işlememiş* a tört karú dolgozott, a tört kezű nem dolgozott; *şanı janan eşek atdan jürük olur* a lelke égő szamar gyorsabb a lónál; *çenesi düşük koşa kari* lelőggő állú öreg asszony; *gözü gök, sakalı sarı olandan do'an peri* ola kék szeműtől, szőke szakálutól születő, tiúndér lesz; *pabužu büjüje okut kendini* nagy papucsúval tanittasd magad; *suju devirmiş kedije döndü* vizet felborított maes-kához hasonlít; *tabanı jannış it gibi kaçar* fut mint a talpát megégetett kutya; *evi jannış çifit karışi gibi jajgara eder* orditoz mint a háza leégett zsidó asszony; *bir deliji olan fare çabuk tutulur* egy lyuka levő egér gyorsan megfogatik; *akçesi ak olanın bakma jüzün* karasına a fehér pénzűnek ne nézz arca feketéjébe; *göbeji dejrmi altın* gömbölyű arany köldökü.

2. **Mellérendelő összetétel.** a) Olyan ikerszavas összetételek, melyekben vagy azonos és rokon vagy pedig ellentétes értelmű szók kerülnek egymás mellé és úgy alakilag, mint tartalmilag összecseengenek. Pl. *uş-bużak* vég-szeglet, *iş-güş* munkabajlódás, *ev-bark* ház-család, *el-avuş* kéz-marok, *üst-baş* felsőrész-fej, *söz-sohbet* szó-társalgás, *ad-şan* név-hír, *dal-budak* ág-galy, *el-pençe* kéz-karom, *köse-bużak* szeglet-sarok, *güç-bela* nehézség-baj, *pak-temiz* szende-tiszta, *çanak-çömlek* tál-edény, *dernek-toplak* gyülekezés-társaság, *çalgı-çanak* ének-zene, *ipsiz-sapsız* kötéltelen-nyéltelen, *ana-baba* anya-atya, *çör-çöp* fadarab-szemét, *öjle-böjle*

igy-úgy, *alış-veriş* adás-vevés, *dere-tepe* völgy-domb, *selam-kelam* üdvözlés-beszéd, *day-dere* hegy-völgy, *karı-koşa* feleség-férj, *geşe-gündüz* éjjel-nappal, *güllük-gülüstanlık* rózsáskert, *söz-sohbet* szó-társalgás, *ıdı-dış* belseje-külseje, *büyük-küçük* nagy-kicsiny, *jer-gök* föld-ég, *göz-kulak* szem-fül, *jokuş-iniş* fel- és leszállás, *aş-susuz* éhes-szomjas, *ajda-jilda* hónapban-évben, *az-çok* kevés-sok, *aşar-jokarı* le-fel, *ejri-fenu* jó-rossz, *ejri-doyru* görbe-egyenes, *o-bu* az ez, *şuna-buna* ennek emennek, *öte-beri* té-tova, *alt-üst* alsó-felső, *irili-ufaklı* nagyos-aprós, *jer-gök* ég-föld, *ziyaret-tüžaret* látogatás-kereskedés, *göz-kulak* olmak szem-fülnek lenni, *patırdı-kütürdü* zaj-lárma, *sarmaş-dolaş* ölelkezés, *göjsü-bayrı* melle-keble, *ön-ard* elülső-hátsó rész, *er-geç* korán-későn, *açık-saçık* félmeztelen, *çalı-çirpi* ág-bog.

b) Olyan összetételek, melyeknek csak az egyik része fordul elő önállóan, a másik része pedig vagy elavult kifejezés vagy pedig hangtani rárimelés, pl. *aman-zaman* kegyelem (*aman* kegyelem), *eski-püşkü* régi (*eski* régi), *ufak-tefek* apró-cseprő (*ufak* apró), *boşlu-boslu* termetes (*boş* termet), *in-şin* szellem (*şin* szellem), *evet-sepet* igenis (*evet* igen), *ejri-büjri* girbe-görbe (*ejri* görbe), *az git-uz git* keveset menj, sokat menj (*az* kevés), *parça-purça* dirib-darab (*parça* darab), *darma-dayın* szétszóródott (*dayın* szétszóródni), *filan-fistik* egy bizonyos (*filan* bizonyos), *hoş-peş* üdvözlés (*hoş* üdv), *delik-deşik* lyukas (*delik* lyuk), *çoluk-çoşuk* gyerekek (*çoşuk* gyermek), *saçma-sapan* összevissza beszéd (*saçma* zavaros), *pılı-pırtı* holmi (*pırtı* czók-mók), *karma-karışık* összevissza (*karışık* vegyes), *ala-bula* tarka-barka (*ala* tarka), *filan-fistekiz* egy bizonyos, *jirtik-pirtik* szétszakadozott (*jirt-* szakítani), *konu-komşu* szomszédság (*komşu* szomszéd), *alıksalık* együgyű (*alıks* ostoba), *karış-muruş* összevegyített, *kaba-saba* durva (*kaba* durva).

c) Olyan összetételek, melyeknek mindkét része csakis összetételekben, vagyis mint ikerszó fordul elő és többnyire elhomályosult értelműek, pl. *abur-şibur* falás, *abuk-sabuk* össze-vissza, *zagyva* beszéd, *apal-tapal* össze-vissza, *allem-kallem* fecsegés-locsogás, *pitir-kitir* ropogós, *çitir-pitir* pattogatott, *obur-şobur* nagyétű, *allak-pullak* zagyva, *çatra-patra* zagyvalék, *paldır-kıldır* bukdácsolva, *pat-küt* bumm, *patır-kütür*, *vizir-vizir* hebehurgya, *şışı-bışı* csecse-becse.

II. Összetett igék.

1. Azonos, rokon vagy ellentétes értelmű igék összetételei
pl. *bayır-çayır-* hív-kiált, *jalvar-jakar-* kér-könyörög, *kac-göç-* fut-költözködik, *ört-bas-* befed-lenyom, *ayla-sızla-* sir-rí, *ajıl-bajıl-* felocsúdik-elájul, *sev-okša-* szeret-beczéz, *sil-süpür-* törül-seper, *kor-kovala-* fíz-kerget, *derne-topla-* összegyűjt, *ara-sor-* keres-kérdez, *konar-göçer* megtelepedik-költözködik, *jer-içer* eszik-iszik, *düše-kalka-* esve-kelve, *gide-gide* v. *vara-vara-* menve-menve, *gel zeman-git zeman* jöjj idő-menj idő, *okujup jazmak* olvasni és írni (olvasva-), *gelüp geçmek* v. *gelüp-gitmek* jönni és menni (jövén-), *almak-satmak* venni-eladni, *sarmak-sarmalamak* begöngyölni.

2. Olyan összetételek, melyeknek egyik része elavult vagy önállóan nem használatos, pl. *ara-tara-* összevissza keres (*ara-keresni*), *düşün-taşın-* gondolkozik-töri magát (*düşün-* gondolkozni), *ezil-büzül-* összehúzódik, *jalvardı-jakardı* könyörgött-rimázkodott (*jalvar-* könyörögni).

3. Olyan összetételek, melyekben főleg hangutánzó iker-szók vannak egyes igékkel összekötve. E hármas összetétel két első tagja arra való, hogy az ige jelentését élénkebbé, színe-sebbé tegye. Ilyen összetételek többféleképp alakulhatnak. a) Az ige kezdő mássalhangzójából vagy szótagjából alakul az összetétel első része, pl. *pır-pır-parla-* fénylik, *tir-tir-titre-* reszket, *bajım-bajım-bajıl-* elájul, *ajım-ajım-ajıl-* magához tér, *sarım-sarım-sarıl-* átölelkez, *tiril-tiril-titre-* reszket, *kijım-kijım-kijıl-* szétvág, *inil-inil-inle-* sóhajtoz, *parıl-parıl-parla-* fénylik, *bayır-bayır-bayır-* kiáltoz, *harıl-harıl-harla-* folydogál, *fırıl-fırıl-fırta-* kioson, *çayıl-çayıl-çayla-* folyik.

b) Az ige alakjától függetlenül előzi meg az ikerszavas összetétel, pl. *tıngır-mıngır-salla-* ringat, *sapır-sıpır-dükül-* hulldogál, *çıtır-pıtır-ojna-* játszadoz, *paldır-kıldır-iner* puffanva leszáll. Ez az előrész a legtöbb esetben ugyanazon hangalakokból áll, és az ige kifejezte cselekvés hangjának az utánzását fejezi ki, pl. *tıpış-tıpış-jürümeç* járni, *fırstız-fırstız-gülmek* nevetni, *fırıl-fırıl-dolaşmak* bolyongani, *fıkır-fıkır-kajnamak* forrni, *fıldır-fıldır-aramak* keresni, *kıpır-kıpır-* v. *tıkır-tıkır-kajnamak* forrni, *kıtır-kıtır-jemek* enni, *hөngür-hөngür-açlamak* sírni, *mırıl-mırıl-söjlemek*

szólni, *harıl-harıl-jemek* enni, *şiril-şiril* v. *ıldır-ıldır-*, *zırıl-zırıl-*, *gurul-gurul-*, *çaıl-çaıl-akmak* folyani, *şirak-şirak-tokatlamak* felpofozni, *şarik-şarik-vurmak* verni, *čajır-čajır-jakmak* égetni, *fırıl-fırıl-čevirtmek* forgatni, *čingir-* v. *gümbür-gümbür-ötmek* énekelni, *güldür-güldür-okumak* olvasni, *ğajır-ğajır-söjlemek* szólni, *sakır-sakır-* v. *zingir-zingir-titremek* reszketni, *apul-apul-jürümeek* járni.

VI. Határozó szók.

I. **Helyhatározók.** a) Névszói tövekből valók, helyhatározói és névszói alkalmazásban egyaránt használatosak :

alt آلت alsó rész: *alt taraf* alsó oldal, *sofra altı* asztal alja, *kubbe altı* kupola alja (Fényes Porta), *altında* alattam, *el altında* kéz alatt, *altımızdan* alólunk. Pl. *ıuj ğanın altında dır* a természet (tulajdonság) a lélek alatt van; *saman altından su jürüdü* a szalma alól vizet folyat; *altı kaval*, *üstü şışhane* alól furulya, felül karabély (kétszínű ember); *ulu kuş kanadı altında dır* nagy madár a szárnya alatt van.

üst- اوست felső rész, tető: *üst taraf* felső oldal, *ev üstü* ház teteje, *üstüm* felsőm, *üstüme* reám, *üstümüzde* rajtunk, *üstüne* reá, *üstü başı* egész külseje, *üst kat* felső emelet. Pl. *taş taş üstüne kalmasın* kő a kövön ne maradjon; *baş üstüne* szívesen (a fejre t. i. téve a kezet); *üst tarafını pajlaşırız* a maradékon osztozkodunk; *altı ol*, *üstde olma* alatt légy, fent ne légy; *zeytin jayı gibi dajma üstüne gelir* mint az olaj zsírja mindig felszínre jön; *veren el alanın üstünde dır* az adó kéz a vevőnek felette van; *et nakadar ırık olsa*, *ekmejin üstüne jakışır* a hús bármily sovány is, a kenyérre illik; *day day üstüne olur*, *ev ev üstüne olmaz* hegy a hegyre lehet, ház a házra nem lehet.

iç- اچ belső rész: *iç taraf* belső oldal, *şehir içi* a város belseje, *ğeviz içi* a dió bélje, *iç-oılan* belső ifjú (apród); *içinde* benne, *içimizde* közöttünk, *içlerinden* közülök, *beş gün içinde* öt napban (alatt). Pl. *insanın alazası içinde dır* az embernek a fonákja bentről (bent) van; *oğak içinde tutulur* a tűzhely bentről

gyulad meg; *türk olana šchirin içi zindan dir* a töröknek a város belseje fogság; *herkezin iç jüzünü Allah bilir* mindenkinek a belső arezát Allah tudja.

dış- دیش külső rész: *dış taraf* külső oldal, *dış deniz* külső tenger (óceán), *İçİ dışİ* belseje külseje, *dışİnden* kívülről, *dışİlerİnden* közölök. Pl. *şıseji dışİnden jalar* a palaczkot kívülről nyalja; *pejniri şİsenin dışİnden jalar* a sajtót a palaczk külsejéről nyalja le; *İçİ dışİ bir* a belseje olyan, mint a külseje.

ön- اولkülső rész: *ön taraf* elöl levő oldal, *in önü* barlang eleje, *suraj önü* palota előtti tér, *önde* elöl, *önümde* előtttem, *önlerİnde* előttök. Pl. *önüne bakma sonuna bak* elejére ne nézz, a végére nézz; *önüne geleni kapar*, *ardİna geleni teper* az eléje jövőt megragadja, az utána jövőt megrúgja.

son- صولvégső, utolsó: *son taraf* végső oldal, *sonunda* végében, *son kerre* utóljára, *son-lehar* ősz (végső tavasz), *İşin sonu* a dolog vége. Pl. *sona kalan dona kaİr* az utolsónak maradó fagyva marad; *sonunu sajan erlik edemez* a végét számláló férfiaságot nem tehet; *son pişmanlık fajde etmez* utólagos megbánás hasznót nem hoz; *son nefesde iman selamet dir* az utolsó lélegzetben a hit üdv.

ara- آközbenső: *ara jer* közbenső hely, *bu arada* e közben, *aramizdan* közöttünk, *ara-sİra* néha-néha, *arasını bulmak* sorját (közbensőjét) találni, *aramizda olsun* közöttünk 'maradjon, *aramizda kaz var* köztünk liba van (gyermekjáték). Pl. *aralarİndan kara kedi geçti* köztük fekete macska haladt át (haragban vannak); *girilmez efendi ile kul arasına* úr és szolga közé nem mehetni; *körlerin arasında*, *sen-de gözüünü kapa* a vakok közt te is hünyd be a szemed; *bulut arasından aj doydu* a felhő közül a hold jött fel; *aş aş ile jatınza*, *arada dilençi doyar* éhes éhes-sel feküdvén, közben koldus születik.

ard- اردhátsó rész: *ard taraf* hátsó oldal, *ardında* mögöttem, *ardİnizdan* mögöttetek, *ardlarİndan* utánuk. Pl. *ard ayaİle*

kulaşını kaşır hátsó lábával a fülét vakarja ; *arîf olan mektu-bunu ardından okur* a hozzáértő a levelet visszajáról olvassa ; *ardînîzdan tatar-mî kovar?* mögöttetek tatár kerget-e? ; *ardîna jüz köpek havlanajan kurd, kurd saşılmaş* a melyik farkas után száz kutya nem ugat, az nem megy farkasszámba ; *ardîna dūş-mek* üldözni. Vö. **arka-** hát, hátsó rész, mögött: *arka taraf* hátsó rész, *arkamda* mögöttem, *arkasında* mögötte, *arkaja dūşmek* nyomába esni, üldözni, *sözün arkasını kesmek* a beszédet befejezni, *el arkasından dost tutunmak* más háta mögött barátkozni.

jan- جان oldal, mellett: *jan taraf*, mellső oldal, *janî başında* mellette, *janında* mellettem, *jandan* oldalt, *benden jana* mellettem (tőlem oldalt), *şchirden jana* a város mellett (a várostól oldalt). Pl. *kurunun janında jaş-da janar* a száraz mellett a nedves is ég; *jandan gelen denizden korkulur* az oldalt jövő tengertől félni kell; *kurd ile konuşan köpeji koj jana* a farkassal beszélgető kutyát tedd oldalt; *kurd janında kuş-da dojar* a farkas mellett a madár is jóllakik; *kutsuz kuşun juvası toyan janında olur* a szerencsétlen madárnak a fészke a születő mellett van. — Vö. **baş-** fej, mellett: *başında* fejénél, mellette. Pl. *uzun çarşı başında bir jalañ sōjler*, *alt başında kendî inanır* a nagy bazár mellett hazudik, lent maga is elhiszi; *çeşme başında* a forrás fejénél (mellett).

öte- اوتة tulsó rész; **beri** (berü) برى innenső rész, óta; **karşı** قارشى szemközti rész: *öte taraf* tulsó oldal, *karşı taraf* szemközti rész, *beri taraf* innenső oldal, *öteden* tulról, *beriden* innenről, *karşidan* szemköztről, *evin ötesinde* a házon túl, *irmayın ötesi* a folyó tulsó partja, *öteden berü* régóta, *berisinde* innensőjében, *karşimda* átellenemben, *karşılardında* átellenükben, *ötesini beri etmek* a tulsóját innensővé tenni. Pl. *ötesi çıkmaz sokak* az azontúlja zsák uteza; *zurnaşının karşısında limon jer* a sipos átellenében ciztromot eszik; *dünden beri sokaya çıkmadım* tegnap óta az utcára nem mentem ki; *karşımıza atlı kojar* ellenünkbe lovasokat küld. — Vö. **aşırı** (aşırı) túl: *day aşırı* a hegyen túl, *iki gün aşırı* a

harmadik napon (két napon túl); *anarî* túl, pl. *kim beri dir kim anarî derler* némelyek azt mondják, hogy innen, némelyek, hogy túlról van.

kadar قدر -ig, -nyi, pl. *nekadar* mennyi, *okadar* annyi, *nereje kadar* meddig, *eve kadar* a házig, *adam kadar* büjük embernyi magas. | Ugyanilyen jelentésű a **dek**, **dejin** szó is, pl. *evedejin* hazáig, *simdijedek* mostanig. — Vö. **-žek**, pl. *elifden* *čiktim bežežek*, *sejirttim köžežek* eliftől jöttem béig, nekiugrattam a faluig. Pl. *kar ne kadar čok jaysa*, *jaza kalmaz* hó bármily sok esik is, a nyárig meg nem marad; *Bursaja-dek gittim* Brüsszáig mentem; *jaramaz komšunun jedi mahalleje-dek zararî var* haszon-talan szomszédnak hét helységig van a kára; *bažak kadar boju var*, *türlü-türlü xuju var* kéménynyi termete van, különféle természete van.

b) **Névtólk**, a hol honnan és hova kérdésre:

ičerde v. *ičeride* bent, belül; *ičerden* v. *ičeriden* bentről, belülről; *ičerî* v. *ičeriye* be, befelé.

dışarda v. *dışarîda* künt, kívül; *dışardan* v. *dışarîdan* kint-ről, kívülről; *dışarî* v. *dışarîja* ki, kifelé.

jokarda v. *jokarîda* fent, felül; *jokardan* v. *jokarîdan* fentről, felülről; *jokarî* v. *jokarîja* fel, felfelé.

aşayîda v. *aşâda* lent, alant; *aşayîdın* v. *aşâdan* letről, alulról; *aşayîja* v. *aşû* le, lefelé, alá.

üzerde v. *üzeride* rajta; *üzerden* v. *üzeriden* róla; *üzre*, *üzere* v. *üzeriye* rája, végett, ért.

ilerde v. *ileride* előtt; *ilerden* v. *ileriden* előlről, *ileri* v. *ileriye* előre.

geride visszafelé; *geriden* visszafelőlről, *geriye* v. *geri* vissza.

Példák: *ateş üzere koj* a tűzre tégy; *jikanmak üzre hamama gittim* mosakodás végett a fürdőbe mentem; *evin jokarîsî* a ház fel-seje; *burnu jokarîda* az orra fent van; *jokarîdan aşayî* fentről le (egyik végtől a másikig); *aşayîsî jokarîsîna uymaz* lentje nem hasonlít a fentjéhez (jellemé nem hasonlít a külsejéhez); *ileri sat* siető óra; *ölü köprü olsa*, *üzeri kişinden geçme* ha holt ember lenne a híd, ne menj át rajta.

II. **Időhatározók.** a) Önálló határozók: *ne vakit, ne zeman* mikor, *şimdi* most, *dajma* mindig, *hiç* valaha, soha, *hiç bir vakit* soha, *demîn, demin* ezek az imént, *geçenlerde* a multkor, *birde* egyben, *birden bire* egyszerre, *olvakit* akkor, *derhal* azonnal, *çokdan, çokdan berü* régóta, *dün* tegnap, *bugün* ma, *jarîn* holnap, *evvelsi gün* tegnapelőtt, *obirgün* másnap, *jarîn deşil, obir gün* holnapután, *kaçan* mikor, *jakîn* közel, a közelben.

Példák: *daha şimdi gitmiş* éppen most ment el; *şimdi para arslan uşında* most van a pénz az oroszlan szájában (nehéz idők járnak); *vaktına göre bir sâcan deliji bin altına deşer* a körülményekhez képest egy egéryluk ezer arannyal ér fel; *iki taûsan birden tutulmaz* két nyúl egyszerre nem fogható; *dün kabak oldu, bugün etrafa boşun uzadıyor* tegnap lett tök, ma már mindenfelé nyújtja a nyakát; *jarîn-ki kazdan bugünkü jumurta eji* dir a holnapi libánál a mai tojás jobb; *şahil olan dajma şad olajım der, elem çeker* a tudatlan mindig vig akarván lenni, bánkodik.

b) Időhatározót képez: a) **-in, -în** és alkalmazkodott alakjaik, pl. *jaz-in* nyáron, *güz-ün* ősszel, *kış-in* télen, *dem-in* az imént, *peş-in* előbb, *öjle-jin* délben, *gündüz-ün* nappal; b) **-lejin, -lajin**, pl. *geşe-lejin* éjjel, *sabah-lajin* reggel, *akşam-lajin* este. Pl. *jazın azıksız, kışın jaymurluksuz jola çıkma* nyáron eleség nélkül, télen esernyő nélkül útra ne kelj; *kışın harman beklejen, jazın döver* a ki télen az aratást őrzi, az nyáron csépele; *padişahım, jazın jaz olsun, kışın kış dediler* azt mondták padisám, hogy nyáron nyár, télen tél legyen; c) külön határozószók: **artık** آرتیق (art- nőni), már, még, végre, többé, legalább, pl. *artık usandım* már megüntam; *artık gelmejeşek* többé nem fog jönni; *artık kalmadı* több nem maradt; *artık sen benden eji bilirsın* te már azt jobban tudod nálamnál | **henüz** (henüz) هنوز éppen most, csak most, pl. *henüz geldi* éppen most jött; *henüz gitmiş* az imént ment el; *henüz kendije teslim olunmamış idi* még csak nem adatott neki át | **sonra** صوركه után (son vég), később, pl. *benden sonra* én utánam, *senden sonra* te utánad, *ondan sonra* ő utána, azután, *en sonra* végül, *sonradan* gelen az azután jövő, *şimden sonra* mostantól kezdve, ezután, *biraz*

sonra kissé később, *onbeş gün sonra* tizenöt nap után. Pl. *sonra gelen devlet*, *devlet dir* az azután jövő szerencse a szerencse; *sonra gelen kapuyu kapar* az azután jövő esukja be az ajtót; *türk aklı sonradan gelir* a török esze későre (azután) jön meg; *kışdan sonra behar olur* a tél után tavasz lesz; *evvel görüş sonra bilis* előbb látás, aztán tudás.

III. **Módkhatározók.** a) A melléknév egyúttal határozó, pl. *çabuk* gyors, gyorsan, *javaş* lassú, lassan, *açık* nyílt, nyíltan, *ejî* jó, jól, *fena* rossz, rosszul stb. *Példák:* *çabuk söyle* gyorsan beszélj; *javaş söyle* lassan szólj; *açık ağız aź kalmaz* nyitott száj éhesen nem marad; *jörgun at ağır basar* a fáradt ló nehezen lép; *uğuz alışı tatlı jemez* az olesón vevő jóízűen nem eszik; *uğuz satan tez satar* az olesón eladó gyorsan ad el; *alçak uçan jüşe konar*, *jüşe uçan alçak konar* az alacsonyán repülő magasan száll, a magasan repülő alacsonyán száll; *tez seven tez ajrılır* a gyorsan szerető gyorsan válik el. b) *-şu*, *-şe*, *-ça*, *-çe*, *-şene*, *-şilejn*, *-in* képzők útján, pl. *gizli-şe* titkosan, *ejî-şe* jól, jóeskán, *javaş-ça* lassan, *başlı-şa* főképpen, *köpek-çe* kutyamódra, *türk-çe* törökül, *mağar-şe* magyarul, *ejî-şene* jóeskán, *su-junşa* víz mentén, *bun-şilejin* ezen módon, *şen-şilejin* a te módod szerint. *Példák:* *çoşukşa oynamak* gyermek módjára játszani; *orlanı jemişe gönder*, *ardınşa sen var* a fiút gyümölcsért küldd, mögötte te menj; *var-mi-dir benşilejin jıldızı düşkün kimse* van-e olyan szerencsétlen mint én?; *köpekçe köpek sahibini tanır* kutya módjára ismeri a kutya a gazdáját; *kılıfı kılış bojunşa düzerler* a hüvelyket a kard mérete szerint készítik; *kujuju bojunşa kaz* a kutat a termeted szerint ásd. c) Külön határozószók:

anşak (régies, de már szokatlanabb használatban **çak**) آىاق, csak, pusztán, pl. *o gelmedi*, *anşak ben geldim* ő nem jött, csak én jöttem; *adam olursun*, *anşak çalışmalı-sın* ember leszel, pusztán igyekezned kell; *joktur tapaşak*, *çalab-dır anşak* ninesen imádandó, isten van csak; *bugün mektebe anşak ben gittim* ma

az iskolába csak én mentem; *bunu kimse bilmez, anżak ben bilirim* ezt senkise tudja, csak én tudom; *ĕak Brusajadek gittim* csak Brüsszáig mentem; *saltanat dedikleri anżak žihan gougası-dır* a hatalomnak nevezett csak a világ háborúja.

belki بلكي talán, pl. *biraz beklejiniz belki gelir* egy kissé várjon, talán megjön.

daha دها még, főleg a fokozásnál használatos, pl. *o senden daha büjük* ő náladnál még nagyobb; *daha ne var* még mi van; *dahası dayda, jarısl evde* ,még'-je a hegyen, a fele otthon; *daha gelmedi* még nem jött; *daha ne japalıım* még mit tegyünk; *üĕ brş daha, sekiz eder* három meg öt, nyolezat tesz.

bari باری legalább, pl. *herne ise olmuş, bāri bir daha olmasın* már mindegy, megtörtént, még egyszer legalább meg ne történjék; *o iş olmadı, bāri buna müsaade bujurun* abból nem lett semmi, legalább ennek engedje meg.

gibi گیبی képp, ként, pl. *deve gibi bir doyrı jeri yok* tevé módjára egyenes helye nincs; *hajlaz adam hajvan gibi dir* a lusta ember olyan, mint az állat; *gul-jabanı gibi adamın jakasına biter* démonképp az ember nyakára nő; *zaferan gibi sarı* sárga mint a sáfrány; *dişleri inşe gibi bejaz dir* a fogai fehérek mint a gyöngy; *hajvan koşijor gibi mintha* állat futna. | Névmással kapcsolatban: *benim gibi* olyan mint én v. az enyém, *senin gibi* olyan mint te v. a tied, *onun gibi* olyan mint ő v. az övé, *bunun gibi* olyan mint ez v. ezé stb.

hele هله csak, végre, főleg, kivált, pl. *hele sōjle hele* szólj csak szólj; *nıjetim ĕok, hele ĕıksın Ramazan* sok a tervem, csak múltjék el a Ramazán; *hele şu işe bakın* csak nézze ezt a dolgot; *hele dedijim oldu* csak meg lett, a mit mondtam; *hele jap, görürsün hālın* csak tedd, majd meg látod az állapotodat.

hemen (heman) همان gyorsan, csak, pl. *hemen sen sōjle* csak te beszélj; *hemen kalkup gidejim* gyorsan felkelvén hadd

menjek; *fakire itibar yok, hemen izzet olur beje* a szegénynek tisztelete nincs, csak a bejnek van becsülése.

ille الله csak, pusztán, csupán csak, pl. *hepsi olur, ille bu olmaz* mindnyája lehet, csak ez nem lesz; *beni senden kimse ajrmarz, ille ezel* engem tőled semmisem választ el, csak a halál.

jine (gene) كنه, azonos a *jeni* (új) szóból képzett *jeniden* (újból, ismét) szóval, jelentése mégis, ismét, pl. *jine geldi* ismét eljött; *herkes aklın mezada vermiş, jine kendi aklın bejenmiş* mindenki az eszét kótyavetyére adta, mégis a maga eszét szerette meg; *elmasl camura atmışlar, jine elmas jine elmas* a gyémántot sárba dobták, mégis gyémánt mégis gyémánt; *domuzun burnunu kesmişler, jine domuz jine domuz* a disznónak orrát levágták, mégis disznó mégis disznó.

göre göre nézve, képest [gör- (lát)ni igéből]. A hova kérdésre felelő raggal: *sana göre* hozzád képest, neked való, *banı göre* hava hoş rám nézve az idő szép. Pl. *rafda şeker var, amma sana göre değil* a polezon ezukor van, de nem neked való; *deliye göre hergün bayram* a bolondnak minden nap ünnep van; *dağın göre kar yağar* a hegyhez képest esik a hó; *güne göre kürk giymek gerek* a naphoz képest kell bundát öltetni; *bojuma göre boı buldum, hujuma göre hujı buldum* természetemhez képest természetet találtam, természetemhez képest természetet találtam; *tamam boıuma göre biçilmiş kaftan* dir épp a természetéhez szabott kaftán.

pek çok nagyon, *zıyade* (zıyadesile) felette, pl. *pek severim* nagyon szeretem, *pek darıldım* nagyon megharagudtam, *pek ala* nagyon pompás. Pl. *jajı pek çekme, kırılır* az íjat nagyon ne feszítsd, eltörik; *pek açılma, souk alırsın* nagyon ne fedd ki magad, meghülsz; *pek kurşalama, sivilşiji* eiban edersin nagyon ne vakarózz, a szemölcsöt keléssé teszed.

tek تەك csak, pusztán, pl. *tek oku* csak olvass; *gizlendim*, *tek beni* görmesin elrejtőzködtem, csak meg ne lásson; *tek gelsin-de geç gelsin* csak jöjjön és későn jöjjön; *tek bizi xatırınızdan çikarmazsınız* csak nem fog bennünket elfelejteni.

IV. **Okhatározó szók:** *dolaj* (dolajî) دولای és دولای ért, végett, miatt. A honnan kérdésre felelő raggal: *bundan dolaj* e miatt; *neden dolaj* mi miatt; *sizden dolaj* ti miattatok. | Hasonló jelentése van az *ötürü* اوتری szónak, pl. *sizden ötürü* ti miattatok; *bilmeden ötürü* tudás végett.

içün ايچون ért, végett, miatt, pl. *Allah içün* az Istenért. Név-mással kapcsolatban: *benim içün* érettem, miattam, *senin içün* éretted, miattad, *onun içün* érette, azért, *bunun içün* ezért, ennek, *kimin içün* kiért, kinek. Pl. *bayban bir gül içün bin xāre xizmetkjar olur* a kertész egy rózsáért ezer tövisnek lesz szolgálja; *tütünden kurtulmak içün ateşe düşme* a füsttől megszabadulásért a tűzbe ne ess.

māda ماعدا kivéve, kívül. Honnan kérdésre felelő raggal: *benden māda* kivülem, *senden māda* téged kivéve, *ondan māda* azonkívül; *senden māda herkes geldî* téged kivéve, mindenki eljött. | Hasonló jelentése van a *gajrî* szónak, pl. *benden gajrî herkesde var* kivülem mindenkinek van; *Ahmedden gajrîsi geldî* Ahmedet kivéve, eljöttek. | Hasonló értelme van a *baška* és az elavult *özge* szónak, pl. *bundan baška*, *bundan özge* ezen kívül; *serçeden baška kuş*, *zejrekden baška jokuş bilmez* vereben kívül más madarat, *Zejreken* kívül más meredeket nem ismer; *her şey olur biter*, *kösenin sakalından baška* minden dolog nőhet, a szőrtelen szakálát kivéve.

VII. Kötőszók.

Az igenévi szerkezet a kötőszók túlságos használatát feleslegessé teszi. Innen van, hogy a török nyelvbe jutott kötőszók jobbra arab és perzsa eredetűek. A gyakrabban előfordulók a következők.

Amma ar. اَمَّا de, hanem, sőt, csakhogy, pl. *git amma çabuk gel* menj, hanem gyorsan jöjj; *bilir amma söjlemez* tudja, de nem szól; *dilin kemiji jok-tur amma kemiji kirar* a nyelvnek esontja nincs, de esontot tör. — Mondatbeli használatánál a kötőszót erős, majdnem éneklő hangsúlylyal ejtik ki és utána kis szünet következik, pl. *kavuk büjük amma — altında efendi jok* a süveg nagy ugyan, de alatta ember nincs (nagy pipájú, kevés dohányú ember); *bažasi ejri amma — tütünü doğru çkar* a kéménye görbe (ugyan), de a füstje egyenesen megy ki; *derd gider amma — jeri boş kalmaz* a fájdalom elmegy (ugyan), de a helye nem marad üresen; *deve arir gider amma — yol alir* a teve nehézkesen megy (ugyan), de halad (utat vesz); *dejirmen döner, amma — suju nereden?*; a malom forog (ugyan), de a vize honnan?; *dudu söyler amma — insan olamaz* a papagály beszél ugyan, de ember nem lehet; *ev janmıs amma—borç bažadan kaçmıs* a ház leégett, de az adósság a kéményen át kifutott.

Jegyzet. Csodálkozást és megütközést is fejezhet ki, p. *amma jazı* ez ugyan írás; *amma ses hā* no ez aztán a hang; *amma japtın hā* ezt ugyan megtetted.

bile بيله sőt, még, is, még csak; tagadó szerkezetben: mégsem, még csak nem is, pl. *gelsem bile* még ha jönnék is; *horoz bile vakıtsız ötmez* a kakas sem szól idő előtt; *sana el veren, bana bol bile gelir* a neked elég levő (a mi neked elég), nekem még sok is (soknak jön); *delisiz žennete bile girilmez* bolond nélkül még a menyországba se lehet menni; *kurd sajılmıs kojunları bile kapar* a farkas még a megszámlált juhokat is elragadja; *baqlı arslana taušanlar bile hüžum eder* a megkötött

oroszlánra még a nyulak is rátámadnak; *karinžanin bile safrasi var* a hangyának is van epéje; *jalvarmak dejil, aylamak bile kjār etmedi* nem hogy a könyörgés, de még a sírás sem használt; *orlanı dejil, açasını bile vurdum* nem hogy a fiút, de még a gazdáját is megvertem.

Jegyzet. A *-bile* mely az *-ile* (-vel) teljesebb alakjának látszik, a régiebb *vele* jelentésével is előfordul, p. *bile almiş hem anasın atasın* vele (magával) vette még az anyját, atyját is; *bile almiş idi janınza dostu* vele (magával) vette volt a barátját. — Továbbképezve is használatos, pl. *bilesinze* együtt, együttesen, p. *bilesinze gitti* vele együtt ment el.

dahi ar. (*daxi, daha*, összevonva *-da, -de*) دى دخی is, és, de, sőt; tagadó szerkezetben: sem, is- nem, pl. *ben-de* (*ben daxi* h.) én is; *o-da* az is; *az je-de bir xizmetkjār tut* keveset egyél, de egy szolgát tarts; *hizmet etmeji öğrenmejen, efendilik dahi etmez* a szolgálást meg nem tanuló, az uraskodást sem tudja; *hakk söze meznun daxi rāzi olur* az igaz szóba a bolond is belenyugszik; *dervişin fikri ne ise, zikri dahi o-dur* a mi a dervisnek a gondolata, az az imádsága is; *bal-da bir, pahası-da bir* a méz is egy, az ára is egy; *balık avlajana kötü su-da gerek* a halásznak rossz víz is kell; *baş ol-du eşek başı ol* fej légy, ha szamár feje is; *zenginın horozu-da yumurtlar* a gazdagnak még a kakasa is tojik; *baş nereje giderse, ajak-da oraja gider* a hova a fej megy, a láb is oda megy, *bir axorda at-da bulunur eşek-de* egy istállóban ló is van (találtatik), szamár is; *derdini veren dermanını-da verir* a ki a bajt adja, a vigaszt is adja; *kurdun janında kuş-da geçinir* a farkas mellett a madár is megél.

Jegyzet. Ugyancsak *-da, -de* megrövidült alakja van a török *daha* دها (még) szónak is, melyet hibásan *daxi*-nak is írnak át.

ejer (*eger*) per. هج ha, hogyha; leginkább a föltételes mondat szerkezeteknél használatos. Hasonló jelentése van az arab *farzā* فرضا (föltéve) szónak, pl. *farzā sen gitmesen, ne olur*

föltéve hogy nem méssz, mi lesz; *ejer jaymur olajdî, anżak kendi tarlasına jayardî* ha eső lett volna, csak a maga mezejére esett volna; *ejer okursa, müfti olurdu* ha tanulna, mufti lehetne; *ejer umsajdî* ha remélte volna; *ejer dersime çalışmazsam, mektebden kovarlar* ha nem dolgozom a leczkémén, az iskolából kiűznek. — Előfordul rövidebb *ger* és összetett *egerçe* alakban, pl. *ejerçe madde bøjle ise, tashih etmenizi riża ederim* ha a dolog így áll, kijavítását kérem; *kurdun oğlu kurd olur, ejerçe adamla bøjüsün* a farkas fia farkas lesz, hogyha az emberrel nő is fel.

fakat (ar. *fe-kat* elég, nem több) فاك. Jelentése: de, hanem, csak, pl. *git, fakat çabuk gel* menj, hanem gyorsan jöjj vissza; *øjle olmaz, fakat bøjle olur* így nem lehet, hanem emígy lehet; *sana söylerim, fakat başkasına söylerim* neked megmondom, de másnak nem mondom meg.

gerek گرك, eredeti jelentése: kell; kötőszói értelemben főleg párosan használva: *gerek-gerek* akár-akár, pl. *gerek gündüz gerek geze* akár nappal, akár éjjel; *gerek gelsin, gerek gelmesin* akár jöjjön, akár ne jöjjön.

gjah گج, perzsa eredetije időt jelent, mint kötőszónak *majd* a jelentése; párosan: *gjah-gjah* majd-majd, pl. *gjah şøjle gjah bøjle* most így majd úgy; *ażemi nalbend gibi gjah nalına vurur gjah mişına* ügyetlen kovács módjára majd a patkóra üt, majd a szegre; *kumlu dere su gibi gjah dalar gjah çikar* mint a homokos patak vize majd elmerül, majd előkerül; *insan gjah işizak gjah soyuk üfürür* az ember majd meleget, majd hideget fúj; *insan gjah olur dayı kaldırır, gjah olur dayı kaldırılmaz* az ember majd hogy a hegyet felemeli, majd meg hogy a darát nem emelheti fel.

gjūja گویا, a perzsa *guften* (mondani) igének részesülő alakja: mondva, beszélve. Mint kötőszónak: „mintha” jelentése van,

pl. *mahitab okadar güzel-ki gjūja geže gündüze dönmiş a holdvilág annyira szép, hogy mintha az éjjel nappallá vált volna.*

hattā حَتَّى, ar. sőt, még, pl. *mangālī devirmişler, hattā kilim bile janmış a mangált felfordították, sőt még a szőnyeg is elégett; her tarafī gezdīm, hattā evinize geldīm, jine bulamadīm mindenfelé járkáltam, sőt házatokba is elmentem, mégse találtam meg; ben kīmsejī dīnlemem, hattā sizi-de én senkire se hallgatok, még önre sem.*

hem هم eredeti perzsa jelentése: mind. Kettősen használva: *hem-hem* mind-mind, is-is; *hem zijāret hem tūzāret* látogatás is, üzlet is; *her kadīn evinīn hem hanīmī hem halaḡīrī-dīr* minden asszony a házának úrnője is, szolgálója is; *hem sōjlejor hem gülījor* beszél is nevet is; *hem okuduk, hem okuttuk, hem unuttuk* olvastuk is, olvastattuk is, el is felejtettük.

A -de (*daḡi*) kötőszóval kapcsolatosan is előfordul.

ister اِستَر akár, az *iste-* (akarni) török ige egyes 3-ik személye. Többnyire kettősen használatos: *ister-ister* akár-akár, pl. *ister vezir olsun, ister vekil* akár vezér legyen, akár miniszter; *ister git ister kul* akár menj, akár maradj. — Páros használatában egyenlő jelentésű a *gerek-gerek* kötőszóval.

jā یا, eredeti perzsa jelentése: vagy, avagy. Kettősen használva: *jā-jā* vagy-vagy, pl. *jā olur, jā olmaz* vagy lehet, vagy nem lehet; *jā taxt jā baxt* vagy trón vagy szerencse; *āsika jā sabur jā sefer gerek* a szerelmesnek vagy türelem vagy utazás kell; *jā deve, jā deveḡi, jā űstünde-ki haḡi* vagy a tevé, vagy a tevehajcsár, vagy a rajta levő zarándok; *jā zor jā zer, jā šehir-den sefer* vagy erőszak, vagy arany, vagy elutazás a városból; *türke borḡlu olma, jā dūjünde jā bajramda ister* a töröknek adása ne légy, vagy lakodalomkor, vagy ünnepen kívánja; *her delīje elinī sokma, jā jīlan čīkar jā čījan* minden lyukba a kezéd ne dugd, vagy kígyó jön elő vagy gyík.

A *jā* mellett használatos még az ugyancsak perzsa eredetű

jaxod ياخود a *jā*-éval hasonló jelentésben, pl. *pek susadim*, *biraz su jaxod şerbet getir* nagyon megszomjaztam, egy kis vizet vagy pedig serbetet hozz; *jā kitabimi ver jaxod parasini* vagy a könyvemet add, vagy pedig a pénzét.

jāni يعني eredeti arab jelentése: tudniillik, azaz, pl. *bu senin dir, jāni bu sana maxsus-dur* ez a tied, tudniillik ez a te birtokod.

joksa (*joḡsa*) يوقسه, يوقسه a tagadó *jok* (nem) szócskának a feltételes *ise* (ha van) szóval való összevonása. Jelentése: különben, vagy, avagy, pl. *veli-mi-sin joksa deli-mi-sin* szent vagy-e avagy őrtült vagy-e? *böjle-mi olsun, joksa öjle-mi?* így legyen-e avagy emígy? *ač gözüñü joksa ačarlar* nyisd ki a szemed, különben mások nyitják ki.

keške (*keški*) كاشكه a perzsa eredetű *kjaš-ki* átvétele, melynek jelentése: 'ha Isten akarná, bárcsak, bárha'. Rendszerint feltételes igével van kapcsolatban, pl. *keške okusa-da adam olsa* bárcsak tanulna és ember lenne.

ki كي, arab eredetije *kej*-nek hangzik, jelentése: 'hogya', pl. *dedim-ki* mondtam hogy; *deniz bir padişah dir ki söz dinlemez* a tenger egy padisah, hogy nem hallgat a szóra; *dünja kime kalmış ki sana kalažak* a világ kire maradt, hogy reád maradjon; *adama ölümünü göstermeli ki xastaliğına razi olsun* az embernek a halálát kell megmutatni, hogy a betegségébe belenyugodjék; *büjüjü döv ki küçük-de ibret alsın* a nagyot üsd, hogy a kicsiny is példát vegyen; *adam ol-dur ki akrarından dönmeje* ember az, hogy a szavától el ne térjen; *deli oldur-ki bir düş-düjü çukura bir daha düşer* bolond az, a ki az esettje gödörbe még egyszer beleesik; *her söz söyleme-ki jerin kulağı var* minden szót ne mondj ki, hogy a földnek füle van; *tilki demişki: benim içün demem amma üzüksüz bağıñ kötüyü* kurusun a róka azt mondta, hogy: nem magamért mondom, de szőlő nélküli kertnek

a tőkéje száradjon ki; *deveje sormuşlar ki: iniş-mi seversin joks a jokuş-mu; jük olduktan sonra ikisini-de şejtan alsın, demiş a tevétől kérdezték hogy: a felszállást szereted-e avagy a lemenést; ha teher van, mindkettejét vigye az ördög; mondta.*

Ugyanez a *ki* van meg a *sanki* سانكى, *mādem-ki* اداكى, *čünkü* چونكى kötőszókbán. A *sanki*-nak, mely a *san-* (vélni) ige parancsoló tője, jelentése: mintha, pl. *sanki bűjük daqları o jaratmış* mintha a nagy hegyeket ő teremttette (volna); *sanki kijāmet kopmuş* mintha a végítélet tört (volna) ki: | *mādem-ki* jelentése: mivel, minthogy, miután, pl. *mādem-ki istemijorsun alma* minthogy nem akarsz, ne végy | a *čünkü* jelentése: mert, mivel. A régibb nyelvben a *čün* önállóan is használatos volt, midőn¹ jelentésben. Pl. *kardaş gibi sevişiriz, čünkü bir vatan evladı-jüz* testvérképp szeretjük egymást, mert egy haza gyermekei vagyunk; *čünkü* (*mādem ki*) *terekki etmek istijorsunuz, ničün çalışmajorsunuz* mint-hogy haladni akartok, miért nem dolgoztok?

lakin لكن, arab eredetű, jelentése: de, hanem, pl. *hepsi bitti, lakin ortası kaldı* mind elfogyott, hanem a közepe megmaradt.

mejer (meger) مكر, perzsa eredetű, az *eker*-nek a tagadó *me* szócskával való összetétele, jelentése: holott, hacsak, kivéve hogy, hacsak nem¹, pl. *ben ondan ajrılmam, mejer ki öleğim* én attól meg nem válok, ha csak meg nem halok; *ben onu arajorum, mejer-se o gitmiş* én őt keresem, holott ő elment; *adamın kötüsü olmaz, mejer züjürd ola* az emberben rossz nincs, kivéve ha szerencsétlen; *öksüz güler-mi, mejer janıla* az árva nevet-e, hacsak nem téved; *ejiden fenası olmaz, mejer fakir ola* a jóból rossz nem lehet, hacsak nem szegény.

ne نه, perzsa eredetű; jelentése: sem, se; kettősen használva: *ne-ne* sem-sem, *se-se*, pl. *ne selam alejküm, ne alejküm se'am* sem békesség veletek, sem veletek békesség; *kavak arazı*

gibi ne jemişi var ne gölgesi mint a nyárfának, se gyümölcse, se árnyéka; *ne saçıkan dan zararı var, ne fırtınadan korkusu* sem a vihartól nincs kárja, sem zivatartól félelme; *ne ölüje aylar, ne dirije güler* sem a halotton nem sír, sem az élön nem nevet.

Az utána következő ige, a magyarral ellentétben, nem tagadó, hanem állító jelentésű. Pl. *çoban köpeji gibi ne jer ne jedirir* mint a juhász kutyája, se nem eszik (sem eszik), sem mást nem enged enni (sem etet); *ondan ejisi yoktur: ne bilirim ne gördüm* annál jobb nincs: sem nem tudom, sem nem láttam; *deniz suju ne içilir ne geçilir* a tenger vize sem (nem) iható, sem (nem) átkelhető.

Gyakran fordul elő az *is*-t jelentő *-da, -de*-vel kapcsolatban, pl. *ne bejaz ne-de sıjah* sem fehér, sem (is) fekete.

tā, tā-ki تَا, addig hogy, míg, egész, pl. *tā evine gittim* egész a házáig mentem; *tā sabaha kadar ujumadım* egész reggelig nem aludtam; *tā kıyamete deyin* egész a végítéletig; *validej-nine ihtiram kıl, tā ömrün tavıl ola* szüleidet tiszteld, hogy életed hosszú legyen.

ve و arab eredetű, jelentése: és, pl. *kari ve ari jaraşı ijne dir* az asszony és a méh fegyvere a tű; *tuz ve tuz ve tuz* só és só és só (arra a kérdésre, hogy mi szükséges a házassághoz); *gebe hajvana bal ve su ve joyurt tulumu jükletme* rossz lóra mézet és vizet és savanyútejes tömlőt ne rakj fel; *bir eji şarab ve bir dilber avret iki tatlı zehir dir* egy jó bor és egy bájos nő két édes méreg.

Törökös mondat szerkezetekben a *ve* helyében *ile* (val, vel) van, pl. *atlı ile jaja bir deşil dir* a lovas és a gyalogos (lovassal gyalogos) nem mindegy; *ateş ile pambuyun ojunu olmaz* a tűznek és pamutnak (tűzzel pamutnak) játéka nem lehet; *avropa ile asiyaşı gezdim* Európát és Ázsiát (Európával Ázsiát) bejártam; *suju getiren ile destiji kıran bir dir* a vizet hozó és a korsót eltörő

egy; *at ile ešek bir deşil* a ló és a szamár nem egy; *ak ile karajî seđti* fehéret és feketét választott.

Jegyzet. Az arab és perzsa szók összetétele közt levő *-u*, *-ü* nem az arab *ve-* vel azonos, hanem az összetételt kifejező perzsa *u* kötőszó p. *ruz-u-şeb* nappal és éjjel; *lejl-ü-nehâr* éjjel és nappal; (törökül: *geşe gündüz* éjjel nappal); *sulh-u-silah* béke és háború; *ab-u-hava* víz és levegő; *şehd-u-sabr ile sâcan tahtaşî deler* igyekezettel és türelemmel az egér a deszkát átlukasztja.

şira (şere) *سیرا*; perzsa eredetű, jelentése: ,mert, mivel, minthogy', pl. *čalışmaktan geri durmamalı, şira terekkî çalışmakla olur* a tanulással nem kell visszamaradni, mert az előhaladás csak tanulással lehet.

VIII. Indulatszók.

A török indulatszók kétféle természetűek: 1. Jelentés nélküli felkiáltások, főleg a csodálkozás, megütközés, sajnálkozás kifejezésére. A használtabbak a következők:

a (e) a) a szó vagy mondat elején, pl. *a şanim* ugyan lelkem; *a kardaş* ugyan testvér; *a birader, ne japijorsun* ugyan testvér, mit csinálsz; *a kuzum, biraz söz dinle* ugyan bárányom (lelkem), kissé hallgass a szóra; *a, ne zeman geldî* óh milyen idő jött; *a, sana ne oldu* hát veled mi történt; *benî dinle, a ölüm* rám hallgas, óh fiam. b) a szó vagy mondat végén, pl. *bu senin a* hisz ez a tied; *buraja gel sen-a (sen-e)* jöjj csak ide; *sen japamazsin a* te nem teheted; *løjle olur a* így csak lehet; *dersinîzi japtinîz a* a leczkédet csak elkészítetted; *bak sen-a (san-a)* nézd csak; *gel sen-a* jöjj csak; *bu benim dir a* ez csak az enyém; *bugün mektebe gider-e* ma csak elmegy az iskolába.

ah, aş óh, jaj, pl. *ah efendim ah sultanım* óh efendim, óh szultánom; *ah ne olurdu* óh mi lett volna; *aş ben bunu bilirdim* óh ha én ezt tudtam volna.

aj ejh, ugyan, pl. *aj efendim ejh uram*; *aj aj, ne vakit geldin?* ej ej, mikor jöttél?

be (bre) és **behej** hé, pl. *gel be, git bre* jöjj hé, menj hé; *burda ne durijorsun be* mit állasz itt hé; *bre herif* ugyan ember; *behej adam* ugyan ember.

ej hé, ugyan, pl. *ej bana bak* hé ide nézz; *ej sen-de* ugyan te is; **ejvah** óh jaj, pl. *ejvah, ben bilemedim* óh jaj, én nem tudhattam; *ejvah, źihanın sonu jokmuř* óh jaj, hát a világnak nincs vége.

ha, fenyegetés és meglepetés kifejezésére, pl. *jaz ha* írj hát; *čaliř ha* dolgozz hát; *döverim ha* vigyázz, mert megverlek; *dinle ha* ide figyelj; *git ha* azt mondom elmenj; *uslu durmalı ha* szerényen kell ám ülni | *ha, dur sۆjlejem* igaz, állj meg, hadd mondjam el; *ha hođa Ali, ha Ali hođa* vagy hodsza Ali, vagy Ali hodsza.

haj, hajhaj hej, ugyancsak, pl. *haj, ne oldu* hej mi lett; *kijamet olađak mi?* *haj haj* végítélet lesz-e? ugyancsak.

hajdı nosza, rajta, pl. *hajdı gidelim* nosza menjünk; *hajdı iřimize bakalım* rajta, lássunk a dolgunk után; *hajdı birader gidelim* rajta testvér, menjünk; *hajdı bakalım* nosza rajta. | Összekötve: *hajdı be* rajta hé; *hajdındı* rajta csak; *hajdındı hop gidelim* nosza rajta, menjünk.

hejhat óh jaj, sajna, pl. *kendini řair-mi sandın* *hejhat* jaj, te tán költőnek vélted magad? *hejhat, sen ümüd edijorsun* óh jaj, még te remélsz is?

ja hát, hiszen, bizony, pl. *dedijim čikti ja* a mondtam bizony megtörtént; *efendi geldi ja* hiszen az úr megjött; *ja dođru dedijın adamın bu jalanına ne dersin* hát mit szólasz amaz ember hazugságához, a kit becsületesnek mondtál; *ja sen ničün bۆjle jalanźıların sۆzlerine aldanırsın* hát te ilyen hazugok szavaiban miért bízol; *o burada-mı ja* hát ő itt van?

of, oh, ox óh, jaj, pl. *ox bu gün mektebe gidijorum* óh, ma az iskolába megyek; *of, pek hazz ettiım* óh, nagyon örvendek; *of, pek alā olmuř* óh pompás volt; *of, artık usandıım* óh már torkig vagyok vele (ráuntam); *of, joruldum* jaj elfáradtam; *oh, ne güzel su* óh mily jó víz; *of, bu ne belaja satıřtık* óh mily bajba kerültünk; *of, parmayım ezildi* jaj, az ujjam szétzúzódott; *oh bujursunlar* óh tessék; *ox deme ki dűř-nenin ox demejesin* ne sóhajts, hogy ellenséged ne örvendjen. V. ö. *ox-řamak* czirógatni.

pe pe a csodálkozás kifejezésére, pl. *pe pe ne güzel* óh óh mi szép; *türk puh puhdan, řehri pe pe-den hořlanır* a paraszt a puh puh, a városi a pe pe szót szereti.

vah, vaχ óh jaj, be kár, pl. *vah halime* jaj nekem (az állapotomnak); *vaχ bičare čožuk* óh, a szerencsétlen gyermek; *vah dišim vah* jaj a fogam jaj.

vaj a csodálkozás, meglepetés kifejezésére, pl. *vaj, bõjle oldu ha* no hát így történt; *vaj, ne zeman geldin* óh, mikor jöttél? *vaj, sizi burada görijorum* óh, önt itt látom; *vaj, sen burda* óh, te itt.

2. Indulatszókul használatosak egyes jelentős, értelmes szók is. Ilyenek a következők: *aman* óh jaj (kegyelem), *of aman jandim aman* óh jaj megégtem; *bakalim* nosza, rajta (lássuk), pl. *gel baka'im* nosza jöjj, *kač bakalim* fuss csak, *ver bakalim* adj csak; *görejim seni* rajta (had lássalak); *jazik kár*; *jikil* pusztulj, kotródj, pl. *jikil šuradan* pusztulj innen; *def ol* takarodj; *sus* hallgass; *vesselam* vége, punktum, pl. *bitti vesselam* vége és azzal punktum; *mašallah* derék, bravó; *inšallah* remélhetőleg (ha Allah akarja), pl. *ruja ise hajir-dir inšallah* ha álom, remélhetőleg jóra fordul; *māzallah* Isten ments; *Allah aškina* az Isten szerelmére; *estāfrulla* Isten őrizz; *gečmiš ola* elmúlt legyen; *afijetler olsun* egészségére váljék; *aferim* pompás, bravó, pl. *aferim sana* szép tőled; *Allah Allah* óh Istenem, pl. *gök gürle-mejinže Allah Allah denmez* míg nem mennydörög, Allah Allahot nem kell mondani; *gidi lurkó*, pl. *seni gidi seni* adta lurkója; *seni gidi čapkın seni* adta lurkó hunczutja.

I.

FÜGGELÉK.

E fejezetben a különféle írásmódokat akarom, megfelelő szövegek keretében, bemutatni. A leghasználtabbakat a *sülüs*, *nesih*, *tālik* és *rikā* írásokat együttesen *ḫatt-i arbā* vagyis a négy írásnak nevezik. Ezek közül, már gyakorlati szempontból is, legfontosabb a *rikā*-nak nevezett kurziv írás. Ez írás a nyomtatásra használt *nesih*-írásból fejlődött és főleg abban különbözik tőle, hogy olyan ligaturák is vannak benne, melyek a *nesih*-nél nem fordulnak elő. Jóval nehezebb a többnyire csak hivatalos okiratoknál, fermánoknál használatos *divāni* írás; míg a perzsák *tālik*-ja főleg a költeményes írásokra van, illetve volt lefoglalva. A *divāni* íráson kívül még két írásmód volt régebbi időkben használatos: a *kūfi* és a már majdnem ismeretlen *sijakat*. Ezek közül újabban a *kūfi* használatát kezdik feleleveníteni, főleg könyvcímeknél és rövidebb feliratoknál, míg a *sijakat* ma már teljesen elavult és helyét a *divāni* foglalta el. E hétféle írások majdnem mindegyikének némi stilizált változata is ismeretes, az úgynevezett *kırma*. Itten következő szövegeink, melyek már a török nyelvtanulás magasabb és előrehaladottabb fokát szolgálják, a következő tartalmúak:

1. Egyes és átírással is ellátott szavaknak *rikā* írásba való foglalása, kezdve az egyszerűbb és könnyebben leírható betűkön és folytatva a nehezebb és szövevényesebb alakokon. Minthogy magának a *rikā* írásnak is különböző fokai vannak, akkép igyekeztem az egyes példákat összeállítani, hogy az egyes ligaturák fokozatosan és ugyanazon példán legyenek visszatükrözhetők.

2. E részben egy *Güneş* című szöveget közlök, egymás mellé állított *rikā* és *nesih* írásban. Az itt közölt kurziv írás

nyomtatva van, hogy a kezdő annál könnyebben elsajátíthassa ez írást. Nyomtatott *rikā* leginkább tanulók részére, főleg iskolai könyvekben és a nagy közönségnek szánt nyomtatványokban használatos; ez is csak a legújabbban.

3. A nyilvános iskolák programjait, illetve a tanításnak azt az anyagát foglalja ez a rész magában, melyet a török oktatási tanács állapított meg a török állami iskolák különböző fokozatai részére. Kezdődik a háromesztendő *mülkijé*-n, mely a mi középiskolánk négy felső osztályának felel meg, azután következik az egyetemi oktatás négy esztendeje, főleg bölcsészeti, természettudományi, irodalmi és nyelvi tárgyaival. Folytatjuk a jogi szakoktatásnak négy esztendőbe osztott anyagán és végül befejezzük az *idādjé*-nek nevezett három osztályával, a mi középiskolánknak mintegy alsó tagozatával.

4. E részben a következő iratokat közöljük: az ottomán bank mérlege, az anatóliai vasutak heti forgalma, a galatai börze árfolyamlapja, egy öt aranylírás papírpénz, egy számla, melyet a *herekei* császári selyemgyár igazgatósága állított ki egy vétel alkalmából; továbbá egy török útlevél, a forgalomban levő török ezüst és nikel pénzeknek egy lenyomata és több kereskedelmi és hivatalos irat. Ez utóbbiak *rikā* írásban. Ezen iratok között vannak hitellevelek, váltók, utalványok, elismervények és megbízólevelek.

5. A török hivatalos stílus megismerése céljából öt oklevél. Az első négy oklevél, úgynevezett *bujuruldu*, melyet kisázsiai utazásom alkalmából kaptam a török belügyi kormánytól, a különböző vilajetek kormányzóihoz címezve; a negyedik pedig egy úgynevezett *berat*, vagyis egy rendjel (nišan-i intiaz) adományozásáról szóló okirat. A két utóbbi oklevél *divāni* írással van kiállítva. Két költői mutatóvány fejezi be e szakaszt. Az egyik *ʿazli* híres költői munkájának a *Rózsa és Fülemlének* (Gül-ü-bülbül) bekezdő része, a másik pedig a török irodalom egyik legnagyobb lantosának, *Nevî*-nek egy költeménye. Mindkettő az akkoriban divatos *tālîk* írással van átírva.

6. E pont alatt mutatom be a különféle írásokat, megfelelő szövegek és ezek átírása kíséretében. Külön táblázatokban vannak összeállítva a *nesih*, *sülüs*, *tālîk*, *rikā*, *divāni*, *ʕeli divāni* és a *kūfî* írás hangjegyei, melyek közül a *divāni*, *kūfî* és *tālîk* egyéb

stilizált változatait is közlöm. Részint azért, hogy ez írások pontozott és pontozatlan voltát is bemutassam, részint pedig, hogy az egyes hangjegyek ligatúráit is megismertessem. A *kūfi* írásos szöveg *nesih*-es átírásban is megvan, mely az olvasást jelentékenyen megkönnyíti. A kétféle *divāni* írás közül az egyik a rendes írást tükrözi vissza, míg a másik, az úgynevezett *želi* jóval bonyolultabb és nehezebb olvasású. Követi ezeket végül a *sijakat* írás. Ez írásmód mai napság már ismeretlen és csak régebbi írásokban, főleg pedig defterekben fordul elő. Ez írásmód ismerete, főleg a hazai történelem szempontjából bír fontossággal. Itt is kétféle, noha lényegökben egymástól alig eltérő változatot közlök. Az egyik a pontozott betűk és szövegek kézírása, megfelelő latin betűs átírással, a másik pedig a pontozatlan, valódi *sijakat*, melyből az egyes betűkön és számjegyeken kívül, két oldalnyi szöveget és úgy *sülüsös* mint latin betűs átírást is közlök, hogy e rendkívül nehéz olvasatú írás megtanulását a lehetőségig megkönnyítsem.

Az irodalmi szövegekben és olvasmányainkban előforduló szók és műkifejezések külön szójegyzékben vannak összeállítva.

1. A rikā írás.

آب آت آج آر آز آس آسه
ab at aġ ad az as aš

آك آل آنه آو لاف لام آى
añ al an av laf lam aj

آص آصه آط اغ آف آه اك
as az at aγ af ah ek

آدب آرز آريج آرى آدى آذن آرو
edeb erz üč arī ardī izn ok

آداب آدات آذانه آواز آردى آوزم آرزو
adab edat ezan avaz ardī auzm arzu

درس دور در دَرِجِ دَستِ دَامِ دَول

döl dam dört derğ deva devr ders

داه دار دارد دَارتِ دَرِه دَانِ دَاز

vaz van verak varis varid dar vah

راه رَأسِ رامِ رَزِه رَای رَادی رَاج

revağ ravi rej rîzk ram rēs rah

دال داغ ذره دَده دَده دَده دَوز

düz dere deve dede zere dağ dal

لال لازم اَلان زلال لادنه اولونه آلات

alat olan laden zelal elan lazim lal

دول دَوامِ دادِ دَاری دَادی دَولِ دَرس

dürus daul dadî darî daud devam delal

زار زَوارِ زاده زَرده زَرِه زَازِ زَری

reži rezak rîzk zerde zade zuvar zar

اَرَادَه اَزَادَه اَزَرُ اَزَاوَه اَرَزَاوَه اَوَرُوچ

uruğ erzan erzak üzre azade irade

بَنی سَنی بَنِی بَسْتَنی بَنِی سَتَغْنی مُغْنی

muganni mustegni jani mubteni mebni seni beni

اَوْن اَوْن اَوْلَه اَوی اَرَه اَوَم

aum ara evi eve ön of un

وَزْزَا وَزْزَه وِزَان وِدَاع وِرُوب وِزِش وِرْدی

vardi verziş varup veda vezan vezn vüzera

کَرَم کِمَنه کِر کَمَنه لَمَاعَه کِتَاب کَسَب

kesb kitab leman kemter geçer kimesne kerem

فِکْر فِکْر فِکْر شَکْر شَکْر مَکْرَم تَکْمِل تَمَکِل

mükemmel teknil mükerem tekrar şeker tefekür fikr

مُؤْمِن مَرْمَر مَحْکَمَه مَحْنُوه مُمَانَه مَمْلُو مَحَارَسَه

mumarese memlu mumanā memnun mümkün mermer mümin

ایسه اید

isede

اراده ارام

arada

لکله بک بیل آنک بونل سونل آیل

lakin bejin bülbül anın bunun šunun ajin

ههوان ههمجون هزار هجا هج هزا هوس

heman humajun hezar heĝa hiĉ heza heves

دعده دهمه دهمه دهمان دهمان دهمی دهمی

veĝhle ĝihan čeharšembe mihman mühimmat bedihi muntehi

بهار تنها تنبها تهارت ظهور مظهر فبرست

behar تنها tenbihat teharet zuhur mazhar fibrist

کات کانه آگاه درگاه ارکان درکار کار

kjatib kain agjah dergjah erkjan derkjar kjase

صنکار بیکاه بیکاه بیکاه بیکاه بیکاه بیکاه

hünkjar pišĝjah rajgan destĝjah bekam kelam keklik

مهر مهرز رهاب عهد مفرد مفهوم مجبیه

mehžebin mefhum māhud ühud mahitab mahmuz membur

انی آنی الی ای زکی زکی بکی بکی

beji

zeki

eli

ani

امور لرنده امور لرنده امور لرنده

umurlarında

نہمت منہم رجور بہجت فہفہ صہرت لہبرات

hejhat

sihrijet

kabkaha

behğet

mehğur

mütehem

töhet

مُور مُم مملکت اسم علم لہمم مصمم

mussam-
mam

himem

ilm

ism

memleket

mēmen

mēmur

ارلن ان افطہ اولبابہ اولبابہ

olbabda

olunan

اولدق اولدق اولدق بوجرسون

bujursun

oldukda

اولوب اولوب اولوب اولوب اولوب

olmajup

olup

اولان اولان اولان اولان اولان

bulan

olan

بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش

bujurulduçuna

ملوکانه ملوکانه ملوکانه ملوکانه ملوکانه

mulukjanede

تەڭكە تەڭكە تەڭكە تەڭكە تەڭكە

bendegjan

tezkjar

بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش

bujurulduçuna

bujuruldukda

بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش بۇرۇلۇش

bujurulmak

bujurula

bujura

بجوربتلان . جوربتلان . جوربتلان

bujurulan

شهربار شهربار شهربار شهربار شهربار

nageh-zuhur

zuhurat

züll-üllahi

šehinšah

šehrijar

بجوربت . بجوربت . بجوربت

meğburijetle

meğburijet

اولم اولم اولم اولم اولم

bujurulduğundan

olmuş

olmayla

olmak

اولم اولم اولم اولم اولم

olduğu

شاهانده شاهانده شاهانده

šahanede

امرو فرمان امرو فرمان امرو فرمان

emru-ferman

emru-ferman

مزجہ مزجہ مذکورہ مذکورہ

mezkjure

بجورلفہ بجورلفہ مہریت مہریت مہریت

mēmurijetle

mēmurijet

bujuruldukda

ولی ولی الہی الہی الہی الہی

olduğundan

veli

بجورلوب بجورلوب صورت صورت صورت

suretde

suret

bujurulmajup

2. Olvasmány rikā és nesih-es átírásban.

Güneş.

S. güneş ne şekilde dir?

Ş. juvarlak (gülle gibi), nurlu, sıgık bir şesm dir.

s. güneş jerinden hareket eder-mi?

Ş. vākā güneş, dünjamızın etrafında dönijor gibi görünür, lakin bu hal, tıpkı hareket eden vaporda-ki yolçuların iskeleji aksı tarafa gidijor görmeleri gibi bir janlışlıktan ileri gelir, joksa hakikat halda dönen, güneş olmajup dünjamız dir. Güneş ise jirmibeş gün, oniki sāt zarfında bir kerre jalınız kendi mihveri üzerinde döner.

s. öjle ise niçün, güneş doğdu, güneş battı? deriz.

Ş. kurre-i arzın her hangı tarafı güneşe doğru döner ise, jalınız o taraf güneşi görür, obir tarafı karanlık olur. İşte bunun için dir, ki bizde geze olduđu vakit kurre-i arzda bulunduğumuz noktanın aksı tarafında bulunan memleketlerde gündüz olur. Onlara geze olduđu zaman bize gündüz olur. Bu sebeble güneş bize görünmeje başlajınğa, doğdu, ve artık göze görünmez olunğa, battı deriz, joksa hakikat halda güneş ne doğar ne batar.

s. dünya nasıl döner?

Ş. dünya jirmidört sātda kendi mihveri üzerinde garbdan şarka doğru döner. Bunun için sabahlajın güneş şark tarafından doğar gibi, akşam-da garb tarafından batar gibi görünür.

s. hangı tarafa şark derler?

Ş. güneş doğar gibi görünen tarafa derler.

s. hangı tarafa garb derler?

Ş. güneş batar gibi görünen tarafa derler.

s. kurre-i arz güneşden ne kadar uzak dir?

Ş. onbeş milyon jüz doksan bin altijüz mil kadar uzak dir.

s. güneşin zıjası ne kadar vakitda kurre-i arza jetişir?

Ş. sekiz dakikede.

کونسل

س - کونسل نه شڪلده در؟
ج - يو وار لاق، (گولله گي)
نور لو، صبحاق بر جسمدر.
س - کونسل یرندن حرکت
ایدر می؟

ج - واقعا کونسل، دنيا مزل
اطرافنده دونوبور گي گورو.
نور؛ لکن بو حال، طبقی حرکت
ایدن واپورده کی یولچیلرک، اسکلہ
بی عکسی طرفه گیدیور گور.
مه لری گي بر یا کلشلقدن ایلری
گایر. یوقسه حقیقت حالده دون،
کونسل اولما یوب دنيا مزل در.
کونسل ایسه یگر می بش گون،
اون ایکی ساعت ظرفنده برکزه
یالکیز کند ی مخوری اوزرنده
دور.

س - اویله ایسه نیچون: «گو-

س - کونسل نه شڪلده در؟
ج - بو وار لاق، (کولله گي)
نور لو، صبحاق بر جسمدر.
س - کونسل یرندن حرکت
ایدر می؟

ج - واقعا کونسل، دنيا مزل
اطرافنده دونوبور گي گورو.
نور؛ لکن بو حال، طبقی حرکت
ایدن واپورده کی یولچیلرک، اسکلہ
بی عکسی طرفه گیدیور گور.
مه لری گي بر یا کلشلقدن ایلری
گایر. یوقسه حقیقت حالده دون،
کونسل اولما یوب دنيا مزل در.
کونسل ایسه یگر می بسه کونه،
اوده ایکی ساعت ظرفنده برکزه
یالکیز کند ی مخوری اوزرنده
دور.

س - اویله ایسه نیچون: «گو-

نسه طوغدی ، « کونسه
باتدی » دیرز؟

ج - کره ارضك هر هانگی
طرفی کونسه طوغری دوز
ایسه بالکیز او طرف کونشی
کورور؛ او بر طرفی قارا کلک
اولور. ایسته بونک ایچوندر، که
بزه کیجه اولدیغی وقت کره
ارضده بولوندیغمز نقطه نك
عکسی طرفنده بولونانه مملکتلر.
ده کوندوز اولور. اولدره کیجه
ولدیغی زمانه ده بزه کوندوز او-
لور. بو سببله کونسه بزه کو-
رونمکه باشلاينجه: « طوغدی » و
آرقی کوزه کورونمز اولونجه:
« باتدی » دیرز. بوقسه حقیقت
هالده کونسه نه طوغار، نه باتار.
س - دنیا ناصل دوز؟

ج - دیا، بکرمی دورت
ساعتده کندی محوری اولورنده
غربده شرق طوغری دوز.
بونک ایچونه صباحلین کونسه
شرق طرفنده طوغار کبی،

نش طوغدی ، « کونش
باتدی » دیرز؟

ج - کره ارضك هر هانگی
طرفی گونسه طوغری دوز
ایسه بالکیز او طرف کونشی
گورور؛ او بر طرفی قارا کلک
اولور. ایسته بونک ایچوندر، که
بزه کیجه اولدیغی وقت کره
ارضده بولوندیغمز نقطه نك
عکسی طرفنده بولونان مملکتلر.
ده کوندوز اولور. اولدره کیجه
اولدیغی زمان ده بزه کوندوز او-
لور. بو سببله کونش بزه گو-
رونمکه باشلاينجه: « طوغدی » و
آرقی گوزه گورونمز اولونجه:
« باتدی » دیرز. بوقسه حقیقت
حالده کونش نه طوغار، نه باتار.
س - دنیا ناصل دور؟

ج - دیا، یگرخی دورت
ساعتده کندی محوری اوزرنده
غربدن شرق طوغری دوز.
بونک ایچون صباحلین کونش
شرق طرفندن طوغار کبی،

آقشام ده عرب طرفندن باتار گبی
گورونور .

س - هانگی طرفه { شرق }
دیرلر ؟

ج - گونش طوغار گبی گو -
روئن طرفه دیرلر .

س - هانگی طرفه { غرب }
دیرلر ؟

ج - گونش باتار گبی گو -
روئن طرفه دیرلر .

س - کره ارض گونشدن
نه قدر اوزا قدر ؟

ج - اون بش میلیون یوز
طوقسان بیك آلتی یوز
(۱۵۰۱۹۰۰۶۰۰) میل قدر
اوزا قدر .

س - گونشك ضیاسی نه قدر
وقتده کره ارضه بیتیشیر ؟
ج - سکز دقیقه ده :

آقشام ده غرب طرفنده بانار گبی
گورونور .

س - هانگی طرفه { شرق }
دیرلر ؟

ج - کونسه طوغار گبی گو -
روئن طرفه دیرلر .

س - هانگی طرفه { غرب }
دیرلر ؟

ج - کونسه بانار گبی گو -
روئن طرفه دیرلر .

س - کره ارضه کونشدن
نه قدر اوزا قدر ؟

ج - اونه بسمه میلیون یوز
طوقسان بیك آلتی یوز
(۱۵۰۱۹۰۰۶۰۰) میل قدر
اوزا قدر .

س - کونشك ضیاسی نه قدر
رفتده کره ارضه بیتیشیر ؟
ج - سکز دقیقه ده .

3. Török iskolák programjai.

Mekjätib-i umumije ders program-ları.

Şerefsudur bujurulan irade-i se-nije-i hazret-i padişahi muktazijät-i âlijesine tevfi ken mekjätib-i umu-mije ders programlarınğa tädilât ve tensikât-i lazime iğra edilmekde idi. Mârif nazaret želilesinde bu xususda inikad etdiji evvel-ü axır jazılan komisyon ikmal-i vazife et-miş ve programlar tädil olunmuş ve bu sene-i tedrisijeden itibaren mevk-i tatbiki vaz-i mukarrer bu-lunmuşdur. Bu programın destres olduğumuz bir nusxasına nazaren tädilât-i mezkjüre atide bejan olun-muşdur. Her dersin zirine jazılan rakam müddet-i tedris sätini göster-mekde dir.

a) *Mekteb-i mülkiye-i şahane*

müddet-i tedrisije 3 sene

birinži sene :

İlm-i kelam ve tefsir-i şerif (3),
usul-i fıkıh (2), ilm-i ahlak (2),
meğelle (1), kitabet-i resmiye ve
belaget (2), tarih-i osmani (2),
ğarafiya-i imrani ve istatistik (1),
usul-u malije (2), ilm-i servet (2),
hukuk-i düvel (1), usul-i idare (2),
erazi kanuni (1), fransızge (4),
usul-i terğeme (2), elsine-i arba
(2), hüsn-ü hatt (1).

مکاتب عمومیہ درس پروگراملری

شرفصدور بیوریلان ارادہ سنجہ حقثرت
بادشاهی مقضیات عالیہ سنہ توفیقاً مکاتب عمومیہ
درس پروگراملرنجہ تعدیلات و تنسیقات لازمه
اجرا ایدلمکده ایدی . معارف نظارت جلیله .
سنده بو خصوصده انعقاد ابتدکی اول و آخر
بازیلان قومیسبون اکمال وظیفه ایتش و پروگراملر
تعديل اولتیش و بوسنہ تدریس سیه دن اعتباراً
موقع تطبیق و وضعی مقرر بولنشدر . بو پروگرامک
دسترس اولدیغمز بر نسخہ سنہ نظراً تعدیلات
مذکورہ آئیده بیان اولنشدر . هر درسک
زیرینہ یازیلان رقم مدت تدریس ساعتی
کوسترمکده در .

مکتب ملکیه شاهانه

مدت تدریس ۳ سنہ

برنجی سنہ

علم کلام و تفسیر شریف	اصول فقه	علم اخلاق
۳	۲	۲
مجله	کتابت رسمیه و بلاغت	تاریخ عثمانی
۱	۲	۲
جغرافیای مرانی و استانتستیک	اصول مالیه	۲
۱	۲	
علم ثروت	حقوق دول	اصول اداره
۲	۱	۱
اراضی قانونی	فرانسزجه	اصول ترجمه
۱	۴	۲

السنہ اربعه حسن خط

۱ ۲

ikinçi sene :

ilm-i kelim ve tefsir ve hadis (3), usul-i fıkıh (2), ilm-i ahlak (1), kitabet-i resmije ve belaget (2), tarih-i osmani (1), usul-i malije (2), ilm-i servet (1), hukuk-i düvel (1), usul-i idare (1), hukuk-i tiğaret (1), hukuk-i çeza (1), fransizçe (4), usul-i terğeme (1), hüsn-ü hatt (1), elsine-i arbā (2).

ایکینجی سنه

علم کلام و تفسیر و حدیث اصول فقه علم اخلاق
کتابت رسمیه و بلاغت تاریخ عثمانی اصول مالیه
علم ثروت حقوق دول اصول اداره حقوق تجارت
حقوق جزا فرانسیزجه اصول ترجمه حسن خط
السنة اربعه

üçünçü sene :

ilm-i kelim ve tefsir ve hadis (3), usul-i fıkıh (1), meğelle (1), kitabet-i resmije ve belaget-i osmanije (1), tarih-i osmani (1), usul-i malije (1), ilm-i servet (1), hukuk-i düvel (2), usul-i idare (1), usul-i muhakemāt-i hukukije (1), usul-i muhakemāt-i çeza (1), fransizçe (4), usul-i terğeme (1), hüsn-ü hatt (1), elsine-i arbā (2).

اوچینجی سنه

علم کلام و تفسیر و حدیث اصول فقه محله
کتابت رسمیه و بلاغت عثمانیه تاریخ عثمانی اصول مالیه
علم ثروت حقوق دول اصول اداره
اصول محاکمات حقوقیه اصول محاکمات جزائیة
فرانسیزجه اصول ترجمه حسن خط السنة اربعه
اصول اداره درسندہ اخذ عسکر قانونی ایله
نظامات ضبطیه و حفظ الصحة عمومیه مباحثی
و اصول مالیه درسندہ کمرک معاملات السنة
درسندہ عربجه روججه ارمنیجه و بلغارجہ
کوستریله جدر .

Usul-i idare dersinde aax-i asker kanunu ile nizamāt-i zabtiye ve hifz-es sihheji umumije mebahisi ve usul-i malije dersinde gömrük muamelati, elsine derslerinde arabçe rumçe ermeniçe ve bulgarçe gösterilecek dir.

b) *Dar-ul-funun-i şahane*

ulum-i aliye-i diniye şubesi

müddet-i tedrisiye 4 sene

4-ünçü sene
3-ünçü sene
2-ni sene
1-ni sene

sāt	sāt	sāt	sāt	esami-i durus
				tefsir-i šerif
2	3	2	3	hadis-i šerif ve
2	2	2	2	usul-i hadis
2	2	2	2	ilm-i fikh
0	2	2	2	usul-i fikh
2	2	2	2	ilm-i kelam
1	1	1	2	tariḫ-i din-i islam

Funun şubesi

birinçi sene :

kimja-i madeni (2), teğrubi ve rijazi fizik (2), ğebr-i ala ve müsellesat-i kürrevije (3), hendese-i tahlilije (3).

ikinçi sene:

ilm-i hejet-i rijazije ve tabiije (2), hisab-i tefazülü ve temami (2), fenn-i mehanik (2), kimja-ji uzvi (2), rijazi fizik (2).

دارالفنون شاهانه

علوم عالیہ دینیہ شعبہ سی

مدت تدویر ۴ سنہ

۴-۳-۲-۱

ساعت	ساعت	ساعت	ساعت	اسامی دروس
۳	۲	۲	۳	تفسیر شریف
۲	۲	۲	۲	حدیث شریف و اصول حدیث
۲	۲	۲	۲	علم فقہ
۰	۲	۲	۲	اصول فقہ
۲	۲	۲	۲	علم کلام
۱	۱	۱	۲	تاریخ دین اسلام

فنون شعبہ سی

برنجی سنہ

گیمای معدنی تجربی و ریاضی فیزیکی جبراعلا و مثلثات کربا
۳ ۲ ۲
هندسہ تھلیہ
۳

ایکنجی سنہ

علم ہیئت ریاضیہ و طبیعیہ حساب تفاضلی و تمامی
۲ ۲ ۲
فن معانیات کیمیای عضوی ریاضی فیزیکی
۲ ۲ ۲

üçünçü sene:

ilm-i hejet-i tabijije ve rijazije (2),
hisab-i tefazül-i temami (2), hesab-i
ihtimali (2), fenn-i mehanik (2),
taksim-i erazi (1), rijaz-i fizik (2)

ikinci sene funun kısmi:

kimja-ji uzvi (2), teğrüb-i fizik
(2), ilm-i hajvanât (2), ilm-i neba-
tât (2), ilm-i mâdin ve tabakât
ül-arz (2).

üçünçü sene funun kısmi:

teğrüb-i fizik (2), kimja-ji ha-
jâtî (2), ilm-i hajvanât (2), ilm-i
nebatât (2), mâdin ve tabakat ul-
arz (2).

Edebijât şubesi,

müddet-i tedrisije 2 sene

birinçii sene	ikinci sene	esami-i durus
2	2	mantik ve ahlak
1	1	edebijât-i osmaniye
2	2	edebijât-i arabije ve farsije
2	2	edebijât-i fransevije
2	2	tariḫ-i osmani ve tariḫ-i düvel; ḡarafiya-i umumi ve osmani ve
2	2	imrani ve etnografia
1	1	ilm-i âsar-i atike
—	1	usul-u terbiye ve tedris

Ulum-i dinije şubesinin tariḫ-i
din-i islam dersinde bilmünasibe
ejime ve ulema-i âlam hazerâtinin
menakib ve asar-i ilmijeleri ve funun
şubesinin ilm-i hajvanât dersinde
teşrih ve ilm-i menafi ül-âza-i umumi
gösterilecek dir.

اوچنجی سنه

علم هیئت طبعیه و ریاضیه حساب تفاضلی و جمعی
حساب احتمالی فن مغانیک تقسیم اراضی ریاضی فیزیق

ایکنجی سنه قنون قسمی

کیمیای عضوی تجربی فیزیق علم حیوانات علم نباتات
علم معادن و طبقات الارض

اوچنجی سنه قنون قسمی

تجربی فیزیق کیمیای حیاتی علم حیوانات علم نباتات
معادن و طبقات الارض

ادبیات شعبه سی مدت تدریسه ۲ سنه

اسامی دروس	برنجی سنه	ایکنجی سنه
منطق و اخلاق	۲	۲
ادبیات عثمانیه	۱	۱
ادبیات عربیه و فارسیه	۲	۲
ادبیات فرانسیه	۲	۲
تاریخ عثمانی و تاریخ دول	۲	۲
جغرافیای عمومی و عثمانی و مصرانی	۲	۲
و انتوغرافیا	۱	۱
علم آثار متبقیه	۱	۱
اصول تربیه و تدریس	۱	۰

علوم دینیّه شعبه سنک تاریخ دین اسلام درسند

بالمناصب ائمه و علمای اعلام حضراتک مناقب
و آثار علمیہ لری و قنون شعبه سنک علم حیوانات
درسند تشریح و علم منافع الاعضای عمومی
کوستر بله جکدر .

c) *Mekteb-i hukuk-i şahane,*
müddet-i tedrisiye 4 sene

<i>birinçi sene</i>	<i>ikinci sene</i>	<i>üçüncü sene</i>	<i>dördüncü sene</i>	
4	4	4	—	meğelle
3	—	—	—	ğeza kanunu
2	2	—	—	hukuk-i düvel
2	2	—	—	mukaddime-iilm-i hukuk
1	—	—	—	vesaja ve feraiz
—	4	—	—	usul-i muhake- mât-i ğezaje
—	1	—	—	kitab ul-nikjah
—	—	1	4	usul-i fikih
—	—	1	2	usul-i muhake- mât-i hukukije
—	2	3	—	uhud
—	—	2	—	iğra kanunu
—	—	3	—	tiğaret-i berije kanunu
—	—	—	4	tanzimât-i ilamât-i hukukije
—	—	—	4	tanzimât-i ilamât-i ğezaje
—	—	—	2	erazi kanunu
—	—	—	1	kitab-i diat
—	—	—	1	tiğaret-i baxrije kanunu

• *مکتب حقوق شاهانه*

مدت تدريس ۴ سنه				
برنجی	اینگلیسی	اویجینی	دردنجی	
سنه	سنه	سنه	سنه	
۴	۴	۴	۴	مجله
۳	۰	۰	۰	جزا قانونی
۲	۲	۲	۲	حقوق دول
۲	۲	۲	۲	حقوق اداره
۱	۰	۰	۰	مقدمه علم حقوق
۰	۱	۰	۰	وصایا و فرائض
۰	۴	۰	۰	اصول محاکمات جزائیه
۰	۱	۰	۰	کتاب الذکاح
۰	۱	۰	۰	اصول فقه
۰	۴	۰	۰	اصول محاکمات حقوقیه
۰	۲	۰	۰	عبود
۰	۲	۰	۰	اجرا قانونی
۰	۲	۰	۰	تخلیفات بریه قانونی
۰	۰	۰	۰	تنظیم اطلاعات حقوقیه
۰	۰	۰	۰	جزائیه
۰	۰	۰	۰	ادامی قانونی
۰	۰	۰	۰	کتاب ردیات
۰	۰	۰	۰	تجارت بحریه قانونی

d) *Mekjatib-i idadiye*

birinği sene :

ulum-i dinije (2), türkçe (4), arabi (2), farsi (1), hisab (4), hendese-i xattije ve sethije (2), şağrafiya (2), tarih-i islam (2), zirät (3), fransızçe (1), hüsn-i xatt (1), resm (1), elsine (2).

ikinği sene :

ulum-i dinije (2), ahlak (1), kitabet (3), arabi (2), farsi (2), fransızçe (3), hisab (2), hendese-i sethije (2), şağrafiya (2), tarih-i osmani (2), zirät (2), hüsn-i xatt (1), resm (1), elsine (2).

üçünğü sene :

ulum-i dinije (2), kitabet-i resmije (3), arabi (2), kirät (1), fransızçe (3), usul-i defteri-i tiğari (2), hisab ve žebr (2), hendese-i müşesseme (2), şağrafiya-i osmani (2), tarih-i osmani (2), hikmet (1), kimja-i madeni (1), xatt (1), resm (1) elsine-i arbä (2).

سکاتب اعدادیه

برنجی سنه

علوم دینیہ	ترکیہ	عربی	فارسی	حساب
۲	۴	۲	۱	۴
هندسہ خطیہ و سطحیہ	جغرافیہ	تاریخ اسلام		
۲	۲	۲		
زراعت	فرانسوزجہ	حسن خط	رسم السنہ	
۳	۱	۱	۱	۲

ایکینجی سنه

علوم دینیہ	اخلاق	کتابت	عربی	فارسی	فرانسوزجہ
۲	۱	۳	۲	۲	۰ ۳
حساب	هندسہ سطحیہ	جغرافیہ	تاریخ عثمانی		
۲	۲	۲	۲		
زراعت	حسن خط	رسم السنہ			
۲	۱	۲			

اوچونجی سنه

علوم دینیہ	کتابت	رسمیہ	عربی	قزائت	فرانسوزجہ
۲	۳	۲	۱	۳	
اصول دفتری	تجاری	حساب	وجیر	هندسہ مجسمہ	
۲	۲	۲		۲	
جغرافیای عثمانی	تاریخ عثمانی	حکمت	کیمیای معدنی		
۲	۲	۱	۱		
خط	رسم	السنہ	اربعہ		
۱	۱	۳			

dördünçü sene :

ulum-i diniye (2), ahlak ve mantik (1), kitabet-i resmiye (2), edebijat-i osmanije (1), kavanin (1), fransızçe (2), ğebr ve müsellesât (3), hendese (1), kozmografia (1), hikmet (2), kimja (2), mevalid ve hifz-üs sehha (4), makine (1), ilm-i servet (2), elsine (2).

Evvelki programdaki beşinçi sene dersleri ile zirât ve tiğaret ve senai şubelerinin dersleri işbu dört senenin derslerine bil-idğal mezkjur beşinçi seneler ile şubeler lagv olunmuşdur. Mekjatib-i ibtidaje ve rüşdiye ile sair mekjatibin ve inas mektepleri ile dar-ul-muallimin ve dar-ul-muallimâtin programlarını bil-ağire jazarız.

دردنچی سنه

علوم دینیہ اخلاق و منطق کتابت رسمیه
ادبیات عثمانیہ قوانین فرانسزجه جبر و مثلثات
هندسه فوزموضرافیا حکمت کیمیا
موالید و حفظ الصحه ماکنه علم ثروت السنه
اولکی پروغرامده کی بشنچی سنه درسلی
ایله زراعت و تجارت و صنایع شعبه لرینک
درسلی اشبو درت سنه ناک درسلی رینه بالادخال
مذکور بشنچی سنه لر ایله شعبه لر لغو اولمشدر .
مکاتب ابتدایه و رشديه ایله سائر مکاتبک
واناث مکتبلری ایله دارالمعلمین و دارالمعلماتک
پروغراملرینی بالآخره یازارز .

4. Kőzgazdasági és kereskedelmi iratok.

a) Bank Osmani

30 nisan, sene 1904. bilançosu.

matlubāt	lira-i osmani
hissa bedeli alınma- jan kısmi	5,5... —
sandık mevğudu	6,68 537 69
ingiliz, fransız ve ale- man esham tahvi- lāt-i düvelijesi	1,678,804 50
esham ve tahvilāt-i saire-i makbuze	3,785,133 18
ğüzdanda mevğud tahvilat	2,143,838 85
hazine-i źelile ile hi- sabāt-i ғarije	1,839,252 64
muhtelif hisabāt-i ғa- rije	2,996,585 95
esham ve emtia ter- hini mukabilinda	5,046,849 10
ikrazāt	
emlak ve ešja	277,565 93
hisabāt-i muhtelifi	109,680 52
jekun	25,658,248 39

sermaje	11,000,000 —
banknot	1,279,327 —
tēdiye olunağak tah- vilāt	2,646,013 —
müajjen vādelerile tevdīāt	51,212,476 28
hesabāt-i ғarije-i muhtelifi	7,917,080 95
tēdiye olunağak te- mettūāt	3,866 70
ihtijat akčesi	847,867 83
mütenevvie	750,716 60
jekun	25,658,248 36

Defterlere mutabik olduđu tasdik
kılınır.

müdür-i umumi muavini
A. Nias

muhasebeği
Keller

باتق عثمانی

۳۰ نیشان سنه ۱۹۰۴ بیلائنجوسی

مطلوبات	لیرای عثمانی
حصه بدلی آلمان قسمی	۵,۵۰۰,۰۰۰ —
صندوق موجودی	۲,۲۸۰,۵۳۷ ۶۹
انکیزه فرانسو آلمان اسهام تحويلات دولیسی	۱,۶۷۸,۸۰۴ ۵۰
اسهام و تحویلات سائرۃ مقبوضه	۳,۷۸۵,۱۳۳ ۱۸
جزو داندۃ موجود تحویلات	۲,۱۴۳,۸۳۸ ۸۵
خزینۃ جلبله ایلۃ حسابات جاریه	۱,۸۳۹,۲۵۲ ۶۴
مختلف حسابات جاریه	۲,۹۹۶,۵۸۵ ۹۵
اسهام وامتنه زهمینی مقابلندۃ اقراضات	۵,۰۴۶,۸۴۹ ۱۰
املاک و اشیا	۲۷۷,۵۶۵ ۹۳
حسابات مختلفه	۱۰۹,۶۸۰ ۵۲
بکون	۲۵,۶۵۸,۲۴۸ ۳۹

درونات

سرمایه	۱۱,۰۰۰,۰۰۰ —
باقضوط	۱,۲۷۹,۳۲۷ —
تأدیۃ اولۃ حق تحویلات	۲,۶۴۶,۰۱۳ —
معین و هدۃ ایلۃ بودیعات	۵۱,۲۱۲,۴۷۶ ۲۸
حسابات جاریۃ مختلفه	۲,۹۹۷,۰۸۰ ۹۵
تأدیۃ اولۃ حق تمتعات	۳,۷۶۶ ۷۰
احتیاط انجمنی	۸۴۷,۸۶۷ ۸۳
متنوعه	۷۵۰,۷۹۶ ۶۰
بکون	۲۵,۶۵۸,۲۴۸ ۳۶

دفترله مطابق اولدیغی تصدیق قنور.

مدیر صومى معاونى محاسبه جى مدیر عمومى
آ. نیاس کالر ژۃ دوفۃ

müdür-i umumi
J. Döfez.

b) *Anadolu şimindifer kumpanjasi*

haftalık hasilat şedveli

[578 kilometro]

26-ıngı hafta, 25 haziran ila 1 temuz

1904.

Hajdar-paşa — Ankara hattı

sene i sene-i nok-
haliye sabike san

nakliyat

frank frank frank

mezkur hafta zar-			
fında	9585-29	11856-63	1271-64
evvelki haftalarda	8238-79	9000-30	261-51
1 kjanun-isäniden			
beri	8295-29	9110-17	819-88

Eski-şehir — Konja hattı

[445 kilometro]

nakliyat

mezkur hafta zar-			
fında	5577-53	5523-09	345-56
evvelki haftalarda	3233-18	5078-79	1845-71
1 kjanun-isäniden			
beri	3322-76	5111-27	1688-51

māmelāt-i tiğarije.

آناتولی شمدوفر قومپانیه سی

هفته لى حاصلات جدولى

[۵۷۸ كيلومتر]

۲۶ بجى هفته، ۲۵ حزيران الى ۱ تموز ۱۹۰۴

حيدر پاشا — انقره خطى

فرق

سنة حالیه سنة سابقه فضلہ نقصان

تغلیات فرانق فرانق فرانق فرانق

۲۲۷۱	۶۱	۱۱۸۵۶	۹۳	۹۵۸۵	۲۹
۷۶۱	۵۱	۹۰۰۰	۳۰	۸۲۳۸	۷۹
۸۱۹	۸۸	۹۱۱۰	۱۷	۸۲۹۰	۲۹

استکلیشهر — قونیه خطى

[۴۴۵ كيلومتر]

۳۴۵	۵۶	۵۹۲۳	۰۹	۵۵۷۷	۵۳
۱۸۱۵	۷۱	۵۰۷۸	۷۹	۳۲۳۳	۰۸
۱۷۸۸	۵۱	۵۱۱۱	۲۷	۳۳۲۲	۷۶

مخاکلا الخازنیه

c) Bursa

Galata bursası

320 sene, 2 temuz

		<i>guruş para</i>
dujun-i mü-	açıldı	93 04
vahhade-i	en aşı	93 39
osmanije	en jokarı	93 16
tahvilati	kapandı	02 39

		<i>frank santim</i>
şark	açıldı	121 87
demirjolları	en aşı	121 62
tahvilati	en jokarı	122 12
	kapandı	121 75

	<i>paris</i>	<i>londre</i>	<i>viane</i>
düjun-imubed-			
dele-i osma-			
nije tahvilati	guruş ...	85..	
tahvilat-imum-			
taze-i osma-			
nije	frank ...		
rumili demir-			
jolu	" ...	128 2	
osmanije de-			
mirjolu	" ...		
mumtaze güm-			
rük	" ...		
1896 istikraz			
tahvilati	" ...		
bank osmani			
hise senedati	" ...		
tütün reži hise			
senedati	" ...		

بورسası

غاطله بورسası

تموز ۲ سنه ۱۳۲۰

	یاره فروش
آجلدی	۹۳ ۰۴-
اک اشاغی	۹۳ ۳۹
اک بو قاری	۹۳ ۱۶-
قیاندى	۰۲ ۳۹
سانتیم فرائق	
آجلدی	۱۲۱ ۸۷-
اک اشاغی	۱۲۱ ۶۲-
اک بو قاری	۱۲۲ ۱۲-
قیاندى	۱۲۱ ۷۰

شرق نیوربوللری تحویلانی

۹۰۰۰۰۰ دیرول مبدله موحده

عثمانیه تحویلانی

فرائق تحویلانات عثمانیه

روم ابلی نیوربول

عثمانیه

«منازه (کمرک)»

«۱۸۹۱ استقراض تحویلانی»

«بانق عثمانی حصه سندانق»

«توتون رزی»

۹۰۰۰۰۰

۸۵۰۰۰

۵۰۰۰۰

۵۰۰۰۰

۱۲۸ ۲۵

۵۰۰۰۰

۵۰۰۰۰

۵۰۰۰۰

۵۰۰۰۰

۵۰۰۰۰

Dersâdet

rumili demirjolu	lira	122	13
osmanlı siyorta	"	122	22
şirket-i hajrije	"	122	
dersâdet tramvaji	"	122	95
" tahvilâti, frank		592	
" rihtim	"	511	
anatolu demirjolu	"	525	

دوسادات

روم ایلی تجوربول	۱۲۲	۱۲-
« عثمانلی سفورطه	۱	۲۲-
« شرکت خبره	۳	
« درسادات تراموای	۵	۹۵
« تحویلانی	۴۹۲	۰۰
« ربحتیم	۵۱۱	۰۰
« اناتولی تجوربول	۵۲۵	۰۰

مسکوکات

Mesjkukāt

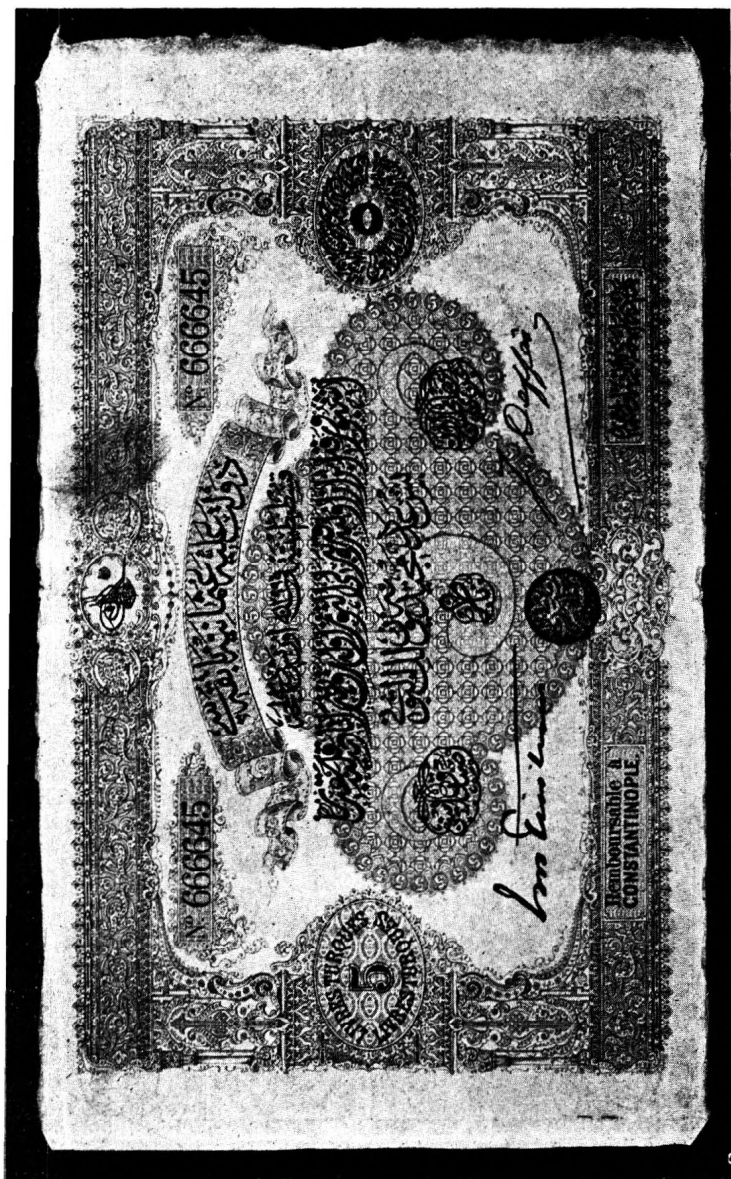
		<i>guruş para</i>	
lira-i osmani mukabili	altılık nîsfî	104	05
	metalik	103	10
	beşlik	103	10
	sim meğidi	108	08
	m. çejreji	107	20
lira-i osmani guruş hesabı	m. aksami	104	10
	fransız altunu	87	08
	ingiliz altunu	109	32
	pol altunu	109	32
	kiremis	51	0
lira-i osmani mukabili	aded karbon		
	kajmesi	8	64

التلیق نصی	۱۰۴	۰۵
مناک	۱۰۳	۱۰
بشک	۱۰۳	۲۰
سیم مجیدی	۱۰۸	۰۸
« جاریکی		۱۰۷
« افسای		۱۰۴
فرانسز التونی	۸۷	۰۸
« انکایز	۱۰۹	۲۲
« بول	۰۰	۰۰
« قره میس		۵۱
عدد قاربول قائمسی	۸	۶۴

فروش	۱۱۰	۲۲-
لوندرد اوزرینه ۳ ماه وعدہ لی		
(لیرای عثمانی یوزغروشدن)		
فراق	۲۲	۸۱½
پارس اوزرینه ۳ ماه وعدہ لی		
(برعد لیرای عثمانی به مقابل)		

Kambio

110	22	guruş Londra üzerine
		3 mah vādeli (lira-i osmani jüz guruşdan)
22	81½	frank Paris üzerine
		3 mah vādeli (bir aded lira-iosmanijem mukabil)

d) Öt lirás papirpénz (kajme).

Devlet-i âliye-i osmanije bankası.
Konstantinije, sene 1299. zilhiže onbeş.

İşbu varaka ibraz olundukda bedeli altun olarak nakden tedijie kılinağak dir.

şild : 2

e) *Hereke fabrika-i humajuni*

nümero : 49

Sandırca teslim olunağak akçeje mazşus makbuz senedi dir

<i>nevi</i>	<i>nümero</i>	<i>aded</i>	<i>guruş : 564</i>	<i>santim —</i>
elvan mendil . . .	506	2		
küşesi saçaklı mendil .	248	2		
elvan mendil . . .	215	51		

Ber muğib-i bala jalnız beşjüz altmışdört guruş santimin meşidi 20 guruş hisabile jed ile teslim-i sandık edeğejinden meblag-i mezburun kumaş safışı hisabına mahsuben irad kajdı lazim gelir.

ressam mēmur-i muhasebe muallim-i evvel müdir

Ber muğib-i bala jalnız beşjüz altmış dört guruş santim, meşidiye 20 guruş hisabile azz olunduğunu mübejgin makbuz senedi dir.

Sandık emini

Fi 13 nisan 1311.

مروارید کربلا

ذات الحجة ۱۳۰۲

عکاس
۹۰۰۲

چاپخانه
۹۶

بجای غریب و جوال

ایستاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...
بجای و لاد...

اشکال

نشین...
نشین...
نشین...
نشین...
نشین...
نشین...
نشین...
نشین...
نشین...
نشین...

محل ذکر و نظامی و زو...
بالفعل...
فریب...
ماف...
ایستاد...
ایستاد...

بجای غریب و جوال

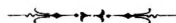
f) Török ütlevál.

Murur tezkeresi

ğild: 46

dağlıjeje maɣsus dur

aded: 4552

Eşkjali

sinn: 24

boj: orta

göz: čakır

burun: orta

aýız: keza

bijik: sarı

sakal: keza

čene: orta

čehre: keza

reng: bejaz

alāmet-i farike-i

sabite: —

Hamil-i tezkerenin niza-
mi dajresinde Austria kan-
čelariasinden getirip bil-
kaid hifz olunanilm-iɣaber
muğibinğe zahr-i varakada
... neferden ibaret olan
rūfekasile azimet edeğ-
jinden esna-i rahda bulu-
nan mēmurin-i devlet-i
ālije taraflarından muru-
runa mumanāt olunmamak
ve led-el-iktiza ijane ve
himajet kılınmak ve bir
sene hükmü olmak üzere
işbu murur tezkeresi Ga-
lata murur şubesinde itā
kılındı.

Fi 9 ševval 302 ve 9
temuz, 301.

*Mahal-i azimet ve
ahvali*

ismi: —

mahal-i veladeti:

Austria

mahal-i ikameti:

Galata

senāti: mekteb

hoğası

pederinin ismi ve

mahal-i veladeti:

—

mahal-i azimeti:

Selanik

tabijeti: Austria

mezhebi: jehudi

Jalınız onbeş gurus resmi aɣz olunmuşdur.

38) Török pénznemek.

meždije
(20 piaszter)

meždije
(20 piaszter)

jüz para (jüzlük)
(2 és 1/2 piaszter)

jirmi para
(fél piaszter)

čejrek (beşlik)
(öt piaszter)

iki guruş
(2 piaszter)

bir guruş
(1 piaszter)

on para
(tíz para) régi

on para
(tíz para) új

beş para
(öt para) új

E pénzek egyik oldalán a *tuğra*, másik oldalán pedig a következő felirat van: *Azze nasruhu duriibe fi Konstantinije 1277.*

h) Hitellevelek, váltók, utalványok.

لبرای عثمانی

و عدد

۲۰۰۰۰۰

۲۰۰ =

بویجی ملک ابراهیم فرزند صوفی کوه صوکره لیزه مولد به بروجه بالا مالکن المسود
برای عثمانی و بیکری صوفی چنت نادیه ابدوب صابم بدیده کز بهی فقر اخرا بهی محمد

در سعادت ۱۴۰۰ هـ

بویجی نادیه ابدیه ملک
باغ صوفی صوفی

Número : 5

lira-i osmani : 200 ²⁵/₁₀₀

vade : 45

Poličamın ibrazından kırkbeş gün sonra emr-u bavalesine ber veğh-i bala
jaliniz ikijüz lira-i osmani ve jirmibeş čent tedije edüp hisabıma kajd edesiniz,
bedeli nakden ayz edilmis dir.

Dersadet, 1 ejlul, sene : 1320.

Poličamı tedije edežek :
Bağce-kapusunda filan efendi.

نویسنده

مؤلف

چاپ

لایحه‌نمای

نویسنده

۱۰

۹۱۰

۱۰۰

۱۰۰۰

۱

بالک بوز عروسی لایحه‌نمای
پنجوی نادر به جل

اربرده معارف بوز احصاء

نیز نارنجون بالاعشار
نیز نارنجون بالاعشار

نیز نارنجون بالاعشار
نیز نارنجون بالاعشار

جلد نویسی
سند نویسی
مدیریت
کتاب
تاریخ
مذاهب
دلی

باغچه‌نویس و تدریس معارف

۱۰۰۰

۱۰۰۰

نیز نارنجون بالاعشار

şedvel nümərosu: 1
sened nümərosu: 15
medjunun ismi: Baççe-
 kapusunda şekerçi
 haşi Mehemed efendi
kefli: —
tarihi: fi 25 majis, sene
 321
müddeti: doksanbir gün
bedeli: jüz lira-i osmani
 jürmibəş çent.

Evrak nümərosu: 15 vade gün: 91 çent: 25 lira-i osmani: 100 şild nümərosu: 1

Jalîniz jüz aded osmanlı lirasile jirmi beş çent dir.

Poliçami tédije edeğək

Izmirde tüğar-i saçıreden Ahmed Talat bej efendi.

Zir tarixdən balā intar doksan bir gün mururunda kendi emrime balāda muharrer jüz aded osmanlı lirasile jürmibəş hazir mal bedeli olaraq tédije ediniz. 25 majis, sene: 321.

Derālije, Baççe-kapusunda Şekerçi haşi Mehemed efendi

Kabulmuşdur: Izmirde Şekerçi
 Ahmed Talat efendi.

استانیوں کے نام

وعدہ سی

عصا علی برہمہ

لانی

نایم خود را که در صکوه تأدیہ اونیقی اوزره برویه بلاد مالکن اوز ایزی عثمانی اوهمه سانیتم

موسوروسا = الفذب
 بول محمد مبلغ مئربوبى غنام وعوده كندوبه وياهور امرورموالسنه تاد

25/5/23

ایده جکسی مشرف یونو در

155

نہ جرح و طعن

Istambul fi 25 šubat, sene : 1321.

vādesi :	osmanlī lirasī :	santim :
61	10	15.

Tariẖden altmış bir gün sonra tēdije olunmak üzere ber veğh-i balā jalfiniz onaded lira-i osmani onbeş santim mosjō Rošar efendije borğum dur. Mebleg-i mezburu ẖitam-i vādede kendisine ve jayod emr-a havalesine tēdije edeğejimi mešar bono dir.

25 šubat, sene : 321.

Izmirde Šekerçi Ahmed Talat efendi.

بحرہ نظائر جلیلہ سنہ

۱۲۹

دولتہ اقدسہ ہفتری

قولدی قوجہ مصطفیٰ با سار سیدی دروغی سنہ سا کر داندن اولوب نرکچ
دفرانسیزہ و علم حساب و جہاد و معارف و تائید ایضاً انجمن اول و ثانی
تجار قیودان بکند قبول و تحفظ خصوصاً ما بعدہ عنہ ہفتہ نظائر جلیلہ نیک
سزا و جبر لکھی سنہ عام طہیم و طہیم و دھرمالہ و مرد فرمان ہفتہ
سنہ اول و کردہ ۹۷۷ نیا سنہ

عبدالغنی

۶۵۰

دولتہ اقدسہ ہفتری

Bağrıje nazaret-i şelilesine.

Devletlu efendim hazretleri.

Kullarî Koğa Mustafa paşa rüşdijesi dördünçü sene şagirdanından olup türkçe ve fransızçe ve ilm-i hisab ve şağrafijada mālūmāt-i ibtitaj-e tahsil etmiş olduğumdan tiğar-kapudan mektebine kabul olmaklığım xususuna musāde-i ālije-i hazret-i nazaret pūnahilerinin sezāvār bujurulmasınî istirham ejlerim. Ol babda ve her halda emr-u ferman hazret-i min leh ülamerin dir. Fi 9 nisan, sene: 302.

Abdullah

Devletlu efendim hazretleri.

شنداد علی بن سید

۸۰۰

بازگشتن بوزغ و غروب

تا بختن نفس به کون در در زده گذشته نظامی به ادا ایتام او زده
سکری حاجی بیرون غا به زن سکریوز غروب ایچ ایچ افند داشته ایمام

الحیدرون
غوریشید

الحمد لله

۱۸

بازگشتن بوزغ و غروب

۶
بادی قیامت به اوله رک

جهت به نادیده زبده محراب بختن اعتبار در شاه طرفه یعنی کجای شهر
ایلول نراینه قد کایملا نسو ایتام سطیله فرصه شری اوله رو بکنم حاجی مراد غا
بر وجه بالا بالکراون سکریوز غروب ایچ افند داشته ایمام ۱۸ مرزده ۹۷

الحیدرون
عارف

i) *Senedāt-i ādiye*

800

Jalīniz sekiz jüz guruš-dur.

Tariḫdan altmıŝbeŝ gün mururunda güzeŝte-i nizamisile eda etmek üzere, ŝekerĝi haĝi Bajram aḡa jedinden sekizjüz guruš rajĝ akçe aḡz ve istidane ejledim.

Der-Izmir, fi 1 muharrem, sene: 96. Elmedjun: Hurŝid.

18

Jalīniz onsekiz aded sim meĝidiye dir.

Badi-i tastir-i sened-i dejn oldur-ki,

ĝeste ĝeste tēdiye birle zirde muharrer tariḫden itibaren dōrt mah zarfında jāni geleĝek ŝehir ejlul nihajetine kadar kjamilen tesviye etmek ŝartile, karz-i ŝerii olarak jegenim haĝi Murad aḡadan ber veĝh-i balā jalīniz onsekiz aded sim meĝidiye aḡz ve istidane ejledim. Fi haziran 1, 97.

Elmedjun: Arif.

باخت قطره سده دینه دل در که

زبرده محضی نوزاد علی سبیه از قطره قریبی اخوند و سرکشی مجلس اداره سندن یک
غروسه رضا احمدی من اولی منی مبلغ مذکور بر هر هفته البس غروسه دایسه
نوبه ای هکمی میوه شوندم سرک مذکور به اعطای قلدی ۱۰۰۰ تا نون، شش

اکیه نقی کر غای قریبی هالکندن
نوزاد علی سبیه

۱۵۰۰

بیتیک بیوز غروسه

رجه قریب و مرده دل در که

استوبیک از جود و ننه هجری سهر شعبان المعظم یک غره سده نه غای اطقان
بر کوه دینه بد فرمه من دل در و عملی و نه هانم یزن بر و جلا بالکد
یک بیوز غروسه هکمی من مبلغ زبر و ننه دای واجب و لازم القضا و هم
الغده دعه دی هالکده نه نقلا کامنوا را ایر هکمی میوه شوندم هانم
موی البرای به اعطای قلدی ۱۰۰۰ شش

المدرست
جنبه

Bais-i tastir-i sened-i dejn oldur-ki, zirde mümzi Nur-oğlu Şirin Ebulxajr karijesi uşuvvet-perver şirketi meğlis idaresinden bin guruş karzen aız ejlemiş olduğumu ve mebleg-i mezkjuri beher hafta ellişer guruş edasile tesvije edeğejimi mübejjin, işbu senedim şirket-i mezkjureje ita kılındı.

Fi 10 kjanun-i sāni, sene : 301.

Egin kazası Kemergab karijesi ehalisinden.

Nur-oğlu Şirin.

1500

Jalınız bin beşjüz guruş-dur.

Veğh-i tahrir-i huruf ol-dur-ki, işbu bin üçjüz dört sene-i hiğrijesi şehir-i şaban-ilmuazzamın gurrenden itibaren doksan bir gün vāde ile karz-i hasan olarak ismetlu Nebije xanım jedinden ber veğh-i bālā jalınız bin beşjüz guruş aız ejledim. Mebleg-i mezbur zimmetimde edası vağib ve lazim-ül kaza dejnim olmaıla vādesi hululında bi mennihi tāla kjamilen eda edeğejimi mübejjin, işbu senedim xanım-i muma ilejha jedine itā kılındı. Fi şevval 304.

Elmedjun : Hanife.

امرستانى

۹۰۰

۹

برلى نقداً اخذتيمه دليقم يا لكه ظفوره يك غردنى تار بخند كرمى كون
رونده موبان زاده بعقر بافتى مريده ادايده هكتم ۸۰ ساجل شخ
خسر و زلفى

۸۵
تبدل به عدس مجيد به يك

بالاده محرسا بهى عدس مجيد به يك منعه بدلى دله رتيا بخند دند كون
هكده حاجى ديسل فا مريده بقا ايره هكده ۸۰ غنوى ۸۸
لفته دراد رانى قوماينه سى

۸۵
تبدل به عدس مجيد به يك

بدل به تخميه دليقم كوك برلند فطولا يا اسايان برادر قوماينه سى دلم ار دله رده با

Emr senedāti

9000

Bedelini nakden aʒz etmiş olduğum jalînîz dokuz bin guruşu tariḫden jirmi gün mururunda, çoban-zāde Jākub efendi emrine eda edeğejim. Fi 2 şubat, sene: 300.

Hosrev Zihni.

85

Jalînîz seksen beş aded sim meğidiye.

Balada muharrer seksen beş aded sim meğidiyeji emtia bedeli olarak, tariḫden on gün sonra haği Vasil aḡa emrine ifa edeğejiz. Fi 8 aḡostos, sene: 1881

Lefter ve biraderānî kumpanjası.

50

Jalînîz elli aded fransîz altunu dur.

Mubajā etmiş olduğum mal bedelinden dolaj Asajan bira-derler kumpanjasına dejnim olan ber veğh-i balā.

یا کذا الی عهد فرانسه الترنی تابعه کن و تونز بر کون مرد و نه نظام لازم کلا
که سید قریبانه مذکور و با خود را بر و می محله نادره به حکم لکانون دلش ۹۷
المحبوب
عزیز

جبر و

۱۴
استونکن فاطمه الدینی الی عهد فرانسه الترنی صاسون بخاراندن فیصله
افسردن نقداً اخذ نموده و بفرزدین سلغ مذکور فی ذی قری البرهه به به سکن
لکانون دلش ۹۷

السا بان برادر قریبانه

بولجی لر

۲
فلسفه سلطانیه ده بصیر بر می خاسته و مقیم ناجر عباده اندبه

فرزند
۶۵۰۰

کلمه ملک نموده می نرا بکنده جبر بان زاده مجال فی امریه بانکذا الی یک
بسیوز فرزند ادا بر دلب صاحب کجوره سکن به لی نقداً اخذ نموده

مغنا ب لکانون دلش ۱۸۸۶

بمقتضی

jalınız elli aded fransız altununu tariχden otuzbir gün mururunda, nizamen lazim gelen güzeştesile kumpanja-i mezkjüre ve jaxod emr edeğejî mahale tēdije edeğejim. Fi 1 kjanun-i evvel,
sene : 97.

Elmedjun : Agob.

Dširo.

Işbu senedin natik olduγu elli aded fransız altununu Samsun tüğaranından Fejzullah efendiden nakden aχz ejlemiş olduγumuzdan, mebleg-i mezkjuri efendi-i muma ilejhe tēdije edesiniz. Fi 5 kjanun-i evvel, sene : 97.

Asajan biraderler kumpanjası.

Poličeler.

Kale-i-Sultanijede pastırmağî xānında mukim tağir Abdullah efendije, gurus : 6500

Geleğek temuz-i rumi nihajetinde Čoban-zāde Dšemal efendi emrine, jalınız altı bin beş jüz gurus eda edüp hisabıma gečiresiniz. Bedeli nakden aχz olunmuş-dur.

Aintab Fi 2 mais, sene : 1886.

J'akub.

امانت سندری

صاغ نزل الغاسی رفقاً طوسون بطنک بالولی دامن قفله برنجیسی در زنده
 افسانه بره می کوشتک بینهماده منعقد سرطنا بر توفیقاً یا یا بواب
 خنابولیدنه هماده بر فرود سلیم د عطا اولمى اوزره بر موی ابله فرزند
 بالذاللی عدول برای عثمائی امانه بر غنیمت دلفند بامانک مطلوب صوزنده
 خنابولیدنه دزر فرود قفله هر وقت بر موی ابلهک افسانه بر قطع علم و غیر
 کتور ابله دجال مبلغ مذکورى کند و نه تسلیم ابله می و کتور بر کی نقد برده
 کتور بجه و کیمه مبلغ نه لورک فرزند برینه در طوب زودره توفیقاً بر موی
 میده استونده امانت بر فرود قفله اعد قفله ۱۰۷ ذی الحجه ۱۲۸۶

عبد الرحمن

ایقامه ایسمه ایسمه
 ایسمه ایسمه ایسمه
 ایسمه ایسمه ایسمه

۳۱

بادی تلمیذ منقبضه اولدو که

جهد یا دونه بر دوتک مالک اولدیمی بالاده مذکور الحس والمقدار جمعا
 یشوع دونه اسیمو ماتی لایقی وجهه تمام در می د محافظه ابلهک و در نوع
 طبعه هممان رد و عاده ابلهک اوزره امانه اقد و تسلیم تبسده اولدیم میده

استونده غیر بر فرود عطا قفله ۱۰۷ ذی الحجه ۱۲۸۶

نعمانه

Emanet senedleri.

Sağ kol-ağası rif'atlu Tosun bejin palolu Vahan kalfaja bağçesi deruninde inša etdireğejî köşkün bejnehumade munakid şartnâ-meje tevfi ken japılup xitam bulduğunda, heman merkume teslim ve itâ olunmak üzere mir-i muma ilejh tarafından jalîniz elli aded lira-i osmani emaneten brañılmış olmağla, binânın matlub suretde xitam bulduğuna dair merkum kalfa her ne vakit mir-i muma ilejhin imzasile bir kitâ ilm-i xaber getirirse, derhal mebleg-i mezkjuri kendisine teslim edeğejimi ve getirmediji takdirde getirinğejî dejin mebleg-i mezkjurun tarafejnden birine verilmeğüp nezdimde tevkif edileğejini mübejjin, işbu sened-i emanet merkum kalfaja itâ kılındı. Fi 15 zil-hiğe, sene: 304.

Abdul-Rahman

Ağnam rejs: 50

sıyır rejs: 12

ğamus rejs: 2

Badi-i testir-i sened-i makbuz ol-dur ki,

ğelab usta Mironun malik olduğı balâda mezkjur il-ğins vel-mikdar ğem'en jetmiş dört rēs hajvanatını lajıñi veğhle timar ve ra'i ve muhafaza etmek ve vuku talebinde heman red ve iade ejlemek üzere emaneten ağız ve tesellüm etmiş olduğumu mübejjin, işbu sened temhir ve jed-i merkume itâ kılındı. Fi 10 şevval, sene: 98.

Nüman.

Gajri-resmi konkordato jāni tesviye-nāme.

Zirde mevzu' imza sahibleri pazarğî ayanın dainleri olduγumuzdan merkumun bu defā izhar-i iflas ejledijine mebnî defātîr ve evrakini ğemijetimize ğelb ile teftîş ve tedkik ejledijimizde, işinde asla bir taksirāt görülmemiş ve binaen-alejh iflasijet-i vākāşının bile ve ğud'aje muhteni olmajup mahzā aẓz ve ifānın kesadinden ve küllijetlü veresije satışdan mūmbais olduγuna ğümlemizge kanāt hasil olmuş olmaγla, ba defātîr matlubumuz olan mebalig-i malumeje mukabil tariẓden bir sene temāmına-dek dört taksitle, jāni üç mahda bir jüzde on eda etmek üzere jüzde kırk aẓz ve istifaje ve bakisini ibra iskata muvafakat ve teahhüd ejledijimizi mübejjin, işbu konkordato bil-tanzim tarafımızdan imza birle merkum Vartan aya jedine ita kilindi.

Fi 18 nisan, sene: 303.

D. Horasanğijan

M. Kinağijan

Artaki Karagözijan

M. Agobian

Il. Jorgiadi

Moşun Hajim.

Dikran Tokadlijan

Jorgi Sivağî-oγlu

دکالتنامه

بادی نظیر دکالتنامه اوله که

بالی بازارنه (۱۴) نومردلی مغازه ده مقیم ذخیره ناجری اشیا
اندی دقتده اولدو بمنجه عدول برای عثمانی مطلوب ملک استمدادی ضمیمه نامه
در محمدن اولدره ایجابا ایرن محاکمه مدعی صفتیه باینه اعترافا و
استینافا و تمیزا دعواده اقامه دعوی دررافعه و حکم جافضنا ایرن
هر نوع ادان و محرازاتک تقدیم قبوله و تحلیف و تحلفه و لایحه صادر
اولان عدومانک اجرایی طلب و تشایه و مجز وضع و فکده و اندی موی
ایرلک اعترافا و استینافا و تمیزا دعواده اقامه دعوی ایرد بکنده
مدعی عبد صفتیه رد دعوی دررافعه و مخصوص مذکورک منفعه دلیمینی
امورک کلیسیا اجراء ماذون اولم اولدره بفرجه قیوده اسیم با سافانده ۶
نومردلی اولدره مقیم برنجی صنف دعوی وکیلدن مانوفان غزلو سابر
اندی بی وکیل مطای نصب و تقصیه ایلمی سیده اسیر دکالتنامه اندی موی
بینه بینه اعضه قلمده ۸ ل ۸۹

او حاضری

Vekjalet-nāme.

Bādi-i testir-i vekjalet-nāmem ol-dur ki, Balık-pazarında (13) nümerolu mayazada mukim zaḫire taḡiri Aşja efendi zimmetinde olan jetmiş aded lira-i osmani matlubumun istihlasi zimmінде nāmıma ve tarafımdan olarak iḡab eden mehakimde müddai sıfatile bedajeten ve itirazen ve istinafen ve temjizen ve ijadeten ikame-i dāwā ve mudafāja ve mahkemeḡe iktiza eden her nevi evrak ve muharrerātın takdim ve kabuluna ve tahlif ve tehellüfe ve lehime sadir olan ilamātın iḡrasını taleb ve istidaḡe ve heḡz vaz' ve fekkine ve efendi-i muma ilejhın itirazen ve istinafen ve temjizen ve iade-i ikame-i dāwā ejledijinde müddai alejh sıfat ile red-i dāwā ve müdafaje ve ḡusus mezkjurun müteferri olduyı umurun küllisini iḡraje mezun olmak üzere, bayçe-kapuda Rasim paşa ḡānında 6 nümerolu odada mükim birinḡi sınıf dāwā-vekillerinden Manokijan izzetlu Şaboh efendiji vekil-i mutlak nasib ve tājin ejledijimi mübejjin, işbu vekjalet-nāme efendi-i muma ilejh jedine itā kılındı. Fi 8 ilul, sene : 99.

Ohanes.

卷之六

علاء
مكتوبه جليله

三

[illegible]

وزیراعلیٰ محترم

Ajdin vilajeti

mektubi kalemi

aded

Bismillah

Lisan-i osmani təhsil etmək üzərə Mağaristan akademisi tərəfindən Dersadete göndərilmiş olan Doktor K-un Anadolu şanıbine əzimet edəcəyindən bəhslə təvsiyi Austria səfəretindən iltimas olduqun hərşije-i nəzaret-i şellesinden bə tezkerə ifadə kılınmış olmaqla muma iləjhin vazife-i məsrufesi dajresinde muvafik-i usul vəki olağak muraşafında təshilat-i mümkinə ifasına himmem-i aliye dəvərləri derkiar bujurlumak bəbində.

Fi 5 reşeb, 303 ve 29 mart, 302

Fi 5 režeb, 30:3 ve 29 mart, 302

Denizli sanğarı mutesarriḥina.

حضرت احمق حضرت

و در صورتی که این مصلحتی حکام
و در صورتی که این مصلحتی حکام
و در صورتی که این مصلحتی حکام

[illegible]

Sādetlū efendim hazretleri,

Mağarlı Doktor K-un tevsiyesi hakkında báz iradejı havi daylıje nazaret-i şelilesinden mebus tahrirât-i alıje ajunen balaja nakl olundu. Doktor muma ilejbin maksadı aşair ıalkile zejbekelelerin lugat-i mayxuselerini¹ öjrenmek oldurandan arzu etdiji mahallere žandarma terfkile izam olunarak nazaret-i şelilenin emri muğibinže dajre-i vazifesinde olažak muražatın teshiline ve merasim-i mihmannavazi ve lutfsazi ifasına himmem-i alıjeleri derkjar bujurulmak babında² emr ve irade efendim hazretlerinin dir. Fı 5 ramazan, 303 ve 26 mais, 303

Vekil-i vali defterdar-i vilajet.

Es-sejd Mehemed Kadri

نقده درج شد

خاتون العالی

مکتوبه

عدد

۱۲

ساعتی
انق
مکتوبه

ساعتی قید اقلت اودره جیاستانه اقدیس طرفته در سعادته کوندرله اودره دوقدر اعصاف قوروسک اما طرا جینه عینا قید
تویس اوستیا سفارته الناس ادرقی عاصه نقده جیسرسنه تا که افاده قلند اصدن مودلاری دطفه سرورده سنه مندره اصل
دفع ادراده راجعه نرسیده مکنه ایفاسه قوروسک ادرام قندله ماه اولی دایم دایم

Ankara vilajeti-i behijesine.

Sadetlii efendim hazretleri

Bab-i-ali

dajre-i dajilije

mektubu kalemi

aded: 12

Lisan-i osmani tahsil etmek üzere Mağaristan

akademisi tarafından Dersādete gönderilmiş olan doktor K-un Anatolu ğanibine azimet edeğejinden bahsila tevstesi
Austria sefaretinden iltimas olunduyunu harğije nazaret-i ğelilesinden ba tezkere ifade kifunmiş olmayla muma ilejlin vazife-
mesruhesi dajresinde muvafik-i usul vaki olağak murağafında teshilat-i mümkinne ifasına himmet bujurulması babında iradei
efendimin dir. Fi 19, mart 302.

Nazir-i umur-u dajilije

معلوم شد و در وقت فرستادن مجاز فی الفا و سبکی طرفین مقرر شد که برای حق و حقیقت معلوم شد
 که در مورد و در وقت فرستادن مجاز فی الفا و سبکی طرفین مقرر شد که برای حق و حقیقت معلوم شد
 که در مورد و در وقت فرستادن مجاز فی الفا و سبکی طرفین مقرر شد که برای حق و حقیقت معلوم شد
 که در مورد و در وقت فرستادن مجاز فی الفا و سبکی طرفین مقرر شد که برای حق و حقیقت معلوم شد
 که در مورد و در وقت فرستادن مجاز فی الفا و سبکی طرفین مقرر شد که برای حق و حقیقت معلوم شد

Nazaret-i mārif-i umumije

Hamil-i bujuruldu D. K. mağaristan akademiası taraflardan memuren lisan-i türki hakkında bazı
 māmulat istihsal etmek üzere bu defa Brussa ve Anadoluda vaki diğer bazı vilāyat-i şahaneje āzimet
 etmiş olmayla memurjet-i mezkjurenin iğrası hakkında bir taraftan memarat itā olmanasını zımnında
 işbu bujuruldu jedine itā kılınmış.

Fi 18 reğeb, 303 ve 10 nisan 302.

c)

فردا که خوشه ها و نخل ها در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود

از در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود

و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود
و در آن روز که تو را در دستان تو فروخته شود

Nişan-i şerif-i alîşani samî mekjânî sultani ve tuğraji garra-i
ğihanistani xakânî hükmi oldur-ki:

Zat-i şevketsimât-i padişahaneme vedie-i ğenab-i kibria olan
sunuf-i taba-i şahanemin terfid-i rifah ve sâdet ve memalık-i
mahruse-i mulukjanemin terekki imran ve medenijeti eḡas mekasid-i
mülkdaranem olduġu gibi gerek bu xususlarda sarf-i mesaje-i maḡ-
suse ve gerek uhdelerine mevdu olan xidemat-i saltanat-i seniemde
ibraz-i asar-i fevk-ül-âde edenlerin avatif-i mutemaize şehrijaraneme
mazharietleri indimizde multezim ve rafi-i refi jerliġ-i humajuni
mağar muteberanından — devlet-i alijem oġrunda fevk-ul-âde şeğât
ve sadakât ibraz edenlere taysisen bin üçjüz senesinde tēsis ettijim
imtiyaz nişaninin medaljasine nailet içün nizam-i mevzui iktizasınġa
şart olan meziât ve evsafı ihraz ejlediji muhakkak ve müsellemler
olarak, şerefsadîr olan irade-i mekjarim mutade-i mulukjanem muğ-
binġe, kendisine mezkjur medaljanın gömüşden māmul bir kitâsı
ita ve ihsan kılınmış olduġunu mubejjin, işbu mekjarimsimât-i
şehrijaranem tasdir ve itâ kılındı.

Harrere fi eljetim sabi vel işrin min şehri şaban et-muazzam,
sene: sitte ve selase mie ve elf

El mahruse-i şahanem.

قد بسم الله اولدي ايله نگاه
 گلشن جان انگه زيبا در
 اولدي هر حرفي بر گل رنگين
 باسي باغ بديتک بریدر
 ميمي اوستنده سين سلطاني
 انقي سر باغ رحمتد
 لامي کم انده آل دولت دار
 کوزلج باسي عين عيهر در
 صانه سين سرو دالی در اول را
 باغ رحمتده غنچه در اول حا
 لاله در باغ جنت ايجره اونون
 ياسي انک بنفشه در شگويا
 لامي اوستنده شده می سکري
 نقطه لر ژاله در تنقلده
 حرکات حروفي اولدي همان
 سکناته بریدر دیرسم
 کلک امي بو گلشنه کیره لم
 فضلا اول بو گلشنه داخل

گلشن گلشن کلام الله
 بلبل دل انگه شگويا در
 بولدي زينت انگه گلشن دین
 گلشن جتک گل تریدر
 غنچه اغرنده ژاله دند آني
 غنچه زينق هدايت در
 اولدي باغ وفاده زلف نگار
 يا ايکي تازه غنچه تر در
 ايکي بو گلشنه محمده باد صبا
 عرض ايدر هر زمان صفای سگا
 نقطه می اولدي صانکه داغ درون
 قدی اولمش بنفش کبي دوتا
 برک سنبده ژاله قطره لري
 لاله ايله بنفشه و گلده
 بو گلستان ايجنده باو وزان
 اولدي روي زمينده باغ ارم
 شگشت ايدوب تازه گلشن دره لم
 گلري شوقه ترتم قل

f) *Fazli* költeményének bevezető része.

Kadd-i bismillah oldu ile nikjah	Bag-i rahmetde gonče dir ol <i>ha</i>
Gülbün-ü-gülšen-i kelam-i Allah	Arz eder her zaman Safi sana
Gülšen-i žan anınla ziba dir	Lale dir bay-i žennetičere o <i>nun</i>
Bülbül-i dil anınla gjuja dir	Noktası oldu sankı day-ı derun
Oldu her harfı bir gül-i rengin	<i>Ja-sı</i> anın benefše dir gjuja
Buldu zijmet anınla gülšen-i din	Kaddi olmuš benefše gibi dutā
<i>Bā-sı</i> bay-i bidajetin jeri dir	<i>Lam-ı</i> üstünde šeddesi seheri
Gülšen žennetin gül teri dir	Berk-i sümbülde žale katraları
<i>Mim-i</i> üstünde sin sultanı	Noktalar žale dir temessülde
Gonče ayzında žale-i dindanı	Lale ile benefše ve gülde
<i>Elifi</i> servi bay rahmet dir	Harekjat-i hurufı oldu heman
Gonče-i zambak hidajet dir	Bu gülistan içinde bad-i vezan
<i>Lam-i</i> kim ande al-i devlet var	Süknatine jeri dir dirsem
Oldu bay-ü vefāde zulf-u nigjar	Oldu ruj-i zeminde bay-i irem
Gözliže <i>ha-sı</i> ain-i abher dir	Gelin imdi bu gülšene girelim
Ja iki taze gonče-i ter dir	Kešt edüp taze güllerin derelim
Sane sin servi dalı dir ol <i>ra</i>	<i>Fazlija</i> ol bu gülšene daxil
İki bükmüş seherde bad-i sabā	Gülleri ševkine terennüm kıl.

نوعی

حبابه بکلمدی کجی اول ماه پاره فر یوتدر بودور ایچنده در نیاسپتاره فر
بر قاج اولملوخته و کرشته تاشور پروانه کیسی ملندن آرتوغ چاره فر
دوشک ایدی وصیت دوشینه یول خیره دلالت ایلدی استخاره فر
بز صنفه صوفی دایره عشقه کبرک بز غارن میاند بر در کنار فر
کیم کوردی سیج شب زنا ایچنده با عید
سب نوعیا عبت یرره در بونظار فر

در

آستانی میرو شک قبله جابشر پانک سر نعل عشق ایلنه بر مهر ایش
چکچکچون کو یکم بن عاشق افتاده سینم اوزره کدکم سر نعل بر مهر ایش
جام و تن دل زور فن انده دوشرش زوکار بحر عشقه حلقه نرم صفا کرد ایش
آله آسم اغلده دبای مصقن چخاک تر دو دوشینه ایللمت کوزیشی سلاش
بیل دل اوزره بر کلزاره دوشدی نوعیا
کیم اکا سر شیمه مهر اولمشنک دوشک

دیک

Nevi költeménye.

Ahbaba gelmedi geçe ol mah pāremiz
Joktur bu devr içinde diriga settaremix
Bir kaç ölümlü xasta ve sergeşte kalmışiz
Pervane gibi janmadan artik ne çaremix
Düşmek idi o sohbet duşine sofija
Hajre delalet ejlemedi istixāremiz
Biz sanma sufi daire-i aşka girmedik
Biz arifiz mejanle bir dir kenaremix
Kim gördü hiç şebb-ü rizan içinde mäh-i id
Hep Nevia abes jere dir bu nazaremix.

Asitāni mejfuruşun kible-i ahbab-mış
Pajinin her nālī aşk ehline bir mihrab-mış
Çekmek ičün köjüne ben aşik üftadeji
Sinem üzere kesdijim her nal bir mihrab-mış
Dşam-i veş dil zor fen ende düşermiş ruzigjar
Bahr-i aşka halka-i bezmi safa girdab-mış
Alma ahim ayladup ej meh sakın çarxin batar
Dur sine ebru zulmet göz jaşı silab-mış
Bülbül dil özine bir gülzara düştü Nevia
Kim ona her çeşme mihr olmuş felek dolanmış.

6. Török írások.

χatt-i nesih

a) *A nesih, tālik, sülüs, rikā, kétféle*
cdīvāni és kufi betűk táblázatos össze-
állítás.

Az egyes betűk a következő átírással
sorrend szerint következnek egymásra:

elif—be—pe—te—se
ğim—ëim—ha—χī—dal
zal—rī—zī—že—sin
šin—sad—zad—tī—zī
ain—γain—fe—kaf—kef
kjef—nef—ki—lam—mim
nun—vav—he—lam elif—je.

χatt-i tālik

دس ثانی خط تعلیق

ا	ب	پ	ت	ث
ج	چ	ح	خ	د
ذ	ر	ز	ژ	س
ش	ص	ض	ط	ظ
ع	غ	ف	ق	ک
گ	ک	ک	ل	م
ن	و	ه	لا	ی

دس ثانی خط تعلیق

ا	ب	پ	ت	ث
ج	چ	ح	خ	د
ذ	ر	ز	ژ	س
ش	ص	ض	ط	ظ
ع	غ	ف	ق	ک
گ	ک	ک	ل	م
ن	و	ه	لا	ی

χatt-i sülüs

ا	ب	پ	ت	ث
ج	چ	ح	خ	د
ذ	ر	ز	ژ	س
ش	ص	ض	ط	ظ
ع	غ	ف	ق	ک
گ	ک	ک	ل	م
ن	و	ه	لا	ی

درس نالخط قبلی

ḡatt-i rikā

درس رابع خط رفیع

ا	ب	پ	ت	ث
ج	چ	ح	خ	د
د	ر	ز	ژ	س
ش	ص	ض	ط	ظ
ع	غ	ف	ق	ک
گ	ن	ه	و	ی

ا	ب	ب	ب	ن
ج	ج	ح	خ	و
ف	ر	ز	ز	س
ش	ص	ص	ط	ظ
ع	غ	و	و	ک
ک	ک	ک	ل	م
ن	و	ه	و	ی

ḡatt-i kūfi

ḡatt-i ḡeli divāni.

ا	ب	پ	ت	ث
ج	چ	ح	خ	د
د	ر	ز	ژ	س
ش	ص	ض	ط	ظ
ع	غ	ف	ق	ک
گ	ن	ه	و	ی

خاکوفی				
ا	ب	پ	ت	ث
ج	چ	ح	خ	د
د	ر	ز	ژ	س
ش	ص	ض	ط	ظ
ع	غ	ف	ق	ک
گ	ن	ه	و	ی

A divāni írás változata:

لال بی نہ مع فوز کس

ا ل ب ن م ع ف و ز ک س

ص ص ط ع ق ق ل ل

م م ن و ه ل ل و و ی

م ن و ه ل ل و و ی

س س ش ما شا

بل تن م م ل م ح ح

A *kāfī* írás változata :

ا د ح د

ا ب ح د

د س ص ط ع

د س ص ط ع

ف ع ك ل

و ق ك ل

م ن ه و ي

م ن ه و ي

نمونه ادبیات عثمانیه

numune-i edebijät-i osmanije

باقه یارب سواد دفتریمه	باقه یاد سواد دفتریمه
آخ یاق آتشه بمن یریمه	آخ یلق آتشه بمن یویمه
گرگناهم کوه قاف اولشه غمذ یاجلیل	گرگناهم کوه قاف اولشه غمذ یاجلیل
رحمت تجرینه نسبت از شی قلیل	رحمت تجرینه نسبت از شی قلیل
یوایغده گور و بخت ایتو آلدیم اله	یوایغده گور و بخت ایتو آلدیم اله
برحر مراد ایش باشم قدی فعلال	برحر مراد ایش باشم قدی فعلال
دل ضعیف بر آف گوزل بگذره مم	دل ضعیف بر آف گوزل بگذره مم
ایخته غم عشقه اجل بگذره مم	ایخته غم عشقه اجل بگذره مم
رافتا دار جان گنج محدر امنا	رافتا دار جان گنج محدر امنا
بن پوشش ایل جند ده ده یلانه مم	بن پوشش ایل جند ده ده یلانه مم
اولق استر سگ اگر حقه یتاین	اولق استر سگ اگر حقه یتاین
فقر اقلبه طوق قنمه صقین	فقر اقلبه طوق قنمه صقین
سن همان ایله خلوصیله رجوع	سن همان ایله خلوصیله رجوع
عفو باری بولور البتہ وقوع	عفو باری بولور البتہ وقوع
گج اکیکلدن دلا ایتمه نزار	گج اکیکلدن دلا ایتمه نزار
عالم کترده اولمز انمنان	عالم کترده اولمز انمنان
عمر راز ایله مراز گج	عمر راز ایله مراز گج
کل سرجا و زالا شین شایع	کل سرجا و زالا شین شایع
چونکه یوق اوسا جند ده نده	چونکه یوق اوسا جند ده نده
ربنا انزل علیک ما نکه	ربنا انزل علیک ما نکه

Kufi szöveg *nesih* és latin jegyes átírással:

Bakma ja rabb sivad defterime
Anî jak ateşe benim jerime
Ger gûnahîm gjuh-i kaf olsa ne gam dir ja şelil
Rahmetin bahrine nispet innehü şejün kalil
Meji ajakda görüp izzet idüp aldım ele
Bir haramzade imiş başıma çıktı fil-hal
Dil zaife bir afet güzel bejendiremem
O ısta-i gam-i aşka eğer bejendiremem
Rafeta dar-i şihan günç-i mihen dir emma
Ben bu meşreb ile şennetde-de rahat edemem
Olmak isterisen eger hakka jakîn
Fukara kalbına dokunma sakîn
Sen hemen ejle xulusile ruğub
Aff-u bari bulur elbette vuku
Geç ikilikden dilâ itme nizâ
Alem kesretde olmaz intifa
Mahrem raz ejleme hemrazını
Küllü sirr şavez el isnejn şa'a
Çünkü jok ev sahibinden faide
Rabbena enzil alejna maide.

b) A sijakat írás különféle változatai.

Pontozatlan hangjegyek:

—	—	—	—	ا
د	د	د	د	د
ز	ز	ز	ز	ز
س	س	س	س	س
ش	ش	ش	ش	ش
ک	ک	ک	ک	ک
م	م	م	م	م
ن	ن	ن	ن	ن

Átírás:

elif—be—pe—te—se

šim—čim—ha—xi—dal

zal—i—zi—ze—sin

šin—sad—zad—ti—zi

ain—γain—fe—kaf—kef

kjef—nef—ki—lam—mim

nun—vav—he—lam elif—je

Számjegyek:

اشهر جلد و عمر رقم سياقت بعينه درس سابعده محذورم
منديده اولدني مثالي

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ل
ع	ف	ق	ك	م	ن	ي	ر	س	ص
ض	ط	ظ	ع	ف	ق	ك	م	ن	ي
ر	س	ص	ض	ط	ظ	ع	ف	ق	ك

Átírás:

ahad : 1 2 3 4 5 6 7 8 9

ašarat : 10 20 30 40 50 60 70 80 90

miat : 100 200 300 400 500 600 700 800 900

uluf : 1000 2000 3000 4000 5000 6000 7000 8000 9000.

Pontozott hangjegyek és szöveg rikā és latin átírással :

ل ب ت ث ج ه ح ذ
س ش م ن ط ظ ع ف
ق ك ل م ن ه و ز

عبر الاصل والارض ايمهم اور زنت خدا ايضاً عروج وهو ولساء داور ولساء لعامله عجلوا الحار ميم وغيره
اراضيه اولو عجلوا ارض مفرقة عائد اولو فقط الحار ميم / حاصلة حاصلي لوجه عشر شري الاول
و بمقوله الحار الحار لاضرفه ورك اعاده ربي فقط دفعه لاسر شايه ايديت حاصلي عجلوا اول الحار ك
قائمة فمرفقه دفعه ايضاً كنه الاول

على ارضه ارض ايمهم اور زنت خدا ايضاً عروج وهو ولساء داور ولساء لعامله عجلوا الحار ميم وغيره
مقود وغيره مقود ارضيه تابع اولوب مضمي ارض مفرقة عائد اولو فقط الحار ميم / حاصلة حاصلي لوجه عشر شري الاول
جانب مري ايجوه عشر شري الاول و بمقوله خدا ايضاً نابت الحار كنه مضمي ورك اعاده ربي فقط دفعه لاسر شايه ايديت حاصلي عجلوا اول الحار ك
ايمهم ف سايد ايمهم اول الحار قائمة فمرفقه دفعه ايضاً كنه الاول و بمقوله خدا ايضاً نابت الحار ميم وغيره
ماده شده محرره

Al-el-itlak erazi-i emirije üzerinde xudaji nabit palamud ve şeviz ve kestane ve gürgen ve meşe ağaçları mesellu eşğar-i müsmerre ve gajri müsmerre erāzije tābi olup menaf-i erāzi mütesarrifine aid olur, fakat eşğar-i müsmerrinin hasilatinden ğanib-i miri içün öşrü şerii alînîr, ve bu makule xudaji nabit eşğarî gerek mütesarrifi ve gerek eğānibden birisi kat'-u kal' edemez, şajed ederse ol eşğarın kajmeten kijmeti kat'-u kal' ejlejen kimesneden alînîr ve bu erāzi kanun-nāmesinin jīrmise-kizinġi maddesinden muharrer dir.

اسیاب بخنی گندی بن روزند ریخک	اسیاب بخنی گندی بن روزند ریخک
ایلد مرمرن اندیشه ده صد فکر دقیر	ایلد مرمرن اندیشه ده صد فکر دقیر
دوستی زار و حزن دشمنی شادان ایلد	دوستی زار و حزن دشمنی شادان ایلد
سن سول ایله برکته یاظمهار المثلث	سن سول ایله برکته یاظمهار المثلث
لار فرنگوردی سروجنار اولیموه دار	لار فرنگوردی سروجنار اولیموه دار
فضل هزده مدخلی اولسا قیافانث	فضل هزده مدخلی اولسا قیافانث
برنقطه قویه بحر ایدر لر سنی آخر	برنقطه قویه بحر ایدر لر سنی آخر
اسرار کباره صفتین اوله هله محرم	اسرار کباره صفتین اوله هله محرم
کسم امید می الطاف خدادن زیرا	کسم امید می الطاف خدادن زیرا
کرم و لطفی فرزند رنیم امید مدن	کرم و لطفی فرزند رنیم امید مدن
میزان او رگورشد بیکل اشغرافی الحذر	میزان او رگورشد بیکل اشغرافی الحذر
ده بر تصور ایلد بیکل رهن اولسون	ده بر تصور ایلد بیکل رهن اولسون
صقین بر زره ناپیری پال ایمه سلطام	صقین بر زره ناپیری پال ایمه سلطام
کشی امید گنی البت بولور گوند عیانند بو	کشی امید گنی البت بولور گوند عیانند بو
خاکپایه بر رکاب هداسی ناپیزایسه ده	خاکپایه بر رکاب هداسی ناپیزایسه ده
ایمه زرد قیرانی بریا آل باغشله بر قوله	ایمه زرد قیرانی بریا آل باغشله بر قوله
سندده عقلک واریسه بر نشصیل انیادی	سندده عقلک واریسه بر نشصیل انیادی
عالمک طعن ایته تریا کینه عیانتا	عالمک طعن ایته تریا کینه عیانتا
علیه معبر اوله افلاطون و اولسنگر	علیه معبر اوله افلاطون و اولسنگر
برادیک باملی گورد گده طفلانکست اول	برادیک باملی گورد گده طفلانکست اول

Pontozatlan *sijakat* szöveg, *nesih* és latin átírással:

Asjab-i suzeni kendime ben döndireğek
Ejledim harman endişede sad fikir dakik
Dostı zar-u hazin düşmanı şadân ejler
Sen sen ol ejleme bir kimseje izhar elemin
Lazim gelirdi servi çınar ola mejve dar
Fazl-ü hünerde medzeli olsa kijafetin
Bir nokta kojup müğrim iderler seni açar
Esrar-i kibara sakın ola hele mahrem
Kesmem ümidimi eltaf-i xudadan zira
Kerem-ü lutfi fezun dur benim ümidimden
Mizana vur görüşdüyün iχvani el-χazer
Rehber tesavvur ejledijin rehzen olmasın
Sakın bir zerre naçizi pamal etme sultanım
Kişi ittijini elbet bulur günden ajan dir bu
Khakipaje bir rikjab ihdası naçiz isede
Etme redd kîratı ver ja al bağısla bir kula
Sende aklın var ise bir nesne tahsil et jürü
Alemin tan etme tirjakisine ajjaşine
Ilme magrur olma eflatun-i vakt olsan eger
Bir edib-i kjamili gördükte tiffi mekteb ol

مقال طعن اعدان ز غدر اهل عرفان	عالم طبع اعدان ز غدر اهل عرفان
آثار لطافتی البنا درخت میوه دارا و زر	آثار لطافتی البنا درخت میوه دارا و زر
قصه از بر صبان طاعتی النون کاتبه قیرسه	قصه از بر صبان طاعتی النون کاتبه قیرسه
راز قیمتی طاعتی ز قیمتدن دوش کاسه	راز قیمتی طاعتی ز قیمتدن دوش کاسه
ابتدای عکس آخری در پیش گرن	ابتدای عکس آخری در پیش گرن
کار او لده کشی عاقبت اندیش گرن	کار او لده کشی عاقبت اندیش گرن
گیر مزاله تکا سلیله شاهد امل	گیر مزاله تکا سلیله شاهد امل
عصیل وصله انک در میان گرن	عصیل وصله انک در میان گرن
فکرایه در هینتی بیت خدا نك	فکرایه در هینتی بیت خدا نك
بیهوده دگل دتره دگی قبله نما نك	بیهوده دگل دتره دگی قبله نما نك
اکین بجمدی پوزر زده الحاصل	اکین بجمدی پوزر زده الحاصل
کیم لازم اسیه امل آمل لازم اگمل	کیم لازم اسیه امل آمل لازم اگمل
ولد پاک او پوز باعث اغراض پدر	ولد پاک او پوز باعث اغراض پدر
دنا تیر ویر قدر کما ز روفت	دنا تیر ویر قدر کما ز روفت
او قومنه یازیدن چوق سقایت	او قومنه یازیدن چوق سقایت
کدالور نقشله جامل خطاط	کدالور نقشله جامل خطاط
صوبی برداقده دیشگر گری دیوارده	صوبی برداقده دیشگر گری دیوارده
بردن اول بوجان سیدین ایدین اهل قوف	بردن اول بوجان سیدین ایدین اهل قوف
عالم بری قویوب بحر هواسندیلن	عالم بری قویوب بحر هواسندیلن
بوعلی اسیه آنک عقلنه ادراکن یون	بوعلی اسیه آنک عقلنه ادراکن یون

Mekal-i tan adadan ne gam dir ehl-i irfane
Atarlar taşı elbette duruḡt mejvedar üzere
Kazara bir sapan taşı bir altun kjaseji kîrsa
Ne artar kijmeti taşın ne kijmetden düşer kjase
İbtidajı amelin aḡari der piş gerek
Kjar-i evvelde kişi akibet endiş gerek
Girmez ele tekjasül ile şahid emel
Tahsil-i vusla etek dermejan gerek
Fikr etmede dir hejetini bejt-i ḡudānın
Bejhude dejil titrediji kible numānın
Ekmejen bičmedi bu mezrāda elhasil
Kime lazim ise etmek ana lazim ekmek
Veled-i pak olur bais-i izaz-i peder
Daima dir verir kadr-i kemana revnak
Okumaḡa jazıdan çok saj it
Kı kalır nakşla ḡahil hattat
Suju bardakda demişler gemiji dıvarda
Bizden evvel bu ḡihan sejrın eden ehl-i vukuf
Alem berri kojup bahr-i havasında jan
Bu ali ise anın aklına idrakine juf.

Pontozott *sijakat* és latin betűs átírata :

اول نجيب التتوا لت قاضي الحيا ت بكما جنكنا بطا يه
 باللهي ذبوة عتق اولهم ابتلاي جاعت عتق اولهم
 بر يبي عتق اولهم كتي يجله خلقه يبي كولي لتي
 كوكلم لتي لوسو لتي سارس كتي قلدي لتي
 له كيم بر حبيب ظلا ي قومي ظلت عتق يبا
 ولا عظم و دته قايه لتي ي ذكتم بقود يكيه لتي
 وادود يسيح لتي اولهم صم هر قيس غا نكلم
 باطل ليا غا زمي هر ياد فالحول ي كمت لتي غا نكلم
 كليم سجد كوكلم لتي كيد اولهم كجم شلطا لتي
 باره كاي غا وبتك لتي كاي لتي غا ديك لتي
 اوله وقت قل لتي ليا يسيح لتي لتي

Ol müğib-üd-davat
 Kad-il hağāt . . .
 Ja ilahi zebun-i aşk oldum
 Mübtela-i ğünun aşk oldum
 Bir peri aklımı alup gitti
 Dşümle halka beni gülünğ itti
 Gönlüm aldı ol serv-ü zülf
 Sajesi gibi kıldı iktibağē
 Ke kim bu ağajib zulla mi
 Karajı zulumde şahidi ğani
 Vaiz-i vedia hiğab iderek

Beni kardaşa ğün lain giderek
 Vadudijet mustazı idüp ağele
 Ol sanam her kaçan gāzi gele
 Ja gül ejle gāzi hal ejat
 Malihüljajı kendine itijad
 Gelse seğde gönlüme etat
 Kibir oldum iĉün şejtanla
 Ja ruzigjahi adutinin iderek
 Kjahi agjar ile ğenk iderek
 Öjle vaktında kiliğla gajet
 Ile bitti kendije minnet.

ا ب ج در در س ش ص ط ع ف
ب ا ب ت ج بد بر بس ش بص ب ط ب ع ب ف
ج ا ج ب ج ج د ج د ج ر ج ر ج پ ج ر ج ح ج ش
ج ن ج و ج ح ج ب ج ا ج ح ج ی ج س ج ا ج پ ج ت
س ج ق ج ک ج ل ج م ج ن ج و ج ل ج ا ج ی ج س ج ا
ب ج ق ج ک ج ب ج ل ج م ج ن ج و ج ی ج ب ج ا ج ی ج س
ج ص ج ط ج ج ج ب ج ح ج ک ج ب ج ل ج ح ج م ج س

II.

FÜGGELÉK.

A török irodalmi nyelv alaktani sajátosságai.*

A török irodalmi nyelv sok olyan arab és perzsa eredetű szót használ, melyeket aztán hol arab, hol perzsa grammatikai szabályok szerint fűz egymáshoz. Az irodalmi nyelv tehát az idegen szókkal együtt idegen nyelvtani alakokat is meghonosított, melyek megismerésére okvetlenül szükség van. Irányadó szabályul e tekintetben a nyelvszokás azt állapította meg, hogy míg a török szók csakis a török nyelvtan szabályai szerint használandók, addig a perzsa szók perzsa és török, az arab szók pedig arab, perzsa és török nyelvtani szabályok szerint fűzhetők. E szabály alól azonban kivételek is vannak. E kivételek, melyek egyúttal az irodalmi nyelv barbarizmusainak is tekinthetők, a török nyelvtani szabályok közt غلطات مشهوره *galatāt-i mešhure*, vagyis 'köztudomású hibák' néven ismeretesek. A következőkben azok az arab és perzsa nyelvi, illetve alaktani szabályok vannak összeállítva és példákkal megvilágítva, melyek megismerése a török irodalmi nyelv szempontjából nélkülözhetetlenek.

1. §. *Írásjelek.*

Az arab szókban a hangok kiejtésének némi különféleségét az illető hangot jelölő betűk felé illesztett jelek jelzik. Ilyenek:

1. *medda* ˘ (nyújtás), melyet kizárólag arab és perzsa szók kezdő *elif*-je fölé teszünk, ha az hosszan (*ā*) ejtendő ki, pl.

* E fejezet és a szójegyzék összeállításánál hathatós segítségemre volt jeles tanítványom, Germanus Gyula bölcsészettani hallgató úr.

آسب *āsib* szerencsétlenség, آفت *āfet* balsors, آفتاب *āfitab* nap, آت *ālet* eszköz.

Török szókbán a *medda* nem nyújtja meg az *elif*-et, csak a mély hangú voltát jelzi, pl. t. آغیر *ağır* súlyos, آلمق *almak* venni, آری *arî* méh.

2. **hemze** ء (szúrás), előfordulhat a szók elején, közepén és végén *elif*, *je*, *he* és *vav* felett.

a) Szó elején *elif* felett az *elif* magashangú voltát jelzi, pl. أفراد *efrad* személyek; a szó elején a *je* felett főleg az újabb török írók használják idegen (francia, olasz) szókön, pl. *هتوغرافيا* *etnográfia*, *هتڤسپسهن* *ežipsien* (égyptien).

b) Szó közepén az *elif* felett a *hemze* csak arab szókön fordul elő, és ez esetben az *elif* *e-e*-nek ejtendő ki, pl. مأمور *meemur* hivatalnok, تامين *teemin* biztosíték. — Szó közepén *vav* felett is előfordul ugyancsak arab szókban, és ilyenkor *üe*-nek, vagy ha *elif* következik utána, *üa*- vagy *ua*-nak ejtendő ki, pl. مؤللم *müellim* fájdalmas, مؤلف *müellif* gyűjtő, szerző, سؤال *sual* kérdés, مؤاخذه *muaxeze* bírálat. — Ha a *hemze* szóközépi *i*-n van, akkor az *i* kiejtése megkettőződik és pontjait elveszti, pl. آيد *aid* vonatkozó, زائل *zail* elmúló. Gyakran azonban *hemze* nélkül és törökösen két ponttal is használatos, pl. آيد *aid*, زائل *zail*. — Idegen szókban a magánhangzó előtti hemzés *i*, *io* és *iu*-nak ejtendő, pl. قورنهلوس *Cornelius*, وتهلوس *Vitelius*. — Ha arab vagy perzsa szóban két *i* hang kerül egymás mellé, az első elveszti pontjait és hemzét kap helyette, pl. شى *sei* dolog, شى *šei* dolgot.

c) Szó végén a *hemze* rendszerint *elif*, *vav* és főleg *he* felett áll (lásd bővebben a perzsa genitívus-szerkezet tárgyalásánál).

3. **tešdid** ّ (erősítés), valamely mássalhangzó felett azt jelzi, hogy az illető hangot kettőzve, illetve hosszan kell kiejteni. Csakis arab szókön fordul elő, pl. مقرر *mukarrer* megállapított, منور *münevver* megvilágított, تغنى *teganni* éneklés.

4. *tenvin* (nunnatio), a szóvégi *elif* fölé irt két vonalka (|), mely az *elif* kiejtését *en*-re változtatja, pl. غرابا *garben* nyugatra, شرقا *šarken* keletre.

Ha *he* felett van a *tenvin*, akkor *eten*-nek ejtetik ki, pl. امانة *emaneten* bizományban, فطرة *fitreten* természetét tekintve.

A *tenvin* gyakran el is marad az *elif* fölül, sőt egynéhány szónak a kiejtésében sem maradt meg, pl. حالا *hālā* (*hālen* helyett) most, مطلقا *mutlaka* (*mutlaken* h.) okvetetlen.

5. *vast* — (összekötés), főleg az arab névelő *-el elif*-jén fordul elő és azt jelzi, hogy a névelő magánhangzója az előző szó végmagánhangzójával együtt ejtendő ki, pl. عبدالعزيز *abd-ul-aziz* és nem *abdu el aziz*.

6. Egyes nyelvészeti munkákban, főleg olvasási kétségek elkerülése végett, gyakran használatosak a következő jelek:

a) a rövid *a* és *e* hangot azon két mássalhangzó fölé tett vonalka (—) jelzi, melyek között *e* magánhangzó valamelyike áll. E jel neve *fatha* فتحه (törökül *üstün*), pl. سُلْطَانَتْ *saltanat* császárság, نَظَارَتْ *nazaret* minisztérium.

b) Ugyanígy jelzi az *o*, *u*, *ö*, *ü* hangot is a hang fölé tett (—) jel, melynek neve *dhamma* ضمه (törökül *ötürü*), pl. فُتُوَتْ *futuvvet* nagylelkűség, أُخُوَتْ *uxuvvet* testvériség.

c) Az *i* hangot a hang alá tett (—) jel mutatja, melynek neve كسره (törökül *esre*) a neve, pl. مِدْحَتْ *midhat* dicsőítő beszéd.

d) Ha valamely mássalhangzó után magánhangzó nem következik, ezt a két mássalhangzó jele fölé irt (—) félkör jelzi, melynek جزم *jezm* (elvágás) a neve, pl. جِسْمٌ *ğism* test, صُلْحٌ *sulh* béke, مُجْتَنِبٌ *müştēnib* tartózkodó stb.

2. §. Az arab névelő.

Az arab névelő ال *el*: a, az. Ha a névelő oly szók előtt áll, melyek ن ل ظ ط ض ص ش س ز ر د ث ت

hangok valamelyikével kezdődnek, akkor a névelő *l* hangja a rákövetkező szókezdő hanggá alakul át, pl. الناس *en-nas* (*el-nas* h.) a nép, الرجل *er-reżül* (*el-reżül* h.) az ember, التاسف *et-teesüf* (*el-teesüf* h.) a sajnálat, الشمس *eš-šems* (*el-šems* h.) a nap stb. E hangokat, szemben azokkal, melyek a névelő *l*-jével nem olvadnak össze, a *šems* (nap) szó után *naphangoknak*, a többit pedig a *kamer* (hold) szó után *holdhangoknak* nevezik. A holdhangok a következők: ي ه و م ف غ ع خ ح ج ك ق ب pl. النامان *el-mecmen* a menedékhely, الفطننت *el-fitnet* az értelmesség.

A névelő néha a vele összekapcsolt szót kiemeli, pl. الله *allah*, összevonva az *el-ilah* الاله szóból, القرآن *el-kurān* a könyv, Kōrán. Állandóan névelővel használatos. A névelő további alkalmazásáról a birtokviszony képzéséről szóló fejezetben lesz szó.

3. §. A névszó.

A névszók neme. Míg a perzsa nyelv a nem (genus) fogalmát nem ismeri, addig az arab nyelvben két nemet különböztethetni meg. Hím és nőnem. A török nyelvhasználatban az *a*, *e* és *t*-re végződő arab szók nőneműek, valamint nőneműnek tekinti az összes arab többesszámokat is, pl. آخرت *axiret* túlvilág, صلا *sila* egyezés, مبارزه *mubareze* viadal; ellenben hímneműek: وجه *veżh* mód, فقدان *fikdan* hiány, عقل *akl* ész stb. — Azok a szók, melyek *h*-nak ejtett *r*-re végződnek, hímneműek.

Hím és nőnemű alakjuk van a melléknemeknek is. A femininumot úgy képezzük, ha a hímnemű alakhoz a *he* (ه) hangot illesszük, pl. حاضر *hazir* kész, nőnem: حاضرة *hazire*; جديد *ġedid* új, nőnem: جديدة *ġedide*; كبير *kebir* nagy, nőnem: كبيرة *kebire*. — Ha a melléknév jelzőként áll a főnév mellett, akkor azzal nemre nézve is egyeztetni kell, pl. دولت كبيره *devlet-i kebire* a nagy birodalom stb.

4. §. Az arab és perzsa genitivus-szerkezet (*izāfet*).

A rendes török birtokviszony mellett a török nyelvben még két módját találjuk a birtokviszony kifejezésének: az arab és perzsa genitivus alakját.

1. Az arab genitivus úgy áll elő, ha a birtokot a birtokossal, a névelő útján, mely ily esetben gyakran *-ül*-nek is hangzik, egybefűzzük. A birtok ily esetben helyre nézve, megelőzi a birtokost, pl.

كلام الملوك *kelām ül-mülük* a királyok szavai,

ملوك الكلام *mülük ül-kelām* a szók királyai,

ظلم السطان *zulm es-sultan* a szultán zsarnoksága,

دار الفنون *dar ül-fünün* a művészetek csarnoka (egyetem),

دار العلوم *dar ül-ulüm* a tudományok csarnoka (egyetem).

E genitivussal csakis arab szókat lehet összefűzni.

2. Sokkal használatosabb a perzsa genitivus alakja. Ebben is megelőzi a birtok a birtokost, a kettőt pedig rövid hangsúlytalan *-i* köti össze. Ezt az *i*-t az írásban nem tüntetik fel, kivéve a tárgyalandó eseteket. A perzsa birtokkötés neve *izāfet* (arab اضافہ kötés), pl.

ظلم سلطان *zulm-i sultan* a szultán zsarnoksága,

کسب ممارست *kesb-i mümāreset* ügyesség szerzése,

سیرت پادشاهان *siret-i-padišahān* a fejedelmek jellemrajza,

علام سما *alajim-i sema* az ég jelei (szivárvány), népnyelven: *elejīm sayma*.

Az írásban jelöljük az *i*-t, ha az *izāfet*kötés első szava, a و ی *re* végződik.

Ha *e* v. *a*-nak ejtett *re* végződik az első szó, az *izāfet*-kötés *i*-jét a ة fölé írt *hemz*-vel érzékítjük, pl.

تسویه منازعات *tesvie-i-münazāt* a viszály békés elintézése,

عهد سفارت *ühde-i-sefaret* a követség kötelessége,

نامه تاجار *name-i-tüžar* a kereskedő levele.

Jegyzet. Ha a szóvégi *h*-nak hangzik, nem szabad a *hemzét* kiírni, pl.

گروه اشتیا *güruh-i-eškia* a lázadók csapatja,

پادشاه عالم *padišah-i-alem* a világ fejedelme stb.

Hasonlóképen *hemzé*-vel jelzik az *izāfet*-et, ha a szerkezet első szava *ی*-re végződik, pl.

اعالی فطرت *eāli-i-fitret* a művelődés nagyjai,

کشتی دولت *kešti-i-devlet* az állam hajója stb.

Arab szókban a szóvégi magánhangzónak ejtett *و* és *ی* felé tett *hemze* jelzi az *izāfet*-et, pl.

سو قصد *su-i-kasd* a szándék rosszasága,

وزرا دولت *vüzera-i-devlet* a birodalom vezirjei.

Az *elif*-re végződő szókban gyakran kiírják az *izāfet*-et jelző *i*-t, pl.

وزارای دولت *vüzera-i devlet*.

Jegyzet. Ha a szóvégi *و* mássalhangzó, akkor az *izāfet*-et nem jelezzük, pl. *ادو مملکت* *adüv-i-memleket* az ország ellensége.

Perzsa *و* v. *ی*-re végződő szó után kiírt *ی* jelzi az *izāfet*-*i*-jét, pl. *بازی قهر* *bazu-i-kahr* az erőszak karja.

Úgy az arab, mint a perzsa genitivus-szerkezet nemcsak főneveket kapcsolhat össze, de összeköthet főnevet melléknévi jelszóval is. Ily használatban a főnév áll elől, s erre következik a genitivus *i*-je (arab szerkezetben a névelő), mely a melléknévet a főnévhez csatolja.

Miután az arab nyelvben két nem van, ily összekapcsolásnál az egyeztetésre kell ügyelni. Az egyeztetés szabályai a következők:

Ha perzsa főnevet perzsa melléknévvel kötünk össze, az egyeztetés kérdése tárgyatlan.

Ha perzsa főnevet arab melléknévvel, vagy arab főnevet perzsa melléknévvel kapcsolunk egybe, egyeztetés nem jó létre.

A melléknév és főnév nemi egyeztetése csak arab fő- és arab melléknév összekapcsolásánál jöhet létre.

Ha *a*, *e*-t jelző ة vagy ت-re végződő, tehát nőnemű arab főnevet arab melléknévvel akár perzsa akár arab genitivusszal kötünk össze, a melléknévnek mindig nőnemű alakját kell használni. A többi esetekben (vagyis ha a főnév az említett betűk egyikére sem, vagy *h*-nek kiejtett ة-ra végződik) a hímnemű alakú melléknév használatos, pl.

ذروه کبیرد *zirve-i-kebire* a magas orom,

تل کبیر *tel-i-kebir* a magas domb,

تل للکبیر *tel el-kebir* a magas domb,

طرفه مشهوره *turfe-i-mešhure* az ismert ujdonság,

علت وخیمه *illet-i-vaxime* súlyos, veszélyes betegség,

طغیان الوخیم *tugjan el-vaxim* veszélyes lázadás,

طغیان وخیم *tuyjan-i-vaxim* veszélyes lázadás,

صداقت صحیحہ *sadakati-sahihe* valódi őszinteség,

عبودیت قدیمه *ubudiet-i-kadime* régi szolgaság,

رتبه سامیه *rütbe-i-samie* magas fok, rang,

خلقت حسنه *xilkat-i-hüsne* szép jellem stb.

Arab főnév és perzsa melléknév csak *izāfet*-tel köthető össze, arab genitivussal nem, pl.

تمایل خونریزانه *temail-i-xūnrizāne* vérengzési hajlam,

ذات نامرد *zāt-i-namerd* férfiatlan személy,

امرای مهماننواز *ūmera-i-mihmannūvaz* vendégszerető főnők stb.

Perzsa főnév és arab melléknév, pl.

خانه واسع *xāne-i-vāsi* terjedelmes ház,

مرد غریب *merd-i-garib* különös ember,

کورک سارق *gürk-i-sārik* tolvaj farkas,

مهر لامع *mih-r-i-lāmi* fénylő nap stb.

Perzsa főnév, perzsa melléknév, pl.

دست صنعتکارانه *dest-i-sanātkjarane* művészkéz,

صنوبر بلند *sanevber-i-buland* magas orom stb.

5. §. *Arab többesek arab mellékevekkel.*

Az összes arab többesszámok nőneműeknek tekintendők és ha arab mellékevekkel kapcsoljuk őket össze, a mellékevet nőnembe kell tennünk, pl.

افراد صلیبه *efrad-i-salibe* kemény személyek,

مسائل ریاضیه *mesail-i-riazie* algebr. kérdések,

مصالح مهمه *masalih-i-mühüme* fontos ügyek,

ممالک محروسه *memalik-i-mahruse* jól őrzött országok (Török-ország).

E két genitivusszerkezettel csak arab, illetőleg arab és perzsa szókat lehet összekötni. E szabály alól kivételt képez néhány *galat-i-mešhur*, melyben török és európai szót is összekötnék perzsa módon, pl.

افندی مومی الیه *efendi-i-muma ilejh* az említett úr,

یرلیغ همایون *jerlig-i-humajun* császári oklevél,

طغرای همایون *tuyra-i-humajun* császári pecsét,

دوئمای همایون *donanma-i-humajun* császári hajóhad,

اردوی همایون *ordu-i-humajun* császári had,

چققلکات همایون *čiftlikāt-i-humajun* császári birtokok,

سرکی عمومی *sergi-i-umumi* egyetemes kiállítás,

بانق عثمانی *bank-i-osmani* ottomán bank,

قومیسون مخصوص *komisijon-i-maxsus* különleges bizottság,

فابریقا همایون *fabrika-i-humajun* császári gyár.

Az elősorolt idegen genitivus kötések közül leginkább csak a perzsa *izāfet* használatos, de három, négy szónál többet nem igen kapcsolnak, mert ilyen szerkezetek nehézkesek, pl.

كسب معلومات لازمه *kesb-i-mālumat-i-lazime* a szükséges ismeretek megszerzése,

ارتحال دار بقا *irtihal-i-dar-i-bakā* az örökkévalóság házába való utazás.

Az *izāfet*-kötés egy szónak tekintendő és a ragok, képzők mint egy szóhoz járulnak hozzá, pl.

احراز معلومات لازمه دن *ihraz-i-mālumat-i-lazime* den a szükséges ismeretek megszerzéséből,

ارتحال دار بقا *irtihal-i-dar-i bakāja* az örökkévalóság házába való költözésre.

Az *izāfet*nek nagy szerepe van az összetett igéknél is. Egyes szokásos igealakok mind török tárgyi szerkezetben mind *izāfet*tal fejezhetők ki, pl.

ممارسه كسب ايتمك <i>mümarese kesb etmek</i>	vagy		ügyességet megsze- rezni,
كسب ممارسه ايتمك <i>kesb-i-mümarese etmek</i>			

ابرار خدمات لايفنا ايتمك *ibraz-i xidemüt-i lajujna etmek* vagy

خدمات لايفنا ابرار ايتمك *xidemüt-i lajujna ibraz etmek*

el nem múltó szolgáltatásokat tenni.

6. §. Az arab kettősszám.

Az arab nyelvnek a kettősszám kifejezésére külön jele van. E jel az *ejn*, mely a szó után járul és mely előtt a szóvégi *-re* változik (nőnemű duális). A kettős szám a törökben ritkán fordul elő és használata csak néhány állandó kifejezésre szorítkozik, pl.

ابوين <i>ebüvein</i>		szülők,
والدين <i>validejn</i>		

طرفين *tarafejn* a két oldal, a két párt,

شخصين *šaxsejn* a két személy,

دولتين *devletejn* a két állam,

مملكتين *memleketejn* a két ország (Moldva-Oláhország),

بحرين *bahrejn* a két tenger (Égei és Fekete tenger),

برين *berrejn* a két szárazföld (Rumélia és Anatolia) stb.

A kettős számban álló főnevet a jelzői melléknév duális alakjával kell egyeztetni, pl.

طرفين *tarafejn-i-mezburejn* a leírt két rész.

A perzsa többesszám.

A török többesszámon kívül az irodalmi nyelv még perzsa és arab eredetű többesszámokat is ismer. A perzsa többesszám jele, melyet úgy perzsa, mint arab szókhöz egyaránt lehet függeszteni, ان *-ān*. E képzőt csak élő lényt jelentő szókhöz lehet függeszteni, pl.

مرد *merd* férfi, مردان *merdān* férfiak; ضابط ضابطان *zābit* tiszt, *zābitān* tisztek; یاور یاوران *jāver* testőr, *jāverān* testőrök.

A *v*-re végződő perzsa szók *he*-je, e rag felvétele által *-i*-vé alakul, pl.

مردہ *mürde* holt, مردگان *mürdegjān* holtak; اصلزاده *asil-* *zade* nemes, اصلزادگان *asilzadehjān* nemesek.

A *vav*-ra végződő perzsa szók többesragjuk elé eufonikus *-i*-t vesznek fel, pl.

آهو آهویان *āhu* gazella, *āhujān* gazellák.

7. §. Az arab többesszám.

Az arab pluralis vagy teljes vagy tört. A teljes többes ismét hímnemű és nőnemű többesekre oszlik. A teljes hímnemű többes képzője: *în* ين, mely az olyan hímnemű arab szókhöz

járul, melyek eszes lényeket fejeznek ki, pl. مأمور *mēmur* hivatalnok, többes: *mēmur-în*; معلم *muallim* tanító, többes: *muallim-în*.

A teljes nőnemű többes képző úgy alakul, hogy a szóvégi *he* illetve *h* -et vagy *t*, vagy *-āt-tá* változik, pl. كلمة *kelime* szó, többes: *kelim āt*; حرکت *hareket* mozgás, többes: *harekjāt*.

A török nyelvhasználatban sok olyan többesszámú arab szó van, melyeknek egyesszáma nincs használatban. Az ilyen többesszók rendszerint gyűjtő fogalmat fejeznek ki. Pl. معلومات *malumat* ismeretek, *hajvanāt* állatvilág, *nebatāt* növényvilág.

A teljes és tört többesen kívül van még néhány szabálytalan arab többes is. A használtabbak a következők: *insan* ember, többes: *nās*; *ibn* fiú, többes: *beni*; *ağ* testvér, többes: *ağvan*; *mā* víz, többes: *mijah*.

A teljes arab többes hímnemű alakját a melléknévi jelző nőnemű alakjával kell összekapcsolni, pl. معلمین مهترمه *muallimin-i mühterime* a tiszteletreméltó tanítók.

Előfordul azonban, hogy a hímnemű teljes többest a melléknévi jelző hímnemű teljes többes alakjával kapcsoljuk össze, pl. معلمین مهترمین *muallimin-i mühterimin* a tisztelt tanítók.

A teljes nőnemű többest mindig a melléknévi jelző nőnemű alakjával kell összekapcsolni, pl. نباتات نافعه *nebatāt-i nafie* hasznos növények, حرکات لازمه *harekjāt-i lazime* a szükséges intézkedések.

8. §. Tört többesszám.

A török irodalmi nyelv túlnyomó részben arab tört többesszámot használ, a török és perzsa többesek rovására.

Az arab szók, csekély kivétellel, három hangzóból állanak, melyeket *tőhangnak* nevezünk, szemben a *képzőhangokkal*, melyeknek a tőhangzóhoz való kapcsolásával az arab szókból újakat képezünk, pl.

فرد *ferd* személy, e szóban a tőhangzók, mint azt az írás

is feltünteti, ف ر د; e szóban نهر *neher* folyó, a tőhangzók ر ن; ف ك ر *fikr* gondolat, a tőhangzók ر ك ن.

Az arab grammatikusok valamely arab szó szerkezetét jelképileg szokták kifejezni úgy, hogy az első tőhangzót ف, a másodikat ع, a harmadikat ل betűvel jelzik. Így nyerjük a فعل képletet, a szó alapalakját.

A képzőhangok a következők: ا ت س م ن و ه ي.

Miként a magyar nyelvben képzők és ragokkal alkotjuk valamely szó egyes alakjait, úgy az arab nyelv a képzőhangok valamelyikének a tőhangzóhoz való hozzáfűzésével alkot új szokat, pl.

ف ك ر *fikr* gondolat, ف ك ر *mütefekir* gondolkodó.

E szóban a tőhöz م és ت képzőhangok hozzáadásával nyertük a szó alakját, egy participiumot, melynek képlete متفعّل *mütefail*. — Ha e képletbe ا فهم (értés) szó betűit illesztjük, akkor متفهّم *mütefehim* (értő) alakot kapunk.

Az arab tört többesszám képzése a fentebbi szóképzés szabályai szerint történik, esakhogy más képzőhangok hozzáadása által nyerjük a participiumokat mint a többesszámot, pl.

افعال *efaal* képlet után képződik néhány főnév többese, pl.

نهر *neher*, انهار *enhār* folyó,

وقت *vakit*, اوقات *evkāt* idő,

نور *nūr*, انوار *envār* világosság stb.

Sok főnév فعلة *faale* képlet szerint alkotja többesét, pl.

كتبه *kjetib*, كاتبة *ketebe* író,

طالبه *talib*, طالبه *telebe* tanuló;

majd فعائل képlet szerint képzettek is találhatók, pl.

رساله *risale*, رسائل *resa'il* röpirat,

فضيلت *fazilet*, فضائل *fazail* erény,

نصائح *nasihet*, ناصائح *nasaih* tanács;

سواحل *sāhil*, سواحل *sevāhil* (part) képlete فواعل

فوائد *faide*, فوائد *favaid* haszon stb.

Bővebben nem szükséges a tört többes képzésére itt kiteszkeszknünk, mert a szótárban minden arab szó mellett, annak többesszáma is fel van említve.

Ha a tört arab többes jelzői melléknévvel áll, a melléknévnek egyesszámú nőnemű alakját kell használni, pl.

دول عظيمه *düvel-i-üzime* hatalmas birodalmak,

افراد مهترمه *efrad-i-mühtereme* tisztelt személyek,

ذوات عالىه *zevat-i-ālie* magas (nagytekintélyű) férfiak.

Némely melléknév tört többessel összekötve, tört többesszámú alakot vesz fel, pl.

دول اعظام *düvel-i-üzām* nagyhatalmak,

وزراء فخام *vüzera-i-fiḡam* a tisztelt vezérek,

قارئین کرام *karijn-i-kirām* tisztelt olvasók,

رجال کبار *rişāl-i-kibār* magas tisztviselők.

Néhány *izāfet*-kötésben a melléknév, az előbbi példához hasonlóan, tört többesszámot vesz fel, megelőzve a főnevet, pl.

مشاهیر اطبا *mešāhir-i-atibba* az orvosok hiresei, híres orvosok,

مهندسين مهرة *meherci-mühendisîn* ügyes mérnökök,

بقية آثار *bakia-i-āsār* hátrahagyott művek.

قدمای یونان *kudema-i-junān* a régi görögök.

A török használatban a többesnek néha az egyes számtól eltérő jelentése van, pl.

اسباب *esbāb* okok, eszközök; سبب *sebeb*

عضو *üzv* testrész, اعضا *üzā* vmely egyesület tagja;

اصل *asl* eredet, اصول *usul* mód;

ظریف *zarif* vidám, ظرفا *zurefa* kicsapongó.

Néhány arab szónak több pluralisa van különböző jelentéssel, pl.

امر *emr* parancs, ügy, امور *umūr* ügyek és اوامر *evamir* parancsok;

صنف *sinf* osztály, صنوف *sunuf* osztályok és اصناف *esna'if* kézművesek.

A következő arab főnevek többesszámuak, de a török nyelvben egyes gyanánt használatosak, pl.

عمله *amele* munkás, احباب *ahbab* barát, اصول *usul* módszer, اهالى *ehali* nép, اعضاء *āzā* tag, اساس *esās* alap, طلبه *telebe* tanítvány, صنائع *sanaji'* ipar (sing. صنعت *csak* összetételben),

رايا *raja* moh. állam, nem moham. alattvalója, حوادث *havādis* esemény, اوليا *evlija* próféta, كبار *kibar* előkelő, حدود *hudud* határ, اشيا *ešja* holmi stb.

Melléknévvel összekötve e főnevek megtartják többesszám jellegüket, tehát a melléknév nőnemű alakját vonzzák, pl.

صنائع *sanaji'*-i-nefise szépművészetek.

A köznép nyelvében e főneveket gyakran még török többesraggal is ellátják, pl.

احبابلار *ahbab-lar* barátok, اشيالار *ešja-lar* holmik, فقارلار *fukaralar* szegények, تجارلار *tüccar-lar* kereskedők, اولادلار *evlad-lar* gyermekek stb.

Egyes arab tört többesben álló főnévhez még a teljes nőnemű többes ragját is hozzáfűzik, pl.

مصاريف *masarif* költségek és مصاريفات *masarifat*,

لوازم *levāzim* és لوازمات *levāzimat* szükségletek,

حروف *hurūf* és حروفات *hurūfat* betűk stb.

Az irodalmi nyelv viszont egyes főneveket gyűjtő értelemben, kizárólag többesben használ, pl.

رجال *rişal* főbb hivatalnokok,

اناث *enās* asszonyok,

ذكور *zükcjür* férfiak.

Arab pluralis használatos néhány török szónál, így pl.

كلیشات *gelis-ät* körülmények,

چفتلیکات *čiftlikjät* majorságok.

Néha tulajdonnevekből is képeznek arab többest, pl.

چرکس *čerkes*, چراکسه *čerakese* cserkesz,

ترک *türk*, اتراک *etrak* török,

کورد *kürd*, اکراد *ekrad* kurd,

کونسل *konsul*, کناسل *konzul*,

بروغش *brugsš*, براغش *beragiš*. Brugsch pasa után az Egyiptomban jövő archaeológusokat így nevezi a nép.

9. §. Arab szóképzés.

A török nyelvben teljesen meghonosodott arab szók szerkezetének némi megértésére a leginkább használatos alakokat a következőkben soroljuk fel.

Cselekvő részesülő. Arab neve اسم فاعل *ism-i-fäil*. Arab névszókából فاعل képlet szerint cselekvő részesülőt képezünk, pl.

حکم *hüküm* rendelet, szóból حاکم *hākim* rendelő, bíró,

کتب *keteb* írás, szóból کاتب *kjätib* író.

Azon főnevek, melyek második főhangzója ی (pl. میل) *ism-i-fäil* alakjukban hemzés ی-t kapnak, pl.

میل *mejil* vágy, مائل *mājil* vágyó.

Az 1. cselekvő részesülő többesszámát فعله és فعال képlet szerint képezzük, pl.

خادم *xādım* szolga, plur. خدمه *xademe* vagy خدام *xudām* szolgák,

کاتب *kjätib* író, plur. کتبه *ketebe* vagy کتاب *küttāb*.

A nőnem többesszámát فواعل *favail* képlettel alkotjuk, pl.

لازمة *lāzime* plur. لوازم *terazim*.

A nőnemű alak a törökben gyakran gyűjtő értelemben többesszámban használtatik. Egyesszáma egységet fejez ki, pl.

كلم *kelim* szó, كلمة *kelime* egy szó.

Az *ism-i-fa'il* erősített alakja a 2. cselekvő részesülő. Arab neve اسم فاعل *ism-i-fa'il*. Képlete فاعل *fa'il*, pl.

فضيل *fazil* erényes,

اليم *al'im* igen böles; ألم *alim* böles.

Többesszámát فعلا *füela* képlet szerint képezzük, pl. اليم *alim* böles, علماء *ülema* bölcsek,

قديم *kadim* öreg, régi, قدما *kudama* régiek.

Az arab melléknév fokozását is a fentebbi módon افعال *efal* képlet szerint alkotjuk. A fokozás neve اسم تفضيل *ism-i-tafdil*, pl.

كبير *kel'ir* nagy, اكبر *ekber* nagyobb,

قديم *kadim* régi, اقدم *akdem* régiebb,

شديد *šedid* heves, اشد *ešed* hevesebb.

A nőnemű melléknevek fokozását فعلى *füla* képlet szerint képezzük, pl.

اعظم *āzam* nagy, عظمى *uzma* nagyobb. Ez az alak azonban ritkán fordul elő.

Az *ism-i-tafdil* többese افعال *mintára* képződik, pl.

اكبر *ekber* nagyobb, اكابر *ekjabir*.

Az *ism-i-tafdil* jelentése megfelel a magyar melléknév középfokának, de gyakran kifejezi azt is, hogy valamely tulajdonság a kelleténél nagyobb mértékben van meg.

Ez alaknál elterjedtebb alak a mult szenvedő részesülő, melynek képlete مفعول. arab neve اسم مفعول *ism-i mef'ul*, pl.

قتل *katl* ölés, مقتول *maktul* megölt;

قبض *kabz* megfogás, مقبوض *makbūz* megfogott;

كتب *keteb* írás, مكتوب *mektüb* írott, levél. A többesét منافعيل *menaficil* forma után képzik, pl.

مکتوب *mektüb*, مکاتیب *mekjätib* levelek.

Az *ismi-mefül* nőnemű teljes többese gyűjtő értelemben használatos, pl.

مکتوبات *mektubāt* irományok, مشروبات *mešrubāt* italok;
e szók egyesszámú alakjait a nyelvhasználat nem ismeri.

Használatosak مفعل *mefel* és مفعله *mefele* képlet szerint képzett főnevek, melyek azon helyet jelentik, a hol az illető cselekvés történik, pl.

ملك *melik* király, ממלکت *memleket* királyság;

کتب *keteb* írás, مکتب *mekteb* a hol írnak, iskola;

حفظ *hiŕz* megőrzés, مہفظ *mahfaz* a hol vmit őriznek;

اخذ *axz* vevés, مأخذ *mēxex* a honnan vmit vesznek, forrás;

طبع *tab'* nyomás, مطبعه *matbā* nyomda.

E főnevek többese مفاعل *mefail* képlet szerint képeztetik, pl. ממלکت *memleket*, ممالک *memālik*.

Az arab nyelv kifejezheti azon eszközt, mellyel valamit végrehajtanak. Ezen alak arab neve اسم آت *asim āt* képlete مفاعل *mifāl*, pl. فتح *feth* megnyitás, مفتاح *miftāh* a mivel vmit kinyitnak, kules.

10. §. Melléknevek képzése ragok által.

A képletek szerint képzett mellékneveken kívül, arab főnevekből ragok hozzáadásával is képezhetünk melléknevet. Az ily módon képzett melléknevek neve *nisbet* (نسبت *viszony*). Ragja ی mely arab főnevekhez egyszerűen hozzáfűződik, pl.

عرب *arab* arab, عربي *arabi* arab; غرب *garb* nyugat, غربي *garbi* nyugati; شمال *šimāl* észak, شمالي *šimālī* északi.

Ha و vagy ی-vel végződő szók a *nisbet* ragját veszik fel, a *he* és *je* rendszeren و-ra változik át, pl.

سنة *sene*, سنوي *senevi* évi;

عيسى *isa* Jézus, عيسوي *isevi* keresztény;

موسى *Mūsa* Mózes, موسوى *Musevi* Mózes vallású;

فرانسز *fransiz* franczia, فرانسوى *fransevi* franczia;

معنى *māna* értelem, معنوى *mānevi* értelmi

Szóvégi ت *gyakran elmarad, pl.*

سياسة *siāset* politika, سياسى *siasī* politikai

Elif-fel végződő szók a *nisbet* ragja felvételekor, az *elif* és *je* közé eufonikus hemzés *i t* kapnak, pl.

صدا *sedu* hang, صدائى *sedai* akustikai.

Némely *elif*-re végződő szó a hemzés *i* helyett و *-ot* vesz fel, pl.

سما *semā* ég, سماوى *semāvi* égi.

A nőnemet rendszeren képezzük, pl.

سنوى *seneri*, سنويه *senerie*.

A nőnemű *nisbet*nek gyakran általánosító főnévértelme van, pl.

شمسيه *šemsie* napernyő,

دخوليه *duxulie* belépőjegy,

صيفيه *sajfie* nyári lak.

Ezekből meg kell azonban olyan szerkezeteket különböztetni, melyekben egyes szók, főleg امور *umūr* (dolgok), hiányzanak. Ilyenek főleg a hivatalnevek, pl.

خارجيه (امور) *(umūr)-i-χarižie* külügy,

داخليه *dāχilie* belügy,

ماليه *malie* pénzügy;

rendszen نظارتى *daxilie nazareti*-t mondanak és írnak نظارتى *umūr-i-duxilie nazareti* helyett.

A következő kifejezésekben فنون *funūn* hiányzik, pl.

مكتب ملكيه *mekteb-i-mülkie* polgári iskola,

مكتب حريه *mekteb-i-harbie* katona iskola;

teljes alakjuk مكتب فنون ملكيه *mekteb-i-funūn-i-mülkie* stb.

A *nisbet* ragját kizárólag arab eredetű főnevekhez lehet illeszteni, mégis találkozunk egynéhány kivétellel. Így a török *وار* *igéhez járul a nisbet és lesz واریت *variet* vagyon,*
 „ „ *اوتلاق* *otlak* (legelő) *سوتلاقیه* *otlakie* legelőpénz,
 „ „ *قرا* *kral* (király) *قرایت* *kralijet* királyság;
 a perzsa *سربست* *serbest* szabad *سربستیت* *serbestiet* szabadság,
 „ „ *ما* *māh* hó *ماهیت* *māhiet* havifizetés,
 „ „ *گرم* *germ* meleg *گرمیت* *germiet* hőség,
 „ „ *خوشنود* *xošnūd* meglegedett *خوشنودیت* *xošnūdiyet* meglegedettség.

11. §. Arab és perzsa számnév.

1. Az arab tőszámok a török nyelvben csak a keltezésnél használatosak, de továbbképzésük fontossága miatt ezeket is felsoroljuk.

احد <i>ahad</i> egy	عشرة <i>ašara</i> tíz
اثنين <i>esnejn</i> kettő	عشرين <i>ešrin</i> húsz
ثلاثة <i>selese</i> három	ثلاثين <i>selesin</i> harmincz
اربعه <i>arba</i> négy	اربعين <i>erbaîn</i> negyven
خمسه <i>hamse</i> öt	خمسين <i>hamsin</i> ötven
سته <i>sitte</i> hat	ستين <i>sittin</i> hatvan
سبعة <i>sabā</i> hét	سبعين <i>sebaîn</i> hetven
ثمانیه <i>semānie</i> nyolcz	ثمانين <i>semānin</i> nyolczvan
تسعه <i>tisā</i> kilencz	تسعين <i>tissin</i> kilenczven
مئة <i>mije</i> száz	الف <i>elf</i> ezer.

Keltezésnél a kisebbik szám áll elől, pl. ezernyolczszáz-negyvennyolcz *ثمان واربعين وثمان مئة والف* *semān ve erbaîn ve semān mije ve elf*.

Sokkal használatosabbak a sorszámok, melyek فاعل képlet szerint képeztetnek, pl.

اول <i>evvel</i> első	عاشر <i>āšir</i> tizedik
ثاني <i>sāni</i> második	آخر <i>āxir</i> utolsó.
ثالث <i>sālis</i> harmadik	
رابع <i>rābi</i> negyedik	Az arab törtéket فعل <i>ful</i>
خامس <i>xāmis</i> ötödik	képlettel alkotják, pl.
سادس <i>sādis</i> hatodik	نصف <i>nisf</i> fél
سابع <i>sābi</i> hetedik	ربع <i>rub</i> negyed
ثامن <i>sāmin</i> nyolczadik	خمس <i>xums</i> ötöd
تاسع <i>tāsi</i> kilenczedik	سدس <i>süds</i> hatod stb.

A törtszámok az arab törtszám dualisa által képeztetik, pl.

خمسين *xumsejn* kétötöd سدسين *sudsejn* kéthatod.

2. A perzsa számnevek összetételekben használatosak.

يك <i>jek</i> egy	نه <i>nüh</i> kilencz
دو <i>dü</i> kettő	ده <i>dih</i> tíz
سه <i>si</i> három	صد <i>sad</i> száz
چهار <i>čehār</i>	هزار <i>hezār</i> ezer
چار <i>čār</i> négy	نیم <i>nīm</i> fél
پنج <i>penž</i> öt	چهارک <i>čejrek</i> negyed
شش <i>šes</i> hat	یکانه <i>jegjāne</i> egyedüli
هفت <i>heft</i> hét	چند <i>čend</i> néhány.
هشت <i>hešt</i> nyolcz	

Pl. *jek-vüšud* یکوچود egy test, *jek-pāre* یکپاره egy darab, *hezār-kerre* هزارکره ezerszer, *jeknasak* یکنسق uniformis, *یکسان*

jeksān egyenlő, *یرله یکسان jerle jeksān* földdel egyenlő, *یکتا jektā* összehasonlíthatatlan, *یکبس jekbes* egyszer, *یکدیگر jekdiger* egymás, *با یکدیگر bājekdiger* egymással, *یکایک jekjājek* hirtelen, egyszerre.

12. §. A török időszámítás.

A mohamedán törökök naplementével kezdik meg a napot és innen kezdve számítják a nap huszonnég óráját két, 12—12 órás részben. A nap lementének ideje azonban időnként változik és így az időmutató órákat gyakran kell igazítani. Különösen fontos a nap öt imádságának (*namaz*) az ideje, melyek a következők:

صبح نمازی sabah namazı reggeli ima,
اویله نمازی üjle namazı déli ima,
ایکندی نمازی ikindi namazı délutáni ima,
اقشام نمازی akşam namazı esti ima,
یاتسی نمازی yatsı namazı lefekvés előtti esti ima.

A hét napjai, melyeknek kezdete a mi vasárnapunkkal egyezik meg, a következők: *ahad* (pazar), *esnein* (pazar ertesi), *selese* (salı), *arbā* (čeršembe), *χāmis* (peršembe), *žumā* (žumā), *sebt* (žumā ertesi). A mohamedánok *vallási* és *polgári* évet különböztetnek meg. A vallási év áll tizenkét *hold*-hónapból, a polgári pedig tizenkét *nap*-hóból.

A holdhónapok nevei a következők:

1. *محرم muharrem*, áll 30 napból,
2. *صفر safar*, áll 29 napból,
3. *ربع الاول rebi-ül-evvel*, áll 30 napból,
4. *ربع الاخر rebi-ül-āχir*, „ 29 „
5. *جمادی الاول ĵemazi-ül-evvel*, áll 30 napból,
6. *جمادی الاخر ĵemazi-ül-āχir*, áll 29 napból,

7. رجب *reğeb*, áll 30 napból,
8. شعبان *šaban*, áll 29 napból,
9. رمضان *ramazan*, áll 30 napból,
10. شوال *ševval*, „ 29 „
11. ذو القعدة *zu-l-hāde*, áll 30 napból,
12. ذو الحجة *zu-l-hiža*, áll 29 v. 30 napból.

A holdévnek e szerint rendesen 354 napja van és mint-hogy a szökőévben a tizenkettedik hó 30 napból áll, így az összes napok száma 355. Egy 30 éves ciklusban a 2-ik, 5-ik, 7-ik, 10-ik, 13-ik, 15-ik, 18-ik, 21-ik, 24-ik, 26-ik és a 30-ik év a szökőév. E szökőévek úgy keletkeznek, hogy az időszámítást a hold forgásával igyekeznek összeegyeztetni és miután egy holdhó nem 29·5 napból, hanem 29·53059 napból áll, a hiányzó időt megtoldják. E szerint a hold év $29·53059 \times 12 = 354·36708$ napból áll. Harmincz évnek pedig nem $30 \times 354 = 10620$, hanem $30 \times 354·36708 = 10631·01240$ napja van. Ha tehát 354 naposnak vesszük az évet, akkor 30 év alatt 11 napnyi hiány támad, mely hiányt a 30 év közül 11 évnek a 12-ik hónapjához egy-egy nap hozzáadásával pótolják.

A mohamedán időszámítás a *Hežra*-tól, Mohammednek Mekkába való távozásától kezdődik, melynek dátuma Kr. u. 622 július hó 15-ike.

A keresztény naptár évét a hežra évre, megközelítőleg a következő képlet szerint számíthatjuk át.

$$\text{Hežra év} = \text{keresztény év} - 622 + \frac{(\text{ker. év} - 622)}{33}$$

$$\text{Pl. Hežra} = 1905 - 622 + \left(\frac{1905 - 622}{33} \right) = 1283 + 39 = 1322.$$

Hežra évet keresztény időszámítási évre e képlet segítségével számíthatunk ki.

$$\text{Keresztény év} = \text{hežra év} + 622 - \frac{\text{hežra.}}{33}$$

$$\text{Pl. } 1321 + 622 - \frac{1321}{33} = 1943 - 40 = 1903.$$

E szabály a következő okokon alapszik :

Kr. u. 622-ben kezdődött a *hežra* ideje. De miután ez

időszámítás évei holdévek, a keresztény időszámítás alapjául pedig a napév szolgál, a két számítás közti különbség évről-évre 11 napot tesz; e szám 33 év alatt $33 \times 11 = 363$ napra, tehát majdnem egy teljes ker. évre rúg. Ha tehát valamely adott ker. évet *hezra* évre kell átszámítanunk, akkor a különbséghez (ker. év — 622), még azon törtet kell hozzáadnunk, melyet a különbség osztva 33-mal ad.

A moszlimeknek tulajdonképpen két ünnepjük van, melyeknek nevei عيد الفطر *id-el-fitr* (böjtvég) és عيد النحر *id-en-nahr* vagy عيد القربان *id-el-kurban* (áldozó ünnep). Az előbbi *ševval* hó elsejére esik, a böjthónap (*ramazan*) után és örömnünnepnek tekintik. A második *zulhiża* hónap tizedik napján van és ez egyúttal a mekkai zarándoklással egybekötött czerimóniák ünnepe. A törökök ezen ünnepeket a két bajramnak nevezik.

Miután a holdév rendszerint tizenegy nappal rövidebb a napévnél, természetes, hogy az ünnepnapok sem esnek mindig ugyanarra az évszakra.

A következő négy hónap: *muharrem*, *reżeb*, *zulkāde* és *zulhiża* szent (*harām*) hónap, melyekben mindenféle viszálykodástól tartózkodni kell; a többi hónap profán (*halāl*) számba megy.

Az újév perzsa neve *nevruz*, törökül *il başı*. A heti ünnep, a hét hatodik napja a يوم الجمعة *jevm el-żumā*, mely a mi péntekünknek felel meg.

A törökök a napév szerint is számítanak, melyeknek hónapjai a következők:

1.	مارت	<i>mart</i> ,	áll 31 napból,
2.	نيسان	<i>nisan</i> ,	„ 30 „
3.	مايس	<i>majis</i>	„ 31 „
4.	حزيران	<i>haziran</i>	„ 30 „
5.	تموز	<i>temuz</i>	„ 31 „
6.	آغستوس	<i>agostos</i>	„ 31 „

7. ايلول *ejlul* áll 30 napból,
8. تشرين اول *tešrin-i evvel* „ 31 „
9. تشرين ثانی *tešrin-i sūni* „ 30 „
10. كانون اول *kjanun-i evvel* „ 31 „
11. كانون ثانی *kjanun-i sūni* „ 31 „
12. شباط *šubat*, áll 28 vagy 29 napból.

Az újév *mart* (azer) elseje, vagyis a julianusi márczius elseje. A napév használatánál is a *heğrâ*-tól kezdik az időszámítást és pedig veszik a *heğra* azon évét, mely *mart* hó elsejével összeesik. Néha a seleucid időszámítást is használják, melynek *tarix-i iskender-i rumi* a neve. A naptár neve تقويم *takvim* és سالنامه *salnâme*.

13. §. Arab névmások.

Az arab névmások csak állandó kifejezésekben használatosak. A birtokos névmás arab szóhoz járul a szó minden változása nélkül. Alakjai a következők :

sing. 1. sz.	أنا <i>î</i> ,	plur. 1. személy	نحن <i>na</i> ,
2. „	أنت <i>ak</i> ,	2. „	أنت <i>küm</i> ,
3. „ hímn.	هو <i>hü</i> ,	3. „	هم <i>him</i> ,
3. „ nőn.	ها <i>hâ</i> ,	dualis	هما <i>hümâ</i> .

A birtokosnévmások arab főnevekhez, igékhez és előljárókhoz függeszthetők, pl. ربى *rablî* istenem, السلام عليكم *essalâm alejküm* béke rátok.

A mutatónévmások közül csak هذا *heza* (fem. هذه *hazihi*) használatos, pl. مع هذا *ma-heza* ezzel.

A vonatkozó névmás ما *mā* (a mely, a ki), csak összetételekben és állandó kifejezésekben fordul elő, pl.

ما مضى *mada mā mada* elmúlt, a mi elmúlt,

ما لزمه *mā lezeme* a mi szükséges,

ما جرى *mā ğerā* a mi megtörtént, esemény.

Arab praeposíciókkal összekötve e névmás állandó kifejezésekben használatos, pl.

ما بين *mā-bejn* a mi közben van, a szultáni udvar,

ما بينخى *mābejnġi* kamarás,

ما بعد *mābād* a mi utána jön, folytatás,

ما فوق *māfev* a mi felette van, előljáró,

ما دون *mādūn* alatta álló.

A perzsa névmások ritkábbak. Leginkább a következők fordulnak elő, pl.

این *in* ez, آن *ān* az, خود *χud* maga (کندی *binā ber* *ān* arra támaszkodva. بعد از آن *bād ez ān* azután.

14. §. Az arab igealakok képzése.

A képzett arab szók jórésze összeköthető a török *olmak* (perzsa *šuden*) igével, mely ez esetben valamivé válni jelentéssel bír. Különösen az első cselekvő részesülővel való kapcsolása használatos, pl.

خادم اولمق *χādim olmak* szolgálni.

E részesülőkön kívül a török irodalmi nyelv azonban különös előszeretettel használja az arab *masdarokat* (főnévi jelentésű infinitivusok), melyek *etmek* (perzsa *kerden*) igével összekötve egész seregét képezik az összetett igéknek.

A török nyelvben nem honosodtak meg az összes arab igealakok s így csak a leginkább előfordulókról emlékezünk meg.

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy minden alaknak egy *masdarja* és két részesülője van, az egyik cselekvő, a másik szenvedő jelentéssel. A részesülők csak a kiejtésben különbözethetők meg, a mennyiben a cselekvő részesülő utolsó tagjának magánhangzója *i*, a szenvedőé *e*, illetőleg *a*.

A részesülők nőnemét ν hozzáfűggesztése által kapjuk meg. A részesülők többesszámát a hímnemű ragos többes, a *masdar* többesszámát a nőnemű ragos többes szabályai szerint képezzük.

I. **Cselekvő alak**, *masdarja* تفعیل *tefil* képlet szerint képeztetik; jelentése műveltető, illetőleg cselekvő, pl.

كثرت *kesret* sokaság, تكثير *teksir* sokasítás; قسم *kism* rész, تaksim *taksim* részre oszt; شكل *šekl* alak, تشكيل *teskil* alakítás stb.

Ha a harmadik tőhangzó *elif*, *je*, *ve*, a képzés által *يه*-re változik, pl.

قوى *kavi* erős, تقويه *takvie* erősítés;

خالی *ħali* üres, تخلیه *teylie* üresítés. Plurálisa:

تقسيمات *taksimāt* felosztások, تشكيلات *teskilāt* alkotások.

A *masdar* az ايتيم *etmek* igével cselekvő igéket alkot, pl.

ارضی تقسیم ايتيم *erāzi taksim etmek* felosztani a földet;

اولنم *olunmak* igével összekötve, szenvedő jelentésű igéket kapunk, pl.

بوشهر اوچ محله يه تقسیم *taksim olunmak* felosztódni, اولنور *bu šchir üç mahalleje taksim olunur* e város három város-részre oszlik.

Az I. cselekvő alak cselekvő részesülője مفعول *müfail*, szenvedő részesülője مفعول *müfael* képlet szerint képeztetik, pl.

علم *ilm* tudomány, okosság, تعليم *tālim* oktatás;
 معلم *mūallim* tanító, معلم *mūallem* tanított, oktatott;
 تكميل *tekmil* tökéletesítés, مكمل *mükemmil* tökéletesítő,
 مكمل *mükemmel* tökéletesített, tökéletes.

A részesülőknek főnévvel, *izāfet*-szerkezetben való kötése is használatos, pl.

تدريسات مكمله *tedrisāt-i-mükemmele* tökéletes előadások.

A részesülők többese a ragos hímnemű többessel képeztetik, pl.

معلمين *mūallimîn* tanítók.

II. **Műveltető alak**, *masdar*-képlete: افعال *ifāl*, pl.

دخول *duxūl* belépés, ادخال *idxāl* belépetni, bevinni;

صعد *sūd* fölemelés, اصعد *isūd* felemelni.

Ha a harmadik gyök ʔ, ez a képzésben elvész, pl.

لغو *lawv* semmisítés, الغايتك *ilgā etmek* megsemmisíteni.

Ha a második tőhang و vagy ی, ez a képzésben elesik, de a *masdar* a nőnemű ۛ végzetet veszi fel, pl.

عون *avn* segítség, اعانه *iāne* segítés;

خوف *xōf* félelem, اخافه *iḫāfe* megfélemlítés.

A részesülő képlete مفعول *mūfil*, pl.

محيط *mūh-t* bezáró, مفسد *mūfsid* elrontó.

IIIa) **Visszaható alak**, *masdarj*ának képlete: تفعل *tefaūl*, jelentése visszaható, néha szenvedő, pl.

تكسر *tekessūr* sokasodás, تعلم *teallūm* okulás, tanulás.

A részesülőt متفعل *mūtefail* képlettel képezzük, pl.

متكبر *mūtekbir* nagyzó, متفكر *mūtefekkir* gondolkodó.

A szenvedő részesülő nem használatos.

b) **Visszaható alak** jelentése visszaható, néha a kölcsönösség fogalmát fejezi ki, *masdarj*ának képlete *تفاعل tefail*, pl.

زياده *ziade* több, ترايد *tezajüd* sokasodás;

عطيه *ittie* adomány, تعاطى *teati* kölcsönös adomány, kicserélés; részesülője *متفاعل mütefail*, pl.

متجاسر *mütežasir*.

c) **Szenvedő beható alak**, *masdarj*ának képlete *افعال in-fiäl*, pl.

سد *sed* fal, انسداد *insidad* körülzáródás.

Ez alak részesülői közül csak az aktív használatos, szenvedő jelentéssel; képlete *منفعل münfail*, pl.

منسد *münsed* határolt, körülzárt.

d) **Visszaható alak**, képlete *افتعال iftiäl*, pl.

فخر *faxr* dicsőség, افتخار *iftixar* dicsekedés.

Kezdő *elif*, *vav* és *je* a képzőhangba olvad, pl.

احد *ahad* egy, اتحاد *ittihad* egyezség.

Ha az első tőhang ز. ض. ز. akkor a képző ت. د. illetőleg ط-vé változik, pl.

زوج *zevž* hitves, ازدواج *izdivaž* házasodás;

ضرب *zarb* ütés, اضطراب *iztirāb* csapás.

Részesülője *مفتعل müfteil*, pl.

مفتخر *müfteħir* dicsekvő, مضطرب *müztarib* leűjtött.

IV. **Óhajtaást kifejező alak**, *masdar*képlete *استفعال isti-fäl*, pl.

عفو *aff* bocsánat, استعفا *istifa* bocsánatkérés;

اذن *izn* engedély, استيدان *istizān* engedélykérés.

Ha a második tőhang و, ی ez kiesik és a *masdar* a nőnem betűjét veszi magához, pl.

عون *avn* segítség, استعانه *istiāne* segítséget kérés;

részesülője مستغفل *müstāfil* pl.

حفظ *hiḫz* védés, őrzés, مستحفظ *müstahfiz* ki védeni akar, honvéd.

V. *Kölcsönösséget kifejező alak, masdarképlete* مفاعله *müfāala*, pl.

قتل *katl* ölés, مقاتله *mükātala* kölcsönös ölés, öldöklés;

مكاتبه *mükjätebe* levelezés, مكالمه *mükjāleme* társalgás.

Részesülője: مفاعل *müfāil*, pl.

محارب *n. uhārib* háborúskodó, مقاتل *mükātıl* öldöklő.

A török nyelvben az arab igealakok közül a *masdar* ايتيمك, a részesülők اوقع igével összekötve, a török összetett ige-
ket alkotják.

A szabály alól kivételt képeznek a következők:

تلف اولمق	<i>telef olmak</i>	} elpusztulni,
هلاک اولمق	<i>helāk olmak</i>	

فوت اولمق *fevt olmak* meghalni,

غائب ایتیمک *gajib etmek* elvesztetni,

محجوب ایتیمک *mahzūb etmek* megszegyeníteni,

مجبور ایتیمک *mezbur etmek* kényszeríteni,

حاضر ایتیمک *hāzır etmek* készíteni.

Szokásos két szinonimának و-val való egybefűzése, pl.

ترصین و تقویه ایتیمک *tersin u takvie etmek* erősíteni.

15. §. *Perzsa szóképzés.*

A perzsa szók képzése ragok és képzők hozzáfüggesztése által történik. A ragok perzsa és arab szókhoz fűzhetők. A főbb képzők:

ستان *istan* ország, pl.

بلغارستان *Bulgaristan* Bolgárország,

مجارستان *Mažaristan* Magyarország;

دان *dān* tartó, pl.

شکردان *šekerdān* czukortartó,

شمعدان *šamadān* gyertyatartó;

بان *bān* őrző, pl.

دربان *derbān* ajtónálló;

کار *kjār* tevő, cselekvő, pl.

خدمتکار *χidmet-kjār* szolgál,

دناشکار *denājet-kjar* silány,

هوسکار *heves-kjār* vmihez kedvvel bíró;

زار *zār* hely, pl.

ماتزار *matem-zār* gyász hely.

Az *ی* *i* elvont főneveket alkot cselekvő főnevekből; a szóvégi *e*-nek kiejtett [ۛ], *e* képző hozzáfűzése által *ـه*-re változik, pl.

بنده *bende* szolgál, بندگی *bandegi* szolgaság, پادشاهی *padišahi* fejedelemség.

Előfordul a melléknévképző مند *mend*, pl.

حمیت *hamiet* igyekezet,

حمیتمند *hamiet-mend* igyekvő, hazafi.

Melléknevet képez a *-nāk* *ـنک* képző is, pl.

خطر *χatîr* veszély,
خطرناك *χatîrnâk* veszélyes.

Különös szerkezet áll elő két perzsa szónak ismétlése által, miközben a két szó közé *elif*-et teszünk. Pl.

برابر *berāber* kebel keblen, együtt.
سرایا *serāpā* fejétől lábáig,
رنگارنگ *rengjārenk* szín színén, sokszínű,
کوناگون *gūnāgūn* sokféle,
مالامال *mālāmāl* tárgy tárgyon, telisteli.

E szerkezetek egy szónak tekintendők s melléknév gyanánt használatnak.

Melléknévet és határozót انه *-āne* képzővel alkotunk, pl. دوست *dost* barát, دوستانه *dostāne* baráti, barátságosan; a szóvégi *e*-nek hangzó ر, ل-*vé* alakul, pl.

بنده *bende* szolga,
بندگانه *bedegjāne* szolgálilag, szolgálai.

Ily melléknévek *izāfet*-tel is használhatók, pl.

بندهءاخزانه *bende-i- āzizānem* szerénységem, én magam.

A perzsa középfokot a melléknév alapfokához ت *-ter* hozzáfüggesztése által kapjuk, pl. بد *bed* rossz, بدتر *bed-ter* rosszabb, گرم *germ* meleg, گرمتر *germ-ter* melegebb, گرمترین *germterîn* legmelegebb.

16. §. A perzsa ige.

A török irodalmi nyelvnek, különösen költői része, előszeretettel használja a perzsa elemeket. A perzsa ige szerkezetével mélyebben foglalkozni e helyütt felesleges, mert a szótár itt is kisegít. Némi útbaigazításul a következőket jegyezzük meg.

A perzsa ige jelen idejének tője csak összetételekben fordul elő, pl.

دلخراش *dilxiraš* szivettépő,

دلاور *dī āver* bátor.

A jelen részesülő ragja ده *-ende*, pl.

جوینده *gūjende* kereső, سازنده *sāzende* tevő.

A mult szenvedő részesülő ragja ۷, pl.

آماده *āmāde* kész, آورده *āvurde* hozott, افسرده *efsurde* elhervadt.

E mult részesülők különösen *izāfet*-szerkezetben használatosak, pl. آورده موقع اجرا *āvurde-i-merki-i-iżra* a megvalósítás terére hozott, végrehajtott.

17. §. Összetételek.

Az eddig felsorolt összetételeken kívül nagyszámban fordulnak elő arab és perzsa genitivussal összekapcsolt szócsoportok, melyek egy szónak vétetnek. A használtabbak a következők:

a) Arab genitivussal vannak összekötve, pl.

ذو *zu* birtokos (néha ذی). pl.

ذی شان *zi-šan* dicső (a dicsőség birtokosa),

ذواذوابه *zu ez-zuvabe* a haj birtokosa, üstökös,

ذوالید *zu-l-jed* a kéz birtokosa, tulajdonos,

ذوالقرنین *zu-l-karnajn* két szavad ura (Nagy Sándor);

صاحب *āhib* birtokos, pl.

صاحب الامتياز *sāhib ūl-ımtijāz* kiváltságos.

Melléknevek főnévvel kapcsolva, melléknevet alkotnak, pl.

ضعیف البصر *zaif ūl-basar* gyenge tekintetű,

قوی البنية *kāvi el-bünje* erős termetű,

کثیر الوقوع *kesir ūl-vukū* gyakran előforduló,

مختل *müxtell üs-sihhat* romlott egészségű,

سالف الذكر *sālif ez-zikr* említett,

آتى الذكر *ati ez-zikr* említendő.

b) *Perzsa genitivussal vannak összekötve, pl.*

ولى *veli* birtokos,

ولى عهد *veli-ji ahd* trónörökös,

ولى نعمت *veli-ji nîmet* kegyes;

اهل *ehl* birtokos

اهل قلم *ehl-i kalem* írók, tollforgatók,

اهل كتاب *ehl-i kitab* a könyv birtokosai (kinyilatkoztatott vallás hive),

اهل عرض *ehl-i irz* becsületes ember;

صاحب *sāhib* birtokos, tulajdonos,

صاحب عقل *sāhib-i-akl* okos,

صاحب فن *sāhib-i-fenn* művész, tudós.

Gyakran többesben is előfordul, pl.

اصحاب معرفت *ashāb-i-mārifet* tudósok;

ارباب *erl āb* személyek (egyesszámú رب *rab* csak isten értelemben használatos),

ارباب هنر *erl āb-i hüner* művészek,

ارباب ذوق *erl āb-i-zevk* mulatozók;

حسن *hüsn* szépség,

حسن اخلاق *hüsn-i-axlak* a jellem szépsége, szép jellem,

حسن خط *hüsn-i-ḡatt* szépírás;

سو *sū* rosszság,

سوء قصد *sū-i-kasd* a szándék rosszasága, rossz szándék,

سوء اداره *sū-i-idāre* rossz kormányzás;

عدم *adem* hiány,

عدم معرفت *adem-i-mārifet* a tudományhiány, tudatlanság;

غير *gair* más,

غير مسلم *gair-i-müslim* nem mohamedán,

غير مكمل *gair-i-mükemmel* tökéletlen;

نفس *nefs, izūfet*-szerkezetben: magában,

نفس ملكه *nefs-i-milkde* magában az országban;

عين *ajn* képmás, valódi,

عين صورت *ajn-i-sūret* hű kép,

عين كرامت *ajn-i kerāmet* a megtestesült kegyesség.

Ezen összetételek ismét kapcsolhatók más főnevekkel, pl.

سوء استعمال قوت *sū-i-istimāl-i-kuvvet*, az erővel való visszaélés,

لشکر غير مكمل *lesker-i-gair-i-mükemmel* tökéletlen sereg.

18. §. *Perzsa előljárók.*

A törökben meghonosodott perzsa előljárók közül különösen használatosak a következők:

بر -ber -ra, -re, pl.

بنابر *binū ber* támaszkodva valamire,

بر وجه مجرد *ber vežh-i-muharrer* a leírt módon,

بر موجب بالا *ber mužeb-i-bālā* a fentebbi szerint;

به -be ra, re, pl.

به همه حال *beheme hal* mindenesetre,

به هر هفته *beher hafta* minden hétre;

از -ez ból, ből, pl.

از بر *ez-ber* kívülről,

از جمله *ez ĵümle* többek közt;
 در *-der* ban, ben, pl.
 درحال *der-hal* rögtön, azonnal;
 با *-ba* val, vel, pl.
 باخصوص *bā-χusūs* különösen;
 برای *beraj* ért, miatt, pl.
 برای پول *beraj pul* pénzért.

19. §. Arab előljárók.

Arab előljárók csak arab eredetű szóval köthetők össze. Ily előljárós szók a törökben egy szónak tekintendők s leginkább állandó kifejezések; főbbjei a következők:

بالخاصه *bilχāse* különösen,
 بالذات *bizzāt* személyesen,
 بغیر حق *bigajri hakk* jogtalanul,
 بلاخوف *bilāχōf* félelem nélkül,
 مع مافیه *ma māfih* avval a mi benne van, daczára,
 عند الناس *ind ennās* a népnél,
 لدى الاقتضا *ledeliktiżā* szükségkép,
 بین الملل *bejn ulmillel* a nemzetek közt,
 فی مابعد *fi mā bād* valóban,
 فی الحقیقه *filhakika* a jövőben,
 قبل الحكم *kabl ulhukm* ítélet előtt,
 بعد الحرب *bād elharb* háború után,
 بعده *bādehü* ezután,
 عن قصد *an kasdin* szándékosan,

على الدوام *aleddevam* folytonosan,
 على الاطلاق *alilittlak* teljességgel,
 بناً عليه *bināen alejh* ennek folytán,
 عليه *alejhimde* ellenem,
 عليه كده *alejhinde* ellened,
 الى يوم الدين *ilā jevm eddin* az ítélet napig,
 مشار اليه *müšār ilejh* a kire mutattak, az említett,
 مومى اليه *müma ilejh* a kire intettek, az említett.

E két utolsó kifejezés *iszafet*kötésben használva a főnév
 nemével és számával egyeztetendő, pl.

ذات مشار اليهما *zāt-i-müšār ilejhümā* (nőnemű birtokrag),
 برين مومى اليه *berrein-i-müma-i-ilejh*,
 ذوات مشار اليهم *zevāt-i-müšār-ilejhim*,
 من فرح *min ferežin* örömtől,
 من الان *min elān* e pilanattól fogva,
 كذا لك *kezālik* éppen így,
 كما كان *kemākjān* úgy mint volt;
 حسب *hasb* folytán, pl.
 حسب اللزوم *hasb elluzüm* szükség folytán,
 لا جل *liežl* miatt,
 له *leh* ért, iránt,
 له حمزده *lehimizde* értünk,
 فوق *fevk* felett,
 فوق العاده *fevk ülāde* rendkívüli,
 فوق الغايه *fevk ülgajet* mérték felett.

20. §. Arab határozók.

Az arab határozókat *en* raggal képezzük, mely fő- és melléknevekhez ragasztható, pl.

شرقاً *šarken* keletre,

تقريباً *takriben* közelítőleg;

ر andrendesen *eten-re* változik, pl.

فطرة *fitreten* természete után.

A török nyelvben leginkább a következők használatosak:

a) Időhatározók:

بعضاً *bāzen* néha,

أحياناً *ehjānen* idejében,

مستمداً *mütemāden* } folytonosan,
متوالياً *mütevālien* }

مؤخراً *müexeren* nemrég,

دفعه *defeten* egyszer, néha,

بغتة *bayteten* hirtelen.

b) Helyhatározók.

براً *berren* szárazon,

بحراً *bahren* vizen.

c) Móddhatározók.

قضاء *kazaen* véletlenül,

خصوصاً *xusūsen* különösen,

جملة *žümleten* valamennyien,

تخميناً *taxminen* megközelítőleg,

عمداً *amden* szándékosan,

شفاها *šifahen* szóbelileg,

تحريرا *tahriren* írásbelileg.

Az *elif* felett a *tenvin* gyakran elmarad s egynéhány szón már a kiejtésben sem vehető észre, pl.

غالبا *gālībā* valószínű, talán,

اكثريا *ekseriā* gyakran,

دئما *dajmā* mindig,

حالا *hālā* most.

Használatosak egyes arab határozók, mint török postpositiók s rendesen dativus után állnak, pl.

بوشه نضرا *bu šeje nazaren* e dologra nézve,

بوشه توفيقا *bu šeje tevfiiken* e dologhoz képest.

SZÓJEGYZÉK.

b)

(E szójegyzék főleg az irodalmi szövegek szavait foglalja magában.)

A.

āb p. víz; ~ *u-kājāt* élet vize;
~ *u-hava* víz és levegő.

ābanos ébenfa.

abd a. szolgál; ~ *ullah* Isten
szolgája.

abes a. felesleges, hiábavaló.

ābla néne, anyó.

āc-mak kinyit; ~ *il-mak* kinyílik.

až éhes.

ažeb a. csodálkozás.

ažemi a. idegen, hozzá nem értő;
~ *ažemilik*

ažente ügynökség.

ažez a. gyengeség.

ažeze a. p. szegények; ~ *perver*
a. p. szegénytápláló.

aži keserű, fájdalmas.

ažib a. különös; ~ *ül-hejkel* külö-
nös termetű.

ažiz a. gyenge; ~ *āne* szerény,
alázatos.

ada sziget; *büjük* ~ Isztambul
közelében fekvő Herczeg-szi-
getek legnagyobbika (Prin-
kipo).

adālet a. igazság, méltányosság.

add et-mek a. t. valaminek tart,
vél.

aduv a. ellenség.

afažan rossz dolog, haszontalan.

āfāk a. p. szemhatár; égbolt,
l. *ufuk*.

āfet a. csapás.

afion ópium.

āftāb (*āfitāb*) p. nap; ~ *doyar*
a nap felkel.

āgjāh p. tudó, figyelmes.

ažirlaš-mak súlyosbodik.

ažiz (v. *āz*) száj.

ayla-mak sir; *aylaš*-siránkozik.

āyos p. kebel.

āheng p. hang, kiejtés.

āhenin p. vasból való.

ahkjam a. pl. rendeletek, ítélet,
végzés, l. *hük*.

ahval a. ügy, állapot.

ažas a. legbensőbb, határozot-
tabb, kiváló.

axlak a. pl. erkölcs; *hüsn-i* ~
tisztá erkölcs.

aḫrevi a. tulvilági.
aḫz et-mek a. t. nyer, kap, elfogad; ~ *ve itā* kereskedés.
aid (*ajid*) a. tartozó, vonatkozó.
āile a. család.
ajān a. nyilvánvaló.
ain a. szem; ~ *i-vefā* valódi hűség.
ājān ol-mak a. t. kiviláglik.
ajk éber.
ajil-mak magához tér.
ajine (v. *ajne*) p. tükör.
ajjāl a. cselédnép, háznép.
ajjar a. kóborló, csaló.
ākibet a. vég, végül.
akintī ár, áradat.
akraba a. pl. rokon, rokonság.
akran a. pl. hasonló, egyformák.
akreb a. közeli, rokon.
aks a. visszaverődés; ~ *-i sedā* a. visszhang.
aks et-mek a. t. ütközik; terjed.
aksak sánta.
aksir-mak tüsszent.
aktar fűszeres.
aktor színész.
aktris színésznő.
akval a. pl. hangok, szók, l. *kavl*.
akvam a. pl. népek, l. *kavm*.
ala-tarīk-ul imlā a. diktálás által.
alaža tarka, fonák.
alahi a. isteni.
alaīm a. pl. jelek; ~ *-i semā* szívárvány.

alāmet a. jel.
alāla-mak lesúlyed.
alēi gipsz.
aldan-mak csalódik; *aldat-mak* megcsal.
ālem a. világ; ~ *-i fāni* a földi világ; ~ *-i bakā* a túlvilág; ~ *penāhi* fejedelmi.
aleman német.
alev a. láng; ~ *len-mek* lángol.
āli a. magas, fenséges; ~ *baxt* szerencsés; ~ *šan* legmagasabb; *nīšan-i* ~ magas rendjel.
alil a. beteg, gyenge.
ālim a. tudós; ~ *āne* bölcs.
alīn-mak vétetik.
alīš-mak hozzászokik, megszokik.
alud p. behintett.
āmik a. mély.
āmin a. ámen.
āmīr a. császári; ~ *āne* parancsoló.
āmiz p. kevert, valamit tartalmazó.
amuža a. nagybátya.
ān a. idő, pillanat; *bu āne-dek* e pillanatig.
Anadolu Kisázsia.
anber (amber) a. ambra; ~ *ije* ambra ital.
and eskü; ~ *ič-mek* esküszik.
andir-mak hasonlít.
angaria robot; ~ *at-mak* robotot kivet.

ārā p. diszitő; *žihan* ~ világ-diszitő, híres.

arajži kereső, buvár.

Arabistan Arábia.

arīf a. ismerő, tudó, hozzáértő.

arš a. ég, isten trónja; ~ *i rah-man* az irgalmas trónja.

aršin rőf.

artir-mak (*artdir-mak*) növeszt, növel.

arūs (*aruse*) a. menyecske, menyasszony; *nev* ~ új házaskok.

arüz a. prozódia, verstan; *ilm-i* ~ verstan.

arz a. eléterjesztés, nyilvánítás; ~ *u-hal* folyamodvány.

arz (*erz*) a. föld; *kürrei-i* ~ földgömb.

arz a. szélesség.

āsaiš p. nyugalom.

āsār a. pl. művek; ~ *i atike* régiségek.

āsi a. lázadó.

asākir a. pl. katonák, katonaság, l. *asker*.

āsān p. könnyű, könnyen.

ašjan a. lázadás; ~ *üzere olmak* fellázad.

aski nadrágtartó, akasztó.

ašāir a. pl. törzs, l. *aširet*.

āšikāne a. p. szerelmes, szerelmesen.

āšikjar p. világos, nyilvánvaló, fényes.

ašina (*āšna*) p. barát, ismerős, jártas, hozzáértő; ~ *ol-mak* barátságot köt, ért hozzá.

aširet a. törzs, faj.

ašjan p. fészek.

ateš-zebān p. lángszavú.

atf et-mek a. t. fordít, vet; ~ *i-nazar et-mek* tekintetet vet.

atfal a. pl. gyermekek, l. *tifl*.

āti a. jövő, lentebbi.

atim lövés, dobás.

atla-mak fut, ugrat.

atvar a. p. cselekedet, l. *tavr*.

avātif a. p. hajlandóság, jóakarát.

avž vadász.

āvāz (*āvāze*) a. hang, hir, visszhang.

āver p. hozó, okozó, biró; *raks* ~ a. p. tánczot hozó; *dil* ~ bátor, szívrabló.

avla-mak vadászik.

avokat ügyvéd.

avurt szájjüreg.

ā'zā a. pl. tag, tagok, egyesület tagja.

āzāb a. kínzás.

azāmet a. nagyság.

aziz a. kedves, szent.

azm a. terv, szándék; ~ *et-mek* vállal.

B.

baher a. versmérték.

bahr a. tenger.

bažak láb, lábszár.

bad p. szél, lehelet; ~ *i-muxalif*

p. a. kedvezőtlen szél; ~ *u-hava*
(v. *bedāvā*) hiába, ingyen.

bā'd a. után; *bā'dehu* v. *bā'd*
ez-în ezután, erre; *mā* ~ foly-
tatás.

bāde p. bor, ~ *perest* iszákos;
~ *i-ašk* a szerelem itala.

bay kötelék, hurok, kötés; *čo-*
rab ~ *i* harisnyakötő.

bay-mak elvarázsol, megköt.

bahs a. vita; ~ *et-mek* vitatkozik,
vitat.

bayt p. szerencse, sors; *bed* ~
szerencsétlen.

baḡš et-mek p. t. ad, ajándékoz.

baxtijar p. boldog, szerencsés.

bā'id a. távol, messze levő.

bāis a. okozó, adó.

bajgîn bágyadt.

bajir hegyoldal.

bajkuš bagoly.

bakā a. tartósság, öröklét; *dar-i*
~ öröklét, túlvilág.

bajrak zászló.

bāki a. állandó, maradó, tartós; ~
kal-mak megmarad.

baktir-mak megszemléltet, meg-
nézet.

bakiš tekintet.

bālā p. fent, magasán; *rūtbe-i* ~

előkelők rangja; ~ *da zikr*
olunan a fent említett.

bālig a. vmire rugó, *on kišije* ~
körülbelül tíz személy.

bāliš p. párna, vánkös; ~ *-i āli*
a magasztos párna, a magas
trón.

bankir bankár.

bāri a. teremető, okozó, Isten.

bārika a. villámcsikázás, vihar-
felhő; ~ *numā* a. p. fénylő,
villámló.

basamak lépcső, létrafok.

basıl-mak nyomat.

bašak kalász.

baškalaš-mak megváltozik.

batak mocsár.

bātil a. hazug.

batir-mak sülyeszt.

bāz p. játoszó; *žan* ~ (v. *žambaz*)
kötéltánczos (élettel játoszó);
kumar ~ játékos; *hokka* ~ szem-
fényvesztő.

bāzen a. néha.

bāzu p. kar, erő; ~ *bend* (v.
pazvend) karkötő.

be p. val, vel; ~ *avne* p. a. se-
gítséggel; ~ *avne tāla medar*
a magasztosság középpontjá-
nak segítségével; ~ *avn-Allah*
Isten segítségével.

bed p. rossz, gonosz, rút; ~
dua átok; ~ *axlak* rossz er-
kölcösű.

bedāje a. kezdet.
bed-baxt p. szerencsétlen.
bedet a. érték, jutalom, ellenérték.
beden a. test.
bedi a. új, csodás.
bedia a. csoda.
behzet a. vidámság, szépség.
bejan a. jelentés; ~ *et-mek* a. s. kinyilvánít; ~ *-i hal* folya-
 modás, kérelem.
bejendir-mek megszerettet, meg-
 kedveltet.
bejn a. között; ~ *imizde* közöttünk.
bejt a. vers, párvers.
bejt-ülmal a. kincstár.
bekri részeg, részeges; ~ *lik*
 részegség.
bektāši szabadon gondolkozó
 dervis.
belā āram a. p. veszélyhez kötve.
belad a. pl. városok.
beligāne p. ékesszólón.
belli határozott, biztos.
ben, bin a. fiu, gyermek; ~
i-adam az ember.
benāt a. pl. lányok.
benžilejin miként én.
bend p. cikk.
bend et-mek p. t. köt.
bendekjāne p. szolgai.
benek folt, lencse.
benlik önzés.
ber p. ra, re, on; ~ *mütad*
 szokás szerint; ~ *mūžib-i-bālā*
 a fenti szerint.
ber-taraf p. félretevés; ~ *et-mek*
 p. t. meghiúsít.

berbad et-mek p. t. tönkretesz,
 elpusztít.
berg-riž p. levélszóró, ősz.
beri a. szárazföldi.
berin p. magas.
berk a. villám.
berzedār p. reszkető.
besālet a. merészség.
best-u-kūšad p. megnyitás.
bešāšet a. örömteljes arcz.
bešer a. emberek.
beter (bed-ter, better) p. rossz-
 szabb, gonoszabb, rosszabbul.
bez vázon.
bi p. nélkül, -talan, -telen; ~
edeb nevetetlen; ~ *žan* halott.
bi-ārām p. nyughely nélkül.
bidār p. felébredt, éber; ~ *ol-*
mak felébred, valamit megtud.
bi-edeb p. illetlen, szemérmetlen.
bi-gūnah p. véték nélkül.
bihakkin a. valóban.
bi-hasan a. nemszép.
bi-hūš p. ismeretlen.
bi-jaman p. t. kegyetlen.
bi-karar állhatatlanság; *hevai*
sevdafezāi ~ az állhatatlan-
 ság szenvedély növelte vágya.
bildir-mek tudat.
bi-lā a. nélkül, -talan, -telen; ~
fajde haszon nélkül.
bilā istisna a. kivétel nélkül.
bilakis a. ellenkező, ellenke-
 zőleg.
bile-mek élesít.
bil-idžal a. összevonva, befog-
 lalva.

binā-berin a. p. ennek folytán, emiatt.
bināen alejh a. erre támaszkodva, ennekfolytán, ennek következtében.
bint a. leány, kisasszony.
bira sör.
bi-rahm a. kegyetlen.
birer egyenként.
birleş-mek egyesül.
bi-sabr p. türelmetlen.
bi-sebāt p. állhatatlan.
bi-tāb p. gyenge.
bit-tab a. természetesen.
bizar a. elcsüggedett.
bi-zehir p. nem mérges.
bol bő.
bono elismervény; *ačik* ∞.
bostan p. kert, zöldeges kert; *~ži* kertész; *~ži baši* a császári gárda főnöke.
bošuna hiábavaló dologra.

bozul-mak elromlik.
böl-mek széthasít.
bölin-mek elkülöníttetik.
bū p. illat; *xoš* ∞ kellemes illatu; *amber* ∞ ambra illatu.
bužak sarok, szöglet.
budala ostoba; *~lik* butaság.
buj p. illat, bűz; *bed* ∞ bűdösség.
bujuruldu rendelet.
bulušík maradék.
buluś-mak összetalálkozik.
bunak ostoba.
bursa tőzsde.
buruž a. felfordulás.
buruśuklik ráncz.
burž a. vártorony, erősség; csilagzat.
büjüklük nagyság.
bükük meghajlott.
bürhan a. bizonyíték, példa.
bürünžük fátyol.

Č, Š.

čadīr sátor.
čayılı csobogás.
čayırış-mak kiáltoz.
čāk et-mek p. t. széthasít, szétszakít.
čākīr p. szolga, *~āne* alázatos, szolgai.
čākīr szürke; *~* gőz szürke szem.
čalkan-mak himbálódik.
čam fenyő; *~ sakīzi* fenyőszurok.
čamur sár.

čan čal-mak harangozik.
čarx p. sors, kerék; *~ -i felek* forgó ég, sors.
čati tető.
čehar p. négy; *~ pāre* (čal-pare) castagnette; *~ šembe* (čersembe) csütörtök; *~ su* (čarši) piac.
čekin-mek vonakodik, húzódik.
čekik pacsirta.
čekiś-mek huzakodik; *žan* ∞ haldoklik.

čel-mek megragad, megüit.
čemender számár.
čene áll.
čengel kampó, horog.
čepel mély, sötét, mocsár.
češm p. szem; *čān* pl. szemek.
četrefil rossz törökség.
čibuk (*čubuk*) pipaszár, pipa,
 rúd, bot.
čiček virág.
čily hófergeteg.
čikiš-mak vetélked, huzakodik.
čil szürke, újpénz.
čildir-mak megbolondít.
čille p. kin, fáradalom.
čimen p. pázsit, rét; *čār* rét.
čin p. gyűjtő, ráncz.
čiplak meztelen; *čir* *~* teljesen
 meztelen.
čira gyantás fenyő.
čit kerítés.
čoyalış növekedés.
čoça szövet.
čokadar inas, ruhatárnok.
čokal takaró, pánczél.
čolak (*čulak*) félkezű, nyomó-
 rék.
čoluk-čożuk gyerekek.
čomar ~~kis-szarvú~~ juh.
čök-mek térdel.
čuval zsák.
čünki p. mert, mivel.
čähil a. tudatlan; *čijet* a. tu-
 datlanság.
čaj p. hely; *~i šikjājet* pa-
 nasz helye.
čaj-mak lemond vmi egyezség-

ről; *karardan* *~* megállapo-
 dásról lemond.
čam p. üveg, ablak, tükör;
~ži ablakos.
čāme-xāb p. ágy, fekhely.
čānān p. szeretett, szerető;
~e a. szeretett.
čanfes kanavász.
čāri a. forgalomban levő, hasz-
 nálatos, folyó; *~ol-mak* a. t.
 folyik, történik.
časus p. kém; *~luk* kémkedés.
čavidān p. örökkétartó, örök.
čazibe a. fem. vonzó.
čeb a. zseb.
čebhe a. homlok.
čebr a. erőszak, algebra; *~i-ālā*
 felső matematika.
čefa a. igazságtalanság.
čehennem a. pokol.
čelal a. nagyság, dicsőség; *~et*
 a. nagyság.
čelali a. rebellis, lázadó; *~ol-*
 mak a. t. fellázad.
čelb et-mek a. t. vonz, okoz, elő-
 idéz.
čelil a. fenséges, magas.
čellab a. rabszolgakereskedő.
čellad a. bakó, hóhér.
čem' gyűjtemény, egyesülés, so-
 kaság; *~en* összesen; *~et-*
 mek összegyűjt, egyesít, hozzá-
 ad; *~ol-mak* összegyűl.
čemāl a. szépség.
čemijet a. társaság, gyülekezet.
čemil a. szép, jó; *evsaf-i* *~e*
 jó tulajdonságok.

ženab-i-hakk a jog birtokosa, isten; *~ i-kibria* Isten.
ženaze a. hulla, holttest.
ženha a. vétek.
ženk p. harc, háború; *~ āver* p. harcias, hős.
žennet a. paradicsomkert; *~ mek-jān* megboldogult (uralkodókról).
žerejan et-mek a. t. folyik, előkerül, megtörténik.
žerh a. seb; *~ et-mek* megsebesít.
žerm a. vágás, levágás, bűn elkövetése, l. *žürm*.
žerrah a. sebész.
žesūret et-mek a. bátorodik, merészkedik.
žesed a. test; *~ i* testi.
žeste p. lépés, fok; *~ žeste* fokként, részletre.
ževelān a. keringés, forgás; *~ gjah* gyakorló tér; *~ et-mek* a. t. kering, forog.
ževr a. kintás, erőszak; *~ et-mek* a. t. elnyom.
žezā a. büntetés; *~ ver-mek* a. t. megbűnhődik.
žezāir a. pl. szigetek, Algir; *~ i bayr-i sefid* görög sziget-tenger.
žezire a. sziget, félsziget.
žezm a. levágás, elhatározás; *~ en* a. kifejezetten.
žezr a. apály; *~ u-medd* apály és dagály.
židāl a. küzdelem, harc, vita;

~ et-mek a. t. harcol, vitatkozik.
žihān p. világ; *~ ārū* p. világ-ékesítő; *~ dār*, *~ gir* uralkodó; *~ nūmā* világleírás.
žihet a. oldal, rész, ok, mód.
žilā a. fény, világosság.
žiro forgatmány.
žism a. test, lényeg; *~ en* a. anyagi.
živan p. legény, ifjú; *~ lik* ifjuság.
žoš-mak hullámoz, buzdul.
žū p. kereső, törekvő.
žūjbār p. folyó.
žumerd (žömerd) p. nemes, szabadelvű, bátor; *~ lik* bátorság, nemesszivűség.
žūs p. hullámozás, forrás, lelkesedés; *~ et-mek* p. t. felindul, erős mozgásba jön.
žūdā p. elválasztva, elhagyva; *~ et-mek* p. t. elválaszt, elkülönít.
žümle a. valamennyi, a teljesség; *bi-l* *~* mindenki; *ez* *~* a többek közt; *~ ten* egészben.
žünāh p. vétek, bűn.
žūret a. merészség.
žürm a. vétek, hiba, bűn.
žüsse a. test; *žesim ül* *~* a. hatalmas termetű.
žüz (žüzü) a. rész, szakasz, fejezet; *~ že* részben, részlegesen.
žüzdan p. tárcza.

D.

dadı dajka, nevelő.
day hegy; ~ *lik* hegyvidék.
dāy p. sebzés, megbélyegzés;
 ~ *li* p. megbélyegzett.
dagit-mak elszór, szétszór.
dāy-zen p. fájdalmas.
dā'i a. hívó, okozó; ~ *leri* én
 (önökért imádkozó).
dāin a. adós.
dajl anyai nagybátya.
dajre a. kerület, terület, kör,
 lakosztály.
dakik a. liszt.
dalga hullám.
daljin elmélyedt, elmerült.
dām p. csel, háló.
damar ér; *šah* ~ artéria.
dāmen p. fodor, ruhaszegély.
damla csepp; ~ *mak* csepeg.
dantel
dār a. ház, lakás, otthon, világ;
 ~ *eš-šifū* a gyógyulás háza
 (kórház); ~ *es-sādet* a boldog-
 ság háza (szultáni harem);
 ~ *ul-funūn* a tudományok
 háza (egyetem).
dār p. tartó; *ħazine* (*ħazna*) ~
 kincstartó; *bajrak* ~ zászló-
 tartó.
daražik szükecske.
darl dara.
dāvā a. per, panasz, veszekedés;
 ~ *vekili* ügyvéd; ~ *ži* pana-
 szos, vádló.
dāveri p. bíróság.

demek ki azt jelenti, hogy.
debdebe a. pompa, ünnepély.
defeten a. többször, néhányszor.
defn et-mek a. t. eltemet.
defter a. jegyzék, lajstrom; *ana* ~
 matricula; ~ *dar* pénzügyminis-
 zter.
dehije a. éles ész, furfang.
dehr a. idő, század, sors, sze-
 rencse.
dehšet a. rettegés, félelem; ~ *li*
 rettenetes.
dej-mek érkezik, megérint, vala-
 mit ér, értékkel bír.
dejiš-mek változik.
dejn a. tartozás, adósság.
delir-mek megbolondul.
dendān p. fog.
denk (*deng*) p. csomag, teher;
 szállitmány.
der p. ajtó, kapu, fok; ~ *i-alije*
 a magas porta; ~ *i-sādet* a
 boldogság kapuja (Sztambul).
der- p. ban, ben; ~ *āyoš et-mek*
 átölel; ~ *dest et-mek* valakit
 elfog; ~ *žihān* a világon.
derž et-mek a. közöl, közzé tesz.
derdimend p. beteg, fájdalmas.
derin mély.
der-mek egyesít, halmoz.
der-mijan et-mek p. t. elé teszi,
 szóba hoz, megemlít.
dernek gyülekezet.
derun p. benső, benső rész, szív;

- day* ~ p. fájdalmas emlék;
 ~ *i-dilden* benső szívből.
deşik lyukas; *delik* ~ lyukas.
desise a. esel, ravaszság.
dest p. kéz, hatalom; ~ *hatt*
 kézirat.
deste p. marok, tuczat, csokor,
 csomag.
desti p. korsó, edény.
dest-gjah p. (v. *tezyjah*) műterem,
 műhely, gyár.
destres olm. p. elér, megkap.
devam et-mek a. folytat.
deverān (*devrān*) a. forgás.
devlet a. ország, birodalom; ~
i-osmanije v. *ālīje* oszman v.
 magas birodalom.
devr a. forgás, idő, időszak, vi-
 lág; ~ *et-mek* megkerül, forog;
 ~ *ān* idők.
diat a. pl. vérdíj.
didār p. arcz, ábrázat, kilátás,
 szem.
dide p. látott, szem; *nā* ~ rit-
 kán látott, hallatlan.
delān (*diten*) p. száj.
diger p. másik.
dijānet a. vallásosság.
dijar a. pl. ország.
dil-ārām p. szívetnyugtató.
dile-mek kíván, óhajt.
dil-figar p. szívetsebző.
dil-firib p. szívetcsaló.
dil-ħirāš p. tragikus, szívettepő.
dil-šād p. jókedvű, megelégedett.
dil-šikjār p. szívetrabló.
dilzar p. szív.
- dimag* (*damag*) a. velő.
dinī a. vallási.
dindarane p. kegyeletes.
diraxt p. fa.
dirājet a. tudás, ismeret; ~ *li*
 eszes, értelmes.
direk oszlop, hasáb.
direv p. aratás.
diriga p. óh baj!
dirsek könyök.
divāne p. bolond, hülye.
divit tentatartó.
dizgin gyeplő.
dojūl-mak betelik, megelégszik.
dojur-mak kielégít, jóllakat.
dajgu érzelem.
doku-mak fon, sző.
dolgun telt.
don-mak fagy.
dök-mek önt, kiönt; ~ *ül-mek*
 ömlik.
dökül-mek hull, kihull.
döküntü ömlés.
döndür-mek fordít; *jüz* ~ elillan.
dövül-mek veretik, ütődik.
dönüm hold (földmért.).
döseme butorzat.
döšen-mek beültet.
dövüs-mek verekedik.
dövüs verekedés, harc.
dram színmű.
dua a. ima.
dud p. füst, lélegzés.
dudu *kušu*.
duxul a. belépés.
duj-mak megtud, megsejt.
dujun a. pl. adósságok.

duman fiüst, göz.
dür p. hosszú, messze, távol;
dürüdür p. igen távoli.
dür-endiş p. előrelátó.
düjme gömb.
düm p. hegy, vég.
dümbal p. fark.
dünjevi a. világi, földi.
dürr a. gyöngy.

düşkün elzüllött, elesett vmitől;
jıldızı ~ lehullott csillagu.
düşün-mek gondolkozik.
düvel a. pl. országok, l. *devlet*.
düz *kesme* koczára vágott.
düzelt-mek rendez, rendbe hoz.
düzgün tettető.
düz-mek rendez, alkot.

E.

ebed a. öröklét; ~i örökkétartó;
 ~ *es-surur* örökkétig; ~ *ijet*
 a. öröklét, örökkévalóság.
ebrü p. szemöldök.
ebsem a. nyugodt, csendes;
 ~ *ol-mak* hallgat, nyugodtan
 van.
eždad a. pl. ösök.
ežel a. halál; ~ *-i-kazā* a. hirtelen halál.
edā a. fizetés, végrehajtás; ~ *et-mek* p. a. fizet, visszaad.
edeb a. erkölcs, irodalom; ~i irodalmi; ~ *ijāt* szépirodalom.
edib a. illedelmes, művelt, szerény.
ef'al a. pl. tettek.
efgān p. panasz, sóhaj, nyögés.
efken p. dobó, dobva; *tāb* ~ fényszóró.
efkjar a. pl. gondolatok.
eflak a. pl. sors.
efrād a. pl. személyek.
efser p. korona, fejdísz.
efvāh a. pl. szájak, nyílások.

efzā p. növelő, nagyobbító; *elvān-i-revnāk* ~ szépséget növelő színek.
ehāli a. pl. nép.
chemmijet a. fontosság.
ehl a. nép, ember, család, tulajdonos; ~ *-i-hüner* a. művészet emberei, művészek; ~ *-i-ajāl* családapája; ~ *-i-islam* muszilmán; ~ *-i-irz* tisztességes ember.
ehli a. házi, házhoz tartozó, szelid.
ejālet a. kerület, kormányzóság.
ejer nyereg; ~ *kaši* nyeregkápa.
ejilik jóság.
ejil-mek hajol, meghajol.
ejjām a. pl. napok; ~ *-i-behar* tavasz.
ejme a. pl. imámok.
ej-mek hajlít, görbít.
ejri görbe; ~ *büjri* egészen görbe.
ejtām a. pl. árvák.
ekseriā a. legtöbbször, legtöbbször, leggyakrabban.

ekši-mek savanyodik.
elbette (elbet) a. természetesen,
 okvetetlenül.
elem a. baj, fájdalom, gond;
 ~ *ék-mek* szenved.
el-hamd ullah tāla a. hála a
 nagy istennek.
elwān a. pl. színek.
el-vedā a. búcsú, isten veled.
el ver-mek elégnék lenni.
emānet a. bizomány, biztonság,
 megőrzés; ~ *koj-mak* biztonsá-
 gba helyez.
emek munka, fáradság; ~ *ék-
 mek* fáradozik.
emel a. kívánság, szándék, re-
 mény; ~ *etmek* remél.
emin a. szilárd, biztos, megbiz-
 ható; ~ *lik* biztonság.
emir a. vezér, főnök, fejedelem,
 a próféta ivadéka; ~ *-i aḡor*
 (*imrehor*) főistállómester.
emlāk a. pl. földbirtok.
em-mek szopik.
emnijet a. bizalom, biztonság,
 nyugalom.
emtiā a. pl. árú, portéka.
emvaṣ a. pl. hullámok; sing.
mevṣ.
emvāl a. pl. árú, portéka.
enbāz p. társ; *bi* ~ egyedülálló.
endām p. test, termet, alak,
 növés; *bi* ~ rossz növésű.
endāz p. lövő, hajító; *navek* ~
 p. nyilat lövő; *tīr* ~ ijjas;
harf ~ fecsegő.
Endelūs Spanyolország.

endūh p. szomorúság, fájdal-
 lom.
engin nyílt tenger.
enin a. sóhaj, fohász.
enis a. bizalmas, barát.
enli széles.
enzār a. pl. tekintet.
enzuva a. magány.
epejṣe jócskán, meglehetősen.
erāzi a. pl. föld; ~ *kanuni* a.
 földtörvény.
erbab a. pl. személyek; ~ *i-šūrb*
 ivók.
erkam a. pl. számjegyek.
erzak a. pl. élelem.
esāmi a. pl. nevek.
esās a. pl. alap, eredetet, gyö-
 kér; ~ *i bejtije* házi butorok.
eser a. mű, nyom, emlék.
esfel a. legalsó; *i-sāfil* a. ala-
 csonyság, legalja.
eshām a. pl. államodósság.
esir a. fogoly; ~ *etmek* fogollyá
 tesz.
esirge-mek kimél, sajnál.
esmān p. ár, érték.
esnāf a. pl. osztályok, mester-
 ember.
ester p. öszvér.
esvab (v. *esbab*) a. pl. ruha,
 ruhanemű.
ešā'r a. pl. költemény, költői mű.
ešzas a. pl. személyek.
ešk p. könny, könnyek.
eškia a. pl. lázadók, rablók.
eškal a. pl. alakok.
etek ruhaszegély, széle vminek.

etfal a. pl. csecsemők, gyermekek.
evāxir a. utolsó, végső.
evrak a. pl. lap, levél.
evsaf a. pl. jó tulajdonság.

evzah a. pl. taglejtés.
evzān a. pl. vermértékek.
ezel a. vég, örökkétartóság.
ezhar a. pl. virágok.
ezvak a. pl. mulatságok.

F.

fabrika gyár.
fāxir a. dicséretes, pompás, szép.
fajde a. haszon, nyereség; ~ *görmek* hasznót húz.
fal a. jóslat, előjel, ómen; ~ *ačmak* jövendöl.
fāik a. felülmúló, pompás.
familja család, feleség.
fanela flannel.
fāni a. múló, földi, halandó; ~ *dünja* múló világ.
fanos lámpa, világító torony.
fārik a. különböztető, elválasztó.
fark a. megkülönböztetés, elválasztás; ~ *et-mek* megkülönböztet.
fāsid a. elrontott, rossz, gonosz.
fāsile a. elkülönítés; ~ *ver-mek* félbeszakít, megszakít.
fātiha a. megnyitás, a Kôrán első szúrája, kezdet; ~ *ček-mek* elkezd.
fatora számla.
fāzil a. kiváló, erényes; ~ *et* erény.
fedā et-mek a. feláldoz; ~ *kjar* a. p. önfeláldozó.
fejz a. bőség; ~ *al-mak* bőségben él.

fejloszf filozófus.
fekk a. felszabadítás, megváltás.
felek a. ég, sors, szerencse, világ; *čarx-i* ~ a forgó ég, sors; ~ *zede* a. p. sorsüldözte.
fenalaštir-mak megrosszabbít, rossz helyzetbe juttat.
fenn a. tudomány, művészet, ügyesség; ~ *-i-harb* a háború művészete; ~ *i-baxrije* hajós tudomány.
fenar (fener) lámpa, világító torony.
fer p. pompa, fény, hatalom.
ferah a. öröm, vidámság; *ejjam-i* ~ az öröm napjai.
ferāiz a. örökösödési törvénykönyv; *ashab-i* ~ jogos örökösök.
ferd a. egyén, személy, egy pár, fele; ~ *ā-ferd* külön-külön, egyenként.
ferdā p. holnap, másnap.
ferjad p. segélykiáltás; ~ *et-mek* segítségért kiált.
ferman p. rendelet, parancs; ~ *-i ālišan* magas rendelet.

fersūde p. dörgölt, csiszolt, elhasznált, elhervadt.
fers et-mek a. t. lerak, bebutoroz, berendez.
fesad a. pusztulás, gonoszság, zavargás.
fesān p. köszörűkő.
fešān p. szóró; pl. *efšan*.
feth a. megnyitás, vár bevétele, meghódítás; ~ *et-mek* elfoglal, meghódít; ~ *i-kelam* beszéd megkezdése.
fevāid a. pl. hasznos dolgok; ~ *i-zātije* személyes érdekek.
fevk-ül-āde a. rendkívül, szokáson felüli.
fezū p. növelő, terjesztő; l. *efzā*.
fezū a. nagy tér, szabad vidék; ~ *i-žennet* a mennyország térsége.
fezūil a. pl. erény, l. *fāzil*.
fi a. ban, ben, hoz, hez; ~ *l-asl* eredetileg; ~ *l-hal* azonnal; ~ *l-hakikaten* valósággal.
figān p. siránkozás, sóhaj, panaszs.
fikarat a. pl. fejezet.
fikdān a. hiány, elhagyatottság.
fikr a. gondolat, vélemény, gond, aggodalom; ~ *et-mek* gondolkozik.
fikre jelenet, fejezet, vers, kis elbeszélés; pl. *fikarāt*.
fil czérna, czérnaszál.
fil a. elefánt; ~ *dīši* elefántfog.
fil a. cselekvés, munka, ige; ~ *i-māzi* mult idejű ige.

fi-l-hakike l. *fi*.
fi-l-vākā a. valóban, tényleg, l. *fi*.
fino finom, előkelő.
firāget (*ferāget*) a. pihenés, nyugalom, lemondás, leköszönés.
firāk a. pl. csoport, nép.
firča ecset, kefe.
firīb p. csaló, ravasz; *dil* ~ szívrabló.
firište (*ferište*) p. angyal, Isten küldöttje.
firka a. szakasz, csoport, szekta.
firkat a. elkülönítés, csapat faj, távozás; ~ *et-mek* elkülönít.
firlak körjáték.
firla-mak hull, ömlik, repül.
firūze (*peruze*) p. türkiz.
fiskije szökökút.
fīstan szoknya.
fīstik pisztác.
fitāde p. esett, lecsett, segítség nélküli.
fitil a. kanócz; ~ *al-mak* tüzet fog, vkibe szeret.
fitne a. kísértés, csábítás, fel-lázadás, csel.
fitrat a. természet, tulajdonság.
fizik fizika.
fučī hordó.
fujūz a. pl. bőség, kegyelem, magasztosság; sing. *fejz*.
fursat (*fīrsat*) a. alkalom; ~ *jāb* alkalomnyerő.
furuxt p. eladás; ~ *et-mek* elad, árul.
fūrūš p. dicsérő, eladó; *mej* ~ borkereskedő.

fürüz p. örvendeztető, világító;
dil ∼ szivgyujtó.
fürüzün p. pl. fénylő, ragyogó;

češmān-i-pertev ∼ fénytől ra-
gyogó szemek.

G.

gāfil a. tunya, hanyag, köny-
nyelmű; ∼ *ol-mak* hanyagnak
lenni; ∼ *et (gaflat)* nyugalom,
hanyagság.

gaile a. fáradság, küzdelem, sze-
rencsétlenség.

gaib (kajb) elvesztés; ∼ *et-mek*
elveszt; ∼ *ol-mak* elvesz.

gajtan zsinór.

galebe a. győzelem; ∼ *et-mek*
legyőz; ∼ *čal-mak* legyőz,
felülmul.

galib a. győző; ∼ *āne* a. p. győ-
zelmesen.

gam (gamm) a. bú, bánat, szo-
morúság.

gamze a. kacsintás.

garaz a. szándék, álnokság, gyű-
lölet; ∼ *et-mek* gyűlöl.

garb távolodás, elutazás; nap-
lemente, nyugat; ∼ *en* nyu-
gatra.

gāret et-mek a. t. tönkretesz,
kifoszt.

garra a. fényes.

gasjan zaj, lárma.

garva (gouga, kouga) vita, ve-
szekedés, harcz; ∼ *et-mek*
vitatkoz, veszekedik, harczol;
∼ *ja tutuš-mak* veszekedik.

gazeb (gazab) a. harag; ∼ *et-mek*
haragszik; ∼ *nāk* haragos.

gazino kaszinó, kávéház.

gečīn-mek él, éldegél, együtt él,
boldogul.

geželik éjjeli, éjjeli ruha.

gedik rés, hasíték.

gedik szolgálakra felügyelő ember
tiszte; ∼ *li* a szeráj szolgálái-
nak vezetője.

gejsū p. hajfonat.

gemir-mek harap, vág.

gerček igaz, való; ∼ *den* igazán;
∼ *siniz* igaza van önnek.

gerči p. miként, ként.

getir-mek hoz, elhoz, elővezet.

geüde (gövde) test, törzs.

gezin-mek járkál, sétálgat.

gidiš menet.

gejdir-mek felöltöztet.

gidā a. táplálék, eledel; ∼ *-i-ru-*
hāni szellemi táplálék.

gilāl a. fáradság.

girjān p. siró, panaszló; ∼ *ol-*
mak sir.

girje p. sirás.

gizle-mek elrejt, titkol.

gizli titkos; ∼ *že* titkosan, titok-
ban.

gjah p. hely, idő, l. *destgjah*.

gjūja p. miként.
gjūš p. fül.
gonča p. kehely; ∼ *dehen* p. kehelyszájú.
göč-mek költözködik, vándorol.
göm-mek ás, elás, eltemet.
gömüš (*gümüš*) ezüst.
görüldē-mek dörög, mennydörög.
görüš látás; ∼ *mek* egymást lát, találkozik.
görenek szokás.
gösteriš feltűnés, bemutatás, színlelés.
göz jaši köny.
guft-u gjū p. szóbeszéd, fecsegés.
gujūbet a. eltűnés, távollét.
gūn p. szín, mód, szerű; ∼ *gūn* rózsaszínű; *gūn-a-gūn* különféle, tarka.
gurebā a. pl. idegenek, furcsák.
gurte a. a hónap eleje.
gurub a. pl. naplemente; ∼ *i-šems* napnyugta.

gūš p. fül, hallás.
gūč nehéz, bajos; ∼ *lūk* nehézség.
gūžen-mek neheztel, haragszik.
gūdāz p. olvasztó, puhító.
gūher (*gehver*, *guher*) p. drágakő, ékszer, lényeg.
gūl-fām p. rózsaszínű, rózsapiros.
gūl-gūnīn p. rózsaszínű.
gūl-šen p. rózsakert.
gūlūnž nevetség.
gūlūš nevetés.
gūnah p. véték, bűn; *bi* ∼ árthatlan; ∼ *kjār* vétkes.
gūt-mek legeltet, vezet, vitat.
gūz ős; ∼ *ejjamī* őszi napok.
gūzār p. átadó, végrehajtó, időtöltő; *ber* ∼ ajándék; *iš* ∼ szorgalmas; ∼ *et-mek* lefolyik, történik.
gūzellik szépség.
gūzešte p. elmúlt, lefolyt; *ejjam-i* ∼ régi idők.
gūzīn p. kiválasztott.

H, x.

habbezā a. milyen, mennyire.
habs a. fogság; ∼ *et-mek* elfog, visszatart, becsuk.
hažet a. szükség, kényszerűség, szegénység.
hādis a. uj, ujság, elbeszélés, hagyomány.
haiz ol-mak a. t. bir, birtokol.
hajāt a. élet, életidő; *ab-i* ∼ életvize.

hajdud rabló.
hajf a. kár, igazságtalanság.
hajkēr-mak kiabál, hív, kiált.
hajr (*ħajr*) jó, jóság; *bi-l-* ∼ szerencsésen, ∼ *hā* p. jóakaró.
hajran ol-mak a. t. elámul, meglepődik.
hajret a. bámulat, csodálat, zavar.
hajvan a. állat; ∼ *āt* állatok.

hakāret a. megvetés; ∞ *et-mek* megsért.

hakk a. igazság, jog, isten;
∞ *inda* irányomban, ügyemben;
∞ *ver-mek* a. t. igazat ad; ∞
tāla a. isten (magasztos jog).

hakkstz jogtalan; ∞ *lik* jogtalanság.

hālā a. még, most.

halwjik a. rabszolga.

halāl a. megengedett, jogos hitves; ∞ *lik* jogos házasság.

Haleb eššehba a. Aleppó.

hālet a. helyzet.

hālik a. teremő, Isten.

halk (*χalk*) a. teremés, a megteremtett, nép, világ; ∞ *et-mek* terem.

halt et-mek tévedésben van, nincs igaza.

hamāil a. amulette, kardszj.

hamal (*hammal*) a. teherhordó.

hamiet a. igyekvés; ∞ *kjar* a. p. igyekvő.

hāmil a. vivő, átadó, viselő;
∞ *e* (*hamle*) terhes.

haml a. terhesség, teher; ∞ *et-mek* a. t. terhel, hord, ráruház, tulajdonít.

hančer p. hosszú kés, handzsár.

harām (*hare*m) a. tiltott, tilos, szent tárgy (melynek használata tilos); *bejt-ul* ∞ a Kāba.

harām-i šerif a. a Kāba szentélye.

hararet a. hēv, láz, égető szomjuság, szenvedély.

harb a. háború; ∞ *i* háborús,

háborúhoz tartozó, ∞ *ije* hadügyminisztérium, ∞ *ije nāzirī* hadügyminiszter.

hareket et-mek a. t. elindul, útra kel.

harman cséplés.

hased a. irigység; ∞ *et-mek* irigyel.

hasan a. szép, jó; fem. *hasane*.;
axlak-i ∞ jó tulajdonságok.

hāsid a. irigy.

hasir nád; ∞ *iskemlesi* nádszék.

hasret a. fájdalom, bú, vágy, bánat; *sana* ∞ *kalirīm* bánatodra leszek, búsulsz utánam.

hašerāt a. csőcselék, gyűlevész, férgek.

hašmet a. pompa, fenség; ∞ *lu* felséges; ∞ *-i- al-i Osman* az Oszmán ház fensége.

hatt (*χatt*) a. írás, vonal; ∞ *-i- rikā* riká írás; ∞ *-i- humajun* császári irat.

havādis a. pl. esemény, ujság.

havāle et-mek a. t. átad, oda irányít; ∞ *-i-nazr et-mek* ránéz.

havet a. teve nyereg.

hāvi a. tartalmazó.

havsele a. szellemi erő, képesség.

hāzir a. kész, jelenlevő; ∞ *ol-mak* jelen van, kész.

heže (*hižā*) a. szótag, szótagolás;
huruf-i ∞ az abécze betűi.

hedir et-mek a. t. büntetlenül vért ont; ∞ *ol-mak* megsemmisül, megsértődik.

hejbet a. rettegés, félelem.

hejhat a. oh jaj.

hejsijet a. helyzet, rang, méltóság.

heježān a. mozgás, felindulás;
~ *bul-mak* indulatba jön.

hekim a. orvos, tudós; ~ *baši*
főorvos.

hemīše p. mindig, folytonosan.

hem-reh (*hem-rah*) p. utitárs.

hemšire p. nővér, tejtestvér.

hendek a. árok.

hendese a. mértan; ~ *-i- žattije*
ve *sethie* a. vonal és felület
mértan; ~ *i tahlilije* elemző
mértan.

havā (*hevā*) a. vágy, szenvedély,
öröm, levegő; *bad-i* ~ (v.
bedāvā) ingyen (levegő szele).

heves a. vágy, hajlam, szenvedély;
~ *kjar* kedvelő.

hezār p. ezer; ~ *pā* százlábú
bogár.

hičkir-mak zokog.

hižran a. elválás, kivándorlás,
fájdalom; ~ *et-mek* elválík,
kivándorol.

hižret a. kivándorlás, költözés,
Mohamednek Mekkából Medi-
nába való futása.

hižvie a. szatira.

hifz et-mek a. t. megőriz; ~ *es-
sihhe* közegészség.

hikmet a. bölcsesség, ok, alap-
gondolat; ~ *āmiz* a. p. böl-
cseséggel kevert.

hilāl a. újhold, félhold; ~ *ebru*
félhold szemöldökű.

himājet a. oltalom, megvédés.

himam a. igyekvés.

himmet a. kegyesség, igyekvés,
jóakarát; ~ *bujur-mak* kegyes-
kedik; *ehl-i* ~ igyekvő, derék.

hin a. idő, időszak, a kellő idő;
pl. *ehjan*.

hirs a. vágy, kívánság; ~ *ile*
iste-mek vágyakozik.

hisab (*hesab*) a. számla, számi-
tás; ~ *-i tefāžuli ve temāmi*
differenciális és integrális szá-
mitás.

hisse (*hissa*) a. rész; ~ *sahibi*
részvényes.

hisse-dar ol-mak részesül, részt
vesz.

hitab l. *žitab*.

hoža (*hoža*) p. tanító, mester, öreg.

hokka-bāz szemfényvesztő.

horasanli Horaszánba való.

hukuk a. pl. jog, igazság; *mek-
teb-i* ~ jogi főiskola.

hulja a. képzelet.

hulul a. közeledés, leszállás,
betérés, áthatolás.

humājun p. áldott, szerencsés,
fenséges, császári; *ahd-nāme-i*
~ császári szerződés, v. ő.
huma fénikszmadár.

humma a. láz; ~ *i tifoid* agy-
láz.

hurrijet a. szabadság.

hussād a. pl. irigyek.

husul a. létrejövés; ~ *a gel-mek*
létrejön.

huš p. szellem.

huzun (*huzn*, *hüzn*) a. szomoruság, kin.

huzur a. jelenlét, nyugalom;
~ *et-mek* pihen.

huzzūr a. pl. jelenlevők.

hüžüm et-mek megtámad, megrohan.

hükm a. ítélet, rendelet.

hükümet (*hükjümet*) a. birodalom, ítélkezés, ítélet; *merkez-i* ~ főváros.

hüküm-dār (*hüküm-dār*) a. p. uralkodó, parancsoló.

hülkat a. természet.

hümret a. vörös szín, vörös folt, elvörösödés.

hüner p. művészet, ügyesség, erény.

hüinkjar p. fejedelem, császár.

hüsn a. szépség, jóság; ~ *-i* *zann* jó vélemény; ~ *-i* *ḡatt* szépírás.

ḡāb p. álom, alvás; ~ *a'var-mak* aludni megy.

ḡaber al-mak hirt vesz.

ḡaber-dār a. p. tudositott, értesült.

ḡadā a. pl. család, ravaszság.

ḡafie (*ḡafie*) a. titkos akarat, kém.

ḡajāl (*ḡajāl*) a. képzelet; ~ *oe* kísértet.

ḡājīn a. áruló, hitszegő.

ḡajlī eléggé, jó sok.

ḡāk p. föld; ~ *i pājīniz* szolgája (lába pora).

ḡākisār p. földdel egyenlő.

ḡaležan (*ḡaležan*) a. nyugtalan-ság, gond, aggodalom.

ḡalel a. romlás, kár.

ḡālī a. üres, ment.

ḡalife (*ḡalfa*) a. helyettes, utód, kalifa, legény, építő mester.

ḡālik a. teremtmő, Isten.

ḡamur (*ḡamur*) tészta, kovász.

ḡān p. khán; ~ *zāde* khánfi.

ḡānde p. nevetés, tréfa; ~ *ruj* nevető arcz.

ḡānde-fermā neveltető.

ḡāne p. ház, lakás, család;
bende ~ szolgai lakás (az én lakásom); *devlet* ~ hatalom (az ön) háza; ~ *dān* család, nemzetség.

ḡānendenīn p. nevető.

ḡanīm (*ḡanīm*) p. kisasszony, úrhölgy.

ḡarāb (*ḡarab*) pusztulás, elpusztított; ~ *et-mek* elpusztít.

ḡarž a. kiadás, tartozék; ~ *et-mek* költ, kiad.

ḡāriž a. külső, künt levő, lényegtelen.

ḡārika a. hasító dolog; ~ *i-ruzgjar* a század korszakalkotó jelensége.

ḡasār a. kár, veszteség.

ḡass (*ḡass*) a. sajátos, különös, császár, állami, állam tulajdon, császári birtok, előkelők; ~ *i humajun* császári tulajdon.

ḡasm a. ellenség.

ḡatā a. hiba, tévedés, véték.

xātir a. emlékezőtehetség, ész;
 ~ *e getir-mek* eszébe juttat.
xatt l. *hatt*.
xazna (*hazne*) a. kincstár.
xidmāt a. pl. szolgálatok.
xijābān a. kerti út, sétá.
xilāf a. ellentét, ellenzés; *bir*
šejin ~ *ina* valaminek elle-
 nére; ~ *söjle-mek* hazudik.
xilat a. köpeny, diszköpeny.
xirām p. könnyed menet.
xirāš p. szakító, tépő; *sāmīe*
 ~ *ses* fülsüketítő hang.
xitāb a. beszéd, megszólítás;
 ~ *et-mek* beszédet intéz, meg-
 szólít, ~ *en* szólva.
xitām a. vég, befejezés; ~ *ver-*
mek a. t. bevégez.
xōf (v. *hof*) a. félelem.
xomuš p. néma, hallgatag, halott.

xoš p. szép, jó, kellemes; ~ *āb*
 (*hošaf*) gyümölcsle.
xoš-güvār p. izletes, könnyen
 emészthető.
xoš-kjām p. kellemetadó.
xošnud p. megelégedett; ~ *et-*
mek kielégít.
xū p. szokás.
xūb (*xob*) szép, jó; ~ *rū* szép arcz.
xudā p. isten.
xuld a. paradicsom, öröklét.
xūn p. vér: ~ *āb* vérvíz; ~
rīz verszomjas, zsarnok.
xurrem p. vidám, kellemes.
xurūš a. dagadás.
xurūš p. heves mozgás, forron-
 gás, kiáltozás.
xusūsen a. főképen, különösen.
xūš-jar p. okos, előrelátó.
xutūt a. pl. irások, l. *xatt*.

I.

iāde (*ijade*) *et-mek* a. t. vissza-
 küld, ismétél; ~ *-i ziaret* a
 látogatás viszonzása.
iāne (*ijane*) a. segítség; ~ *et-mek*
 segít.
ibāre a. mondat, kifejezés.
iblāg et-mek a. t. eljut, emel-
 kedik.
ibra a. nyugta.
ibrāz a. mutatás; ~ *et-mek* mu-
 tat, előmutat.
ibtidā a. kezdet, először, előbb;
 ~ *et-mek* kezd, megkezd.

ibtidār et-mek a. siet.
ibtisām a. nevetés, mosolygás;
 ~ *et-mek* mosolyog.
ižāb et-mek a. t. szükségessé
 tesz.
ižrā a. végrehajtás; ~ *et-mek*
 végrehajt, kifizet, megkezd.
ižtimā a. gyülekezet.
idāre a. vezetés, takarékosko-
 dás, kormányzás, kezelés;
 ~ *et-mek* körülvesz, igazgat,
 takarékoskodik; ~ *hāne* igaz-
 gatóság.

idbār a. hátrálás, veszteség.
idrāk a. értelem, ész, képesség;
 ~ *et-mek* észrevesz, belát,
 megért.
ifū et-mek a. t. kimond, teljesít.
ifāde et-mek a. t. közöl, meg-
 magyaráz.
ifāza et-mek a. gazdagít.
iftās a. csőd; ~ *et-mek* a. t.
 tönkre megy, csődbe jut.
ifrāz et-mek a. t. elkülönít, el-
 választ.
iftirāk a. elkülönítés, elválasztás.
ihāte a. körülvevés; ~ *et-mek*
 körülvesz, átfog.
ihdā et-mek a. t. ad, ajándékoz.
ihja et-mek a. t. életre kelt, fel-
 éleszt.
ihmāl et-mek a. t. megterhel,
 hordat.
ihrām a. szentelés, lemondás.
ihrāz et-mek a. t. nyer, meg-
 érdemel.
ihtijāz a. szükséglet, szüksé-
 gesség.
ihtimal a. valószínűség, lehe-
 tőség; ~ *i* valószínű.
ihtirāzen a. óvakodva.
ihtizaz a. rázkódás.
ihzār et-mek a. t. készít.
ixbār et-mek a. t. értesít, tudat.
ixlāl et-mek a. t. tönkretesz,
 összezavar.
ixtār et-mek a. t. említ, emlé-
 keztet.
ixtiār a. vágy, kívánság, öreg,
 tapasztalt; ~ *i-üzlet et-mek*

visszavonulni akar; ~ *et-mek*
 kíván, kiválaszt, jóváhagy.
ixtisār a. rövidítés.
ikād et-mek a. t. leültet, összeköt.
ikāme et-mek a. t. lehelyez,
 megerősít, tartózkodik.
ikūmet a. lakás, tartózkodás;
 ~ *gjah* a. p. tartózkodó hely.
ikdam a. szorgalom, kitartás;
 ~ *et-mek* fáradozik, dolgozik.
ikileš-mek megkettőződik.
ikmāl et-mek a. t. tökéletesít,
 teljesít, befejez.
iknā et-mek a. t. kielégít.
ikrah a. ellenszenv, undor.
iktidār a. képesség, hatalom,
 erő.
ilā a. -ig, -hoz; ~ *el-bed* az
 örökkévalóságig.
ilāhi a. istenem.
ilām a. tanítás, értesítés.
ilān et-mek a. t. hirdet, kijelent;
 ~ *i-sefer* hadizenet.
ileril-mek előrehalad.
ilgār a. sietés; ~ *et-mek* siet,
 gyorsan megy.
ilhām a. lelkesedés, isteni sugal-
 lat; ~ *et-mek* felébreszt.
ilikli begombolt.
iliš-mek illeszt, összeütközik.
illet a. betegség; ~ *i enduh* a.
 a szomorúság betegsége.
ilm a. tudomány, tudás; ~ *-u-ḡa-*
ber bejelentő lap; ~ *-i-axlak*
 erkölcsstan; ~ *i* tudományhoz
 tartozó.
ilm-i-hejet-i-riazie ve tibije algeb-

rai és természettani asztro-
nómia.
ilm-i-kelam a. teologia.
illifāt a. tisztelet, udvariasság,
barátság.
iltihāk et-mek a. t. csatol, hozzá-
illeszt.
iltimās et-mek a. t. megkér,
megkeres.
iltizām a. kötelezettség átvétele;
~ *-i-vazife* a. kötelesség tel-
jesítése.
ima a. intés; ~ *et-mek* int, jelt ad.
imāk a. fenék.
imale et-mek a. t. fordít, hajlik;
~ *-i-nazar et-mek* tekintetet vet.
imār a. alkotás.
imkjān a. lehetőség; ~ *ol-mak*
lehető lesz.
imlā a. írás, helyesírás; ~ *et-
mek* tollba mond, leír.
imperator császár.
imrān a. jólét.
imtijāz a. kiválóság, kitüntetés.
imtidād a. hosszabbítás; ~ *et-mek*
hosszabbít.
imtizāz a. keveredés.
imza a. kivitel, aláírás, jelzés;
~ *et-mek* aláír.
in-mek leszáll, leereszkedik.
indir-mek leszállít; *taxtdan* ~
a trónról lemondát.
inād a. makacskodás, dacz;
~ *et-mek* makacskodik.
inan hívés, hit, bizalom.
inās a. pl. asszonyok, nők.
inbisāt a. fejlődés, vigság.

inžila a. feltűnés, fény, kide-
rülés.
infāz et-mek a. t. behatoltat.
infiāl a. bánat, szenvedés.
infirād a. elkülönödés, egyedül-
lét; *hal-i* ~ az egyedüllét
érzete.
inhidām a. lerombolás, pusztulás.
inikād et-mek a. t. szervez, tár-
sul.
inkilāb a. átváltozás, forradalom.
inle-mek nyög, sóhajt.
insāf a. méltányosság, emberség.
insan a. ember; ~ *i* emberi.
inšā a. összetétel, építés, fogal-
mazás, szerkesztés, stílus;
~ *et-mek* alkot.
inšikāk a. szétválasztás, hasítás.
intāz et-mek a. t. okoz.
intixāb et-mek a. t. választ.
intikām a. bosszú.
intizām a. rend, szabályosság.
intizār a. szemlélés, várakozás;
~ *et-mek* vár.
irād et-mek a. t. előad, idéz.
irāde a. rendelet, akarat, pa-
rancs; ~ *i-žūzije* szabad aka-
rat.
irfān a. tudomány, ismeret;
ehl-i ~ tudomány embere, szufi.
iri nagy, vastag.
irišdir-mek éret, szállít.
iriš-mek elér.
irmak folyam.
irsāl bujur-mak elküld.
irtihāl a. átkelés, kivándorlás;
~ *-i-dar-ul bakā* meghalás.

irtijāb a. kételkedés, gyanu;

bī ∼ a. p. kételkedés nélkül.

irz a. becsület, erény, tisztesség;

ehl-i ∼ becsületes ember.

is korom.

isābet et-mek a. t. találkozik, rajtaüt.

isāl et-mek a. t. visz, küld.

isīn-mak melegszik.

isīt-mak melegít.

isjān a. felkelés, lázadás; ∼ *et-mek* fellázad.

iskūt a. az eladott tárgy jogának a vevő részére való átadása.

iskele kikötőhid, kikötő.

iskemle szék, zsámoly.

islak nedves.

islam a. moszlim, mohamedán, a mohamedán vallás; *ehl-i* ∼ mohamedánok; *šejx-ul* ∼ az iszlám legfőbbje.

islat-mak nedvesít.

ismet a. szüzesség, tisztaság; ∼ *lu* erényes, tiszta.

ispāt et-mek a. t. bizonyít.

isrār a. kitartás; ∼ *et-mek* a. t. valami mellett kitart, titkot megőriz.

is-siz nyomnélküli.

istidā a. kérelem, kérvény.

istidād a. képesség, hatalom, ügyesség.

istidāne et-mek a. kölcsönöz.

istifā a. kiegyenlítés.

istifāde et-mek a. t. hasznot húz.

istifsār et-mek a. t. tudakozódik.

istignā a. megelégedettség.

istigrāk a. elmélyedés.

istihāle a. lehetetlenség, átalakítás; ∼ *et-mek* változtat.

istihkār a. lenézés, megvetés.

istihlās a. feloldás.

istihsāl a. elnyerés, eléérés; ∼ *et-mek* elnyer, elér.

istixfāf a. megvetés; ∼ *et-mek* megvet, ócsárol.

istikrāh a. undor.

istikrāz a. kölcsön; ∼ *et-mek* kölcsönöz.

istilā a. győzelem; ∼ *et-mek* legyőz, elfoglal.

istilām-nāme tudakozó-levél.

istimdād et-mek a. t. segítséget kér.

istīnāf a. kezdet, bekezdés.

istinsāx a. másolat, sokszorosítás; ∼ *et-mek* sokszorosít;

vākānīn ∼ *i* esemény leírása.

istirhām a. kegyelemkérés; ∼ *et-mek* a. t. könyörög, kér.

istizāh et-mek a. t. magyarázatot kér; ∼ *kjārāne* p. magyarázatot adó.

isāl et-mek a. meggyújt, éget.

is'ar et-mek a. t. tudat, megnevez.

isīk fény, világosság.

islenmek kidolgozott.

isret a. ivás, mulatozás, korhelykedés.

istigāl et-mek a. t. foglalkozik.

istijāk a. vizionlátás vágya, vágyakozás.

istirā et-mek a. t. vásárol.

ištirāk a. közösség; ~ *-i-emval*
birtokközösség.
išve a. kaczerkodás; ~ *bāz* p.
szerelemmel játszó, kaczer.
itū a. ajándékozás, ajándék;
~ *et-mek* ad, ajándékoz, fizet.
itibār a. tisztelet, becsülés, hitel;
~ *nāme* hitellel.
itidāl a. mérséklet.
itimād a. bizalom; ~ *et-mek* bi-
zik, megbizik.
itina a. nagy gond, figyelem.
itirāf et-mek a. t. bevall.
itirāz a. ellenkezés; ~ *et-mek*
beleszól, ellent mond.
ittixāz et-mek a. t. foganatosít.

itizāz a. előkelőség.
itmām et-mek a. t. bevégez.
itr a. rózsaoalaj; ~ *-i- šah* (*idri-
šah*) geranium.
iz nyom.
izāfet et-mek a. t. hozzáköt,
összeköt.
izāh a. magyarázat, bizonyítás;
pl. *izahāt*.
izām et-mek a. t. küld.
izan a. nyom.
izdijād a. sokasodás, nagyob-
bodás.
izdivāž a. házasság.
izn (*izim*) a. engedély.
iztirāb a. lesujtottság, levertség.

J.

jāb p. találó, talált; *šifa* ~ *ol-
mak* gyógyulást talál.
jabanžī idegen.
jay zsir; ~ *la-mak* kövéredik.
jayma a. rablás, préda; ~ *et-
mek* rabol, zsákmányol.
jajik nyitott, szétterített.
jajla nyári lak.
jaka gallér, nyak.
jakar-mak könyörög; *javar-
mak* ~ rimánkodik.
jalaš-mak nyalakodik.
jaldiz aranyozás; ~ *li* aranyozott.
jali nyári lak.
jalin meztelen; ~ *ajak* mezitláb.
jaman rossz, veszélyes.
janak arcz.

janaš-mak közeledik.
janik elégett; *bayri* ~ szerelmes.
japak gyapjú.
jār p. barát, társ, szerető; pl.
jārān barátok, társak.
jaradan teremtó.
jaraš-mak megfelel.
jardim segítség; ~ *et-mek* segít.
jas gyász; ~ *tut-mak* gyászol.
jasemin p. jaszmin.
jašir-mak lefektet, földhöz vág.
jataklīk hálószoba.
javaš lassan; ~ *čažik* lassacskán.
jāver p. testőr, segítő.
jazdirt-mak írásra tanít, irat.
jed a. kéz; ~ *i-irfan* a tudo-
mány keze.

jedir-mek etet.
jegen unokaöcs.
jejiži evő.
jek p. egy; ~ *be-jek* egyenként;
 ~ *bār* egyszer; ~ *tā* egyetlen;
 ~ *diger* egymás.
jek-jāne p. egyedül.
jek-san p. egyenlő.
jekün a. összeg.
jek-vužudāne p. egytestű, egybe-
 hangzó.
jel szellő, szél.
jelpāze p. legyező.
jemm a. tenger.
jen-mek nyer, győz játékban,
 versenyben.
jeničeri janicsár.
jerliž diploma, oklevél; ~ *-i-hu-*
majun császári oklevél.
jetim a. árva.
jetišdir-mek elér, elér, kinyújt.
jevm a. nap; ~ *-ül-kiāmet* vég-
 itélet napja; ~ *i* napi.

jiyin halmaz, rakás.
jiyinī omladék.
jiit legény; *baba* ~ érett ifjú.
jil-mak megijed.
jirtik szakadt, szakadozott.
jirtil-mak leszakad, szétszakad.
joklamak vizsgál, megnéz.
jokluk semmisség, szegénység.
jollu helyes, méltó.
jordam gyorsaság, ügyesség.
jor-mak fáraszt.
josma buta, tudatlan.
juska vékony tészta; ~ *ač-mak*
 tésztát nyújt.
jumuš-mak lágyul, puhul.
jurt lakás, sátor.
jut-mak elnyel.
jüželik magasztosság.
jüklen-mek nehezedik.
jüket-mek terhet rak, megter-
 hel.
jün pamut.

K.

kab edény.
kaba p. ruha, felsőruha.
kabahat a. hiba, vétek.
kabar-mak feldagad.
kabartma dombormű.
kabil a. fajta, osztály, minőség.
kābil a. lehetséges, képes,
 ügyes; ~ *ijet* lehetőség.
kabr a. temetés, sir, koporsó;
 ~ *gjah* temetőhely.

kabul et-mek a. t. elfogad.
kadem a. lépés; ~ *bas-mak* lép.
kadēm a. régi; *kelam-i* ~ a
 kôran; pl. *kudemā* a régiek.
kādīr a. tudó, képes, hatalmas;
 Isten.
kadr a. véletlen, isteni előrelátás,
 mennyiség, mérték; ~ *šinās* a.
 p. érték ismerő; *lejle-i* ~ a
 Kôran lelküldetésének éjjele.

kafa a. fej.
kāhir a. erőszakos.
kahr a. erőszak, megfélekezés;
 ~ *et-mek* leigáz, elnyom; ~ *ol-mak* elpusztul.
kahraman p. hős, hőditő, vitéz.
kaid a. okmány, határozmány.
kaim a. fennálló, egyenes, erős,
 alkalmazott; ~ *ol-mak* felemel-
 kedik, tartós.
kajb l. *gaib*.
kajd a. gondolat, meghatározás.
kajgī bánat, gond.
kajš szij.
kajme a. lap, lista, papírpénz.
kakišdir-mak üt.
kalabalik csődület, sokaság.
kalb et-mek a. t. megváltoztat;
 ~ *i* a. szívhez tartozó.
kalbur szita, rosta.
kalenderāne p. szegényesen.
kalil a. csekély, kevés, ritka.
kalkiš-mak felemelkedik, kér.
kalpak kalap, kalpag.
kama kés, bárd.
kamašdir-mak kápráztat.
kambial váltó.
kamči ostor; ~ *la-mak* ostromoz.
kamer a. hold; ~ *iye* holdhoz ha-
 sonló; ~ *šuhur-i* ~ holdhónapok.
kān p. bánya.
kanape kerevet.
kanāt a. meglegedés; ~ *et-mek*
 a. t. meglegszik, beéri vele.
kan-mak meglegszik, beéri vele;
 ~ *dir-mak* kielégít, meggyőz
 valakit.

kantar negyvennégy oka, mázsa.
kanun a. törvény, törvény gyűj-
 temény, szokás, rend; zene
 eszköz; ~ *nāme* törvénykönyv.
kanan-mak lezáródik, befedő-
 dik.
kaplan-mak takarózkodik.
kaplan tigris.
kār a. fenék.
karakol (*karaul*) őrség.
karaltī sötétség, homály.
karanta negyven év körüli
 ember.
karejn a. pl. olvasók.
kargašalik zavar.
karib a. közel, közeli, rokon.
karie a. falu.
karije a. olvasó.
karin a. hajló, társ.
kariš tenyér.
karn a. korszak.
karz a. kölcsön; ~ *al-mak* köl-
 csönt vesz.
kasd et-mek a. t. áhitozik.
kasem et-mek a. t. esküszik.
kaside a. versfaj.
kasirga forgó szél.
kasr a. palota, vár.
kasr a. rövidség; ~ *et-mek* meg-
 rövidít.
kat emelet, fok; *alt* ~ alsó
 emelet; *üst* ~ felső emelet.
katī kemény, heves.
kati a. elvágott, lecsendesített.
kātīl a. gyilkos; *zehr-i* ~ halálos
 mérég.
kat-mak rendez, sorakoztat.

kat-mak hozzáfűz, halmoz.
katmer összehajtott, réteges.
katra csepp.
kavānin a. pl. törvények, szabályok, rendelet.
kavl a. szó, beszéd, ítélet, adott szó, megegyezés; ~ *et-mek* megbeszél, megegyez.
kāveži (*kahveži*) kávé, kávéház-tulajdonos.
kavi a. erős, hatalmas; Allah 52-ik jelzője.
kavm a. nép, törzs, nemzet; ~ *ije* néphez tartozó; *hurrijet-i* ~ népszabadság; pl. *akvām*.
kavs a. iv, ijj; ~ *-i-kuzah* szivárvány.
kazā a. végzet, sors, véletlen.
kāzi (v. *kādi*) a. bíró, ítélő; ~ *asker* hadbíró.
kaz-mak felás, kiás.
kebk p. fajdkakas.
keder a. gond, fájdalom, bánat; ~ *āmiz* a. p. bánattal kevert.
kefen a. szemfedő.
keh-kešān p. tejút (törökül: *saman oyrusu*).
kejfi a. kedélyi; ~ *jet* a. állapot, körülmény.
kemer nyereg, abroncs.
keman p. iv, hegedű; ~ *kaš* ivszemöldökű.
kemter p. kevesebb, szerény, alázatos; ~ *āne* p. alázatosan.
kerāmet a. tisztelet, nemesség, csoda, csodaerő.
kereste épülettfa.

kerīm a. kegyes, jóságos; *allah* ~ *allah* kegyes.
kes p. egyén, ember; *her* ~ mindenki.
kesad a. kis forgalom, csekély érték.
kesb et-mek a. t. nyer, elér, megszerez.
kese zacskó, pénzes zacskó.
ketxudā (*kjāja*) p. háziúr, parancsoló, felügyelő.
ketm et-mek a. t. eltitkol, elrejt.
kezā a. mint ez, ilyen, detto; ~ *lik* hasonlóképp.
kibr (*kibir*) a. büszkeség, gőg; ~ *li* büszke, gőgös.
kibrit gyufa.
kīč hát, far.
kijam et-mek a. t. felkel, megkezd, hozzálát; *jervm-el* ~ fel-támadás napja.
kijas et-mek a. t. mérlegel, összehasonlít, ítél, vél.
kije okka, török font; ~ *lik* ilyen súlyú tárgy.
kijmet a. érték, ár; *zī* ~ értékes, becses.
kīl a. beszéd; ~ *ve kal* beszéd.
kīlar pincze.
kīle kétszáz okka.
kīlise templom; *beš* ~ Győr (öt templom).
kimja a. vegytan; ~ *-i üzvi* a. szerves vegytan.
kīna a. henna festék.
kīra a. bér, bérdíj; ~ *ja al-mak* kibérel.

kırık törött.

kırājet (*kırāt*) a. olvasmány,
olvasás; ~ *χāne* olvasóterem;
~ *et-mek* olvas, *Kōrant* olvas.

kırāt l. *kırājet*.

kırbaç korbács, ostor.

kırli piszkos, szennyes.

kırma ráncz, fodor.

kırpiç agyagtégla.

kisar a. rövid, kurta.

kiskan-mak irigykedik.

kitā a. versszak, darab, rész,
töredék.

kitābet stilsztika, ~ *-i-resmije*
ve belāget hivatalos stílus és
ékeesszólás.

kızgın tüzes, haragos.

kızıl piros.

kjākül p. hajfonat.

kjām p. kívánság, vágy, szán-
dék, akarat; ~ *kjar* megelé-
gedett, szerencsés.

kjāmil a. teljes, tökéletes; ~ *en*
teljesen, tökéletesen.

kjār-gir kőből való, masszív.

koju erős, vastag, durva, sötét.

kokla-mak megszagol.

konuš-mak cseveg, beszélget.

kordela zsinór, öv.

korkak gyáva, félős.

korkut-mak megijeszt, megfé-
lemlit.

korvet hadihajó.

kovul-mak elüzetik, elkerget-
tetik.

kovala-mak hajszol, űz, kerget.

kōhen-perver p. ósdi.

kōj falu; ~ *şüjük* falvacska;
~ *lü* paraszt, falusi.

kök gyökér.

köle p. rabszolga.

körfez öböl, tengeröböl; ~ *şezi-
resi* Korfu.

köşk p. kerti ház, lugas.

kuşak öl, kebel; ~ *la-mak* átölel.

kudret a. erő, hatalom, gazdag-
ság; ~ *helvasi* manna; ~ *lu*
hatalmas.

kuds (*kudus*) a. szentség, szent
hely; ~ *-i-şerif* Jeruzsálem;
kudsi szent.

kudur-mak megvesz (veszett-
ségbe esik).

kule a. torony; *jedi* ~ Héttorony.

kulibe (*külibe*) kunyhó, sátor.

kum homok; ~ *sāfi* homokóra.

kumar a. házárdjáték; ~ *hāne*
játékbárlang.

kumaş posztó, szövet.

kumpanja társaság.

kumru gerlicze.

kunān (*künān*) p. tevén, csele-
kedvén.

kurtar-mak megment, megsza-
badít.

kurb a. közelség, szomszédság;
~ *et* közelség.

kurre a. golyó; ~ *-i-arz* földgömb.

kurşun ólom; ~ *kalem* írón.

kurtar-mak megment, kiszabadít.

kusūr a. hiány, hiba, fogyaté-
kosság; ~ *et-mek* hibát elkövet,
elhanyagol.

kuşan-mak öveződik, öltözködik.

kušluk délelőtti idő, a reggeli-
zés ideje: ∼ *tāmī* reggeli.
kuud et-mek a t. leül, megtelep-
szik.
kuuve, *kuvet* a. erő, hatalom;
 ∼ *hāfize* emlékezőtehetség.
kuzgun holló.
küül-mek kisebbedik.
kükre-mek ordít, kiált, vihog,
 hörög.

kūlah p. süveg.
küll a. teljes, egész, mind; ∼ *i*
 mind, az egész.
kürsi a. szék, székszék, trónus.
küskün haragos.
küstax p. szemtelen; ∼ *āne*
 szemtelenül.
küşad p. megnyitás, meghódítás;
 ∼ *ver-mek* megnyit, kilő.
kütük törzs, fatörzs.

L.

lāživerd p. azurszínű; *kubbe-i* ∼
 a kék ég.
lāf p. szó, beszéd, fecsegés.
lafz a. szó, kiejtés; ∼ *en* szóval,
 szószerint; pl. *elfaz*.
laym (*layīm*) csatorna, akna,
 zsilip; ∼ *kaz-mak* aknát ás.
lagv a. hiábavaló, üres beszéd;
 ∼ *et-mek* eltörül, megse-
 misít.
lahd a. sir, sírbolt.
lahza a. szempillantás, pillanat.
lāik (*lājik*) a. méltó, alkalmas,
 megfelelő; ∼ *gör-mek* méltó-
 nak tart.
lāl p. rubint, gránát.
lāle p. tulipán.
lamba lámpa.
lāše a. hulla, holt tetem.
latāfet (*letāfet*) a. kecsesség, jó-
 ság, szeretetre méltóság.
latīf a. kellemes, kegyes, ked-
 ves, csinos.

latife a. tréfa, adoma; ∼ *et-mek*
 a. t. tréfálgozik.
leb p. ajak; ∼ *-i-šeker* czukorajk.
leda, *leda* a. -hoz, -hez, után;
 ∼ *-l-vusul* megérkezés után.
lede-l-iktizā a. szükség esetén.
lef a. boríték; ∼ *en* fedve, mel-
 lékelve.
lejāl a. pl. éjjelek.
lejl a. éjszaka; *lejle-i mevlud*
 a próféta születésének éjjele.
lešker p. sereg, hadsereg, katona.
levāzimat a. pl. szükségességek.
levend p. önkénytes, kóbor; pl.
 ∼ *āt*.
levha a. tábla, czimtábla; *ser* ∼
 czím.
levm a. vád, szidalom, gyalázás;
 ∼ *et-mek* szid, gyaláz.
levn a. szín, mód; pl. *elvān*.
leziz a. édes, élvezetes, kellemes.
lezzet a. gyönyör, élvezet; ∼ *jāb*
 élvet nyerő.

liakat a. érdem, képesség, ügyesség.

lira arany pénz; ~ *-i-osmani* török arany.

lisān a. nyelv, beszéd; ~ *-i-osmani* oszmán nyelv; pl. *elsine*.

lodos délkeleti szél.

lokma a. falat, harapás, gömbölyű süteményfaj.

Londra London.

lugat a. szó, szójárás, szótár; ~ *-i osmanije* oszmán szótár.

lutf a. kegyesség, jóság; ~ *en* kegyesen; ~ *et-mek* kegyeskedik.

lüzüm a. szükség, követelmény.

M.

mažera a. esemény.

māžiz a. csodálatos.

mādā a. kívül, kivéve, a mi felette van; *bundan* ~ ezen kívül.

maglūb a. legyőzött.

mažrūr a. büszke.

mah p. hold, hónap; ~ *-i-kameri* holdhónap; ~ *ije* havi fizetés.

mahbūb a. szeretett, kedves; ~ *ne* (nőnem).

mahdūd a. határolt.

mahfūz a. megőrzött, védett.

māhir a. ügyes.

mahkeme (*mehkeme*) a. törvényszék; *tīžaret* ~ *si* kereskedelmi törvényszék.

mahona a. nagy bárka; ~ *ži* bárkás.

mahrūm a. megfosztott; ~ *et-mek* a. t. megfoszt.

mahsūb a. számla, követelés.

mahsūben a. tekintettel vmire.

mahsūl a. termék; ~ *āt* termékek.

mahšer a. az a hely, hol az emberek az itélet napján találkoznak.

māhūd a. rendes, ismert, szerződött.

mahv et-mek a. t. elpusztít, megsemmisít; ~ *ol-mak* megsemmisül.

mahzar a. általános népkérvény, petíció a nép részéről.

mahzā a. csupán.

mahzūn a. szomorú; ~ *āne* a. p. szomorú, szomorúan; ~ *ijet* szomorúság.

mažlas a. költői mellékuév, melyet költeményeikben használnak a költők.

mažlūkāt a. pl. teremtmények.

mažrūt a. konikus, gömbölyített.

mažzūn l. *mahzūn*.

māil a. hajló, előrehajló.

mājet a. kiséret.

makāl a. szó, tárgyalás.

makām a. hely, állás, tartózko-

dás, hivatal, méltóság; *kaim* ∼
(*kajmakam*) helytartó.
makara a. kerék.
makāsīd a. pl. szándék.
makber a. temető, sírkert.
makbūz a. elfogadott, megérkezett.
maksad a. szándék, cél.
mākūl a. megokolt.
makūle a. mód, faj.
mālīje a. pénzügy; ∼ *naziri*
pénzügyminiszter.
mālik a. tulajdonos, birtokos; ∼
ol-mak bír valamivel, birtokol.
mālūm a. tudvalevő, tudott
dolog.
mālūmūt a. értesítés, tudósítás.
mālūn a. nyilvánosan hívott.
mā-māfīh a. ennek daczára.
mā'melāt (*muamelāt*) a. pl. ügyek,
ügykezelés.
māmuriyet a. kultúra.
mānend p. hasonló.
mantik a. beszéd, beszélgetés,
szónoklás; *ilm-i* ∼ logika.
manzara a. kilátás, tekintés.
mārif a. ismeretek, tudomány;
∼ *nāziri* kultuszminiszter.
māriḡe a. ismeretség.
mārifet a. tudomány, ügyesség.
māruḡ a. eléterjesztett; ∼ *āt* a.
kérvény.
masraf a. költség, kiadás.
māsum (*mahsum*) a. védett, ár-
tatlan, sértetlen.
māš a. életmód, fizetés.
matbū a. nyomda, sajtó.

matbū a. nyomtatott, bevéselt
kellemes.
matem p. gyász, szomorúság;
∼ *tut-mak* gyászol.
matlā a. kelet, költeménykezdet.
matlūb a. követelt, kért.
māvili kékes, kék ruhás.
māzallah a. Isten ments.
mazarret a. kár.
mazbūt a. lekötött, lefoglalt;
∼ *olan fikre* azon fejezet,
melyet lefoglalt.
mazhar ol-mak a. t. kitüntetve
lenni.
māzi a. múlt.
māzūlen a. elbocsájtva, lemondásra kényszerítve.
mebāhis a. pl. vitatás.
mebhūt a. megijedt.
meblag a. összeg.
mebūs a. küldött, követ.
meželle a. jogi kompendium.
mežhul a. ismeretlen, nem tudott.
mežlis a. tanács, jelenet, gyűlés.
mežmū a. összegyűlt; ∼ *a* gyűj-
temény, jegyzék.
medāih a. pl. dicsőítő beszéd.
medenijet a. műveltség, művel-
lődés.
medhiye a. dicsőítő vers.
medhūš a. megijesztett.
medid a. hosszú, nyújtott; *mūd-
det-i* ∼ hosszú idő.
medihe a. dicsőítés.
medjūn a. adós, tartozó.
meftūn a. elbámult, csodáló;
∼ *āne* p. bámuló, csodáló.

mehažim a. támadó.
mehākim a. pl. törvényszék.
mehāret a. ügyesség.
mehāsin a. pl. jó cselekedetek.
mehžūr a. elkülönített. eltávolított.
mehkjūm a. ítelt, elítélt.
meil (*mej*l) a. hajlam, hajlandóság; ~ *et-mek* a. t. hajlik.
mejjāl a. pl. hajlandóság.
mejxāne p. csapszék, korcsma.
mējusiet a. kétségbeesés.
mekjān a. hely, tér, lakás, méltóság.
mekjārim a. pl. kegyesség.
mekjātib a. pl. iskolák.
meksūb a. nyert.
mekteb a. iskola; ~ *-i-ibtidāje* elemi iskola; ~ *-i-rüşdie* elemi iskola.
mehtūm a. titkos.
melāin a. pl. átkozottak.
melāl a. birtok, tulajdon.
melāle a. unalom, bosszúság.
meljāf a. borítékba zárt, l. *lef*.
melik a. király, fejedelem.
melike a. angyal.
melsiz alaptalan.
melūf a. hozzászokott.
melūn a. elátkozott, utálatos.
melūn a. szomorú.
melže a. menedékhely.
memleket a. ország, birodalom; plur. *memālik*.
memanūt a. ellenállás, akadály.
memtū a. telt.
memnūnen a. megelégedve.

mēmūl et-mek a. t. remél, vél, gondol.
mēmūr a. megbizott, megparancsolt; ~ *ijet* a. küldetés, hivatal, állás.
memzū alulírott.
memzūž a. kevert, vegyített.
menāfi a. pl. haszon, előny, nyereség; ~ *-i-tižaret* kereskedelmihasznok; sing. *menfāt*.
menākib a. pl. erény, minőség, tehetség.
menekše (*benefše*) ibolya.
menfāt a. haszon, nyereség, jövedelem.
mensūb a. tartozó.
merāki a. vágyó, *šir* ~ költeményszerető.
merām a. cél, szándék, ~ *anlat-mak* czélt, szándékot megértet.
merāsim a. pl. szokások, szabályok, czerimónia.
merbūt a. hozzákötött.
meržan a. gyöngy.
merd p. férfi, hős.
merdümen (*merdüven*) p. lépcső.
merdüm-i *češm* p. szemgolyó.
merg-zār p. mező, rét.
merhamet a. szánalom, irgalom; ~ *et-mek* irgalmaz.
merhūm a. megboldogult.
meri a. szokásos, alkalmazott.
mertebe a. fok, helyzet, mérték; *kemal-i* ~ a legmagasabb fokon.
mesābe a. fok; ~ *sinde-olmak* valami gyanánt tekint.

mesaji a. pl. igyekvés, munka.
mesārif a. pl. költségek, kiadások.

mesdūd a. elfalazott.

mesel (*masal*) a. példabeszéd, példa, mese; *zarb-i* ~ közmondás.

meserret a. öröm, vígság.

meshūr a. babonázott.

mesire a. séta; ~ *gjah* a. p. sétáló hely.

mesken a. lakás, tartózkodó hely, nyugvó-hely.

meskenet a. szegénység, nyomor, alázatosság.

meskjuk a. ércbe vésett, bélyegzett; ~ *āt* ércpénz.

mesmuāt a. hallomás, értesülés.

mesned a. állás, hely, magas állás.

mest bőrsaru.

mest p. részeg, ittas; ~ *āne* p. részeges; ~ *i* p. részegség.

mestūr a. eltakart, elrejtett.

mešakk a. pl. fáradalom, fáradság.

mešar a. nyilvánító.

mešgūl a. elfoglalt, foglalatostkodó.

mešhūd a. bizonyított, tapasztalt.

mešrik a. kelet, napkelte; pl. *mešārik*.

mešrub a. ital, iható; pl. *mešrubāt* italok.

mešruh a. bizonyított, előadott.

meteris a. lőrés.

metin a. szilárd, mély.

metruk a. elhagyott.

mevālid a. pl. születés, l. *mevlūd*.

mevž a. hullám; ~ *žiz* hullámtorlasztó.

mevdū a. rábizott.

mevkiš a. kíséret, sereg; plur. *mevākib*.

mevlūd a. született, gyermek, születés ideje, a prófa születése napja; plur. *mevālid*.

mevsim a. időszak, évszak; ~ *-i-šitā* téli időszak.

mezaš a. árverés; ~ *et-mek* elárverez.

mezānne a. pl. gyanus személy.

mezbūr a. említett.

meze p. izlés, harapni való.

mezheb a. vallás, felekezet.

meziēt a. kiválóság, értelmesség.

mezkjur (*mezkur*) a. említett, megnevezett.

mēzun a. megengedett.

mihak taši a. t. próbakő.

mihman p. vendég; ~ *nuwāz* vendégszerető.

mihir p. nap; ~ *u-mah* nap és hold.

mihribān p. jótékony, gyöngéd, barátságos.

mihver a. tengely.

miḡnet a. kin.

mīl a. mértföld, oszlop, tű.

millet a. nemzet, nép; *sevet-i* ~ népjólét.

millet a. pl. nemzetek; *hukuk-ūl* ~ nemzetközi jog.

milli a. nemzeti, népi; *hūku-met-i* ~je népuralom.

mijmenet-sizlik a. t. boldogtalanság.

minder vánkös, párna.

mini-mini iczi-piczi.

mürät a. tükör.

misal ol-mak a. hasonlít.

miskin rút.

misrā a. félvers.

mízān a. mérleg, összehasonlítás.

mizrak a. lándzsa.

mollā (mevlā) a. úr, mester, törvénytudó.

mor violaszinű, sötétkéék.

moskov orosz, muszka.

muaxxar a. utána jövő, következő; *~en* legutóbb, végre.

muajane et-mek a. t. megvizsgál, szemlél.

muajjen a. határozott, nyilvános.

muallim a. tanár, mester.

muamele a. intézkedés, viselkedés, tárgyalás; pl. *muamelāt* érintkezés, vonatkozás.

muamma a. rejtvény.

muattar a. illatos, szagos.

muāvin a. segéd, segítő.

muazzab a. levert, kintott.

mubajā (mubājāt) a. szerződés-kötés, kereskedői szerződés.

mubālege a. túlzás, nagyítás.

mubāšeret et-mek a. t. kezd, megkezd.

mūžibinže a. szerint, értelmében; *bunun* *~* ennek értelmében.

mudāfā a. védekezés.

mudārā et-mek a. t. hizeleg, színlel.

mugajjer a. változott, megváltozott.

mugbir a. poros, haragos.

muhabbet a. szeretet, barátság; *~ -i-evlad* a. gyermeki szeretet.

muhāžir a. székevény, menekülő.

muhāfaza et-mek a. t. megőriz, megvéd, oltalmaz.

muhāfiz a. őrző, őrség.

muhākemāt a. pl. ítéllethozás, törvénykezés.

muhakkak a. jogos, valódi.

muhāl a. lehetetlenség, hihetetlen.

muharrer a. leirt, megírt.

muhāsara a. ostrom; *~ et-mek* ostromol, bezár.

muhāsebe a. számítás, ellenőrző hivatal; *~ži* számvevő, ellenőr.

muhatt a. körülvev, bezárt.

muhāvere, muhaveret a. társalgás, beszélgetés.

muhīb a. szerető, barát.

muktāž a. valakire rászorult, szükségese.

muhteriz a. óvakodó, körültekintő.

muxaberāt a. pl. levelezés.

muxajjer a. szabadon választó.

muxammes a. öt soros vers.

muxātere a. veszély, merészség.

muxtelif a. különböző, különféle.

muin a. nyilvános.

mūj p. haj; *~ i-murg* madártoll.

mukābele a. szembeszállás, viszonzás, ellenállás.

mukābil a. ellentétes, megfelelő; ~ *et-mek* kiegyenlít.

mukaddem a. elülső rész; ~ *e* bevezetés.

mukaddes a. szent, megszentelt.

mukarrer a. elhatározott, megerősített, biztos; *mesārif-i* ~ rendes kiadások.

mukāvele a. szerződés, meg egyezés.

mukīm a. lakó, kitartó.

muktedir a. képes, tehetséges.

muktezī a. kényszerítő, szűk-séges.

mulāhaza a. szemlélés; ~ *et-mek* a. t. megvizsgál.

mulākāt a. találkozás.

mulerven (*mūlerven*) a. színezett.

multezim a. felelős, magára vállaló.

mulūk a. pl. királyok.

mūma-ilejh a. a fent említett.

mumūnāt a. akadályozás, tiltás; ~ *et-mek* megakadályoz.

mumzi a. alulírott, alant jelzett.

munākīd a. szerződött, lekötött.

munir (*mūnir*) a. fényes, ragyogó.

muntazim (*mūntazim*) a. rendes, rendezett.

murād (*mūrād*) a. óhaj, szándék, ~ *ina er-mek* óhaját eléri.

muraxxas a. felhatalmazott.

murūr (*mūrūr*) a. átkelés, me-

net; ~ *i-zemān* idő lefolyása; ~ *tezkeresi* útlevel.

musāferet a. utazás, vendégeskedés.

musāhebet a. társalgás; ~ *et-mek* a. t. társalog.

musālemet a. békés állapot.

musannā (*mūsannā*) a. művészettel készített, művészi.

musavver a. festett.

mūsevi a. Mózes vallású, ~ *jān* Mózes hitűek.

musiki zene, *fenn-i* ~ zene-tudomány.

mustaidd a. alkalmas, megfelelő, kész.

mūtād a. szokásos, ~ *e* szokás.

mutāl a. magasztos.

mutālā et-mek a. t. elolvas.

mutalāt a. tanulmány.

mutālik a. tartozó, vonatkozó.

muteākib a. követő, kísérő.

mutlak a. okvetlen, ~ *a* a. okvetlenül.

muttarid a. rendszeres, egybehangzó.

muvāfakat a. beleegyezés, jóváhagyás; ~ *et-mek* beleegyez, jóváhagy.

muvāfakijet a. képesség, beleegyezés.

muvāfik a. illő, megfelelő, kedvező.

muvahhad a. egységes.

muzaffer a. győztes, győző; ~ *ijet* a. győzelem.

muzterīb a. lesujtott.

mübārek (*mubārek*) a. szerencsés, áldott, szent; *kuds-i* ∼ paradicsom.

mübedel a. felváltott.

mübejjin a. nyilvánító, elválasztó.

mübtelā a. kipróbált, valaminek kitett.

müžāhid a. igyekvő, törekvő.

müžellā a. fényes, ragyogó.

müžessem a. testi, anyagi, megfogható.

müževher a. ékes, drágaköves.

müdüvim a. állandó, szorgalmas, kitartó.

müddai a. panaszos, vádló.

müdir (*müdür*) a. igazgató, felügyelő.

müelim a. szomorító.

müellif a. szerző, író.

müessir a. ható, átható.

mühür p. pecsét, pecsétgyűrű.

mükedder a. bánatos, szomorú.

mükellef a. diszes, pompás.

mükerrem a. kegyelt, tisztelt, szent; *ševval-ul* ∼ a tisztelt ű. hónap.

mükjāfāt a. jutalom, elégtétel.

mükjāleme a. társalgás, beszélgetés, tanácskozás.

mülk a. birtok, tulajdon, hatalom; ∼ *dārāne* birtokos; ∼ *i*, ∼ *i**je* polgári, adminisztratív.

mümbāis a. okozó.

mümin a. hívő, igazhívő.

mümtāz a. megkülönböztetett, kiváló.

münātif a. fordított, irányított.

münevver a. fényes, csillogó.

münhal a. szabad, feloldott, megüresedett.

münharif a. ferde, eltérő; ∼ *ul-mizaž* beteg.

münker a. tagadott, ismeretlen, ijesztő; ∼ *-u-nekir* a halottakat kihallgató két angyal.

münkesif a. kitakart, felfedett, nyilvános.

münsarif ol-mak a. t. fordul, vonatkozik.

münsifāne p. méltányosan, lelkiismeretesen.

münteha a. végső, szélső, végpont.

müntesib a. hozzáfűzött, rokon.

müntesir ol-mak a. t. elterjed, nyilvánvaló lesz.

mürekkeb a. összeállított, összetett.

müessem a. rajzolt.

müruvvet a. emberség, szánalom.

müsāde et-mek megenged, engedélyt ad.

müsādif ol-mak a. t. valamibe ütközik.

müsellem a. átadott, odaadott.

müsellesat -i- kürrevie térháromszögtan.

müсібet a. csapás, szerencsétlenség.

müšk (*mišk*) a. mosusz.

müstakil a. független, önálló.

müstāmel a. használatos, használt.

müstesnā a. kivéve, nem szá-
mitva.
müstesār a. tanácsos, állam-
titkár.
müsülman a. mohammedán.
müśāhede a. látás, tekintés; ~
et-mek tekint, szemlél.
müśāteme a. kölcsönös bántal-
mazás.
müśāvere a. tanácskozás.
müśfikāne p. gyengéd.
müšt p. ököl, marok.
müštedd a. erős, heves.
mütālikāt a. hozzátartozás.
mütebessim a. mosolygó.
mütežāvuz a. felülhaladó, több.
mütefekkir a. gondolatokba mé-
lyedt.
müteferri a. elágazó.
mütehevür a. merész.
mütelezziz a. élvezetet találó.

mütemāiz a. kiváló.
mütemed a. bizalmas, bizalomra
méltó ember.
mütemerviž a. hullámzó, háborgó.
mütenāhi a. véges.
mütenāsib a. arányos.
mütenevvie a. különfélék.
mütesarrif a. intéző, kormányzó,
birtokos, tulajdonos; ~e a.
tulajdonosnő; ~lik kormány-
zóság.
mütesavvir a. elképzelhető.
müteselli a. vigasztalt.
mütesüf a. bús, levert.
mütesekkil a. alakított, sokféle.
mütevekkil a. átadott.
müttefik a. egyesült.
müzehheb a. aranyozott.
müzejjen a. diszített, ékes.
müziž a. nyugtalanító.
müžde p. örömhír, jóhír.

N.

nā p. -talan, -telen; ~ *binā*
nem látó; ~ *turān* erőtlen.
nāb p. valódi, igazi, tiszta;
mej-i ~ valódi bor.
nā-dān p. tudatlan.
nādiren a. ritkán.
nā-ehl p. tehetetlen, méltatlan.
nagamāt a. pl. hang, ének,
melódia.
nā-gehān p. hirtelen, előre nem
látott.
nagme a. zenei hang, ének.

naxl a. fa, pálmafa.
nāilet a. elérés.
naim a. kegy, jótett.
naj (*nej*) p. furulya, sip.
nakais a. pl. hiba.
nakden a. kész pénzen.
nākis a. csekély, tökéletlen.
nakīse a. hiba, tökéletlenség,
szégyen.
nā-kjām p. szerencsétlen, ked-
vezőtlen.
nakl et-mek a. t. elmesél, elbeszél.

naklijāt a. áthozat, elbeszélések.
nakš et mek a. t. fest, rajzol, himez.
nālān p. nyögő, sóhajtó.
nāle p. nyögés, sóhaj.
nāliš p. sóhaj, nyögés.
nām p. név, híresség.
nāmus a. törvény, tisztelet, becsület: *bī* ∼ p. a. tisztességtelen, gaz.
nān p. kenyér; ∼ *kör* háládatlan.
nānū p. bölcső, bölcsődal.
nās a. pl. emberek; sing. *īsan*.
nasb et-mek a. t. ültet, emel, felállít, kinevez.
nasīb a. rész, sors, szerencse; ∼ *ol-mak* rájut, hárul valakire.
nasihat a. tanács, intés; ∼ *ver-mek* tanácsot ad, tanácsol.
nasērle kérges.
nā-šinās p. nem ismerő, nem tudó.
nā-temam p. tökéletlen.
nātik a. beszélő, értelmező, okos; ∼ *e* ékesszólás.
nāvek p. nyíl, kis nyíl.
ṇāz p. finomság, kecsesség, gyengdség; ∼ *li* kaczer.
nazar nézés, tekintet, megfigyelés; ∼ *et-mek* tekint, megfigyel; pl. *enzār*.
nazaren a. tekintve, tekintettel.
nazāret a. kilátás, felügyelet, minisztérium; ∼ *et-mek* felügyel.
nāzenin p. finom, gyengéd, csinos.
nāzik p. finom, gyengéd, karcsu,

nāzil ol-mak a. t. leszáll, lereszkedik.
nāzir a. felügyelő, miniszter, *nazlan-mak* kaczerkodik, hivalkodik.
nebātāt a. pl. növények.
nezm a. csillag, csillagzat; pl. *nūzum*.
nedāmet a. megbánás, sajnálás.
nedem a. megbánás.
nefer a. ember, egyén, katona.
neftāne p. hasznos, nyereséges.
nefir felkelők; ∼ *i-amm* nép-felkelés.
nefret a. megvetés, undor, félelem.
nefrīn p. megátkozás, gyalázás.
nehr a. folyó, patak; pl. *enhār*.
neser p. árnyék, árnyékos hely.
nesim a. szellő, zefir.
nesl a. faj, nemzedék, ivadék.
nešīmen p. ülés, gyülekezet, társaság.
nešje (*neše*) a. üdeség, mámor.
nešver a. terjesztő.
nev a. fajta, faj, nem; pl. *envā*; ∼ *i* fajtájú.
nevā p. hang, dal, ének.
nevāle a. harapás, adag.
nev-behar p. tavasz.
nevha a. panasz, jajveszékelés.
nevm a. álom, alvás.
nev-resīde p. újszülött, új.
nigjāh p. tekintet, pillantás, felügyelet, őrizet.
nigjār p. festmény, kép, szépség.

nihāde p. helyezett, letett, alkalmazott.

nihājet a. végül, végtére; ∼ *ül-emr* végül.

nihāl p. ifjú hajtás, rügy.

nihān p. távollevő, elrejtett, titkos.

nikāb a. arc, fátyol, takaró.

nīmet a. kegy, élvezet; *veli-ün* ∼ jötevő.

nine néni, anyó.

nisā a. asszony, asszonyi nem.

nisbet (*nispet*) a. viszony, eredet, rokonság, leszármazás; ∼ *siz* idegen.

nisvān a. pl. asszonyok.

nišān p. jel, disz, rendjel; ∼ *lā* jegyes, eljegyzett.

nišin p. ülő, ülve, trónoló.

nizām a. rendszer, sor, szokás; ∼ *i-askeri* rendes csapat.

nizāmāt a. pl. rendszer.

noksan a. hiba, kár, hiányosság.

nokta a. pont, megegyezés pontja.

nöbet a. visszatérés, sorrend, felváltás, őrség.

nukud a. pl. készpénz.

numā p. mutató.

numūd p. mutató.

numūne a. minta, mustra, antológia.

nūrāni a. fényes.

nuvaziš-kjār p. enyeltő; ∼ *āne* enyeltő.

nükjül et-mek a. t. szavától eláll.

nükte a. elmés mondás, okos felelet, adoma; ∼ *fürüşān* a. p. szellemes ember.

o, ö.

obir (*öbür*) a másik.

oşaklık odun befüteni való fa, ölfa.

of ó, jaj.

oşul-mak kivájódik.

oşunşu színész, játékos.

oklava henger, tészta nyújtó.

ol-babda erre nézve, e dologban.

omuzla-mak vállra vet, vállra kap.

onluk tíz parás pénzdarab.

ortak részes, társ.

osmāni a. oszmán; *lira-i* ∼ oszmán lira.

öfke epe.

öşün-mek dicsekedik.

ölü halott.

ölüm halál.

ön-ajak mellső láb.

öreke rokka.

örnek minta.

ösürü şerii a. a törvényes tized-rész

öteki a másik.

öz saját, maga.

özle-mek kíván, vágyik.

P.

pačavra rongy, törölőruha.

pafta érczlap.

paj rész, részlet, osztalék.

pāj p. láb, alap, fok; ∼ *dar* p. tartósság, várakozás; ∼ *taxt* trón.

pājān p. vég, végeczél.

pāje p. fok, láb, rang, méltóság; ∼ *i-bulend* p. magas rang.

palanka sáncz.

palto felöltő.

papayan papagáj.

parala-mak darabol, széttör.

pāre darab; v. ö. *para* pénz.

parīdī fény, ragyogás.

parla-mak ragyog, fénylik; ∼ *jīs* ragyogás, fény.

pās p. elterjesztő, szóró; *ša'sa'* ∼ sugár szóró, sugárzó.

pallak hasított, szétpattant.

pazarlĕk et-mek alkuszik; ∼ *ya giriš-mek* alkuba bocsátkozik.

pehlu p. oldal, haszon, előny.

pej aprópénz, előleg.

pejdā p. látható, nyilvános, jelenlevő; ∼ *et-mek* nyilvánossá, láthatóvá tesz, megszerez, felfedez.

pejker p. ábrázat, arcz, alak; *peri* ∼ tündéaraczú.

pejmāne p. mérték, edény, tálcza.

pejrev ol-mak p. t. követ, utánoz.

penāh p. támasz, menedékhely; *devlet* ∼ a szerencse mene-

déke; *šefket* ∼ a legkegyelmesebb.

pend p. tanács, intés; ∼ *nāme* p. erkölcsstan.

perākende p. szétszórt, zavarodott; ∼ *et-mek* szétszór, elpusztít.

peržūš p. forrongó.

perišān p. széthullott, szétszórt, elszomorított, szerencsétlen; ∼ *et-mek* szétszór, szerencsétlenné tesz.

pertev p. fény, napsugár; ∼ *endāz* p. fényszóró, sugárzó.

pervā p. félelem, gond, aggodalom, türelem.

pervāne p. pillangó, lepke.

pervāz p. repülés, emelkedés.

perver p. ápoló, művelő, nevelő.

pešin p. előre, előbb; ∼ *para* előleg.

pijāde p. gyalogos, bárka; ∼ *neferāt* p. gyalogos sereg.

pijāle p. kupa, csésze.

pijasa séta, sétahely.

pijes darab, szindarab.

pinhān p. elrejtett, titkos.

pir p. öreg, aggastyán, szellem.

pirinž bádóg.

pirnal kötölgy.

poliča kötvény.

pür p. telt; ∼ *āb* vízzel telt.

pür-giriv p. megragadó.

pür-gurur p. a. hiúsággal teli.

pür-sitiz a. p. küzdelmes.

püskül bojt.

R.

raāja (*rājā*) a. pl. csapatok,
nem iszlámhitű alattvalók.

rabt et-mek a. t. köt, megköt.

rabte a. kötelék; ~ *-i-izdivaž*
házassági kötelék.

rafezi a. eretnek.

rāfi a. tartó, hozó; ~ *-i-terfi* e
diploma tulajdonosa.

ragbet a. igyekezet, vágy, haj-
lam.

rahlet (*rahle*) a. könyvtartó; ~
-i-tedris katedra.

rahmāni a. isteni, irgalmas.

rahmet a. irgalom; ~ *ullah alejh*
isten irgalma legyen felette.

razne p. hasadék, kár, csapás.

ra'i a. őrző, gondozó, védő; ~
et-mek legeltet.

raihe a. szag.

raiž a. folyó (pénz), keresett
(árú); ~ *-i vakit* napi árfolyam.

rakam a. számjegy, írás, szám;
~ *li* számú; ~ *ilm-i* ~ számtan.

rākib a. vetélytárs, megfigyelő.

rāna a. kiváló.

rāzi ol-mak a. t. beleegyező, be-
lenyugszik.

režat a. visszatérés; ~ *et-mek*
visszatér.

redd et-mek a. t. visszautasít.

ref a. emelkedés, megszüntetés.

refāh a. jólét, nyugalom, kénye-
lem.

refāket a. együttlét, társaság.

refīke a. társnő, házastárs.

reh (*rah*) p. út; ~ *numā* útmu-
tató, kalauz.

rehin a. zálog, kezesség.

rej a. vélemény, nézet, tanács.

reis (*rejs*) a. főnök, kapitány.

renžber p. napszámos, földmű-
ves.

rengjāreng p. sokszínű.

resālet l. *risālet*.

ressam a. festő.

rešhat a. átszivárgás, izzadás.

rešk p. vágy, irigység.

revū p. illő, megengedett, alkal-
mas; ~ *kil-mak* elvégez, vég-
rehajt.

revaih a. pl. szag, l. *raihe*.

revān p. menő, folyó; *taxt-i* ~
gyaloghíntó; *hasret* ~ bánat-
tól folyó; ~ *ol-mak* megy, el-
indul.

reviš p. út, mód, viselkedés.

revnak p. szépség, fény, dicső-
ség.

revzā a. kert, éden; ~ *i-ridvan*
édenkert.

revzen p. ablak; *žam-i* ~ ablak-
üveg.

riāh a. pl. szél, l. *rih*.

riāset et-mek a. t. előljár, élén
van.

rida a. felsőkabát, köpönyeg,
dervisruha.

rifāthu a. nagyságos.

rih a. szél, szag, reuma.

rixtim p. csatorna, kikötő.

rijaz a. pl. kertek, i. revzā.
rijazi a. algebrai.
rikābet a. versengés, vetélkedés.
rikkat a. érzékenység, gyengédség, szégyenkezés.
risāle a. füzet, értekezés.
risālet (*resālet*) a. misszió, küldetés; ~-i-*isevie* krisztusi küldetés; ~ *penāh* próféta.
rīšte p. fonal, zsinór, rend, vonal.
rivājet et-mek a. t. elmond, elbeszél.
roman regény.
rū (*rūj*) p. arcz, külső, mód; ~

be rū szemtől-szembe; -i-*derja* a tenger felszíne.
rūh a. szellem, lehellet, lélek; ~ *perver* a. p. szellemes.
rūjā a. álom, álmkép.
rūjet a. látás, ítélet, vélemény, lezárás.
rum (*urum*) görög; *rumili* Rumélia.
rūšen p. fényes, ragyogó, vig.
rutūbet a. nedvesség.
rūfeka a. pl. társak.
rūtbe a. fok, helyzet; ~ -i-*akl* az ész foka.
rūzgjar p. szellő.

S.

sabah a. reggel; ~ *lajin* reggeli időben.
sabāhet a. szépség.
sābik a. megelőző, mult.
sabīr (*sabr*) a. türelem; ~ *et-mek* tűr.
sābīt a. állandó.
sābite a. álló csillag.
sačaklī csipkézett, rojtos.
saš vaslemez (főzésre); ~ *ajak* háromláb.
sadāret a. nagyvezérség.
sadaka a. adomány, alamizsna.
sademe a. csapás; pl. *sademāt* csapások.
sādik a. őszinte, hűséges; ~ *el-vād* ígéretét megtartó.
sādir ol-mak a. t. elrendel.

sadr-i-āzām (*sadr-āzām*) a. nagyvezér.
sāf a. tiszta; ~i őszinte, tiszta.
sāfiliet a. alacsonyság, aljasság.
sagir a. kicsiny, kiskorú.
saɣlam ép, egészséges.
sahe-i temāša szemlélő hely, ~~nézőtér~~ *ninpad*.
sahife a. oldal, lap; pl. *sahaiif* lapok.
sahih a. igaz, igazán, való.
sahil a. part; ~e part, tengerpart.
sāhir a. boszorkány, varázsló.
sahra a. sikság, pusztaság.
sāid a. kar.
sāika a. villám.
saike a. okozó.

sai a. igyekezet, buzgalom; *~u gajret* igyekezet és buzgalom.
sāje p. árnyék; *~sāz* árnyékadó.
sājende p. elhasznált, elkop-
 tatott.
saj-mak számlál, valaminek vél.
sāki a. pohárnok, itató.
sākin a. lakó.
sākit a. csendes, nyugodt.
sakla-mak rejt, eldug, megőriz.
sakli rejtett.
sāl p. év; *~nāme* évkönyv,
 naptár.
salinžak hinta.
salin-mak rázkódik, hintáz.
sal-mak hajt, dob.
saltanat a. kormányzás, uralom.
saman szalma; *~lik* szalmás
 hely.
sam'ie a. hallás; *kurve-i* *~* halló
 képesség.
sanžak zászló, ezred.
sandal bárka; szék, ülőhely;
 papucs.
sandik a. szekrény, láda.
sānie a. másodperc.
sanki mintha, miként.
sapa nyél.
sapla-mak behat, behatol.
sarar-mak halványodik, sárgul.
sardir-mak körülkötött.
sarf et-mek a. t. felhasznál, ki-
 cserél, kiad (pénzt), elkölt.
satil-mak eladatik.
satir a. sor, vesszor.
sav-mak elbocsát, megszabadul.
sāz p. lant, zene.

sāzende p. hangszeren játszó,
 zenész.
sāz-lik nádas hely.
sebāt a. állandóság; *~et-mek*
 helyt áll, szilárdul megmarad.
sežāde a. szőnyeg, imádkozó-
 szőnyeg.
sedā a. hang; *~žanguraši* hang-
 egyveleg.
sefālet a. nyomorúság.
sefer a. utazás, hadjárat.
sefil a. alacsony, aljas.
sehar (seher) a. hajnal, pirkadás.
sejjah a. utazó.
sejāhet et-mek a. t. utaz, utat
 tesz.
sejāre a. bolygó.
sejir-ži sétáló, szemlélő.
sejrek ritka.
sektedār et-mek p. t. megkárosít.
sel p. folyam, áradat, ragadó víz.
selamla-mak üdvözl.
selb et-mek a. t. elragad, meg-
 foszt.
semā a. ég; pl. *semāvat* egek.
semen p. jázmin; *~ber* jázmin-
 keblű.
semt a. út, vidék, szomszédság,
 lakás.
senāt a. mesterség.
sened a. irás, akta, irat.
seni (senij) a. felséges, magas;
saltanat-i seniye a. magas kor-
 mány.
sepet p. kosár.
ser-bāz p. bátor, vakmerő.
serd et-mek a. t. előad, elbeszél.

ser-dār p. fővezér, parancsoló;

~ *-i-ekrem* főparancsnok.

serešk p. könny.

sergi kiállítás.

serhad a. végvár, határ.

serin friss, hűvös.

serir a. trón.

sermāje p. tőke, alap.

sermedijet a. öröklét.

ser-mek terít, kiterít.

serpinti finom eső.

serp-mek hint, szétszór.

servet a. gazdaság.

ser-zeniş p. szemrehányás, rendre utasítás.

setre kabát, felső ruha.

sevgi szeretet; ~ *li* szeretetreméltó.

sevk et-mek a. t. vezet, hajt, rábír.

sezū p. méltó, illő; ~ *vār* méltó.

siāset a. vezetés, kormányzás, közigazgatás; pl. *siāsijāt*.

si'an egér; ~ *jolu* egérút.

sifat a. tulajdonság, minőség.

sifir a. nulla.

si'ara (i'ara) szivar.

si'orta biztosítás; ~ *et-mek* biztosít.

sihhat a. egészség.

sikil-mak szorong, restel.

sikintī restelkedés, unalom.

sikma szűk nadrág.

silah-dār p. fegyverhordó.

sīm p. ezüst, ezüst pénz; ~ *mezidi* ezüst medsidije.

simā a. ábrázat; *melek* ~ angyal-ábrázatú.

sinn a. kor. életkor.

sin-mek elrejtőzik.

siki szoros.

sipāh p. hadsereg, lovas.

sipāriş p. megrendelés.

siper a. sáncz-árok.

sîr-āb p. szomjat oltó, megöntözött, nedves.

sirājet et-mek a. t. elterjed, behatol.

sirūt a. gyorsaság.

sitāre p. csillag, szerencsés csillagzat, szerencse.

sizla-mak sajog, fáj.

sizlat-mak sajogtat.

sofa diván.

soj-mak kifoszt, levetkeztet.

sojgun rablás, kifosztás.

sojtari komédiás, bohóc.

soj-zāde p. nemesi családból való.

sokul-mak tolakodik, beleelegyedik.

soldur-mak hervaszt.

soluk lélegzés.

somut-mak rosszkedvű, haragos.

son utolsó, végső; ~ *behar* ősz.

söndür-mek elolt.

sök-mek szakít, szétbont.

sufior sűgő.

suhulet a. könnyűség.

sulh a. béke, kiegyezés; ~ *-u silah* béke és megégyezés.

sultān a. uralom, hatalom, uralkodó, fejedelemső; ~ *χān* uralkodó; *valide* ~ az uralkodó anyja; pl. *selātin*.

sunuf a. pl. osztályok.

sūr p. örömmünnep, lakodalom.
sūraz p. nyílás, lyuk.
sūrel a. kép, alak, mód; *tebdil-i*
 ~ átöltözés, inkognitó.
surūr a. öröm, vigtség.
surūs p. angyal, védőangyal.
susa-mak szomjazik.
suwāri p. lovasság.
sūz p. égető; *šijer* ~ szívégető;
 ~ *nāk* égető.
sūbhan a. Allah dicsőítése; ~
 Allah Allah dicsértessék;
 ~ *elkādīr elkujum*.

sūkjun a. nyugalom, nyugodt-
 ság, béke.
sūnbūl p. jáczint.
sūnger spongea.
sūnnet a. circumcisio; ~ *et-mek*
 a. t. körülmétél.
sūrek tartós.
sūr-mek hajt, kerget.
sūrud p. ének.
sūs disz; ~ *lū* diszes.
sūz-mek szűr, fontos tekintettel
 néz.
sūzül-mek szűrődik.

S.

šabb a. ifjú, fiatal.
šad et-mek p. t. örvendeztet, fel-
 vidit.
šadranan p. vizesés, szökökút.
šāhāne p. császári, fejedelmi;
memālik-i mahruse-i ~ jól
 védett, fejedelmi országok.
šāhid a. tanú; ~ *lik* tanuskodás.
šax p. ág, galy, szarv.
šaxs a. személy, egyén; ~ *i* sze-
 mélyes; ~ *en* személyesen.
šāir a. költő; ~ *āne* költői; pl.
suara.
šājed p. meg lehet, talán, feltéve.
šājeste p. méltó, illő.
šakak halánték.
šalvar p. bugyogó, nadrág.
šam Damaszkusz, Szíria; *berr-eš*
 ~ Szíria.
šamatet a. káröröm.
šamm et-mek a. t. szaglik, bűzlik.

šān a. dicsőség, méltóság, hir-
 név; ~ *lī* híres, előkelő.
šapka sapka.
šark a. kelet, nap kelte; ~
meselesi a keleti kérdés; *el-*
sine-i ~ *ije* a keleti nyelvek.
šarki a. dal, népdal.
šart a. feltétel, megegyezés,
 szerződés.
šāšā a. fény, dicsfény; ~ *pāš* p.
 dicsfényt szóró.
šaskīn megzavart, együgyű.
šeb p. éjszaka, sötétség; *rūz-u*
 ~ éjjel, nappal.
šebab a. ifjúság, ~ *et* a. fiatalság.
 L. *šabb*.
šež'a'et (šež'āt) a. bátorság, vi-
 tézség.
šež'i a. vitéz, bátor.
šefak (šafak) a. esthajnal, szür-
 kület; pl. *ešfak*.

şefakat a. türelem, gyengédség, szánsalom; ~ *et-mek* együtt érez, megsajnál.
şehbal p. evezőtoll.
şehd p. méz.
şehid a. vértanu; ~ *ol-mak* vértanuként meghal.
şehr a. hónap; ~ *i* havi; ~ *ıje* havi fizetés.
şehrah p. országút.
şehrijārāne p. fejedelmi.
şejx a. öreg, törzsfő, egyházi előljáró; ~ *ul-islam* az iszlám hit feje.
şejtani a. sátánszerű.
şekl (*şekil*) a. alak, hasonlóság.
şekvū *et-mek* a. t. panaszkodik.
şem' a. gyertya, fény, világosság.
şemal a. észak, északi szél.
şemsie a. ernyő, napernyő.
şemşir (*şimşir*) p. kard, fegyver.
şenlik vigáság, öröm.
şeref a. nemesség, magasztosság, dicsőség; ~ *-i-sudur* magasztosság megjelenés.
şeren a. ütér.
şer' a. törvény, Mohammed rendelete; ~ *-i-şerif* isteni törvény (*kōran*); ~ *i* törvényes.
şen vig, vidám; ~ *lık* ünnepség, vigaság.
şetāret a. ravaszság, ügyesség, elevenség.
şevk a. vágyakozás, szerelem, öröm.
şevket a. hatalom, dicsőség; ~ *lu* dicsőséges.

şevket-simūt a. hatalmat szóró.
şiddetli heves, indulatos.
şikest p. törő, tépő; *şajal* ~ ábrándottépő.
şikjār p. vadáza; ~ *et-mek* vadászik.
şimindifer vasút.
şir a. vers, költemény.
şir p. tej, bor; ~ *-i-murg* madártej.
şirāze p. összefűzés, összetartás.
şirīn p. édes, kellemes.
şirit paszomány, zsinór.
şirket a. társaság, kereskedelmi egyesülés; ~ *-i şajrije* hajózási társaság neve Sztambulban.
şis p. nyárs, fegyver.
şis-mek vastagodik, megdagad.
şişman kövér, vastag.
şitū a. tél, hidegség; *vakt-i* ~ téli idő.
şitāb *et-mek* p. t. siet, igyekszik.
şīve a. kecsesség, kedvesség, enyelgés; ~ *li* kaczer.
şöhret a. híresség, hírnév.
şūbe (*sübe*) a. osztály; szakasz.
şuara a. pl. költők.
şux p. vidám, pajkos.
şu'le a. láng, fény.
şumūl *et-mek* a. t. átfog, magába foglal, megért.
şura a. tanács, ~ *-i devlet* államtanács.
şurub ital, szirup.
şükjufe p. virág, bimbó.
şükran a. megköszönés, háládatosság.

T.

tā p. egész, még, -ig; ∼ *be sabah* reggelig.

tāb p. erő, ellenállás, sugár, fény; *bī* ∼ erőtlén.

tab' a. természet, jellem, nyomás; ∼ *et-mek* nyom; *bit* ∼ természetesen.

tabakat ul-arz a. földrétegek.

taban talp, alap.

tābi' a. alattvaló, következő.

tābi'jet a. alattvalóság, következmény.

tablo festmény.

tabur tábor; ∼ *kjātibi* tábori jegyző.

tabut koporsó.

taž a. korona, turbán.

tā'dād et-mek a. t. felsorol, előszámlál.

tādil a. mérséklés; ∼ *et-mek* mérsékel.

tagjir a. változtatás; ∼ *et-mek* változtat, megmásít.

tahkik et-mek a. t. igazol, helyes útra vezet, kiderít.

tahkim et-mek a. t. megerősít.

tahlif et-mek a. t. megesköt.

tahrir et-mek a. t. ír, leír.

tahrirāt a. pl. írás, levél.

tahsil a. megszerzés, tanulás; ∼ *et-mek* tanul, elér, megszerez.

taht p. trón; *mihri efser olur ċarxi berin taht* napja korona, sorsa magas trón lesz.

tahvil et-mek a. t. megváltoztat, átalakít.

tahvilāt a. pl. értékpapír, átváltások.

taxfif et-mek a. t. könnyít.

taxmin közelítés; ∼ *en* megközelítőleg, körülbelül.

taxsisen a. különösen.

taxt l. *taht*.

tājin et-mek a. t. kirendel, kijelöl.

tajir a. madár, repülő.

takat erő; ∼ *im kesildi* erőm odalett.

takdir et-mek a. t. megbecsül, meghatároz, mér.

takdis et-mek a. t. tisztel, szentel, tisztít.

takrir et-mek a. t. megerősít, elmond, jelentést tesz.

taksim a. felosztás, kiosztás.

taksirāt a. pl. hiányok, rövidítések.

taksit a. elosztás, beosztás, határidő.

taleb a. kérés, kívánás.

tālib a. tanuló, kérő; ∼ *ol-mak* kér; *lutfina* ∼ *ol-mak* kényének magát aláveti.

tāmir et-mek a. t. kijavit, helyrehoz, épít.

tandir-name meseasztal.

tanijš ismerés.

tanin a. hang, zümmögés; ∼

endāz a. p. visszhangzó.

tār-u-mār p. szétszórva; ~ *et-mek* szétszór.
taraf-dār a. p. pártfogó, ugyan-
 azon párti.
tarafejn a. a két fél.
tarāvet a. üdeség, frissesség.
tareb a. mozgás, vidámság, öröm.
tāri et-mek a. t. érkezik, jön.
tāriḡ a. történet, levél v. irás
 kelte; ~i történelmi.
tarz a. stilus, mód; -i- *ǧedid*
 új stil.
tasdi' a. feleslegesség; ~ *et-mek*
 a. t. feleslegessé tesz.
tasdir et-mek a. t. nyújt, ad.
tashih et-mek a. t. javít, kijavít.
tastir a. irás, szépirás.
tasvir a. kép, festmény.
tašlik kövezett pitvar.
taši-mak szállit, hord.
tat-mak izlel, kóstol.
tatar tatár, futár, levélhordó.
talbik a. egyeztetés, létrehozás.
tatvil a. nyújtás, kiterjesztés.
tavr (tavur) a. viselkedés, mód;
 pl. *atvar*.
tavus (taus) páva.
tāze p. friss, új, zöld.
tāzijāne p. ösztönző, ostor.
tāzim a. tisztelet; ~en a. tisz-
 telettel.
tazne lant, pengető.
teā' lā' (tālā) a. magasztos, Isten;
 ~siz nagyság nélküli.
teāǧūb a. csudálkozás.
tebah p. nemlét, elrontott, puszt-
 ulás.

tebessüm a. mosolygás.
tebšir et-mek a. t. híresztel, jó
 hirt hoz.
teǧdid et-mek a. t. megújít.
teǧelli a. fény, látomás, sors.
teǧerrübi a. kísérleti.
teǧessüm et-mek a. t. testesül,
 testet ölt.
teǧrübe a. kísérlet, tapasztalás.
teǧviz et-mek a. t. megenged.
tedāvül a. átadás, forgatás.
tēdiye et-mek a. t. fizet, kifizet.
tedris a. tanítás, tanítói tiszt.
tefekküarāt a. pl. meggondolás,
 átgondolás.
tefrik et-mek a. t. elkülönít,
 szétválaszt.
tefrike a. tárczaczikk, közlemény.
tefriš et-mek a. t. bebutoroz,
 berendez.
tēfsir a. magyarázat; ~ -i- *šerif*
 Kóránmagyarázat.
teftiš etmek a. t. felülvizsgál.
tegāfūl a. elhanyagolást színle-
 lés, figyelmetlenség.
teharri et-mek a. t. utána néz,
 keres.
tehavvül et-mek a. t. változik,
 átváltozik.
tehdid et-mek a. t. fenyeget,
 megijeszt.
tehejjüǧ et-mek a. t. felindul,
 felbőszül.
tehelliŧ a. esküvés.
tehessür a. vágyakozás, sajnál-
 kozás.
tehi p. üres, puszta.

tehjiş et-mek a. t. felingerel, mozgásba hoz.

teşajjül a. képzelődés.

teşir a. halasztás, folytatás; ∞ *et-mek* a. t. elhalaszt.

tehziz et-mek a. t. ráz, mozgat.

tek p. futás.

tekābül a. találkozás, megtalálás.

tekarrüb et-mek a. t. közeledik.

tekbir a. „Allah el-ekber” elmondása.

tekessür et-mek a. t. sokasodik, szétdarabolódik.

tekne teküő.

tel szál, fonál.

telaş nyugtalanság, zaj, zavar.

telebe a. pl. tanuló, diák.

telef ol-mak a. t. meghal.

telifetmek a. t. könyvet ír, szerez.

telvîş et-mek a. t. bemocskol.

temajil a. hajlam.

temam (tamam) a. teljes, pontos; ∞ *et-mek* a. t. tökéletesít, teljessé tesz.

temāşā p. séta, látvány; ∞ *et-mek* p. t. sétál, szemlél; ∞ *gjah* sétáló hely.

temel alap, fundamentum.

temessül et-mek a. t. hasonlít.

temervüş a. hullámváz.

tēmül et-mek a. t. meggondol, átgondol.

tēmināt a. bizonyíték, bizonyosság.

temettüāt a. hasznélvezet, használás.

temjiz a. megkülönböztetés, ítélet, okosság.

tēmμül a. mérlegelés, megfontolás.

ten p. test, személy; ∞ *perver* érzéki.

tenaküs a. fogyás, kisebbedés.

teneffüs et-mek a. t. belehal, lélegzik.

tenezzül et-mek a. t. lebocsát, kozik, leereszkedik.

tenhāji p. egyedüllét.

tensîb et-mek a. t. helyesel, elfogad.

tensik et-mek a. t. rendez.

tensîr halottmosdótál.

tenvîr et-mek a. t. megvilágít, kivilágít.

terbije a. nevelés; ∞ *et-mek* nevel, felnevel.

ter p. nedves, új, friss.

terizzadság; ajak ∞ *lábizzadság*.

terāne p. éneklés, dal, hang.

teraze (terazi) p. mérleg, mérték; *su* ∞ *si* vízvezeték.

terrennüm a. dúdolás, éneklés.

terfid a. tisztelés.

terfik a. kíséret.

terlik sarú, izzasztó.

terşeme a. fordítás; ∞ *-i-hāl* a. életrajz; ∞ *et-mek* fordít, lefordít.

terşih et-mek a. t. előnyben részesít; *bir şeji başkasına terşih et-mek* vlmít más dolog rovására előnyben részesít.

terşüman a. dragomán.

tereddüd a. ingadozás, bizonytalanság, határozatlanság.
terekki a. haladás; *dereže-i* ~ a. a haladás foka.
tertib et-mek a. t. rendez.
terviž a. terjesztés, hírbe hozás.
tesädük et-mek a. t. alamizsnát ad.
tesavvur a. elképzelés, képzelet; ~ *et-mek* elképzel.
teselli a. vigasz, megnyugtató.
tesellüm et-mek a. t. átadódik.
teshil et-mek a. t. könnyít, megkönnyít.
tēsirāt a. pl. hatások.
teskin et-mek a. t. megnyugtató, lecsillapító.
teslimijet a. átadás, belenyugvás.
teslit et-mek a. t. ráerőszakol, zsarnokká tesz.
tesmije et-mek a. t. elnevez.
tēsüf et-mek a. t. sajnál.
tēsür a. vlmí hatásnak alávetett.
tēsüs et-mek a. t. alapít.
tešekki a. panaszolás, panasz.
tešekkül et-mek a. t. alakul.
tešrih a. magyarázat, bonczolás.
tešviš a. ösztönzés, vezérlet.
tethir et-mek a. t. megtisztít.
terābi a. pl. hozzátartozók.
tevāzü a. alázatosság.
tevežžüh et-mek a. t. fordul, irányít.
tevehüs a. elvadultság, idegenkedés.
tevecelli Istenben bízó.
tevekküf a. nyugalom, habozás.

tevkil et-mek a. t. vlmí tiszttel megbíz, kiküld.
tevkir a. becsülés, tiszteltet.
tevsie et-mek a. t. ajánl.
tevsif a. leírás, kiemelés.
tez p. gyorsan.
tezzid et-mek a. t. növel, nagyobbit.
tezzif et-mek a. t. ócsárol, megvet.
tezzin et-mek a. diszit, ékesít.
tezkere a. bizonyítvány, irat.
tezvır a. hazugság, hamisítás.
tiatoro színház.
tižaret a. kereskedelem; ~ *nāziri* kereskedelmi miniszter.
tifl a. csecsemő, gyermek; ~ *i-mekteb* iskolás fiú.
tig p. kard, kés, hegyecsúcs.
tikaž szájpeczek.
tilki róka.
tingirtli pengetés.
tır p. nyíl.
tırmalan-mak összekarcolódik.
tırnak köröm.
topla-mak összegyűjt.
toplın-mak gyülekező, összegyűl.
topuk lábikra.
toz por.
tömbeki perzsa dohány.
trašli (tırašli) p. levágott, szopókás; *elmas* ~ gyémánt szopókás.
tren vonat.
tüfan a. vizözön.
tüg p. lófark.
tujır a. pl. madarak.

tūl a. hosszúság.
tulū a. napfelkelte; ∼ *-i-šems* nap-
kelte.
turab a. föld, por.
tutuš-mak lángol, ég, hevül.
tuz só.
tüfenk p. puska.

tüj toll.
tül tüll.
türbe a. sirkő.
türe-mek titokban összezsöndül,
összeszedi magát.
türkü népdal.
türuhāt a. pl. ostobaságok.

U, Ū.

uḳkur zsinór, madzag.
uḳuk felpattogzott, puffadt.
uḳurum szakadék.
ud a. lant, vonós hangszer.
ufuk a. szemhatár, égbolt.
uḳur l. *oḳur*.
uhūd a. pl. szerződések.
ujdur-mak illeszt, kitalál.
uj-mak illeszkedik, alkalmaz-
kodik.
ʾujūn (*ʾajun*) szemek; ∼ *-i-ferr* a
pompa szemei, fénye; sing.
ʾain.
ulema a. pl. tudós, jogtudós;
sing. *ālim*.
ulu nagy, híres.
ʾulūm a. pl. tudomány, ismeret;
∼ *-u-funūn* tudomány és mű-
vészet; *dar-ul* ∼ akadémia.
umerā (*ūmerā*) a. pl. vezérek.
um-mak remél, hisz.
umrān a. jólét, művelődés.
umūm a. összesség, közösség;
∼ *en* összesen, általában.
umūmi a. általános, teljes, nyil-
vános; *terbije-i umumije* köz-

oktatás; *efkjar-i űije* köz-
vélemény.
unvān a. cím, felirat, jel.
urfān (*irfān*) a. tudás, tudomány,
ismeret; *ehl-i* ∼ misztikus, szufi.
urjān a. meztelen, csupasz;
∼ *lik* meztelenség.
usan-mak unatkozik, undorodik.
uslūb a. rendszer, út, mód.
usūl a. pl. rendszer, alap, stílus;
∼ *-i-fikk* jogelmélet.
uššāk a. pl. szerelmesek.
uza-mak hosszabbodik, nyúlik,
nő.
uzan-mak nyújtózik, meghosz-
szabbodik.
ūdebā a. pl. jól neveltek, művel-
tek; sing. *edib*.
ūftāde p. esett, hullott.
ūklīm a. vidék, tájék.
ūlvijet a. magasztosság, magas-
ság.
ūstūn magasabb, fölebbvaló.
ūšūš-mek tömegbe gyűl, összefut.
üzlet a. visszavonulás, magá-
nosság.

V.

vahdet a. egység.
vāhid a egyedüli, egyetlen; *el* ~ az egyetlen Isten.
vahši a. vad, vadállat.
vaj oh, jaj.
vākā a. eset, esemény; valóban; *fi-l* ~ valóban.
vakit (*vakt*) a. idő; ~-i-*šerifler* *ħajr olsun* szerencsés jó napot.
vaktā-ki azon időben, midőn.
vāli a. kormányzó.
varak, *varaka* a. levél, papírlap; pl. *evrāk*.
vāris a. örökös; pl. *verese* örökösök.
vāriste p. szabad, megmenekült.
varlāk meglevő, vagyon.
var-mak megy, elérkezik.
vāsi a. terjedelmes, kényelmes.
vasl a. kötés, egyesítés; ~ *et-mek* összeköt, egyesít.
vatan a. haza, lakó hely; ~ *perver* hazaszerető; *terk-i* ~ kivándorlás.
vāz' et-mek a. t. letesz, lehelyez; ~ *i haml* szülés.
vāz geč-mek valamiről lemond, abbahagy.
vazāif a. pl. kötelességek.
vazife a. kötelesség, fizetés; ~ *perver* a. kötelességteljesítő.
vāzih a. bizonyító, világos, kétségtelen.
vežh a. mód, természet, eszköz; *ber* ~ módon.

vedā a. búcsu, elbúcsuzás; *esna-i vedāda* a búcsuzás ideje alatt.
vedie a. bizomány.
vefā a. hűség, bizalom; *bi* ~ hűtlen; ~ *dār* hűséges.
vefāt a. halálozás; ~ *et-mek* meghal.
vehm a. félelem, képzelődés, gyanú; ~ *et-mek* képzelődik, gyanakszik.
vexim a. súlyos.
vekāji a. pl. események.
velādet a. születés.
velev a. hacsak, bárcsak.
velī a. közeli, szomszéd, szent; -i *nīmet* jóltevő; ~ -ul-*ahd* trónörökös; pl. *evlijā* szentek.
verā a. tulról, tulsó; ~ -i-*perde* a függöny mögött.
verd a. rózsá; ~ *i* rózsás.
verem a. sorvadás.
vesājā a. pl. végrendeletek, határozatok; sing. *visājet*.
vezān p. fújó (szél); ~ *ol-mak* szél fuvása; *bād-i* ~ fuvó szél.
vezn (*vezin*) a. versmérték, mérés; pl. *evzān* súly, mérték, metrum.
viždān a. lelki állapot, lelki ismeret; ~ *i* megindító.
vilājet a. kerület, tartomány, kormányzóság.
virān p. romba dőlt. pusztá, néptelen.
virāne p. rom, leégett hely.

visāl a. egyesülés, összejövetel.
vukuūt a. pl. események.
vurūd a. megérkezés, belépés;
 ~ *et-mek* v. *bul-mak* megér-
 kezik.

vusat a. terjedelem, tér, kényelem.
vuslet a. egyesülés, összevegyü-
 lés.
vusūl a. megérkezés; ~ *et-mek*
 megérkezik.

Z.

zabt a. fékezés, meghódítás; ~
et-mek megfékez, megragad,
 kormányoz.
zabtīe a. rendőrség; ~ *nāziri*
 rendőrminiszter.
zāde p. fiu, szülött; *šeh* ~ *sah*
 fia, királyfi.
zay p. holló.
zāhir a. látható, nyilvánvaló,
 nyilvános.
zahmet a. fáradság; ~ *et-mek*
 fáradoz, fáradságot vesz.
zahr a. hátsórész, külső.
zaxīre a. élelmiszer.
zāiat a. kár, veszteség.
zāif a. gyenge, szerencsétlen,
 beteges.
zāil a. elmúló, eltűnő.
zālim a. zsarnok, kegyetlen.
zann et-mek a. t. vél, gondol,
 valaminek tart.
zanu p. térd.
zār p. nyögés, sóhaj; *ah-u* ~
 sóhaj és nyögés.
zarar a. kár, baj; ~ *jok* sebj.
zarf a. edény, csésze, időtartam,
 körülmény; *zarfīnda* idő-
 közben.

zarīf a. vig, csinos.
zāt a. személy; ~ *inīz* uraságod.
zāten a. személyesen, természe-
 tesen, tulajdonképen.
zavallī szerencsétlen, nyomor-
 rult.
zebān p. nyelv, beszéd; *bī* ~
 néma.
zebzevūt, sebzevūt (zerzavat) p.
 zöldség, főzelék.
zede p. megütött; *felek* ~ sors
 üldözte; *muhabbet* ~ szerelmes.
zehīj p. oh, csodálat!
zehr (zehīr) p. méreg; ~ *āmīz*
 méreggel kevert.
zemān a. idő, sors, időpont;
 ~ *-i-sabik* régi idő; *der* ~ ide-
 jében.
zemīn p. tér, hely, föld, vidék;
zir ~ a föld alatt.
zemzeme a. melódia, zümmögés,
 ének.
zen p. nőstény, asszony; pl.
zenān.
zengin gazdag; ~ *lik* gazdagság.
zer p. arany, aranypénz; ~ *ger*
 aranyműves.
zerre a. atom, porszem.

zerrin p. aranyos, aranyból való;
nárczisz.

zevāl a baj, szerencsétlenség;
l. *zavallī*.

zevk (*zejk*) a. mulatozás, kél,
élvezet; ~*et-mek* mulatoz,
élvez.

zevzek együgyű, ostoba.

zī (*zu*) p. birtokos, valamivel
ellátott; ~*kijmet* értékes; ~*-l-
kāde* a mohamedán év II-ik
hónapja; ~*šan* méltóságos.

ziā a. fény, világosság, sugár;
~*dār* ragyogó, fényes.

ziūde a. szaporodás, többlet,
több; *zijādesile* felette.

zīb p. diszítés, ékesség, szép-
ség; ~*duš* diszes hátú.

zidd a. ellentétes, ellenkező; *zid-
dine git-mek* ellenére cselek-
szik.

zihn a. értelem, gondolat, ész.

zijān p. kár, hátrány, veszteség;
~*siz* ártalmatlan.

zijāret a. látogatás; ~*et-mek*
meglátogat.

zījnet a. ékesség, diszítés.

zill a. árnyék, védelem; ~*ullah*
Isten árnyéka (próféta).

zillet a. alacsonyság, megvetés,
szégyen.

zim a. szomjúság, kívánság.

zimmet a. kezeskedés, kezesség.

zinjir p. lánc.

zindān p. fogház, börtön.

zīr p. alatt, alsó rész, lenti;
dersin ~*ine* a leczke alá;

zīrin a legalsó.

zīrā p. mert, mivel, minthogy.

zīrāet (*zīrāt*) a. földművelés;
~*naziri* földművelésügyi mi-
niszter.

zīver p. diszítés, ékesség, pompa.

zī-vüžud a. élő, természettel bíró.

zulāl a. pl. árnyék; l. *zill*.

zūlf p. hajfonat, hajfürt; ~*-ü-
sijah* fekete haj.

zūrve a. orom, csúcs, hegyorom.

žāle p. harmat, dér.

žornal ujság, rendőri jelentés.

žulāde p. összezavart, kóczos.

Errata et corrigenda.

[A lapszámot a nagyobbik szám, a sorszámot pedig a kisebbik szám jelzi;
h: = hiba e helyett; u. t.: = utána toldandó; e. t.: = eléje toldandó.]

5 ³ : örér h: ürür	66 ₅ : kismine h: kışmına
7 ⁵ : tūğaret h: tiğaret	67 ¹ : cerkes h: çerkes
7 ₈ : kirk h: kîrk	69 ₁₆ : çetrekül h: çetrefil
8 ₁₆ : irodlom h: irodalom	70 ¹⁰ : gežede h: derežede
10 ⁴ : bal h: dal	u. o.: dibi h: gibi
u. o.: dal h: bal	71 ³ : girrije h: girje
11 ⁶ : küpeje h: kupaja	72 ₁₆ : tuvani h: tavanı
12 ¹ : uč h: üč	74 ₂ : temaša-ghaja h: temāšā
14 ₅ : Uzerime h: Üzerime	gjahā
18 ² : lekke h: leke	74 ₉ : tenfih h: tenkih
21 ¹ : Utme h: Ütme	75 ⁷ : ahların h: ahlakın
22 ⁹ : siše h: šíše	75 ⁸ : huzar h: huzzār
29 ₅ : ganšak h: gaušak	79 ₁ : Resid h: Rešid
31 ² : sič h: hič	81 ₁₅ : -apa h: -ā-pā
34 ² : asā h: ašā	82 ⁴ : tolū h: tülū
36 ₁₃ : malūm h: mālūm	82 ¹¹ : denivi h: dünjevi
38 ⁴ : dīsarī h: dīzarī	82 ₅ : giši h: gašī
45 ₁₈ : sonujup h: sojunup	u. o.: olurdumuz h: olurdunuz
46 ⁶ : lalası-pa h: lalası-da	82 ₈ : mešrek h: mešrik
46 ₅ : gejdiz h: gejdī-	83 ¹¹ : zeruve h: zirve
48 ⁹ : asā h: ašā	83 ¹⁵ : jašmakdansa h: jašamak-
51 ₄ : Mehmed h: Mehemed	dansa
55 ₆ : lafe h: lafa	83 ₇ : tetre-tan h: titreten
56 ¹⁰ : devet h: devlet	u. o.: mazzumijet h: mazžūnijet
56 ₁₁ : tekeji h: tekkeji	83 ₁₃ : esudekinin h: ašūdekinin
64 ³ : seršek h: sirīšk	87 ₆ : aīr h: aḡīr

- 87¹⁵: mubalige h: mubalege
 91¹⁸: cerkez h: çerkes
 93³: fortunalar h: furtunalar
 93¹¹: ustadadlı h: istidādli
 94⁸: da lar h: daylar
 94⁶: kerenin h: kürrenin
 95¹³: nuz billah h: eūzu bil-
 lahi
 95¹⁵: zalmet h: zulmet
 97¹⁴: zerem h: zerrem
 99¹: su h: ŝu
 99³: lejlak h: lejlek
 101⁸: ller h: Her
 101⁹: derelrei h: dereleri
 102⁵: -ge h: -de
 102¹¹: makalini h: makalimi
 103²: mimenet h: mijmenet
 105⁷: Dšübhedē h: ŝebhedē
 106⁶: na-dam h: nā-dān
 110⁶: itikja h: itijak
 110⁸: hišmetinize h: hašmeti-
 nize
 111¹³: ahruje h: uhrevije
 112⁵: ŝanγurašini h: ŝan-γira-
 šini
 113¹⁴: kehkesan h: kehkešān
 114⁹: ferrden h: ferden
 115¹: tekdir h: takdir
 116³: jejeŝei h: jejeŝeji
 116¹⁴: olŝak h: olaŝak
 118¹: bubi čarelerin h: bu
 bičārelerin
 124¹: xijal h: xajal
 128⁵: heŝelelerin h: heŝelerin
 129⁴: kijušimda h: kijašimda
 129⁸: hüŝet h: hüŝet
 132²: seman h: semen
 132⁷: lalerer h: laleler
 133⁵: kamkjari h: gamkjari
 133¹¹: islak h: islak
 u. o.: seršikemle h: siriškimle
 144⁷: müelim h: müellim
 151⁴: gezmezime h: gezmemize
 155⁸: aγaŝ h: aγaŝ
 160⁸: zšiger h: māj
 160¹⁵: hétfő h: szombat
 160²⁰: da h: day
 161⁷: akj h: ajak
 164¹: kalmak u. t. megbán
 172²: mers h: mest
 186⁹: tas- h: taŝ-
 188⁹: hg h: gh
 189¹: kettős h: nyujtott
 189¹²: már említett h: később
 (431 old.) említendő
 190⁶: és ā-nak h: és a szó
 végén ā-nak
 192⁶: niŝe h: niŝe
 194¹²: ساعات h: ساعت
 194¹⁵: hang h: jel
 195¹²: hakim h: hakīm
 198¹²: كويك h: كوپك
 202⁸: ničün h: ičün
 208¹⁶: uzakča h: uzakčā
 208¹: eredetű h: eredeti
 209⁹: kardasim h: kardasim
 214⁵: minden mélyhang után
 h: mindig
 215¹⁻¹⁰: lágy h: kemény
 216¹: „denizde...“ kihagyandó
 218¹⁸: „jelző után“ u. t.: ragja
 240¹⁵: birájával h: lirájával
 240¹: jkānun h: kjānun

- 248⁸: „nyitottan“ u. t.: ébren
 250¹⁷: oroszlánnak h: elefánt-
 nak
 250¹⁹: sebat h: sabah
 253⁸: legyetek h: legyen
 256⁵: elámultak h: elámultok
 257⁵: a két angol példa felese-
 rélendő
 257⁵: zöngös h: zöngétlen
 259¹³: dɣaa h: daɣa
 266⁵: irnak h: irunk
 268¹¹: „su ujur . . .“ kihagyandó
 270¹⁸: teljesen e. t.: ha
 288¹³: a lány h: óh lány
 293⁴: fecskénél h: verébnél
 295¹³: járulhatnak h: járulhatnak
 296¹³: „a“ kihagyandó
 301²: hol h: hova
 301⁷: időded h: idődet
 306⁸: jaɣmurdam h: jaɣmurdan
 307³: tűz h: tűz
 314³: öl-čü h: ölč-ü
 316¹³: kaz-ĩnĩ kaz-ĩntĩ
 317³: dönne h: dönme
 326⁵: -san h: šan
 327³: „söz-sohbet . . .“ ki-
 hagyandó
 329⁸: erik h: arík
 339⁹: esek- h: ešek-
 339⁸: bile h: bile
 341⁷: kimseji h: kimseji
 342¹⁴: arab h: perzsa
 u. o.: kej- h: ki-
 389⁴: pünahi h: penāhi
 432¹⁵: megkettőződik h: meg-
 nyúlik
 436⁷⁻⁸⁻¹¹: a hemze az előtte
 álló betűkhöz tartozik
 437¹²: tuɣjan h: tugjan
 u. o.: طعيان h: طعيان
 441³: tőhangzóhoz h: tőhang-
 hoz
 441⁵: hangzóból h: hangból
 442⁴: főhangzót h: tőhangot
 445⁸: كئاسل u. t.: kenasil
 445¹⁰: tőhangzója h: tőhangja
 447¹²: mēɣez h: mēɣuz
 448¹¹: امور h: امور
 455⁵: ماجرا h: ماجرا
 459¹²: اولق h: اولق
 462⁴: di āver h: dil-aver
 462⁷: ده h: ده
 465⁵⁻⁶: „valóban“ és „jövőben“
 egymással felecsérelendő
 476⁶: čäkir h: čäker
 477⁹: kisszarvu juh u. t.:
 szelindek
 495¹¹: pamut h: gyapju
 502¹⁵: birtok, tulajdon h:
 szomorúság
 512¹¹: nézőtér h: szinpad

A szójegyzékekből hiányzó szavak.

<i>ahlāk</i> a. nép, közönség.	<i>darma-daynak</i> össze-vissza,
<i>ajgîn</i> bágyadt.	szanaszét.
<i>ayjār</i> a. mások.	<i>deminžek</i> imént.
<i>ār</i> a. szégyen.	<i>dene-mek</i> megpróbál.
<i>ārsiz</i> szégyentelen, szemér-	<i>diri-mek</i> megelevenít.
metlen.	<i>dünjevi</i> a. földi, világi.
<i>āsmān</i> a. ég, égbolt.	<i>ebkem</i> a. néma.
<i>āsūde</i> p. csendes, nyugodt.	<i>et et-mek</i> integet.
<i>azmaji sefā</i> (ez <i>mā-i-sefā</i>) a. p.	<i>ežu billahi</i> a. Isten ments!
a vidámság vizéből való.	<i>evzā'</i> a. társalgás.
<i>bādire</i> a. baj, hiba.	<i>farš</i> (<i>ferš</i>) a. kiterítés.
<i>bakije</i> a. folytatás.	<i>ferište</i> (<i>firište</i>) p. angyal, tündér.
<i>bār</i> p. teher.	<i>fīstakīz</i> , <i>fīlan-fīstakīz</i> az a bi-
<i>benzeti ver-mek</i> összehasonlít.	zonyos.
<i>bihūde</i> p. hiábavaló.	<i>futūhāt</i> a. győzelmek.
<i>bikjā</i> (bükja) p. sírás.	<i>gabte</i> (<i>gibta</i>) a. irigység.
<i>buba</i> atya.	<i>gamkjār</i> p. bánatos.
<i>burušuk</i> ráncos.	<i>garibse-mek</i> visszavágy.
<i>čan-čan</i> pletykáság, harangozás.	<i>gaši olmak</i> a. elájul, révületbe
<i>šams</i> (<i>šamus</i>) bivaly.	esik.
<i>šanxirāš</i> p. lélekrabló.	<i>gāze</i> p. piroító.
<i>šiliz</i> gyenge, erőtlen.	<i>ghān</i> p. időpont.
<i>šop</i> zsupsz.	<i>görlē-mek</i> mennydörög.
<i>šunk</i> a. árnyék.	<i>görmeklik</i> látás.
<i>šūmbān</i> p. mozgó.	<i>gözlen-mek</i> körülnéz.
<i>dāhije</i> a. szerencsétlenség.	<i>gülün</i> p. rózsafa.

gülistān p. rózsáskert.
güriz (*giriz*) p. futás.
gürü-mek kongat, penget.
hadd a. határ.
halezon (*helezün*) csigavonal.
hamla a. roham, támadás.
harden a. okosan.
hašmet a. pompa.
hatif a. láthatatlan szellem.
hazın a. szomorú.
hejjiz a. oldal.
hemčü p. mint.
hijāz a. vízmedencék.
hizā a. szemközt.
hizin (*huzn*) a. szomorúság,
 bánat.
hudā egyenes út.
hüžžet a. példa, bizonyíték.
hüžret (*hežret*) a. elválás, elszakadás.
xašm (*xišm*) a. harag.
xizn (*xuzn*) a. bánat
xomurdan-mak dagaszt.
ihtizārli óvakodó, csendes.
ir-mek (el-) elér.
ištiḥā a. étvágy.
itijāk et-mek a. t. hagy.
itilā et-mek a. t. fölemelkedik,
 javul.
it-mek (*ejtmek*) szól, mond.
izan (*izin*) engedély.
izār (*ezār*) március.
iztirāb a. fölindulás.
jād p. emlék.
jaḫšā szép jó.
jaḫk bődön.
jakar-mak könnyörög.

jarış-mak háborog.
jaslan-mak támaszkodik.
jašla-mak előrehalad (a korban).
jerleštir-mek helyez, elhelyez.
jŕil-mak összegyűl, gyülekezik.
jŕy-mak összegyűjt, egymásra
 rak.
kavuk sapka, süveg.
kazvinli Kazvin-beli.
kejsu (*kīsü*) haj.
keüser egy paradicsomi folyó.
kijās a. vélemény.
kondur-mak leszállat.
köçek táncos.
kurum korom.
kutān (*kuttān*) a lakók.
külhan p. kemence.
kürre a. földgömb.
lob-lob jut-mak mohón nyel.
mahrike (*muharrike*) a. mozgékony-
 konyság.
maḫžünijet a. szomorúság.
mežāhid küzdő, törekvő.
mēlsiz érdektelen, értelmetlen.
meskük a. lepecsételt.
mev'ūd a. megigért.
mezifāne (*muzifāne*) a. bánatos.
muāḫeren a. végre.
mührib (*muharrib*) a. pusztító.
müšgül (*müşkil*) a. nehéz.
na; amāt a. zene, dallam.
nahr (*nehr*) a. folyó.
nānūvāne p. csecsemő.
neše a. öröm.
nevāris (*nüvāris*) lat. november.
nevsānī a. anyagiás, érzékies.
nikare (*nākāre*) p. dob.

nikte (*nükte*) a. értelem; ∞ *per-*
dāzlık kifejezőesteljesség.

nisār a. szétszórás.

nüžüm a. csillagok.

oražikta ott.

okša-mak czirógat, beczézet.

özden kösöntyü.

pešgir (*peškir*) p. törülköző kendő.

potin (*fotin*) cipő.

rākid a. mozdulatlan.

raks a. tánc.

rol szerep.

sādir ol-mak a. t. előjön, tör-
ténik.

sahne oldal, szintér.

sājedār p. árnyékos

sār p. fej, hely.

savuštur-mak elhárít.

seher a. álmatlanság, éberség.

sejl a. ár, patak.

sendele-mek támolyog.

selāre (*sitāre*) a. csillag.

sič-mek rondít.

sir p. jóllakott.

sird (*serd*) a. szövés, fonás.

sirišk p. könny.

siske (*siska*) sovány.

son-mak nyújt.

sūxen-ver p. ékesszóló.

šeχī a. kedves, kíváncs.

tāir a. madár.

tārif a. elbeszélés, magyarázás.

tavan tető, mennyezet.

tavkir a. tiszteletbentartás.

tāz gyorsaság.

teb láz.

tenkih a. kijavítás.

tester (*tesettür*) a. eltakaras.

tesciye et-mek a. elintéz.

tevki (*tevakku'*) a. remény.

tinin p. zúgás.

uflāde p. esett

uful et-mek elvesz.

uhrevi a. utólsó.

ujūn a. szemek, maga (a dolog).

urgun csapás, kártyázás.

üş-mek gyűl, összefut.

vasat a. közép, központ.

zerre a. parány.

zirve a. csúcs, tetőpont.

zulmet a. borzalmasság, kegyet-
lenség.

اولسون مقامك سينهم سيري
بيلسهك نه اولدى آذاده كوكلم
سودا اسيري سودا اسيري
تأثيرم اولمق قابلمى ياره
اولسهم شهيدك آه اخيري

5.

— معلم ناجى —

*
* *

كنجينهك اولسهم ويران ايدرسين
آيينهك اولسهم حيران ايدرسين
ساقى كرامت سنده يابنده
بحرى حبابه مهمان ايدرسين
زاهد او مهوش بر نور دركيم
بتدر ديمرسين ايمان ايدرسين
اطوار چرخه اوى مولوى اول
سيران ايدرسين دوران ايدرسين

10

15

— غالب دده —

اوزانمزه داتر بوندن زياده يازى يازمغه لزوم كورمدم.

— غالب دده —

باکر رجز

۱ — وزن

(مستفعِلن مستفعِلن مستفعِلن مستفعِلن)

مصراع

5

الله ایچون ای مه لقا لطف ایت مروت ایله کل

تقطیعی

الله ایچون — ای مه لقا — لطف ایت مر — وت ایله کل

(مستفعِلن) (مستفعِلن) (مستفعِلن) (مستفعِلن)

10 آئیده کی اشعار باکر رجزندار:

اسدی نسیم نوبهار آچیلدی کلر سبکدم

آچسون بزمده کوکلمز ساقی مددصون جان جم

ایردی ینه اردبهشت اولدی هواعنبر سرشت

عالم بهشت اندر بهشت هر کوشه برباغ ارم

— نفعی —

15

۲ — وزن

(مستفعِلانن مستفعِلانن)

مصراع

مجلس بزندی صون باده ساقی

تقطیعی

20

مجلس بزندی — صوک باده ساقی

(مستفعِلانن) (مستفعِلانن)

آئیده کی اشعار کذا باکر رجزه منسوبدر:

ای ملک حسنک عالی امیری

تقطیعی

او ماه آغ — لادی آ — سمان آغ — لادی

(فعولن) (فعولن) (فعولن) (فعول)

آتیده کی اشعار بکر منسوبدر:

5

مدد المدد ای جهان آفرین

دلہ نور الہامک ایلہ قرین

— رجائی زاده: محمود اکرم —

بکر سریع

(مفتعلن مفتعلن فاعلن)

10

مصراع

عاشقم عاشق سکا ای نوجوان

تقطیعی

عاشقم عا — شق سکا ای — نوجوان

(مفتعلن) (مفتعلن) (فاعلن)

15

آتیده کی اشعار بکر سریعہ منسوبدر:

آغلامہ لایقمیدر آہ ایلیمک

آغلامہ شایان پرستش ملک

* *

بن نہ مسیکی نہ مسیحکادم

20

ذوقی حقیقتدہ آزار آدمم

— مرحوم معلم ناجی —

* *

نیاجہ طاہور داغیدر اول یوصہ نک

صاچ داغیدوب اکمہ سی قالپاغنی

(فاعلاتن) (مفاعلتن) (فعلتن)

آئیده کی اشعار بکر خفیفه منسوبدر:

برم میده قصوره باقمه صاقین
عالم آب باشقه عالمدر
می اقبالی هضم ایدن اما
مشر بهاجه حقیقت آدمدر

5

— جودت پاشا —

*
**

مختصر نورسید بر شاعر
بیک کوزل سوز بولوب خیالند
یاره ماز نطقده دکل قادر
نه حزیندر انک بو حالند
او باقیش چشم نی مألند
او کولش روی انفعالند
بود بر شعر فانیء دیگر

10

15

— رجائی زاده: محمود اکرم —

بکر متقارب

(فعولن فعولن فعول) [*]

مصراع

او ماه آغلا دی آسمان آغلا دی

20

[*] درت کره فعولنه بکر متقارب اوزاندنددر. نته کیم معلم
ناجی افندی مرحومک:

دیپورلو که دردک نه بر در جوایم:
علو جنابم! علو جنابم
مطلعی بو آوزدنددر.

دکل ملالہ آشنا کلالدنہ بی خبر
چوبان قیافتندہ کی غریب کامکاری کور
— رجائی زادہ: محمود اکرم —

بکر مجتث

5

(مفاعیلن فعلاتین مفاعیلن فعلین)

مصراع

زہی تصور باطل، زہی خیال محال

تقطیعی

— زہی تصور — باطل — زہی خیال — ل محال

10

(مفاعیلن) (فعلاتین) (مفاعیلن) (فعلین)

آئیدہ کی اشعار بکر مجتثہ منسوبدر۔

سعادت ازلی قابل زوال اولماز

کونش یر اوستنہ دوشمکله پایمال اولماز

— فصولی —

15

املدن اولدیغیز بویله دور بزدندر

دکل فلکده رخاوت قصور بزدندر

بکر خفیف

(فعلاتین مفاعیلن فعلین)

یاخود

20

(فعلاتین مفاعیلن فعلین)

مصراع

عقل ایتمز عبت یرہ خندہ

تقطیعی

عقل ایتمز — عبت یرہ — خندہ

ای عالم خیالک سیاح هوشیاری
هیچ قصر صورتند کور کمی نوبهاری
— ندیم —

۳ — وزن

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

5

مصراع

جهاند هېچ کورمدم بنم کبی جفا چکن

تقطیعی

جهاند هې — چ کورمدم — بنم کبی — جفا چکن

(مفاعیلن) (مفاعیلن) (مفاعیلن) (مفاعیلن)

10

آئیدہ کی اشعار کذا بحر مضارع منسوبدر.

مقیم راغ اول ای کوکل فیوض نوبهاری کور

شکوفہ لرد موج اوران صفای حسن یاری کور

نه صنعت ایلر اشکار هزار نغمہ کاری کور

کنار حوض پاکده درخت سایہ داری کور

15

ویرر حیاته اهتزاز خروش جویباری کور

دوئر بنفشہ کل سمن مجوہراتہ زالدن

ویرر چمند لالہ لر برر نشان پیالہ دن

شراب رنکن آندیرر صو عکس رنک لالہ دن

دولار درون مرغزار طربلہ جوش نالہ دن

20

سکرده سیر باغہ چیق صباح فیضباری کور

دلندہ عشق نشوہ ریز لبندہ شوق خندہ ور

یولندہ هرچمن نعیم کوزندہ هر چیچک کهر

شرابی آب خوشکوار، غداسی شیر شہدوتر

*
* *

لعلك نه دم كه عاشقه خاطر گذار اولور
مانند باده اشك تری آبدار اولور

*
* *

5

بر کره جک دها کورون ای نور چشم و جان
اولدیردی حسرتک بنی اولدیردی حسرتک
— رجائی زاده: محمود اکرم —

۲ — وزن

(مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن)

10

مصراع

مشهور بر مثلد: مزراف چواله صیغماز

تقطیعی

مشهور بر — مثلد — مزراف چوا — نه صیغماز
(مفعول فا) (علاتن) (مفعول فا) (علاتن)

15

آئیده کی اشعار کذا بحر مضارعه منسوبدر:

اولسه ییدی بند کی غم مجنون مبتلا
قوشمی قرار ایدردی باشنده کی ییووان

— فضولی —

20

« حکم قدر نه ایسه انفاق ایدر مرامن
اولماز رهین تغییر بولماز فنا بو قانون »

*
* *

سز بر پرپسیکز که ای آفتاب بهجت
اک عشوه لی پرپلر ایلر سزه مدارا

*
* *

لکن نہیہ محو ایندی اول کنجی فلك بيلم
 اول کنجی کہ ایتمشدی هر یولده خدا مکرم
 احبابی طوتار صاندم بر قالج کیججه جک ماتم
 باقدم کہ کیدن کینتمش دنیاده کیلر خرم
 ۵ عالم ینہ اول عالم دوران ینہ اول دوران

— رجائی زادہ: محمود اکرم —

بحر مضارع و متعلقاتی وزنلری

۱ — وزن

(مفعول فاعلات مقاعیل فاعلات)

مصراع

10

تقلید زاغ کبک خرامانی کولدیرر

تقطیعی

تقلید — زاغ کبک — خرامانی — کولدورر

(مفعول) (فاعلات) (مقاعیل) (فاعلات)

15 آئیده کی اشعار بحر مضارعه منسوبدر:

غمزه نه دم که تیغ چکوب خون فشان اولور
 عشاق دلفکاره اجل مهربان اولور

— نفعی —

«ای کوکلیک سعادتی بر ابتسامکز

بیلسهم سزک ملکمی یا حوریمی نامکز

جسم لطیفکرله کلوب تربہ کاعمه

نولسون بکا حیات ویرشدن مرامکز

شہبال نازکزمی بو نورسیه ظهور

پرواز روحدن دها علوی خرامکز»

20

یوقسه بونی سن قولایمی صاندک
غم لشگرینی الایمی صاندک

— غالب دده —

عفوک کرمک مقاله صیغماز
تصویره دکل خیاله صیغماز

5

— نایی زاده ناظم —

اه نهدر دینجه غافل
اه دییوب خموش اولور دل
— معلم ناجی —

10

۵ - وزن

(مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن)

مصراع

عاشقده کدر نیلر غم خلق جهانکدر

— شیخ غالب —

15

تقطیعی

عاشقده — کدر نیلر — غم خلق — جهانکدر

(مفعول) (مفاعیلن) (مفعول) (مفاعیلن)

شو محس کذا بکر هزجدندر:

اعمار بشر هر دم هر لحظه بولور نقصان

آتاریده فانیدر آلدوده وار پایان

20

یر یاندن اولور پیدا یر یاندن اولور پنهان

کندی کبی دورانی بیتمکده صابیر انسان

عالم ینه او عالم دوران ینه اول دوران

*
* *

سینهك نه قدر اولمش او بنلرله مزین»

*
* *

هر باده كه سنسز ایچرم بزم بلاه
خوناب اولور البته چیقار دیدله رمدن

— فضولی —

5

نایك كه چیقار زمزمه سوراخلرندن
بلبلر اوتر صانكه كلك شاخلرندن

— نائلیء قدیم —

آتش کی توتسه یدلی اکر نور تاجلی
ای زلف سیه دوسیاھی سن اولوردك
دنیایه اکر وقت جهالتده کلیدك
طاعتکده حسن الهی سن اولوردك

10

— عونى بك —

۴ — وزن

(مفعول مفاعله فعلول)

15

مصراع

فیض سخنه نهایت اولماز

تقطیعی

فیض س — خنه نها — یت اولماز

(مفعول) (مفاعله) (فعلول)

20

آئیده کی اشعار کذا بحر هرجه منسوبدر:

کچمش کوزلم بهار حسنك

ای کوکلم اولان شکار حسنك

*
* *

(مفاعیلین) (مفاعیلین) (فعولین)

آئیده کی اشعار کذا بحر هزجه منسوبدر:

قصیدہم عاجز می عرض ایلمشدی
دریغا صورمادک بر کره حاله
شو صوک مصراع اولسون صوک خطابم
حرام اولسون سکنا سحر حلاله

5

— معلم ناجی —

حسد پرورلرک حالی یماندر
که یوقدر بر بلا بدتر حسدن
صاریلش نفسه بر مزعج ییلاندر
که چیقماز چیقماقجه جان جسدن

10

— رجائی زاده: محمود اکرم —

۳- وزن

(مفعول مفاعیل. مفاعیل فعولین)

15

مصراع

تاج سر عالمدر او کیم خاک قدمدر

تقطیعی

تاج سر عالم — در اوکیم خا — ک قدمدر

(مفعول مفاعی) (ال مفاعی) (ال فعولین)

20

آئیده کی اشعار کذا بحر هزجه منسوبدر:

ساقی بزه می ویرکه خراب اولمغه کلدک
مست رشحات می ناب اولمغه کلدک

*
* *

«مرآتى اله الـه باق الـلهى سورسـهـك

مصراع

پیشانیلقده زلفن تادل ناکمه اویدورمش

تقطیعی

پیشانیلق — ده زلفن تا — دل ناکا — مه اویدورمش

(مفاعیلن) (مفاعیلن) (مفاعیلن) (مفاعیلن)

5

آئیده کی اشعار باکر هرجه منسودر.

قالیر عالمده اهل عشقدن بر یادکار البت

سر ژولیده مویندن نشاندیر بید مجنونک

— ندیم —

کورونجه دلیری باغلاندی هیپ عشاق نالاندک

10

مکر دل باغلادر باشنده اول زلف پیشانک

— عطایی —

مظفر وقت فرصتده عدودن انتقام آماز

مروتمند اولان ناکامیء دشمنله کام الماز

— راغب پاشا —

15

شرف ویرمز درو کوهر کمال اولماز زروزیور

هنر کسب ایت هنر! باکر فصیلت کان عرفان اول

— باقی —

۲ — وزن

(مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

20

مصراع

بنی مست ایلدی بایغین نکاهک

تقطیعی

بنی مست ای — لدی بایغین — نکاهک

بونی سویلر ایشیدر بر دهن ایله ایکی کوش
— عزت منلا —

۴ — وزن

(فاعلاتن فعلاتن فعلن)

5

مصراع

صادق الوعد اولور اهل همت

تقطیعی

صادق النوع — داولور اهل — همت

(فاعلاتن) (فعلاتن) (فعلن)

10

آئیده کی اشعار کذا بحر رمله منسوبدر.

زیر شمسیده کوستردی جمال

عقلیمی آلدی او یلیپازسی آل

* *

کندینی کورمکه یوقدر حاجت

15

بیلیمکه عارف ایله نادانی

زاده طبعی ایله ظاهر اولور

هر کسک مرتبه عرفانی

* *

بزی یاد ایله دک احیا ایتدک

20

اولدیلر کیندیلر اما حساد

— باقی —

بحر هزج و متعلقاتی وزنلری

۱ — وزن

(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

آئیده کی اشعار کذا بکر رمله منسویدر:

حبذا قصر لطیف وزر نکار

کیم نظیرین کورمه مشدر شیخ وشاب

اول قدر مطبوع وشوخی دلفریب

۵ کیم کورن جنت صانیر بی ارتیاب

اول قدر روشن که فرق اولمازدی هیچ

اگا جام روزن اولسه آفتاب

صانکه بر بیت مصنعدر فلک

روضه رضواندن ایتمش انتخاب

۱۰ یادلارا بر عروس خوبدر

آینه اولمش اگا حوص پرآب

— نفعی —

۳ — وزن

(فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن)

مصراع

15

کیم نه دیرسه دیسون اول غنجه دهن دلیر در

تقطیعی

کیم نه دیرسه — دیسون اول غن — چه دهن دل — بر در

(فعلاتن) (فعلاتن) (فعلاتن) (فعلاتن)

آئیده کی اشعار کذا بکر رمله منسویدر:

20

ناوک انداز فصایه نکهی تیر ویرر

ساعد فتنه یه ابرولره شمشیر ویرر

— راغب پاشا —

کوش قیل پندمی بر سویلیوب اول ایکی خموش

تقطيعی

عاقبت كوك — لم اسير ايت — دك او كيسو — لرله سن

(فاعلاتن) (فاعلاتن) (فاعلاتن) (فاعلتن)

آتيده كي اشعار بكر رمله منسوبدر:

5 رشتندر جسمم كه دور جرخ ويرمش تاب اكا

مردم چشمم دوزر هر دم در سيراب اكا

— فصولی —

اول كه هر ساعت كولردی چشم كريانم كوروب

اغلر اولدی حالمه بی رحم جانانم كوروب

10 — فصولی —

منكر فدر ساقيا اندوه و دنيا دن مزاج

باده طوت كيم علت اندوه غفلتدر علاج

— فصولی —

سنبلې باشدن چيقارمش ياركيسو قويمش آد

15 خنده وردی تجسم اينديروب رو قويمش آد

— سروری —

۲ — وزن

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن)

مصراع

20 عاشقه عين وفادر جوريار

— فهمیم —

تقطيعی

عاشقه عی — ن وفادر — جوريار

(فاعلاتن) (فاعلاتن) (فاعلتن)

در. هربری استیصاحکارانه بر لاف، هر یهودی بر خلاف سوبلیور.
شوراسی شایان تعجب دکلمیدرکه موسووان بی زهره اوغراقلری
شو صدمه شدیده دهره باقمیوب ینه کندیلرینی طویلالمشله و آرابه‌نک
اوزرینه قدر چیمق درجه‌سند» بسالت کوسنرمشدر؟

5 او وقت چوجغک ایندیکی حرکتی باقهلم بکنه جکمبسکر:

همان حیواننک دیزکیننی بر اقوب قامچیسیله برابر آرابه‌نک اوزرینه
آتلامش و مهاجمله لزومی قدر دکل، یتشدیره بیلدیکی قدر قامچی
آتمشدر.

بو شدت اوزرینه یهودیلر آرابه‌نک اوزرندن صاپر صاپر یه دوکلمشله.
10 چوجقده طبیعی بر طور غالبانه ایله آرابه‌سنی چکوب کیتمش.
یوک صاحی اولان یهودیلرک بر قاچ دقیقه صکره آرابه‌نک آرقه‌سندن محزون
کیدشلینی کورسیدیکر هم کولر، همده آجیر اییدیکر.

معلم ناجی

عثمانلی عروضی

15 بوراده مستعمل اولان بعض اوزانک تحریرینه لزوم واردر.
رشاد بکک (نمونه شعر و انشا) عنوانلی یازدیغی اثرده تقسیم
اوزان ایچون اختیار ایندیکی اسلوبی برده تنسیب ایندک.

بکررمل و متعلقاتی وزنلری

۱ - وزن

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

20

مصراع

عاقبت کوکلم اسیر ایندک او کیسولرله سن

— ندیم —

قاچ کشی به قارشی سویلیور؟ اوتوز قدر یهودی به؟
هم «موقلیمیک، قامچیلام!» دییور، همده انده کی قامچی بی
مدهش بر صورتده صالایور.

نه اولمش؟ نهده اولمش؟ یهودیلر چوجغه نه یاپه بیلمشلرده چوجق
قامچی ایله بونلری تهدیده لزوم کورمش؟ دیه صومومق نیتند 5
ایسه کر ایضاحات آتیبه اماله نظر بیورکر:

بو نورسیده قهرمان اکثریا محمود پاشا باشنده جولان ایلر. بر آراهه سی
وارد. آنکله یوک طاشیر. پاره قزانیر. عائله سنک مخفیف احتیاجاتنه
باردیم ایدر.

کچن کون بر قاچ یهودی یوکلرینی بزم مهاجرک آراهه سنه یوکلنمک 10
ایستترلر. پازارلغه کیریشیلیر. هر قاچه ایسه طرفین راضی اولورلر. برده
چوجق اشیایی یوکلدوبده تمام یوله روان اوله جغی زمان یهودیلر
قراردن جایه رف یوکلری آراهه دن ایندرمکه قالقشمزلومی؟

اوج درت یهودی بر دن آراهه به طوغری بر هجوم کوسترلر. چوجق
بو حقسزلغه قارشی سرلوحه مز اولان سوزی سویلیه رک قامچیسنه بر آز 15
حرکت ویرر. یهودیلر دیکیش طوندیره میوب یوز دوندیرلر.

نرده ایمشلر؟ درحال بر چوق یهودی طویلانیر. یوک صاحبلی
یتیش فرقه معلونه دن قوت آله رف آراهه نک اوزرینه بر دها یوررلر. چوجق
بو دفعه قامچیسنی دهشتنلیجه صاللامغه باشلار. ملاحظه بیوریلورمی؟
آراهه جی بر ایله قامچی بی صالادیغی خالد دیکر ایله ده حیواننک 20
دیر کیننی طوتیور!

یهودیلر غایت کولنج بر خالدینه رجعت ایدرلر! کولنج اولمسی شوندن
لازم کلیورکه بو رجعتده یهودیلر دن بر قاچی سرعتلرینی یکه میوب
یکدیگری اوزرینه دوشمشلرلر. کچن آدملر ده بحق آراهه اوشوشمشلر

زواللېنك اضطرابي آرئدى. چونكه «شاعر بابا! پر آر چال باقهلم!» ديين اولدى. نهايت شاعر تابع رشيدك يوزينه معنالى پر صورتله باقهرق ديدى كه: «اولاد! بوراد» شاعرلر وار ايمش. كوستر امتحان اولهلم. مشهور زمان اولهلم» جواب آلهمدى. ياران صوصديلر. پر دقيقه قدر زمان ۵ پر سكوت عمومى ايله كچدى. مشتيرلر هپ بو دهشتلى شاعره باقبور. لردي. برده كوشه نك بربندن پر سس ظهور ايندى. شاعره خطاباً ديدى كه: «بوراد» ساز شاعرلر اوتهمز، اوتسه لده ديكلين بولنمز، بورايه كلنلر هپ قلم شعراسيدر. آكلادكمى قوزم! بوراسى طاووق بازاری دكلدر»

10 بونك اوزرينه شاعر ايچون اوراده اوزون اوزادى يه ساز چالهرق پر هاجويه اوقومق وار ايدى. فقط حريف ينه پر آر اديب ايمش كه اويله ياپمى ده «اي والله بابام!». ديه رك سازينى اوموزليوب چيقدى كيتدى.

صكره تحقيق ايتدم. مكر سازليه چيقيشان ذات رشيد افندى. 15 يه دوام ايدن شاعرلر ك اك آتشرلانى عد اولنور، نفعيانه ديلندن قور. قيلور بربسى ايمش.

استانبولده نه قدر سازلى شاعر وارايسه هپسنه بربدن نصيحت ايدرم كه اولاً ساز چالهرق بربى انتخاب ايتسونلرده صكره تازنه يه ال اورسونلر. يوقسه ايشلرى يمان اولور. زيرا بر زمانده يركه سوز سازه 20 غلبه چالبور.

«صوقلميك، قامچيلارم!»

بونى كيم سويليور بيليرميسكز؟ اون اوچ، اون درت ياشنده تخمين اولنور سرباز، چالشقان پر مهاجر جوجعى!

حاجی رشیدك دكانه تا بوغاز ایچندن آدملر کلیورلر بو آدملر هپ ادبیات مفتونلری، دها طوغریسی شعر مراقیلریدر.

اوطورلر اوطورلر حاجی رشیدی یانلرینه چاغیر «رف اصول ایله» «بوراد» شاعرلر وار ایمش، هانی؟ «دیه سوریمورلر. او زمان حاجید» کی تبسمی کورملیسکر! ویردیککی جواب ایسه همان «اوت افندم اوت!» 5 دن عبارت کیدر.

اک تاحفی شوراسیدرکه کچن آقشام حاجی رشید» سازی اومورند» عجیب الهیکل پرشاعر چیقه کلدی قیودن کیرنجه شویله بر اطرافنه باقندی. گندینه بکزر کیمسه بی کوره مدی. دونهک ایستدی، دونه مدی. اوتاندیمی نه اولدی؟ کچدی بر کوشه یه اوطوردی. 10 شاعر» کوزلرک پارلایشنی کورملی ایدیکر. هله دهشتلی سازینه هیچ باقمغه کلمزدی. ادمک مطلقا کوله جکی کلیردی. مشهور عاشق غریب حلب الشهبان هنوز عودت اینمش قیاس اولنوردی. او صر» نی چاره عاشق غریبه اثنای وداعده والد» سی طرفندن سویلنیلن:

«وار غریبم! صاعلق ایله کله سین!» 15

سوزی انساندك خاطرینه کلامک ممکنمی اولور؟ دها نه لر کلیور اما سویلنمزکه! نه یپارسین؟

سازلی شاعر» باقش کورش ایدن اولدی. حریف صوموتمغه باشلادی. بش اون دقیقه کچدیمی بیلم او قوجه ساز» شویله بر کر» ال ایتدی. «طین طین طین!» صداسی قرائتخانهك ایچنی طولاشمغه باشلار 20 باشلامر هر کسك کوزی صاحب ساز بی انبازه توجه کوستردی. بونک اوزرینه حریف طینغرتی پی کسوب اییجه شاعرانه اولان بیقلمرینی دوزلتمکه باشلادی. شاعر بیق فالیله مشغول اولدیغی صر» انظار اهمیت اوزرندن منصرف اولیوریدی. هرکس ینه صحبتنه طالادی.

غالباً و یردیکی قرار قطعیدن نکول اینتمشدی. چام آغاجلرینک
آره‌لرندن پیدا و نهان اوله‌رق اوینه طوغری سرعتله عودت ایدیوروی.
متفکر برچهره، متأثر بر حال ایله اوینه کیدرک رقیقه‌سنه هیچ بر
شی سویلمدن طوغری اوطه‌سنه چیقدی. مندرک اوزرینه قپانوبده
۵ حچقره حچقره آغلامغه باشلایناجه، حرمی کمال اعتنا و نراکتله اوطه
قیوسنی آچه‌رق «اوقدر حایقراق آغلامه. کدیلریمی می قورقوده -
جقسک!» دیدی.

سامی پاشنازاده

سزایی

شاعرلر

10

کچنده (دیرکلر آرسند» شاعرلر) سرلوحه‌سیله یازمش اولدیغکر
تکف بر بند - دیرکلر آرسی مداوملرندن صاییلان بعض نکته
فروشان شعرامز مستثنی اولدقلری حالد» - هرکسک ذوقنه کینمش،
خصوصیله چایجی حاجی رشید افندی مخلصکری بایرامه قاروشمش
15 بکری قدر دلشاد اینتمش ایدی.

«دیرکلر آرسند» چایجی رشید افندینک دکاننده شاعرلر واریامش»
آوازوسنی ایشیدن دکان مذکوره قوشیور. قوجه رشید دخی ارباب
شر بک بو وجه ایله هجومنی کوره‌ک جوشدقچه جوشیور. جوشملی یا!
بن‌ده اولسهم جوشارم. طوره‌مم. باقسه‌کرا! بزم یکی شاعرلردن بریسی
20 نه دیمش:

چکجه‌م مملو اولنجه خاطریم پرجوش اولور

شاد اولور اول رتبه‌کیم بعضا دخی مدهوش اولور

خبرکر یوق، بند مذکور اوقدر حسن تأثیر حاصل ایتدی که

زمان محبوبه شرقی اولان کونش صبرمه صاچلرینی دریلی بی قرار
 صفانك اوزرینه دوکهرک نورانی یوللر، مذهب ایزلر، آجدیغی کبی
 قارشو طرفده کی اوزاقدن اوزاغه کورینان صودن عبارت افکاریده
 عشقانه صورتده تهییج ایدیوردی. بر خیلی زمان دکرک ویردیکی
 حیرت مفتونانه ایچنه طالب کیتمش ایکن حقیقتک دست خیال⁵
 شکستی بتون وجودینی صارصرف کنديسنی بولنديغی حال بیهوشیدن
 اویاندیردی. ساعت ایلرولمش، اوکله تقرب ایتمشدی. اوبنه بر ده
 عودت ایتماک اوزره ویردیکی قرار، قطعی ایدی. بو بللی. فقط اوکله
 طعمانی نره ایدجک؟ آقشام نره کیدجک؟ کججی نره کچوره-
 جک؟ بر حیات مستقل، بر قرار قطعی پاره یله اولور. حالبوکه کنديسنک¹⁰
 صباح طعمانه بیله کفایت ایدجک پاره سی یوقدی. حرمنک احصار
 ایدرک شمدی سفره نك اوزرینه قویدیغی صباح یمنکک دومانی کوزنده
 توتمهک باشلادی. کناره نشین تماشاسی اولدیغی دکرک دالغهری
 یواش یواش ساحله چارپدقچم کنديسنه «کیت کیت، حرمه
 کیت!» دییوردی. یا کدیلر!.. بونکله برابره حرمنک «سن ممنون¹⁵
 اول که بن کدیلری سوییورم. یا بونلرک یینه ارککلی سوسم...!»
 سوزی معقول دکلمیدی؟
 عالم تنه ایید «حال انفرادی آرتدیران خروسلرک صدای غریبانه لری
 بولنديغی یره عکس ایتدکجه «کیت کیت، حرمه کیت!»
 دییوردی. کلیسالر اوکله وقتنی اعلان ایچون چاک چالغیه باشدیلر.²⁰
 او سکون و سکونت ایچنده اوزاقدن اوزاغه عکس ایدن چاکلر هپ
 بر آغردن بر آهنگ مطرله «کیت کیت، حرمه کیت!» سوزینی
 تکرار ایدیورلردی.
 آیلغه قالدی کلدیکی یولدن یوریمکه باشلادی.

بنون اظه خلقی سرخوش ایتمکه ایدی. سوقاقد، میخانده
«لاترینه» نك اطرافنده بر چوق خلق هپ بر آغزدن اظه نك
سوقاقلرنده طنین انداز، اجتماع كاهلرنده رقص آور، نشانی قزلك
لسانلرنده سوکیلیلرینه بر خطاب محبت پرور اولان

5 جورجی، جورجی، جورجاکیمو

نساخرو، پولاکیمو!

شرقیسنی سویلیورلردی: بولندیغی حال یأس و حزنه قهقهه زن
استخفاف اولیور کبی کلان بو شماتنك آره سندن کچهرک (جافومو)
یولنی تعقیب ایتمکه باشلا یخه منظره طبیعتك لطافت و علویتی،
10 او کیجهیی کچیرمك ایچون بر ملجأ تکریمسیله بی قرار اولهرق هر
طرفه منعطف نظرینه شعشعه پاش اولدی. هوا کوزل، روزکار ساکت،
مرمره لاجورد ایدی. بر دها عودت ایتیمه جك. بو مقرر! اوتوز اوچ
سنه لك رابطه ازدواج قیرلش، آرتق یالکر باشنه قالمشدی. شو یالکرلر
مؤثر دکلمی؟ اوتوز اوچ سنه دنصکره هر یرد، هر شیئه قارشو یالکر! بو
15 واسع دکره، بو دورا دور افقله قارشو یاپه یالکر!

حتی سما بیله او لاجورد کوزلریله کندیسنه شفقت و مرحمتله
باقیبوردی.

بر طرفی قیرمه لر ایچنده قالمش مائی اطلس کبی خفیف صورتده
منموچ دریا، دیگر طرفی ییشیل بر جمائل کبی یوقاریدن اشاعی یه
20 طوغری صارقهرق رنك طراوتلرینی هر موسمه محافظه ایدن چالبلرله
چام آغاجلرینك فاصله ویردیکی بر یولی تعقیب ایدیوردی. تفکرات
عمیقه ایچنده غائب اولمش بر حال ایله بر آز دکر کنارینه طوغری میل
ایدوب اوکنده بالف آولامف ایچون بر کدینك سیندیکنی کورنجه
همان یولنی دکشدیرک یوقوش چیقمه باشدی. یورغولییه واردیغی

سوز بینمزد.. بو تبسم، بو ایملی محبت، بو عشوه، بو معامله نواز شکارانه قوجه سنک یأس و حدتنی خیلیدن خیلیدن و تسکین ایتمشدی. جامه خواب آرامنه چکیلوبده بر طرز غالبانه ایله آوازندیغی ایاقلرینک آجی آجی طرمالندیغنی حس ایدنجه تلاش و خلاجان ایله یورغانی قالدیروب او بیوک کوزلریله باقدی. کدی! همد صباح قهوه سنی 5 ایچن بیاض کدی! غالبا بو آقاجانلر اشتراک اموال و عیال طرفداری ایدیلرکه بچاره نك سریر اردواجندهد بیرلری واردی. حرمک متصرف اولدیغی بو اوده کندینه هیچ جای قرار براقمیان کدیله نهایت الامر حرمیده الندن آلمشدری.

کیجه یاریسی ویردیکی بر قرار قطعی اوززینه صباحین ایرکن 10 قالدقرف کندیسنه عائد نه قدر اشیاسی وارسه بر صندیغه وضع ایله آشاغیکی طاشلیغه ایندیبردی. آرقه سنه پالطوسنی، باشنه شایقه سنی کیهرک ایپلرله باغلدیغی صندیغک اوستند اوتورمشدی. اشته او زمان: «یا بن، یا کدیله؟» سوآلی ایراد ایتمش وکدیله جواب مایوسانه سنی آلمشدی. 15

الوداع! الوداع! آرتق بر دها عودت ایتماک اوزره یولنه چیقدی. محزون، متفکر، بر حال ایله کوچکی بیوکی بر طاقم نسبتسز اولرله دکانلرک تشکیل ایتدیکی چارشودن کچیپوردی. سوقاگک اورتسند آیاقلری چپلاق، البسه لرینک بیرتیق بیرلندن تنلری کورینور بر طاقم اطفال سفالتک حایقی شهرف اویناقلرینی دالغین دالغین سیر ایتدکد- 20 نصکره غالبا تصدق ایتمک نیت عاجزه پورانه سیله جیپلرینی برر برر قارشدیروب ینه غالبا هیچ بر شی بوله مدیغندن یولنه دوام ایتدی. بر از اوتنده کی میخانه نك، شرق شاعرلرینک رونق خیال لردن اشعال ایدمش قندیلهک تنویر ایلدیکی قرانلق کوشه سند بر «لاترینه»

دعواسنه قالقيشه جغم. باقلم! او زمان بو خير سز لرك، بو حيد و دلرك بر
دانه سنى بوراده كوره بيلير ميسك؟...»
پالطوسنى شاپقه سنى كيدى. قپويسى قيراجق كى شدتله چكرك
اودن چيقوب كندى.

قائم مقام بك افندى مرام اكلاميور! (روسينى) اخفاد كرامندن اولان
بو موسيقى شناس ايتاليالى حرمت و عدالت استر. بو بدخت قوجه
محكمات محفانه و شكاييت عدالت جويانه سنى قارشوسنده كينك ذهنة
وضع و القا ايچون چيمناستيق ياپار كى آلر ينى قالديره رى بر عجمى
10 آقتوره غبطه بخش اوضاع و حركات مبالغه كارانه الله افهام حقيقتنه
چاليشيور سنده ممكن اوله ميه جغنى اكل اينجه حدتله اطه لر قائم مقامى
بك افندى يه «هر كسك قاري سنك قاشنه گوزينه، يوروييشنه كينيشنه،
قاريشير سكرده بنمكينك شو مناسب تنسز مجتنه، شو مضر حيوانلرينه نچون
مداخله يي رد ايد ييور سكر؟» شكاييتيله مأيوسانه اوينه عودت
15 ايد ييور دى. اوينه عودت اينديكى زمان حرمى نزولك تهديد اتندن
دهشتياب اولديغى ايچون تتره مكه باشلامش آلتمش سنه لك باشنى
صالا يهرق و ناز و عشوه ايله بر كوزينى سوزرك متبسمانه «سن منون
اول كه بن كديلرى سوييورم! يا بونلرك يرينه حريقلرى سوسم....»
ديدى. او بيوك، او بوروشمش چهره سنك صارقيف ينافلرى حال
20 تبسمله كرى يه طوغرى چكيله رك خانه چشماننك كولگه سى ايچنده
قلان سونوك كوزلرينه كلان بر رونقله درميان اينديكى بو محكمه
شو خانه قوجه سنه همان حق و پرديره جك قدر مناجذب گورندى.
او كجه بر طور ستمكارانه ايله هيچ بر سوز سويله ميه رك يتاغنه كيردى.

بازانه ايله يوزلرينى تميزليرك صفاي خاطرله صباح قهوه آلتيسنى
هضم ايتمكدە و اوكله طعمانه حاضرلانمكدە ايديلر.

صاحبة البيت طرفندن كنديسنه ترجيح اولنان بو حيوانات
مفتريه سندن احوال لاقيدانه لرى حدتنه طوقنه رق صفيه چيقدى.
اورا: «مرديوآنك اورته بصامقارندە، بيقلى، يوزى، باشى، سياه لكه لره 5
بوياشمش بياض كدى بى كورر كورمز: «قهوه مى سن ايجدك! فدجاني
سن قيردك! اويله مى؟» ديه رك اوطنه سندن باستوننى آلوب آياقلىرينك
اوجنه بصارق يواش يواش كدينك ياننه صقولدى. حاضر اننه فرصت
كچمش ايكن استديكى كى انتقامنى آلف ايجون وجودينك اك
جان آله جف يرينى نشانلدى. باستوننى قالديردى. كدى قملدايور. 10
قاجه جف. دكنكى شدتله اوزرينه ايندير ايندير سريع السير اولان
بو آفاجان همان صچراينجه آياغى قيارق عظيم بر كورلتى ايله
مرديوآنلردن آشاغى يوارلدى. مرديوآنك آئنده قولنك سيزلاديغندن
شكايت ايدركن ينم ديكر موجوديتى اولان قازيسى قارشوسنه چيقارق
«هبيج كدى يه اويله ووريلير مى؟ يا بر يري قيرلسيدى....» دينجه 15
زوالى حريف شدت و حدتله: «بن سكا شمدى كوستيريم، ديه رك
اوطنه سنه چيقدى. حرميد» كنديسنى تعقيب ايدر كمال سكونت و
ملايمتله دييورديكه نه ياپه جقسك؟ نه ياپه بيليرسك؟ سويلده
بندە اكلايم!

بر جامك ارقه سندن كوريلان قويلجيم كى، رنكلى كوزلكدن 20
عكس ايدن بر طامله ياشه جاي قوار اولان بيوك كوزلرينى؛ آئشمش
سنه نك اوزرنده نشانلر لكه لر براقه رق كچديكى حرمك يوزينه عطف
ايله «نه مى ياپه بيليرم! حكومت مجليه يه مـراجعت ايد» حكـم.
سـنـك كـديـلـر كـدن سـرقت مـاكولات، غضب اموال، تعرض مسكن،

سنه‌نك صغوق قيشند» ايصنمق ايچون ياقديغي آتشك قارشوسند»
دوشنورلر، صفه‌لرند»، اوطه‌لرند» سامعه خراش سسلريله غوغا ايدرلردى.
كوندن كونه اطوار كستاخانه‌لرينى آرتدير»رق تكثر ايدن كديلر بو
آدمه اوند» بر جاي توقف براقمامغه باشلديلر.

۵ بر صبح غايت ايركن اويانه‌رف كندى عالمند» بر قهوه آلتي اينمك
ايچون كوچك اوطه‌سنه چكلكديكى زمان، سوققد» بر طاقم چوجقلىك
آغلاديغنى ايشيد»رك پنجره‌دن طيشارى باقدى. سامعه رقتنه عكس
ايدن كديلر آواز» مجالده و مشاتملى اولديغنى اكلاينجه، آلداند-
يغندن طولايى كمال حدتله اسكمله‌سنه اوتوردى. اسكمله‌يه قعودند»
10 يوزينك ايكي نقطه منتهاسى اولان تپه‌سييله، چكه‌سى كيرويه
طوغرى چكيك، بيوك و برآز فيرلاق كوزلريله بر آراييجيلق حالى كسب
ايدن يوزينى ايكي طرفه دوندير»رك حيرتله اطرافنه باقنبوردى، زيرا
كدينك بى اتمكنى چالمش، ديكى سودلى قهوه‌سنى ايچميش، اونه-
كيد» فنجاننى قيرمشدى. كندى كندينه يأس و حيرتله «كيمه
1۵ مرام اكلاملى! بو كبرلى، وفاسر، نعمت ناشناس حيواناتك قادينلر البته
طرفدارى اولور. ذاتاً كلى قاديندر» دييوردى.

بر كونك محصول مساعيسنك بويله محو و هدر اولمسندن تأثرله
باشنى الهه دايابه‌رق پنجره‌نك اوكنده اوتوردى. اشته اوراد»، ديوارك
آلتند»، قهوه‌سنى ايچن، اتمكنى چالان، فنجاننى قيرن كندينى
20 صبح كيغندن محروم ايدن و الحاصل اوند» بتون راحت و آسايشنى
سلب ايليان كديلر، كوشه قارشو ايانوس كى مجلا سياه، قار كى
بياض، صارى بنكلى، ألوان رونق افزالى و هر آن و ثانيه رنگلى ديكيشن
چشمان پرتو فروزانلرى نظرلرد» بر قوس قزح تشكيل ايتديكى ائناد»
اوك آياقلىرىنى ابتدا آغزلىينه كتوروب نسوانه مخصوص بر طور عشو»

II.

كدیلر [۱]

— خانم! اك صوك جوابكى استرم. يا بن، يا كدیلر؟

— كدیلر!

بر قوجه‌نك مایوسیتی، بر قادینك هوسات بی ثباتی، محبتك، چمنزار صفا اوزرینه تمللرینی نهال كلدن، هوای سودا فزای بیقراره قارشو ۵ جاملرینی نوردن، اثاث بیتیه‌سی تولدن، بنا و تفریش ایندیكى سرای ازدواجك انهدامی، هپ بو بر قاچ كلمه‌دن عبارت اولان مكالمه‌ده مندمچ ایدی.

كدیلر! اوپله‌می؟ دیمك كه اوتوز اوچ سنه‌لك بر رفاقت يكوجودانه نتیجه‌سی، كلمه معمای ازدواجك حلی، بو جواب اولیور. اوتوز اوچ 10 سنه اول، ازدواجك ایلک آیلرنده، ابدیت محبته، بقای سودایه ییمنلر ایدن لسان عاشقانه‌دن، كندیسنك كدیلره، هر درلو معنا و مزیتدن محروم بر میل کیفی‌یه فدا اولندیغنی ایشتمك قییمت انسانیه، و حیثیت اهلیه‌سنی اخلاص و تهیج ایتدیكندن ارتق بو حاله بر نتیجه ویرمك قرار قطعیسنی اتخاذ ایلمشدی. زواللی قوجه! حرمك، 15 متصرفه اولدیغی اوه، جلب و جمع ایتدیكى یكرمی اوتوز كدینك تعجیبات و تصدیعاندن آرتق بیزار اولمشدی. اوك ایچنده صاحب البیندن زیاده بر روش آمرانه ايله قوبروقلرینی قالدیروب بو بدبخت قوجه‌یه بر نظر استخفاف و استحقار عطف ایدرك طولاشان بوكیرلی حیوانات قنایه‌لرینی استیلا ایتمش، قولتوق صندالبه‌لرنده اویورلر، او 20 [۱] بیوك آطه‌ده جریان ایتمش بر وقعه‌نك استنساخیدر.

دولت صفویه‌نك زعم فاسدنجه خلافت اسلامیهیی باتیرمق ایچون
آناطولیئنك عر طرفه تسلیط ایتدیكى بیناموس جاسوسلرئ یادگار فسادی
اولان بو جلالی رافضیلر ایسه اردونك همان نصفه قریب ایدی.
دشمن قنیر» قرنه گلدجه قوردیغی اردونك اطرافنه اسکی فن
۵ حربلرنده معتاد اولدیغی وجهله خندقلر قازارق و مترسلر یاپارق — او
وقتک تعبیری اوزره — «طابور باغلادی». بونك اوزرینه اردوی همایوندن
براز سوارى دشمنه قارشو واردیلر. فقط گیدنلر سپاه و یا سلحدار
طاقمندن اولیوب جلالی دوکوندیسندن اولدقلرندن بر ایکی آتیم
تفنگده دشمنك قره قولرینه مغلوب اولهرق گیرویه رجعت ایتدیلر.
10 یالکز بگلرکندی توابعی و زیر اداالرنده بولنان سناجاغك نفیر عامیله
اردویه ارقه ویرهرك یرلرنده ثبات ایلدیلر.

دشمن ایسه «اکری» مظفیت مشهوره سنی — عساکر اسلامك
بویله درینتی مقوله سی بوزلدقن صکره یگیچیری و سپاه قوتیله —
قزانش اولان غازی ابراعیم پاشانك بو اردویه سردار اولدیغنی
15 ییلدیگندن مغلوبلری تعقیبه جسارت ایده مدی. یالکز مترسلرندن
طوب آتمغه باشلادی. فقط گلّه اردویی طوتمیوب اوزرندن آشادی.
اوگون اقسامه قدر معهود سرن کچدی و لوندان حشراتی جنگه
طوردیلر. فقط حرکات حربیه لرنده عساکر اسلامك شانی اولان ثبات
و شجاعتدن اثر یوقدی. گیجه ایریشنجه ایکی طرف یرلرینه
20 عودت ایلدیلر.

دشمن او کیجه طابورینك (که بالاده دخی بیان اولندیغی
اوزره تعبیر قدیمه گوره اردوسی دیمکدر) اطرافنی قوجه قوجه قلله
و درین درین خندقلره بر قات دها تحکیم اینمکه باشلادی.

کمال بك

قورقار قنیزه امدادینه یتشمگی و سردار اکرم اردوسیله محاربه ایتمگی حسن پاشا ایله اوغراشمغه ترجیح ایلدی.

فائزینک روایتنه گوره ایمپراطور امراسیله مشاوره ایتدکجه «بن میدانده» کی بر ارسلان ایله اوغراشمگی دلکده کی بر تلکینک اوزرینه وارمغه ترجیح ایدرم» دیرمش.

5

ایمپراطور بورای اوزرینه یوز قرق بیگ عسکر و یوز طوپ ایله قنیزه گلمش ایلدی. سردار اکرم اردوسی ایسه برمعناد یوز یگرمی بیگ کشیدن عبارت ایلدی.

فقط شورالرینه دقت لازم گلورکه عساکر اسلام م اردو ایله محاربه و هده قلعیدی محاصره ایدرلریدی. قلعهنگ محافظلری ایسه عموم تاریخلرئی روایتناجه التمش بیگ کشیدن متجاوز ایلدی.

بوندن بشقه ابراهیم پاشانگ حسن اخلاقی عسکرجه معلوم اولد- یغندن تریاقی حسن پاشانگ بودین محافظه سنه مأموریتنی افراد عساکر ابراهیم پاشانگ رقابت وحیله سنه حمل ایتدیلر. آنگچون

عمومی سرداره کوسکون اولدیگی گبی ابراهیم پاشا مرحومدن اول مدت مدید سردارلق مقامنی تلویث ایدن برقاچ نااهلیگ اثری اولهرق عسکرئی شیرازه انتظامنده پک زیاده خلل گلمش و جلا- لیلکدن یتشمه بر چوق حیدودلر - فائضی نگ تعبیری اوزره -

«ایپدن قوشاق و تختندن بیچاقله اموال بیت المالی یغما ایچون» کیمی سرن کچدی، کیمی لوند نامیله اردویه النحاق ایتمشلریدی، 20

که اڭ بیوک معرفتلی دشمن ایله محاربهیه باشلانور باشلانمز «یولداشلر! آلمان دشمننگ آتشنه طیانلمز. باشیمزڭ چاره سنه باقم!» بو ذاتی دانشقلی دوگوش». گبی برطاقم ترهات ایله گیرویه دونه رک اردوی همایونگ آغرلغنی غارت ایتمک ایلدی.

محاصره‌نك اون بشنجی گونی قوشلق وقتی قلعه طرفندن بر شدتلی
صدا قوپار. انسان وجودی قدر طاشلر، طوپراقلر گوکلرده اوجمه
باشلار. ایکی ساعت مدت طوزدن، دوماندن گوز گوزی گوره‌مز اولور.
طوز، دومان آچیلوبده اطرافی مشاهده ممکن اولنجه باقارلرکه قلعه‌نك
۵ ذاتاً موجود اولان ایکی قله‌سندن بری بیرندن غائب اولمش!
صکره‌دن تحقیق ایدرلر که مکر دیس و دولتی گرچکدن سون بر
عسکر قلعه‌ده اسیر بولنه‌رق سردار اردوسندن آتدیغی گله‌لر
سپرلرده آچیلان گدیكلری طولدیرمق ایچون انغارییه سورلد-
یگی صروده جبخانه‌نك قیوسی آجیق بولمش و شوکت اسلامی
10 اعلان ایچون هر نصل ایسه الینه کچوره بیلدیگی بر یانمش قتیلی
بیک قنطاردن متجاوز اولان باروتك ایجنه براغ‌رق دشمنندن
بر اوچ بیك قدر آدمی، قلعه‌نك محافظیه برابر جهنمك اسفل
سافلینه، کندی و کندی گبی اسیر اولان یوز یتمش قدر مسلمانی
اعلای علیینه گوندرمش ایمش! رحمة الله علیه.

15 نمجه ایمپراطوری اولان فردیناند — که بو محاربه‌ده اروپانك
مجموع قوتنك رئیسی ایدی [۱] — بودین اوزرینه کنمک تصویرده
ایکن حسن پاشا مرحومک بودین قلعه‌سنی محافظیه مأمور اولدیغی
خبر آلدجه نیتنی تحویل ایدرک، یعنی عادتاً پاشانك مهارتندن

20 [۱] چونکه آوستریا دولتی رسالت عیسویه معناسنه [آپوستولیک]
عنوان دینیسیله قاتولیک مذهبده بولنان اروپا حکومتلرینک اک
متنازی اولدیغی کبی آوستریا ایمپراطورینه دخی روما ایمپراطوری
نامی اضافد ایدیلیر ایدی. بو سببله پروتستانلردن ماعداً اروپا
قوای مجموعه‌سنه ریاست ایتمک حقنی حائر ایدی. للطابع

و [لاده] قلعه‌لری بی بلا آرام ضبط ایدرک اردوی همایونه التحاق ایلدی.

سردار اکرم مرحوم حسن پاشایی یانندن غائب ایتمیش ایسه ده قیوجی مراد پاشا و لالا محمد پاشا گبی — دنیایه اقزانی نادر گلیر — ایکی قهرمانک وجودی اردوی همایونک بعونه تعالی مدار مظفریتی ۵ اوله جغنه امین اولدیغنی فائضی مرحومه سویلر ایمش. روایت فائضی نک کنابندندر.

قنیزه قلعه سنک اوزمان — مشهور تاریخ صاحبی نعیمه روایتینه گوره — ایکی طرفی برر اوق آتمی سازلق و باتاقلق ایمش. اطر- افیده اورمانلی طاغلرله محاط اولدیغندن مترسله یقین وارمق 10 و یاخود لغله آتمق قلیل اوله ماز. گوند قلعه یه آنجق دردر، بشرپوز گله آتیله بیلورمش. طوپلری استنیلان برلر ایریشدیرمک ایچون صو اوزرینه چبوقدن حصیر گبی چینلر اورلرده بر طوب عرب- سی کچه جک قدر یول یاپارلر ایمش. او چیتلر آنجق برگون طیا- نرمش. — ابرتسی گونی یا تعمیر و یا تجدید اولنورمش. قلعه یه 15 یقین اولان باتاقلریده اودون یوکیله طولدیرمغه چالیشورلرمش.

فن حربک او زمانده بولندیغی درجه یه دقت اولنسون! اسلامک غیرتیده گرز اوگنه آلسون! ظن ایدرز که منصفانه دوشونیلور ایسه سلستره رساله سنده محرر وقایع «مبالغه در» دینیلهمز. — بحث ایتدیگمز روایت نعیمه تاریخنک استامبولده مطبعه عامره ده آلتی 20 جلد اوزرینه باصیلان نسخه سنک برنجی جلدینک ۲۳۹ رقمی صحیفه سنده در. مراق بیوران تحری ایده بیلور.

هرنه حال ایسه سردار اکرم بویله چیت اوزرندن طوپلر یوریده رک و عقله فکره کلمر همتلر ایدرک قنیزه نک محاصره سیله مشغول ایکن

بگی دلی نصح بگت جاننی فدا ایتمسيله بوبوفجه قلعه‌سی اوج
 گونده فتح اولندی. و سلیمان احمد اول زمانده حلبه استیلا ایدن
 جان پولاد وقعه‌سند» مراد پاشا مرحوم صدر اعظم و تربیاتی حسن
 پاشا مرحوم روم‌ایلی بک‌لربگی ایدی. بو فقیده اردو قاضیسی
 ۵ بولندم.

بوبوفجه‌نک فتحی مژده‌سنی آلدندن صخره سردار اکرم عموم
 اردو ایله اورایه گیدر. و قلعه‌نک آلتند» بر مکمل آیف دیوانی تربیت
 ایدر. حسن پاشا مرحومک رأیله اردونک، دشمن خبردار اولقسزین،
 قنیزه محاصره‌سینه عزیزننه قرار ویرلر. فقط اوصره‌س سرحد اسلامک
 10 کلیدی مثابه‌سند» اولان بودین قلعه‌سی دخی دشمنک هجومی
 محاطه‌سند» بولندیغندن امرادن بعضیسی «دشمن بودینه کیدرسه
 بر نه یاپارز؟ دشمن اردوسنک نرینه توجه ایده‌جگی حالا معلوم
 دگل. نه جاسوسلرمزدن و نه طوتدیغمز اسیرلردن قناعت ویره‌جک
 برخبر آله بیلدک.» دیمکله اصحاب شورا ترد» باشلار. قیوجی مراد
 15 پاشا مرحوم «المژده» ایکی ارسلان وارکه بری سردارمز بریده حسن
 پاشادار. حسن پاشایی استدیگی قدر عسکرله بودین محافظه‌سینه
 گوندرر؛ بز سردارمزله قنیزه‌نک فتحنه گیدرز. بعون الله؟ ایکی
 طرفکده موفق اوله‌جغنه شبههم یوقدر.» قولیله عمومی اقناع ایدر.
 حسن پاشا مرحوم بودین محافظه‌سینه گیدر؛ بودین محافظه‌سند»
 20 بولنان لالا محمد پاشا — که او زمان روم‌ایلی بک‌لربکییدی و مؤخرأ
 ابراهیم پاشا طرفندن حین وفاتند» سردار نصب اولنه‌رق و سلطان
 احمد اول زمانده صدر اعظم اوله‌رق تساریخلرده نمچه سفری دیو
 مشهور اولان و یگر می بیلدن زیاده اوزایان محاربه‌یه غالبانه ختام
 ویرن ذاتدر — بودیندن ایالت عسکری ایله چیقارق و یولده [براندوار]

طرفه یعنی بوبو فچه سمننه دوندیگنی حسن پاشا گورنجه ات قالد-
 یر رف طوغری سردار گئی یاننه گلوب « اوغلم نرینه کیدیوروز؟ » دینجه
 سردار « بوبو فچه کنیمیه جکمیدک؟ » یوللو مقابله اینتمکله غازی
 مرحوم « خیر اوغلم! بوبو فچه کنیمیه جک ایدک. بوبو فچه بی قنچ
 ایدک جک ایدک. پادشاه اسلامت اردوسی اویله بر پلانقه بی محاصره - ۵
 یه تنزل اینتمز. اشته دیاربکر بکلر بیگیسی مراد پاشا - که سلطان
 احمد اول زمانده صدر اعظم اولان و دولت علیه بی بیگ بلادن
 قورتاران مشهور قیوجی مراد پاشا مرحومدر - بر مسلملن و دراینلی
 بنده نذر آلی گوند، قلعه بی قنچ اینتسون » دیر. سردار مرحوم
 دخی « پک اعلا پاشا باباغم! اردوده حقیقنده سردار سن سک! نه 10
 استرس امر اینت اجرا اینتسونلر. » سوزیله غازی مرحومی طرفندن هر
 ایشده مرخص تعیین ایدرک چادرلی ایندییر. و مراد پاشا مرحومی
 یثیجری کتخداسی محمد اغا ایله برابر اقتضاسی قدر عسکر ایله
 توکیل ایدوب بوبو فچه نك قنچه گوندلر.

حسن پاشانک کرامتی بوند « د ظاهر اولدی. بو رأینی اشتندیگم 15
 زمان یاننه کینتمش و « بوقدر وقت سرحد » سکر. گرک عسکر گ وکر
 دشمنک حالی معلومکدر. بوبو فچه نك قنچه بی بیله برفقه قلیله
 نصل حواله ایندییردیگر. باشنده سردار اولمقچه عسکر مزگ غوغا
 اینتمدیکنی و دشمنمگز پادشاه و سرداردن مانعا کیمسدن بیلمد-
 یغنی بیلمزمیسکر؟ » یوللو اعتراض اینتمشیدم. مرحوم بوکا مقابل 20
 « مراد پاشا سزگ چلبیلردن دگلدر. اوج گوند بوبو فچه بی قنچ
 ایدر؛ آندن صکرده دولنجه پک بیوک خدمتله موفق اولور. حتی
 صدارتند بنده، سند معیتند بولنوروز. عربستانی اشقیادن برابر
 تطهیر ایدرز » بیورمشدی که فی الحقیقه مراد پاشانک همتی و [سگنورا]

ذلتنی گوسترمك ایچون «یوحا!..» جاغرشمغه باشلادیلر.
 سردار اکرم ذاتاً قدرشناس اولدیغی گبی، خصوصیه تریاقی
 حسن پاشانك درایت و غیرت فوق العاده سنه اولدن برو مقنون
 ایدی. بویه عقلک خارجنده بر مظفریت کامله ایله گلیشینی ایسه
 ۵ اسلامک غلبه سنه فال خیر عد ایدرک غازی مرحومی هر ایشند
 مستشار خاص عد ایلدی. و ابتدای مشاوره [استرغون] قلعه-
 سی اوزرینه عزیمت آرزوسند بولندیغنی سوبلیدی.

حسن پاشا مرحوم «حق تعالی آسان ایلسون. فقط هرایشت گوج
 طرفی دوشونلملی ده آگما گوره حرکت اولنملیدر. استرغون اوزرینه
 10 توجه اولنورسه قنیه خلقی گلور. بو گوپییری بوزار. و جناب حق
 گوسترمسون، شاید عودت اقتضا ایدرسه عسکر اسلامه رخنه گلور.
 باری شمدی [بوبوچه] قلعه سنی فتح ایدلم. بو طرفلی محافظه
 ایچون ایچنه اقتضاسی قدر عسکر قویالم. بو صورتله بودین
 یولده الده اولور.» دیمش و بورای، عموم پاشالر و بکلر طرفندن
 15 بگلدیگی گبی سردارنده مقصدی قنیه یی فتح اولدیغندن
 و بوبوچه نك ضبطی او مقصدی استحصاله خدمت ایدکنندن
 سردار اکرم همان معتادک خلافت اولهرق طبیعتنده اولان وطن
 پرورک و تواضعی مسندینک شاننه ترجیح ایله یزندن قیام ایدوب
 حسن پاشانك اوزرینه قوشار. و نیچون گلدیگی بیلدیرمکسزین
 20 ایکی آلرینی طوتارده «پاشا باباجم! الله سنک گبیلی آرمزدن
 اکسیک ایتنسون. یوقسه بنر استعدادده اولان سردارلرک عقلی بودولنک
 شاننی محافظه کفی دگلدرو.» دیر؛ آلرینی اویر. عموم آغلاشهرق
 بوبوچه قلعه سی فاتحه چکرلر.

اوسک موقعنده کی گوپییدن کچیلدکدن مکره طوغلرک مول

ایدركن آغالری خبر ویردیلر. مرحوم دفعهٔ «اشته چلی! استقبالت
شمدی زمانی گلدی، جنت استیان بنمله برابر گیدر. دنیایی
کندینه جنت ایتمک استیان یا بورادهٔ قاور، یا سردار اکرمک
استقبالتنه قوشار. یاخود ذوق نه ایسه آنی اجرا ایدر. دیدی،
یرندن قالدی. معتادی اوزره معتمدلرندن بر بندسنه کندینی ۵
برقالین ایپله صاریدردی. بزده آرقه‌سنه دوشدک. دشمن اوزرینه
الغار ایلدک.

پاشای غازینک موجود معیتی کندینک یگرمی درت گدیک
آغاسی و آنلرک برر ایکپشر [زیو] لرپله بو ققیرک پراکند» برقال
چوقه‌دارندن و برده پجوی شهرینگ حرکتیزی ایشیدن یگرمی 10
قدر دلی قالدولرندن عبارت ایدی. قنیزه‌لیلر ایسه آزدن آز اون
بیگ کشی‌یه بالغ و ایوجه تخمین آولنورسه اندن دخی زیاده ایدیلر.
دشمنه [دراوه] قربنده یتشدک. مرحومک کرامتی ظاهر اولدی.
بو برآوج عسکرله اوقدر ملاعینی تارمار ایندک، که هربریمز الیریمز
پارمقلری عددنجه اونر اسیر طوتدک. یالکر پاشانک اسیری یگرمی 15
ایدی. لطیفه ایدرک یاننه واردم: «سوزیتر چیقمصدی سیزک اسیرلر
زیاده ظهور ایدی.» دیدم. «بنم آیاقلرمد» سیزک گبی چلبیلرک الی
قدر غوغا ایدر» بیوردیلر.

مرحوم، محاربه‌سند» نه قدر شاجیع ایسه محاوره‌سند» اوقدر
لطیفه‌جی ایدی.

20

سبحان القادر القیوم! اوقدر جزئی بفرقه ایکن هربریمز آتمزک
آرد اگر قاشنده اون اسیر باغلایه‌رت بر دبدبهٔ اسلامییه ایله سردار
اردوسنه واصل اولدیغمز زمان عساکر اسلام فرح‌لرینگ شدتندن
عادتا مست اولدیلر. معتاد مؤمنین اولان تکبیر یرینه دشمنک

اولنان بر زمانده بو انتظامی حاصل ایدنجیه قدر پاشانگ اجرا
ایتدیگی سیاست، یالکر بر دوه جی بی خرسزلف ایتدیگی ایچون
دوه سنک هاودینه آصقندن عبارت ایدی.

پاشا بو دبدبه دیندارانه و عزیت حینکارانه ایله دشمن اوزربنه
۵ یوروینجه سرحدده بولنان و عصیان اوزره اولان رعایانگ عوممی دها
بارقه شمشیرینی کورمدن آوازه شهرت عدالتنی «سمعنا و اطعنا»
جوابیله قارشولدیله.

اردوی همایون [اوسک] قلعه سنه واصل اولنجه سردار اکرم حمیت
و دیانننه مکافات اوله رق بر امداد الهی یه نائل اولدی که اوده مجاهد
10 مشهور ترباقی حسن پاشانک اردویه ورودیدر.

مشار الیه او زمان بودین [۱] ایلانندن معزولاً [پچوی] شهرنده
اختیار عزلت ایتمشیدی. حتی کندی ترجمه حالنه متعلق شاعر
مشهور فاضلی تألیف ایتدیگی کتابده «کندیله اولان محبت و محاور-
انندن بحث ایدرد» دیرکه: «مرحوم ابراهیم پاشانگ سردارلغی
1۵ زمانده پچویدن قلوب استقباله کیتمسی توصیه ایتمش ایدم.
پاشا مرحوم بن سزگ گبی چلبی دگلم. سردار اسلامه المی، قولی
ساللایه رق کیده مم. برفرست ظهور ایتسون. اغالریک هیج اولمازه
هر پارمغنه بر اسیر باغلیه لم. او وقت سردار ایله بولشمغه یوزم
اولور». جوابنی ویردی.

20 مرحوم ترباقی ایسه ده مژندن برزات ایدی. سوبلیدیگی لاقردی
کرامت گی چیقیدی. قنیزه اهالیسی دائما یول کسک و راست
گلدگری یردن آدم قایمق ایله مألوف برطاقم ملاعین اوله رق ینه
بردفعه ده [پورنوار] پالانغیسی یاقدقربی بز پاشا ایله مصاحبت
[۱] یعنی بودیم.

I.

قنبره

و قناکه سلطان محمد خان ثالث اگری قلعه سنی فتح و اورپانک
 قوه عمومی سنی قهر ایله استانبوله عودت ایلدی؛ بر قاچ سنه لیر
 سرحد اسلام ساطورجی محمد پاشا و اتمکجی احمد پاشا گبی نا اهللر
 النده قالدقندن صکره اگری مظفریتنک حصولنه سبب اولان داماد 5
 ابراهیم پاشا مرحومی ۱۰۰۹ تاریخیه دفعه ثالثه صدارتله اردوی
 هایونه سردار ایلدی.

مشارالیه قلبی متین، رأیی قوی، دولتنه صادق، ملتی یولنده
 هیچ بر شیئی اختیاردن چکنمز مجاهد و همتلی بر ذات اوله رف
 ساطورجی پاشایی بر دسیسه ایله اعدام و اتمکجی احمد پاشایی بر 10
 حبله ایله حبس ایدوب اردو کی تشویشی بر طرف ایتدی.
 و کوپرلی زاده فاضل احمد پاشا مرحومک قوی اوزره «اسلام اردوسی
 مغلوب اولماز؛ فقط باشنده سردار استر؛ حایدود باشی استمز.»
 حکمتنی اجرا ایچون بر عدالت کامله و مهارت فوق العاده ایله دشمن
 اوزرینه یوریدی.

15

مشهور درکه مرحوم سردار لقده بولندیغی مدتجه قوجه اردونک
 گرک عساکر منتظمه و گرک نفیر عام صورتیه طویلانیلان [لونداتندن]
 هیچ بیسی اهلینک بر باشاق بغداینه ال اوز اتمدیلر. او یله قان
 گوستریلمینجه یدی یاشنده چوچقاری بیله ییلدیرمق محال عد

او آزالق خانه صاحبی ، افندینک خدمتجیلره ایتیش اولدینی اشارت اوزرینه ، اوشاق دخی درعقب بوذاته یابلمش برسیناره کتیروب تقدیم ایدر . بوذات ، عجیبا بوتوتون قاجلق ، حقیقت قوقولی ایتیش ، دیرک ایچر ، براز وقت صکره قالقوب کیدر . بوزره کیتسه بکنورسکز .

حمامه کیروب صویونوب ایچری کیردکده برده نه باقسک طبخی کندیسنه بکزر ، یعنی اوده براز قانبورجه کباردن برذات اوتورمش . بریاندن حمامجیلره اوشاقلرک کمال درجده تعظیم واکرام ایتدکری کوره رک عادتاحسدیله ایدر . اووارالق بوکباردن افندی ابدستخانهیه کیدر . برازوقت صکرده بوذات دخی ابدستخانهیه کیردکده نه کورسک بوزنکی اولان قانبور اوراجقده فجأة وفات ایتسونمی ؟ همان قانبور اوکنده کی بیاغی پشمالی افندینک اوکنه وافندینک ایپکلی پشمالی کندی اوکنه قویوب ، پرمغنده کی یوزکی دخی طاقه رق طیشاری چیقار . بردن در حمامجیلره اوشاقلر بونی طائمه رق تعظیمله خلوته ویقاندقدنصکره طیشاری چیقارلر . الحاصل کلام ، کینوب حمامجینک حسابی کورر ، لکن قوناق زرده . الکیزاده اوراسنی دوشونورکن حمام قپوسنک اوکنده کندیسپچون حاضرلیمش آتی کورنجه زیاده سیله نمون اوله رق اسبه راکب اولدقده سایسی چاغرر : حمام زیاده سیله باشمه اوردی اوکه دوشده قوناغک یولنی بولیور ، دیسی اوزرینه ساییس تمنا ایدرک حیوانک اوکنه دوشوب قوناغه داخل اولورلر . اواننده طوغریجه ایچری کیردکده خانم دخی استقبال ایدرک اوطیه الیر . بوایسه کندیسنی بیلدرمامک تدبیریه : امان حمام پک زیاده باشمه اوردی صویوب نوب یاته جغم ، دیدکده خانم : پکی دیوب کیجه لک البسه لرینی چیقارر ، روبه لرینی کیه رک قاریوله یه چیقوب خوابه واریر . خانم ایسه بونک افندی اولمدینی اکلایوب خلایقلرک اللرینه برر صوبا ویره رک قانبوری بر تمیزجه تهلمکه باشلارلرایکن قانبورده : امان دیرک قاریوله دن اشاغی دوشر .

اووارالق برقهقه در قوبار . برده قانبور نه کورسون حالا او احبابنک خانه سنده سییغاره سی النده اولدینی حالده قولتق صندالیه سنک اوزرندن اشاغی دوشمش . مکر افندیلر اکلنمک اوزره مرقومه اسرارلی سییغاره ایچرمشله . اشته کورمش اولدینی رؤیا اسرار قوتی ایتیش .

دانه سنك دوشديكنى كورنجه، افندم كل دانه بلبل قوندى، بش پنجه يي كوندر كده اوكر تسك هوى، ديه رك اوشاغنه تنيه ايند كدنسكره ايجرى كلهر ك صفره يه اوطورر. طعام ايدر كن چالسه چباله صقالنه بر پنج دانه سى دوشوره بيلير. هماندر اوشاق پنج دانه سنك دوشديكنى كورنجه، افندي سنك كنديسنه اولجه تعليم ايتمش اولديغى سوزى اونوده رق: افندى، طيشاريدم سويلديكك اشته اولدى، ديمش زواللى افنديده اوشاغك بو حاقندن مسافرينك ياننده محبوب قالدى. ۲. افنديك برينك بر قبا اوشاغى اولوب، كيجه اوتورمق اوزره قومشوسى دانش بكي چاغرتمق ايجون اوشاغى چاغر بر.

— افندى : ممش !

— ممش : افندم ؟

— هايدى كيتده بوكيجه اوتورمق اوزره قومشو دانش بكي چاغر ، فقط اكر كه برمانم وار فلان ديرسه اصرار ايمه، يارم اغز چاغرده كلسين . ديمسى اوزرينه اوشاقده جواباً : بكي افندم، ديدى وكيدوب دانش بكك قپوسنى چالهرق يوقارى يه چيقدقنسكره : افندى بكا ياريم اغز چاغر ديه تنيه ايتمشيدى ، ديه رك اغزينك ياريسنى قبادقنسكره دانش بكه خطاباً : افندى چاغر يور ديدى . دانش بك ايسه غايله زكى بر ذات ايدوكندن ماده يي درعقب چاقهرق ، اودخى براليله اغزينك ياريسنى قبادقن صكره : افندك عفو ايدر ، بوكيجه كلهم ، جوابى ويردى .

بونك اوزرينه اوشاق كرى دونه رك خانه يه عودت وافندي سنك ياننه چيقدقنسكره : افندم، دانش بكده يارم اغز كلهميه جك . نصل ياريم اغز كلهميه جك؟ ايشته اوده بنم كى اغزينك ياريسنى ايله قبادقنسكره، ياريم اغز كلهم ديدى . سن كيدوب نصل سويلدك؟ نصل سويليه جكم؟ الملك اوچ پارمغى اغزيمه قباهرق ياريم اغز سويلدم، اوده جواب اولهرق اويله سويلدى ديدى . افندى ايسه بويله بر اليق اوشاغك عدم تدبيرندن طولايى، دانش بك كى برذاتك ياننده محبوب اولدى .

۳. غايت تحف و برازده قانبورجه آدمك برى احبابندن برينك خانه سته كيدر . برقاج احبابك دخى اوراده بولنديغنه اشورى درجده نمون اولهرق، دره دن ته دن صحبته كيريشر لر .

کیدر. اودونجی به بولاقردی مراق اولور، قالقارینه اوینه کلیر، کچوک قزینه بربر اکلادر.

کچوک قز اوچ دانه بوغچه یاپار هپسنگ قارنلرینه برر دانه باغیر، بیوک قزه دیرکه: «پادشاه سکا جانک نه استیور دیرسه ترشی دی» اورتانجه به دیرکه: «سکاده سورارسه قز جانک نه استیور، ات دی». بونلر آراهیه بینرلر طوغری سراهیه کیدرلر، پادشاهک قارشوسنه چیقارلر. پادشاه بونلره باقار، بیوک قزه دیرکه: «قز جانک نه استیور؟» اوده: «ترشی» پادشاه: «بونی ترشیچی باشی به نکاح ایدک» دیر. اورتانجه قزده سورار: «اوده ات استیور» دیر، اونیده: «قصاب باشی به نکاح ایدک» دیر.

کچوک قزه دیرکه: «قز جانک نه استیور»، «هواده بالقی دکزده تره» دیر. پادشاه: «قز هیچ هواده بالقی دکزده تره اولورمی؟» دیدکده، قزده: «ای پادشاهم اوچ قز اوغلان قز الی آیلقی کبه اولورمی» دیمسی اوزرینه، پادشاهک چوق خوشنه کیدوب وزیرینه: «شونی ده بکا نکاح ایدک» دیر. دوکون قوروولور قرق کون قرق کیجه صفا ایدرلر.

کوکدن اوچ الما دوشدی. بری بتم بری سنک، بریده مصال سویلیه نك.

۱۰

(حکایه)

۱. افندینک بری مسافر ایله برابر صفره باشنده طعام ایدرکن، هر فصلسه افندینک صقالنه بر برنج دانه سی دوشر. اوارالقی اوشاق افندینک صقالنه بر برنج دانه سی دوشدیکنی وافندینک خبری اولمديغنی کورنجه: افندم، کل دالنه بلبل قوندی، بش پنجه یی کوندرك که اوکرتسک. دیمسی اوزرینه: افندی صقالنی سلکه رک دوشور. اوشاگک بوسوزی مسافرافندینک زیاده. سیله ذوقنه کیدرک کندی خانه سنه عودت ایدر.

برقاج کون صکره اوتکی افندی بوافندینک خانه سنه کلیر و براز محبتدن صکره یک چیقار. هان افندی طیشاری چیقهرق کندی اوشاغی برکناره چاغروب: بن یمک یرکن صقالنه بر برنج دانه سی دوشوره جکم، سن برنج

اودون یاریجی باشلار دوشونمکه: امان یاربی بوندن بئم باشمه کلان، بن بر فقیر آدم شمدی بونی نصل بیلیم، دیه رک اودون کسمکی براقیر اوینه کیدر. برده بیوک قزی قپویی آچار باقارکه باباسی پک فنا قلقله کیلور: « امان بابا سکا نه اولدی؟ » اوده: « آه قزم بوکون بر درویش کلدی بکا بویله بر شی سوردی بنده انکچون کدرلندم » دیر. اوده: « بنده صاندم که قزمک هر بر شیئی تمام لکن اورتیسی قالدی دیه جکسک » دیدکده باباسی: « هایدی ییقل اورادن قجه » دیوب یینه دوشونمکه باشلار.

صبح اولور بالته سنی آلیر طاغه کیدر. اودون کسرکن او درویش کلیر: « بابام بیلدکمی؟ » دیه صورار. اوده: « یوق بیلهمدم »؛ « ایکی کونک قالدی » دیر کیدر. حریف اودونلری براقیر اوینه کلیر. قپویی چالدقده اورتانجه قزی آچار باقارکه باباسنک چهره سی قاپ قره. « امان بابا سکا نه اولدی؟ » اوده: « هایدی کیت اورادن بیوک قارداشک نه سویلدیکه سن نه دیه جکسک » « امان باباجم بلکه دردینه بر درمان اولورم سویله باقم نیه کدرلندک » دیدکده باباسیده اولدیفی کبی سویلر. قز یینه قهقهه ایله کولر: « بنده صاندمکه قزمک هر بر شیئی تمام لکن اورتیسی اکسیمک دیه جکسک » باباسیده: « هایدی ییقل کیت » دیه قووار. او کیجه صباحه قدر او یویه من. صباح اولدقده یینه طاغه کیدر او درویش کلیر: « بابا بیلدکمی؟ » دیر. اوده: « خیر بیلهمدم » دیوب درویش کیدر. اودونجی ده قالقار، برده اوه کلدکده کچوک قزی قپویی آچار: « امان بابا سکا نه اولدی؟ » دیر. حریف بونی قووارسه ده قز یالواریر یاقاریر باباسیده ایشی اکلا در. قزده: « آه باباجم اونی بیلیمه جک نه وار، درویش کلدکده دیرسک که آی پادشاه سز سکر یلدز وزیر کزدر. کیجه ادنا قوللرک، کوندوز اعلاقوللرک، بونی ایشتدکده حریف سسینوب او کیجه صباحه قدر اولاقردیلری سویلدی او کړندی. صباحلین ایرکن بالطه سنی الوب طاغه کیتدی: « بابا بیلدکمی؟ » دیدکده اوده: « اوت بیلدم ». « نه در؟ » دیوب، اودونجیده: « آی پادشاه سز سکر، ییلدز وزیر کزدر، کیجه اشاغی قوللرک، کوندوز اعلاقوللرک » دیدکده، پادشاه ایتمدی: « بابا سنک اوج قزک وار اوچیده قز اوغلان قز اتی آیلق کبه در » دیر

یوزیکزی کورورز ، دینجه قوش اوچوب کیدر .

اراسی برقاچ کون کچوب شهزاده نك لالاسنی بولوب : شهزاده سنك ایچون چوق اغلیورمش ، شمدی سنی برکره کوریم دیه بندن استدیله فصل ایدوبده برکره سنكله کیدرز دیمسیله ، لالا : برکیجه کیزلیجه سنكله کیدرز اما چابوق گللیز زیر ارقداشلم بنی برساعت کورمسله اوله من ، صکره بزم نره یه کیتدی کمزی کوردرلر سه هان اولدی ررلر ، دیر . نه ایسه کیچه اولدقدی بریکیلر دویمه دن بونلرک ایکیسی بردن قالقوب شهزاده نك بغچه سنه کیرلر ، حوضده چرپنوب آدم قلیغنه کیرلر . قز بونلری کورنجه : شهزاده مان شمدی بن بونلری ایچری الیغمده زردبان باشنده روبه لری صوب بزم روبه لری مژدن کیدیرم صکره سن انلر اوطیه کیدکاری وقت روبه لری ال آتیه آت ، بردها کندی قلقلری بوله میوب بزمه قالیرلر دیه رک هان بغچه یه اینر ، بونلری ایچری آلوب روبه لری صویه رق بشقه روبه کیدیرر . شهزاده نك اوطیه سنه کیدرکرنده شهزاده کیدوب انلرک روبه لری آتیه آتیه بونلر : ایوا یاندق ، دیمسیله دوشوب بایلیرلر . نه ایسه بونلری آیتلدقلرنده هپسی بربرینه صاریلوب قاووشورلر . صکره شهزاده قزی کندینه ، قزک دادیسنی ده لالاسنه نکاح ایتدیروب قرق کون قرق کیچه دوکون یاپارلر .

۲. وقتک برنده برادون یاریجی وارمش ، بونک اوچ قزی وارمش . برادون یاریجی هر کون طاعه کیدوب آقشامه قدر اودون کسر اونلری صاتار پارملریله یلک آتمک آلیر اوینه کتیرایمش . کونلرده برکون یه طاعه کیتمش اودون کسرکن بررویش کلش : « سلام علیکم اودونجی بابا » دیمش ، اوده سلامین آلوب : « نه خبر درویش بابا » دیمش . « سکا برشی صوره جم اونی بیلیرمیسک ؟ » نه در او دیدکده ، درویش : « آی نه در ، یلدز نه در ، کیچه نه در ، کوندز نه در ، بونلری اوچ کونه دکن بیلیرسه ک بیلیرسک ، بیلیمزسه ک بونکی اوریرم » دیر کیدر . مکرسه اودرویش پادشاه ایمش .

کیمسه کلوب الیسهده البت کورمشسک دیر. اوغلان : ای سودیکم بونجه
 وقتدنبرو سنک عشقکه بن یانوب طوتشهرق کیجه کوندز اغلارم، سن ایسه
 بتون کون ذوقنده جنبشده اوطوریورسک، بکا تسلیم اوله جغه یمین ایت
 سنک روبه لرینی بولهیم، قز پکی دیوب، یمین ایدنجه، بر روزکار قوپه رق
 بغه بتون قیر کبی چارلق اولوب برده ایکسیده شاشروب قالیرلر. قز :
 ایوا شهزادهم بنی بتون فردا شلرمدن آردک، شمدی بن سنک، سن بنم
 اولدک. اوغلان سوبنه زک : امان لاجغم زده، دیه اوتینی بروی آراسده
 بردلو بولهماز. قزه : ای سودیکم سنک روبه لرینی الان بنم یامده کی لالام
 ایدی اما او شمدی یوق، عجب زرهه کیتدی ؟ قز : شهزادهم، سن آرتق
 انی ارامه اگر بنم روبه لریمی یاقش اولسیدک او وقت لالانی غیب ایتزدک
 شمدی بنم روبه لریمی اوکا کیدردیلر اوده قرقله قارشدی اما بن قورتلدم.
 اوغلان قزی بولدیغه سوبنورکن لالاسیده پک سوکیلیسی اولدینی ایچون
 ایواه ایستدیکمک برینی بولوب برینی غیب ایتدم، دیه اغلیوب طوررکن
 قز : ای شهزادهم بنم بر غایت سوکیلی خلایف وار ایدی اگر او بکا برکه
 کله جک اولورسه اونک بکا ضرری طوقماز بن سنک لالانی اوکا سوبلیوب
 بولدیرم هایدی بز شمدی کیده لم، دیدکده اوغلان نه یاپسون بر شیدر
 اولدی قزی آله رق طوغری سراینه کوتورر.

اوطه سنده اوطوروب طوررکن قزک اوسوکیلی اولان خلایفی پنجره نک
 اوکنه کلوب قزه : ای سلطانم بدن نصل آیرلدک شمدی بن سنسر نه
 یاییم دیدکده، قز اغلامغه باشلاوب : هایدی شو بغه ده کی حوضه کیر
 شهزادهمک سوکیلی اولان لالاسی هر زده ایسه اونی بکا چاغیر. قوش :
 امان سلطانم ارقداشلری هیچ یانلرندن آیرمیورلر شمدی بن اونی چاغروب
 بورایه کله جک اولورسه اونه کیلرده اونکله برابر کلوب بنم چاغردیغمی اکلا-
 دقلری کبی بنی ده اولدورلر صکره بتون بتون سکا حسرت قالیرم، دینجه
 قز : اما دادیجغم هر نه یاپارسه ک یاپ اونی بورایه کتیر هیچ اولمزه برکه

بنی ده کوتور . لالا : شهزاده سن بنم کیتدیکم یرم کیده جک اولسه ک دلی اولورسک هم طیاغه طیانه مزسک، کیم بیایر شمدی بردها کیده جک اولسه م تقدیر جوق طیاق یرم اما بر کون سنی او قزک اوطوردینی یرم کیزلیجه کوتوریمده سن ده اونی ایجه سیر ایت . اما صاقین کندینی کوستره جک اولورسه ک سنده آنلره قاریشوب بردها نه بنمله نه اناک باباکله کوریشه بیلور . سک . اوغلان : امان لالاجم، سن بنی کوتورده بن سنک دیدکلرینی یاپارم، دیدکده برکیجه کیمسه دویمه دن لالاسی شهزاده یی الوب کیدرلر .

کیده کیده بر بغچه یه واررلر لالاسی شهزاده یی بر آغاج آردینه صاقلار کندیده یانی باشنده کیزلور . برده بونلر اوطوروب طوررکن باقارلرکه قرق دانه کوکرچین کلوب بغچه ده بولنان حوضه دالهرق هپسی چیرپنوب برر قز اولور . اوغلان ده کندی دوشنده کوردیکی قزی کورنجه : امان لالاجم، شمدی کوردم اشته بنم سودیکم اوکده کی دکلای فلان، دیر . لالاسیده : امان شهزاده م صوص ، شمدی بزی ایشیدرلر سه هم قاجارلر همده صکره بورادن چیقه میز دیر . نه ایسه شهزاده سنی کسر اما ارتق قزک عشقندن صبری قالماز . بونلر بر صفره قورولوب هپسیده اوطوررلر، یرلر ایچرلر . قزیمک یدکدن صکره بر شیشه شربت کیتروب قوپه لره قویه رق : بنی سوه نک عشقنه دیر ایچرلر، صکره یمکدن قالقوب اوینارلر کولرلر، هپسی صویونوب بیانق ایچون حوضه کیررلر . هان لالا کیدوب او قزک روبه لرینی آله رق ینه یرینه کلیر . نه ایسه بونلر بیقانیلر هپسی روبه لرینی الوب کیه رک چرپندقلری کبی قوش اولوب اوچارلر .

بو قز روبه لرینی ارایه رق بوله مینجه : ابواه بورایه بر دشمن کلش بن نه بیایم دیه اوطوروب دوشونور ؛ کندی کندینه : عجب بونی بکا یاپان کیمدر ؟ دیوب طوررکن اوغلان اغاجک ارقه سندن چیقه رق ، قز بونی کورنجه : امان شهزاده م روبه لرم سنده ایسه ویر فلان ، دیر سه ده اوغلان یمین ایدرک : بن المدم ، بنده دکل . اوده : سن بوراده ایمشک بشقه بر

﴿ مواصل ﴾

۱. وقتك برنده بر پادشاهك بر اوغلي وارمش . بونكده بر لالاسی
 اولوب يانندن هيچ بريده صاليو يرزمش ، كندی جانی کبی هم سورمش .
 بو اوغلان برکيجه دوشنده بر قز کورهك عاشق اولور . قزده قرقلردن
 لمش . بو قز کیمك قزی اولدينی بيلمیهك عشقندن کيجه کوندوز اغلار
 طورورکن ، برکيجه قزی ينه دوشنده کورر . قز اوغلانه : اغلامه ، بی
 کل قرقلر حامنده بول ، دیدکده اوغلان اویقودن اویانهرق لالاسنه : جانم
 لالا ، قرقلر حامی نره در بیلیرميسك ؟ دیدکده ، لالاسی : امان شهزادهم ،
 اونی نه پاه جقسکز ، اونی سکا کیم سويلدی ؟ ديجه ، اوغلان باشنه کلانی
 لالاسنه اکلادر . اوده : شهزادهم سن هيچ مراق ايمه ، بن سکا او قزی
 بولورم اما ، بونی کیمسه يه سويلمه ، آنلر پریدر صکره سنی اولدورلور ،
 دیوب برکيجه لالاسی کندی کندینه قالقار طوغدی اوحامه وادیر .

حام قپوسندن کیرنجه حمامك ايجنه کیره سیه چك لالایه سیلله طوقات
 ارتق هيچ اكسيك اولمز . نه ايسه هيچ آدرمیهرق حمامك ايجنه کیرر ،
 کوبك طاشنه اوطورر . برده حمامك قبه سی اچیلیر کبی برکورتی قوپار .
 لالا هر نقدر قورقار سهده کندی طوتهرق برده بقار که شهزادهك عاشق /
 اولدینی قز کلیر ، لالایي هيچ کورمز کبی اوطوروب بيله زیکنی ايجولرینی
 چیقاروب کوبك طاشنه قور . لالا قز بیقانیکن اولری آوب حمام قپو .
 سندن ينه طياق يیه رك طیشاری چیقار اما عقلی باشندن کیدر . نه ايسه /
 او آلدینی شیلری سراه کتیرر ، شهزاده يه قزك بيله زیکلرینی ايجولرینی
 کوسـترنجه ، اوغلان : امان لالا ، سن بولری فصل الدك ؟ دیر ، لالاده
 یایدینی کبی سويلر . اوغلان براز سوينور سهده : امان لالا شو کیتديکک يره

پیشکار: پک کوزل اما، یانغینک ختامند نصکره نصل طامدن اشاغی اینه جکسک؟
قاووقلی: جانم، وقت قالسیدی باغرر چاغرر کندیمری یا زردبان ویا بر
ایله اشاغیده بولوردق، لکن بزی اويله قرمری جبه وقاووقله صیر صقلام
اصلانمش برحالده کورن چیلانگ جکر ظن ایتمی ایتی بستیون فالشیدردی.
پیشکار: قورقارمکه قرمه سیاحتی براقدیکنزده برازده هواده سیاحت
ایده جکسکنز.

قاووقلی: تام ای سویلدک، معهود چیلانق جبه نک اکسه طرفدن یقالدیگی کی
هایدی بز هوایه، یوکسل یوکسل دهایوکسل همان بش اون مناره بونی یوکسلدک.
پیشکار: ماشا الله ای که اشاغی باقدقجه کوزیکز قراروب، معدمه کز
بولانمایور.

قاووقلی: نصل بولانمایور؟ بر پارچه دها یوکسلدک نصکره بر غازیان،
برکورلی، برقیامت، ارتق باغر باغر باغرمغه باشلیدیغمده، چیلانق اورکه رک،
بزی اشاغی براقسونمی. براقور براقز برده اوایانه بیه، هنوز یتانگ ایچنده
صچرامش اولدیغمدن، کندیمی یتاغه دوشر بولدم.

پیشکار: وای اوغلان، شمدی یه قدر جان قولاغیله دیکله دیکم شیلرک
دیمک که کافه سی رؤیادن عبارت ایدی.

قاووقلی: آم آواناق، سنک هیچ عقلک یوقی که انسان قهوه جزوه سنه
واوردن حریفک بوغازینه وقبورله دکره وخورطومدن طامه چیه بیلرسی
ممکنیدر؟

پیشکار: اويله ایسه بویله اوزون اوزادی به کوردیککز بر رؤیایی بندن
بشقه اکلاته جق بر آدم بوله مدیکزمی؟

قاووقلی: آجانم سنک اولدنبرو عقللی اولدیغی بیلدیگمدن وانشا الله شو
زو کورتلک وقتندم بورویانک نتیجه سی خیرلی برشی اولوردیه سکا اکلاتمه کلدم.
پیشکار: خیردر انشا الله.

دیدکری یره واصل اولدق ، نه دیرسک ؟ اوراده برچوق ارقداشلر .
پیشکار : امان حمدی ، بو نه بیجم ارقداشلر ؟

قاووقلی : نه بیجم اوله جق ؟ مثلاً برطاوق بو طی ، بقله ، ات پارچه لری
وبونک کبی برطاقم عادی ادملر کولوشوب اویناشرکن ، کرودندر برآلای
قورو فصولیه : واردا ایچروده کیمسه قالمسون ، افندینک وجاسی کلدی ،
دیه بزى بغر صق سوقاغندن ایلرو طوغری ایتمکک باشلامز لرمی ؟

پیشکار : او یله ایسه خیلی خلجانیه اوغرا دیغکزی حس ایدیورم .
قاووقلی : ساده بزى یا ؟ دیگر ارقداشلرده جان جانیه ، باش باشه کوز کوزی
کورمز برحاله ایدیلر . ارادن برمدت کچر کچمز بر کورلی بر پازدی قوپدی
که کندیمزى قبورك ایچنده بولدق .

پیشکار : اشته هپسندن باصقینی ، شو قبوره دوشوشکر .
قاووقلی : نه چاره ، اورادن ده بیوک و کمرلی بر یردن سور وکلنهرک
طوغری دکرز اوکنه چیقمد .

پیشکار : دیمک که قبوردن لغمه ، لغمدن ده دکره چیقمش ، وارلق
سلامته ایرمشدیکز ظن ایدرم .

قاووقلی : نه سکدیرر ، اوله جق بو یا . او ائشاده یانمزدیه بر یانغین ظهور
ایتدیکندن ، صقار : صوالهلم دیرکن وبنده الیق باقیرکن صقا بزى
قیربه یه ، قیربه دنده طلومبه یه ، بوشالتمسونمی ؟

پیشکار : امان حمدی ، اشته بورادن قورتلمسی خیلی مشکل .
قاووقلی : هر نه حال ایسه ، طلومبه قوللرینی بر ایکی باصار باصماز ،
خرطومک ایچریسندن صو قوتیله هایدی اوک تپه سنه .

پیشکار : صاقین او یانارکن برلکده یانمیه سک .
قاووقلی : خیر ، برکت ویرسونکه یانغیندن خانه یی قورتارمق ایچون هنوز
یانماش برقوناغه صقیلان طلومبه خورطومندن چیقدیغمزدن آرتق یانمق
بلیه سندن قورتلدق .

قبوی آچدم، اورادن طیشاری چیقماق اوزره ایدم، هان اوسته مدر بردن
بره قارشولینجه، بز هایدی تکرار قهوه دن ایجروه .

پیشکار : اشته بوراسی پک مدهش .

قاووقلی : برکت ویرسون که صباح کیفنه اوسته ناریکه وچوقلره دقت
ایتمکسزین : حمدی بکا برقهوه بشیر دیه امر ایدنجه ، بن قهوه قوطوسنک
قباغی اچوب جزوه ایندرمک اوزره باصامغه باصهرق یوقاری به چیقماقده
ایکن قورقوایله ایاقلرمک دتره مسندن طولای ایاقلرم باصه مقدن قورتیلیر
قورتلمز ، هایدی قهوه قوطوسنک ایچنه .

پیشکار : امان حمدی، هیچ انسان قهوه قوطوسنک ایچنه صیغارمی ؟
قاووقلی : جانم بزم قهوه قوطیسی انی بیوکدی، حتی بر اوقه قهوه نی
بردن آیردی .

پیشکار : ای صکره، سنی قهوه قوطیسندن طیشاری چیقارمیدلرمی ؟
قاووقلی : نصل چیقارم جقلر؟ اوسته قوطینک باشنه کلیر کلز، بز قو-
طوسنک برکوشه سنه کیزلندک. ارتق قاشینی نه طرفه سالارسه بز اوبرطرفه
فلان دیرکن ، قاشیقدر بزه تصادف ایدنجه هایدی بز جزوه نك ایچنه .

پیشکار : لکن انسانک ده جزوه به صیغدیغنی سندن ایشیدییورم ، بقالم
بونک صونی نیه وارم جق ؟

قاووقلی : دیرکن اوزریمزه صیجاق صوی دوکر دوکر، هر نقدر خیلی
حاشلاند مسده اوسته مک خبری اولماق ایچون سس چیقارم مدق .

پیشکار : دیمک که عادتاً صویک ایچنده مضمحل اولدیکز .

قاووقلی : های های . اورادن قوپ قوجه تریاک فجاننک ایچنه کیروب
اوسته مز بزی حریفه فجانله طوقا ایتمز می ؟

پیشکار : وای باشنه کلنلر .

قاووقلی : قهوه نی بر یودوم ایکی یودوم دیرکن اوچنچی یودومده
حریفک اغزندن وبوغازندن اشاغی طار سواقادن کچه رک معده محله سی

پیشکار : الله و پرده خدمتده بر قصور اتمیه ایدک .
 قاووقلی : یوق آجانم یوق، هیچ بندہ قصور ایدہ جک صورت وارمی ؟
 حتی بریسی : حمدی بر آتش آل، دیردیمز بز آتیکلکمزدن آتشی حریفک سیغا-
 رہسنہ طوته جغمزه بورننه طوتوبده زواللی آدجغزک بورتنی یاقیہلمی ؟
 پیشکار : آمان حمدی ، ابی بیلکہ قوولدک .
 قاووقلی : یوق آجانم یوق، اولیہ اوفق تفک قصورلرہ هیچ آدم قوولورمی ؟
 پیشکار : آجانم حریفک بورتنی یاقق اوفق قصورلردنمیدر یا ؟
 قاووقلی : تشکر ایتسک کہ صورتی بسبتون طوتشدیرمدق .
 پیشکار : عشق اولسون حمدی .
 قاووقلی : ها معلوم یا، اوستہ من اولی اولدینی ایچون هرکیجه اوینه کیدر،
 بندہ صباحلین اوتہ بری ایشلری کورر واتشی یاقوب صباح مشتریلرینی بکلرم .
 پیشکار : ای، دیمک کہ قهوه خدمتلرینی آرتق اییجه اؤکرنده .
 قاووقلی : آدم سنده ، برکونده دیرکن بر صباح ایرکنجه اویانوب هر بر
 ایشلرمی کوردکن صکرہ بشقه ایشلر آرامغه باشلدم . برده دوشونورکن
 اوتہ دن الماس تراشلی برنارکیله ال ایتمکه باشلامسونمی ؟
 پیشکار : آمان حمدی، هیچ نارکیله انسانہ ال ایدرمی ؟
 قاووقلی : جانم، اشته بزہ ایتدی یا .
 پیشکار : اوراسی بشقه .
 قاووقلی : دیرکن اوتہ کی نارکیله : وای سن اوئی استیوبده بی استمیور-
 سک کبی برطاقم ستملره قالقنجه او نارکیله نکده الماس تراش قسمنی اوتہ دنبرو
 چوق رجا ونیازایدن چوققلرک کهربارلی پارچہ لرینی برر برر هایدی جیبہ .
 پیشکار : حمدی سن عادتاً خرسزلق ایدیورسک .
 قاووقلی : یوق آجانم ، نه خرسزلقی اونلر بکا یالواردی ، بندہ انلری
 کز مکہ کوتوره جکم .
 پیشکار : یا جیبکده ایکن اوستہ ک ایچری کیرسه ؟
 قاووقلی : ایشته بنم دوشوندیکمده اصل اوراسی یا . دیرکن تمامدر

اوتہ کیلردن چابوق آچلدی ، بیچارہ قرنداشلرینک کوزلری هنوز قبالی
اولدینی مناسبتله زوالدیلرک التینسنی ده عربہ چکنه دی .

بیشکار : سن عادتاً ادبسنلنیورسک ، بن سنی اسکی دوستلرمدن وحی
پدرلرمز دخی قرداش کبی کینورلردی .

قاووقلی : پک اعلا بویله اولدینی حالده کلیر کلز سیلله طوقاد بر طاقم
شیلره بکنرتمکک نه مناسبتی وار ؛ هیچ حال خاطر صورمق یوقی ؟

بیشکار : قورقارمکه حمدیجکم بر فلاکتہ دوچار اولدک .

قاووقلی : صورمه برادر صورمه .

بیشکار : امان جانم ، خیر اوله نه اولدی ؟

قاووقلی : نه اوله جق ؟ بیلیرسک یا بزم پدر پک زنکیندی ، حتی
اولورکن بر دلم اتمک دیه باغردی .

بیشکار : اوت اوت بیلیرم ، ظنمه کوره پدردن قالان میرائلری اوتده
بروده ذوق عالمده ییوب ایچدیکنزده شمدی براز یوقسوللق چککپورسکنز .

قاووقلی : نصلده بیلیرسک ، ایشته بو یوقسوللق سبینه کیجه کوندوز
دوشونوب طورورکن آرتق ذهنمده : باری بریره چراق اولمغه قرار ویردم .

بیشکار : آفرین حمدی ، ایشته شمدی سنی بکندم .

قاووقلی : ذاتاً بنم عقللی اولدیغم قیاقتمدن اکلاشیلیر . هر نه ایسه بو
قرارک اوزرینه بزم محله ده مشهور اولان وچوق مشترسی بولنان قهوه جی احمد
اغابی کورمکله نیت ایتدم . در حال جبهی شالواری صرتمه ، قاووغی باشمه ،
پاچولریمی ده ایاغمه کچیروب قهوه جی احمد اغانک دکانه .

بیشکار : ایشته قرارنده طوردیغندنطولای سنی شمدی پک بکندم .

قاووقلی : احمد اغانک دکانه کیررکیرمن سلام کلامدنصکره حاملزی کندیسنه
اکلاندق ، احمد اغاده هنوز چراغی دفع ایتدیکندن بنم شوقفرمی تحسین ایتدی .
بیشکار : ای صکره ؟

قاووقلی : صکره سی نه اوله جق ؟ بز در حال پشتمالی بلیمزه طاقوب
اوتیه بری یه قهوه آتش ویرمکه باشلدق .

(چالنی اویون هوا سنی چالدفدن وزنه دخی براز رقص ایتدکدنصکره
پیشکار کلوب چالنی سکوت ایدر).

پیشکار: بیورک خانم قزم، اشته خانه (دیوب یوقاریده تعریف اولنان
ایکی قنادلی اوی کوستر).

زنه: هر نه ایسه حسین جکم کوچک اما ضرری یوق، بن ذاتا یالکیز
باشمیم ها، باق شوراسنی ده سویله یکه اودن چیقارکن یانمه پاره ماره آلمدم،
انشا الله آی باشی حسانی کوروروز.

(دیورک خانه سینه کیر. بو ائنده چالنی ترنمه باشلار، ایچرودن اوزون
واستوانه وی و دیلملی قرمزی قوجه بر قاوونگی و اوزرنده قرمزی جبه ایله
قرمزی شالوار و صاری مسح پاپوجی لابس، قیصه بویلی غایت تحف
طبیعتلی بر حریف برقاج دفعه سنده لیورک، اطرافی طولاشیرکن پیشکار ائنده کی
شاقشاق قاوونغه اورر اورماز، قاووقلی کمال تعجبله پیشکارک یوزینه باقار).
پیشکار: وای خوش کلدک صفا کلدک، دریمی باطلامش ایچی قاصنانگی
قیرلمش، درونی توزله طولمش، کنف آرالرینه آتلمش بکچی طاوولی.

قاووقلی: وای خوش بولوق صفا بولوق، قایقلرده قالمش، ایچنی طیشنی
صیچانلر یمش، پیس پیس قوقش، هر طرفی دلیک دشیگ اولمش لاپسکی قاوونگی.
پیشکار: وای اوغلان، بنم لاپسکی قاووننه نرمی بکزندک؟

قاووقلی: یا سنده بنی بکچی طاوولنه نرمی بکزندک؟

پیشکار: الهی حمدی، او یله قرمز یلی صاریلی اورته ده کزندیکنی کورنجه
بیرام کلشده اوزری ویرکولرله ستر اولنش بکچی طاوولنه بکزدی ویردم.

قاووقلی: یابنده سنی سیپ سیوری اورته ده کورنجه لاپسکی قاووننه بکزتم.

پیشکار: هر نه حال ایسه جانم، ظن ایدر سه سز بنی طانیه مدیکیز.

قاووقلی: البته براز کوجلیکله طانیدم، چونکه براز تو یلرک دولکش.

پیشکار: اوغلان هایدی اورادن، بن کوپکیمی؟

قاووقلی: جانم، حتی سز یدی قرن داش ایدیکز ده سنک کوزلرک

ایچون: بوویردیکک یشلرمه مقابل، بنده سزه نه تقدیم ایدیم، دیه سؤال ایتدم.
پیشکار: نه ایستدی بقالم خانم قزم؟

زنه: نه ایستیه جک، ایکی دانه شفتالی ویرسه کز کفایت ایدر، جوانی ویردی.
پیشکار: همان شفتالیلری ویردیکزمی؟

زنه: تحفesk حسین جکم، شفتالی جییمده دکل یا، بزم بغچه ده بیلدیکک
شفتالی آغاجی یوقی؟ چوجغه دیدمکه: ایجری کل ده آغاجدن سکا قوپاروب ویرهیم.
پیشکار: ای خانم قزم، دیمک که چوجق شفتالی قوپارمق اوزره
در حال خانه دن ایجری کیردی.

زنه: او یله یا، دیرکن حسین جکم، شفتالی آغاجنک یانسه وازیر وارمز
چوجغه: آغاجه بن چیقیم، چوجق: یوق بن چیقیم دیه بر بریمزی
چکوب صار صمغه باشلاق.

پیشکار: بر بریکزی یرم یاتیرمدیکز یا خانم قزم؟
زنه: همان اوراده لره کلیوردی. او ائنده والده ماله برلکده قومشو خدیجه
منلا ایجرو کیرمز لر می؟
پیشکار: آی قورقارمکه منازعه بی بیوتدیکز.

زنه: منازعه بیومدی اما، الی قیریله سیجه والدهم زوالی چوجغه ننده کی
دکنکله خیلجه اوردق دندکره، چوجق کوچ حال ایله طیشاری قاچه بیلدی.
پیشکار: دیمک که تهلکبی صاووشدیردیکز.

زنه: تهلکبی صاووشدیردق اما، او بزم خدیجه منلا اوتوده بروده:
بزم قومشونک قزی فهیمه منلانک اوغلنی ایجری آلمش دیه چان چان چان
اطرافه یایمغه باشلا یجه آرتق تحمل ایدم. یوب بشقه بر محله ده اسکان ایتک
ایچون سزه مراجعت ایتمکله مجبور اولدم.

پیشکار: پک کوزل ایتمشکنز خانم قزم، حاضر شمیدی ده الملك التند
برخانه موجوددر، سزه او خاننی استکرا ایدم. لکن هم خانه صاحبیله
کورشمک همده وقت کچیرمک اوزره براز رقص ایدر سکنزده بنده شمیدی
اناختاری بولور کتیررم.

پیشکار : برخدمتجی اولسون طوتسه کز اولزمی ؟
زنه : حسین چکم ، بیلمز کبی سویلیورسک ، بزم والدنک دیردیرینه
هانکی خدمتجی قاتلانه بیایر ؟

پیشکار : اوت ، اوت بنده کز اوراسنی دوشنامش ایدم ، هر نه ایسه
لطف ایته کزده شو فلاکتک نتیجه سنی اکلاتسه کز .

زنه : هر کون یالکز اوطوره اوطوره کوکام اضطراب ایچنده قالیور ،
کنجک عالمی بویا ، هرکسک قزی کبی بنده براز هوا المق اطرافی کورمک ،
قومشو قزلریله اکلنمک آرزو ایدیورم . حالوکه والدیم بونلره روی رضا
کوسترمدکن بشقه هر کونده دیریتیسنه طیانهمیورم .

پیشکار : اوت حاتم قزم ، طوغربسی پک مأیوسسکز ، کاشکه والد کز یقین
وقته دار بقایه عزیمت بیورسده سزده استدیکیکز کبی کولوب اویناسه کز .
زنه : کاشکه حسین چکم کاشکه .

پیشکار : هر نه حال ایسه حاتم قزم ، صکره ؟
زنه : ینه هر کونکی کبی کچن کونده اوده هم ایشیمی کورمک همده
اطرافی تماشا ایتک اوزره نچره نک اوکنه اوطوروب دیکش دیکمه باشلادم .
قارشیدنده کچو کدنبرو مکتبده درس او قودیغمن قومشونک چوجنی النده
برجیقین کلدیکنی کورنجه : بازی شونکله براز کوروشه یمده یأسمی ازاله
ایده یم دیه چوجغه نچرمدن سس ویردم ،

پیشکار : امان حاتم قزم ، قورقارمکه چوجق بردن بره قپویی آچیق
بولوبده ایجری کیرمش اولمی .

زنه : یوق آجام یوق ، اويله ظن ایتدیکیکز قدر عارسز دکلدرد .
پیشکار : آفرین چوجغه .

زنه : هر نه حال ایسه ، چوجق : قپویه کلده شومندیلده کی یمشاردن هم سکا
ویرر همده براز کوریشورز ، دیمسی اوزرینه جاریه کز در حال قپویه کیتدم ،
چوجقده بزه برایکی الما ارمودویرد کد نصکره چوجقک یاننده محجوبه قالماق

﴿اورته اويونى﴾

چالغى ترنم ايتدك دى نصكره موقع تماشا به پيشكار چيقار. پيشكار قىرمزى جبهلى
وقىرمزى سيورى كلاهلى اولوب، النده شاق شاق يعنى يارىق بردكنك بولنور.

پيشكار : اما بنم پهلوانم .

ايچرودن بريسى : بيور بنم پهلوانم .

پيشكار : اوده حساب دكل .

ايچريدن : ندر حسابك ؟

پيشكار : قوندوره جى اويوننك تقليدىنى الدم ، چالسك چالغيجيلر ،
نظاره تماشا ايتديرهيم .

(چالغى عرب هواسى چالهرق وزنه تعبير اولئان ، اوزرنده فراجه
بولئيوب ، يالكىز يشماقلى و مزىن صورتده قادين روبه سنى لابس برحانم ، اورته ده
برمقدار رقص ايتدكن صكره چالغى سكوت ايدوب پيشكار كال تراكتله) .

پيشكار : ها ها هاى كولمه بنم غمزك يارم ، طبيعى كوزل نازلى جانم .
امان نازنينم ، بوكيجهنك نصفنده تاقش ناقشدرمشسكز ، ياقش ياقشدر-
مشسكز ، اوفق اوفق رقص ايدرك نردن كلوب نزهه كيديورسكز .

زنه : امان حسين افندى ، حالى نصل عرض ايدجكمى بيله ميورم .

پيشكار : امان حاتم قىرم ، بر فلاكت كچيرمش اولمليسكز .

زنه : صورمه حسين افندى صورمه ، بزم والدنك حالى معلوم يا .

پيشكار : خير اوله جانم ، بنده كزى ده مراقده براقدىكز .

زنه : اقدام نه اوله جق ، بزم اختياره والده صباح اقشام قومشو قومشو
طولاشير ، معلوم خانه ده بندن بشقه كيمسه اولمدينى ايچون هر بر ايشلرى
بنده كزه حواله ايدر .

حاجیواد : طباقلری تمیزله، اوموزینه آلدہ کیدہلم ، صاقین طباقلری
قیرمیه سک ، طباقلر بهالیدر .

قره کوز : قیرمام (اوموزینه آلیرکن طباقلرک بش آلتیسنی قیرار) .

حاجیواد : قیردک (دیه قره کوزی دوور) .

قره کوز : (اغلیه رق) نه کوزل ویشنه لی قایماقلی دوندورمه وار (حاجیواده) :
بزده قاچ درلو دوندورمه وار ؟

حاجیواد : جانم نه وظیفه ک سنک ؟

قره کوز : بزده بردرلو طوزلی دوندورمه وار .

حاجیواد : جانم سویلمه ، صکره بزدن المازلر .

قره کوز : یلانمی سویلیهیم ؟ طوغریسنی سویلرم (ایچریدن قادینلر
دوندورمه جی دیه چاغرلر) .

قادینلر : بو نه لی دوندورمه ؟

قره کوز : طوزلی دوندورمه .

قادینلر : آ طوزلی دوندورمه ینیری (دیه رک قره کوزی دوورلر ، آتارلر
طیشاری قره کوز حاجیواده کلیر) .

حاجیواد : هانی تپسی ایله پاره ؟

قره کوز : بنی ایچرودن نه لی دوندورمه دیه صوردیلر : طوزلی دوندورمه
دیدم ، بنی دوودیلر طیشاری آتدیلر .

حاجیواد : هیچ مشتری یه طوزلی دوندورمه دینیری (دیه رک قره کوزه
بر ایکی طوقات اورور) .

قادینلر : حاجیواد چلبی ، ال شو الی مجیدی یی او ارقداشکری ده
یوللایکیز اوکاده ویرلم .

حاجیواد : هایدی قره کوز ، سن ده کیت بخشیش ویره جکلر .

قره کوز : بن دمیندن کیتدم ، ایکی طوقات بخشیش الدم اغلایه رقدن
اوه کیتدم (دیوب محاوره بتر) .

قره کوز : خوش بولدق صفا بولدق ، سوریجی بارگیری .

حاجیواد : بردها سویله جکم ، دیکله بقالم .

قره کوز : سویله بقالم .

حاجیواد : خوش کلدک صفا کلدک ، ساعتی منکنه سی .

قره کوز : خوش بولدق صفا بولدق ، صولی قوله چنکانه سی .

حاجیواد : قره کوز ، زنکینلکده زوکوردلکده نصلاسک ؟

قره کوز : نصل اوله جغم ؟ قره قولاق صویی کبی خفیفم .

حاجیواد : ای برادر بویله اولمز ، سنکله برصنت طوتهلم .

قره کوز : نه بیالم ؟

حاجیواد : نه اوله جق ؟ احبابمز چوقدر ، سنکله دوندورمه جیلقی بیالم .

قره کوز : بنده طاقم فلان برشی یوق .

حاجیواد : برادر مراق ایتمه ، بنده وار اوه کیده لمده برر برر ویرهیم .

(دیوب حاجیوادک اوینه کیدرلر قره کوزه) ؛ ال برادر طوندورمه قوطوسی ،

میدانه قویده کل ، (قره کوز قویوب کلیر) ال برادر بوقار کچه سی ، بوده دستره

براقده کل (قره کوز براقوب کلیر) ال شو چوال ایله طوزی اشته مالاق ،

دوندورمه طاقملری ، سود تنکله سی . شوقو طینک قباغنی آج ، شوقاری کس .

قره کوز : پک ایی (دیوب ، باشلار چیرر چیرر قاری کسمکه) .

حاجیواد : قار قوطیسنک ایچنه قاری باصدیر (قاری باصدیرر) . شمدی

طوزینی قوی ، چویر بقالم (قاری فریل فریل چویرمه باشلار) . اولدیمی ؟

قباغنی آجده برکره بقالم (قار قباغنی آجار) . بقایم طاتلی اولدیمی ؟ (حاجیواد

بقارکه طوزلی اولمش) . اوغلان سن بو طوزی سودک ایچنهمی قارشدرک ؟

قره کوز : سن قوطینک ایچنه قوی دیک ، بنده قویدم .

حاجیواد : جانم بن قوطینک ایچنه قوی دیمدم ، اطرافلرینه صیقه شدردیم .

سن هیچ دوندورمه یاییبر کن کورمدکی ؟ شمدی طوزلی دوندورمه یی نصل صاته جغز ؟

قره کوز : بن صاتارم ، نه وظیفه ک سنک ؟

حاجیواد : اوغلان ، بن اوکرتدیسهم او ایچون اوکرتدم ، بوکاده
اوله می دیرلر ؟

قره کوز : نه دیرلر ؟

حاجیواد : « انشا الله افندم ، یقینه بری سبب اولورده چیقارلر ، سز
مراق ایتیک ، انشا الله اوته کنیده چیقارلر . »
قره کوز : انشا الله افندم الی آخره .

حاجیواد : ها ، صکره قره کوز نه ایسه بز بونکله ایجه اوغراشیرز .
نه ایسه بز ی حیددن چیقارلر . بن او سوینجه قوشه قوشه اوه کلیرکن
فرونجینک بری فروندن اتمک چیقاریورمش ، عجله ایله کورکک صاپی بر
کوزیمه طوقونوب کوزیمک بری چیقمازمی ؟

قره کوز : انشا الله افندم ، یقینه بری سبب اولورده چیقارلر ، سز
مراق ایتیک ، انشا الله اوته کنیده چیقارلر .

حاجیواد : اوغلان کوزم چیقدی .

قره کوز : انشا الله افندم الی آخره .

حاجیواد : اوغلان ، « انشا الله شفا بولورسکز ، یقینه هیچ کورماش
دوزسکز » دیمک یوقیدر ؟

قره کوز : انشا الله شفا بولورسکز الی آخره .

— ۲ —

حاجیواد : (قره کوزک قبوسنه کلیر) قره کوز ، اشاغی کل .

قره کوز : (اشاغی کلیر) حاجیواد ، نه چاغردک بنی ؟

حاجیواد : وای خوش کلدک صفا کلدک پلاو زرده .

قره کوز : وای خوش بولدق صفا بولدق تحته برده .

حاجیواد : وای کلخان ، سوزیمه قارشیلقمی ویریورسک ؟

قره کوز : اوت ، برینه بش ، برینه اون بش .

حاجیواد : بردهاسویلیه حکم دیکله بقالم : خوش کلدک صفا کلدک آشچی کفکیری .

قره کوز : کوله کوله باشکده پاره لنسون .

حاجیواد : اوغلان ، اويله دیمزلر .

قره کوز : نه بيلهیم بن ، سن اوکرتدک .

حاجیواد : اوغلان ، او فسه کوره ایدی .

قره کوز : ای ، نه دیهیم ؟

حاجیواد : « کوله کوله یاق اوطورده کولنه باق » دیملی .

قره کوز : اکلادق افندم اکلادق .

حاجیواد : دیرکن افندم ، کچن کونکی یاغمور - معلوم یا - اوک کره .

متلری فلان قیرلش ، بتون یاغمور اوک ایچنه اقش . باری بر ایکی دولکر

چاغره یمده ، ییقیق یرلرینی یایدیریم دیدم ، اوی برکوزلجه تعمیر ایتدیردم .

قره کوز : کوله کوله یاق ، اوطورده کولنه باق .

حاجیواد : اوغلان ، بو اوی یکی یایدیردم ، اويله دیمزلر .

قره کوز : یا فصل دیرلر ؟

حاجیواد : « اوح اوح ماشا الله ، پک منون اولدم ، کوله کوله اوطو-

ریکنز ، ایچنده هیچ اکسک اولیکز » دیمک استمز می ؟

قره کوز : اولور افندم اولور .

حاجیواد : صکره برادر بورجلینک بری حاجیواد زکنیله مش ، اوی

یایدیریور دیوب پاره آلمغه کلیر ، بنده پارم بتمش اولدیغفسدن بورجلو ايله

بوغاق بوغازه غوغا ایدرز ، صکره دعوا ایدوب بزی حبسه اتارلر .

قره کوز : اوح اوح ماشا الله ، پک منون اولدم ، کوله کوله اوطو-

ریکنز ، ایچندن هیچ اکسک اولیکز .

حاجیواد : امان برادر حبسدهیم حبسده .

قره کوز : اوح اوح ماشا الله الی اخره .

حاجیواد : اوغلان ، اويله دیمزلر .

قره کوز : یا فصل دیرلر ، نه بيلهیم بن ، سن اوکرتدک .

﴿ قره کوز اویونی ﴾

- ۱ -

حاجیواد : اقشام شریفلر خیر اولسون افندم .

قره کوز : خوش کلدیکنز، صفا کلدیکنز .

حاجیواد : کیفلر انشا الله اییدر .

قره کوز : جوق شکر افندم .

حاجیواد : امان افندم ، باشمه برفس المشدمده کلیرکن یورغونلق آلق

اوزره قره کوزیمه اوغرایم دیمشدم .

قره کوز : نه بیایم فس الدکسه ؟

حاجیواد : اوغلان ، اویله می دیرلر ؟

قره کوز : یا فصل دیرلر ؟

حاجیواد : اوغلان « کوله کوله باشنده پاره لنسون » دیمک یوقی ؟

قره کوز : کوله کوله باشنده پاره لنسون .

حاجیواد : ها آفرین ! ایشته بویله دیملی یا . دیرکن افندم ، انک او-

زربنه اوده اودون تمش ، براز اودون آل دیدیلر . اودون قپوسنه کیدوب

بش اون چکی اودون آلدیم .

قره کوز : کوله کوله باشکده پاره لنسون .

حاجیواد : اوغلان صوص ، بو فس دکل ، اودون آلدیم اودون .

۲۷. حاجی بر اشك صاتون المَق نیتله بازاره طوغری کیدیورمش . بر آدمه راست ککش . شویله سویلمشَلر: نزهیه ؟ — بر اشك صاتون المَق ایچون بازاره — انشا الله دی — انشا اللهک یری دکل . اشك بازارده ، پاره-لرده آوجده . — بازاره واریر وارماز ، بر یانکسیجی ، النده کی پاره لری چارمیش . دونمش کلیرکن ینه او آدمه تصادف ایتمش . اره لرنده شو محاوره واقع اولمش : نزه دن ؟ — بازاردن انشا الله ! بزم پاره لر چالندی انشا الله ! اشك اله مدم انشا الله !

۲۸. بریسی بردوستنه : « الی بظمان بغدادیم واردی ؛ خبرم اولنجیه قدر فاره لر کاملاً یدیلر » دیمش . او دخی : « بنده الی بظمان بغدادیم وار ایدی ، فاره لرک خبری اولنجیه قدر کاملاً یدم » جوابی ویرمش .

۲۹. بر صاغر برقزوینلییه : « ایشتم ، اولنمشسک » دیر . اوده : « سبجان الله ، سن هیچ بر شی ایشتمز ایکن ، بو خبری فصل ایشتمدک ؟ » جوابی ویرر .

۳۰. بر خراسانلینک ضعیف بر بارگیری وارمش . بوکا : « نیچون آرپه ویر-میورسک ؟ » دیمشَلر . « هرکیجه اون بظمان آرپه بیور » دیمش . « اوله ایسه ندن بویله ضعیف ؟ » دیمشَلر . « بدن بر آیلق آرپه آله جنی وار » دیمش .

اولورسه اولسون ، آغزیمه الیغ کبی طانیرم « دیمسیله حریفک بری
 اصول ایله بکرییه بر قدح صو - بکری صوی اغزینه الوب بر ایکی
 یودوم ایچهرک : « والله برادر ، عمرمه ایچدیکم شی دکل ، بن بو
 دعوامدن کچدم » دیمش .

۲۴. افندیك بری برکون قهوهده ایکی ترك كوروب ، ترك برینه : « آدك
 نه در صورديغنه ، ترك : « سمعیل (اسمعیل) در » دیدکده ، افندی :
 « هانی اونك النی » دیر . تركده : « ارقداشم چالدى » دینجه ، افندی
 ارقداشك آدینی صورار . ترك : « ارجب (رجب) در » دیه جواب
 ویرر .

۲۵. بكتاشينك بری برکون بر بقیچه کیرر ، برقالین آغاچ اوزرنده اوفاجق
 انجیرلر وبر ایجهك فدان اوزرنده قوجه قباقلر اولدیغی کوردکده
 دیرکه : « یاربى ، شو قوجه آغاچ اوزرینه شو کچوجك میوهلری
 قویه جفته شو قباقلری قویه ایدک وشو کچوجك انجیرلری بتریدک دها
 ای اولزمیدی دیهرک ، کندی کندینه دوشونورکن ، اویقوسی کلوب
 ارقهسی اوزره اویویه قالور . براز اویودقن صکره ، انجیرلردن بردانه
 نصلسه بکتاشینک بورنی اوزرینه دوشر . هان بکتاشی : « وای بورنم »
 دیهرک بردن بره صچرار وقالقار قالقماز : « یاربى ، سنك ایشنه
 قاریشلمز ، پک ای ایتششک که قباغی انجیر اغاجندن بترماشدک ، اگر
 قباق اولیدی ، پاره لمدق نه یوزم ونهده کوزم قالیردی » دیمش .

۲۶. تلکییه دیمشلرکه : « کوپکدن قورتلمق ایچون نقدر حیلک واردر ؟ »
 « بیکدن زیاده ، فقط خیرلیسی شودر که نه او بنی کورسون ، نه بن
 آنی کوریم » دیمش .

سویلیمش . انلرده : « پاك اعلا اما او كورلتی نه ایدی ؟ » دیمشله .
 « غوغا ایدركن قادين حدتلتوب جبهمه بر تكمه اوردینی کبی نزدباندن
 اشانغی یوارلندی » دیمش . « جبه یوارلتمقله او قدر كورلتی اولمز »
 دیمشله . « ای نه زورلیورسكنز ، بنده ایچنده بولندم » دیمشدر .

۱۹. خواجه مرکبی بازاره کتیروب دلالة ویرر . بر مشتری ظهور ایدوب
 یاشنی اكلامق ایچون دیشلرینه باقهجق اولور ، مرکب النی ایصیرر .
 بر دیگر مشتری دها ظهور ایله قویروغنی قالدیریم دیركن ، مرکب بر
 چفته اتار . دلال کلوب : « بومرکی کیمسه الماز ، اوکنه کلنی قاپیور ،
 ارقهسنه کلنی تیپور » دیمسیله مرحوم : « بنده انی صاتمق ایچون
 کتیرمدم ، هرکس نه چکدیکمی بیلسون دیه کتیردم » دیر .

۲۰. دوستندن بری مرحومدن براز وعده ایله بر قاج غروش اودونج
 اشتمش . مرحوم : « پاره ویرهیم ، لیکن دوستمك ، وعده نه قدر
 استر ایسهك او قدر ویره بیلیرم » دیمشدر .

۲۱. خواجه بازاره کیدركن محلهك چوجقسلری دودوك اصهارلشله .
 ایچلرندن بری : « شو پاره یی آل ده بکاده بر دودوك آل » دینجه ،
 خواجه : « پاره یی ویرن دودوكی چالدی » دیمشدر .

۲۲. خواجه کیچه یاربمی سوقاغه چیقوب کزینیورمش ، مملکتك صوباشیمی
 راست کلوب : « افندی ، وقتسز سوقاقدنه نه ارایورسك ؟ » دینجه ؛
 « اویقوم قاچدی اونی آرایورم » دیمشدر .

۲۳. بکری مصطفی بر یرده کیچه بلوط اولدینی حالده : « هر نه درلو راقی

وار یاق « دینجه ، « خواجه : « آقادرین سن دلیمسک ، کیجه قرانلقده
بن صاعیمی صولیمی نه بیلهیم « دیمش .

۱۵. خواجه بر کون هکبه سنی غائب ایدوب : « یا هکبه می بولورسکنز یا بن
پایه جغمی بیلیم » دیه اعلان ایدر . محله لی آرایوب هییه نی بولور
کنیر لر ، فقط مراق ایدوب : « ای خواجه ، بز بو هکبه نی بولیه ایدک
نه پایه جقدک ؟ » دیه سؤال ایدر لر . خواجه : « اوت ، اگر بولیه
ایدکنز ، اوده بر اسکی چوال واردی ، بوزوب هکبه پایه جقدم »
دیمشدر .

۱۶. خواجه یه : « آی یکی اولدقده اسکینسی نه یایار لر » دیمشدر . « قرقار
قرقار لر یلدز یایار لر » دیمش .

۱۷. خواجه قاز پیشیروب قاضی یه کوتوررکن یولده قارنی آجیقوب قازک
بر بودنی یمش . او حالده قازی محکمه یه کوتورروب تپسی ایله قادینک
اوکنه قویمش ، قاضی : « قازک بر ایاغی » سؤال ایتمش ؛ خواجه :
« بزم قازلر بر ایاقلی اولور » دیمش ایسه ده محکمه نک اوکنده برسوری
قاز برر ایاق اوزره طورمش . خواجه : « اینانمازسه کنز باقک » دیمش .
قاضی امر ایدوب صوبالره قازلری اورکوتمشدر ، قازلر ایکی ایاق اوستنه
کلنجه ، خواجه قاضی یه : « اگر اوصوبالری سز ییسه کنز درت ایاقلی
اولورسکنز » دیمشدر .

۱۸. خواجه برکیجه خانه سنده حرمی ایله غوغا ایدوب ، حرمی خواجه یه
برتکمه اوردینی کبی نردباندن اشاغی یوارلنش . بو کوراتی یی قومشولر
ایشیدوب صباحلین خواجه دن سؤال ایلمشدر . حرمیله غوغا ایلدیکنی

اختیار کورمش ، آجیمش ، دیمشکه : « اختیار ، بوزخمدن قورتلمغك
ایچون سکا بر آز آلتونمی ، بر مرکبی ، برقاج قیونمی یوقسه بر باغمی
ویرهیم ؟ » اختیار شو جوانی ویرمش : « آلتونلری ویر بلمه باغلیهیم ،
مرکبه بنهیم ، قیونلری اوکه قاتهیم ، باغه کیدهیم ، سایه کده عمرمك
قاله ننی اوراده راحتله کچیرهیم . » سلطانك خوشنه کیتمش ، امرایتمش
اویله یامیشلر .

۱۱. بر کل حامدن چیقمش . کلاهنی چالمشلا ایش . حاجبی ایله مجادله
باشلامش . حاجبی دیمشکه : « سن بورایه کلدیکك وقت باشنده کلاه
یوق ایدی . » کل : « مسلمانلر ، بو باش ، سوقاقده کلاهسز کزدیريله -
جك باشلردنمیدر ؟ » دیه باغرمش .

۱۲. برخاسانی میوه چاللق ایچون نردبان ایله برینك باغنه کییریورمش .
باغ صاحبی یتشمش : « باغمه نه ایشك وار ؟ » دیمش . « نردبان
صاتیورم » جوانی آلمش . حریف : « باغده نردبانمی صاتیلیر ؟ »
دیمش . خراسانی : « نردبان بئم دلمی ؟ استدیکم یرده صاتارم » جوانی
ویرمش .

۱۳. بر کیجه خواجهنك اوی اوکنده غوغا ظهور ایدر . خواجه اصلی
اکلامق ایچون یورغانی آرقه سنه آلوب چیقار . او ارهلق حریفك بری
یورغانی ارقه سندن الدینی کبی کیدر غوغاده بتر . خواجه دونوب خا -
نه سنه کلیر ، حرمی غوغانك اصلی صورار . خواجه ده : « غوغا بزم
یورغانك اوزرنده ایش ، یورغان کیتدی غوغا بتدی » دیر .

۱۴. مرحوم حرمله کیجه یاتیرکن حرمی : « افندم ، صاغ طرفنده موم

۵. کیجه برخرسز بر فقیرك اونده چاله جق شی آرایورمش . فقیراویقودن
اوبانه رق دیمشکه : « زوالی آدجکیز ، سنک کیجه قرانلغنده ارادینگی
بز کوندوز آیدینلغنده آرایورزده بوله میورز » .

۶. بر قزوینلی اشکنی غائب ایش ایش . شهر ایچنده شکر ایدرک طولا -
شرمش . « نیچون شکر ایدیورسک ؟ » دیمش . « اشکک اوزرنده
بولندیم ایچون . یوقسه بنده غائب اولهلی ، درت کون اولوردی »
دیمش .

۷. بریسی رمضانك اون بشنجی کونی « اوروج یمشسک » دیه طوتمش .
تعذیب ایدیورلرمش . « رمضان دن قاج کون کچدی ؟ » دیمش . « اون
بش کون » دیمش . « اوله ایسه بن آره یرده نه یمش اوله بیلیرم ؟ »
جوابی ویرمش .

۸. بریسی بر دوستنه : « کوزم اغریور ، نه یاپیم ؟ » دیمش . « بیلدر
دیشم اغریمش ایدی ، چیقارتدم » جوابی آلمش .

۹. یولده بر جنازه کوتوریورلرمش ، بر فقیر - اوغلی یاننده - طورییور -
مش . چوجق باباسنه : « بو نه در ؟ » دیه صورمش . « آدم » ، جوابی
آلمش . « نزهه کوتوریورلر ؟ » دیمش . باباسی : « بر یره کوتوریورکه
اوراده نه ییه جک وار ، نه ایچه جک ، نه آتمک » جوابی ویرمش .
چوجق دیمش که : « بابا ، غالبا بونی بزم اوه کوتوریورلر » .

۱۰. سلطان محمود قزنوی ، ارقه سنه بر یوک دیکن آلمش کیدر ضعیف بر

﴿ لطائف ﴾

۱. بر مؤذنه اذانه اوقیورمه قوشیورمه . « نیجونه قوشیورمك ؟ » دیمش .
دیمسه كه : « سسم اوزاقدنه خوسه كلیور ، دیورلر . سسمی اوزاقدنه
دیكله مك ایجونه قوشیورم » .

۲. برخسته ایچون یدی سنه لك سرکه لازم اولور ، بردوستندن استر . دوستی : « بنده
وار اما ویره م » دیر . خسته سبینی سؤال ایدر . دوستی دیركه : « اكر بن شوکا
بوکا سرکه ویره جك اولبدم ، برنجی سنه سنده بتردی ، یدی سنه لك اولمازدی » .

۳. بریسی بردوستندن عاریتاً بر آت استمش . « آتم وار اما سیاه در »
دیمش . « سیاه آته بنلمزمی ؟ » دیه سؤال ایتمش . « مادامكه ویرمك
استمیورم ، بو قدر بهانه كافیدر » جوابی آلمش .

۴. برقزوینلی نزد طیبیه کیدوب : « صقالمك قیللری آغاریور » دیمش .
طیب : « نه یدك ؟ » دیه سؤال ایتمش . « اكمك ایله بوز » جوابی
ویرمش . طیب دیمش كه : « نه دردك انسان دردینه بکزیور ، نه
یدیكك انسان یدیكنه ، وار کبر » .

رمضان کلدی کیدیور	طاوولک ایپی قرمزی
بزلی محزون ایدیور	بو ییل یمدم قارپوزی
اون بر آیک بر سلطانی	ارقداشیمی صورارسهک
کیدوب یورکلر ازییور .	جامعده بابوج خر سزی

۸

او که دیرم بن سکا	آی طوغار آيازلنیر
سویله دردینی بکا	کون طوغار بیاضلنیر
سنی طغوران آنا	کلین اوله جق قزلر
اولسون بکا قاین آنا .	هم کیدر هم نازلنیر .

قبوده حاصل اولور	کور کور کور کور کور کور
عجبا نصل اولور	کل کوزل قارشده طور
قز اوغلانه سوز ویرر	طورام بن طورام
قبوده اسیر اولور .	طورونده یالواره مم .

چایر اینجه ییچلمز
 صو بولانق ایچلمز
 بکا دیرلر یاردن کچ
 یار طاتلیدر کچلمز .

قیز - بکم اوغلان ، پاشام اوغلان
قولم یصدق صاچم یورغان
بین کیده لم بکم اوغلان .

اوغلان - اوکوزیمی چفته قوشدم
تخممی یره صاچدم
بن بر حلال یره دوشدم
کیت کیده مم ترکمن قیزی .

قیز - اوکوزینی قورتلر ییسین
تخمی قوشلر ییسین
حلال اکمک حرام اولسون
بن استه مم شمدنکرو .

۷

اشته کلدیم قنوکزه	رمضان کلدی طیاندی
سلام ویردم طوپوکزه	جامعلر نوره بویاندی
بخشیشمی ویرمز سه کنز	طوب آتلدی قنبدیل یاندی
بوق اشکنبه باشکنزه .	قلبمز اوکا ایناندی .

طاولی طاقدم بویمه	ارقداشم کل یانمه
چیقمشدم دیوان یولنه	طورپ صیقایم زیاننه
سزک اوده بورک یشیر	بکجیلک کارک دکادر
قوقوسی اوردی بورنمه .	ایاصوفیا کلخاننه .

دونوبده آرديمه باقدم
بين كيدهم بكم اوغلان

اوغلان - آناك طويار باباك طويار
آرديمزه آتلو قويار
كلن آتلو جانه قيار
بن كيدهم تركن قيزي .

قيز - آنام دويسون بابام دويسون
آرديمزه آتلو قويسون
كلن آتلو بشيوز اولسون
بن يترم بكم اوغلان .

اوغلان - قير آتمك نعلی يوقدر
آرقه سنده چولی يوقدر
بر كيجه لك يمي يوقدر
بن كيدهم تركن قيزي .

قيز - بيله زيكيم نعل ايديم
فراجهمي چول ايديم
ايچولرمي يم ايديم
بين كيدهم بكم اوغلان .

اوغلان - تركن قيزي تركن قيزي
صباحك سحر يلدي
كيت ، كيدهم تركن قيزي .

سرحدلر ایچنده بودیندر باشی
 قان ایله یوغرلمش طپراغی طاشی
 چرکس علمدار شهیدلرک باشی
 الدی نمنجه بزم نازلی بودینی .
 قبله طرفدن اوچ طوب آتلدی
 پنچشنبه کونی ایدی کونش طوتلدی
 جمعه کونلریدی بودین آتلدی
 الدی نمنجه بزم نازلی بودینی .

۵

ایندم یارک بغچه سنه یول صاندم
 ال اوزاتدم غنچه سنه کل صاندم
 ایل قزینی بن کنیدی یار صاندم
 بر عجائب قزه کوکل ویردم بن .
 کتان کوملک کل وجوده کیلمز
 قاشه کوزه باقق ایله طویلمز
 سکا کوکل ویردم کری النماز
 بر ملکسیما قزه کوکل ویردم بن .
 اولریمک اوکی یولدر کچلمز
 طار قفسده کوزل چیرکین سچلمز
 شیشه طولو غنبریه ایچلمز
 کمور کوزلی قزه کوکل ویردم بن .

۶

قیز - بن بابامک اوک بیقدم
 بش بیک آلتون آلوب چیقدم

قر سکا بیله زیک آلهیم
 - یوق باباجم یوق یوق -
 قرم سکا اینجو آلهیم
 - یوق باباجم یوق یوق -
 قر سنی کوزله ویرهیم
 - الا بو پک جان -

۴

اوتمه بلبل اوتمه یاز بهار اولدی
 بلبلک فغانی باغیریمی دلدی
 کل آلوب صاتمغک زمانی کلدی
 الدی نیمچه بزم نازلی بودینی .
 چشمه لرده ابدست النماز اولدی
 جامع لرده نماز قلنماز اولدی
 معمور اولان یرلر هپ خراب اولدی
 الدی نیمچه بزم نازلی بودینی .
 بودینک ایچنده اوزون چارشوسی
 اورته یرده سلطان محمد جامعی
 کعبه صورتنه بکزر یاییسی
 الدی نیمچه بزم نازلی بودینی
 جبه خانه طوتشدی عقلمز شاشدی
 سلاطین جامع لر یاندی طوتشدی
 هپ صبی صبیان آتسه دوشدی
 الدی نیمچه بزم نازلی بودینی .

دون کیجه یار خانه سنده یصدیجغم طاش ایدی ،
 التم طپراق اوستم پیراق ینه کوکلم خوش ایدی ،
 بر الم یارم قویننده بر الم بوشه کیتدی .
 بن هواده اوچر ایکن آغ ایله طوتدک بنی ،
 بن بهامی بیلیر ایکن بر پوله صاتدک بنی .

۳

قزم سکا حوتوز آلهیم
 - یوق باباجغم یوق یوق -
 قزم سکا پوتین آلهیم
 - یوق باباجغم یوق یوق -
 قزم سنی قوجهیه ویرهیم
 - جان باباجغم جان جان -
 قزم سکا چوراب آلهیم
 - یوق باباجغم یوق یوق -
 قزم سکا ساعت آلهیم
 - یوق باباجغم یوق یوق -
 قزم سنی ایله ویرهیم
 - جان باباجغم جان جان -
 قزم سکا یوزک آلهیم
 - یوق باباجغم یوق یوق -
 قزم سکا کویه آلهیم
 - یوق باباجغم یوق یوق -
 قزم سنی کاتبه ویرهیم
 - جان باباجغم جان جان -

﴿ ترکی ﴾

۱

پلونه دیدکلی کوچک قصبه
روس عسکری چوقدر کلز حسابه
کسیلن کلله لر آلز قصبه .

پلونه نك ایچنده اردو قورلدی
عثمان پاشا صول یانندن اورلدی
قرق بش بیك عسکرله اسیر طوتلدی .

تفنگمک اوجی کموشدن ایشلی
صرمه بیقلرم چورودی دوشدی
دیل بیلمز قازاقلر باشمه اوشدی

کیدرم والدهم بالقان توکنمز
آرقمه باقارم امدادم کلز .

۲

ای غازیلر یول کوردی ینه غریب سریمه ،
طاغلر طاشلر طیانه منم آه و زاریمه ،
قال سلامت کمور کوزلم بریکا سن برده بن .

قرنفلسك قرارك يوق ،
غنيچه كلسك تيمارك يوق ،
بن سنى چوقدن سورم ،
سنگ بندن خبرك يوق .

ماويلم قيمه بكا ،
قربان اولهيم سكا ،
ييلده قربان بر اولور ،
هر كون قربانم سكا ،

اوكلن ايله ايكندى ،
موم شمعده انه ديكلدى ،
ايللرك يارى كلدى ،
نم بوينم بوكلدى .

آتشم وار كولم يوق ،
بلبل اولدم ديلم يوق ،
بن بودرده دوشهلى ،
آغلمه دق كونم يوق .

بغچه لرده پورتقال ،
يارم كيتمه بورده قال ،
مكتبايلر طوروركن ،
كاتبلره كيم باقار .

بوكون جمعه كونيدر ،
يوكم بغدادى اونيدر ،
اركنه كوكل ويرمه ،
اولنيرسه اونودر .

۵- بڭچه لرده ساز اولور ،

کل آچیلور یاز اولور ،

بن یارمه کل دیم ،

کلک عمری آز اولور .

آی طوغار آشوق استر ،

بال دوداق یاشوق استر ،

شو بنم دلی کوکلم ،

یاره قاوشوق استر .

آی آیدیندر وارهم ،

بر دسته کل اولهم ،

آی بلوطه کبرسه ،

باغلسه لر طوره هم .

۲۵- آننه بن درویشیم ،

عبار کیمشیم ،

یارم ایلار صاریور ،

عجب بن اولمشیم .

آرمود دالده قورورمی ،

کیدن کی طورورمی ،

ایکیمزه بر یصدق ،

عجب فصل اولورمی .

اوزون اوزون سرویلر ،

نیچون یمش ویرمزلر ،

شمدیکی قزلر قندقچی ،

سودا ندر بیلمزلر .

اقتشام اولدی کون صاری ،

قوینده صاندم یاری ،

اویاندم خیال ایمش ،

آغلادم زاری زاری .

آلتونی صراف بیلیر ،

یارهمی جراح بیلیر ،

بن سنی سودیکمی ،

کوزلم الله بیلیر ،

۳۰- انتاریسی پنبه دن ،

لکه اولدی کیمه دن ،

یاقدک بنی کول ایتدک ،

اون بشیمه کیرمه دن .

کوکده یلدز بیک دانه ،

الماس استر کردانه ،

بنم کبی قول کرک ،

سنگ کبی سلطانه .

۵ - كوك يوزى ماوى قالدى ،
قوش اوچدى ياورو قالدى ،
اناختار يار قويىندە ،
كوكلم كلىدى قالدى .

يىنىمك يىشىلى ،
شىمدى بولدىم اشىقى ،
يىنىم سىندە دورسون ،
سىل كوزىنىك ياشنى .

باغە كىتىدىم نار ايچون ،
كل قوباردىم يار ايچون ،
آنار قز طغورمش ،
دلىقانىلىر ايچون .

بىغچەلردە ايدىر شاه ،
بويى اوزون كىندى شاه ،
ايكى كوكل بر اولسه ،
آييره مز پادشاه .

بىغچەلردە صارمىصاق ،
صارم صارم صارلساق ،
ايكىمز بردوشكده ،
بايم بايم بايلساق .

قارشىدە يىكى ياپى ،
ايچىندە دمير قىبو ،
بى ياردن آيىران ،
دىلنىسك قىبو قىبو .

كوپ دىيىندە اونم وار ،
اللهدن اميدم وار ،
اوقزجىز بىم اولورسه ،
دەدەلره موم وار .

رافدەكى اوزومه باق ،
قاشىمە كوزيمە باق ،
ايچرىدن طارغىن ايسە كدە ،
كولەرك يوزيمە باق .

۲۰ - شو كلان كىمك قزى ،
فراجەسى قىرمىزى ،
شاقاغىندە بركل آچىش ،
ساندىم سىجر يىلدىزى .

طاش اوستىنە طاش قويدىم ،
بر ياصدىغە باش قويدىم ،
يارم كلهجك ديه ،
صاغ يانمى بوش قويدىم .

❁ مانی ❁

۱ - آیه باق یلدزه باق ،

طامده طوران قزه باق ،

آی بنم یلدز بنم ،

طامده طوران قز بنم .

اقشام اولدی ایکندی ،

موم شمعدانه دیکلدی ،

ایلارک یاری کلدی ،

بنم بوینم بوکلدی .

بردالده ایکی کراز ،

بری آل بری بیاض ،

اسمردن آرزوم آلدیم ،

صارامدم بر بیاض .

المایی بیجاقلدم ،

دورت یکا صاچاقلدم ،

یاری قوینمده صاندم ،

یصدینی قوجاقلدم .

اقشام اولدی نیلهیم ،

دردم کیمه سویلهیم ،

کوزم دیکنی اقسام ،

سنی یارسز نیلهیم .

آصمهده اوزومه باق ،

بتم - بکنز مه باق ،

هر نه قدر سومزسهك ،

کولهرك یوزیمه باق .

قلعهدن اینیوردیم ،

چاغرسهك کلیوردیم ،

دردندن کبریت اولدم ،

اوفرسهك یانیوردیم .

قرنفل صارقارم ،

آچیلمه قورقارم ،

یار قویه کلنجه ،

میت اولسم قالقارم .

- ارکک ساقز چکنرسه — کوسه اولور .
- ۲۰ - صفره باشنده ترکی سويلرسهك — اتمکچينک قزينه عاشق اولورسك .
هر چهارشنبه تراش اولمى عادت ايدن — زنکين اولور .
توتون اکرن اوصورورسك — توتون سرت اولور .
صفرده صحن بولاشنى سيره نك — قارىسى كوزل اولور .
طوغوروركن كيمك يوزينه باقارسك — چوجق اكا بکزر .
- ۲۵ - انسانك صاغ آووجى قاشنيرسه — ياره کلير ، صول آووجى قاشنيرسه — ياره کيدر .
- انسانك قولاغى چنلارسه — خيرلى برخبر آلير .
انسانى حيقريق طونارسه — بريسى آنى آکمش اولور .
اوزريمه قوشاغنى باغلامه — قسمتى باغلارسك .
آلتون کورورسك — دوستنى کوره جکسك .
- ۳۰ - اگر سنى آرى صوقارسه — دشمن سکا خيانتلك ايدر .
انفيه قوطوسنى کوردیکنده — يکى دوست قازاندك ، ياقازانه جقسك .
اگر کلين اسبابى کسرسك — خيرسز خبرلردر .
کچى رۇبالنيرسك — دشمنك سنى کپازه ايدم جك .
مکتوب کوندررسك ياخود آليرسك — اوزاقده اولان خصملرندن خيرلى خبر آله جقسك .
- ۳۵ - بربر کورورسك — خيرسز آدمله طوتشه جقسك .
چناق رۇبالنيرسك — ايبلك کوزتله .
صاريلق کوزوکى قابلارسه — کسکين صتمه دن قورقولوسك .
اگر راقى ايجرسك — بتون سوينجک آجيلغه کلير .
- ۴۰ - روبه يقارسك ياخود دیکرسك — اپى مژده در .

﴿ قوجه قارى لاقردىسى ﴾

- ۱ - انسانك كوزى اوجى قىلدارسه — سوينور .
 اوستىده دىكش دىكن — عقلنه ضرر ايدر .
 كىجه ساقز چكەن — اولو اتى چكەنەمش اولور .
 بازار ايرتسى كوني تراش اولانك — اولادى اولور .
- ۵ - كىجه صاجنى طرايانك — قىسمى كىلىر .
 منقالبه بر كمور دىك طوررسه — مسافر كلىر .
 يىك طباغنه اتمك دوشرسه — آج بر مسافر كلىر .
 كىجه آتسه الما قابوغى آتارسهك — زمرد عنقا قوشى انكسار ايدر .
 اوستنه دو كوم باغلانەنك — قىسمى باغلانير .
- ۱۰ - كىدىكى ىرده سفره يه راصت كلانك — قاين اناسى چوق سور .
 كوكنى كىجه مى كلين ايله كو كىدن هانكىسى او برىنك آياغنه باصارسه —
 آنك سوزى اوست اولور .
 اوده اىصلق چالارسهك — شيطانلر كلىر
 منقالبه تىق تىق اورورسهك — قىش زياده اولور .
 حمامده قورنه دىنه ايشەين — رۇياسنى سىچەمز .
- ۱۵ - بشكى بوش ايكن ساللارسهك — چوجغك قارنى آغىر .
 صباح آج قارننه قاره اوزوم يىهنك — عقلى زياده اولور .
 اوزرىمه كرىنمە — آغىلغك بكا كلىر .

۵۰ - عالمی .

مولام کوزل یاراتدیسه ، دیمدی یاق عالمی ؛
یاقارسهك صالت بنی یاق ، یاقه بتون عالمی .
آرا بکا .

یورولدم یولده قالدیم ، بنهیم عربیه کا ؛
اسمردن الدم آرزوم ، بر بیاض آرا بکا .
آصمه یه .

بلبل قنادك قرلسون ، نیچون قوندك آصمه یه ؛
بن یارمدن آیریلهمم ، کوتورسه لر آصمه .
آچالی .

اریدم هلاك اولدم ، سكا سرم آچالی ؛
هر کلن سكا قونار ، سنده نه وار آچالی .
بن دیندن .

عجب عشقك سونرمی ، ایچسم صوی بنندن ؛
بر ایمانسز یار ایچون ، چیقایمی بن دیندن .
۵۵ - بر کون اش .

یارم سنك قاشلرك آی ، کوزلرك ده بر کونش ؛
بن بو درددن اولورسه م ، کل مزارم بر کون اش .
دالارم .

ایندم عشق دریاسنه ، یار یوزر بن دالارم ،
کوندن کونه آرتیور ، شو بنم سودالرم .

صاریدر ضعفران کبی ، اوقونور قرآن کبی ، یا بونی بیلیرسک ،
یا بوکیجه اولورسک : — آلتون .

صاریدر صارقار ، دوشرم دیه قورقار : — آیوه .

۳۵ - صاری طاق دالد یاتیر ، دال قریلیر یرده یاتیر : — آیوه .

سکرتدم چیقدم تپیه ، ایغم باتدی قوپیه : — چیزمه .

سلام علیک ای کشی ، نه ارککدر نه دیشی ، مصر ایله سرای
ایشی : — قادین اغاسی .

صره صره سکودلر ، بر برینی اوکودلر : — دیش .

سوقدم قوصدی ، چکدم قوصدی : — جزوه .

۴۰ - صویه دوشر اصلانمز : — کونش .

شو قارشوده برتای اوطورییور ، بری قالقوب بری اوطورییور :
— ترازو .

چارشوده اولمز مندیله قونمز ، اوندن طاتلی برشی اولمز : — اویقو .

چارشودن الدم بر دانه ، اوه کلدیم بیک دانه : — نار .

تاقه تاق تاق ، لیم لیم لیم ، لیمه لوحا ، ینه تاق تاق : — حلاج .

۴۵ - ترلاده بتر ، ماکنه بوکر ، صباح یوزینی اوپر : — حولی .

اوافاجق قوشلر ، بغدادده ایشلر ، کندیس ییار ، ایله باغشلر : — بال
آریسی .

اوجیوز التمش التی لیلک ، قرق سکیز یوواسی ، اون ایکی
یمورطهسی ، ایکی چیقار یاوروسی : — ایکی بیرام .

جانی یوقدر نفسی وار ، کیجه کوندوز کوللوکده یتار : — کوروک .

جانسز طوغار جانلانیر ، کندی اتی یر ، طاوانیر : — جیوجیو .
آدمه .

اجبا ایله ایچ اکلن ، دشمنه مال آدامه ،

جانمی قربان ایدیم ، اصلزاده آدمه .

- بری اینش بری یوقوش ، بونی بیلمین اوکوز : — کوپری .
طام اوستنده قاضی کبی ، کوزلری وار جادی کبی : — باجه .
- ۱۵ - طاغدن کلیر طاغ کبی ، قوللری بوداق کبی اییلیرکه صو ایجه ،
باغیر اولاق کبی : — روزکار .
اتمی یه کوتومی یه ، کوتومدن چیقانی یه : — طاوق .
کوکدن دوشر آتیشر ، یره دوشر یاتیشر : — قار .
یر آلتنده بابام باشی : — لخنه .
ایکی یوزلی برکشی ، دائما دونمکدر ایشی ، ایکی کیمسه لری وار ،
بری ارکک بری دیشی : — دونمه دولاب .
- ۲۰ - یازین دالده ، قیشین کولده : — ترشی .
یدی دلیکلی طومتاق ، بونی بیلیمیان احمق : — انسان .
یر آلتنده قازان قاینار : — قارنججه .
یر آلتنده پاسلانماز ، آت اوستنده سسلنمز : — آلتون .
قالقک قزلر یاتلم ، قیلی قیلله قاتلم : — کپرک .
- ۲۵ - قارشیدن باقدم آل ، یاننه واردم بال ، آغزیمه آتدم دال : — کراز .
قات قاندر اما قاتمر دکلدیر ، قرمنزی اما الما دکلدیر ، ینلیر اما یمش
دکلدیر : — صوغان .
- ماوی اطلس ، ایکنه باتماز ، مقراص کسمز ، ترزی دیکمز : — کوک .
نار دانه سی ، نور دانه سی ، درت کوشه نك بر دانه سی : — کعبه .
نه یرده در ، نه کوکده در ، هر کون آنک غندنده در : — اسم .
- ۳۰ - او یانی تحت ، بو یانی تحت ، ایچنده کی قانلی صوفته : — بیچاق .
اوندرکه صوایچنده سسلنیر ، دلبریمک بوسه سنه یاصلانیر ، دم چکدکجه ،
ینار توتر سینه سی ، اوفلدکجه غرق اولور سفینه سی : — نارکوله .
اوته دیوار ، بری دیوار ، پادشاهک کچوک قری ، کلدیر کلدیر
یوفته آچار : — فاره .

اقچه نك كيتديكنه باقه ، ايشك بتديكنه باق .
 ايكنه يي اول كندينه صوق ، صكره چووالديزي ايله .
 آكلایانه سيورى سينك ساز اولور ، آكلایانه طاول
 زورنا آز اولور .
 آلت ایشلر ال اوکونور ، قلیج کسر قول اوکونور .
 ۱۲۰ - آلتونی صرافه صور ، جوهری قویوجی یه .

۲

﴿ بيلمجه ﴾

- ۱ - اغزندن طوتدم دینه قدر دپدم : — چیزمه .
 الله یپار یاییسی ، بیچاق آچار قپوسنی : — قارپوز .
 آچاقق بویلی ، قدیفه طونلی : — باطلیجان .
 آلتی مرمر اوستی مرمر ، ایچنده برکلین اوینار : — دیل .
 ۵ - آلتی تحته اوستی تحته ، ایچنده برقانلی صوفته : — بیچاق .
 آته بینر ، ایاقلرینی صاللار : — مقارنه .
 باغلارم کیدر ، چوزرم طورور : — چارق .
 بن کیدرم او کیدر ، او بندن ایلرو کیدر : — کولکه .
 بش پارهلق نشادر ، درت کوشه یی قوشادر : — موم .
 ۱۰ - بر آغاجده بش یش ، ایکیسی کونش کورهش ، اوچیده هیج
 کورمامش : — بش نماز .
 بر قوشم وار قهوه رنکی ، قهوه لرده چالار چنکی ، طور بر آزاجق
 یاز کلسون ، قوشمک کیفی کلسون : — پیره .
 برکچوجک عربحق ، باشنده در طابله حق : — چیوی .

- اویویان ییلاڤك قویروغنه باصمه .
 او صاحبك بر اوی ، كراجينك بيك اوی وار .
 قرق ییلده بر ، قاری سوزی ديكلملیدر .
 ۹۵ - هر خروس كندی كولو كنده اوتر .
 چوق یشایان چوق بيلمز ، چوق كزن چوق بيلير .
 قارغه قارغهك كوزینی اویماز .
 یالانچينك اوی یانمش ، كيمسه اینانماش .
 او كسوزاجیان چوق اما املك ویرن یوق .
 ۱۰۰ - قومشونك طاوغی قومشویه قاز كورینور ، قاریسی قز كورینور .
 ایشین بیلن ، اشین بیلن ، آشین بیلن فقیر اولمز .
 عارسزك یوزینه تو كورمشلر ، یاغمور یاغمور صانمش .
 عربه قیریلنجه ، یول كوسترن چوق اولور .
 غریب قوشك یوواسنی الله یاپار .
 ۱۰۵ - اشکی اول باغله ، صكره تكری یه اصبارلا .
 اورتهلق طاوقدن یالكنز یمورطه بكدر .
 طاغ یورو طاغ یورو ، طاغ یورومزسه آبدال یورو .
 اشك دریسندن پوست اولماز ، اوروم ارمنی یه دوست اولماز .
 امام اوندن آش ، اولو كوزندن یاش .
 ۱۱۰ - كور بازاره وارماسین ، بازار كورسز قالمسون .
 چوق میوه ویرن آغاچه چوق طاش اتیلیر .
 تكه یی بكه یین چوربایی ایچر .
 سن چلبی بن چلبی ، آتی كیم تیمار ایدم .
 بللی آلتون قفسه قویمشلر ، آم وطنم دیمش .
 ۱۱۵ - تنبك بری آرمود آغاچی آلتنده یانمش ،
 آرمود پیش آغزیمه دوش دیمش .

- میوه سنی پی ده آغا جنی صورمه .
 وقتسز آجیلان کل تیز صولار .
 هم زیارت هم تجارت .
 ۷۰ - یولدن قال ، یولداشدن قالمه .
 آته دوست کبی باقوب دشمن کبی بنمیلدر .
 آناسنه باق قزنی آل، کنارینه باق بزنی آل .
 اسکی پاموقدن بز اولمز، کوتو دمیردن قلیج اولمز .
 چنکانه دن چوبان اولمز، یهودیدن پهلوان .
 ۷۵ - طوشان طاغه کوسمش، طاعک خبری اولمامش .
 کیمک عربنه سنه بنرسه، آنک ترکیسنی چالار .
 کورک یاننه واررسهک، سنده بر کوزیکی قاپا .
 یوقاری توکورسه بیقم، اشاغی توکورسه صقالم .
 آق کوپک قره کوپک، ایکسیده کوپکدر .
 ۸۰ - ای آبدال ای درویش، پاره ایله بتر هر ایش .
 بوکونکی یورطه یارینکی طاوقدن اییدر .
 خروس چوق اولان یرده صباح کیچ اولور .
 کشی یورغاننه کوره آياغی اوزاتمیلدر .
 کوزدن اراق اولان، کوکلندن ده اراق اولور .
 ۸۵ - ویره سیه شراب ایچن، ایکی کره سرخوش اولور .
 یانان آرسلاندن کزن تلکی اییدر .
 قزم سکا سویلیورم، کلینم سن دیکله .
 اللهدن قورقیاندن قورقولور .
 سن افندی، بن افندی ؛ آتی کیم تیمار ایده .
 ۹۰ - قاربجه دن عبرت آل، یازدن قیش قارشیلار .
 قره یه صابون، ولی یه اوکوت نیلسون .

- ایصیران ایت دیشنی کوسترمز .
 ایرتهیه قالان آرقهیه قالیر .
 ایکی آرسلان بر پوسته چیمماز .
 ۴۵ - ایکی قلیج بر قینه کیرمز .
 اوجوز اتک یحنیسی طاتسز اولور .
 باقان کوزه یساق اولمز .
 اوکسز چوجق کوبکنی کندی کسر .
 بال طوتان بارمغنی یالار .
 ۵۰ - بر اوق ایله ایکی قوش اورلمز .
 بخشش آتک دیشنه باقلمز .
 بوکون بکا ایسه یارین سکا .
 بیوک باشک بیوک آغریسی وار .
 پاره یی ویرن چالار دودوکی .
 ۵۵ - تجره یووارلندی قباغنی بولدی .
 چابوق ویرن ایکی ویرر .
 دیکندن کول بتر کولدن دیکن .
 صکره کن قیوی قبار .
 دنیاده اکن آخرتده بچر .
 ۶۰ - طوغمدق چوجغه ققتان بچلمز .
 طوبال ایله کزن آقصامق اوکرنیر .
 عرب عربیه : یوزک قره دیمش .
 طوتلمیان اوغری بکدن طوغری .
 سورودن آیریلان قوزی بی قورد قاپار .
 ۶۵ - کیدن آغامز کن پاشامز .
 میوه آغاچندن اوزاق دوشمز .

- آلی آچیق یوزی پاک .
آرمود آغاچندن اوزاق دوشمز .
۲۰ - کیمنه های های ، کیمنه وای وای .
بیچاق کندی قینی کسمز .
هر قوش کندی یوواسنی بکنیر .
دیلنجینک طور بهسی طولمز .
الله بکا ، بنده سکا .
۲۵ - هر یوسف کوزل اولمز .
آدامق ایله مال توکسمز .
کندی چالار ، کندی اوینار .
آتیلان اوق کری دونمز .
آرمود پیش آغزیمه دوش .
۳۰ - آدن دوشه نه تیمار .
دوه دن دوشه نه مزار کرکدر .
آتش قیش کوننک میوه سیدر .
آت یرینه اشک باغلدی .
آچ اولمکدن طوق اولنک یکدر .
آز سویلمک چوق سویلمکدن اولی در .
۳۵ - آرالرندن قره کدی کچدی .
آچ طویمام طوق آجیقمام صانیر .
اصیلاجق صویه بوغلمز .
آغلمیان چوجغه ممه ویرمزلر .
آقشام ایسه یات صباح ایسه قالدق .
۴۰ - آقشامک ایشنی صباحه براقه .
آی کوزوکسه بیرام ایت .

﴿آتال سوزی﴾

- ۱ - ایت هورر کاروان کچر .
 بور جسز بر الله .
 طوغری سوز آجیدر .
 آلتون پاس طوتماز .
- ۵ - کچوک طاش باش یارار .
 او آله قومشو آل .
 بن دیمک شیطان دیمک .
 ال الی یووار ، ایکی ال یوزی یووار .
 چوق قارنجیه دومی اولدورر .
- ۱۰ - سینک یکمزجی طانیر .
 اویویان کوپکی اویاندرمه .
 آچلقدن کیمسه اولمز .
 بالی باشند قوقار .
 بر کیمه ایکی قبودان اولماز .
- ۱۵ - حاجی حاجی بی مکده بولور .
 ارسلاندن طوفان ارسلاندر .
 بر بولوط ایله قیش اولماز .

زکجه

قبا لسان

TARTALOM.

1. Előszó.		Oldal
2. Olvasmányok (átírással) :		
I. Népnyelv.	1. Közmondások	5
	2. Találós mesék	9
	3. Babonák	14
	4. Népdalok	16
	5. Adomák	26
	6. Népszínjátékok	32
	7. Népmesék	44
	8. Történetkéek	49
II. Irodalmi nyelv.	1. Mondások	55
	2. Elbeszélő irodalom	58
	3. Dráma-irodalom	89
	4. Költői irodalom	119
3. Szójegyzék (a népies szövegek szavai)		153
4. Nyelvtan		181
a) Hangtan :	1. A török hangok jelölése	186
	2. A török hangok kiejtése	190
	3. Hangváltozások	201
	4. Hangsúly	207
b) Alaktan :	1. Főnév	212
	2. Melléknév	234
	3. Számnév	237
	4. Névmas	242
	5. Ige	248
	6. Igeképzés	287
	7. Igenevek	293
	8. Névszóképzés	307
	9. Igei szerkezetek	321
	10. Összetett szavak	324
	11. Határozó szók	329
	12. Kötőszók	338
	13. Indulatszók	345

	Oldal
5. I. Függelék (a török írásmódok ismertetése)	350
1. A rikā írás	354
2. Rikā és nesih-es írás	362
3. Török iskolák programjai	366
4. Közgazdasági és kereskedelmi iratok	373
5. Oklevelek	404
6. Török írások	414
6. II. Függelék (a török irodalmi nyelv-alaktani sajátosságai)	429
1. Írásjelek	431
2. Az arab névelő	433
3. A névszó	434
4. Az arab és perzsa genitívus-szerkezet	435
5. Arab többesek arab melléknevekkel	438
6. Az arab kettősszám	439
7. Perzsa többesszám. Arab többesszám	440
8. Tört többesszám	441
9. Arab szóképzés	445
10. Melléknevek képzése ragok által	447
11. Arab és perzsa számnév	449
12. A török időszámítás	451
13. Arab névmások	454
14. Arab igealakok képzése	455
15. Perzsa szóképzés	460
16. A perzsa ige	461
17. Összetételek	462
18. Perzsa előljárók	464
19. Arab előljárók	465
20. Arab határozók	467
7. Szójegyzék (az irodalmi szövegek szavai)	469
8. Olvasmányok (török írással):	
I. Népnyelv.	
1. Közmondások (atalar sözü)	2
2. Találós mesék (bilmeže)	7
3. Babonák (koža kari lakirdisi)	11
4. Máni-dalok	13
5. Népdalok (türkü)	17
6. Adomák (lataif)	24
7. Karagöz ojunu	31
8. Orta ojunu	36
9. Népmesék (masal)	45
10. Történetkék (hikjaje)	50
II. Irodalmi nyelv.	
1. Kaniže (Kanizsa) írta Kemál bej	53
2. Kediler (Macskák) írta Szezaji bej	63
3. Šairlar (Költők) írta Muállim Nádsi	70
4. Osmani° aruzu (Török verstan)	74